

PÕLISTE PÕLDUDE VAHEL

Pool tuhat aastat Kaaruka küla ajalugu

Ümbrispaberi siseküljel KAART

JAAK URMET

PÕLISTE PÕLDUDE VAHEL

Pool tuhat aastat Kaaruka küla ajalugu

Kirjastus J&U
2019

Fotod: mustvalged (lk 7–79) on Kassaka, Tuigani, Tuiga, Pihlaka, Rehemäe, Vadama talu ja Helle-Mai Jullineni albumitest, René Viljati kogust (32 väike, 33a) ja aadressilt register.muinas.ee (32a, 33ü, k), värvilised (82–215) on pildistanud Jaak Urmet (ajavahemikus 2014–2018, v.a juhul, kui pildiallkirjas on toodud varasem daatum), v.a Kassaka (129–131, 133ü, 134a, 188ü, 195a), Tuigani (142, 188a), Tuiga (116k vas, par), Rehemäe (103, 108a, 112a, 120ü, k, 121, 123ü, 125a, 128ü, 153a, 155k, 184, 185ü, 199), Iie (166a, 167ü), Teppo (174ü, 175a par), Niine (155a) ja Vadama talu (91ü vas, par, 200) albumitest ning Alar Madissoni (135) ja Ly Lestbergi (201) tehtud fotod. Ajalehtede jm trükiste väljalõigete puhul (lk 218–281) on vajadusel muudetud originaalküljendust, muutes seda sobivamaks siinsele väljaandele.

Tekstide ja fotode autoriõigus kuulub nende autoritele. Elli Ilometsa tekstide kasutamiseks on andnud loa Tullio Ilomets.

Koostaja ja toimetaja Jaak Urmet

Kujundaja Anu Jalas



LEADER
ESTI



ISBN 978-9949-01-211-4

Trükitud AS Pakett trükikojas

SISUKORD

Paide rajoon, Roosna-Alliku mõisa ajalooline õiend. <i>Olev Sauder</i>	282
Kaaruka. <i>Fred Püss</i>	285
Roosna-Alliku (Jõgelähte) mainimine hiljemalt 1403. <i>J.U.</i>	285
Roosna-Alliku Põhjasõja aastail	286
Eduard Vilde romaan „Prohvet Maltsvet“ (katkend).....	287
Kaaruka küla minevikust. <i>Elliloomets</i>	288
Mälestusi Kaaruka küla pillimeestest ja laulurahvast. <i>Elliloomets</i>	312
Paide esimene suur rahwa pidu	316
Rahvapärismi Kaarukast ja Roosna-Allikult	316
Hüpoteese talunimedede kujunemisest. <i>J.U.</i>	318
Kaarukast Kiviõlisse ja Tallinnasse – ja tagasi. Meenutab Aino Toomesoo	319
Laulud ja loomad. Meenutavad Aino Toomesoo ja Helmi Lehe	326
Lapsepõlvkodu ja noorusaeg Lipamäel. Meenutab Valve Krümann	335
Noorusaja Lipamäest. <i>Valve Krümann</i>	339
Reet Espe materjal	339
Tuiga Erna lugu	366
Valter Tabani ja Aleksander Mätlik. Mis sai Kaaruka nuhtluseks olnud meestest? <i>J.U.</i>	368
Verner Alevi sõjaväepäevik	369
Verner Alevi tõend Ehandi maja kohta	376
Verner Alevi mälestused Kaaruka küla ja Roosna-Alliku kolhoosidest	376
EK(b)P Järvamaa Komitee ja Järvamaa TSN häälekandja Järvalane, 1950. aasta käik (väljavõtteid)	378
Nikita Hruštšov 17. juunil 1955 Viisus. <i>J.U.</i>	386
Ah! Olla Kaarukas! <i>Aili Rammo</i>	387
Lapsepõlv poe taga. <i>Kadi Pedo</i>	392
Kõik majad läbi käidud, kõigi põlde mullatud. Meenutavad Kalju Alliksaar ja Linda Neetar	393
Lipa Kurat	407
Stalini poomine	407
Legende Roosna-Alliku Stalini kuhu kohta	409
Maja taga hakkasid kohe kartulivaod. Meenutab Priit Alev	409
Adrahõlm	412
Sauniku voodi	412
Millal püsti tõusta?	412
Kassaka talust ja Kaaruka külast. <i>Jaak Urmet</i>	412
Kassaka nimest. Talu ja inimestel. <i>Jaak Urmet</i>	440
Täiendavat bibliograafiat	444
Kaaruka elanike nimekirju 1564–1938	446
LISA. Valik Kaaruka elanike nimekirju 1564–1938	447
Kaardifragmente	460

TÄNUSÕNAD

Kaaruka küla ja ümbruskonna rahvas: Priit Alev, Karin Tenisson-Alev, Kadi Pedo, Aime Urmet, Aino Toomesoo, Helmi Lehe, Valve Krümann, Linda Neetar, Kalju Alliksaar, Eva ja Toivo Peegel, Tiiu Väli, Kalju Kärp, Ally Allevi, Tiina Allevi, Irene Rand, Ly Leppason, Eha ja Vello Iismaa, Aili Rammo, Anne Okas, Helle-Mai Jullinen, Viktoria Saarsalu, Jaanika Alliksoo, Jüri Taurus, Reet Espe, Kaire ja Aldur Lõhmus, Toomas Kärp jt

Mujalt: Raimo Pullat, Ivar Leimus, Fred Puss, Kristiina Ross, Inna Jürjo, Kai Tafenau, Indrek Ilomets, René Viljat, Ly Lestberg jt

Ei ole enam meie seas: Rein Allevi, Tullio Ilomets, Vambola Orb

Asutused: Roosna-Alliku kool, Viisu raamatukogu, Järvamaa Muuseum, Maasturid OÜ, Vesi & Õhk OÜ, EOMAP jt

Kõige suuremad tänusõnad kuuluvad Kaaruka kauaaegsele külavanemale, kohaliku elu aktivistile, Rehemäe talu perenaisele Malle Roobale (1949–2019), kes oli käesoleva raamatu idee algataja ning energiline asjaajaja suhtluses raamatu väljaandmiseks rahalist toetust võimaldanud instantsidega.



Külavaated. Kassaka talu eest Ugari ja Rüütli poole 1936. aastal, on veel Allikoravate aeg. Tuigani ja Kassaka talu ca 1930-ndatel. Jõngu talu poolt Tuigani ja Kassaka poole ca 1940-ndatel. Muhuandrese (praegu Väli) ja Tuigani talu Soru mäelt, hilisema silohoidla otsast nähtuna 1950-ndate keskpaigas.



Kaaruka vallakooli õpilased 1905. aasta kevadel. Esimeses reas vasakult: Johanna Vaitin, Efriede Agathe Murakas (Elli Ilomets), Juuli Aaviko, Johanna Praga, kooliõpetaja Jaan Martson, Juuli Uuehenamaa, Efriede Tõnnop, Adele Filis, Leena Filis, Tagumises reas: Friedrich Aaviko, Villem Viibur, August Vaitin, Voldemar Rütteil, Heinrich Viibur, Heinrich Toppa, Pauline Mats, Johannes Tabani, Velli Pudin, Kaarel Luutserus, Kristine Sabuuri, August Vimberg, Aado Luutserus.



Ülal: Kaaruka uus koolimaja (ehitatud 1883. aasta paiku) 1905. aasta kevadel, enne laste metsapidu Allarus.
Foto tegi Oeti kooliõpetaja Mallene.

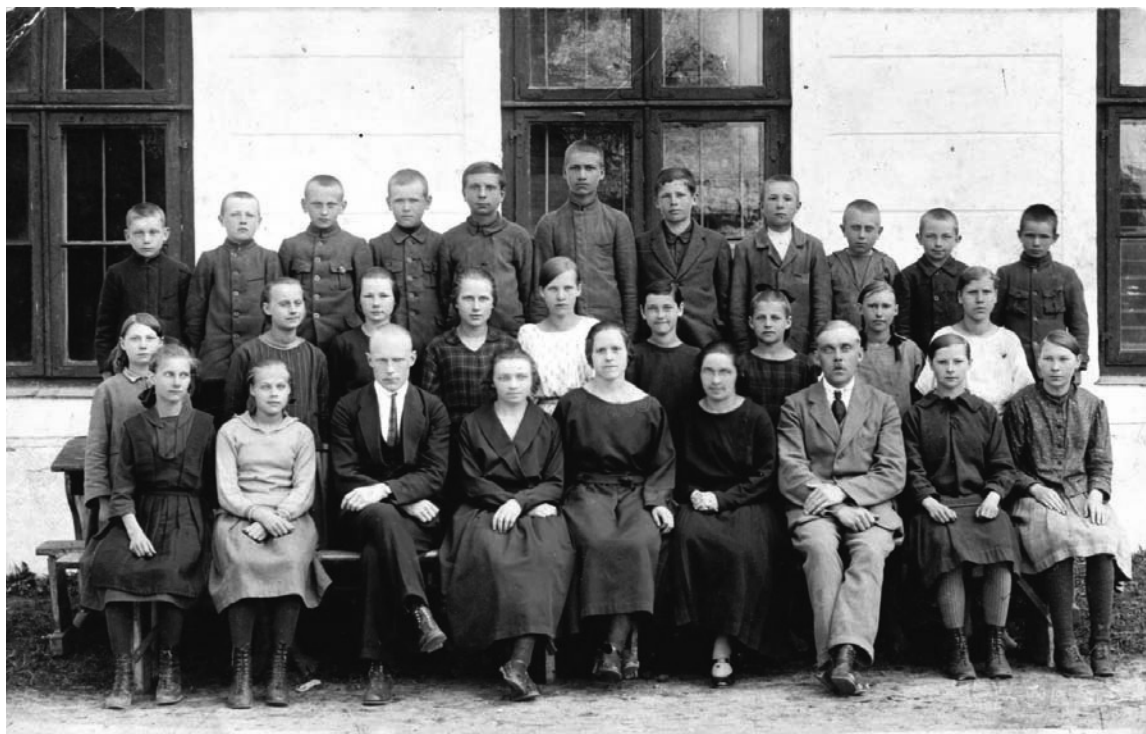
All: Valasti algkooli 4. klassi õpilased ja õpetajad 1922.–1923. õppeaastal. Seisavad vasakult paremale: õpilased Leopold Kandel, Leida Eiland, Arthur Rebas, Lehte Veebel, Jaan Alev, Linda Rooba, koolijuhataja Johannes Hinnov, õpilased Harald Taal, Linda Möll, õpetaja Amalie Kaljusto (Saitseva), õpilased Arnold Aspari, Karl Veebel, õpetaja Hermiine Uus, õpilased Selma Proso, Helmut Martin, Artur Proso, õpetaja Anna Ainson, õpilased Elfriede Jäetma, Arnold Adler, õpetaja Herman Suukmann (Ants Aare), õpilased Emilie Jäetma, Uno Robal. Põlvitavad: õpilased Linda Maksing, Helmi Rooba, Alma Tõnts, Leontiine Uuk, Shenni Proso. Istuvad: õpilased Alfred Sotnik, Arnold Allikajaka, Eduard Veebel. Ülesvõttel puuduvad õpetajad Helmi Reinhold ja Lydia Mühlman. 1921. aasta septembris käis Valasti algkoolis Kaaruka kooliringkonnast 15 õpilast.





Vasakul: Kaaruka koolilapsed 1920-ndate aastate alguses. Ülemine ja keskmine foto on tehtud sama õpilaskoosseisuga. Keskmisel ristiga ja ülemisel arvatavalt paremalt kuues on Verner Alev Tuigani talust. Alumisel tagareas paremalt esimene Verneri vanem vend Jaan Alev. Kooliõpetaja neil aastatel oli Karl Lutvei, kes elas õe ja nelja lapsega samas Kaaruka koolimajas. Ülemine foto on tehtud Tuiga talu ees, taustaks on Jõngupäärna ja Tabani talu hooned, paremasse serva jääb Rüütli talu ja koolimaja.

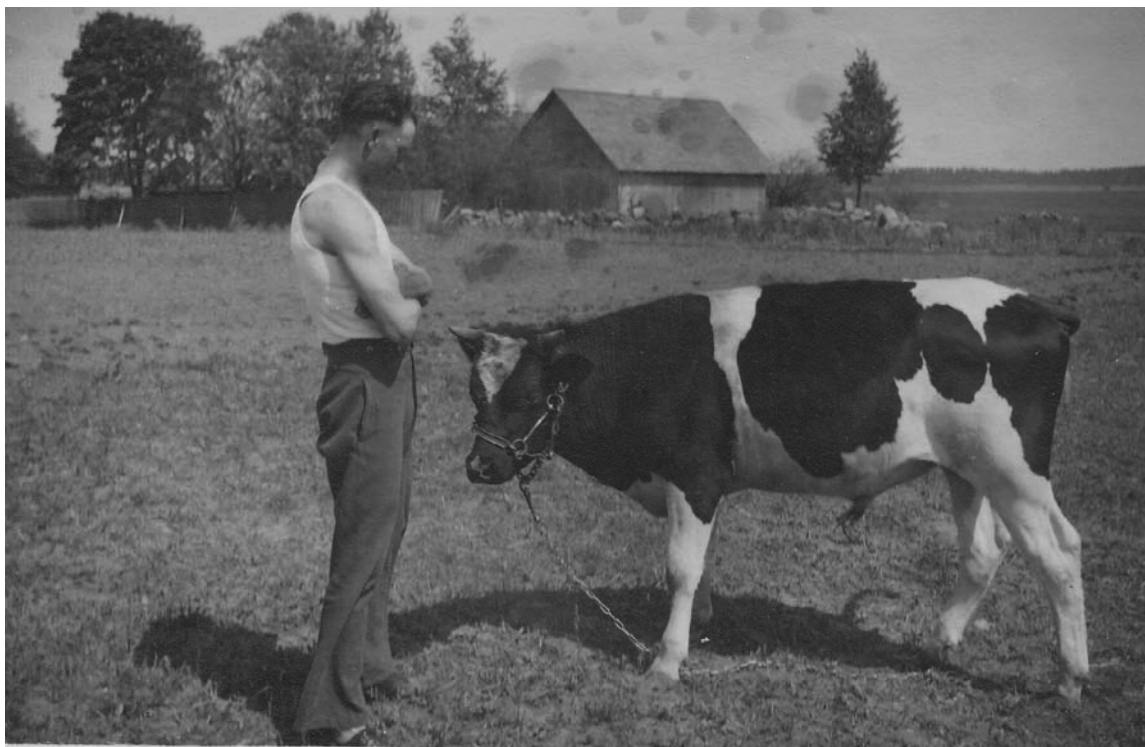
Ülal: Roosna-Alliku mõisakoolis 1920-ndate teisel poolel. Esimeses reas paremalt esimene Verner Alev, teises reas vasakult kolmas Alfred Sotnik, taga vasakult esimene Jaan Alev. All: Roosna-Alliku kool 1924. aasta kevadel. Õpilaste hulgas on Artur Alba, Erich Õunapuu ja Gustav Kaenal. Aili Rammo, kelle kogust on foto pärit, tundis sellel ära ka isa Johannese ja täditi Leida Johanna. Tagumises reas paremalt kuues on Jaan Alev, teises reas vasakult esimene Verner Alev. Foto tegi J. Krass.



Ülal: Roosna-Alliku kooli õpilasi 1924. aastal. Esimeses reas vasakult: Miralda Tammeraid ja Leida Linnas, paremal on Ida Seli ja Juuli Kaenal. Tagareas paremalt viies Johannes Haviko. All: matusepilt aastast 1940. Kõige taga kaks pikka meest keskel on Johannes ja Verner Alev Tuigani talust.



Ülal: Lodi Jaani ja Juuli pulmad 1927. aastal. All: külapilt 1920-ndate lõpust või 1930-ndate algusest. Kõige taga keskel Johannes Alev, teises reas vasakul soniga Verner Alev.



Ülal: Rütli talu peremees Hans Haviko ja noorim peretütar Maret Haviko 1930-ndate alguses Kaarukas.
All: Verner Alev 1930-ndate lõpus või 1940-ndate alguses Kassaka talu uue aida taustal.



Tuigani talu õuel ja esisel. Alumisel rees istumas ja ülemisel reel seisjaist pikim Verner Alev. Ka ülemine foto on umbes 1939. või 1940. aastast.



Ülal: Virve Alevi (abiellunult Kütt, Tuigani vanaperemehe Aleksandri venna Mardi poja Fabiani tütar) leeripäev 14. juulil 1946. Tagareas vasakult kolmas Verner Alev, kuues Jaan Alev, paremal taga kõige pikem Johannes Alev. Pingil istujaist vasakult kolmas Aleksandri tütar Elvine, tema selja taga vasakul abikaasa Otto Nymann.

All: Kaaruka rahvas 1940-ndate esimesest poolest, taas rohkete Alevitega. Johannes, Linda, Verner... Esimeses reas laste hulgas, heledates riietes istub Viivi Alevi (Sepp). Uhke soenguga preili all paremal Verneri kõrval on Leida Pertsel, hilisem Viivi ämm.





Ülal: foto Aino Toomesoo albumist, tuletõrjajate pidu Roosna-Alliku viinavabriku juures 1939. aastal. Taga paremalt: Linda Kuusklar, Erich, Selma Vaadam, Anton Kalvik, Erichi abikaasa, Laine Näppo, Vilma Kuusklar, Alide Kalvik, Jaan Näppo, Ida, Hilda Näppo, Pauline Harjakas, Anette Leemet. Ees: Ferdinand Vaadam, Ilmar Vaadam, Heino Seermann, Valve Kalvik, Aino Vaadam, Asta Kalvik.

All: Asta Kalviku leeripidu Topametsas 15. juunil 1947.





Varajane kolhoosiaeg
Kaarukas.

Ülal: siloaugu tallamine
1954. aasta paiku, keskel
valge soni ja kühvliga
Verner Alev, paremal
Gustav Kaenal, hobusel
Anti Murakas. Keskel:
heinatöö 1950-ndate
alguses või keskpaigas.
Loorehal Johannes
Haviko, tema ees Lisette
Haviko.

All: heinaniitmine 1950.
aasta paiku kolhoosis
Suvi.





Heinategu Kaarukas varajasel kolhoosiajal. Ülal: 1950-ndate algus või keskpaik, sama seltskond, aeg ja koht, mis üle-eelmisel fotol. Loorehal Johannes Haviko, kivil ees vasakul ingerisoomlane Kangru Anni (Anni Zelevjorstov), paremal Muraka Leeni (Helene Murakas), taga paremalt teine Lisette Haviko. Mäng peakatetega, müts vs rätikud. Foto tegi Öie Orb. All: keskel mustas pintsakus Verner Alev. Foto tehtud 1956. aasta paiku.



Ülal: Roosna-Alliku kooli 1. ja 2. klass 1950. aasta kevadel. Klassijuhataja õp Kivissaar. Tagumises reas paremalt esimene Tiit Haviko. All: Lodi pere koos Johannes ja Lisette Havikoga Jõngupäärnalt.



Ülal: Tuiganil 1957. aasta paiku. Taga vasakult: Taada Arved, libise Linda, Johannes Alev, viies Hallimäe Kalev, kaheksas Linda Alev (sünd. Sassian), kümnes Jüri Nigulist. Ees keskel Priit Alev, paremalt esimene Aili Alev (abiellunult Lina).
All: Kaaruka rahvas 1950-ndate teise poole paiku. Piimanõust kallab libise Linda, muigav mees temast vasakul on Taada Arved. Taga keskel Verner Alev, paremalt esimene Johannes Alev.



Ülal: Roosna-Alliku kooli
I. ja 3. (liit)klass 1958. aastal.
Esimeses reas vasakult: Tarmo Laas,
Heldur Evert, Enn Ollo, Hilja Sell,
Ellen Kippar (Margus), Aili Alev, Lea
Moon, Malle Sootna (Rooba), Uno
Kaenal. Teises reas: Väino Karro,
Ülo Polli, Ina Mets, Heiki Murakas,
Eva Rootalu, Toomas Tagel, Lembit
Saarsalu. Kolmandas reas: Toomas
Taada, Lea Saarsalu, Marika Roots,
Urve Kingsepp, Ellen Viibur, Ly
Tarmo. Pildilt puudub I. klassi
õpilane Maimo Karro.

All: Linda Alev (sünd. Sassian)
Tuigani väravas 1950-ndatel.





Ülal: Kassaka talu õu
1950-ndate keskel, vasakul
Kassaka vana rehielamu,
taga kaugemal paistab
Tuigani rehielamu ots.
Hobusega Johannes Alev.



Keskel: Kassaka uus
elumaja 1960-ndate
alguses. Ehitamist alustati
1957. aastal.

All: Kassaka uude elumajja
sissekolimine 1960.
aasta paiku. Peremees ja
perenaine Verner ja Linda
Alev (sünd. Laksberg)
näikse olema taga keskel.





Kassaka uue kaevu tegemine 1960-ndate alguses. Poiss üllemisel ja alumisel fotol vasakus servas on Priit Alev. Keskmisel ja alumisel fotol näeb kaevutegu jälgimas ka peremees Verner Alevit. Vana rehielamu on lammutatud ja uus laudahoone asemele ehitatud. Aga alles on veel teisi põliseid Kassaka taluhooneid.





Ülal: Erna Rand (vasakul) ja Helmi Lehe Juhani talu õuel. All: avarii Roosna-Alliku poe ees 1964. aastal.



Kartulipanek Alliku sovhoosis 1963. aastal





Roosna-Alliku ja
Kaaruka lauljad.

Ülal: Paide laulupeo
rongkäigus.
Keskul: Paide Vallimäel
laulukaare all, esireas.

All: esireas vasakult
Elise Kaenal, Linda
Alev (sünd. Sassian) ja
Lisette Haviko.





Lilli Kokas
sünnipäevalistega
Miku talus



Kõrval: 1971. aasta suvi, Kassaka talus on suur juubel, Linda Alevi 60. sünnipäev. Pildil Kaaruka ja Oisu-Türi rahvast. Pingil, vasakult: esimene Verner Alev, kolmas Oti Laikoja Türiilt, viies Linda Alev, paremalt esimene Kadi Nurk (abiellunult Jürjens, Pedo). Seisavad: kolmas Johannes Alev, neljas Gustav Kaenal, viies Linda Laikoja Türiilt, kümnes Õilme Laikoja, kõrval paremal Maimu Are, mõlemad Türiilt, viieteistkümnes Jaan Laikoja, ka Türiilt. Kaks valges triiksärgis noormeest tagareas paremal on Eduard Lina ja tema naisevend Priit Alev.



Ülal: Kassaka heinategu 1970-ndatel. Paremalt esimene Aime Alev (abiellunult Urmet), teine Linda Alevi tütre Kadi poeg Hurmi Jürjens, kolmas Verner Alev, neljas Lisette Haviko.

All: Muraka pere Tabani talust ja naabrid, teiste seas Jõngupäärna Johannes ja Lisette.





Roosna-Alliku lähikonna aktiivseid pensionäre 1980-ndatel.
Ülal tagareas vasakult: Räts, Karumets, Linda Alev (Kassakalt), Hulda, Rebas, ees Tammeraid, Lisette Haviko, Lepik. Keskel ja all: hetki pensionäride klubi väljasõitudel, alumisel fotol Peipsi ääres.





Ülal: Helene Kruusamägi poja Raivo Kruusamägi matused. Ees paremal Helene Kruusamägi, tema tütar ja väimees, paremalt esimene ja teine Lisette ja Juhan Haviko, kirikuõpetajast teine paremale Aino Rooba, tema kõrval paremal õde Helju, tema kõrval taga Linda Neetar.

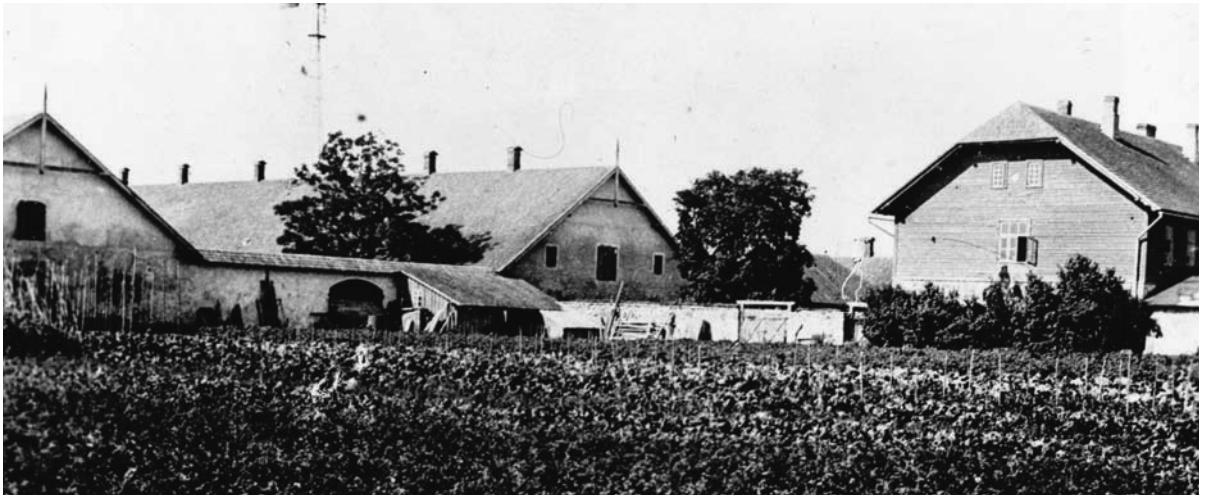
All: Kaarel Ranna matused. Ees keskel Valve Hiekkanen, temast vasakul Kalju Ranna abikaasa Ireene Rand, tema taga Kalev Hallimäe. Vasakult esimene Endel Tori, tema ees Benita Kärp. Paremal pool ees üksteise kõrval Linda ja Verner Alev Kassaka talust ning Linda Alev Tuigani talust.



Vaateid Roosna-Allikult.
Kahel ülemisel fotol mõisa
peahoone. Väiksemal fotol
poemaja (Egederi~Ehandi
maja) 1925. aasta paiku.



All: mõisa karjalaudad enne Teist maailmasõda Paide–Rakvere maanteelt nähtuna (EM Fk 887.232). Vasakus servas külgeinaga vaataja poole jäävat hoonet kutsus rahvasuu sovhoosiajal Orjaturuks.



Kahel ülemisel fotol: Roosna-Alliku mõisahooned enne Teist maailmasõda, ülal karjalaudad, all teenijatemaja (EM Fk 887.230–231). All: Roosna-Alliku vesiveski 1925. aasta paiku (foto August Vink).



Järgnevatel lehekülgedel on fotod Kassaka talu Allikoravatest.

Ülal: paremalt esimene Kassaka peremees Johannes Allikorav, valge mütsiga naine on tema abikaasa Magda. Umbes 1930-ndatel Kassaka talu õuel.

Keskel: pull Dollar, vasakult esimene Johannes Allikorav. Aeg ja koht sama.

All: Magda õde Maret Haviko Rüütli talust.





Ülal: Magda Lovise Haviko
(abiellunult Allikorav) ja
õde Johanna Elvine Haviko
(abiellunult Arengu).
Keskel: Maret Haviko
(abiellunult Moks) ja Magda
Lovise Haviko.



All: Kaaruka rahvas,
vasakult kolmas ja neljas
Magda ja Johannes
Allikorav, paremalt esimene
Maret Haviko
(foto J. Treigut). Kõik fotod
umbes 1930-ndatest.





Osvald ja Elise-Marie Allikorav (abiellunult Reinvee), Johannes Allikorava vend ja õde. Portreed mustal taustal on aastast 1923 ja ühesama pildi pealt, Elise portree vanaduses on aastast 1979.



Osvald Allikorav Kassaka rehielamu taustal. Osvald suri noorelt, 1926. aastal. Hoone, mille nurk paistab, on Kassaka rehielamu. All: Maret Haviko All-arus 1936.





Johannes ja Magda Allikorava tütar Helle-Mai (abiellunult Jullinen), üksi ja emaga. Kõik fotod tehtud Kassaka talus. Karuga pilt on aastast 1936.



Allikoravad pärast Kaarukast lahkumist. Ülal: Koordi külas Kooli talus 1944. aastal. Musta koeraga on Helle-Mai Allikorav, vanamees keppiga Hans Haviko, vasakult viies Ann Haviko.

All: Johannes Allikorav (paremalt esimene) orkestriga laval.



Valve Hiekkaneni 50. sünnipäev 26. juulil 1986. Ülal vasakult esimene Helle-Mai Jullinen, all vasakult esimene Viktor Jullinen, paremalt esimene Valve Hiekkanen.



Järgnevad fotod on Tuigani ja Kassaka albumitest. Ülal vasakul, vasakult: Jaan, Aleksander, Johannes, Verner, Leena Alev 1920. aasta paiku Tuigani rehielamu ees. Ülal paremal Johannes Alev I. veebruaril 1928.



All vasakul: 1939. aasta jõulud Tuigani. Vasakult teisest: Elvine Alevi abikaasa Otto Nymann, Leena Alev (sünd. Saburi), Verner Alev, Aleksander Alev (?), Johannes Alev, Elvine Alev.
All paremal Johannes Alev ehk Tuigani Juku 17-aastasena leeripäeval 13. aprillil 1924.



Ülal vasakul Tuigani Alevid 1927. aasta paiku.
 Vasakult: Verner, Elvine, Leena, Johannes, Otto
 Nymann, Aleksander, Jaan Alev. Ülal paremal Jaan
 ja Salme Alev pulmapäeval 1940. All vasakul vennad
 Verner ja Jaan Alev 1. septembril 1935 Pirital.
 All paremal Johannes ja Linda Alev (sünd. Sassian)
 pulmapäeval 1949.



Reesõit Kaaruka vahel
1940-ndatel. Ohje
hoiab Verner Alev,
kõrval valges
rätikus Õie Orb,
taga seisavad
Vambola Orb ja
Linda Alev (Tuiganilt).

All: Johannes ja Linda Alev
pulmapäeva-järgsel
päeval 1949.





Ülal: Verner Alev ja Linda Alev (sünd. Laksberg, eestist. Laikoja, eelmisest abielust Nurk) abielu registreerimise päeval 22. septembril 1955. aastal. Linda tuli Kaarukasse Türi lähedalt Oisust.
All: Johannes Alev abikaasa Linda ning laste Aili ja Priiduga Tuigani veranda trepil 1957. aasta paiku.



Ülal ja keskel: Kassaka uus elumaja 1960-ndate alguses. Keskel istuvad Kassaka trepil vasakult: Linda Laikoja, Priit Alev, Aime Alev (abiellunult Urmet), Leena Alev, Urmas Laikoja, Maimu Are, on Aime sünnipäev 24. juulil 1960. All: Tuigani talu rahvas 1960. aasta paiku. Vasakult Vambola Orb, Viivi Alev, Jaak Alev, Leena Alev, Vambola Orbi abikaasa Laine, Johannes Alev, Alfred Sootna, Vambola ja Laine poeg Peep, Linda Alev, Priit Alev, Vambola ja Laine tütar Ly Orb (abiellunult Leppason).





Kassaka talu elutoas 1960-ndate alguses. Ülal, vasakult: Elvine Alev, Aili Alev (abiellunult Lina), Õilme Laikoja, Linda Laikoja, Verner Alev, Jaan Laikoja, Floreida Uibopuu, Linda Alev (Tuiganilt), Priit Alev, Valter Uibopuu, Johannes Alev, Maimu Are, Urmas Laikoja, Marie Laikoja, Leena Alev. All: Marie Laikoja, Urmas Laikoja, Jaak Laikoja, Leena Alev, Priit Alev, Kadi Nurk (abiellunult Jürjens, Pedo), Aili Alev.





Siin ja kõrval: juhuvõtteid Kassaka õuelt ja köögist 1980-ndate alguses Verner Aleviga.



Pidusid ja tähtpäevi Kassaka ja Tuigani rahvaga. Ülal: lõbus seltskond Kassaka õuel 1980-ndate alguse paiku.

Keskel ja all: istumine Tuigani reheeluses 1980-ndatel. Keskel, vasakult:Valve Hiekkanen, Linda Alev (Kassakalt), Lisette ja Johannes Haviko, August Alev (Saare talust). All:Valve Hiekkanen, Linda Alev (Kassakalt), Lisette ja Johannes Haviko, Linda Alev (Tuiganilt), paremal servas Verner Alev.



Verner ja Johannes Alev
seltskonnas. Umbes
1980-ndate algus.



Ülal vasakul: Johannes ja Verner Alev ning Mihkel Pedo (keskel, Kadi Pedo abikaasa) 1980-ndate keskpaiku Tuigani rehetoa ees kirsipuu all õlut maitsmas. Ülal paremal: Tuigani tuulekoja kõrval, vasakult Linda Alev (Tuiganilt), süles Jaak Urmet, Linda Alev (Kassakalt), Priit Alev, Johannes Alev, Vambola Orb, Verner Alev. 1984. aasta paiku.

All vasakul: Erika Tammeraid, Virve Uppin ja Verner Alev 14. märtsil 1987. All paremal tantsib Priit Alev Malle Roobaga Roosna-Alliku sööklas mingil üritusel.



Ülemised fotod tehtud 1986. aastal pärast Oti Laikoja ja Eliko Looritsa pulmapäeva Kassaka verandal. Ülal, vasakult: Jaak Laikoja, Urmas Laikoja, Erik Vahter (Türilt), Oti Laikoja, Linda Alev (Kassakalt), Leida Treve, Johannes ja Lisette Haviko. Keskel, paremalt: Linda Laikoja, Verner Alev, Maimu Are, Ölme Laikoja, Priit Alev, Purdi metsäülem Rips.



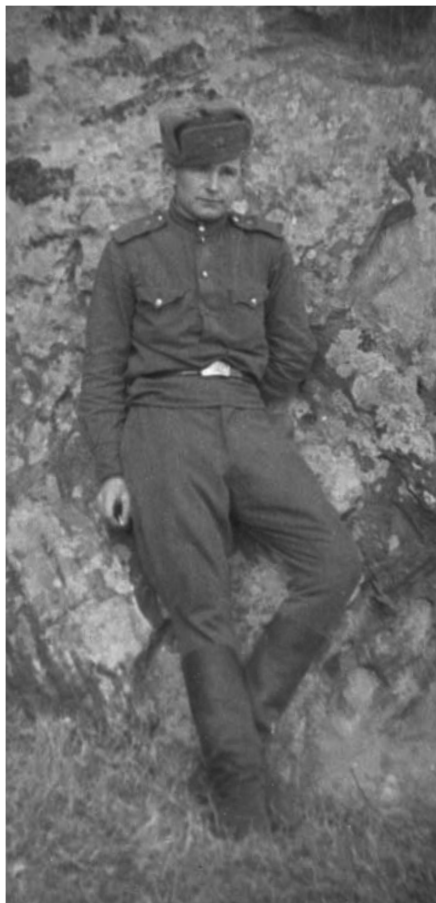
All: Verner Alevi 75. sünnipäeva peol Roosna-Alliku sovhoosi klubis 14. jaanuaril 1989, Vasakult Aime Urmet, Linda Alev, Kadi Pedo, Jaak Urmet, Hurmi Jürjens, Verner Alev.





Järgnevatel lehekülgedel Jõngu ja Pihlaka (~Lepiku) talu rahvas. Ülal: vasakult kolmas Alvine Allevi, neljas Alide Kängsepp, kuues Ella Kurdvee, poiss on Rein Allevi.

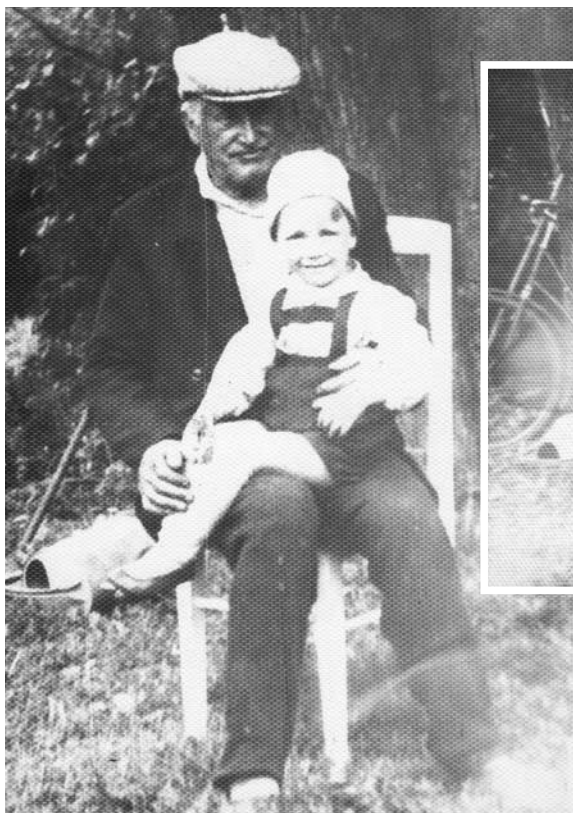
All: Johannes ja Alvine Allevi, külas rohkem tuntud kui Jõngu Juhan ja Jõngu Elvine.



Ülal: Rein ja Ally Allevi pulmad 1966. aastal.
All: Rein Allevi sõjaväeteenistuses, kõrval
"Paide-poiss ja Koeru-poiss".



Ülal: Allevite suguvõsa. Tagumises reas vasakult paremale: Anne ja Ants (mees ja naine, Anne on Rein Allevi õde), Rein Allevi õde Maie oma mehega. Istuvad, vasakult paremale: Mare lapsega, Jõngu Juhan, Jõngu Elvine, Rein Allevi naise Ally ja tütreaga. Kõige ees: Ennu ja Ene.
All: Rein Allevi ehk Jõngu Reinu ema Alvine oma väimeestega.



Jõngu Juhan koos lapselastega. Vasakpoolsel pildil süles pojapoeg Jaan. Parempoolsel pildil Juhani kõrval poeg Rein.





Järgnevate lehekülgede
fotod on Tuiga talu
rahvast.

Ülal: Kalju Rand ja
emaema Erna Rand ca
1962. aastal.

Keskel: kolm põlvkonda
Tuiga talu heinamaal –
Kalju, Valve, Erna Rand.

All: paremal servas Erna,
Valve, Kalju Rand, taga
keegi Muraka-poistest.



Ülal vasakul: Valve Ranna poolvend Valter Rand
(isa Kaarel Rand).

Paremal: perekond Hiekkanen –
vennad Jüri ja Leo(nid), õde Liidi ja ema.

All: Jüri Hiekkanen ehk "soome sepp"
sirelites ja sõdurimundris.



Pulmad. Valve Rand ja Leo Hiekkänen. Valve poolvend Valter Rand ja Ina Mets. Grupifotol keskel laigulises kleidis Helju Nurken, tema kõrval paremal Elmar Nurken.



Ülal: Valter Ranna ja Ina
Metsa pulmad, vasakult
esimene Kaarel Rand,
Valteri isa, külasepp ja
stantsi "RAND" omanik.

Keskel: Urho Manninen
ja Liidi Hiekkäneni
pulmad.

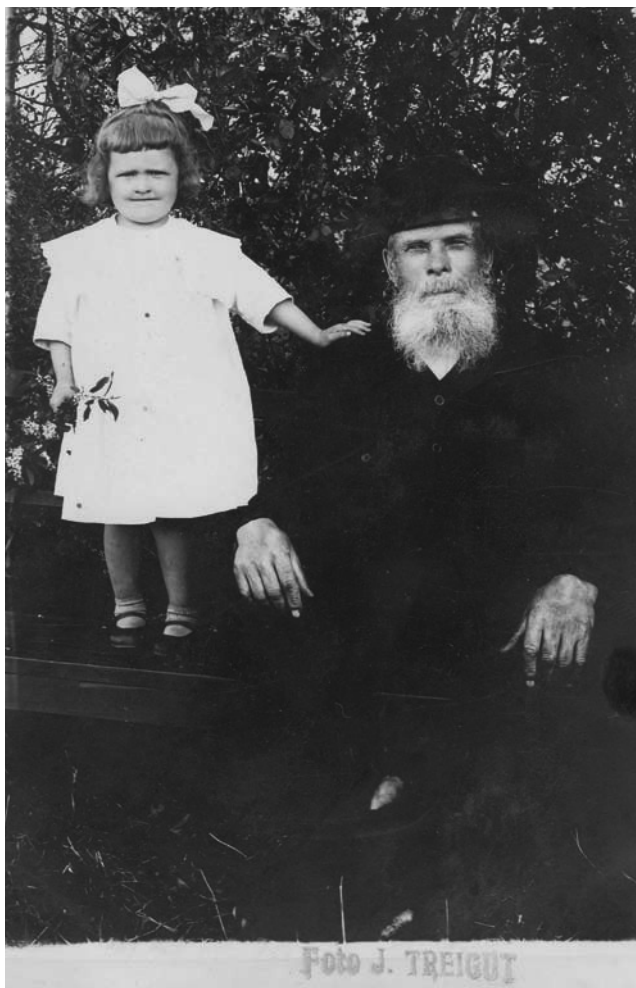
All: Tuiga talu albumist
pärit Tabani rahva
pulmafoto, kus vasakult
esimene on Helene
Murakas.



Matused. Ülal: paremalt esimene Helmi Lehe, taga keskel Jüri Hiekkanen, temast vasakult vend Leo, poiss ees Lennart Hiekkanen. Keskel: lillepotiga Verner Alev, kõrval paremal Valve Krümann, paremalt teine ja kolmas Valve ja Leo Hiekkanen, 1980-ndate teine pool. Mõlemad fotod näikse olema tehtud Tuiga talu ees. All: Valve Hiekkaneni matused Anna kirikus, paremalt teine ja kolmas Jüri Hiekkanen ja Kalju Kärp.



Ülal: Tuiga talu vana kelder. All: 1980-ndate Kaaruka külamehed – Leo Hiekkanen Tuigalt ja Heinrich Toomas (Vana Toomas) Murikse aidast.



Ülal: Õie Orb
vanaisaga.
All: seisab Maria Orb,
lapsed Vambola Orb, ?,
Lehte Orb,
Õie Orb (abiellunult
Talberg).





Vasakul: istuvad (vasakult) Roosna-Alliku kooli õpetaja Ellen Kippar (Margus), Vambola Orb, ?, Linda Alev (Tuiganilt), seisavad Verner Alev, ?, Õie Orb, Johannes Alev.
Paremal: Vambola Orb (vasakul), Aino Ehand, Verner Alev 1949. aastal Tuiganil.



Olenguhetk 1949. aastal Tuigani elutoas, vasakult: Vambola Orb, Õie Orb, Verner Alev, Aino Ehand, Johannes Alev, Linda Alev, Leena Alev, Maria Orb (Vambola ja Õie ema).



Järgnevatel lehekülgedel fotod Aino Toomesoo (sünd.Vaadam) albumist ja Vadama talu rahvast. Need viis fotot siin on tehtud Kaarukas 1947. aastal, Rooba koplis ja soos, Brenneri talu õuel. Tumedas seelikus Aino Vaadam, heledas plusis Vilma Brenner, tumedas kleidis Saima Brenner. Neljandana kahel pildil Õie Orb Sotniku talust. Poiss ühel pildil on Toivo Brenner.



Kaaruka, 1947. Lodi talu õues. Ruudulises kleidis Aino Vaadam, sõlega Lodi Ilse, Lodi Helmi. Mees on Ilse abikaasa Osvald Rooba.



Ülal: Aino Toomesoo ja Ilse Lodi 21. mail 1948. Aino ja Helmi vend Ilmar Vaadam 6. jaanuaril 1955.

All: Aino koos abikaasa Heino Toomesooga. Vasakul Järva-Jaani kiriku juures, paremal Roosna-Allikul.



Ülal: Aino ja tütar Mai Toomesoo (abiellunult Legovitš) 1954. aasta paiku Tallinnas.
Paremal, vasakult: Aino ema Selma Vaadam õdede Alide Kalviku ja Magda Prossoga 27. juulil 1956.
All: õed Aino, Helmi, Hilja Vaadam. Aino poeg Andrusega 1959. aastal.



Üal: Helmi Lehe, Heino ja Aino Toomesoo koos
Andruse ja Maiga Tallinnas 25. novembril 1959.



Keskel: Helmi ja Aadu Lehe
Purdis 1962. aastal.

All: Helmi Lehe 1961. aastal,
Ilmar Vaadam 1960. aastal.





Ülal: Ilse Lodi laste Arvo ja Reedaga. Lodi Helmi ja Lodi Ilse. All: Ilse Lodi Reeda ja Arvoga. Ilse õde Helmi Lodi.



Helmi Lehe 1965. aastal
Kaarukas.

Keskmisel pildil veel Erna
Rand Tuiga talust.



Valve Kalvik Topametsast 1976. aastal.



Ülal: Ferdinand Vaadam
tütarde Aino ja Hiljaga
(vasakul) Roosna-Alliku
mõisasaalis
1967. aastal.

Keskel: Selma ja
Ferdinand Vaadam.

All: Mai Legovitš,
Aino Toomesoo,
Selma Vaadam ja
järeltulev põlv.





Andrus ja Niina Toomesoo 1980. aastal.



All Niina 1981. aasta paiku.

Hilja ja Helen Helmoja 1987. aastal.





Ülal: Andrus Toomesoo maja trepil Kaarukas 1988. Andrus ja Niina, Heldur Kriisa, Aino ja Heino Toomesoo. All: Sotniku talu tamme all 2000. Esiplaanil Õie Orb, taga vasakult Vambola Orb, sepp Karl Aleti õde Hiisi, Aino Toomesoo.



Vambola Orb Sotniku talu tamme all 2000. aastal.



Tullio Ilometsa ema Elfriede Agathe Murakas, tuntud ka kui Elli Ilomets 1912. aastal.
Kõrval Aino Murakas ja Laine Murakas.

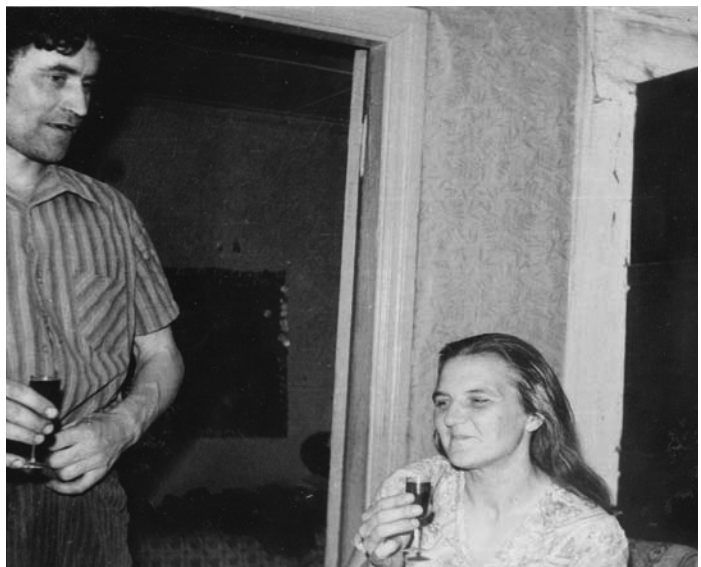


Verner Alev, Gustav Kaenal ja Johannes Alev 16. juunil 1935 Kagavere tuletõrjajate peol.



Ülal: Muhandrese (praegu Väli) talu pere, Kaenalid. Vasakult: poeg Uno, pereisa Gustav, tütar Aino, poeg Jaan, vanaperemees, Gustavi isa Jaan, Gustavi naine Liisi. Fotolt on puudu poeg Mati. Vanaperemees teenis 25 aastat tsaari armees. Kaenalid lahkusid Kaarukast 1980-ndate lõpus.

All: Rüütli talu rahvas umbes 1930-ndatel. Paremalt esimene Hans Haviko, teine Maret Haviko, neljas Ann Haviko (sünd. Härjapää-Konn).



Ülal: Kalju ja Urve Kärbi
pulmad 1976. Vasakul Kalju
vanemad August ja Benita.
Keskkel samuti August ja
Benita Kärp. All: Ülo Kärp ja
Ally Allevi.

Ülal: Maria ja Otto Veebel
Teppo talust.
Keskkel vasakul: pärast sõda.
Jõngupäärna lapsed, külasepp
Karl Aleti õe Hiisi tütar Maaja
(blond tüdruk esireas) ja tädi
Dusja ehk
Narva sõjapõgenik
Jevdokia Aleksejeva.

Keskkel paremal: Laine Nõlvak,
tänapäeval Allikjärve külas
Pihlaka talu elanik.
Foto aastast 1957.

All: Jõngupäärna Lisette.

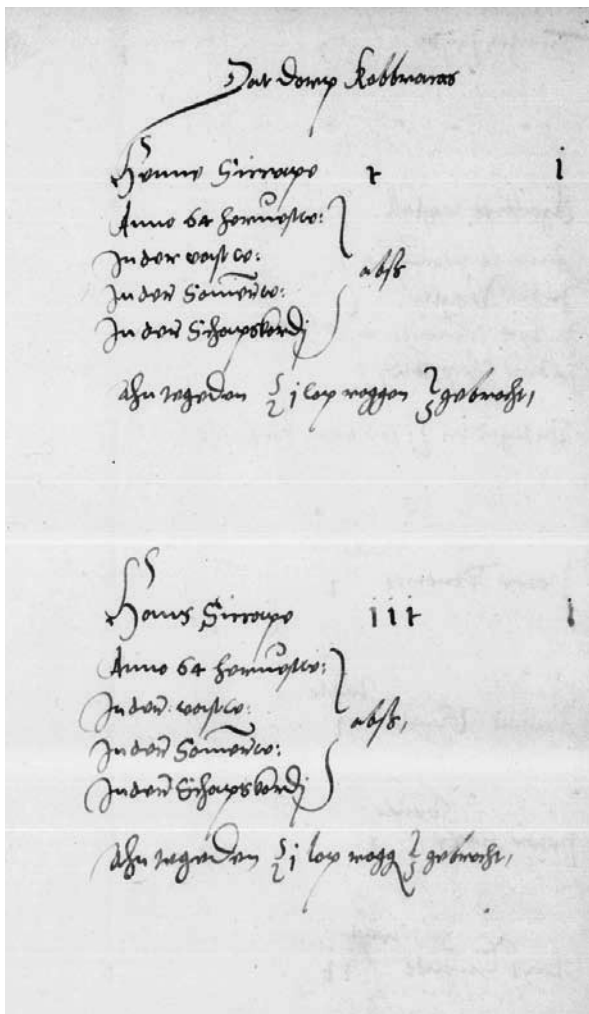




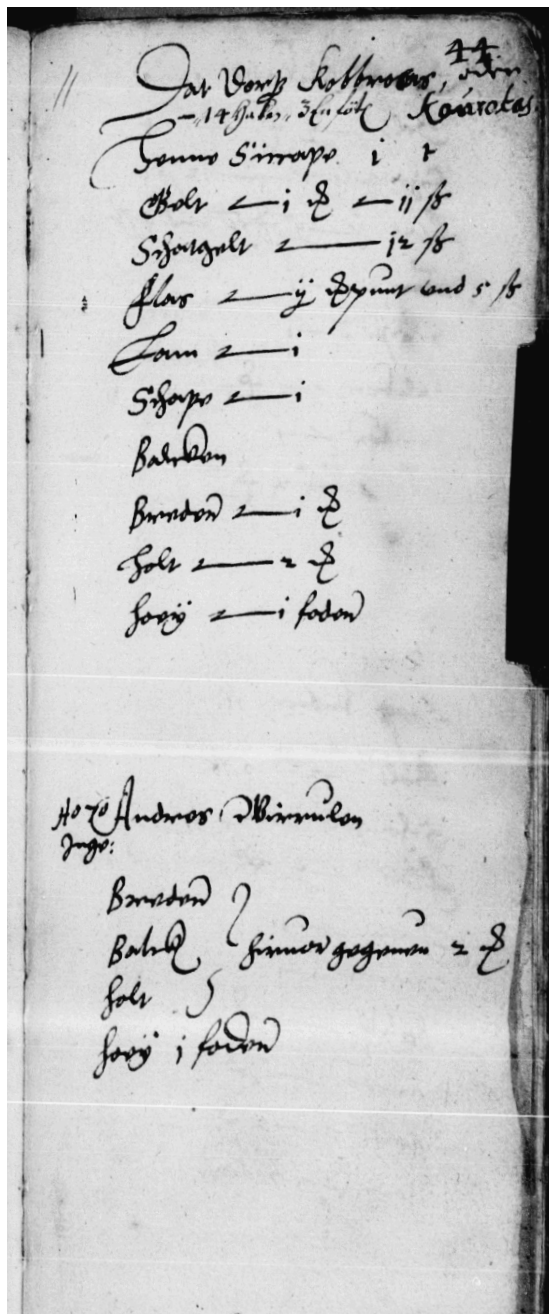
Ülal: nägudega vaataja poole
Johannes Haviko ja
Verner Alev, 1980-ndate lõpp.

Keskel: vasakult Laine Nõlvak,
Mai Ende, Enn Ende,
paremalt Johannes ja Lisette
Haviko, Valve Hiekkänen.

All: Malle Sootna (abiellunult
Rooba).



Vasakul Kaaruka küla (Kobbracas) esimene teadaolev mainimine 1564. aasta „Järvamaa vakuraamatus“ (EAA.1.2.933), paremal teine mainimine (Kobbrocas oder Kaurokas), 1571. aasta „Järvamaa vakuraamatus“ (EAA.1.2.935). Nende kahe allika Kaaruka talud ja peremehed on loetletud lk 447.



Kõrvallehel: kolm fragmenti Roosna-Alliku mõisa ja selle lähikonna kaardist aastast 1688 (EAA.1.2.C-IV-152) – mis on ühtlasi vanim leida õnnestunud selle piirkonna konkreetsemate andmetega kaart. Esimesel fragmentil on välja joonistatud mõisa peahoone ja keskus. Keskmisel on nähtav piirkond mõisakeskusest Kaaruka küläni, numbrid tähistavad talusid ja annavad ettekujutuse talude paiknemisest. Võimalik, et numbriline järjekord on vastavus 1688. aasta Kaaruka külaelanike nimekirjaga (nt EAA.1.2.942, vt lk 447). Kui kaarti keerata 180 kraadi, muutub esmapilgul arusaamatu kritseldus all paremas nurgas nimeks „Kaurikas by“ ehk Kaaruka küla. Väga lähedalt uurides – kolmas fragment – on näha, et kaardile on kirjutatud ka talu- ja peremeeste nimesid (nt 1 Lod H, 2 Top, 6 Jung, 7 Murrikas, 8 Lod Jürg, 10 Tuick, 11 Otza). Edasi ja täpsemalt saab seda kaarti uurida Rahvusarhiivi kaartide infosüsteemi kodulehel. Veel kaarte vt lk 460–464.







Ülal: Kaaruka küla algus Roosna-Alliku poolt ja Väljavahi talu (2008).

All: Väljavahi talu, vaatega Roosna-Alliku poole.

Kõrval: aastarve kive ja puus.

Vasakult paremale ülalt alla – Juhani, Tuigani, Kassaka, Väli, Tuigani, veelkord Tuigani, Juhani.





Väljavahi talu. Sovhoosi ajal oli siin hobuste tall.



Kooli talu. Perenaine Malle Saarepuu oma Roosna-Alliku poekeses.



Kangro talu hooned hävisid tulekahjus. Alumisel fotol on paremal pool teed näha ka Kooli talu.





Vadama talu ja selle perenaine Aino Toomesoo.



Ülal: Niina ja Andrus Toomesoo Sotniku talust.
All: Aino Toomesoo õde, samuti Kaarukast pärit Helmi Lehe.





Ülal vasakul: Hilja Helmoja, Helmi Lehe ja Aino Toomesoo, õed Vaadamid 1996. aastal Kaarukas.
Ülal paremal: Aino ja Heino Toomesoo 1998. aastal Kaarukas, kõrval tütar Mai Legovitš ja lapselapsed.
All: Sotniku talu õu, taustal Vadama talu.







Tõnise talu ja lähikond









Kalju Alliksaar ja Linda Neetar Raja talust.
Parempoolse lehekülje ülemine foto on tehtud Sotniku talus,
avatud talude päeval 2014. aastal.





Pruuali talu. Pruuali nime ajalugu ulatub Kaarukas tagasi vähemalt 17. sajandi lõppu, olles küla üks vanimaid talunimesid. Uue aastatuhande hakuni elas siin Helene Kruusamägi, tänapäeval elavad Kaido ja Kilti Vaarmaa.







Ülal: Sepa talu, esiplaanil ajahambast puretud kõrvalhoone.
All: Sepa ja Kassaka talu rahvas 2016. aastal väljasõidul Albu mõisa.



Ülal: Kaisa Peegel Sepa talust Kassaka talu verandal.
All: Toivo Peegel Sepa talust külamaja ees.





Ülal: Helene Kruusamägi (vasakult esimene), Aino Rooba (paremalt esimene, Vainu~Miku talust) ja Kadi Pedo (paremalt teine, Kassaka talust) 1990-ndatel Pruuali talus.

All: Otto ja Aino Rooba Vainu talus 1990-ndatel.

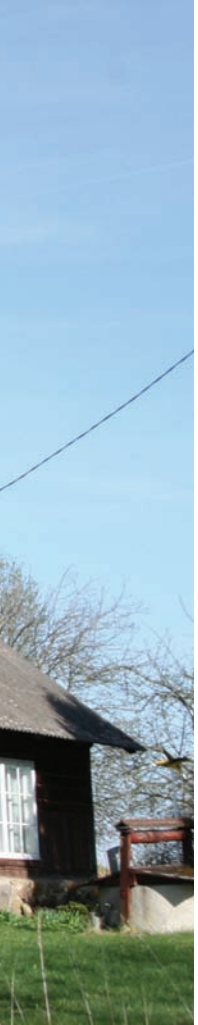
Kõrval ülal: Sepa ja Vainu talu vahelt läheb kirde suunas põlluvahetee, mida mööda jõuab Lipamäele ja Topari taluni.
Kõrval keskel ja all: Vainu talu hooned.





Neli vaadet Vainu talu hoonetele ja õuele.
Ajalooliselt on talu nimi Miku,
lähiminevikus asendati ametlikult Vainu nimega.





Lodi nimi ulatub Kaarukas tagasi vähemalt Rootsi aja lõppu (1688: Loddi, Loddie), Lodi-nimelise talu ja samanimeliste isikute ajalugu on siinkandis rohkem kui 300 aastat pikk. Tänapäeval on nime ametlik kuju Lodja.



Kopli talu. Alumisel fotol istub lävel Viktor Jullinen – kaarukalaste Johannes ja Magda Allikorava tütre Helle-Mai abikaasa. Kopli talu asub kohas, kus 1880-ndateni asus Kassaka talu, hiljem kutsuti seda talu ka Vana-Kassakaks või Kassaka saunaks. Johannes ja Magda Allikorav elasid 1930-ndateni Kassaka uues (praeguses) asukohas. Jullinenide poega Toivot, kes on Rahvusarhiivis riigiarhivaar, võib samuti vahel Kaarukas kohata.

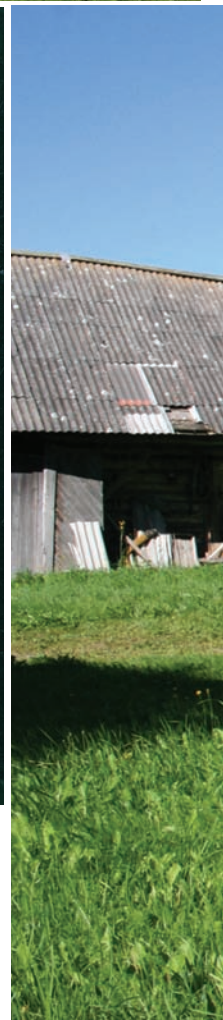


Ülal: Päärna (ajalooliselt Jõngu-Päärna) talu rahvas – Johannes ja Lisette Haviko lapsed Aili Rammo, Tiiu Seire ja prof emer Tiit Haviko. All ja järgnevalt: Päärna talu hooned. Arvatavalt tuleneb "Päärna" mehenimest Bearn~Päärn, s.o Jõngu talust pärit Päärnast. Järva-Jaani vanades kirikuraamatutes sellenimeline isik ka esineb.



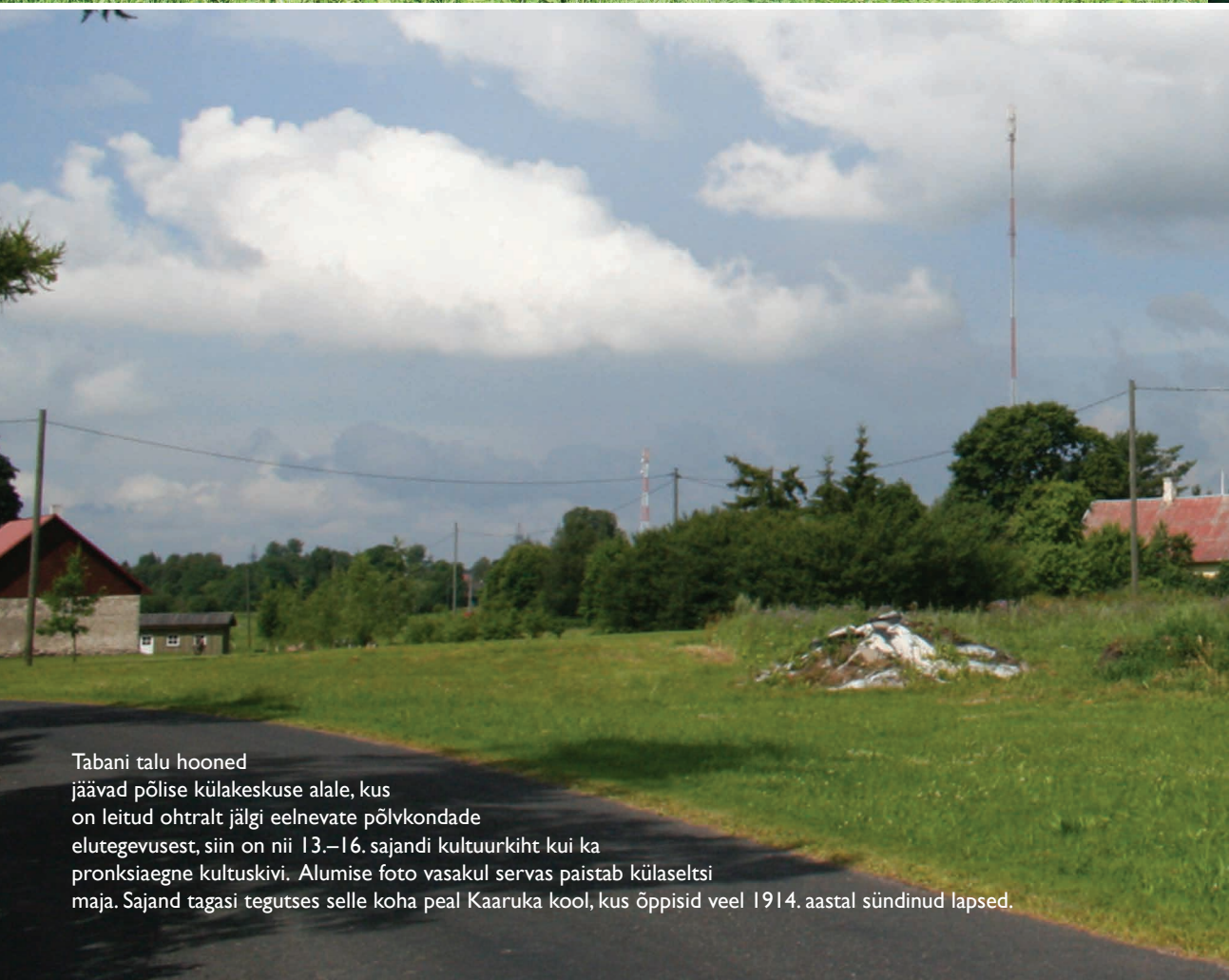


Ülal: Päärna elumaja trepil istub selles talus 1939. aastal sündinud Aili Rammo.



Tabani talu. Rohkem kui sajand on siin elanud suguselts Murakas. Siia ulatuvad nii Kaaruka ajaloo uurimisse kaaluka panuse andnud Elli Ilometsa kui ka E-Piima juhatuse esimehe Jaanus Muraka juured. All: Aino Murakas (keskel) oma köögilaua taga. Paremäl Elsa Valentin, Malle Rooba ema.





Tabani talu hooned jäävad põlise külakeskuse alale, kus on leitud ohtralt jälgi eelnevate põlvkondade elutegevusest, siin on nii 13.–16. sajandi kultuurkiht kui ka pronksiaegne kultuskivi. Alumise foto vasakul servas paistab külaseltsi maja. Sajand tagasi tegutses selle koha peal Kaaruka kool, kus õppisid veel 1914. aastal sündinud lapsed.







Kõrval ja ülal: Tuiga talu. Siin asus 1949–1951 Kaaruka kolhoosi Suvi kontor ja 1980-ndatel sai siit peremehe käest laenata hobust heinaveoks. Portreedel peremees Leo õde Liidi Hiekkanen ja tema abikaasa Urho Manninen.
All: Tuiga talu taga asunud Korjukse talust on alles vaid alusmüürid.
Tuiga talu jääb vasakule pildi serva taha, paistab seltsimaja punane katus.



Ülal: Malle Rooba Rehemäe talust. All: Ainard Alev Otsa talust sõidutab oma kaarikus Meelis ja Marili Roobat ühel tähtsal päeval. Meelis Rooba oli 1996–2004 Eesti jalgpallikoondise poolkaitsja.





Ülal: Urmas Rooba, Eesti jalgpallikoondise vasakkaitaja 1996–2008. All: Rehemäe talu. Õigupoolest on siin ajalooliselt asunud Rüütli talu, ka elumaja on sellest ajast – Rehemäe nime tõi Malle Rooba kaasa oma endisest elukohast Roosna-Alliku lähistelt, kui 1992. aastal Rüütli talu ostis.



Ülal: Sotniku talust
pärit Vambola Orb ja
isa venna poja tütar
Malle Rooba
13. oktoobril 2007.

Keskel: Kadi Pedo
sünnipäev 2003. aastal
Rehemäe talus – taga
Kadi, ees Malle, kõrval
Sten, Tenno ja Ruslan
Kuhharev.

All: Malle pojapojad
Philip ja Hugo Rooba.





Lähimeneviku olustikupildikesi Rehemäe talu albumist: kartulivõtt (taustal Kassaka talu) ja Hugo Rooba kelgutamas (taustal Päärna talu).



Ülal: Malle Rooba Paide turul müüjana. All: Malle tütar Marilin Jaanson 2009. aastal Seppade päeval.



Ülal: 30. juulil 2018 avanes Rehemäe talu aknast selline ilus vaade Väli talu ja Tännapere küla poole ning Malle jagas seda ka Facebookis. All: Malle 2010. aasta aprillis seltsimajas.



Saare-Jaani talu. Maakividest hoones asus minevikus Esna meierei Kaaruka koorejaam. Keskkel: Saare-Jaani maa peal asuv nn Murikse ait, kaheks korteriks ehitatud elamine. 1980-ndatel elas siin Vana Toomas (Heinrich Heinrichi poeg Toomas, sündinud 1904) koos suure hulga kassidega ja pärast teda Prilli nime all tuntud vanamees, kes käis külainimestel töödel abiks. Murikse nimi on mälestus siin kunagi asunud Murikse talust, peremeheks Jaan Patt.



Siin ja järgnevalt:
Muhu-Mardi talu,
mille elanikuks
oli kuni üsna
hiljutise ajani Elsa
Rääk. Krundil on
tänapäeval ainult
üks hoone, arhailine
rehielamu. Teeserval
sirutub kõrgusesse
uhke okaspuu, mis
on lahutamatu osa
külapanoraamist.

Alumisel pildil Elsa
Rääk ja õde Helju
Nurken (vasakul)
aastatuhande
vahetuse aegu.







Ülal: Allan Lepasepp noore abilisega uue aastatuhande alguses Muhu-Mardil hooldustöödel.





Eelmisel leheküljel: kolm diapositiivi
1980-ndate algusest – Kassaka peremees
Verner Alev heinakoormaga, Verner
lapselaps Jaak Urmet jalgrattaga
ja Kassaka lambaaedik. Näha on
lähiümbrust, sh Ugari talu tänaseks
hävinud hooneid.

Ülal: Kassaka perenaine Linda Alev
(sündinud Laksberg) oma 70. sünnipäeval
1981. aastal.

All: Verner Alev 1983. aastal.

Kõrval: Jaak Urmet Kassaka aida ees ning
Verner Alev ja Linda Alev (paremal) Kassaka
õuel suure pärna all
1993. aastal.





Kassaka elumaja (nurgakivi 1957) ja ait (1920-ndatest). Kassaka talunime esimene teadaolev mainimine on 1720. aastast, mil Kaarukas elas Kassaka Andres, naiseks Els. Pärast 1930-ndaid on olnud dokumentides paralleelselt kasutusel ka Orava, ilmselt seoses peremees Johannes Allikorava nimega, lähimineviku ametlik nimekuju oli Kasaka. Aastast 2016 on ametlikult taastatud põline nimi Kassaka.



Ülal: Jaak Urmet ja Teodor Urmet Kassaka põllul 2012. aasta septembris.
All: vaade üle põldude Lipamäe suunas 2014. aasta suvel.



Ülal: Kadi Pedo, Kassaka perenaise Linda Alevi vanem tütar, Kassaka elanik 1992–2014.

All: Kassaka õuel seisavad Kadi lapselaps Urmas Jürjens, Jaak Urmet, kohalik külamees Jaan Roon ja Kadi, on 2009. aasta veebruar.

Jaak Urmet 2013. aasta suvel. Järgmisel kahel leheküljel: Kassaka talu aed ja hooned,
vasakul pool 2008. aastast, paremal all 2010. aastast.











Ülal, all ja kõrval: Tuigani talu, Priit Alev ja Karin Tenisson-Alev.
1927. aastast pärit elumaja on renoveeritud, rehielamu taustal filmiti
2016. aasta sügisel koguni Selveri reklaamklippi.





Ülal: Kassaka, Tuigani ja Väli talu inimesi ja loomi.
All: Karin oli aastail 2016–2018 ametis Paide linnasekretärina.



Ülal ja all: öde-venda Aili Lina ja Priit Alev.



Kaks pilti Tuigani albumist –
ülal päiksetõus ühel 2015. aasta suvepäeval, all kelgusõit ühel 2013. aasta talvepäeval.



Väli talu, perenaine Tiiu Väli saabub koju.
Enne Välisid elasid siin kaua aega Kaenalid, siis oli talu nimeks Muhuandrese.



Väli talu elumaja ja ait, ülemisel pildil võib veenduda, et Tuigani rõdult näeb üle põlluriba hästi Väli õue peale ja vastupidi.





Tiiu Väli koos tütar Edithiga



Ülal: Liina Luik Välide
suguseltsist 2017. aasta suvel
talukohvikute päeval Väliköögis.
Keskel: Väli talu
Soru mäe poolt.
All: kunagine viljakuivati
Kaenali kurvis.





Sellel ja kahel järgmisel leheküljel: Kalju Kärp ja Uuetoa talu.









Sellel ja kõrvalleheküljel: Jõngu talu ja selle asukad. Jõngu on üks kõige põlisematest Kaaruka talunimedest, leidudes juba 1688. aasta talunimekirjades (Jungo). Talu elanike nimeks on juba kaugemast ajast Alev~Alevi~Allevi.



Kõrval keskel: Jõngul sündinud Reinu ja tema abikaasa Ally Allevi kuldpulm 2016. aasta augustis. All paremal: Rein Allevi ehk Jõngu Rein 2009. aastal. All vasakul: Reinu tütre Tiina abikaasa Veiko Tamberg, Jõngu praegune elanik.





Pihlaka talu – siin elas Jõngu talust pärit Rein Allevi koos oma abikaasa Allyga. Alumisel, aastatuhande vahetuse ajast pärineval pildil istuvad Alleviid mugavalt aiatoolides.



Niine talu Lipamäel. Siin on pererahvaks Aldur ja Kaire Lõhmus. Alumisel fotol aitab Aldur abivallavanem Anni Alevil 2017. aasta sügisel läbi viia matkapäeva.



Topari talu, kus elas kuni surmani 2004. aastal Gustav Murikse. Pärast seda on talu seisnud sisuliselt asustamata, nüüdseks on siin loodus võimu võtmas.

Keskel: Topari Kusti saab külarahvalt vastlakukli.

Niine talu hoovis 2011. Vasakult, taga Aldur Lõhmus, Jan-Oskar Lõhmus, Taivo Iismaa, Vello Iismaa, ees Ella Katri Scott, Siiri Iismaa, Mari-Liis Poom, Eha Iismaa, süles Mirelle Poom, Kaire Lõhmus, Tiina Alvre. Foto tegi Madis Alvre.





Siin ja järgnevalt: Rimo Palusalu ja Eva Orlova-Palusalu Borka talust. Perenaine tegeleb meelsasti nii aianduse kui ka lapitekkidega.









Valve Krümann on Kaarukas Lipamäel Mäepere talus sündinud ja kasvanud, elab siin endiselt.
All: Mäepere talu. Kõrval üleval: Lipamäe talude vahel. Kõrval all: Aedniku talu. Edasi on juba mets.







Kõrvall ja all: Lipa talu, elanikuks Mihkel Rooba. Üleval: Lipamäe talude vahel on säilinud veel metallist piimapukk.





Sügaval metsa sees, eemal ülejäänud asustatud Kaarukast, Topari talust umbes kilomeeter ida suunas asus kunagi Lille talu. Kõik talvised fotod on tehtud 2008. aasta detsembris, kõrval üleval võib 2015. aastal tehtud fotolt aimu saada, kuidas näeb sama paik välja suvel.







Lipamäelt tagasi küla keskuse suunas, teest veidi eemal metsa ääres, lie talu ja selle rahvas.
Vello ja Eha lismaa. Kõrval all ja siin ülal pildid lismaade albumist.



lie talu naabriks on Liivalaia talu.



2014. aastaks tähistas Kaaruka külas iga talukohta suur põllukivimürakas, millele maalitud talu nimi. Tänuväärne idee kogukonnavaimu õhutamiseks! Järgmisel leheküljel: Pärna talu.





Kase talu perenaine Reelika Allmere, kaarukalaste Jaan ja Tiina Rooba tütar.



Otsa talus elavad
Ainard Alev ja
Ireene Rand.





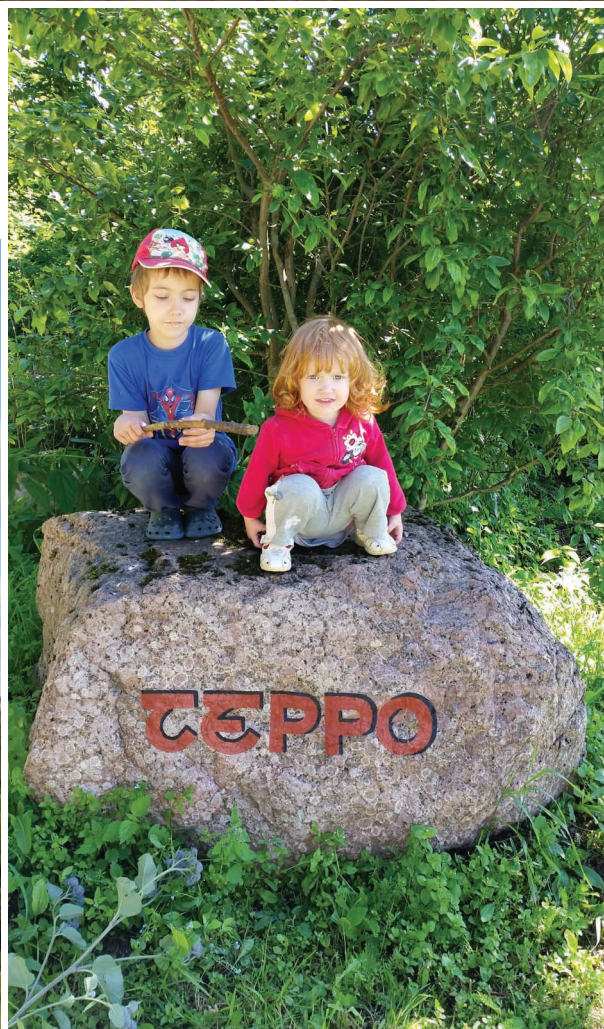
Ülal: Ainardil on hobune, millele tahab rakendada meelsasti kaariku – talvel ree –, sõidab ise ja teeb ka teistele sõitu, eriti lastele. All: Vadama Aino Toomesoo ja Otsa Ireene Rand Sotniku õue peal.







Teppo talu jääb jällegi külateest eemale metsa äärde. Siin on peremeheks Jüri Taurus. 1937. aastal oli talu Roosna-Alliku asunduse koosseisus ja kandis nime Teppani, siis elasid siin Otto ja Marie Veebel.





Vaadu talu, pererahvaks Jaan ja Tiina Rooba



Taluase Vaadu ja Peenra talu vahel



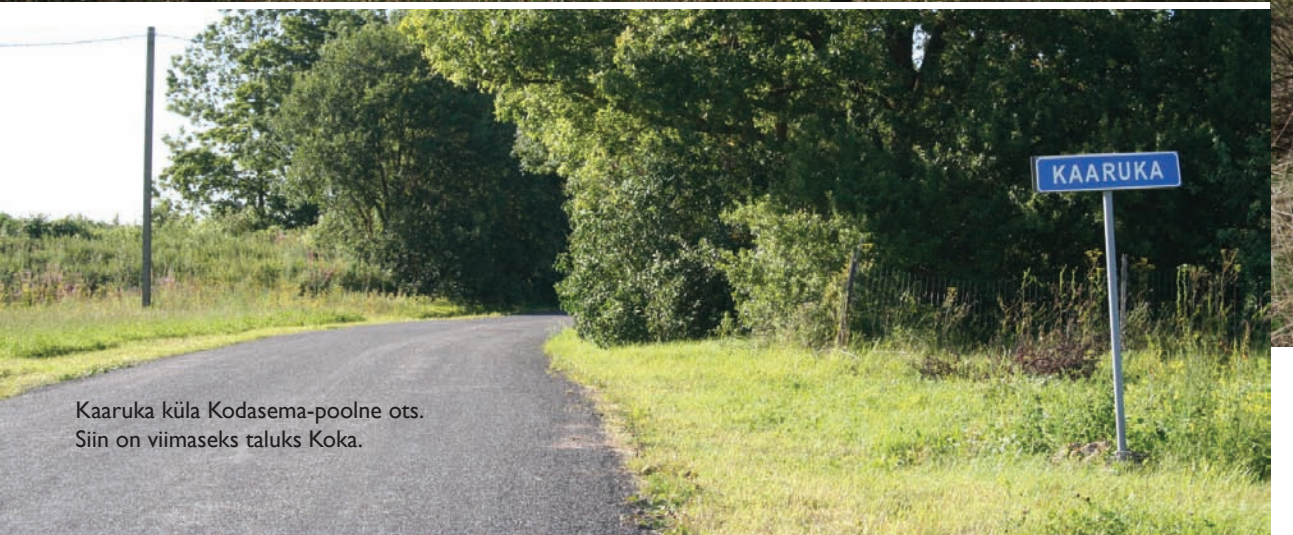




Eelmisel leheküljel, siin ülal ja all: Peenra talu. Paremäl ülal: Põhjäl talu.



Põhjala talu peremees Margus Põldemaa (paremal) ja sepp Jaak Krivin 2016. aasta Seppade päeval.



Kaaruka küla Kodasema-poolne ots.
Siin on viimaseks taluks Koka.



Koka talust üle maantee paarkümmend meetrit lääne poole võseriku sisse jääb taluase, mille nimeks ütleb kaart olema Veerismäe. Kunagi elas siin perekond Uuk. Maja ise on ära veetud, juurdeehitus jäi maha. Siit jookseb ka Tänapere küla piir.



Pildikroonika läbi aastate: sovhoosiaegsest pritsukuurist-väetisehoidlast saab Kaaruka küla seltsimaja. Siinsed kolm fotot on tehtud umbes aastatuhande vahetuse aegu.

Alumisel pildil tantsib külavanem Malle Rooba Gustav Muriksega Topari talust.



Ülal: 2004. aasta vastlapäev.
All: seltsimaja ümbrus 2009. aasta Seppade päeva ajal.





Kaaruka edelaserva jääb osa Tondissaare turbamaardlast, mis laiub veel ka Kirisaare ja Vedruka küla territooriumil. Formaalselt on siinsed fotod masinatega tehtud Kirisaare küla piirides.





Ülal: vikerkaared üle Jõngu metsa, vaade Pihlaka ja Uuetoa talude poole. On 1980-ndate algus.
All: Tuigani Karin suusatamas Jõngu poole. Foto Tuigani albumist.





Jõngu tee, mis viib Kassaka ja Tuigani talude juurest Jõngu talu poole.
Ülal 1990-ndate keskel, all 2008. aastal.





Panoraamvaade Lipamäelt Borka talu tagant mäe otsast üle Kaaruka



3 x vaade Lipamäele. All 2002. aasta suvel, kui külas käis filmimas ETV saate "OP!" võttegrupp.
Keskmine foto tehtud umbes samal ajal Kassaka laudakatuselt. Geoloogiliselt on Lipamäe (~Lipamägi) voor.



Ülal: nn Tagaküla tänav Otsa ja Vaadu talude vahel, vaatega lääne poole. All: Metsa tee, mis läheb Roosna-Allikult sirgelt läbi metsa – põhjast Lipamäe tagant läbi – ja keerab siis mitmesse suunda, paremat kätt jõuab näiteks Lille taluni ja lõpuks Kodasema külla. Ühtlasi jookseb Metsa tee alates Teppo talust enam-vähem Kaaruka ja Valasti küla piiri peal. Fotol jääb Kaaruka vasemale, Valasti paremale poole teed.



Ülal: küla ajalooline keskus, paistavad Päärna, Tabani, Rehemäe ja Saare-Jaani talu hooned ja seltsimaja, vaataja selja taha jääb Tuiga talu. Keskel ja all: vaade Rehemäe talu juurest kagusse-lõunasse, alumisel, umbes 1995. aastal tehtud fotol on näha veel Ugari vanu hooned. Peagi need lammutati.



2009. aasta Seppade päev. Ülal: Kaaruka lipp seltsimaja ees mastis. All: Alevid ja Roobad. Suured inimesed vasakult: Urmas Jürjens, Marilyn Jaanson, Jaak Urmet, Kadi Pedo, Malle Rooba, Priit Allikajaka, Mihkel Rooba, Priit Alev, Arno-Hendrik Alev (Alle), Andrus Alev. Punases särgis poiss Holger Urmet, punases särgis tüdruk Iris Alev.



Seppade päev. Ülal meeste jutud ääsi ääres 2009. aastal, paremalt esimene Jõngu Rein.
All: Tanel Padarit kuulav publik 2016. aastal.



Seppade päevad. Ülal: Tanel Padar ja Tarvo Valm 2016. aastal.
All: Ivan Orav Andrus Vaariku kehastuses 2009. aastal. Taamal Päärna talu.



Ülekülalisi üritusi. Üleval: Kaaruka kunstilaager 2016. aastal. Keskel Roosna-Alliku matkapäev 2017. aastal, pärast politseipunkti läbimist Jõngu teel. All: sama aasta jaaniõhtu.



SUVELÕPU PIDU

LASTEDISKO



**võta kaasa
meelepärast
foidupoolist**

kell 18.00

21. augusti õhtul Kaaruka Külaseltsi majas
oodatud kõik Kaaruka küla pärislapsed ja suvelapsed



Kaaruka lapsed. Ülal 2015. aasta suvelõpu peo plakat, all taaskordne sõit Ainard Alevi kaarikus, aasta on 2017.
Marili Rooba fotod.



Roosna-Alliku eakate ansambel. Ülal: 23. jaanuaril 2009, vasakult esimene Aino Toomesoo, teine Kadi Pedo, kaheksas Malle Rooba.

Alli: 2015. aastal Kasepääil, vasakult esimene Aino Toomesoo, seitsmes Malle Rooba. Fotod Vadama talu albumist.



Jaak Urmet ja Mihkel Rooba 2006. aasta suvel koos Kodasemal resideerinud EKA kunstitudengitega Koordi külas Kooli talus, kus elas ammusel ajal kirjanik Hans Leberechti vanaema ja kus viibis vahel ka Hans ise. Pärast hiljutist põlengut olid majast alles ainult kõögiseinad. Foto tegi Ly Lestberg.



2006. aasta suvel külastas Seppade päeva fotokunstnik Ly Lestberg, jäädvustades pildile sangpommitõstmist ja peomelu ning vormistades fotodest lõpuks näituse "Eesti", mis avati Toompea lossis sama aasta sügisel. Alumised fotod ongi pärit näitusetööde hulgast. Vasakul tegeleb pommiga Malle Saarepuu Kooli talust, kaasa elavad Tiina Rooba Vaadu talust ja Eha Iismaa lie talust (seisab). Paremal on Roosna-Allikul pärit saksofonist Lembit Saarsalu haakinud enda taha jenkasaba, mille moodustavad laulja Heidi Tamme, sepp Mati Semm, abivallavanem Maret Pöder ja küllavanem Malle Rooba.





6



7



8



9



Siit ja sealt küla pealt.
1 Jõngu hobuseraud.
2 Jõngu lehmaringas.
3, 4, 5, 6, 7 Jõngu vanu põllutöomasinaid.
8 Vaadu pann.
9 Pärna lukk.

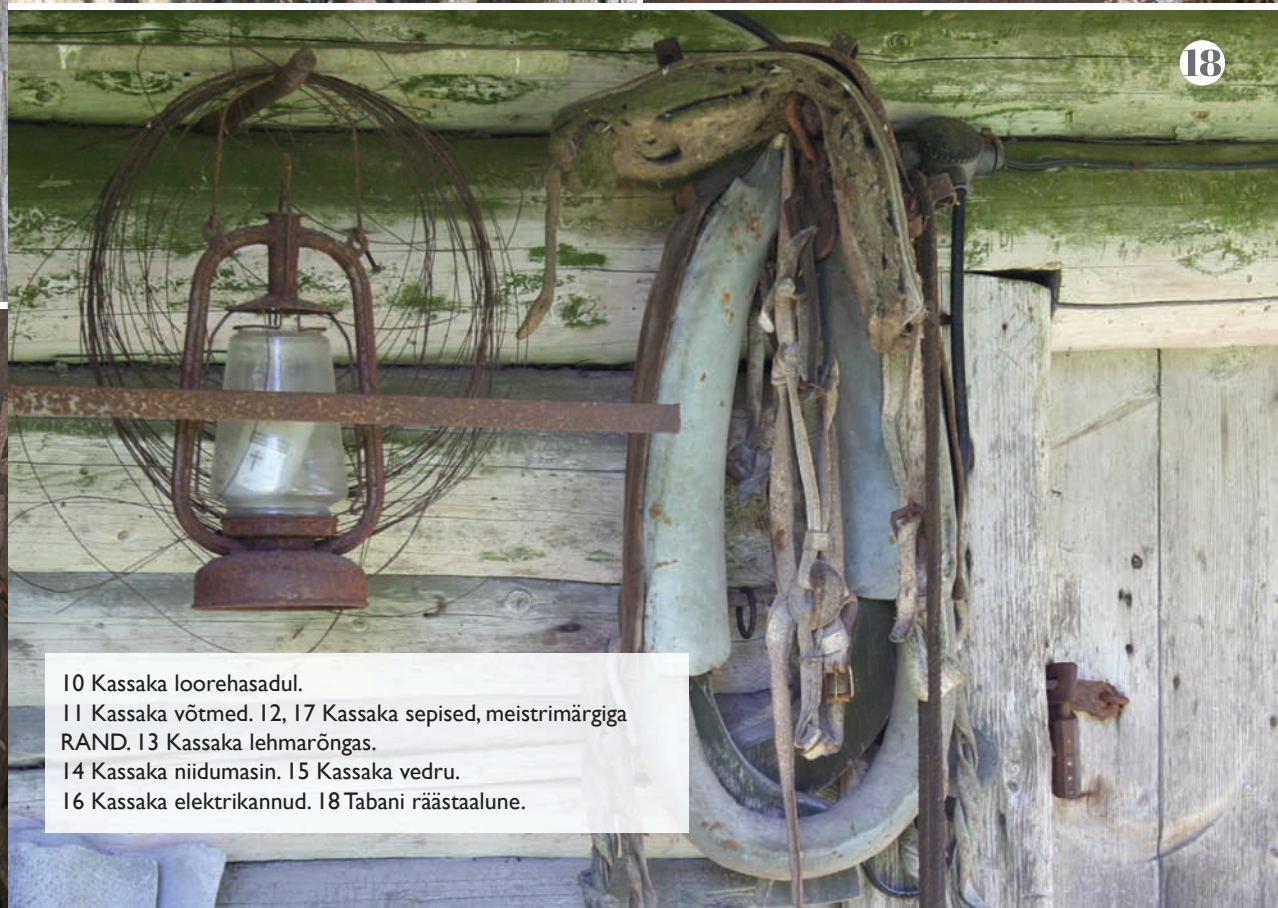




16



17



18

- 10 Kassaka loorehasadul.
11 Kassaka võtmed. 12, 17 Kassaka sepsed, meistrimärgiga RAND.
13 Kassaka lehmaringas.
14 Kassaka niidumasin. 15 Kassaka vedru.
16 Kassaka elektrikannud. 18 Tabani räastaalune.

19



20



21



22



19 Vadama räästaalune. 20 Tuiga kärbsemürk.
 21 Muhu-Mardi põllutööriist. 22 Rehemäe pott.
 23 Tuiga vedru. 24 Juhani pada.
 25 Muhu-Mardi lukk.
 26 Kassaka laudauks.

23





27



28





29



30

27 Lodja kiiver. 28, 29 Vainu räastaalune.
30 Muhu-Mardi hobuseraud. 31 Väli põllutööriist.



31



Kesk-Eestis on viljakad mullad. Ka Kaarukas haritakse endiselt põldu, siin võib töötamas näha palju erinevaid põllutöomasinaid.



Ülal: masinapark Raja talu ääres, kus elab kauaaegne Alliku sovhoosi traktorist Kalju Alliksaar.

All: agraarpiirkonnale tunnuslikult on traktorid Kaaruka teedel igapäevane nähtus. Paremalt servas küla teine säilinud piimapukk. Foto on tehtud Soru mäe allasõidul Uuetoa talu poole ärakeeramise kohal.



Tänapäeval on Kaaruka lähim tömbekeskus Roosna-Alliku alevik, ajalooliselt on nende hulka kuulunud veel Esna ja Järva-Jaani. Ülal: Haani maja, kus 1950-ndatel asus kohaliku kolhoosi kontor ja hiljem sidejaoskond, tänapäeval on siin riideäri.

All: hoone, mida kohalikud põliskasukad teavad Ehandi maja nime all. Siin on juba sõjaeelsest ajast olnud kauplus.



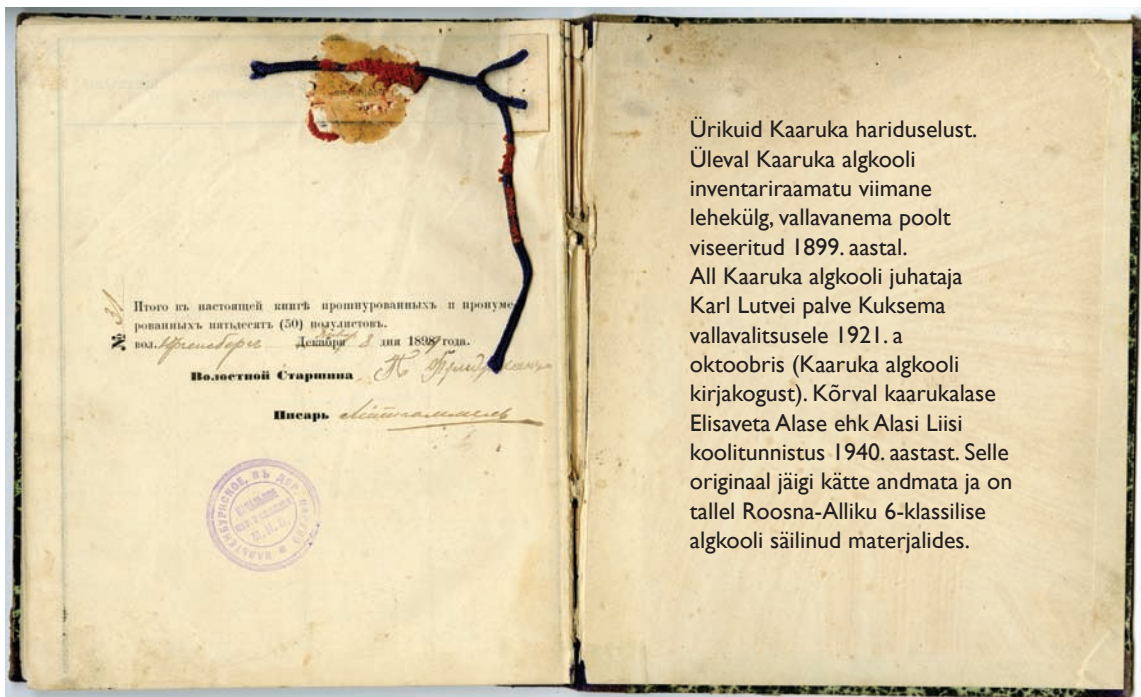
Ülal: vanad mõisaehitised. Millalgi kolhoosiajal jagati siin kolhoosnikele igahommikusi töökorraldusi, mistõttu nähaolev paik pälvis rahvasuus hüüdnime Orjaturg (Viisus kandis samalaadne koht hüüdnime Ministeerium).
All: endise vallavalitsuse maja kõrval haljasalal on kivisse raiutud aastail 1941–1945 sõjas langenud siinsete meeste nimed. Foto aastast 2010.

KARE

Kareeda küla on
väga tore, suur ja
rikas. Nõndasama
külad Järwamaal
Linnmaa kroonika 1



Maja Esnas, kus nõukogu ajal asus kauplus. Siia käidi ka Kaaruka külast. Kõrval: Kareda külas on kivisse raiutud kuulus kirjakoht Henriku "Liivimaa kroonikast". Kareda lähikond oli muinas-Järvamaa keskus. Kaaruka jääb siit ainult kümme-kümne kilomeetri kaugusele. Fotod aastast 2010.



Этого из настоящей книги пронумерованных и пронумерованных пятьдесят (50) экземпляров.
 № 100. Издательство Делавэра 2 мая 1898 года.
 Владельцем Старинна К. Лутвей



Ürikuid Kaaruka hariduselust.
 Üleval Kaaruka algkooli inventariraamatu viimane lehekülg, vallavanema poolt viseeritud 1899. aastal. All Kaaruka algkooli juhataja Karl Lutvei palve Kuksema vallavalitsusele 1921. a oktoobris (Kaaruka algkooli kirjakogust). Kõrval kaarukalase Elisaveta Alase ehk Alasi Liisi koolitunnistus 1940. aastast. Selle originaal jäigi kätte andmata ja on talle Roosna-Alliku 6-klassilise algkooli säilinud materjalides.

Kaaruka
 kol 13. 21.
 № 42.

Arakiri
~~W. Lutwei~~

Kuksema Walla Walitsusele.

Kaaruka koolikoolkogu palub siibimata kindimehi 16 oktoobril s. a. Kaaruka koolimajas käsitada, kes Walla walse Mai Rümminii, ühes tema kraanidega Aive-rossi kolivad, sest nähtawasti ei mõtlegi tema siit ära kolida ja eumniprudusel on võimata teda koolimajas pidada.

Kaarukas, 13. 1921 a.

Koolikogu esimees:
 Koolijuhataja:
 K. Lutwei.

3.	Opilaste abiand- mine.	-	-	-	5000
----	---------------------------	---	---	---	------

ALGKOOLI LÕPUTUNNISTUS

Selle tunnistuse omanik Elisaveta Atlas
õppis 1937. aasta 27. septembrist kuni 1940. aasta 24. mail
Wõhmuta valla Roosna-Alliku algkoolis,
lõpetas algkooli kuue klassi kursuse ja omandas sellega õigused,
mis maksvate seaduste ja määrustega on kindlustatud avalikkude
algkooli lõpetajaile.

Elisaveta Atlas'e häitumine oli väga hea (5)
ja tema edasijõudmine õppeaineis hinnati järgmiselt:

1. Eesti keel	rahuldav (3)
2. Usuõpetus	hea (4)
3. Kodulugu	rahuldav (3)
4. Matemaatika	rahuldav (3)
5. Looduseõpetus ja tervishoid	rahuldav (3)
6. Maateadus	rahuldav (3)
7. Hjalugu ja kodanikuõpetus	rahuldav (3)
8. Joonistamine	rahuldav (3)
9. Tööõpetus	hea (4)
10. Laulmine	rahuldav (3)
11. Võimlemine	rahuldav (3)
12. _____	_____
13. _____	_____

Tunnistuste järgi on Elisaveta Atlas
Eesti riigi kodanik, sündinud 1906. aasta
20. mail Põide vallas

Roosna-Allikul „24“ mail 1940. a.

Nr. 529

Koolijuhataja:

Oppenõukogu liikmed:



J. Kinnor.
A. Mikajaka
J. Maarud.
J. Piisk

Järwamaal on olnud 3) Roosna Halliko wallas Baron Stakelbergi käest Saan Saan Ulla tallokohta 1400 rubla eest. — 4) Sealsammas wallas ja sellesamma herra käest Mart ja Hans Karabiner kolko Rajara tallokohta № 1. 2500 rubla eest. — 5) Sealsammas wallas ja sellesamma herra käest Hans Rajakamäe Rajara tallokohta № 2. 2500 rubla eest.

Perno Postimees, 15.5.1863

Tallinna seitung annab jälle neist lastest teadust, kedda Eesti kubbermangust seäna koli sadetud ja sealt olla kuus last siin õppetuse al, kelle õppimisele üle igga ühhest isärra-likkult kõnneldakse.

1) Hindrik Tabban, Järwe-Jani kihelkonnast, Halliko wallast pärit ja peale 20 aastat wanna. Temma jures olla se selgeste nähha, et ühhe täiskaswanud innimese jures õppimine wiisja, egga koggoniste nenda edasi ei lähhä, kuid ühhe lapse jures. Ta loeb kül ka jubba, agga wägga pikka wennitades ja peab wägga saggedaste neid õppetud heäle teggemisele üeste üle õppima. Kirjutamise jures on kae firri kenna ja rehendamist mõistab nelli arwamise wiit nimmeta numritega.

Perno Postimees, 23.8.1867

— Am 19. August c., Vormittags, sind unter dem Gute Kaltenbrunn, im Dorfe Karucka, das Wohnhaus und die Nebengebäude des Petrischen Gutes total abgebrannt. Das Feuer ist durch das Heizen der Kiegestube ausgebrochen. Der dadurch entstandene Schaden beträgt ungefähr 600 Rbl. S.

Eestimaa Kubermangu Teataja, 28.8.1871

Järwa-Jani kihelkonnast

kirjutatakse meie nõnda:

Armsjad luggijad! Täna sate teadust üest makolift, kellestuggust teie wiisist weel polle näinud. Mis uus asi se siis võib olla? Ma-kolifid on nüüd jubba peaaegu iggas wallas, ja kes suremat õppetust ommale nõuab, wõib kedda kihelkonna kolidest ja seminarist sada. Mis uut koli siis weel waja on? — Tulle minnuga Järwa-Jani kihelkonda Roosna Halliku Kauruka küllasse. Hommiku kello 9 läheme sealt küllast läbbi; mis

siis jame nähha? Seal külla wahhel tulleb meie wastu üks emma, temmal on teine laps süles, teist ta tallutab kätpiddi. Lastel on puhtad rided seljas, ja emma hoiab neid, et nad muddase teega mustaks ei ja. Nemmad tõttawad senna wainu pole, kus ütsik maja seisab, nad ruttawad nagu ollekfid hiljaks wibinud. Meie silma ees on maja, ja se on alles uus; temmale on aed ümber tehtud, ja aea sees seisawad nored puud; pude ladwad on alles nõrgad ja arwad, sest neil polnud weel aega tuggewaks kaswada. Senna ufse alla emma jääb seisma, watab weel korra omma lapfi üle, kas nad weel puhtad, fillitab weel korra laste pead, ja wiib neid siis tuppa. Meie astume ka sisse. Illus suur kõrge tubba. Seal maddala pinkide peal istub peale 30 last, kolme aastased senni kui teisime aastased, ja seel nende seas näeme kolipreilit ja temma abbilift. Nemmad wallitsewad laste üle. Igga laps saab õppetust, igga üks omma wannust ja omma jõudu ja omma moistust mõda. Teistele õppetatakse ramatu luggemise põhja ja hakkatust, tähti tundma ja kolku seadma, teistele õppetatakse naesterahwa näpputõ hakkatust, ja ka kõige weitemad lapsed ei tohhi ilma mingisugguse ammetita seista ehk muudu lufida: nemmadki sawad näppu wahhele nisuggust weikest tööd ehk ajawidet, miska toime sawad. Siis juttustatakse neile Jummala rigi asjadest jata ilmalikusid illufaid juttustamisi lapseliku süddame rõmustamiseks ja harrimiseks. Emmad käiwad sel ajal omma koddusel ja wallisel tööl, ja nad on mureta ja rahhul omma laste pärrast; sest kõige õppetuse ja tarkuse põhja ja hakkatust õppetatakse seal kolis: Jummalat kartma, sõnna kuulma, aega kalliks piddama, ja ihhu ning hinge ja ka ridid puhtaste hoidma. Se se me pe a b w i l j a k a n d m a.

Oktoabri ku 1sel päwal, leikuse pühhal, käisime meiegi seal kolitoas. Nus kool sai sisse õnnistud. Meie kuulsiime laulusid, kuulsiime õppetaja jutlusest, et Jesus nende kolide eest pallus, kes siin ilmas Jummalat sõnna läbbi temma sisse piddid uskuma, ja et selle samma Jesuse palwe pärrast meie nüüd ka selle kolile õnnistamist lodame tullewad. Meie kuulsiime, kuidas preili Stakelberg, kes Wändra Kärus nisuggust koli peab, ja isse Kaurika lastekoli preilit selle ammeti peale olli õppetanud ja walmistanud, nüüd rahwale selle koli piddamise wiisi ja kasu ärrafelletas. Kuulsiime, kuidas Halliku pärris proua landrath Stakelbergi lest, kes omma wallale selle koli üllesehitatud ja ka üllespeab, omma rõmu illestunnistas et temma süddame sowimine nüüd tõeks lainud. Kuulsiime kuidas Halliku walla kolimannem, Hans L., walla nimmel paroni prouat selle sowimise ja kalli ande eest tännas, ja kuidas walla koolmeister, Mikkel K. sure tännuga Jummalat ja mõisa proua wastu rahwale ärrafelletas, mis õnnistuseks se kool wal-lale wõib sada, kui nemmad omma lapfi truieste

seena sadamad. Ühhestous meie pallusime kõit Jummalale käest õnnistamisest selle kōli peale: nende peale, kes seal peavad õppima, ja kes selle kōli omma hõle alla võtnud. Meie kõit tundusime, et sel leikuse pühhal Jummalale rigile siin ka hakkati leikust valmistama.

Meie agga, kelle armastus selle kōli on asjutanud, soovime, et nemmad nähha saaksid, kuidas nende silma all nored puud seal usse ees tugevaks kasvavad, ja ladvad laiale ajavad, ja kuidas nende pube varju all üks jummalakartlik noor suggu ülles kasvab, — kes siis isse veel omma su ja südamega neid selle hea tõ eest tännab. —t.

Ristirahva Pühapäevaleht, 5. 11. 1878

„Jubeli aasta kingitused“ Eesti Aleksandri-koolile.

Harju-Jaani kihelkonnas kokku pandud 17 rubla (sellest summast on annud: G. Riis 3 r., J. Andewei ja P. Andewei igaüks 2 r., C. Nahkur, M. Kolm, C. Reinwaldt, A. Pühmann, J. Koor, Kivistik, L. Kuusmann, N. Kopberg, G. Pajusson ja L. Rand igaüks 1 r.), Noosna Halliku mõisas Järwemaal Jüri Sindtmann korjanud 12 rubla (sellest summast on annud: F. Korwe 2 r., J. J., N. Marquart, G. Runge, J. Sindtmann ja J. Roball igaüks 1 r., tõised 50 kop.), kokku 29 rubla; endiste summadega ühtekokku 469 rbl. 67 kop.

Sakala Toimendus.

Sakala, 14.6.1880

Järwa maakonnast. Näitemäng. Noosna Hallikul mängiti 8. skp. ühes talu kambriis „Kroonu õuu.“ Mäng läks üsna hästi. Kuum oli aga kafin, nii et kahele korrale pidi mängitama. Enne ja pärast mängu laulis hr koolmeister Rootsi oma laulukooriga väga isujasti, et kõit kuuljad neile tänulikud olivad. Ka hiljuti asutatud wiulikoor rõõmustas kuuljaid kenasti mängitud tükkidega. Tänu kõigile!

Üks laugemalt piduline.“

Postimees, 21.3.1887

Järwa-Jaani kihelkonnas on Noosna-Halliku mõisas moonatate noorte laste heaks hoiu-kool asutatud; lapse, kes seal läbitäinud, on alati kui walla-koolis hakkavad täima, eluwõistide ja hoolikandmise poolest head lapsed olnud.

Ristirahva Pühapäevaleht, 10.7.1883

Pühapäew 6. Jaanuil 1885
kohase haakenrichteri kohtu lubaga
Noosna hallikul
mõisa wiija kuwatamise jaotis

Näitemäng

I.
Mulgi mõistus ja Tartlase tartus.

II.
Mortacu linna bürgermeister.

III.
Nujuni kosjakaup.
Salatus kell 4 pääle lõunat.
Sisjetulek kohalise koolimaja orelil
hääks. — Wabaegastid löbustab
wiulikoor. 1

Eesti Postimees, 19.12.1884

Noosna-Hallika näitlejad on 26. Künla kuu päewal 1. a. Eesti Aleksandri kooli heaks etendatud näitemängu tulu 25 rbl. leffkomiteele saanud. See raha on Tartu kreisirenteelele sissomaksetud nr. 110084. hra Wlaubergile, kes eestseisuse ja mitmed kulud oma peale võtnud. Põltsamaa Põllumeeste Seltsi pasuna koorile, näitlejatele ja lahete andjatele südamekõit tänu.

Suigo Treffner
abikomiteede president.

Eesti Postimees, 16.4.1887

Noosna-Hallika näitlejad on 26. Künla kuu päewal 1. a. Eesti Aleksandri kooli heaks etendatud näitemängu tulu 25 rbl. leffkomiteele saanud. See raha on Tartu kreisirenteelele sissomaksetud nr. 110084 hra Wlaubergile, kes eestseisuse ja mitmed kulud oma peale võtnud. Põltsamaa Põllumeeste Seltsi pasuna koorile, näitlejatele ja lahete andjatele südamekõit tänu.

Suigo Treffner,
abikomiteede president.

Sakala, 9.5.1887

Wändra tummade laste koolist kirjutas kooli direktor, pastor Sokolowsky pikemat kirja, mis meie eht edespäi võime omas lehes täielikult aratrükkida. See lord nimetame aga pea asju. Suwel 1889 sai koolimaja suuremaks ehitatud ja kolmas kooliklass 12 lapsega sisse seatud. Ü. pea on nüüd 36 last Wändra tummade koolis, 17 poeg- ja 19 tütarlast. Kolm kooliõpetajat teevad koolis tööd: Johannes Eglon on juba 24 aastat, see on kooli algusest saadik ametis, Karl Ruusit 8 aastat ja Wolbemar Univer 1 aasta. Peale nende on tänawu weel Tallinna diafonisfi majast õde Emma Trautmann senna kutsutud, tütarlasti kasvatama ja neile naesterahwa töösid ja korralituid eluwiiisid läte õpetama. Kinnlat kapitali koolil suuremat ei ole, waid ta saab armastuse andibest ülespeetud. Onnis Türi-Militu preilen von Baranoff on 2000 rubla kinnatud, selle intressidest üks Militu walla, wõi kui seda ei ole, ülepäa Türi kihelkonna kurt-tumm laps koolis ülespeetud saats. Koolimaja ehitamisel on nimelt baroni prouad von Ürküll Nuemõisast ja von Stadelberg Roosna Militu suurema summabega abiks olnud. Kool on aga ilka weel weite hulga õnnetumate kurt-tummade laste kohta, keda sellepärast mitte ei wõi wastumõtta, sellepärast soowitakse aega mööda weel 4-damat klassi juure ehitada.

Ristirahwa Pühapäewaleht, 16.9.1890

Roosna-Hallitu
Kaaruka kooli ruumitas koolijaalis saawad
24. pebrnaril s. a. etendatud

Näitemängud:

Isa isa wjisi
ja

Õõulu Kingifused.

Wahenegasid lobustab pashunatoor.

==== **Satatus kell 7 õhtul.** =====

Pietite hinnad

I. plats 50 kop., II. plats 35 kop. ja

III. plats 20 kop.

Postimees, 14.2.1891

Rahwa-koolide inspektori poolt olen luba saanud

privat kursust

ajutada. Õpetust saab Wene keeles antud, soowimise pääle ka Saksa keeles. Ka saab tütarlastele näputööd õpetatud. Kõnekeel näputöö õppimise juures Wene eht Saksa keel. Uusi õpilasi wõib igatahes wastu wõetud jaada. Roosna-Hallitu walla

kooliõpetaja **Karl Leithamnel.**

Postimees, 20.11.1891

Ujalehtedes arutatakse nüüd palju seda küsimust, kas ei wõiks Wiljandist otsekohe Tallinna raudteed ehitada. Üheb soowimad, et nimetatud tee läiks läbi Piilistwene, Rapla ja Rose kihelkondade, otsekohe Tallinna; teised, et ta läiks üle Dlustwene ja Disu Paidesse ja sealt üle Roosna Hallitu mõisa Amblasse ja siis Lehtse jaama peale. Õsteteks on need küll paljad soowid, aga meil näitse ka, nagu oletse tee üle Paide enam soowida kui teine, mis läbi suurte metsade ja soode lähels ja rohkem kulu teeks.

Paide st: Hiljuti on jälle Eesti seltsis „Uhenduses“ (!) tubli kallus olnud, pealegi presideni kaasaaitamisel, mille tagatip see olnud, et politsei mõned mehed rahukohtu talutanud. Rohkumil mõistnud neid, ühes presidendiga, mõneks päemaks treltide taha, eht määratud summa trahwi maksma.

„E. Post.“

Ristirahwa Pühapäewaleht, 9.7.1895

— Kentsjaka ringitee wäljamaale on üks 7. stp. Tallinnas posti pääle pandud postkaart ära teinud. Kiri kaarti pääl oli Eesti keeles, adrejs Saksa keelne: „Zuhan Gindorff, Karlsbrunn, per Taps und Ampel“, ja et ekstitust ei tuleks, oli ääre pääle weel Wene keeles „С. Т. Т. А. П. С. В.“ kirjutatud. 17. stp. jõudis kaart adrejsi pääl nimetatud paika; enne seda oli ta aga Schlesias, Austrimaal, käinud, kus talle märkus pääle oli tehtud: „Karlsbrunnis, Austria-Schlesias, tundmata“, ja sellesama käega „Raudteejaam Taps, Gestimaal, Läänemere kaudu.“ Ekstitus tuli seeläbi, et kirjasaatja 3 kopitalise koduriigi kaardi ajemel 4 kopitalise wäljamaa kaardi oli wõtnud, kirjasaaja J. E. aga Wetsjamõijas (?) (Karlsbrunn) Järwa-Jaani kihelkonnas elab, kuhu kirjad Tapa ja Ambla kaudu käiwad. — Tõi. metuse poolt tähendame siia juurde, et adrejsiraamatu järele Järwa-Jaani kihelkonnas „Karlsbrunni“ nimelise mõija mitte ei ole, küll aga „Kaltenbrunn“ mis Eesti keeli „Wetsjamõija“ ei ole, waid Hallitu wõi Roosna-Hallitu. Ekstituse juures on siis wist ka mõija wildat nimi adrejsis süüdi olnud.

Postimees, 20.9.1895

— Järwamaalt. Siin pool on inimestel moodits pühade ajaks õlut teha. Digu ta ku kui waene, wõi leif naene, aga pühadeis õlut peab saama. Wõnes kohas tehtatje taunis kõlblit joot, kuna aga jälle teijes kohas, iseäranis Jaani kihelkonnas Koosna Allikul, kõitjugu kunstliffude abinõude läbi õlu nii tangetš tehtatje, et kui pooltoopi ära jood, siis pikali maas oled Seda loetatje iublimate mehetš, kes „ätilljema“ õlle ostab teha. —y—

Postimees, 7. I. 1897

— Järwa. Jaanist. Nelja-päewa õõje 23. skp. on jälle põlastaw kuritegu Koosna-Hallitu parun v. Stackelberg'i juures ära tehtud. Alles tänawu sügije põles nimetatud mõisa pefsurehi ära, mi^{is} wis-
fisti põlema oli pandud; nüüd on ütemal nimetatud õõjel Uru karjamõisa rehi jällegi põlema pandud. Õnneks on aga ta põletaja jäski mööda kätte jaadud ja kiini pandud. Tema on ise auupärast ostetud toha peremees T. J., K. W. külas. J. T. on juba enne üte aasta põletamise pärast kiini istunud. Arwata on, et ta enam mitte ühe aastaga walmis ei saa, waid pisut tauge-
male kauemaks ajaks jeda kuritegu järele mõtlemä jaadetatje. Selle teo põhjusetš ei pidada parun St'gil midagi wihawaenu teadawal olema. Sisse olla pisut loomapõhtu jää-
nud, sellepärast olla tahju pisulene. Hoone olla kinnitatud. Digu ta nimeratud, et paruni herra v. Stackelberg'i kõit mõistliffud inimejed armastawad ja auustawad. Alles seljamaal päewal pidi tema päewa otja kirjitu juures kõstri eluhoonetes rahwa-
kirjutajate kirjasid ja töõjid järele waatama, mis temale palju waewa ja tööd andis, sest terwe kihelkonna — 16 mehe kirjaid — forraga läbi waadata, jääb peab juba kannatust olema, hiisgi näitas tema jääb juures oma lahjust igauhe wastu üles

—3—

Postimees, 27. I. 1897

Järwamaalt. 1. skp. etendati Koosna Hallitu mõisa juures paron Stackelberg'i ruumtbes näctimängud „Mihkel ja Liisa“ ja „Teie täju pääle, herra leiniant.“ Waheaeagadel laulis Jegafoor kohalije walla-
kirjutaja juhatusel ja lõbusias Purdi muusikafoor. Mängude kui ta lau-
lude ettefandmise kohta awaldasiwad päältwaatajad rahulolemist. Kõõ-
mustaw nähtus oli see, et kohalised ja ta naabri mõisa herrased etendust waatama oliwad tulnud, kus nad etenduje lõpuni wiibisiwad. Sisse-
tulek oli 40 rubla kopitatega, millest pääle tulude mahaarwamise ülejääw jumma kurtummade hääks oli mää-
ratud. —Siin põlesiwad nende päe-
wade jees kahel talupojal, ühel Kuts-
fema külas ja teisel Ammutas, elu-
hooned maani maha, tulehatatus mõlemis juhtumistes teadmata. Õn-
neks oliwad aga ära põlenud hooned tulekasjas kinnitatud. Mii jaawad õnnetusest puudutud oma lahju osaltçi-
taja. Pangu sellepärast talupojad rõhku endi waranduje kinnitamise pääle.

—m—

Postimees, 14. 8. 1899

Kaarula külas on suur koerte puudus. Kuhu need õuewa-
hid siis on jäänud? Kõik surma walda jaadetud! Mõisa koertepõis itab igal pool ümber, ja kui ta lihe Krantsi wõi Lufsi juhtub leidma, siis toimetab ta sellele peotäie tina küllefontide wahel. Ta saawat selle tasuks 50 kopikat kõrwa-
paarti päält. Kena teenistus!

Uus Aeg, 9. 2. 1902

Järwamaalt. Põllujaat oli siin tänawu waiguti koguni kehwa, išeäraniis kartulite jaat, ja et loomade eest ta weel üliodawat hindu pafutakse, siis on põllupidajad siin rahajaamise asjas tõsisel kimbatuses. Koosna-Hallitu mõisas jaadi käesolewal aastal kartulid piijut üle 10 tündri watamaa päält, kuna enneimatel aastatel niijuure maatuüti päält 30—35 tündrit jaadi; nii on siin lugu ta muu põllujaagiga. Wihmase jügije pärast on juurepõllumeestel paiguti praegu weel wiljahunnituid põldude pääl, ja et see wili tuuwamatast masinatega ära pehsetakse, ei ole jäält pääle terade mitte enam loomatoitu, küll aga sõmitut loota, misläbi ta loomatoidu puidus ähwardab juureks minna. — Mõõdalainud tuu sees peeti terwelt kolm päewa Koosna Hallitu mõisas jänesejahti, kus 118 jänest maha lasti, jahilisi oli 20 ümber, kōit ümberkaudu mõisniitud. Kutsjema külas löi üks laps teisel mängides kirmega kolm sõrme otjast ära. Wanematel juuremat hooit tarwis laste järelwaatamises ja išeäraniis et neil mitte terariistad mänguasjadets ei oleks. E. L.

Postimees, 11.11.1899

Octo. **Peetrist.** Põletamine. Laupäewa õhjel, 27. ja 28. augusti wahel, põletati kuritahtlitselt Koosna-Hallitu mõisa järel olewa Aru karjamõisa masinawehi ja neli küüni ära. Masinawehite jäi kōit karjamõisa ruffi tagawara ja hull otre sisse; mahapõlenud küünid ollwad kōit heintega täidetud, kuna sealfamas ligiläheduses seisaw tühi küün alles jäeti. Kuulu järele olla mõisa omanik, parun Städelberg, hõlputt kirja saanud ähwardusega, et käesolewal sūgijel kōit tema mõisa hooned maataja saawad tehtud.

Eesti Postimees, 31.8.1905

Järwa-Jaanist. Mõrtsukata t õ b. Kutsjema wallas Kaaruka külast pisut eemal elas saunas wanapoolne rättspepp Waadam üffikut elu. W. oli rahwa teada kaunis rikas. 20. detf. leiti ta omas saunas ukse all were sees maas. Märkibest oli näha, et rõõwijad teda ollwad piinanud. Inimehe elu on nüüd meie maal odawaks läinud. Järwalane.

Postimees, 29.12.1906

Õ. Järwamaalt. Siin Umbra ja Madise kihelkonnas on tänawu sūgije sagebaste kuritahtlitsi tulestutusi ette tulnud. Peasjalitult on mõisate küünid ja rehjed süütajatele marga-lauaks olnud. Näituseks põles Koosna Hallitu mõisas sūgijel ühe õõga õ hoonet, küünid ja rehi maha. Nüüd 31. okt. wast õhtu pimediku algusel põles Jäneda mõisas üks küün, kus põhtu sees olnud, ja paar päewa warem Lehtse mõisas üks wana küün ära. Kes küll need hirmsad tulestutajad peafiwad olema? Efti, kui wast üffikut süütamised ette tuliwad, arwati, et niisugune kurjategija isiklik mõisniku wihamees wõiks olla. Nüüd, kus see halb asi nagu üleüldiseks on saanud, on jutud liikumasa, et „must sada“ seda teeb ja seega Eesti-rahwast tahab mustata, ja uenduse ja paranduse püüdeid nurja ajada. Käte ei ole kurjategijaid saadud. — Wiimastel nädalatel oli ka mõisafakste seas suur liikumine: Kardeti „mässajaid“ tulema, ja walmistati hoolega nende wastuwõtmiseks: Muretseti sõjariistu, paljundati õwastiti; mõned lästiwad koguni

Ristirahwa Pühapäwaleht, 27.11.1905

△ Peetrist. Ka meie kihelkond ähes teistega kannatab raske sõjaseaduse all. Sõjawäe ülemad sõidawad mabrustega mōõda kihelkonda ümber ja püüawad tulnemei kani. Kui süüdistatawat isikut kätte ei saada, siis kannatawad nende omaltes sõjameeste ähwarduste all. Mitmed, kes teadstwad, et neil kahtlaseks peeti, on ära põgenenud, nende hulgas ka Kaaruka, Koordi, Dōtta ja Umbra kooliõpetajad — kahte wiimast on ka juba taga otsitud. Kinniwõimised kestawad ühte soobu ebafi; kes täna wabalt ümber läib, ei wõi seda homse kohta mitte enam ütelda. Paljud on maha lastud. Ometi on meie kihelkond üks waitsematest kihelkondadest Järwamaal olnud; pole siin peale weikeste sifemiste käärimiste midagi išeäralikku ette tulnud. Käesolewa kuu esimeste päewade sees korjati rahwa käest sõjariistad ära, kuid paljudel, kes omale poliitiseft luba muretsetiwad, jäiwad püssid kätte. — Paide maakonna rahwa koolide inspektor annab teada, et need koolid, kus omawolikiselt õpetuse keelt muudetakse, wiibimata kinni pannakse.

Päwaleht, 18.1.1906

s. Salakütt ja metsawaht. 16. oktoobril juhtus Roosna-Hallika mõisa metsawaht metsas Kaarel Pallaga tõtku, kellel püss käes oli. Kui metsawaht mehelt jahitunnistust nõudis, muljus Pall kute peale. Onnaks ei läinud aga püss lahti ja metawahil läks korda püssi P. käest ära võtta. Üli lähed kohtu-uurja kätte.

Tallinna Teataja, 24.10.1911

* Tulekahju. 14. mail kell 3 p. lõunat lõi pitne Karula külas Roosna-Alliku kogukonnas Uro talu elumaja ühes rehoga põlema. Soone põles maani maha. Kaks hobust jäiwad tulde. Sooned olivad mõisa omandus ja tule wastu kinnitatud, kuid rentniku warandus oli kõik kinnitamata.

Tallinna Teataja, 17.5.1912

-p. Sääkest härja tegemine. Mullu tulid wannakid — Genoch ja Penzsch Roslowski laadalt oma küüdimeeste Georg Kalle, Rudolf Aruugi ja Willem Wiiburi saatel koju poole. Roosna-Halliku mõisast mööda tülles, astunud Wiibur wankrilt maha ja wõtnud tee äärelt kraawi kaldalt täputäie heinu, ning pütnud wankrile kastihe wahelle, et dörumist ära hoida. Seda oli aga mõisa metsawaht Las näinud; püss seljas, rutanud te kohale ning wõtnud kõik kael ja juhtinud mõisa. Mõisaomaniku parun Stadelbergi käsul, andis walitseja kõiide ülemaltähendatud isikute peale politsei läbi Ratwere-Paide 2. jaoskonna rahukohtunikule kaebtuse, kus ta neid palus heinawarguses karistada, sest nad olla 3 puuda heina warastanud. Üli oli nimetatud rahukohtuniku juures 1912. aasta 13. septembril harutusel. Rahukohtunik leidis, et Wiiburi tegewuses wargusest juttu ei wõi olla, sest tema ei wõtnud heinu mitte selleks, et ainelist kasu saada, ka on wõimata ühel inimesel korraga kolm puuda heinu sülle wõtta, pealegi, kui ta ainult üks lord heinu wõttis, ning tunnistas kõik kaebtusealused süütaks. Selle otsuse peale kaebas Roosna-Halliku mõisaomanik parun Stadelberg Ratwere-Paide rahukogusse, kus asi 1912. aasta 20. oktoobril harutusel oli. Et parun Stadelberg Ratwere-Paide ringkonna aurahukohtunik on, otsustas sealne rahukogu asja senatisse saata, et see selle asja harutamise teise rahukogu kätte saadaks. Senat saatis asja Tallinna-Haapsalu rahukogusse. Müüd, 6. ssp. oli asi siinles rahukogus harutusel ja jün muudeti otsus Wiiburi asjas, ning teda mõisteti 152. paragrahwi põhjal wõõra waranduse rikumise pärast 25 rbl. (see on lõige kõrgema määra, mis see paragraf näitab), trahwi maksma ehk kaheks nädalaks aresti. Teised tunnistati süütaks.

Päevaleht, 8.2.1913

-M- Üks jahidiguse kohtuasi. 1910. a. 22. detsembril teatas Roosna-Allika mõisaomanik parun Georg Stadelberg politseile, et talupere mees Ekstein oma pojaga seltsis salaküttid on, ning palus neid kohtulikule wastutusele wõtta. Nad küttinud põldpüüsid lubata ajal ja maa peal, kus ainult mõisaomanikul jahidigus. Tunnistaja, metsawaht Rebas ütles, et tema näinud oli, kui nad põldpüüsid lastnud. Ka kuulnud ta kolm pauku. Tema ilmunisel andnud isa püssi poja kätte, kes sellega põgenenud. Et ole temale, metsawahile ka jahiluba piletit näidanud. Poeg ütles, et isa neli pauku õhku lastnud, aga mitte põldpüüde peale. Ekstein ise seletas, et ta oma talukrundi peal sellepärast püssi paugutanud, et näha saada, kas keegi teda keelama tuleb. Kohta järele waadates leiti sealt põldpüüde jälgi ja werd. Kohtule pandi tunnistus ette, et ainult von Garpel Roosna-Alliku ja Wiisu mõisa talumaade peal jahidigus on, mis wiimase poolt iseäralise lepingu põhjal parun Stadelbergile edasi on antud.

28. jaanuaril 1911. a. oli see asi Ratwere-Paide rahukogu ringkonna 2. jaoskonna rahukohtuniku juures harutusel. Ekstein ennast süüblaseks ei tunnistanud, seletas, et õstulcpingu põhjal mõisal küll jahidigus tema krundi peal on, kuid tema lugenud enesel, kui taluomanikul niifamafuguse diguse olemat. Rahukohtunik ei leidnud nende süütegu põhjendatud olemat ja tunnistas nad süütaks. Mõisniku edasi kaebtusel läks asi Ratwere-Paide rahukogusse. Et aga parun Stadelberg selle ringkonna aurahukohtunik oli, saadeti asi senatisse selleks, et see asja teise rahukogusse annaks. Senat saatis asja Tallinna-Haapsalu rahukogusse. Siin kinnitati rahukohtuniku otsus. Mõisnik ei olnud selle otsusega rahul ning kaebas senatisse. Senat leidis asja järel kaaludes, et rahukogu oma otsuse selle peale rajas, nagu oleks Wiisu mõisa omanik Eksteinile talu müües jahidiguse omale jätnud ja siis selle diguse parun Stadelbergile, kui praeguse protsessi algatajale edasi andnud — et aga jahidigus siin serwitutiline on ja Stadelberg sellega mitte süüteo asja ei oleks wõinud alustada. — Sarnane otsus käib aga senati arwates just risti 1893. a. antud senati seletuse wastu, ning saatis asja sellepärast Tallinna-Haapsalu rahukogusse uueks läbimaatamiseks tagasi. Teisikordisel asjabarutusel mõistis rahukogu isa 10 rbl. trahwi maksma ehk kolmeks päewaks aresti, poja 5 rbl. trahwi maksma ehk üheks päewaks. Nad andsid nüüd oma korda asja senatisse. Senat saatis asja teist korda rahukogusse selleks, et protsessi 21. weebruari antud manifesti põhjal ära lõpetada, mida rahukogu ka tegi.

Tallinna Teataja, 17.6.1913

8. oktoobril kell 3 p. l. on Ruffema walla nõufoga ees

mees- ehk nais- kooliõpetaja

walimine Raarula rahwakooli peale. Palutakse kandidata ilmuda. Kindel pall maandulogu poolt 100 rbl. kuus 1426 Wallawalitsus.

Päewaleht, 2.10.1917

Zärwamaalt.

Noor ja wana maaliit maareformi teostamas.

Ruffema wald Zärwamaal on wiist ainuke wald terwes Eesti wabariigis, kus alles kõik mõisad planeerimata ja rahwale wäljaandmata, selle peale waatamata, et rahwas ja kohalik wallanõufogu mitu korda walitsuse asutuste poole on pööranud palwegä, et walla piirkonnas olewad mõisad saaksid ära planeeritud ja rahwale wälja antud. Walla piirkonnas on praegu 3 mõisat ja nimelt Noosna-Gallika ühes karjamõisa Aruga, Ruffema ja Metstaguse mõis. Wiimane mõis on tähtsise wabriku ühisuse käes.

Ka tänawu aasta oktoobril andsid Noosna-Gallika mõisa terwes tema koosseisus ära jaotamise kohta palwed põllutöömistriksile Ruffema wallanõufogu, Noosna-Gallika mõisa töölised ja demobiliseeritud sõdurite liidu Zärwa-Zaani osakond, kus juures walla nõufogu nõudis Noosna-Gallika mõisa hooned Ruffema walla 6 kl. algkooli tarwis, ühes kooli tarwis seaduses ettenähtud normi maaga, nagu see Zärwa maakonna kooliwalitsuse poolt kokku seatud koolide wõrgus ette on nähtud. Palwet toetas Zärwa maakonna kooliwalitsus.

Ruffema walla algkoolil praegu mingit maja ega maad ei ole. Osa klassi ruumid ajub wallamajas, teine osa taluperedes. Opetajad peawad waatama kus taluperedes ulalust leiawad. Sellepärast olid kõik kindlad et kool omale mõisa tingimata ruumid saab. Suid kõikide imestus ja pahameel oli suur,

kui Zärwamaakonna maamõõtja poolt reedel 21 oktoobril f. a. Noosna-Gallika mõisa planeerimise kawa esitati, millest selgus, et ainult 50% Noosna-Gallika mõisa maast maatahtjatele wälja kawatsetakse anda, kuna maamõõtja seletuse järele parem osa mõisast ühes hoonetega ja mõisa siidamega olla põllutöömistriksile poolt mingile asutatatawale hobufekaswatuse seltsile lubatud.

Seega jääb ka Ruffema wald koolimajast ilma. Koolile planitsetakse maad anda, kuski mõisa serwal, umbes werst maad mõisa siidamest eemal. Nähtawasti hoolitseb praegune wabariigi walitsus hobuse kaswatuse eest palju hoolikamalt, kui inimeste kaswatuse ja hariduse eest.

Wisfugust pahameelt ja nurinat see rahwa seas äratas, näitab kõige kujukamalt Ruffema wallanõufogu esitaja protesti, mis planeerimise kohta fiske anti ja mis umbes järgmiselt kõlas:

Seda tähele pannes, et Noosna-Gallika mõisa siida kawatsetakse 414 desjatini kogusummas mingifuguse hobuse kaswatuse seltsi heaks anda, et kogu walla rahwas nõuab terve Noosna-Gallika mõisa planeerimist ja Ruffema 6 kl. algkooli paigutamist mõisa hoonetesse ja mõisa siidamest tarwiliku maa kooli heaks andmist, et sellekohased otfused on walla nõufogu mitu korda teinud ja sellepärast mina, kui wallanõufogu esitaja, awaldan protesti mõisa siidamest 50% planeerimata jätmises ja hobufekaswatuse seltsile lubamises ja palun korraldust teha, et ka planeerimata mõisa osa pea pool terveist mõisast saaks ära planeeritud ja mõisast tarwilikud hooned ühes seaduses ettenähtud normi maaga Ruffema walla 6 kl. algkooli heaks antud ja peale selle juhin tähelpanu selle peale, et niifugune paremate mõisa maade seltsile lubamine rahwa hulgas arwamist sünnitab, et seltsile maaandmine efektiivne on, mille abil maareformi teostamist püütakse kitsendada. (Wits.)

Sotsialdemokrat, 30.10.1921

Zärwamaalt.

Parcepsõlised maaühendust teostamas

10. detsembril 1921 a. oli Paides, Zärwamaakonna planeerimise komisjoni koosolek Ruffema walla Metstaguse mõisa planeerimise kawa finititamise asjus ja 12. detsembril 1921 a. jellekanna komisjoni koosolek Noosna-Gallika mõisa planeerimise asjus. Mõlematel koosolekutel tuli huwitaw nähtus ilmsiks ja nimelt, et ei tabeta maarefor-

mi mitte selles mõttes teostada, nagu see maajeaduises ette on nähtud, vaid piilitatse põdemaid mõisa oasid terveks jätta, neid ja mõisa südamet mitmesugustele felfibele, mis alles tekkimisel ja endisest mõisnikkude joost iifitutele terveks jätta ilma planeerimata, selle peale vaatamata, et teatavasti oli millalgi niisugune korraldus, et ka sell korral, kui mõisast suuremat maa ala mingiks äri otstarbeks tarwis on. terve mõis iffagi üfifituteks kohtadeks planeeritakse ja eriotstarbeks eraldatakse sel korral tarwilik oja kohte, nii näituseks kawatsetakse põllutöõministeeriumi otsufel Metstagusel mõisast endise mõisa omaniku pojale ja lesele ilma wallandukoogu otsufeta 50 tiinu maad anda, Roosna-Hallika mõisast 50% mingisugusele hobusekasvatusefelfiie, olgugi et selle wastu Ruffema walla rahwas ja demobiliseeritud sõdurid oma liidu näol protesteerivad. Et Ruffema walla Roosna-Halliku algkool mõisa herrastemaja ja maad selle maja lähedamalt kawatsetakse anda, läfs komisjonis juure waeluse ja iibe hääle enamusega läbi. Riigimaade ülem ja maakonna maamõõtja piüüdsiwad teistele komisjoni liikmetele selgefs teha, et hobuse kasvatusest fiis mitte midagi mõisas enam wälja ei tulla, kui koolile herrastemaja ligidale maa antakse. Wite.

Tulevik, 21.12.1921

Särwa maakonnas sulutawad ja uuesti awatawad koolid.

Järwa maakonnawalitsus on otjustanud 1922/23. kooliõpeaastal mitmed koolid sulguda peaaasjaltult õpilaste wähefe armu pärast. Selle järele on fiis sulutud koolide õpilased sunnitud lähemalolewas naabrikoolis käima.

Sulutawad koolid on: **U l l i k u** walla Niamaa k., **R u f f e m a a** walla Metstagusel, Karuka ja Deti kool ning **K ä r u** walla Ulejõe kool. Peale selle kawatsetakse weel mitmed teisedki koolid sulguda, kui nendes õpilaste arw mitte ei tõuse ja kui wõimalus awaneb neudes kälwaid õpilasi mujale ära mahutada.

Uhfilafi on tähendatud maakonnawalitsus otjustanud waldadesse, kus kooliealistte laste arw suur on, uusi kooli juure asutada, nagu nimelt: **Eäna** wallas **Müüslert** mõisa, **Päturme** mõisa, **Särewere** wallas **Väüpa** mõisa ja **Weinjärwe** mõisa. Peale selle awatatakse mitmes wallas koolide juure ülesmised klassid. Latri algkooli juure awatakse majapidamise-klassid täienduskooli näol.

Postimees, 30.6.1922

Ruffema wallas: hra M. Ein Sagatvere k., **hra J. Allitoraw** Kaaruka k., **hra J. Lutwei** Metstaga külas, kaupm. **hra Reihausen** Wastaste poes, **hra A. Ruumann.**

Kaja ja Teataja tellimuste vastuvõtjad Kukkema wallas, Kaja, 10.12.1923

Sel puhul tuleb mul meelde weel teine kawatus, mis näitab, kuidas Järwamaal üldse linawabrikuid asutatakse. Roosna-Alliku mõisa on paar aastat tagasi kawatsetud samasugust linakaswastust asutada. Et põllutöõministeeriumis mõjuwamalt esineda, toodud Wiljandi-maal üks puud häid linu ja tuldud siis selle linapuntraga põllutöõministeeriumi, et tõendada, missugused wõimalused „Roosna-Allikul“ linatööstuse arendamiseks on.

Jaan Piiskari kõnest, „Riigikogu protokoll nr 201“ (1923)

Kaarulast.

Ruffi lõikus on lõpul Osalt weel weelaste ristihenu mida takistafid seni wihmajad ilmad. Wihm on ristihena wäärust märksa alandanud. Pefitetakse ruffid, enamasti käfifsi, sest puuduwad masinad. Ka masinate omanikud ei pääse käfifsi pefijust, sest on puudus õlgedest.

Ruffi saak on keskmiest parem. Suwivilja seisuford on rahuldaw —a—

Järwamaa, 14.8.1925

Meie aja naised

ei taha enam kooselada oma meestega waid otsiwad waheldust, mida näitawad fujufalt Kaarukas sündinud juhtumised.

Keegi naine armus mehe kodunt äraolekul noormehesje ja mehe tagafitules jätis ta mehe üffi talu pidama. Sama esefuju järele talitas ka ta õde.

Asja waeruwäärufest on efimene fiiski arusaanud, tules tagasi, et jätkata kooselu oma mehega, sest noormees läfs kewatel sõjamäe teenistusse. —a—

Järwamaa, 28.8.1925

Kuivas peetatse Noosna- Alliku postijaama.

Postijaamast ei saa kunagi hobuseid jät-
baks. Majapidamine korratas olesks.

Mõikate võõrandamisel osutati Järva-
maal üheksandis tüle postijaamade võrk, mis
veijhate- ja postimees eest pidi hoolitsema.
Smeitid lounel on aga miimed postijaam-
ad selle kohustuse täiesti unustanud. Jä-
rva- ja Noosna-Alliku postijaamad, mis läinud kevadest
härta Riiserile kasutamiseks maafonnavali-
tuse poolt võlja antud, kust on täiesti võõ-
rdatud hobuseid edasivõtmiseks laada. Ja seda
tabel põhjustel: esiteks, et olla hobuseid la-
teiseks ei olla postijaamade pidajati iialgi ko-
hal. Vigemast järellükkates selgub, et Noos-
na-Alliku postijaamas ei ole üheski hobu-
seid ja veel vähem sõiduabivõusid. Üheski
tähtsamas kohustuseks on siin postimeedu
Järva- ja Noosna-Alliku postijaamade
agentuuridele. Seegi hinnis korratult.
Eriti lounel selle all Riiseri agentuur,
kuhu mõnikord posti tuuakse, teinud aga
hoopis ilana jätta. Korraldus nähtuseks
on saanud, et post, mis juba kohal peaks
olema, alles järgmisel päeval päralt jõuab.
On olnud kaebusi, kuid seni asjata. Kui-
as mõiki postijaamast korraldusse kohuste
täitmisel nõuda, kui postijaamal puudub ve-
remees. Ka postijaamale kuuluv normaals-
talu oma korratu majapidamise poolest vää-
rib tähelepanu, mis seni ilana isatuguse
inventaariga on. Põllud on kevadel küll
külitud, kuid korraldusest paistavad veel
uuel aastalgi läbi lume.

Korraldus on, mis maafonnavalitus,
selle korralduses postijaamad on, siin vä-
hemasti louna ei loo. Ometigi oli ju ma-
fonnavalitus see, kes kevadel härta Riiseri
landibaturile postijaama väljapakkumisel
eesõiguse andis. Kuna miimegi teise isitu
loomiamaldues, kes vast paremini kohus-
tustest ja lepingutäitmisest aru olesks sa-
naud, nii kergel küel korvale lükkas. Mõ-
on Noosna-Alliku postijaama lepingus eri-
lised punktid, mis ügustest meil harriliku-
del suurelkuudel veel aimugi ei ole? Ehk
on mõned muud isatralised põhjused, mis
sumnuvad Järva maafonnavalituselt asja
peale läbi formebe vaatama? Ja nagu
kuulda, ei ole mujalgi asjaolud paremad,
kus härta Riiser postijaama pidajaks on.

Järva Teataja, 19. I. 1926

Järva maafonnavalitus Noosna-Alliku westi rent- nikuna.

Omal ajal venditi riigi pärast olem
Noosna-Alliku westimeesti avalikul enam-
pakkumisel välja. Sellest pakkumisest võt-
tis osa ka hra Jakob Sõnajalg, kes kõige
fõrgemat hindu pakkus ja westi omale ren-
dile sai.

Nüüd on aga teada, et selle westi ren-
dileping on jõlmitud Järva maafonnavo-
litusel. Westi edastrentimist avalikul
enampakkumisel ei ole olnud, järjelikul
peats kasutama seda westit Järva ma-
fonnavalitus, sellele hra J. Sõnajalg su-
remeelselt oma rentniku eesõigused on üle-
annud.

Wastuõdetud Järva maafonnavali-
tuse aruandes samuti maafonnavõlgu
loosolekute kirjelduses, ei ole kusagil puu-
datatud nimetatud westi tegevust, nii et
harrilikul elanikul tahmata tekkis küsimus,
kas Järva maafonnavalitus üldse teab, et
temal niisugune suurepoolne ettevõtte ren-
ditud, ja et kui seda ettevõtet otstarbekohas-
selt kasutada ja mitte liig raske tingimus-
tega see maafonnavalitusel läks ei ole,
mõiks teatud tulu anda.

Nüüd aga kasutab seda westit Järva-
maa postijaamade kasutaja, sellest tihti aja-
kirjanduses juttu on olnud ja kel maafon-
navalitusel eesimehega lähidases suguluse
sidemed olla.

Jällegi üks juhumine pahempoolsele
„maafonna härrade“ majapidamise keerd-
käitubest, kes rendivad küsimata waran-
dusi, teadmata, kuidas neid edaspidi kasu-
tada, et siis jälle edasi anda „onupoegadele“
pidada, ilma et selleks maafonnavõlgu
luba olesks küsitud.

Teib kahtlus, et kas selles loos ka mõni
„Sillikaat“ mängus ei ole, mida lord „Ka-
jas“ puudutati, aga mille peale asjasse ku-
lunud isikud tänini ei ole tihunud wastata.
Kas ei talitata wana wiisi järgi, et kui äri
halvasti kipub minema, siis jätstu selle
ettevõtte rentnikuna maafonnavalitusel
õlutud?

Järva Teataja, 22. I. 1926

Mõitlus Noosna-Alliku mõisa tabeli pärast.

Ule kodumaa oli põhjuses mõikates en-
distel omantõubel teiseiswud matusepaigad
ehk tabelid alutatud. Mi ka Noosna-Alliku
mõisas. Mõisa tiifeldamisel eraldati tea-
taw maaala, kus asus endiste mõisaomanik-
tude perekonna matusepaik Georg Stadel-
bergile. Kuid wiimane ei jäänud planeer-
rimise komisjoni otustega rahule, nõudes
matusepaiga alla kätwa maaala juurenda-
mist. Planeerimise peakomisjon jättis efi-
tatud pahwe tähelepanemata. Selle järgi
wiis endine omanik asja riigikohtu, põh-
jendades, et tema perekonna matusepaigaks
on kuulunud terve see maotükk, mis kraa-
widega ja istutatud puudega ümber on pii-
ratud, ja mille suurus umbes kaks tiinu
on.

Riigikohtus otustas tihistada planeeri-
mise komisjoni seisukohta ja asja uuesti ja-
male osutusele otustamiseks tagasi taata.

Järva Teataja, 5.2.1926

Järva maakonnavalitsus Roosna-Mõitu westi rentnina.

Sell peal kirja all ilmus „Järva Teataja“ nr. 6 22. jaan. teade Roosna-Mõitu westi rentimise kohta.

Nüüd diendab seda kirjutust Järvamaa riigimaaude ülema, „et nimetatud westiwesti väljapakkumisele teiste pakkujate hulgas on oja võtnud Järva maakonnavalitsus, kelle volinikuks oli J. Sõnajalg“ ja „et maakonnavalitsuse esimees J. Sõnajalg on enampakkumisele oja võtnud maakonnavalitsuse nimel ja ildivolitirja arvel, mis sugune registreeritud Riide notarius Biha-lemmi juures 4. aprillil 1924. a. nr. 379 all“.

Nii on siis maakonnavalitsus volitanud J. Sõnajalg'i omale Roosna-Mõitu westiwesti rentima, ilma et selleks nõutogu luba ja nõusolekut oleks küsitud. Samuti ei ole ka 1924. ja 1925. aastate eelarvetes illetehaseid summasid illes võetud. Küsitav on, mis sugusest summast on taotud rent ja rendi tagatiseks, mis isina suur summa peaks olema, sest westi on väliarenditud 26. apr. 1924. a. 12 aasta peale 100.000. margalise aastarendiga.

Ei tuleks sugugi imestada, et maakonnavalitsus nimetatud westi rentis, kuigi selleks maakonnavalitsusele minisugust vajadust ei olnud, ei saa ju westit kui minisugust arakastada kõigi maakonna elanikkude huvides, kui arveste võtta puhtpohempoolse maakonnavalitsuse piilideid, koondada oma väite mitte ainult mõisafid ja mõisakõlameid, vaid ka ilfikuid ahundustalufid, nagu seda kujutait näitab Mäo enbiste tööliste kohtabeli väljajamine ja maade maakonnavalitsuse võtmine, mille all kannatavad 14 perekonda. Mifs siis mitte veel kõigele lijak rentida iist westiwestit, kui aastarent on „tiibine“ 100.000 marka? Kust need sjad tubanded aga tulevad, mis nii kergel käelikutusel välja antakse, seda pahempoolsed härrad muidugi ei küsi, vaid tõstavad aga põllupidajate maffu, nagu läinud aastal teäranis afunifud seda oma turjel tunda said. On teada juhtumisi, kus afunifuit, kelle frundil ei ole elumaja ega lauta ja kes enne maffis tulumaffu 400 marka, läinud aastal aga ille neljatubande nõuti.

Selles. westirentimise loos tuleb õige huvitav asjaolu ilmsiks, sest westi on üle antud ringkonnavalitsuse poolt 15. juunil 1925. a. maakonnavalitsuse volinikule hra Riiser'ile. Muidugi siis somale härrale, kes

maakonna postijaomafid peab ja kellel, nagu nimetamine, maakonnavalitsuse esimehega lähebafed sugulus-fidemed on.

Ei oleks illeliigne teada, kas ka teistele maakonnavalitsuse esimehe sugulastele on maakonnavalitsuse poolt volitust välja antud?

Nii peab siis muidugi pidama nimetatud westiwestit maakonnavalitsuse voliniku. na hra Riiser maakonnavalitsuse vastutusele ja arvel.

Kui suured kulud või tulud maakond sellest ettevõttest on saanud või saab, on muidugi ainult nendel härradel teada, ja nii kumbel neid ettevõtteid kontrolleerida ja selle järele vahvata, et maakonna huvid ei kannataks, on ka ainult maakonnavalitsuse sehadus. Maakonna lihtsurelit, kes on kohustatud ainult maffisid maksma, peaks tohtima ka teada, mis sugusest summast saavab taotud nimetatud westi rent ja muid kulud ja kas maakond saab sealt tulu ja kui palju?

Mägil tingimisel ei saa leppida, et Roosna-Mõitu westi kujumeks ka lõpuks tarnafeks maakonna ajutifeks, nagu Eiwere ja Mäo, kuhu suurte mõisa majapidamistest hoolimata wallad peavad vanaada ja laste illespidamifeks tubandeid juure maksma, kuigi Eiwere talu juhataja tõendab, et majapidamine onnat puhasi tulu, kuid suur mõis väefid siiski toita ei suuda.

Lõpuks hakkab nüüd selguma, mifs pahempoolsed maakonna härrad igafuguseid kombinatsioone tarvitafid läinud maakonna nõutogu volimistele, et aga võtmule pääfeda. Nii läks iga tööerakondlane oma nimekirjaga ja majandusokalonna juhataja hra Janson loquni „põllumeeste“ nimekirjaga avalimistele, millele ennat esimehaks asetati ine. Lõpuks siis kottulepe äärmiste pahempoolsetega, kes nimetatud härrad maakonnavalitsusele viifid, et aga põllumehele fiske ei pääfeks, kes oleks kindlasti tohtistanud D. Riiseri farmastele härradele westi ka postijaomade rentimist ja volituste andmist, kellega maakonnavalitsusel õht samasugused sefeldufed ees seifavod, nagu Vantpa kortulilühifusel.

Sellepärast peavad tulevastele volimistele fõit Järvamaa kodanifud ettevaatlikud olema ja mitte enam nendele härradele, kes seotud on mitmesuguste „Siltkaatidega“ ja Riiseri taoliste härradega, oma häälil andma.

—nt—

Asuniku eneseteemine Noosna-Alliku.

8. märtsi hommikul leiti Noosna-Alliku asunik Aug. Sell illespoonult oma isa korteri keldist.

Surma põhjusteks arvatakse kadunu vietat olufordu viimasel ajal, sest et Sell käinud aastal abiellus, mis aga kõige õnnelikum ei olla ojutunud ja viimaks naisest lahkus, kuid ka oma isa majast tarvilikku toelust ei leidnud ja sellepärast wiist ka end üles poos.

Järva Teataja, 12.3.1926

Seltsiulu Kutsenal.

Noosna-Alliku asundus Kutsema wallas, on saanud kohaliku seltsielu, eriti ühistegemise kesklohaks.

Pikemat aega on tegutsenud kaitseleidu R.-Alliku kompani ref. ohv. Hinnova'i juhatusel. Kaitseleidul on laulukoor hra Kõheliku juhatusel. Kompani on korraldanud pidu-õhtuid, et saada hõbetulekuid varustuse muu-remijeks.

Teine tähtsam selts on Ü. S. Nooriso ühenduse R.-Alliku osakond. Selts on alles sõrlemisi noor.

Hiljuti asutati Ü. Asuniku Lõutu R.-Alliku osakond ja amati Järva-Jaani Tarw. Ühise osak. kauplus.

Samas wallas, Balasti külas, tegutses juba pikemat aega laulukoor hra Suufmann'i juhatusel. Laulukooris on praegu üle 50-ne laulja. Omal pitaajalisel festiivusel on koor oiamõtnud mitmei laulupeosi. Laulukoori korraldusel peeti teisel fowardpõljal i. a. R.-Alliku algkooli ruumes pidu-õhtu. Sisestulekuga pandi alus Balasti Raamatulogu seltsile. Uue seltsi külge liitub nüüd ka tähendatud laulukoor.

—pv.—

Järvamaa, 20.4.1926

Surm rahelajhu Kaarukas.

Täna nädal tagasi läks Kutsema wallast, Kaaruka külast läbi juur rahe- ja wihamasabu, mis põllupidajatele palju kahju sünnitas. Lühike aja jooksul said põllud weega üleujutatud. Wihamaga ühes tuli ka rahet. Nii juuri raheteri kui jeelord pole jääl kunagi enne nähtud, sest ühikute terade läbimõõt oli üks toll ja enamgi. Kutsis, suwivilja orajed ja ristilheina põllud on raskesti kannatanud. Kuid õnneks pole rahe ulatus mitte väga juur. Kaaruka külas on 8 talul kõik põllud rikunud, teistel aga ainult osajalt.

Kahjutannatajad on riigirentnikud. Neil päewil lubasid nad wastawate ametiajutuste ees samme astuda, et kui ka wõimalus peaks puuduma ainelise abi saamiseks, siis vähemalt tänuwust rendijummat alan-dataks.

Bole wiis huwitufeta märkida, et just eelmisel päewat oli liikunud samas külas fimmitselisi ehitaja. Kuid keegi ei teadnud muidugi arvata, et õnnetus juba järgmisel päewal woits juhuda. Olets küll juba aeg meie põllumeestel ka rahelintufuse pääle ha-tata tõhjemalt mõtlema. Wäite fimmitsumats ei läi kellelegi üle jõu, aga mõni juhulik ja ootamata õn-netus annab tuntawa hooi igale majapidamijele.

—nd.

Järvamaa, 15.6.1926

Rahesabu Kaarukal wiljad hätwatanud.

Õnnespäewa õhtul läks lõwa rahesaja hooq Järwamaal üle Kaaruka küla ning pehks mitmel talul wiljad puruks. Senini pole weel Kutsema wallawalitfufe poolt, kelle piirkonda Kaaruka küla kuulub, mingi-fuguseid sammusid kahju wõruse kindlaks-määramiseks astunud.

Järva Teataja, 11.6.1926

Loidus Kaarukas.

Kaaruka küla asub Kutsemaa wallas Eäna raudteejaamast 5 Km. kaugusel. Wõr-reides teda ümberkaudsete küladega, ei saa Kaarukat just arenetuks pidada. Põllupi-damises tarwitatakse sageli weel isa-ijade wiisijid. Wähe on tähelpanu pööratud kar-japidamijele, kuna ometi selleks tingimused on. Tihti peetakse suurtes taludes ainult 3—4 lüpsilehma. Omegi on aga kaaruk-lastel sõrlemisi head heinamaad lähikon-nas, millistest kultiveerimisel haruldast jaaki saada woiks. Wähe tarwitatakse ka jõutoitu, samuti on wäheine ka loomatoidu juurikate kiilwipind. Piima wõiwad Kaaruka põllupidajad samas külas olemasfe Eäna ühismeierei koorejaama.

Passiivne on Kaaruka põllumees ka ühistegelise liikumise wastu. Praegu et tööta külas ühtegi põllumajanduslikku ühi-fust, kuna omegi tarwidust kontroll-, turba-j. t. ühijuste järele olets. Wähe loetakse Kaarukas ka ajalehti — nii ei käinud Kaarukas tiif aega ühtegi päewalehte.

Ühistegelisel alal ja majapidamiste kõrgemale järjele tõstmisel on Kaarukas-tel weel palju tööd ees.

R.—r.

Järva Teataja, 27.7.1926

Õulgalised wargused Kutsema wallas.

Kutsema wallas on wargused saanud tänuw igapäe-wasieks nähtusteks. Rõige sagedamini esineb wähemaid wargusi. Nii warastatakse põldudek lambaid, aidasi toi-duatneid jne.

Wähmane lambawargus oli õöl wastu 3. sept., kui Noosna-Alliku asunduses asunik Y. Käätmal warastati põllult kõige-parem lammas. Lambad olid põllul kõies, elumaja lähedal. Ira wiidi ainult üks, kuna teised alles jäid. Nii on warastatud ühikuid lambaid ka teistesi lähedalolewate küladest.

Tõenäoliselt näib siin tegemisi olemat mõne waraste rühmaga, kuna wargused järjekindlalt forduwad. Kohalik politsei on sarnaste warguste jälgimiega ülekoormatud.

Järvamaa, 3.9.1926

Roosna-Alliku wejivestis

on praegu remont käimas. Westi mis senini täielikult ei töötanud hakkab lähemal ajal korraldult tequtsema. Umbruslonna elanikud on westi teqewusest wäqqa huumiatud, sellepärast ootawad nad põnewusega westi täieliku töö algust.

Kuuldawasti tuleb uueks möldriks senine Jäneda westi pidaja Waldmann.

Järvamaa, 17.9.1926

Uued postiaqentuurid Järvamaal.

Järwa maalomnas Kuskema wallas Roosna-Alliku asunduses awatakse „Roosna-Alliku“ nime all postiaqentuur, kus liht- ja tähtkirju wastu wõtma ja wälja andma hakatakse. Awatama aqentuuris postioqeratsioone toimetatakse tarwitajate ühijuse kaupluses. Postiwedude toimetab Roosna-Alliku postijaam 6 korda nädalas tasuta Järwa Maalomnawalitsuse korraldusel Kewisjoni ja aruande asjus kuulub awataw aqentuur Järwa-Jaani postkontori alla. Aqentuuris juhatajaks on tarwitajate ühijuse kaupluse juhataja Anton Maurer.

Uus postiaqentuur awatakse ka Wõhmuta wallas Paistewälja külas „Paistewälja“ nime all, kus samuti liht- ja tähtkirju wastu wõtma ja wälja andma hakatakse. Awatama aqentuuris postioqeratsioone toimetatakse majandusühijuse kaupluses. Postiwedude toimetab Selkila postijaam 6 korda nädalas. Kewisjoni ja aruande asjus kuulub awataw aqentuur Järwa-Jaani postkontori alla. Aqentuuris juhatajaks on majandusühijuse kaupluse ärijuht Paul Nebane.

Järvamaa, 30.11.1926

Postikorraldus Kuskemaal.

Kuskema wallawalitogu wõttis wastu postikorralduse lawa, mille järele postiaqentuurid asuwad: Kuskema wallamajas, Roosna-Alliku asunduses ja Rihme ühijuspiimatalituse juures. Postitalud asuwad Kuskema asunduses, Kogawere, Kaarula, Metstajuse ja Wariwere külades. Taludesse posti kätewiimiseks on wald kuude kirjalande rajooni jaotatud.

Järvamaa, 29.7.1927

Telefon R.-Alliku postijaama.

Senini seisis Roosna-Alliku hobusepostijaam küll telefonl-abonetide nimekirjas, kuid tegelikult ei olnud sääl ühendust. Alles käesolewal nädalal seati sihse postijaama telefon, mis ühenduses Järwa-Jaani kesijaamaga.

Järvamaa, 22.10.1927

Muistsed lahingute paigad ja kalmed.

Rodasema, Esna ja Wiisu ümbruses eriti rikkad muinaswarade leiukohtad Järvamaal.

Mikas tööpõld arheoloogidele on Rodasema, Esna ja Wiisu ümbrus, kus juba wõhikulegi haruldajad muinaswarade leiupaigad filma puutuwad. Nii on Rodasema mõisa ja Lännapere küla wahel „Kalmu“ westi wana kalmeti lähedal, kust omal ajal teesilutajad kruwa wõttes rohkesti muinasasju leidjid. Teada on ka juhuiseid, kus jäält ühes inimluudega wälja kaewati luust piip, oda otsi ja mitmesuguseid muid wahema wäärtusega asju. Säält läbi metsa Wiisu küla wäljadele tulles paistab juba eemalt juur kiwi Leetu talu wäljal filma, wana Allu kiwi ja selle lähedal nõndanime-tatud „Sõõmalaua mägi“, kus Rootsi ja Wene sõdurid pääle lahingut olla jõõnud. Mägi ije on alles uurimata, aga siit algab terve rida wähemaid kalmetikke, millest

juba Kelech jutustab ja mida omal ajal Paide õpetaja Kall üliõpelastega uurimas käis ning miilijed uurimistagajärjed Paide kiriku arhiwis sejarwad, kui neid jäält juba ei ole edasi wiidud.

Säält Esna jaama poole minnes näitawad kohalikud elanikud wanu alusmüüre, kus kord Peetri puust kirik seisnud ja miilist kohta praegu veel kiriku mäeks kutsutakse. Sääl lähedal asuwat ka endine Peetri kiriku jurnuaed.

Loodeawasti külastawad möõddunud juwede eeskujul üliõpilajed-arheoloogid ka käesolewal juwel Järvamaad. Soowitaw oleks, et kohalikud elanikud sel puhul igatepidi uurijatele wastu tuleks ja neile oma abi ei keelaks muinaswarade uurimisel.

Järvamaa, 28.6.1927

Kaarula „Anni“.

Rohk, kus kohalised elanikud saavad „külmarohtu“.

Tragi-perenaine oma meest kui ka kõrtsiprouat õpetamas.

Kaarulas kui ühes mahajäänumas kohas Järvamaal areneb ainult üks ala — wiinajoomine. Dije kuulmata inime on see, kui mõni „Munker“ laskusteta lõpeb. Mägi kolme-neljateistkümnendaastased peijitejed tui-gerdawad ninad sinitjed, ja litlewad, et saanud täna ka natule „laupida“. Kõdige hirmu-jam on pühadeaeg, ilkski inimene ei saa siis rahuliseft külast läbi, tingimata segab teda leegi joodil oma pärimislega

See kuuldu eht mõnele natule wõõ-rastawana, arwatatie, et kust jeda „wal-geft“ siis nii palju ja igal ajal saadawat on, atub ju lähem wiinalauplus J. Zaanis, kuhu oma 10 km. Kuid lugu on dieti kihine.

Nagu kuulda, atub ka Kaarulas resto-araan, millel aga kahjuks silt puudub. Rahwasuus on see „Anni“ restoraani nime all tuntud. Wälimuselt ei wõi see ehitus juft uhlustada — on ta ju üks saunake, misjuguiseid on maal kui liiwa mere ääres. Kuid mis tähendab wälimus, kui lõhuaw wedelit ja „kõrtsiproua“ nii wäga meeli-tawad.

Iga laupäewal warustab kõrtsiproua wõi ta poeg kauplust wärste „sulijewaga“, mida seljas lottidesse peidetult J. Zaanist tuuakse. Ka tarwitajatelt ei ole jään puu-duit. Suhtub sagedasti, et runniult wäifene „restu“ tungil „lundesid“ täis on — on ju praegu siltu õige wali, millele wasturohuts on ainult wiin. Kuid jarnased „lunde“ kostitamised muutuwad sagedasti ka kõrtsi-prouale endale wäga hädaohtlikudeks, mille wõimude poolt, waid teiste naisole-wuste poolt, nii nagu see paari päewa eest juhtub.

Keegi perenaine, kes enda teist poolt mainitud „Anni“ otjima läts, leidis ufje keestpoolt haagis olewat ning kõigi nõud-miste ja pärimiste pääle ei awatud uft. Kuid tragi naine ei jätnud enne, kui leidis siisjela;luust. Oma mehe jäält joobnult leid-nud, hakkas naine oma mehe patte „peseima“ lepiga. Joobnud mees ei juutnud enda laisjels midagi ära teha ning abikaaja ei mõtelnudki karistamisft lõpetada.

Hädasolejale tahtis appi rutata lahke kõrt-siproua, kuid see wabelejegamine jittitas toore naise wiha ning nagu wälft selgest taewast langes niikid „meheõpetaja“ wabele-jegaja kallale. Waerjet „rahuhinglit“ ei jää-nud mund pääseteed, kui pööningute „leu-wata“ ja wõdala kuni „õdjojuual“ alt lahkus.

Misjuguiseid asju juhtub Kaarulas.

—Wants.—

Järvamaa, 13.12.1927

Ka Kaarula hakkab ede-nema.

Tänawu sügijeni peksid Kaarula pere-mehed wilja rehtedega eht wäljast toodud masinaga, mis muibugi kuigi sobitw pol-nud, sest mõnikord sai masinat alles jõulu eel tarwitada, nii häwines tihti oja wilja ilmastiku mõjul.

Mööddunud suwel asutafid agaramad peremehed Joh. Allikorawiga eesotjäs ühe-teistkümnelikumelise masinatarwitajate ühijufe. Toodi masin kohale ja hakati ruffid peksma, milline töö algul harjumata ma-finiisti tagajärjel wifalt edenes. Ära nä-hes, et ühest peksumasinast terwele küllale ei jatkku, on otjustatud weel teine ühijus ajulada ja uus peksumasin juurde soetada. See teostub kindlasti järgmisel suwel. Kuuldawasti tahmat üks metsäärne pe-remees ka omale masinat mureteha. Sel-lega oleks siis Kaarulas warsti kolm peksumasinat.

Quartett.

Järva Teataja, 21.10.1927

Kooli- ja seltsielust Roosna-Allikul.

Præguene Roosna-Alliku 6-klasiline algkool omandas oma præguje nime 5 aastat tagasi, mil wõeti üle Roosna-Alliku mõis parun Stackelbergi käest. Kool loodab praegu lähedates ruumides, sest ruumid on tähendatud mõisas päälmisel korral üksi juba üle 10 ning peaaegu sama juur arw on alumisel korral. Klaskiruumid ajuwad ülemisel korral, kolm s - - ühes wõimlemis-, käsitöö- ja jalutamisruumidega. Ülemisel korral on ka koolikantselei ja kahe õpetaja elutoad, aja ruume on mündeks oistaweteks, nagu köök, söögituba j. t. Alumisel korral ajuwad õpetajate, kooliteenija ja endise omaniku parun „von“ Stackelbergi ruumid.

Kaungelt koolis käwawale õpilasile on korraldatud ühine korter koolimajas, tütarlastele teisel ja poeglastele esimesel korral. Sõdgi walmitab õpilasile nende endi poolt palgatud naisterahwas. Sõdgi eest wõib tojuda kas ainete wõi rahaga, mis üles määrgitakse järjekorraliselt arweraamatusse.

Whtat, pääte koolitööd loogutakse „internaudis“ olewad õpilased kät ühte ruumi õppimisele, korrapidaja õpetaja juuresolekul. Koolis on õpilastele lugemise wõimaldamiseks ajutatud raamatukogu, mis leiab „mudilaste“ peres elawat tarwitamist. Igaal laupäewal jaawad õpilased loogust teatud arwu lugemiswara. Õpilasoorganisatsioon on ainult üks — karskusring, millest õjawõtjate arw on kaunis

juur. Aastat paar tagasi taheti ka õpilaste leelpillide orkester ajutada, kuid tarwilise arwu õjawõtjate puudusel jäi see ettewõte teostamata, kuigi tarwilised abinõud juba mureljeti. Kool on alles noor, mistõttu ta ka end ümbruskonnas wähe on juutnud maksma panna. Siid siiski, selle lähiteie aja jooksul on juudetud ära teha juba jeltjietus kaunis palju. Wõõdunud aastal ajutati Ü. G. R. L. Roosna-Alliku osakond, mille korwale ajutati muusika-, spordi- ja kirjandusosakonnad. Kõrge intensiivsemalt on teotjennud muusikaosakond, kes korraldab laupäewiti järjekorralisii harjutusi.

Üikmeid on kaunis juur arw, millega wõib jeletada jääljete elanikkude huwi muusika wastu. Tähendatud laulukoor teijab ka 1928 a. korraldatawa ileriikliku laulupeol esinewate kooride nimelkirjas, milleliste laulude kätteõppimiseega olokse praegu kiiresti ametis. Koor wõttis aja ka esimejett Järwa laulukooride üldproowiit Väides j. a. Koori juhatab hr. M. Rohelst. Sutama piirilt läiekti kadunud on spordiosakond, energiliste juhtide puudusel, takistujelo wõib pidada ka korraliku platsi puudust. Kirjandusosakond on M. Viidu osakonna liikmetele juutnud korraldada kaunis siukurilla lugemistoa. Su korraldatud pidusid, kus on esinenud laulukoor ja kantud ette näitemänge, praegu on jällegi käsit ühe näideudi õppimine, mida kawatjetakse ette lauda lähemal päiwil. —wuntis.—

Järvamaa, 12. 11. 1927

Järwa-Jaani ja Roosna-Alliku mehed wastamisi.

Kaitseleitud manöwver patase külmas Walasti küläs.

Järwa-Jaani malewtonna taktilised õpused, manöwrid, mis juba 30. okt. jdi peetama, peeti ära pühapäewal, 18. p. Walasti küläs Järwa-Jaani ja Roosna-Alliku kompaniilde wahel. Käreda akase tõttu ei olnud paljud malewlasted „õtta“ tulnud. Järwa-Jaani kompaniist i koos 40 mehe ümber, Roosna-Alliku kompaniist ainult 20 mehe ümber.

„Rohelised“, Järwa-Jaani kompanii, tsasid liikumist Järwa-Jaaniist kell 10 5 minutit. Samal ajal algasid liikumist i „sinised“, Roosna-Alliku kompanii, : Roosna-Alliku asundusest. Kohtamine oli

Walasti küla juures, kus ka lahing löödi. Edu patstis olewat „rohelistel“. Lahingu-tegemus lõppeb kella kahe paiku. Rogutti Kussema wallamaja juurde, kus poofte juhid ja wahelohutunud esinesid selgitus-tõnedega. Pääle selle looguti Walasti küläs asuwasse „Kentsa“ tallu, kus wahwasid sõjamehi wastu wõtsid „todukaitse“ naised sooja tee ja wõileibadega ning ütklahke peremees sooja toaga.

„Rohelisi“ juhataas päällt Wilder, „siniseld“ päällt Hinnow. Pää wahelohutununa toimis kapten Willemi.

Järvamaa, 22. 12. 1927

Kirjavastused.

— wuntõ — fin. Teadustage sellest, kuidas Wärt Roosna-Allikul salawiina müüb ja wimast warjab sõnniku sees, politseile; alles siis wõime Teile kirjutuse ära tuua.

Mis. Umbi a s. Sarnasteid pikki pidukirjeldusi, kus arwustuse alla wõetud ühiskond tegelesed ja wõib olla isegi pidulised, ei saa meie ruumi puuduse tõttu kuidagi avaldada. Palume kirjutada edaspidi lühemalt ning ühtlasi palume rõhku panna ka sõnumite wärstusele.

Järvamaa, 11.2.1928

Ras mootoriga?

Esna Piimaühingu loorejaam Kaarukas töötas juba mõnda aega, kuid kahjuks kätsi. Nüüd on aga hakatud mootoriotu wõimalusi otsima, sest et siinset hulka piima on ilklagi ju raske kätsi läbi ajada.

Viljandi Uudised, 28.3.1928

Kuksemaa tänawused maksumäärad

Siitumaksus meesrahwastele 6 kr., naiserahwastele 3 krooni

21. aprillil otsustas Kuksema walla-wolikogu käesolewal aastal (1928./29. majandusaastal) walla hääts maksu wõtta siitumaksuna igalt wallas elawalt meeskodanikult 20—60 a. wanaduseni 6 krooni ja igalt naiskodanikult 3 krooni.

Samal koosolekul maksustati wallas-olewad tööstused ja jõumafinad järgmiselt: R. Alliku westwestkilt 90 kr., Pudru westwestkilt 18 kr., Walasti Jaan Ristmanni tuulewestkilt 10 kr. 50 snt., Kuksema aj. E. Schillingi tuulewestkilt 10 krooni 50 snt., R. Alliku piiritusewabrikult 35 kr., J. Jaani tööstuse ühifuse saewestkilt 144 kr. 80 snt., sama ühifuse jahuwestkilt 209 kr. 40 snt., sama ühifuse tärkliswabrikult 175 kr. 41 snt., sama ühifuse willakraasimise wabrikult 142 kr.,

98 snt., Johannes Krausmanni ettevõtetelt 30 kr. Johannes Sopleymannilt 20 kr., Järwa-Jaani linahingult 22 kr., Kuksema masfnatarw. ühifuselt 18 kr., Walasti küla rehepeksufabrikult 18 kr., Rihme-Oeti masfnatarwit. ühifuselt 18 krooni, Rihme 2. masfnatarw. ühifuselt 9 kr., J. Rooba ja J. Allikajaka traktorilt 9 kr., U. Lätte ja R. Maasila mootorilt 6 kr., R. Lepa mootorilt 4 kr. 50 snt., Mihkel Mäe mootorilt 6 kr., Kaaruka masfnatarw. ühifuse mootorilt 7 kr. 50 snt., W. Remmeli mootorilt 4 kr. 50 snt., U. Kolnesi mootorilt 6 kr. ja Joh. Lepa rehepeksufabrikult 18 krooni.

Jalgrattamaksus määrati 2 krooni. Kõikide maksude tasumise tähtajaks on 1. juuli s. a.

Järvamaa, 8.5.1928

Roosna-Alliku Piimaühing wajab

meierit,

kes oskab eksportwõid walmistada.

Walimine pühapäewal, 15. aprillil 1928 a. kell 2 pääle lõunat Roosna-Alliku asunduses Järwa-Jaani wõi Esna raudteejaamast 10 kilomeetrit.

Isiklik ilmumine soowitaw.

Roosna-Alliku Piimaühingu juhatus.

Järvamaa, 6.4.1928

Roosna-Alliku algkooli pidu ja näitus.

Ra äsja möödunud kooliaasta lõpul torraldas Roosna-Alliku 6-kl. algkool traditsioonilise suwe-peo estmcsel suwisste pühal 27. stp. Enne pidu, samal päewal, torraldas mainitud algkool ka koolinäituse.

Näitusele hõlsepääs kella 12—17-ni oli maksuta, külatist jellepärast näitusel teatmiselt.

Pääle koolinäitust algas n. n laste-pidu — muidugi maakohtule omase hõl-jatsjäamisega. Pidul algas lastekoort lau-ludega hr. Rõheliku juhatusel. Ning järg-m se eestawa punktini esinesid sama kooli õpilased Groschmidt näitendiga — „Põialpõlts.“

Järvamaa, 2.6.1928

Roosna-Alliku as. tekib ajakohane meierei.

Ümbruskonna piimatoojad votawad meierei tegewuse algust, ainult Rihme kaupmees tõotab uuele meiereile wastu. — Tegewus algab 1. maist.

Kõik asiolud soodustawad meierei tegewuse kiiret kaswamist.

Teatavasti registreeriti Roosna-Alliku piimaihingu põhikiri 2. märtsil 1926. a. Kuid piimaihing ei alustanud lohe iseseiswalt tegewust, sest loodeti, et lähedal asuw Rihme küla piimaihing peaks Roosna-Alliku omaga ühinema, et siis ühisel jõul Roosna-Alliku asundusje, kui ümbruskonna keskpunkti, ajakohane aurujõuline meierei ehitada. Selle tõttu tehtigi Roosna-Alliku piimaihingu poolt Rihme piimaihingule ettepanek awada koorejaam Roosna-Allikul, endises mõisa meierei ruumes.

Roosna-Alliku põllupidajate lahke wastutuleku tõttu on Rihme ühingu koorejaam lats aastat Roosna-Alliku ühingu meierei ruumes lõdendanud. Wahepääl on aga kindlast tehtud, et Rihme meiereil puudub kindel piimatoojate ringkond, sest Allu aurujõuline meierei asub liig lähedal — 4 kilomeetri kaugusel, mille tõttu ka Rihmele aurumeierei ehitamiseks riikliku laenu ei a n t u d.

Aurumeierei otstarbekohaseks asupaigaks tunnistati Roosna-Alliku asundus, kus juba ifegi 60—70 asundustalu ja mis pääleegi asub rahwarikaste külade kesklohal. Sellepärast lubati ka Roosna-Alliku piimaihingule riikliku laenu aurumeierei ehitamiseks Roosna-Alliku asunduses.

Et Roosna-Alliku piimaihingul otstarbekohane hoone (endine mõisa meierei) juba olemas, milles aurujõuseade ülespanemiseks wähe ümberehitusi tuleb ette wõtta, siis riikliku laenu soodsaid tingimisi arwesse wõttes, ei sünnita ajakohase aurumeierei ajutamise piimaihingule ülejäämata raskusi.

Loomulikult lõi ümbruskonna külad, selle hulgas ka Rihme küla, oleksid pidanud ühinema Roosna-Alliku asundusje, kui kesklohta, aurumeierei ajutamiseks.

Sellele piimaihingu loomuliku arenemisele tehti aga talistust järelepoollt, kust jeda algusel kõige wähem oodati.

Nagu teada, on Rihme piimaihingu laekahoidja kohal lüüa aega püsinud keegi kaupmees, kes asju on ojanud ajada oma poe huwibe kohajelt.

Et ära hoida ühinemist Roosna-Allikuga, mille tagajärjel Rihme küla piimatoojad laekahoidja poest oleksid wabanenud, alustas kaupmees aurumeierei ehitamist Rihmele, selle pääle waatamata, et riikliku laenu jelleks ei olnud antud.

Ka weel niid, kus Roosna-Alliku piimaihing hakkab iseseiswalt tõdama, teeb kaupmees wiimast katset selle talistamiseks. Ta ehitawat kellegi Roosna-Alliku ajuriku lauta endale koorejaama, et Roosna-Alliku piimatoojaid oma poole meelitada. Kõik piimatoojad votawat aga pikijalmi jeda aega, mil Roosna-Alliku piimatalitus oma tegewuse alustab, et siis piima eest diglast hinda saada j u l a r a h a s.

Roosna-Alliku ühispiimatalitus algab tegewust 1. maist. Esialgu käbijiseseadega, mis juba Tallinnast ära tellitud. Ka algab lohe ettemalmistus aurujõulise fiskeade ülespanemiseks, milleks riiklik laenu juba lubatud. Loomatervisshoiu pääwalituse poolt on Roosna-Alliku piimaihingule meiereist tagasiantaw lahja piima fundusliku kuumendamise tähtaega pikendatud kuni 1. jaanuarini 1929. a., kuna Rihme piimaihingule waremalt wäljaantud lüba Roosna-Alliku koorejaama lahjapima fundusliku kuumendamise tähtaja pikenduse asjus t a g a s i w d e t u d.

Roosna-Alliku piimaihing on astunud Eesti Piimaihinguste Liidu liikmeks, millega on kindlustatud kõrgema hinna saamine wõie eest. Sest liidul kut puhitühistegelisel asutusel ei ole sarnaseid „kõrwalki kulusi“, nagu eraeksportööridel. Wiimased on wõie kättejaamiks sunnitud pidama agente, kes maad mõõda ringi sõidawad ja piimaihingu tegelastele „piitiraha“ ja muid altkäemaksusid makswad. Seeneestki mõista, et eraeksportöörid oma agentide kulud ja altkäemaksud wõiehinnast maha arwawad.

Järvamaa, 28.4.1928

Kuksema piimatallitused.

Kontrolljaama rewident Rumesfen Koosna-Alliku uut meiereid ja Rihme ning Kaaruta koorejaamu ärele vaatamas.

R.-Alliku meiereile anti luba eksportwõi wadmistamiseks. Rihme ja Kaaruta koorejaamad ei wasta seadusnõuetele.

Laupäeval, 2. juunil wiibis Järvamaal piimajaaduste wäljaweo kontrolljaama rewident härra Rumesfen, kes käis sel päewal Kuksema walla uues meiereis ning Rihme ja Kaaruta koorejaamades.

Koosna-Alliku meierei alustas oma tegewust alles k. a. 1. mail — seega töötanud kõigest kuu aega. Nagu rewident tähendas, on tehtud selle aja jooksul aga imestamisväärst palju tööd. Meierei ümbrus ja ruumid on forda seatud, igal pool walitseb juba wõrdlemisi korralik puhtus, ainult meierei ruumide pörand nõuab weel parandamist. Et ta wõi kestwusproow on annud häa tulemuse, siis ei leidnud rewident mingisugust takistust olewat ning ta andis wälja loa eksportwõi turule saatmiseks. On näha, et Koosna-Alliku piimatallituse ellukutsujatel ei puudu piisavalt ja energiat. Sellepärast wõib loota, et siit kujuneb tulewikus elujõulifem Järvamaa piimatallitus, sest tegewuspiirkond on wõrdlemisi suur, ning waremini wõi hiljemini koonduvad kindlasti kõik ümbralaudsed külad, nii Kaaruta kui ka teised, uue meierei liikmeteks — piimatoojateks. Ei ole lahtlusi, et oma piimatallitus suudab rohtem piimatoojate huwi rahuldada, kui wõõra walla koorejaamad.

Kaaruta külas, 2½ klm. Koosna-Alliku asundusest ja uuest meiereist, asub Esna meierei koorejaam. Ruumides on endise küla koolimaja koolitõpetaja toad. Vna rewideerimise protokollis märkis ära härra Rumesfen rea puudusi, mis tulewad wõimalikult kohe kõrvaldada, et koorejaam wõiks edasi töötada. Tuleb ehitada uus sissekäik, uued tsement pörandad jne. Paistab, et üldse oleks meiereil digem neist ruumidest loobuda, sest üür 12 krooni kuus on niikutniti kõrge. Setib igatahes küsimus, kas Kaaruta põllupi-dajatel ei oleks juba kohe aeg astuda

R. Alliku meierei liikmeteks. Maa ei ole mitte kaugel.

Weel lähemal R. Allikul, kui Kaaruta koorejaam, asub Rihme ühispiimatallituse koorejaam. Wiimane on kõigest uuest meiereist ½ klm. kaugel. Sa asub ühe asuniku koosseitusel — dieti lehmalaudas, sest üks koorejaama ruumidesse wiib fatusealusel, kus asuwad lehmad. Rewident leidis, et wiimase puuduse kõrvaldamine tuleb otsekohe läbi wiia. Koorejaama ruumid tulewad lehmalaudast lahutada kiwimaheseinaga, mis ulatab fatufeni ning tuleb ehitada uus sissekäik ja ühtlasi mustaweekanalifatsioon, sest praegu asub lahtine soigiwee aul aina all.

Nagu wõib järeldada neist märkustest, kui ka üldisest muljetest, mida wõib saada kohapäält, „elusewad“ kirjeldatud koorejaamad edasi puht jonnid pärasi. Wiimane — Rihme koorejaam aga dieti ühe inimese ärisildi all. On ju kindel, et ühistegewusmõttest ei saa siin juttu olla — see on ühistegewuse kallustamine, kui iga paari kolme pere kohta on oma piimatallitus. Sarnases olutorras ei saa ta juttu olla meie piimatõustuse arenemisest ja toodangu wäärtuse paranemisest, kuid nagu juba eelpool tähendatud, ühinewad loodetawasti kõik ümbruskonna elanikud lähemal ajal R. Alliku meiereiga. Wiimane algob ka lähemal ajal umbes 2—3 kuu pärast — aurujõul töötamist. Kuna meil wastawad seadused nõuawad külmapiima pastoriseerimist, siis peawad loomulikult kõik wäikesed koorejaamad oma tegewuse lõpetama, kui neil lubatud tähtaeg möödub.

Edasi käis hr. Rumesfen weel Anna walla Sõmeru külas Artur Wau erameiereid vaatamas. Wiimase tegewuse ringfond on dieti wäike. Siin lõpeb keetmata piima tagasiandmise luba juba 1. juulil. Rahkone on, kas siis meierei üldse suudab edasi töötada.

R.-Alliku ahned õllejoojad.

Kangutasid ankrult omavõlliselt punni, mille eest tuleb maksta 1000 snt.

17. jaanil peeti Ruffema wallas Roosna-Alliku pidu, mis oli kõigiti lena ja tuju-rikas, milleks aitas kaasa einelauapidaja oma toduõllega, mida ta kõigile soovijatele annetas. Piduliste hulgas oli ka Walasti küla mees Rõmmikjaar ja E. Ruth. Kes tublisti jeda kallist märjusest ära jõid. Et siiski õlut wõltsidel mõõdul einelauast anti, siis õfustasid nad ise jeda hankima minna. Kuibaqi said nad teada, kus ajus õlleankur. Toopi laaja wõttes läksid nad nüüd jeda laema. Nende õnnetuseks oli ankur veel amornata, mille punni eest wõtmisel

õlu suure hooqa wälja puristas ning Rõmmikjaare ileni märjaks tegi. Kuid et toopi ka oma jagu tuli, siis lasisid mehed end jeespidiselt. Einelauapidaja kuultis õlle-ruumis tugewat mürtsu ja hädaohtu ai-mates joojisi kohale.

Dara imestuseks leidis ta jäält Rõmmikjaare ja Ruth, kes rahuliseft toobi siju proowisid, kuna 40-toobiline ankur tühi ja põrand õllest märg oli. Nüüd tuleb Rõmmikjaarel ja Ruthel 1000 fenti õlle eest tajuda.

Järvamaa, 19.7.1928

Weskituba seltsimajaks.

Roosna-Alliku jahuweski alati käepärast ajalehed, muusika ja kapakali.

Üks eeskujulikumatest jahuweskitest ümbruskonnas on kahtlemata M. Uasowi jahuweski Roosna-Allikul. Weski on wana paruniteaegne ehitus, mis sarnane paljudele omasugustele, kuid paar aastat tagasi uue nimetatud omaniku kätte minnes muutus ta palju.

Kõige eeskujulikum osa selles weskiis on korraootajate tuba, mis sõna tõltses mõttes on „ameerikalit“.

Puhas, awar tuba, warustatud raudwoodite ja lauaga, esimesed õfistele korraootajatele puhkapaigaks. Lauale on forralikult asetatud kõi loetawamad kodumaa ning maailonna ajalehed ja ajatirjad, millede lugemiseega „liendid“ oma aega kasulikult wõiwad weeta. Et sarnases rahwarikkas ümbruskonnas, nagu jeda on Roosna-Alliku, puudub lugemislauad, siis on main. ootajate tuba ümbruskonna elanikkudele ühiseft lugemistoats muutunud. Ohtusiste askeidustest wabanedes, siirdub suur osa kirjandusharrastajaid weskiisse, kus iganis wailselt omaette päewasündmustest mõnu tunneb. Seine lõbusam ajawõide on muusika, mida wõimaldab grammofoon ja raadio. Ka joogi eest on hoolitsitud, weskiilistel on alati joogiks wärskle kafi ja õige sageli ka õlu.

Järvamaa, 16.6.1928

Suurwõistlus piimatallituste wahel Roosna-Allikul.

Roosna-Alliku piirkonnas asuwad kolm meiereid: Roosna-Alliku ühispimatalitus, Rihme koorejaam ja Sõtla koorejaam. R.-Alliku ühispimatal. ja Rihme koorejaama wahemaa on kõigest pool kilomeetrit ja Sõtla koorejaam jäält poolteist kilomeetrit. Olles nii lähedal üksteisele, peawad nad olemas-olu eest kibedat wõitlust. Kes suudab rohkem maksta, sellele miakse piim. Esirinnas tahab muidugi Rihme koorejaam sammuda, tartwitades jäljuures piimatoojate enda poole meelitamiseks igasug. meetodeid. Nimmelt wõetud nowembriku piimauksufi wargsi maha — kümme ja enam üksust toojalt. Nii wõidud weidi üksuse hinda tõsta. Kuid asi tulnud awalikuks ja nüüd on juhatusemeestel ise peenike peos — maksetawat puuduwaid summasid tagant järele.

Järvamaa, 7.2.1929

Kaaruta post.

Ruffema walla Kaaruta küla sai enne-malt posti poepidaja Seebaldi'i läbi, kus asus Kaaruta postitalu Härä Seebaldi'i ärakolimiseega Kaarutast suleti aga postitalu ning Kaaruta post saadeti Roosna-Alliku agentuuri, kust piimawadajad posti ära tõid. Nüüd on külaelanikkude poolt wastawale asutusele palwe saadetud, et talwe tuleuga postitalu Kaaruta külla uuesti awatata.

Järvamaa, 20.8.1929

Tantsuõhtu arenes löömaks.

Kolm elufarbetawalt ja kolm kergemalt haawatud.

Äge pussitamine Esna wallas.

Esna wallas, Koordi asunduses, Miili talus peeti 28. sept. õhtul reheall järjekorralist küla tantsuõhtut. Rahwast oli ümbrusest suurel hulgal kokku kogunenud. Tantsiti ja lõbutseti paha aimamata.

Kell 11 õhtul tõusis mingisugune pinewus külapoiste wahel, kes wahepääl wiinawõtmise töttu kuraastamaks olid muutunud. Wiinawaen oli Esna ja Mõwere külade waheline. Ennets suudeti siis mehi lahutada, nii et lööming ära jäi.

Kell 1 öösel olid aga Esna mehed end uuesti kisklemise wastu walmistanud, nii et teadjad istud üksteist hoiatama hakkasid, kuid ka see ei aidanud, sest warsti oli riid laht.

Mguses löödi käsitfi, kusjuures mõni mees kukkudes malusaid hoope sai. Selle löömingu ajal olid päätegelasteks Wiisu Niistawäljal elutew Eduard Mefandri p. Schnitter ja Kaaruka külas elutew Johannes Rosenfeld. Wiimane oli endale jalgrattafetist kokkupunatud löögiriista walmistanud, kuna Schnitter pussiga töötas.

Mguses löi Schnitter noaga Kuffema w. Mewere külas elutewaid Leopold Zuhani p. Salakast ja Harald Eduardi p. Odrest. See löömine sündis nii kätstu, et keegi aru ei saanud. Saawatud Salakas ja Odres jooksid

esialgu metsa pelgu.

Wahepääl tahtis Rosenfeld oma löögiriista Karl Sunapuud lüüa. Seda pani tähele Kaaruka külas elutew Bruno Jakob p. Brenner, kes löögiriistast kinni wõttis, sellega päästes Sunapuud hoobist. Löögiriista kinnihoidmisest tekkis Rosenfeldi ja Brenneri wahel rabelemine, mille juures Brennerile 2 pussihoopi selga löödi. Saawatuna langes Brenner maha, ühtlasi löögiriista lahti lastes. Müüd annud veel Rosenfeld oma hoobid Brennerile wastu pääd. Pooluimasena ronis lõpuks Brenner rehealt wälja, kusjuures leidis, et temale tõhtu ka üks haaw oli löödnud.

Miili talu peremees ajas sellepääle kõik peolised rehealt wälja. Wäljas selgus meel, et Mewere külas elutew August Ungru oli kerge haawa reide saanud. Pääle Ungru olawat veel üks haawatu olnud, kes koju läinud.

Mewere poisid olid peole meoautol tulnud. Et haawatuid rutemini haigemajja, Paidesse, toimetada, otustati autos nad ära wiia. Ka siin selgus üllatus. Meoautol olid pakjud täiskummid läbi löigatud ja ära kistud. Takistuse pääle waatamata toimetati Brenner ja Ungru autosse, kuna Salakast ja Odrest keegi meklast otstida ei teadnud.

Just enne auto arafõitu kohtas Rosenfeld rehealuseutse juures Kihme külas elutewat Albert Süri p. Kanterit, sellega rääkima hakanud. Neile lähenenud Schnitter, kes küsinud, kas Kanter ka Mewere pois on ja wastust saamata löönud noaga Kanterile nii suure haawa tõhtu, et Kanteril sooled wälja tulid.

Müüd toimetati ka Kanter autosse ja kõik kolm haawatut wiidi Paidesse.

Salakas ja Odres toimetati teisel autol ka Paidesse weidi hiljemini. Arstidel, kes haawatuid sidusid, tuli kuni hommikuni töötada, sest Salaka, Brenneri ja Kanteri haawad on elufarbetawad ja nõudsid otsekohest operatsiooni. Odrese haaw oli kergem, kuna Ungru pääle sidumist koju läks.

Sündmusekohale jõitfid kiires korras ka Paidest wäljakutsutud kriminaalpolitsei ametnikud. Pääfangelane Schnitter, kes kuriteo ajal kõwasti joobnud oli, maganud Lugna toas põrandal. Schnitter wõeti wahi alla ja wiidi Paidesse.

Kas teifi jüüdlasi ka on wahistatud, pole teada.

Saawatuteft on Salakas 20, Odres 23, Brenner 25 ja Kanter 24 a. wana, kuna Schnitter on 27 a. wana.

Suurenädala rabusegaja Kuksemaal

See oli suurel nädalal, kui Kutiema wallas Kaaruka külas elutew Otto Rooba õhtul rahulikult magama heitis ulsi tulgu-des. Südadääl ärrganud Rooba ütles hirmu-müra pääle ulse taga. Selle pääle toru-munud tuppä Esna ajunduses elutew Karl Dras, kes olnud juua täis ja Roobale woodis kallale tunginud. Dras lägistanud Roobat kõrist ja lubanud wiimast ära tappa. Suure heitluse pääle õnnestanud Roobal wiimaks siisetungijast jagu jaada ja ta wälja toimetada. Teisel päewal, kaine peaga tulnud Dras oma põhjuseta kallaletungi andeks paluma, millega üfti aga Rooba ei leppinud, waid annud asjale seadusliku läigu, pihitides terve loo politseile.

Järvamaa, 4.4.1929

Sakala, 1.10.1929

Kuulutus.

Roosna-Alliku Kartuliühisuse juhatus teatab sellega, et Roosna-Alliku piiritusewabriku uue

kallamajaehituse ja kalla sisse müürim. lööd

antakse vähempakkumise teel välja pühapäeval, 11. augustil 1929 a. kell 4 p.l. Roosna-Alliku piiritusewabriku ruum., Roosna-Allikul.

JUHATUS.

Järvamaa, 10.8.1929

Kuksema mehe kallid „sealiigid“.

Läksid maksma terve sea hinna.

Kuksema walla, Roosna-Alliku asunik J. Uus müüs kühnikule oma sea 155 kr. eest. Sea pidi Uus viima Esna jaama, kus ta raha pidi kätte saama. Siin joi ta seaft lahki ja asemele patafa raha, mille hoolikalt tasku peitis. Kuid ega siis ilma lihtsuda wõi ära minna. Ja wäiksest mees lubas napsi ja kaaja ta ühe pudeli.

Raine ootas meest terve öö ja mida ligi-

male hominik jõudis, jeda suuremaks läks naise suure mehe ja raha pärast.

Hominiku walgenedes läks naine meest asjuna. Ta leidis hobuse peremehega tee äärest laerapõllul jõumas. Warsti tuli talle ta mees wastu, talle tee kippus kirkaks jääma. Nagas lohe rahast jutt. Aga jeda ei leidnud mees enam kuskilt. Ja nii ei jäänud mees sea eest muud, kui tugewad liigid.

Järvamaa, 17.9.1929

Tantsuõhtul läks löömaks.

Kolm eluradetatavalt ja kolm tergemalt haawatud.

Äge pussitamine Esna wallas.

Esna wallas, Koordi ajanduses, Miili talus peeti 28. sept. õhtul reheall. järjekorralist küla tantsuõhtut. Rahwaest oli ümbrusest suurel hulgal õhtu kogunenud. Tantsiti ja lõbutseti paha aimamata.

Kell 11 õhtul tõusis mingisugune pinewus külalaste wahel, kes wahepääl wiinawõtmise töötü kuraõhtamaks olid muutunud. Mõisikmaen oli Esna ja Mõlere külade waheline. Smets haideti siis mehi lahutada, nii et lööming ära jäi.

Kell 1 õjel olid aga Esna mehed end ülesti kisklemise wastu valmistanud, nii et teadjad istud üksteist hoiatama hakkasid, kuid ka see ei aidanud, sest warsti oli riid lahki. Mõluses löödi kähki, kusjuures mõni mees kulludes walusaid hoole sai. Selle löömingu ajal olid päätegelesteks Wiiju Niista-wäljal elutsew Eduard Aleksander p. Schnitter ja Kaarika külas elutsew Johannes Rosenfeld. Wiinane oli endale jalgrattafestist kottunpunatud löögiriista valmistanud, kuna Schnitter pusfiga töötas.

Mõluses lõi Schnitter noaga kuksema w. Mõlere külas elutsewaid Leopold Juhani p. Salakast ja Harald Eduard p. Dreht. See löömine sündis nii kähki, et keegi aru ei jäänud. Haawatud Salakas ja Drees joofsid

õfialgu meha pelgu.

Wahepääl tabtis Rosenfeld oma löögiriistaga Karl Dunapuud külla. Seda pani tähele Kaarika külas elutsew Bruno Jakob p. Brenner, kes löögiriistast kinni wõttis, sellega päästes Dunapuud hoobist. Löögiriista kinnihoidmisest tekkis Rosenfeldi ja Brenneri wahel rabelemine, mille juures Brennerile 2 puskihoobi selga löödi. Haawatuna langes Brenner maha, ühtlasi löögiriista lahki lastes. Müüd annud weel Rosenfeld oma hoobid Brennerile wastu pääd. Pooluimajena ronis lõpüks Brenner rehealt välja, kusjuures leidis, et temale kõhtu ta üks haaw oli lööbud.

Miili talu peremees ajas jellepääle kõif peolised rehealt välja. Väljas selgus weel, et Mõlere külas elutsew August Ungru oli ferge haawa reide saanud. Pääle Ungru olawat weel üks haawain olnud, kes koju läinud.

Mõlere poisid olid peole meoantol tulnud. Et haawatuid rütuini haigentaja, Waidesse, toimetada, õfustati autos nad ära wita. Ka siin selgus üllatus. Meoantol olid pafjud täistunnud läbi löigatud ja ära kistud. Tähistuse pääle waatanata toimetati Brenner ja Ungru autosse, kuna Salakas ja Dreht teegi metsast offida ei teadnud.

Juht enne auto äraõitu kõhtas Rosenfeld rehealusekke juures Mõme külas elutsewat Albert Jüri p. Kanterit, kellega rääkima haakanud. Reile lähenenud Schnitter, kes küsijund, kas Kanter ta Mõlere pois on ja wastust saamata löönud noaga Kanterile nii suure haawa kõhtu, et Kanteril sooled wälja tulid.

Müüd toimetati ka Kanter autosse ja kõit kolm haawatut wiidi Waidesse.

Salakas ja Drees toimetati teisel autol ka Waidesse weidi üljemini. Arstidel, kes haawatuid jõudid, tuli kuni hominifuni töötada, sest Salakas, Brenneri ja Kanteri haawad on eluradetatavad ja nõudsid offohehjet operatfiooni. Dreesje haaw oli fergem, kuna Ungru pääle sidumist koju läks.

Sündmusetohale jõitfid kiires korras ka Waidest wäljafutitud kriminaalpolitfise ametnikud. Wäikangelane Schnitter, kes kiriteo ajal kõwasti joobunud oli, maganud Luqna toas pörandal. Schnitter wõeti wahi alla ja wiidi Waidesse.

Kas teisi jõiidlasti ka on wahistatud, pole teada.

Haawatuteid on Salakas 20, Drees 23, Brenner 25 ja Kanter 21 a. wana, kuna Schnitter on 27 a. wana.

Järvamaa, 1.10.1929

Lauluarmastaja Kuksema.

Wabaduspäeval kõlas Kufsemal ühine wõimas laul.

Kuksema wallas teotsewad laulukoorid kolmes kohas. Oetil, Walasüis ja Roosna-Allikul. Nad on loondatud koolide ümber ja kohalikud õpetajad on koorijuh-tideks. Kooride tegewus arenes seniajani oma rada: lauluharjutus, mõni pidu, kus lauldi õpitud laulud ära, puhkus ja jälle algusest pääle. Alnult Roosna-Alliku koorile pakkus suuremat elawust osawõtt IX üblaulupeosi. Siis tehti tööd suure andumuse ja eneseohwerdamisega, nii mõ-nigi tund jäi magamata ja puhkus pida-mata, ei aga saada wäärikselt laulupeoks ettemalmistatud. Pärast laulupidu oli waja puhata, muljeid omats wõtta, et siis uue energiaga asuda tööle. Tõute-jõuts siin oligi Wabariigi aastapäewa pühitsemine, mis läinud aastal haiguste lewimise tõttu jäi ära. Kõit kolm koori õppisid oma juhtide kaasabil walitud lau-lud ära ja tulid 24. weebbruaril kofku Roosna-Alliku koolimaja ilusašse saali, et laulda oma isamaale kiidulaule. Al-d-koori juhataš Roosna-Alliku algkooli õpe=

taja A. Rõhelit. Esimest korda oli Roos-na-Allikul nii suure lauljaspere ühislaul, mis kõlas wõimsalt ja wägewalt.

Tahaks loota, et see ilus algatus ei jääks wiimaseks; waid weel mõnigi kord kõlaks wõimas ühine laul, mis soojendab südant ja ühendab meeli. ga.

Järvamaa, 4.3.1930

Roosna-Alliku piiritusewabrik seisab.

Roosna-Alliku piiritusewabrik, mida ka-suta kohalik tartuliitibius, on tartulite puudusel seisma jäänud. Ringisugusel põh-jusel wiivad paljud liikmed, kes wabriku külje all elawad, oma tartulid kümne kuni wiiteteistkümmene kilomeetri kaugusele asuma-tesse Kufsemale wõi Selikiladele. Kas lei-takse pääseteed, wõi jääbki wabrik lõplikult seisma, näitab tulewik. Wait.

Järvamaa, 15.2.1930

Enesetapp Kufsemal.

Kuksema wallas, Kaarula külas elutsewa riigirendi talu pidaja Willem Brooba naine Juuli on end õõl wastu 1. juunil oma talu hobusetallis üles poonud. Poomine oli toime pandud warna otša riputatud nõbritsi abil. Enesetapja oli närwihaiige ja kannatos usuhullustufe all. Arwatawasti on need kaks põhjust eluõdimijeni wiinud. Juuli Brooba oli 39 a. wana.

Järvamaa, 3.6.1930

Usuhullustaja enese-tapmine Kufsemal.

Järvamaal, Kuksema w., Kaarula külas poos õõl wastu 1. juunil talupidaja Wil-lem Brooba naine Juuli end hobusetallis kofku otša üles.

Enesetapmise põhjusets peetakse närwi-likust ning usuhullustust, mille all Juuli Brooba kannatanud.

Enesetapja oli 39 a. wana.

Waba Maa, 3.6.1930

Matusepaiga rüüstamine R.-Allikul.

Teatawasti ajub Kuksema wallas Roosna-Alliku ajundujes endiste mõisnikkude Stafelber-gide perekonna matmisepaik. Hiljuti leiti selles matmisepaigas olewa tabeli juures rüüstamije-jälgi. Nimekt oli ära purustatud üks aken, mille fandu ta tabelisje oli jisse tungitud. Tabelis on kirjategijad pääkirjadega wajiplaate tangutanud ning mõned ära wiinud. Waatamata juurele lõhumistööle oli wataste jaat õieti wäite.

Järvamaa, 14.8.1930

Õksjoni kuulutus

Paibe jaosk. politseikomisar Järvamaal teatab, et 21. ok-toobril 1930. a. kell 10 hommikul militsje awalikul enampakkumisel Kufsema wallas, Kaarula külas, wõla tateets Ferdinand ja Juuli Tänäwots'a päralt olem wallaswara, mis koosneb ühest elumajast ärarwemijets ja mis hinnatud 120 krooni.

Müüdawaid asju wõib näha õksjoni päewal kohal. Pakku-mine algab hinnatud summast.

Paibes, 10. oktoobril 1930. a. Nr. 02817.

J. Kiling, Paibe jaosk. politseikomisar Järvamaal

Järvamaa, 16.10.1930

Pill pifa ilu järele.

Roosna-Alliku netu sünnitas lapse ja mattis selle metsa maha.

Neli aastat tagasi asus Ruffema wallas, Roosna Alliku asunduses, elutsewa asunik Heinrich Unguri juurde elama Salme Lopakas, kes päale teenija kohuseid ka tulewasi perenaist mängis. Sulewiku lootusi tõstis Lopaka juures ka asjolu, et ta Unguriga intiimwahekorras oli. Warsti tekkis ka külaas jutt, et „kured“ kikkwel, just kui kuste ja Lopakale kuulutati ette warrust enne pulmi, kuid see Lopakat ei heidutanud.

Juulikuus hakkas liikuma jutt, et Lopakasel rasedus kadunud ja last polegi. Mõned tragimad naised hakkasid Lopakalt otse asja pärima, kuid wiktmane keeldus wahemasiki uudishimu rahuldamisest.

Ra ei attanud ahwardused konstaabli kohale tuua.

4. septembril paljastus lõpuks terve asja selgitama. Nüüd ei salanud Lopakas enam kellegile poisilapse sünnitust. Sünnitus tulnud tuktumisel saadud wigastuste tagajärjel. Kas laps elusalt wõi surmalt sündis, on teadmata.

Umetnikkude nõudel juhatas Lopakas Roosna-Alliku ja Uru wahel olewas metsas lapse matmispaiga kätte, kuid kui metsa laipa wäljataewama niindi, ei leitud hauda üles. Lopakas oli lapse õõsel matnud, ning koha märkimata jätnud, nii et ise ka hauda ei mäletanud.

Järvamaa, 6.9.1930

Järvamaa talumajandus arvudes.

8.198 talu, 49.495 hoonet 38.185 elanikku.

HOONETE VÄÄRTUS 3 MILJARDIT SENTI.

Suwitawa ülewaae saamise Järvamaa talumajandusliku seisukorra, nimelt Järwa talude, nende hoonete ning elanikkude üle, wõimaldawat 1929. a. suwel teostatud põllumajandusliku üleskirjutuse andmed.

Nende andmete põhjal on Järvamaal kogusummas 8.198 talu. Keskmiseks talu suuruseks on 26,1 hehtaari.

8198 talul on hooned kokku 49.495, koguväärtusega 3 miljardit senti. Iga talu kohta tuleb keskmiselt 6 hoonet, kusjuures ühe katuse all asuw elumaja, tall ja laut kolmeks hooneks arwatakse.

Elumajad on 8028, üldväärtusega 973 miljonit senti, kusjuures elumaja keskmiseks väärtuseks on arwatud 120.000 senti. Talude üldarwuga wõrreldes selgub, et 170 talul pole üldse elumaja. Pääsajalistult puuduwad elumajad asundustaludel, kus talupidajad elamiseks loomalantade juurde ehitatud toakesi, endiseid härrastemaju wõi muud ühiselanuid kasutawad.

Lautasid on kokku 7616. Seega puuduwad terwelt 581 talul laudad. Lautade üldine väärtus 434 miljonit senti; lauda keskmine hind 57.000 senti. Aitade üldarw on 11.847, seega tuleb igale talule rohkem kui üks ait. Aitade koguväärtus on 249 miljonit senti; keskmiseks aida väärtuseks aga 21.000 senti. Kuurid ja küüniid on 27.244, koguväärtusega 681 miljonit senti.

Meheteid on kokku 7336, nimelt 440 miljardi väärtuses. Seega puuduwad 862 talul rehhooned, millest puudus just ka nii wäga tunda

ei auna, sest et praegusel ajal wili pükkajalistult suuremate pehumaafinatega pekketasse. Keskmiseks rehe väärtuseks on 60.000 senti.

Hoopis wähe leiub aga Järvamaal wiljakulwatisti — kõigest 469. Praeguse wiljakulwatiste arwu juures tuleb üks kuwitis 18 talu kohta. Selle põhjuseks on, et enamik talupidajatest weel wilja parfil, rehetubades kuitawat.

Tallid on 2837, koguväärtusega 113 miljonit senti. Neid tuleb iga kolme talu kohta üks. Talli keskmiseks väärtuseks on 40.000 senti. Saunu on kogu maa kohta 3274, üldväärtusega 39 miljonit senti. Seega tuleb iga wiite talu kohta 2 sauna.

Keldreid on Järvamaal 6378, üldväärtusega 96 miljonit senti, seega suurem jagu talusid keldritega warustatud.

Rnigi taluhoonete väärtus üffikult wõetuna niiwäga suur ei olegi, moodustab hoonete üldväärtuse summa kokkuwõetult hiiski hiigelsapitali: 3 miljardit 60 miljonit senti. See summa ületab umbes neli korda loomade väärtuse ja moodustab umbes 1/3 osa talude waranduste koguväärtusest.

Gelpool nimetatud 8198 talu ja 8028 elumaja kohta on Järvamaal elanikke 38.185, neist mehi 18.649 ja naiti 19.536, kusjuures iga talu kohta 4,7 inimest tuleb. Iga 100 mehe kohta tuleb naiti Järwa taludes 104,8. Taludes asuwate inimeste üldarwust on talupidajaid ühes perekondbagega 33.049 wõi 86,5 protsenti, ja palgalisi 5136 wõi 13,5 protsenti.

Järvamaa, 3.11.1930

Uute lõhkeainete kasutamise kursused Järvamaal.

Kursusi annab agronoom B. Lang.

Raali kadumiseega lõhkeainete turult on nüüd möödapääsemata uute lõhkeainete tarvitusele võtmine. Et põllupidajaid tutvustada uute lõhkeainete saamise korra, alalhoidu ja kasutamiseega mitmesugustes põllumajanduslikkudes lõhketöodes, selleks korraldati möödunud kewadel Järva-Jaani põllumeeste seltsi kui ka teiste kohalikkude organisatsioonide poolt rida lõhketööde kursusi, mis enamikus rohkete osavõttu leidisid. Nii peeti kewadel kursused Budulas, Wiiful, Raarutal, Järva-

Jaanis, Walastil, Roosna-Allikul ja Wäätsal. Praegu, enne talve tulekut on nende korraldamiseks jälle soodsam aeg. Sügisel hooajal on lõhketööde kursused ette nähtud 1. Seinapalus, 2. Esna wallas Anni-Jaani talus (pühap., 19. okt.), 3. Kuitwalaare asunduses hr. Lalli juures, 4. Pärnurmes ja 5. Esna wallas hr. Plaati juures. Kursusi annab agronoom B. Lang, kes on Valde ja ühtlasi J.-Jaani jaostonna agronoomiks.

Järvamaa, 18.10.1930

Andmeid Järvamaa kariloomade kohta.

Karjakasvatuse alal sammub Järvamaa esirinnas.

Põllumajanduse aastaraamatus 1929. a. kohta on muuseas andmed toodud ka Järvamaa kariloomade arvu kohta viimastel aastatel.

Rogu füält selgub, on Cestis viimasel ajal tunduvalt vähenema hakanud lammasde arv. Rogu Cesti kohta on lammasde arv vähenenud (wõrreldes 1920. aastaga) 14,9 protf., 1928. a. võrreldes aga 27,9 protf. Mis Järvamaas peetakse, siis on siin lammasde arv vähenenud 1920. a. võrreldes 21,6 protfenti.

Hobuste arv nii kogu Cestis kui ka Järvamaal näitab 1920. a. võrreldes küll suurenemist, — suurenemine Cestis 20,1 protf., Järvamaal — 18,6 protf.; kuid 1928. aastaga võrreldes võib märgata aga vähenemist. Rogu Cesti kohta on hobuste arv vähenenud 9,7 protf., Järvamaal — 9,3 protf. Hobuseid on olnud Järvamaal 1920. a. 12.780, 1924. a. — 16.553, 1928. a. — 16.700 ja 1929. a. — 15.155.

Osalist tagajimekut näitab ka sigade arv, võrreldes 1928. aastaga. Rogu Cestis on sigade arv vähenenud 15,3 protf., Järvamaal küll ainult 6,6 protf. Sellewastu on aga sigade arv suurenenud 1920. aastaga võrreldes, nimelt Cesti kohta 1,9 protf., Järvamaa kohta aga terwelt 19,9 protfenti.

Kui võtta aluseks 1928. a. arwusid, siis näitab väikest suurenemist ka weiste üdarw. Jär-

wamaal on see vähenenud küll kõigest 1 protfent, kuid kogu Cesti kohta teeb weiste arwu üldine vähenemine wälja 7,2 protf. Sellewastu näitab aga weiste arwu tunduwat suurenemist, kui aluseks wõtta 1920. a. arwusid. Rogu Cesti kohta on weiste arwu suurenenud 1929. aastaks, võrreldes 1920. aastaga, 28,7 protf., Järvamaal aga terwelt 55,4 protfenti.

Üldise oli weiseid Järvamaal: 1920. a. — 28.928, 1924. a. — 32.718, 1928. a. — 45.390 ja 1929. a. — 44.950.

Mis aga igakülgset suurenemist näitab, see on lehmade arv. 1920. a. võrreldes on lehmade arv suurenenud 86,4 protf., kogu Cesti kohta 60,9 protf., 1928. a. võrreldes 3,9 protf., kogu Cesti kohta 0,7 protfenti.

Üldine lehmade arv Järvamaal oli: 1920. a. — 15.540, 1924. a. — 20.634, 1927. a. — 25.722, 1928. a. — 27.880 ja 1929. a. — 29.973.

Üldiselt võib tunnistada, et Järvamaa loomakasvatuse, eriti karjakasvatuse alal toodumaa maakondade hulgas esirinnas sammub, sest 1920. a. võrreldes on kõigi kariloomade arwu tunduvalt suurenenud, kui kogu Cesti kohta keskmeselt, 1928. a. võrreldes on aga loomade arwu vähenemine palju väikesem kui kogu Cesti kohta käiwad keskmesed arwud seda näitawad.

Järvamaa, 6.11.1930

Andmeid Järvamaa valdade sissetulekuist.

Valdade kõige suuremad sissetulekud valla omavalitsuse- ja kinnisvaramaksudest.

JÄRVAMAA VALDADE TULUDE KOGUSUMMA ÜMMARGUSELT 33 MILJONIT SENTI.

Et ülevaadet saada, kui suur on ühe või teise Järvamaa valla käesoleva eelarveaasta tulude kogusumma ja palju üks või teine wald tähtsamatest maksudest sissetulekuid saab, toome jelle kohta allpool wastawad andmed.

Albu valla tulude kogusumma on fr. 20.766,68; suurim sissetulek on valla omavalitsusmaksudest, nimelt 13.927,50 fr., siis kinnisvaramaksu osa 2.499,18 fr., muudest maksudest 1950 fr., tulumaksust 1000 fr.

Wallas on ümmargusest 3800 elanikku.

Alliku valla eelarves on tulusid ette nähtud fr. 13.250,—. Walla omavalitsusmaks annab 9.552,96 fr., kinnisvaramaks 1.192,15 fr., muud maksud 1150 fr., tulumaks 600 fr., siis wõiks veel nimetada mitmesugused muud tulud 179,24 krooni. Elanikke wallas 2100 ümber.

Ambla valla tulud on 25.132,95 fr. Järglegi suurem sissetulek valla omawal.-maksudest — 19.163,68 fr.; sellele järgneb kinnisvaramaks fr. 2.667,12, muud maksud fr. 1.567,15, tulumaksust 1000 fr. Walla elanikkude arv küürib 4100.

Anna wallas, kus umbes 1400 elanikku, on eelarvesse wõetud tulusid fr. 12.520; domineeriv on valla omawal.-maksude — fr. 5.705,16 — käes, kinnisvaramaks 1.248,68 fr., muud maksud 620 fr., tulumaks 350 krooni.

Einmani wallal on tulusid kogusummas 11.000 krooni. Walla omavalitsusmaksust saab wald 8125 fr., kinnisvaramaksust 1120 fr., muudest maksudest 750 fr., tulumaksust 400 krooni. Elanikke 1800.

Esna w. on tulude kogusumma 20.000 fr.; valla omavalitsusmaks toob sisse 12.407,27 fr., kinnisvaramaks 2.832,27 fr., muud maksud fr. 1.882,—, tulumaks 900 fr. ja mitmesugused muud tulud 948,76 krooni. Elanikke loetakse wallas umbes 3900.

Kapu valla sissetulekud on 7431,63 fr.; valla omavalitsusmaksudest jaadakse 4162,50, kinnisvaramaksust 878,62 fr., muudest maksudest 662 fr., tulumaksust 270 kroon., mitmesuguste tuludest 378,51 fr. Elanikke 1100.

Kirna wallal on tulusid fr. 10.077,26. Lõwiosa on ifragi valla omawal.-maksude käes — fr. 4917,36, kinnisvaramaks toob sisse 655,90 fr., muud maksud 500 fr., tulumaks 300 krooni. Elanikke 1200.

Loigi valla tulud näewad ette 19.058,33 fr. Walla omawal.-maks annab 11.211,42 fr., kinnisvaramaks 2235,25 fr., muud maksud 1300 fr., tulumaks 800 fr. Walla elanikkude arv 3100.

Nõfema valla tulude eelarves on fr. 15.803,40; valla omawal.-maksudest jaadakse fr. 8.904,88, kinnisvaramaksust 1801,27 fr., muudest maksudest 1182,30 fr., tulumaksust 700 fr. ja mitmesuguste muude tulude näol 1936 krooni 41 senti. Elanikkude arv 2400.

Rõu valla tulude kogusumma on 15.100 fr.; valla omawal.-maksud annawad 10.035 fr., kinnisvaramaks 1210 fr., muud maksud 920 fr., tulumaks 400 fr., mitmesugused tulud 1162,83 fr. Rõu valla elanikkude arv loetakse 1900.

Lehtse wallal on tulusid fr. 23.010,51; valla omawal.-maksud fr. 16.944,12, kinnisvaramaksu osa 1980,29 fr., muud maksud 1800 fr., tulumaks 1000 fr. Elanikke on Lehtse wallas 3800.

Liigwalla valla tulude kogusumma on 15.044 fr.; valla omawal.-maksud 10.528 fr., kinnisvaramaks 1581 fr. ja muudest maksudest ning tulumaksust kokku 1000 fr. Elanikke wallas 2800.

Mäo wallal on tulusid kokku fr. 14.596,11; valla omavalitsusmaksudest jaadakse 10.577,61 fr., kinnisvaramaksust 1608,13 fr., muudest maksudest 1022,23 fr., tulumaksust 700 fr. Wallas elanikke ümmargusest 2300.

Nõmküla wallal on tulusid kokku fr. 24.608,65; valla omawal.-maksudest jaadakse fr. 16.442,16, kinnisvaramaksust 1850,69 fr., muudest maksudest 1600 fr., tulumaksust 1400 fr., mitmesuguste muudest tuludest 361,55 fr. Nõmküla wallas elanikke 2900.

Särewere valla tulude kogusumma on 21.800 fr.; valla omawal.-maksud toowad sisse 16.777,33 fr., muud tulud 1750 fr., kinnisvaramaks fr. 147607 ja tulumaks 750 fr., Elanikke 3100.

Wahastu, kui kõige väiksema valla, tulude kogusumma on 3371,73 fr.; valla omawal.-maksud näitawad fr. 253042, kinnisvaramaks fr. 286,31, muud maksud 350 fr., tulumaks 150 fr. Wahastus on elanikke 500 ümber.

Wäinjärwe wallal, mis elanikkude arvult — 4700 — kõige suurem Järvamaa wald, on tulude kogusumma 25.100 fr.; valla omawal.-maksud annawad sissetulekuid 12.495 fr., kinnisvaramaks 3455,04 fr., muud maksud 2188 fr., tulumaks 1000 fr. ja mitmesugused tulud fr. 2009,46.

Wäätja wallal on tulusid ette nähtud kogusummas 14.800 fr.; valla omavalitsusmaksudest saab wald fr. 9797, kinnisvaramaksust fr. 1225, muudest maksudest 950 fr. ja tulumaksust 720 krooni.

Wõhmuta valla tulude kogusumma on 22.900 krooni; omavalitsusmaksud jaadakse fr. 10.985, kinnisvaramaksust 1760 fr., muudest maksudest 1475 fr. ja tulumaksust 600 fr.

Päale loeteldud tulude on igal wallal veel wähemaid tulusid, mille hinkohal üleslugemine aga pitale weniks.

Et näha saada, kuhu wallad need summad, mis maakonna kohta teewad wälja 335.371,25 krooni, tarwitawad, jelle kohta toome edaspidi kirjelduse.

Järvamaa valdade suurimad väljaminekud.

Kõige kaalum vallavalitsus — Väinjärve; kõige suurema summa rahvahariduseks annab välja Võhmuta vald; hooletande alal esikohal Ambla vald.

Ühes eelmises lehes tõime ülevaate sellest, kui suureb on Järvamaa valdade sissetulekud, ühtlasi ka andmed ühikute suuremate sissetulekumammade üle.

Pragujel torral võtame vaatuse alla need alad, milleks suuremalt jaolt valdade sissetulekud lähevad. Ühikelt olgu tähendatud, et domineerival kohal väljaminekute osas on kuld, mida nõuab rahvaharidus; teisel kohal on vallavalitsuste ühikpidamine ja kolmandal kohal hooletanne.

Albu vallast nõuab rahvaharidus 8143 fr., vallavalitsuse ühikpidamine 6880 fr. ja hooletanne 2540 krooni.

Alliku vald kulus rahvahariduse peäle fr. 4.925,36, vallavalitsuse peäle fr. 4.732,75, hooletandele fr. 2.432,—.

Ambla vald annab rahvahariduse peäle välja fr. 9.466,—, vallavalitsuse peäle 7341 krooni ning hooletandeks fr. 6.652,20, seistes teega hooletandeks väljamineva summa poolest Järvamaa valdades esikohal.

Anna vallast nõuab rahvaharidus 4.168,79 fr., vallavalitsus fr. 3.595,21, hooletanne fr. 2.701,40.

Einmani vallast nõuab vallavalitsus suurema summa kui rahvaharidus, nimelt läheb vallavalitsus maksma fr. 4.264,—, kuna rahvaharidus fr. 3.780,—; hooletanne aga 2325 fr.

Enna vald tarvitab rahvahariduseks 8193 fr., vallavalitsuseks 5564 fr. ja hooletandeks 5450 krooni.

Rapu walla väljaminekute neelab ka suurima summa vallavalitsus, nimelt 3638,90 fr.; rahvaharidus aga 2258,70 fr.; hooletanne fr. 1.013,—.

Rirna vallast nõuab vallavalitsus 4411 fr., rahvaharidus 2857,74 fr. ja hooletanne 495,68 krooni.

Roigi vald annab välja rahvahariduse peäle fr. 8.045,66, vallavalitsuse tarvis fr. 6.505,—, ning hooletandeks fr. 3.399,82.

Rufje ma vallast läheb rahvahariduse peäle fr. 6.343,40, vallavalitsusele 5224 fr., hoolet-

andele 2960 krooni.

Säru vald kulutab rahvahariduseks 5963,50 fr., walla vallitsemiseks 4914 fr. ja hooletandeks 2800 krooni.

Lehtse wallal maksab rahvaharidus fr. 3.669,24, vallavalitsus 6931,45 fr., hooletanne 4774,86 krooni.

Viigwalla vald tarvitab rahvahariduseks 6626 fr., walla vallitsemiseks 4634 fr. ning hooletandeks 1750 krooni.

Wäs vallast nõuab rahvaharidus 4.249,38 fr., vallavalitsus 4363 fr. ja hooletanne 4.299,72 krooni.

Wõrküla vald annab välja rahvaharidusele 7213 fr.; vallavalitsus maksab 7646,50 fr. ja hooletandeks läheb 5282,20 krooni.

Särevere wallal maksab rahvaharidus 7229 fr., vallavalitsus 7392 fr., hooletanne 4169 krooni.

Saasta vald kulutab rahvahariduseks 750 fr.; walla vallitsemiseks 1419 fr., hooletandeks 396 krooni.

Väinjärve wallal läheb rahvaharidus maksma 9685 fr., vallavalitsus 9362 fr., hooletanne 3937,60 krooni.

Väitfa vald tarvitab rahvahariduseks fr. 7.137,—, walla vallitsemiseks 4436 fr., hooletandeks 1375 fr., ja Võhmuta wallal maksab rahvaharidus fr. 11.302,—; mis kõige suurem omajarnaste seas; vallavalitsus fr. 6.266,— ja hooletanne fr. 3.588,—.

Need ühikloetelud väljaminekud on suurimad valdade sissetulekute neelajad. Pääle nende on aga veel valdadel teisi alafid, mis ja omajagu kulusid nõuavad, nagu vallakohus, kus vastavad summad võtuvad 45 ja 315 fr. vahel; hääolu, milleks mõni vald välja annab üle tuhande krooni, nagu Väinjärve, kus see summa 1031 krooni. Mõned wallad, olgugi võrdlemisi suured, tarvitavad aga hääolu alal õige vähe, näiteks Särevere, kus selleks eelarvesse mõetud 60 fr. Sõis on veel rida muud väljaminekuid, mille üleslugemine aga siia pitale meelitab.

Järvamaa, 13.11.1930

Rihme päästab Koosna-Alliku piimaühijuse

Rihme piimaühijuse peakoosolek otsustas üle võtta R. Alliku meierei.

Teatame mõni aeg tagasi, et Rihme piimaühijusel on läbirääkimised käimas — ühes julgenud Koosna-Alliku piimaühijuse ülewõtmiseks.

Rihme ühijuse peakoosolek ongi nüüd otsustanud, 20 hääle poolt ja 6 vastuolekul, R. Alliku piimaühijuse sissepääde üle võtta 12.000 fr. eest. Aga ainult selle tingimusega, kui Tallinna majandusühjus, kust sissepääde ostetud, loil või valmistamisega ühenduses olewad maksnad ja abinõud tagasi võtab. Samuti la ainult sel torral, kui ühijusele mõinadatalse maatulunduskapitalist odavaprotjendilise laenu saamine 19.000 fr. juures. Raja, milles ajub R. Alliku ühijuspitalitus, otsustati ära osta ehk põllutõdminiisteeriumiga pifanjaline rendileping sõlmida.

Koosolijates arutas imestust piimaühingute liigitamise koosolekul avaldatud märkus, nagu puuduks Rihme ühijuspitalitusele kindel piimatootjate ringlond ning ajaks Allu piimaühingu lähe ad. Teatavasti ajutas Rihme ühijuspitalitus oma Lamba loorejaama paar aastat tagasi, kuna Allu piimaühing ajutas alles läinud aastal Ageri ajunduse loorejaama, just Rihme-Lamba vahelise tee ääre, mõisteleks Lamba loorejaamale.

Koosna-Alliku ühijuspitalituse meierei sissepääde ülewõtmisega pöördusid mitmed ümbruskonna põllupidajad, keda ilufate sõnadega meelitati ühijust looma, mõlgadest, millised ajwardasid neile jantuslikuks jaada.

Järva Teataja, 4.11.1930

Tulekahji R.-Allikul.

Üsnit Maureri hooned süttisid päewa aial.
Ras tulekahju põhjusets hooletus?

Laupäeval, 20. detsembril, süttis põlema Koosna-Alliku asunduses asuw Anton Maureri pärast olew ühishoone, mille katuse all asusid Maureri aia, tall ja põhustil, kohaliku kaupmehe Joh. Egederi aia ja endise mõisaomaniku G. Stactelbergi aia.

Tulekahjust, mis tekkis päeval tella 2—3 mahel, tuuleme kohapäält järgmiselt.

Umber weerand kolme ajal kuulnud kohaomanik Maurer aidas, kus ta asus kaupmees Egederi kaubatagawara, iseäralikku kohinat. Awades aidaukse lõõnud põlema petrooli leegid Maurerile vastu. Tuli oli juba suutnud läbi lae tungida, kus asusid Maureri heina- ja põhutagawarad. Kohalerutanud inimeste abil suudeti aidast, Egederi kaup suuremalt jaolt päästa; samuti ka Maureri loomad. Warsti jõudsid kohale, ta umbruskonna tuleõrjujad. Need ei suutnud aga enam juba üleni leekides olewat maja päästa. Et aitades asus ta suuremal määral wilja, kohaomanikul Maureril ja Stactelbergil, asus tuleõrje selle päästmisele. Osa wilja suudeti põlewaist aidast wälja kanda, kuid mõnituhat puuda sai tulesti ja weesti ritutud.

Kuidas tuli alguse sai ja kui suured tule läbi tekkisid kahjud, pole meel täpselt suudetud kindlaks teha. Tulekahju tekkimise kohta on arwamine, et see tekkis tulega hooletust ümberkäimisest. Nimelt käinud teegi noormees Egederi poes kaup ostmas. Urwatawasti wisanud sama noormees, kes ta aidas käinud, põlema tulle tulu wõit suitsuõtta põrandale, millest siis ka tuli wõis tekkida.

Mis puutub tuleõrjessse, siis peab tähendada, et maal tuleõrje üldise wiimasel ajal püüab oma kõrget ülesannet tähta. Sedasama näitas ta möödunud tulekahji Koosna-Allikul. Tulekahju algusest anti kohe umbruskonna tuleõrjele teada ja umber kolmweerand tunni pärast oli esimenesena kohal Ruffema wabatahtl. tuleõrje ühingu meeskond ühes pritsiga, mis asub tulekahju kohast eemal umber wiis kilomeetrit. Sama tuleõrje meeskond on ta waremini esimesena õnnetuskohtadele jõudnud, mis annab tunniõrjelt meeskonna energiast. Ka teised umbruskonna tuleõrje meeskonnad, nagu Järwa-Jaani ja Urawete omad olid, arwestades kauge maaga, siiski wõrdlemiselt ruttu kohal.

Järvamaa, 23.12.1930

Raha operatsioon R.-Alliku agentuuri.

Ruffema wallawolikogogu leidis, et Koosna-Allikul on tarwilik postiagentuur, kus saaks aetud kõltsuguseid postioperatsioonid, mis üles loetud postitelegraafiatelefoniteenistuse juhtnõõride IV osas, muuseas ka rahalisi. Rahalise operatsiooni alemääraks oleks 100 krooni.

Järvamaa, 15.1.1931

Lambawargus Ruffemal.

Johannes Dunapuult, kes elab Ruffema wallas, Koosna-Allikul, warastati lukuõtamata laudast, mis mõnikümme sammum elumajast eemal lammas ära. Kohapääl leitud jälgede järgi on warguse toimepannud kaks meest, kes lamba teel seisnud ree peale wiinud. Dunapuu kahju 35 kr.

Järvamaa, 27.1.1931

Rahaoperatsioonid R.-Alliku postiagentuuris.

Postitelegraafiatelefoni walituse poolt on lubatud awada Koosna-Alliku postiagentuuris rahakaartide, paki- ja lunaliste postijaadetiste ning posti joõkswate arwete operatsioonid, nagu see wastawates juhtnõõrides ette nähtud.

Üffiku jaadetije wäärtuse ülemmääraks on lubatud 100 krooni.

Järvamaa, 20.1.1931

Rõugepanemise ringid Järvamaa valdades

Magu waremini kirjutasime, palus maawalitsuse terwishotuosafond wallawallitsusi walla piirkonnas kindlaks määrata rõugepanemise ringid.

Sutwunemiseks laematele hulladele, toome siinkohal ära üksikult waldade rõugepanemise punktide nmetused ja ka külade, asulate, alewikkude jne. nimetused, mis ühe wõi teise rõugepanemise punkti alla kuuluvad. Andmed siinkohal puuduwate waldade kohta awadame edaspidi.

U l b u wallas on teise rõugepanemise punkti ja nireli: Albu Peedu Sarwitajate Mtsus, Uibu alg'ool, Raadikomäe talu, Uibu nallamaja, Seidla alg'ool, Algeri alg'ool ja Uraw-te alg'ool. Etimefe punkti alla tuu uwad: Mägede, Peedu ja Mõnuwere külad, teise — Soosalu, Saare, Sugalepa külad, Sääsküla ja Albu asundus, kolmanda — Rõwenurga ja Willepere külad, neljanda — Uro ja Rodru asundused, Raalepi, Bullwere ja Panga külad ning Järwa-Madise, wiienda — Seidla, Raalepi ja Ahula asundused ja Ahula ja Awiila külad, kuuenta — Algeri küla ja sama asundus ja seitsmenda — Urawete, Lohala, Orgmeisa külad ja Kuriso, Mägise, Orgmeisa asundused.

U l i k u walla rõugepanemise punktid on: Tori alg'ool, mille alla kuuluvad Tori, Riitajaare, Mäeküla asundused ja Nafuwere küla, Alliku wallamaja — sellele alluwad Kautla, Mäeküla, Alimaa, Wäljaoisa, Keila ja Oiso külad, Tännafilma koolimaja, kuhu kuuluvad Tännafilma ja Rärewere külad.

U m b l a wald on jagatud nelja rõugepanemise ringi. Rõugepanemise punktid asuwad: Umbia wallamajas, Jäneda, Kawa ja Rägawere alg'ooles; Wallamaja ringi moodustawad: Umbia alewit, Kato, Käsna, Jootma, Kuru, Linnapää, Kärawete, Kärawete-Uruküla külad ja samanimelised asundused; Jäneda alg'ooli ringi: Jäneda ja Kulewere asundused, Jäneda, Jäneda-Riisaküla, Jäneda-Rõrweküla, Jäneda-Randlaküla, Jäneda-Birsuküla, Kulewere ja Lehtmetsa külad; Kawa alg'ooli ringi: Kawa asundus ja küla, Prümli af. ja küla ja Wiika küla; Rägawere alg'ooli ringi: Ojaküla ja Rägawere asundus ja küla.

U n n a wallas on kaks rõugepanemise punkti — Musila alg'ool ja Purdi afg. Etimefe punkti järgi on Ees- ja Saga-Wõõbu, Põia u ja Musila külad, teise järgi Pujatu, Pujatuaru, Nurmsi, Sõmeru, Sõmeruaru, Ojo, Purdi, Oiku, Tännjala, Eiwere, Pitaküla külad, Peedu Eiwere asundused ja Edimäe, Edim-

saare ja Linisi talud.

E s n a walla rõugepanemise punktid asuwad Mäüsleri, Peetri, Eena, Dõlla, Wodja ja Wiisu alg'ooles. Mäüsleri alg. punkti alla kuuluvad Mäüsleri af. ja küla, Rõisi af. ja Rahala; Peetri alg. punkti alla Uttaste ja Ummuta af., Embra, Rütü ja Ummuta külad, Eena alg'ooli punkti alla Ole, Eena, Rodasema asund. ja Eena-küla; Dõlla alg. punkti alla Dõlla ja Koordi külad ja Dõlla af. Wodja alg. punkti alla Wiisu ja Wodja asundused ja Wodja küla, Wiisu alg'ooli punkti alla Wiisu, Korba, Koordi asundused ja Wiisu küla.

R a p u wallas on rõugepanemise punktid Puhmu alg'oolis ja Warangu alg'oolis. Puhmu alg. punkti järgi on Rapu ja Kaarli asundused ja Puhmu küla ja Warangu alg'ooli järgi Pitewere, Warangu, Elliwere külad, Warangu ja Raigu asund. ja Ilmando maatoht.

R i r n a s on ainult üks rõugepanemise punkt, mis asub Kirna alg'oolis (end. Kirna härrastemajas).

R u k s e m a walla neljast rõugepanemise punktist (J.-Jaani jst. arsti korter, Kullsema wallam., Roosna-Alliku alg., Oeti alg.) kuuluvad kolm esimest Järwa-Jaani terwisholujst. ja wiimane Järwa-Madise terwisholujasstoada. Järwa-Jaani rõugep. ringi moodustawad Pähö ja Meistaguse asund., Pähö, Wariwere, Illewere, Ragowere ja Meistaguse külad; Kullsema wallamaja ringi Uru asundus ja Alli ja Walasti külad, R.-Alliku ringi Kaarula küla ja R.-Alliku af.; Oeti koolimaja ringi Oeti, Rihme, Riigomõisa külad.

R ä r u walla Kärü wallamaja rõugepanemise punkti järgi läitwad: Kullima, Linnu, Lõmmelo, Allipa, Jõeküla, Rõrbja ja Soosikõnnu külad ja Kärü alg'ooli punkti järgi: Rändliku, Orawa, Määrasmaa, Pärniku, Lungu, Kumbi, Käsna, Laane, Lauri, Surumetsa-Ingliste külad ja Kärü alewit.

S ä r e w e r e s on wiis rõugepaneku punkti ja nimelt Särewere wallamaja, Anari rahwamaja, Kolu alg'ool, Laupa alg'ool ja Põikwa küla, Selja talu. Etimefe punkti alla kuuluvad: Lokuta, Rihli, Taitse külad, Lotuta ja Särewere af., Särewere riigimõis ja Selga talu, teise alla: Anari küla ja Wahesaare talu; kolmanda alla: Torawere, Rõdküla, Karjaküla külad, Kolu ja Rõisi af. ja Rae talud; neljanda alla: Laupa af., Punniisaare, Willita, Uruküla ja Jändja külad; wiienda alla: Keola tödliste maja ja Põikwa, Pitmetja, Anniiste külad.

Sõnelemisest raske haavani.

Alfred Dunapuul löödi Esna jaamas kirvega rindu.

Esna wallas, Kaarula külas eluisewad Georg Muratas ja Alfred Dunapuul tõid 20. veebruaril Esna raudteejaama rulleid. Jaamas oli palju rahvast, sest terme ümbrus oli koos. Wiija eest saadud rahaga tehti kauplustes fiskeoste ja osteti ka wiina.

Olles õhtuks walmis saanud oma toimetustega asusid Muratas ja Dunapuul ühiselt teele. Jõudnud mõnikümme meetrit alewi wahel edasi liikuda, kohtasid nad mõnemehelise salga, kes neid kinni pidas. Arenes sõnawahetus ja warsti olid mehed karwupidi koos. Murata ja Dunapuul jõud jäi alla ja nad said kõwasti tannatada. Muratas sai kaigaste ja teiste

asjadega mitu hoopu pähe, kuna Dunapuule kirvega hoop rindu löödi.

Kirwe hoop oit ninnatorwi, otse kaela alla lööbub ja näs wõrdlemisi sügaw. Abisaamiseks wiidi Dunapuul Esna jaossonnaarsti juurde, kes haawa kinni sidus, tunnustades wilmase raskets.

Erialgu oisustas Dunapuul wend, kes ta lohale oli kuisutud, haawatut toduks rawida.

Pääle wenna kojutõimisi teatas ta sündmusest politseile. Ra oli ta kirwe fätte jaanud, millega haaw lööbub. Ra haawalööja kirwe omanik, on praegu weel teadmata. Urwatawasti wõtab politsei suudlaste wahit alla.

Järvamaa, 24.2.1931

Wargu Koosna-Alliku koolimajas.

Mõni päew tagasi leiti Koosna-Alliku algkooli kantseleis raadioaparadi juures olewa afumulaatori ja hääletõwendaja puudumisi, kuna raadioaparati ise pörandale oli asetatud. Et tol korral, kui eelnimetatud asjade puudumisi leiti, tõiti kooli usked korralikult lukus olid, sellepärast tuli wargusewõimalusi enne ruumide lukustamiseks arwastada. Warastatud afumulaatori ja hääletõwendaja hind on 89 kr.

Kooli kantseleis wiibis warguse eelõhtul, pidu puhul, näitelehtskond, kes kantseleid garbeerobina kasutas. Pääle peo lõppu wiibisid tegelased üle tunni aja weel kantseleis. Alles pääle tege laste araminekut sai kooli ruumid lukustatud. Urwatawasti kasutati waras seda wahega warguse toimepanemiseks ära. Nagu raadioaparadi pörandaleõstmisest nähtub tahtis waras aparati ennaft ära wiia. Mingisuguse ootamata takistuse tõttu tuli wargal aparat siiski maha jätta. Koolijuhataja Johanneß Hlanow teatas wargusest politseile. Waras on sent teadmata.

Järvamaa, 26.3.1931

Andsid „naha“ vääle

Ruhfema wallas, Kaarula külas eluisewatel August ja Anton Ströömidel oli Walasi külas elutsewa Oit Sinimetsaga wäliseid arweid diendada. Mõni päew tagasi kohtasid pooled Walasti-Kagawere külade wahel teel. Afik loht oli juft kui loodub arwete diendamiseks, mispärast Ströömid oisfohe lahingut alustanud ja Sinimetsale kere pääle andma hakkasid. Sinimetsa poolt ettewõetud kaitse oli nõrk, nii et ta fugewasti kannatada sai. Sinimets lasti Ströömidde pääl: protofolli teha.

Järvamaa, 9.6.1931

Loata loterii Kaarukal.

Ruhfema wallas, Kaarula külas elutsewal Oswald Maasikul oli grammofoon, millest wiimane tahti tahtis saada. Rõpuks oisustas Maasik grammofooni araloosida. Ta tegi wastawad piletid ja leidis ka müütamisel pileтите ostjaid. Rõpuks kui piletid olid müüdnud tuli ka loterii.

Loata loterii korraldamisest jaid aga politseiwõimud teada, ning wõtsid Maasiku wastatuks.

Järva Teataja, 25.8.1931

Saksamaa wares Eestis

10. apr. j. a. lasti dr. Rentelni poolt Noosna-Allikul maha märgitud wares. Nõngastatud on wares Saksamaal, Koistenis, 17. oktoobril 1926. a. Mii siis sai Saksamaa waresse teefond Ges-

Järvamaa, 21.4.1931 (uudis lehes ongi poolik)

Wallawolikogu otsusi Kulfemal

Wallasekretäri ja ta abi palk eelarwe tagasiütkamise põhjusel

18. aprillil pidas Kulfema wallawolikogu koosolekut. Suli arutusele Walasti algkooli, Deti algkooli, R.-Alliku algkooli ja Kaaruta waeistemaja maaga warustamise küsimus. Wallawolikogu otsustas pöörduda maawalitsuse laudu wastawate asutiste poole, et koolide maad saaks wallaomawalitsusele päriks omanduseks antud omawalitsuste maaga warustamise seaduse alusel.

Endisel Roosna-Alliku mõisa omanikul Georg Stackelbergil alandati tema palwel üüri. 1. aprillist s. a. pääle tuleb nüüd Stackelbergil tema käes olewate tubade eest Roosna-Alliku koolimajas üüri maksta 30 fr. asemel 20 krooni kuus.

Rustutati ka lootuseta wõlgu, päämiselt kättesaamata isikumasse.

Weel otsustati Walasti algkooli ju-

hataja kohustetäitja Udo Kulfuse lahtiregistreerimist paluda maawalitsuse laudu. Deti algkooli juhataja t. t. lahtiregistreerimist ei soowi aga wallawolikogu näha.

Päätrumbiks wallawolikogul oli eelarwe wastuwõtmine. Selles asjas aga ei leidnud wallawolikogu ühtmeelt ja kütkas eelarwe tagasi. Tagasiütkamise põhjuseis on olnud päämiselt wallasekretäri ja ta abilise palga küsimus. Kuuldawasti et olewat wallawanem wallaametnikkude palkade wähendamise küsimust üldse lastnud arutusele wõtta.

Olgu tähendatud, et Kulfemal saab wallasekretäri abi palka 80 krooni, kuna mujal wallawalitsustes on sekretäri abi palk kuus 65 krooni, mis ka maawolikogu poolt wäljaantud sundmäärusega kooskõlas.

Järvamaa, 28.4.1931

Pudemaid Roosna-Allikult

AGM Roosna osakonna peost

Pühapäewal 4. okt. korraldas Roosna-Alliku AGM osakond endises härraste-majas loterii-allegri ja õhtul peo tantfuga. Päewasel näitemüügil oli külastajaid lestimiselt. Õhtusele peole oli ilmunud publikut aga õige rohkel arwul, waatamata wihmasele ilmale.

Ettekannete lawaline külg sooritati kohalike tegelaste poolt maa-lawa kohta t testi rahuldawalt. Mis aga halb oli ja wäga palju soowida jättis oli ettekannete läbitwimist juhtiw korraldus.

Rõdige päält hillineti algusega wäljaluulutatud ajast lighnale tund. Siljemini kui juhtiwasti jõududest keegi kuulutas

publikule esimese etteaste lõpul 20-minutilise waheaja tundus see pahameelt tekitawana, päälegi mil 20 minutit wentitati täielises hoolimatuses publiku wastu 45 minutiks.

AGM kohaline osakond, mille ümber loondunud haritumad tegelased, peaks kindlasti hoiduma meie maaseltide hari-likku wiga kordamast—lõpmatult wentitada peotawa teostamisel.

Etin peaks aset leidma hädawajalik uuendus: tegelased peaks kaswatama iseendid, siis suudaksid nad kaswatada ka publikut.

Järvamaa, 8.10.1931

Karl Udrat süüitas J. Lohveri hooned.

11. novembril põlesid ära Kufiema wallas, Roosna-Alliku aiunduses J. Lohveri hooned. Lohveri küünis hävines tule läbi ka K. Udrati rebeveekumafin ja mootor. Kohe tekkis ametivõimudel kahilus, et tulejuhtajaks K. Udrat. D. stp. tunnistaski Udrat üles, et tema Lohveri küüni põlema pannud. Udrat mõeti vahil alla ja jaadeti Paide vangimajja.

Järvamaa, 15.12.1931

Politsei kroonika.

Varastati Koorem heinu — Eena wallas, Kaaruka külas elaval Maria Mattis varastati külmist koorem heinu, mille väärtus 15 krooni.

Sai kerepeale, et rääkis paigutusse. — Mõne aja eest varastati Kufemal külas peol õllekanur. Wargad saadi kätte ning neid karistati vastavalt. Selle warguse toimevanejad kahtlastab warguse ülesandmises koorti af. elaniku Oswald Rosenfeldti, kes oli politseile liig palju rääkinud.

See ast mõeti meesti üles Roosna-Alliku jõulupidustusel, kus Kaaruka af. elav M. Suna puu kufus Rosenfeldti wälja ning andis nahapeale, mispärast M. lasti teha Suma-puu peale protokoll. Hiljem teppisid aga mehed jälle ära.

Järvamaa, 31.12.1931

Roosna-Alliku noortest.

On tavaline nähe, et meie spordielu maal kiratseb. Sempel tegeletakse heol juhul veel palliga, talvel aga ollakse kindlasti furnud punktis. Sarnasest olukorrast on saanud üle Roosna-Alliku noored, kuna neil on korrapärastel sissepeatud võimlemisõhtud. Võimlana on neile lojutada kohalikud kooliruumid härraste-majas.

Tehtakse kehaharjutusi ja tõsteid kõstekangil tõhikelt ja innuga, ent tuleks kiiski loomitada rohkem teadlikku tööd kui juhustliku rassimist. Nii näitaks rassuste tõstmine võib halvasti mõjuda kergejõustiklasele ja polsiiale, kuna ka kangestab lihaseid.

Näib et siin võimlemistund sähil wälja waid rassuste tõstmisele. See aga pole õige kehaarendamiswiis kõigile osawõtjale. Tahaks näha, et noored ei jääks üksi kõstekangi juure, waid teeksid ka polsi ja maadluise, kui ka kergejõustiku sühtwõimlemist. Asja mitmetülgsemaks muutes kõuseb pooldajate arw kui ka huwi selle wastu kindlasti.

Järvamaa, 16.1.1932

Kuidas Kodafemal nut aastat wastu mõeti.

Wanaaasta õhtul olid Kodafema noored kogunud Kodafema endisesse härrastemajja, et „Kuntruuga“ aega wiita. Kui juba aasta wiimane tund oli saabunud, tulid sinna ka lähedased kaitseleitlased, täies warustuses, püssidega. Nii tanisid nad, püssid seljas, mis aga mõnele „Kuntruulisele“ ei meeldinud, kitelbes seda ka kaitseleitlastele. Need seda ei sallinud. Niiid tekkis sõnawahetus, millele järgnes wäike löwming, millest aga keegi suuremalt kannatada ei saanud. Ihtse on siin ümbruses hea igal lau- ja wühapäewa õhtul ilka mõni „Kuntru!“! Jaatades peos leidur- ma mõnd tulufamat ajawidet, näit. seltse- kordlikke pidusid korraldada ja neist osa wõtta.

Elanik.

Järvamaa, 7.1.1932

Valasti seltsielust.

Hariduse selts „wõtab jalad alla“

Wiimasel ajal on rõõmustawal kombel hakanud end ühikutama Valasti Hariduse Selts. Nõrd olid juba ajad, kus seltsil enam midagi mõistlikumat ei oodatuks kui lihtwõimlemist. Niiid aga näiwad need kurwad ajad mööda olemat. Seltsi liigete au on jällegi paisunud normaalselt.

Braegu on seltsil organiseerimisel laulu-koor, mis wähepeal loostunud oli koorijuhhi seltsimise tõttu. Lauljatekt ja koorijuhhi on saadud juba wästaw nõusolek. Seltsil on olemas ka keelpillide koor, mis jenini mitmel juhul on hoolitsetud tantsumuusika eest.

Seniajani on selts juutnud teotseba launis tagajärjekalt. On suudetud luua wõrdlemisi hea raamatukogu, kus siiski wõiks olla enam populadr-teoduskilke raamatuid. Mõne aasta eest korraldas selts heade tagajärgedega näitekurjused, murettes täieliku maanäitelawa sisseseade ja soetas muud wäiksemaid warandusi.

Seltsi hilisema tegevusena wõiks mainida seltsi jõulupidu, milline kooswõimlemine oli wäga meeleolurikas ja hubane. Kolmekuuhigapäewal korraldati Roosna-Allikul pidu, kus õnnestunult kanti ette Agnes Laari hästimine w näidend „Emale maamuld“.

Asjaolu, mis on teatud määral pidur- danud hoogsat seltsielu on olnud korralduste ruumide puudumise tõhakeal. On küll kawatus ajutada rahwamaja ühes teiste seltsidega, kuid nähe see wiisi ei teostu.

Järvamaa, 16.1.1932

Esna's lõhuti aibalagi. Paide elaniku Juuli Tõnnupi aita, mis Esna wallas, Tännapere külas asub, on lae laudru sisse mindud ja ära wiidud mitmesugust kraami 23 fr. väärtuses.

Järvamaa, 4.2.1932

Sulemisheid Kaarukaft.

Eht lull ajalehis igast nurgast niigi maakohtast põna on mõetud, pole senini Kaarula elu-olust veel keegi tihanud. Ehtki ta on mõrdlemisi suur Mäla, ei leidu seda isitut, kes „julget's" tema „palle" awastluse ette kraamida, pole wiist neid turikuulsaid neegripoisse kinnitud. Et aga „hulga hulgas juhtus mõndagi" — seda mõib ta siingi tähele panna.

Nüüd mõnda kohaliku kontrollühijuse summaga heitlusest. 1928. a. sügisel ajutati sija kroeru jst. agr. Kleemeieri poolt kohme küla peale kontrollühijus, mille alla kuulufid Kaarula, Deli ja Sühme külad, teega Mälast suur ämbrus.

Maawalt mõne tuu jai kontrollasjisteil tege wuses olla, kui juba haalafid liitmed istseije järge ühinguist ära taganema, eemajoones need, tallei kõige suuremad tarjad. Mõni jättis asjisteidile proowitilipide talugi maksmata, põhjendades sellega, et ega ta midagi taju ei toonud. Warsti lahkus liitmete wähefufe pärast asjisteid ametiist, jättes ühingu sumwets taluwanete. Alles mõõduarud jügisel tatus jst. agr. ühijusele elu sisse ajada, kuid ei lauats — jälle samane lugu kui esimesel korralgi.

Praegu on ühijus sama hädikes seisukorras, nagu oli ford enne hingufele minetut. Enne piühi juhtus siin alles halenahkats lugu, asjisteid tuleb taluse proowitilipje tegema, kuid peremehed teelawad tal seda tegemast. Nüüd, kui majandusliffeti sisse ajajart, oleks iga kainelt mõitaja põllumehe süm kohus, eriharidusega isiku nõu ja juhatust waslu wõitla — aga kaarula põlisid riigirentnikud pole seda suutnud endale jelget's teha.

On siingi weel teist ühinguid, nimelt turba ja masinaarwitajate ühijus, kuid need on enam-wõibhom keidmikes seisukorras — need nõnda hädakarwitlumad ühinguud.

Seda wanemate waimu on osalt ka noorpoole edasi pärandatud, seda wõib näha noorjoo ühingu tegevusest. Muud ala praegu ei harrastata kui laulu, mida õpitakse eelolewats ühitanluseots, jee kui pealawandub kohustus.

Rändur.

Järva Teataja, 2.4.1932

Walimisjaoskonnad Kuksemal.

Kuusema wald on jagatud walimists tets (Kiigifogu walimised, rahwahäatetus jne.) kuude iaosfonda. Need on: Olti-Rühme, Kaarula-Koosna-Milku, Kuusema, Wagawere, Metstaguse ja Pähö.

Järvamaa, 7.4.1932

Koosna-Milku ag. loõtab edasi.

Postiwaliitjuse otjuse kohajelt widi juletama 1. märtsist Koosna-Milku postiaagentuur. Maawaliitjuse tung wa palwe peale on jätud agentuur siiski edasi loõtama.

Mets andis wälja.

Johannes Sotnikul, kes Kuusema wallas Koosna-Milkul elab warastati lahliisest kaitaruumist 9 kajeplanku ja üis raud saht. Kuuses ei teatatud warguses kedagi kahlustada, ning ootamata leidis ka R.-Milkul elutsew Aleksander Mürnberg omas metsas Sotnikult warastatud lauad ja saha üles. Kuid mets andes warastatud wara wälja, juhata's ka wuü andmeid warga kohta, mille tulemusena Kuusema wallas, Mewere külas Pabula talus elutsew Aleksander Mürklif ülekulamise alla wõeti. Mürklif nähes, et ta tegu paljastub tunnistas end warguses süüdi

Järvamaa, 9.4.1932

Talu je oma rehepeksumasina põletaja 6 a. sunnitööle.

Läänud aastal, 11. now. wõl, ärtas Koosna-Milku af. elaw Tõnis Tohwer tuleraginast üles. Sel ajal olid tulesst haaratud juba ühise katuse all olewad elumaja ja karjatal ning eraldi asuw põhuküün. Tulesst suubeti päästa ainult wähenaid asju, kuna witi ja põhutagawara suuremalt osalt hukkus tules. Samuti põlesid küüni sisse ka Karl Abrati rehepeksumasin ning mootor. Need oli Abrat alles sügisel ostnud Paidest. Nende eest oli raha suuremalt osalt maksmata. Tegelik masinate hind oli ostmisel 3100 fr. kuna kinnitatud olid nad „Eesti Ühionis" 3300 fr. eest. Tohweril oli aga kogu kraam kinnitamata.

Asja nurimisel jõuti selgufese, et tuli algas põhuküünist, kus asufid Abrati rehepeksu masin ja mootor. Kuna eelmisel päewal keegi küünis ei küünud, selgus kofe, et tuli algufe saanud süütamisest. Kahitus süütamises langes R. Abratile, kuna tal oli rohkesti wõlgu, milliseid ei jõudnud tasuda. Rootes nõi kinnitussummaga wahaneda wõlgadest.

Abrat seletasfi ülekuulamisel, et süttas hooned põlema. Nimmelt arnud tulekahju eelmisel päewal talle Esna's pummeldamisel keegi tundmatu nõu, et pistku küün ühes masinatega põlema, siis saab kinnitussumma kätte. Ta küünudfi siis Tohweri talu lähedale, teekraawi, kus waritsewud kuni talus liikumine waihus. Siis süttas küüni põlema, kuna ife põgenes Wõdjale, kus ta wõibis.

Kohtus tunnistas R. Abrat, 27 a. wana, end ka süüdi ning mõisteti 6 a. sunnitööle.

Järvamaa, 28.4.1932

Raha kirjaga läks kaduma.

Esna wallas, Kaaruka külas, elavale naistuttavale M-le Jaakits Tartus elav G. Seiler kirja, kus oli sees 30 kr. Kirja M. kätte ei saanud. Katati asja selgitama ning saadi teada, et kiri on jõudnud kuni Kaaruka küalani, ja pärast posti sattumist Alfred Ounapuu kätte kaduma läinud.

Maaleht, 14.5.1932

Waffsündinud metsas ja aiba all.

Kuuskema wallas elutsev W. Tabani Leidis Xru as. ja Kaaruka küla vahelises metsas waffsündinud lapse laiba. Laps oli tugevalt lagunend. Laiba juures oli lapse müttfite. Ametivõimud toimetavad juurdlust.

Järva Teataja, 31.5.1932

Katelus pulmamees. Hiljuti peeti Kaarukas ühes talus pulmi, kuigi nad suurejooneliselt ei olnud, tuli siiski väite katelus ette. Sinna läks ka läheduses elutsev Eduard S., tebagi sealt ära kutsuma. Temale pakuti pulma jookse, kuid ta ei tahtnud piitki tõsta. Meest ei jäetud rahule, katati tema kallal meelt „rahustama“. Kallalatelungijateks osutusid peigmees oma wennaaga. Wõgiriistadeks tarvitatud aiapulkki. Peefasaanu jätab need asjad wiist niijama.

Lahbarwornised Kaarukas. Kaarukas töötab juba mitmet aastat masinatarwitajate ühisus. Mõnes suhtusid liitmed päris eeskujulikt ühingu tegevusse, makstes korralikt oma wõlad ühingu kassasse. Siud nüüd hakkab ast loidust näitama, teegi ei taha oma arweid ära maksta, mõnel ihegi paari-aasta wõljalpeksu arwe tasumata, teega jäetakse ühisuse kassa „kuiwale“. Ühisusel on niikui-nii oma wäljamine. Iud, aga ei ole millega tatta neid kulufid. Liitmed peaks ise hoolitsema, et ühisus niimoodi mitte ei laoks. Wiimaks, kui neid kulufid palju kogub, siis oleks arisats pääsewets, masin osjonil maha müüa.

Järva Teataja, 5.7.1932

Järvemaal.

Jakutas wiha naabri duude kallal. Kuuskema walla Kaaruka ai. elutsev Anna Wendland kandis wiha jamaš elutsewa Joh. Priiski peale. Selle wiha jakutamiseks raius ta maha Priiski maaalal: 2 pärna ja 2 paju — kogusummas 20 fr. eest.

Päwaleht, 6.7.1932

Kaarukas põles maja maha.

Kaaruka külas põles öösel maha Joh. Wiiburi talu elamu. Oletatakse süttamist.

Järva Teataja, 23.8.1932

Kaarukas ollakse loitud.

Kaarukas ei taha üldi ühistegelise ettemõte jalku alla wõtta. Nii näitets meenühisuse asutamiseega. Dõniti liitmeid ja taheti põhikiri kottu teada, kuid warsti kadus see mõte, samuti olets siia tartwilit ja tuletoõje. Mõni aasla tagasi asutati Kuuskema tuletoõje ühingu ning kohapeale laheli luga selle osakond. Wõhete mõtteafaliste tõttu oldi aga sunnitud kawatsusest loobuma.

Järva Teataja, 1.9.1932

Kaaruka proua „Varga Margapuu“ jandid.

Kaarukas lööb juba kaue- mat aega laineid ühe noore proua „Varga Margapuu“ jandid. Nimelt olla mainit proua näpanud naabriproua kuldsõrmuse. Vargus tuli juhuslikult wälja ja sõrmuse õige omanik hakkas sõrmust tagasi nõudma, ehk vastawat summat rahas, hiljem sigineski käsipostiga toodud Kr. 10 kohaliku koore- jaama aknale, kus omanik raha kätte sai. Asi olekski ilusasti lõppenud, kuid wahepeal oli jutt äiamamma kõrvu ulatanud. Mindi külasse tühja juttu ot- sima „Varga Margapuu“ ees wiinaga jootes, et tema mehele „Pulga Mardile“ asi saladusse jääks. Teatakse rääkida, et too proua juba kooliplikana küla- vahel rannamehe vankrikt silku näpanud, millised hiljem maanteetele maha loopinud — palju sa ikka soolast süüa jõuad.

Cota.

Järvamaa Elu, 10.12.1932

Kaarukast.

Laupäeva õhtul, 26. nov. s a korraldas Kaaruka „T.“ talu mardihane söömist. Kokku oli kutsutud kõik ümbruskonna nimekamad tegelased, mingisugune pasunakoor või jazz hra Espe kaastegevusel ja isegi Vodja põllutöökool täies koosseisus (piduliste jutt). Oli tapetud vasikaid ja hanesid, tehtud mitu tegu õlut jne. — häda oli olnud veel pasteedi tegemisega, sest külas ei olevat olnud pasteedi tegijat. Lõpuks leiti keegi preili Selma, kes pasteedi valmistas.

Õhtul juba varakult hakkas rahvast peotalusse koguma, kuid mis tulemata jäi — oli orkester, ehkgi hra Espe varakult kohal oli. Nüüd tuli „uttede“ lahutamine „oinastest“. — Esimestele anti süüa ja juua, kuid teised jäeti teise tuppa „käppa imema“. Muidugi ei meeldinud see osa rahvale ja selle tagajärjeks oli osaline lahkumine, kuna päris pidulised trallitasid veel järgmise päeva õhtuni. Ka juhtus vahel suurem kakelus, kus peoperemehe vennapojale tubli nahatäis anti Vodja Põllutöökooli õpilaste poolt.

Järvamaa Elu, 10.12.1932

Tee hagu ja las' teised veavad.

Kaarukas elutsev Jaan Allikorav oli möödunud aastal mõnisada kubu hagu teinud, kuid need imiskipärast vedamata jätnud. Raiesmik oli aga kellelegi teisele planeeritud ja nüüd hagudele järgi minnes tuli maa praegune rentnik terve oma suguseltsiga vanainimesele J. A-le kallale ja ei lasknudki teda oma hagu ära vedada.

Järvamaa Elu, 7.1.1933

Pühade mürgleid Kaarukas ja Kihmel.

Pühade teated selgitavad . . . et Kaaruka ja Kihme rahvas, nagu alati pühadel võistlesid lakkumises. On ju mõlemi küla mehed kuulsad „murdja“ õlle keetjad ja hävitajad ning lisaks veel tubli maamehe elurõõm — samakonn — siis siin ikka seda jõulumürgelt tehti ka. Poolametlikult kinnitati sel jõulul võitnuks Kihme mehed. Arvestades tagajärjed läbipeksetute järele saame küll viigi 3:3. Aga, et Kihme esilakkur sai oma nahatäie mitte joomakaaslastelt, vaid koduse heakorral valvurilt, siis iema „saavutus“ võidu otsustas. Isegi niisugune tubli õpetus ei taha aga siiski soovitud tulu tuua — kardab proua — sest mees tikub ikkagi teiste naiste ja tütardele tegema kili-kili. No vististi paranevad tüseda taluteenija silitamisel kõige paremini pühade muhud ja — aga olgu peale, põle see teiste asi . . . Kes just tahab Kihme meestele kaasa tunda lohutagu siinset pillimeest — „metsavahti“ — kellel rõõviti J.-Jaanis pagar K. hoovis viimane varandus, „müramoorik“. See nõök annab tükk aega mehelvalada krokodilli pisaraid, tervelt kr. 60. eest jälle inimesel kurtmist.

Järvamaa Elu, 14.1.1933

Kiri toimetusele.

V. a. „Järvamaa Elu“ toimetuse. Teie lehes 31. det. 1932 a. № 7 ilmunud kirjutis „koolipapa sai jõuluõhtul peksta“, milles räägitakse, et mina hra Kuulbergilt tema korralekutsumisel lüüa olla saanud, on täiesti vale. Midagi sarnast pole minu ja hra Kuulbergi vahel juhtunud ja pole mind keegi löönud ega lüüa katsunudki.

Aust. J. Innov.

R-Alliku algk. juhataja.

Järvamaa Elu, 21.1.1933

Mõrv Roosna-Allikul.

J.-Jaani laada tagatipuks tapeti mees revolvilkuullga.

Õõl vastu laup. 21. skp. laskis Roosna-Allikul elutsev Martin Linnas revolvrüst maha taluteenija Aleks. Selli. Laskmine sündis veskiomaniku Kuulbergi juures olnud olengul.

Ligemalt kuuleme kohapealt: Reedel peeti Järva-Jaanis laada. Seal viibisid Martin Linnas, Martin Aasov, Korkmann, Öunapuu j. t., umbes 10 meest. Laadal alatud pummeldamist jätkati h-ra. Kuulbergi juures. Mingisugusest asjast tekkis joobnud meeste vahel tüli. Revolvrüst laskis toas kolm pauku Aasov. Öoneks ei tabanud kuulid ühtegi inimest vaid jooksid seina sisse. Kui tülitsejad väljusid siis kõlasid veel ukse ees paugud ja kuuldi ühtlasi karjatust.

Selgus, et A. Sellile oli lastud kuul kõhtu. Raskelt haavatu toimetati kohe kaupmees Egederi autoga Paide haiglasse. Haigemajas selgus, et kuul oli kõhtu peatama jäänud ja taheti see operatsiooni teel kõrvaldada. Haav oli aga niivõrd raske, et Sell heitis operatsiooni laual hinge!

Kakeluskohale sõitsid Paide kriminaalametnikud ja toimetasid

juhtumise üle juurdlust. Tehti kindlaks, et surmava haava laskjaks oli kohalik lihtööline Martin Linnas. Ta areteeriti.

Sell on umbes 30 a. poisimees ja ta teenis Roosna-Allikul Korkmanni talus.

Järvamaa Elu, 24.1.1933

Talufüüritamine Järvamaal.

Tuli saabi aegsasti kustutada.

Talupäeva hommikul päikele tõusu ajal juudati põlenud Kufema wallas (Järvamaal), Kaaruka külas Otto Lodi talu elumaja, mis ühe katuse all rehe ja rehealusega.

Tuld märkas esimesena peremees, kes tuli parajasti hommikul koju teiseft külast wenna poolt. Rähemast ümbruseft inimesi appi kutsudes läks forda tuld ära kustutada, enne kui sai juuremat kahju juunitada. Rehe all oli ära põlenud hunnif sahi ja tühje kotte. Jämeft on juu tegemist kurtatähelise füüritamisega. Kwatatakse, et tegemist on kättemakjuga. Süüdlase iist on jalgitamisel. Waideft jöitits kriminaal-ametnik kohale.

Sooned olid kindlustamata. Otto Lodi abiellus mäne aastat eest lese taluperenaisega. Waherford aga ei kujunenud juft heaks. Lef-fiid tülid. Alles eelmisel öhtul olnud abi-elupaari wahel suurem tüli.

Loobetahje juurdlustega asjasse jalgust tulla.

Järva Teataja, 23.5.1933

Krati Roosna-Allikul. Kohapeal liitufid wiimajel ajal wiisid kuubujutud „Kratist“, kes kandnud ära oja R.-Alliku lastuwooneft ja hobujerallist.

Ei taha ju praegune põlw endise „muinas-jutulise krati“ olemasolu uskuda ja sellepärast jöutigi lõpuks weendumusele, et „Kratits“ oju-tub teegi kohalil afunil.

Asjast teatati ametiwõimudele, kes asufid kohapeal asja jalgitama. Rabiolfimisel leiti afuniku juureft lastumaja wõhi, aknaid, löörideft wäljalöötud telisfktive, räästa weetorusid ja hobujetalli lattri laudu. Rabiolfimise tule-muste lõhka loostati protokolli, mis kutsub lord hoolka krati serduje sülla ette aru andma.

Et kratiis oju-tus harilil jurelil, siis hin-gab mõnigi ebausfktil R.-A. elanil tergemalt. Homos.

Järva Teataja, 19.1.1933

Esna Piimaühing vajab

Kaaruka mootorijöulisele koorejaamale

meesjuhatajat.

Valimine Öötlas peameiereel juures 6. augustil s. a. kell 3 p. l. Isiklik ilmumine tarvilik.

Juhatus.

Järva Teataja, 3.8.1933

Sulestüitamine Järwamaal.

Laupäewa hommikul päitese töusu ajal süüdati põlema Rutsfema wallas (Järwamaal), Kaarula külas Otto Lodi talu elumaja, mis ühe katuse all rehe ja rehealufega.

Tuld märtas esimesena peremees, kes tuli parajasti hommikul koju teisest külast wenna poolt. Lähemast ümbrusest inimest appi kutsudes läks korda tuld ära kustutada, enne kui sai suuremat kahju sünnitada. Rehe all oli ära põlenud hunnik sasi ja tühje kotte. Ümselt on siin tegemist kuritahelise süütamisega. Arwatakse, et tegemist on kättemaksuga. Süüdlase isik on selgitamisel. Paidest föititi kriminaal-ametnik kohale.

Hooned olid kindlustamata.

Virulane, 23.5.1933

Budemisid Kaarulaft.

Põud andis siin wähem tunda kui mujal. — Ithingub ei wõta jalgu alla.

Siin Kaarula launis loqula suurusega, peaks siin elu tuldhoon õige hoogsalt lööma. Peab aga mäletama, et Kaarula eluwaldustes ilmneb suur raskus, juhatatakse kõigele nit üksteisest, kui kellegil midagi apandub, siis — oh häda sellele, see külvatakse üle igasuguste allapoolse süütamise arwustustega. Kaarulafted on wiist wõhelt selle küla loodusliku asendi tõttu, ning pealtid ta tänulikkud olema kõigewägewa- mase, kes on loostnud siinbida neile enam-wä- hem meeltemööda maapinna wääratuse. Tänapäe- seäranis, mil suurem põud walitjes, ei ole Kaarula wihhadele nimekamiswäärt suurt kahju sünnitnud, feba tuleks wiist maapinna headuse arwale panna, sest hooiwõhma oli siin wähe. Ni- tult mõnel talul kipuvad haagilootused wärtiselt jääma. Tänapäewist juhatatija kaaki wõib arwata keshmiselt ja talitwiljade kaaki minewa aastafest paremaks. Heinasaagi eesulbaat on juba näha, see on tänapäew lehwawõitu. Niitult halb asi on see, et wihha ehl doguü, aga pole millega feba peksa, pehwaeg on ju warsti ligibal — on ole- mas küll masinawihjus, mootor-rehepehugarni- tuur, aga oia ühtsuse liikmeid ei taha wõi ei junda oma lohusatust ühijuse wastu tätta, wõlg- nedes mitne aasta pehufumma. Ühijuse juh- tufel ei jää muud üle kui mõnin remonteerima- ta jätta, milleses keisulorras töötamine oleks masinase kahjust. Kaarulas wõib alati kindel olla, et siin ühhi ühistegeline ettenõite ei taha hulgil sama wihhida. Siin küll, turidas turbaühij- hus juba nit sama on pühinud, feba tuleks wiist wihhaapool Kaarulat asuwate liigete arwale panna, selledest oia juhatufes.

Järwa Teataja, 1.8.1933

Põles soo. Esna wallas föttis põlema Kaar- ruka soo. Tuli lewis suure kiirusega, mistõttu sat- tufid hädaohtu ka lähedal asetseswad talud. Onneks suu- tis kiire abi kõrwalbada tuleohtu. Ara põles oia heinamaad ning 2 heinakuhja. Kaajufumma on 100 kr. ümber.

Päewaleht, 1.8.1933

Omawärane lõhusfüt põlemas laanis!

Jõulupühade ajal wõttis Rutsfema wallas, Deti külas keegi mees ette sõpradega uht- saanifõidu kõigemale peole. Et teel hakkas sõhtatel külm, ilubdali telet jaani "õlem" haolubü: Soolubdali siis seni jelle omawärane jõulutule ääres seni, kuni jaanist jäib järele waid jalafed ja raudojad. Müüd kahjafes küll peremees feba kergemeelset tuletage- mist, tuld mis see enam aitas. Süüdi oli hea „pühadetuju“.

Saatja Verner Alev Kaarukast,

Kaja, 6.1.1934

Hobune murdis jalalu. Rutsfema w. Roosna-Mõitkul elutsewa ajunku Soosaare hobusel murdis Kaarula küla wahelt möö- da tallteed föites jalalu. Hobune tuli sur- mata. Järelewaatufel selgus, et hobuse jalg oli satunud wanasse aiaposti auku, mis oli jäänud kinni ajamata. Hobuse hind 160 kr.

Waba Maa, 20.1.1934

Rutsfema lõpulikult lagu- nemas.

Rutsfema wallas asuwate Roosna-Mõitku ja Kaarula külade elanikelt on jaabunud maamalitufusele ühine, 178 alffrjaga warus- tatud palwekir, et juhul, kui Rutsfema wal- da hafatakse liiwideerima, siis nimetatud külad liidetafs Esna walla külge. Põhjen- dufena tuuafse ette, et Esna wallamaja, on kõige lähedamal ja ta ülbine liiklemisjuund on Esna poole. Rutsfema walla liiwidee- rimise mõtet pooldatakse ta neis külades ning toetatakse teiste külade wastawaid et- tepaneluid liiwideerimise läbiwiimifets.

Järwa Teataja, 16.1.1934

Julm kallaletuna

R.-Mõitkul.

Laures tege uduob. Karsti karistust.

Mõni päew tagasi tulid lats meest heina- loomnatega Paide poolt. Jõudes Roosna-Mõit- kul Egederi lauplase kohale, peatasid teel hobu- sed. Samas küllutas poe ees Kaarula küla tuufkamaid kallejad Arneid Nilgo, kes afus kõbe loorma juurde ja küllas selle koos pealis- tawa wanaaimefega teele ümber. Kui wana- mees, kes oli täigile wõaras, jaabud wõrlest toi- bus ja Nilgo'lt wiitjafalt küsis, mis ta tema loorma ümber küllas, toi Nilgo wõoral wastufe afemel pea lägli. Karles halwemaid tagajärgi, afufid wõõrad fonalaufumatult teele, et pääseda weel jaabud wigastustegagi.

Teatawasti on Nilgo alalise kallejana poliit- seite hästi tuntud ja aietkeidnud juhtumil tabats feba järege larum karistus, kui aga asjale antafse feabusliit kait.

Järwa Teataja, 31.3.1934

Käsitööjades peal. Noosna-Allitu koolimajas
korraldatud peol löid Kärit Kaaruka nooredme-
hed Walter Tabani, Arnold Hanso ja Helmut
Süüdi, keslede peale toostati selle eest protokoll.

Järva Teataja, 19.4.1934

Kingituseks igale perenaisele-peretüttele 1934. a. kalender-käsiraamat „Perenaine“

Sisuks peale kalendaariumi osa: 1934 a. moode. — Riidematerjalide valik. — Riidekulu arvestamine pesu ja riie õblemisel. — 1934 aasta pesumood. — Käsitöö materjali valikut. — Laendatud talu aed. — Toalilled ja nende eest hoolitsemine. — Juhiseid toi ude valmistamiseks: Supid. — Lihatoitud. — Alaviljad. — Kalatoidud. — Magustoidud. — Toitainete alahoid. — Tulusaid näpunäited: Käte õhhenemisest. — Põletishaavade ravist. — Alumiumist keetunõude puhastamisest. — Pesupesemisest seebikiviga. — Pesu pleekimisest. — Söödikute hävitamisest — Plekkide kõrvaldamisest jne.

Teatage oma nimi ja aadress „Maanise Kodu“le“ Tallinn, Lai tän.
Nr. 41 ja Teile saadetakse kalender-käsiraamat postikuludeta kätte.

Ühtlasi palume teatada:

- 1) lähemast ümbrusest vähemalt viie perenaise-peretüttele nimi, kes Teile arvates on huvitatud perenaise kutseajakirjast ja
- 2) kui ümbruskonnas loetakse kodumajanduslisi ja põllumajanduslisi ajakirju, siis missuguseid.

„Maanise Kodu“.

Uudisleht, 6.12.1933

Lgp Maanise Kodu

Lugedes Teile kuulutust Uudislehes, palun saata 1934. a. kalender-käsiraamat „Perenaine“ järgmisel aadressil: V. Alev, Järva-Jaani, Kaaruka.

PS. Palute viie perenaise-peretüttele nimised: pr M. Allikorav, prl A. Kaenal, prl L. Rohikse, pr J. Prisk, pr E. Lüidi, prl I. Lüidi.

Meie ümbruskonnas loetakse kodumajanduse-ajakirjadest Eesti Naine ja Taluperenaine, põllumajandusajakirjadest Põllumajandus, Karjamajandus, Põllumees, Uus Talu jt.

Austavalt V. Alev
10. dets. 1933

Kutseema.

Kutseema on väike walla ja aselise oma suurimate naabrite vahel liituma. Nunnugi on mõte wallaelanikkude hulgas liitunud walla liitvideerida, aga millegi pärast pole selleni jõutud, küll wiist sellepärast, et naaberwallid Esma ei ole oma nõus olekut annud walla oma külge liita.

Mustan wallamajaga. Wallamajad — Aleksander Kalani on alles värske mees ja sellepärast pole temast midagi eriti rääkida.

Sekretär Soplepman — võrdle-misi korpaltnine vanapoiss, nii kujut hul rahalotilt, kui Bachust on hummardanud, siis harrastab isegi tantsu. Omab muuseas asundustalu, mida peab ventniil. Tema parem käsi ja abiline pr. Ein on täitsa tänapäeva filterlaps, võtab agaralt fets-konnategevusest osa ja harrastab kirameerimist, aga neid on nii vähe. Kes tema sil-

mis arvu leiavad. Fr. Sein — walla omapärasemaid mehi, peab kauplust, juhhib autot, meab proffe ja puib ilka kolme hobusega ühinda korraga, olla teenawu talwe juba terve miljoni wocoga teenimud. Palju keal tött on, see on teadmata. Wallamaja lähedal elab „Kensa“ talu omanik Ende — kes on kange jomimees, räägitalge, et ta lord jaanipäeval saawiga krika sõitnud, ilka kuste päwast. Meisnik Trausmann — waga täpne ja kohusetruu ametnik, kes aga ka wäikestest löbudest ära ei ütle.

Niitud heeme hüppe walla teise oja, Saarufasse, esmalt mainime „Kassala“ talu omanikku Joh. Allikorawai, kel on eeskujulikum talu Saarufas. Seal on ka postitalu. Peremees tegeleb paljudes seltsides ja ühinguis. Oli karemat aega kaitsejõudu pajuakoori juht ja hing, on kõigiti ümbaantne ja wastutulelik. Fr. Allikoraw on samuti energiline perenaine, aga ühele teenijale, kes walmislaubekõud oli, oli äraütelnud, et ärgu tulgu, sest et see kumameerimud suurema kohaliku „Don Juaniga“.

Meeriks on Saarufas Lilleberg, perenaiste mühtlus ja hirm, armastab piinlikku puhtust ja ei talli pisematti mustust. Silm on tal lausa mikrokoopile wastaw. „Niitli“ talu peremehe Hans Natwikul on iga tubliksit üle seltsmekimme, aga hoolimata sellest siina löbus. Tütar Leone on ka meheleminemise ilka jõudnud, aga kohalikus „poistewahwad“ ei suuda oma kandidatuuri kuhagil läbi wõia. Omal ajal juristesid tal asjad ühe lenduriga, kes paar lorda türentas „Niitli“ talu kohal, aga niitud on needki häälled wõibunud.

Joh. Aiew — „Kõngu“ talu noorpere mees lawatseb wist lähemal ajal abielusadamasse purjetada, oli ilka jagimist küll enne selle asjaga, sest „Wilde“, kes kus tüdruk meeldis paljudete. Noosna-Niitu S.M. algkooli juhiks on Joh. Sinnow, kes peale haridustöö on kaitsejõudu kompanii pealik. Wabal ajal teeb näitemängu ja ei wõlga lauluigi. Prl. Wall, abiline haridustöös, on eriti agar näidendit tegema, kus abati estneb süütu tütarlapsena. Wõõrdunud aastal tal oli midagi ees wanapoiss Altheebiga, aga abieluni igatahes asi küll ei läinud.

Saridustempliist weidi edasi jalutades lohtule kaupmees Guederiga, kes tött: miinib, töttatist liiwõrini ja tallanahast wõõrtini, siia tulles oli päris wacne mees, aga möne aastaga on feetwõara rüüstunud, et

üks auto on juba läbisõidetud ja wõrsti lawatseb teist osta. Endise mõisa tallide hoo wõis on omale saawesti üles löönud. — Trausmann, kes omab ka mitu wõlurwat tükart, kes muidugi igakõis kendale saawõtawara kaasa saab. Mii siis poissmeheid wõadate ringi. Noosna-Niitu lauluakoori juhiks on — Walter Moon, wägagi energiline noormees, kais Paides keskkoolis ja niitud praktikseerib armeheles. Lauluakooris läiwad ka naabritwallast prl. Sugrad, kellede lohta wõib ütelda, et tükartlawied „fey appoaliga“, löösin külge, aga Waldi wõib mu „jahedals“ teha.

Tehes hüppe walla idapoolsele küljele, satume Illewere külasse. Milla ojas satume „Osa“ talusse. Peremees Eduard Oders oli omal ajal walla sekwiäriks, kus tal maadlemist pünastega oli, taheti mitukord „miluks“ teha. Illewere mehed on muuseas suured pünneelajad, kes aimult sobustest talinustest niipalju oja wõtawad, et meljast propisitoorma peale panewad ja selle Järwa-Jaanis Hiresst ärarealistseerimad. Weidi edasi satume Warinere külasse, kus Sunkmann on üks eeskujulikumaid talupidajaid. Talupidamise korwal tegeleb ta ka ühispaugas, kus tal näib minemat õige hästi. Mõige peale wõatamata, ei ole ta aega saanud õwema poolega wõahetora kina ja on weendunud wanapois, kuit loodame siiski, et ta kumagi selle sammu teostab.

Alga — pardon, pidin unustama, et kõige üle wõatab kurtjalt seadusefilm, konstaabel Teeri, kes tuli otse Petterist ja siin juba mõnda aastat rahwast woos hoiab. Siin on weel palju omapära, kuit nende meele miis wõale, mille jaoks seeford ei jattu ruumi. Kuit edaspidi räägime edasi.
Dag Popoff.

Maamehe ehituslaenu kiire „realiseerimine“ Paides.

Wäikeste tipjude suur lõpp ilusa autosõiduga ja foolaputkaga.

Geisti panga Paide osakonnast võltis 25. sept. Kuskema walla, Kaarula küla talupidaja Eduard Luks wälja 250 krooni ehituslaenu. Sellest summast lasutas mees kohe wäikese osa mitmesuguste ostude tegemiseks.

Kui kõik asjad korraldatud, ostustas maamees suure raha saamist pühitseb wäikese napsuga. Selleks lasi juurdetekkinud sõpradel, kelledest ta osa tundis, kuid osa olid hoopis wõõrad, tuua wlinapoeist wina, mida siis maitsti laubatarwitajate ühisuse „Jwa“ hoovis. Sealte mindi peagi edasi õllepoodi ning lõpuks õhtul hilja restoran „Rooma“. Nüüd oli aga rahadega küllamees juba sebatwört wäsinud, et jät laua äärde tuktuma.

Kui saabus restorani fulgemise aeg, upitasid kaaslased „ameerika onu“ et tetehtitud autosse ning sõidutafid tema ilujasti koju, Kuskema walda, kuhu Paidest umbes 30 kilomeetrit. Kodus

tabas maameest aga ebameeldiv üllatus: kogu ülejäänud rahasumma, umbes 150 kr. oli läinud kaduma. Nüüd hakkasid kaasa sõitnud sõbrad üksteist lahtluskama warguses.

Lõpuks otustati sõita Paide tagasi, et awalbada wargusest politseile. Kuna oli alles warajane hommiktund, siis ei saanud mehed kohe politseisse siise. Suure lärmi ja kfiga siirdufid nad siis edasi arestimaja ette, kus jatkasid endi „kassikontserti“. Kuna larm läks liitast suureks, toimetati kõik mehed arestimajja, kus selguis, et Luks kaaslasteks pummelbamisel on olnud õige kirju seltskond: A. Laanberg Paide külje alt, A. Tõnnup Paidest, W. Punapart Kuskemalt ning A. Schmiebeman Wäätfa wallast.

Telispäewal wiidi mehed kõik edasi wangimajja, kuna ametiwõimud selgitawad salapäraft rahawarast.

Waba Maa, 27.6.1934

Kuskema wolikogu koosolekut.

Päewakorra oli ka walla jaotamisküsimus.

Läinud nädala lõpul pidas Kuskema praegune wallawolikogu oma kstusel kolmandat koosolekut. Tundub, et wolikogu on walinud oma mõttelise wallawalitsuse, sest pea kõik wallawalitsuse ettepanekud ja seisulohad wõetakse muutumatult wastu ning hääletamisega kinnitatakse ainult sama arwamist.

On tulnud waremgi Kuskema wallas ette, et maawalitsuse soowid ei ole tihtiigi wallaifade soowidega kooskõlas. Nii oli ka läinud koosolekul walla 3. klassi teedewõrgu kaupimise küsimust kaaludes. Maawalitsuse ettepanekul oleks tulnud kustusamilele teedewõrgust mitmed, niidelda, umbesotsaga mõne talu tarwitada olewad teed, kuid wolikogu ühines wallawalitsuse ettepanekuga ja 3. klassi teedewõrk jäi wallas entiseks.

Suur osa wastulauseid wallamafudest wabastamise kohta jäeti tähelepanemata lõenduste puudusel.

Walla koolide ja „Soru“ kohta, misugused tasuta wallale antud, ümberwõtmiseks ja kaartide tegemiseks kinnistamise eesmärgil otustati krediiti määrata 100 krooni. Õige korratumaks üürimafjaks wallale on G. Stadelberg, kellelt otustati wõlgrew üürifumena ligi 260 krooni kohtutele siise nõuda.

A.-s. „Järwa“ 1930. a. tööstusmafks ligi 350 krooni, mille kindlustuseks on pandud eelarwest tuleft järele jäänud hoonetele, otustati ühes wiitwitus % täiel määral siisenõuda. Müüsteri mälestusfamba püstitamiseks määrati 10 kr. toetust. Noorte peale osdi wäga kurjad, kuid iga ülenormi loera pealt määrati siiski waid maksu 3 kr.

Kuskema walla lahutamine oli jällegi päewakorras, kuid juba tingimuste ülesseadmiseks sellel osa walla kohta, misugune Wõhmet walla külge langeks. Tingimused, et ühinemisel wõetaks ette kohe ühise Järwa-Zaani wallawolikogu walimised ja kui seda wõimalikult ei leita, siis pikendada Kuskema walla eluiga kuni praeguse wolikogu kestwuse lõpuni, mis olid ehitatud wallawalitsuse poolt, wõeti wastu. Kihme-Deiti-Kiigomõija külade Albu alla minekul poleks küll niifuguseid tingimusi olnud tarwis, kuid soow pikendada walla eluiga, ehk olla ehitatud, on täitunud. Kaarula aga, mis ümbruskonnas nimetatud „wenekülaks“, tihtub loos R. Alliku afundusega jääma etapooletale maa-riiale ne.ja walla wahetele. See wiist sellepärast, et wene wägede siisetungil lehwis tefet küla punane lipp. Ka wallawalitsus oma ettepanekus oli unustanud Kaarula ja R. Alliku tullewase afuloja wiist nimetamata.

Järwa Teataja, 6.7.1934

Raaruta mehe imepäraseid seiklusi.

**Kuidas realiseeriti talumehe ehituslaen. Rohakott
kadus kui tina tuhka. Noobel autosõit ja kassikontsert arestimaja akna all. Teekonna proosaline lõpp.**

25. jkp. sai Ruffema walla, Raaruta küla talupidaja Eduard Uuf Eesti panga Raide osakonnast 250 krooni ehituslaenu. Sellest summast kulutas ta kohe osa ostude tegemiseks, kuna selle järele ostustas mees tööta mõned väikesed napsud. Selleks töödi viinapoest wiina ning riivitati seda juurdelekinud sõprade seltsis „Zwa“ hoovis. Kui juba wiinaaur lõhnud tugewasti pähe, siirduti edasi Tallinna tänawal asuvasse õllepoodi, kus jatkati pummeldamist õllega. Kui aga olemine muutus siin pea igawaks, liikus Uuf koos sõprade seltskonnaga edasi „Nooma“ restorani. Müüid oli aga „piduperemees“ juba sedawõrd väsinud, et jäi peagi pingile tultuma. Samal ajal praefid aga sõbramehed ilusti edasi. Aeg lendas imekiirelt ning peagi saabus restorani fulgemise aeg. Sõprade ühisel nõul ja jõul upitati väsinud talumees autosse ning sõit läks lahti Paidest Raarutale. Jõudes sihtkohta, toibus wähe mees ja hakkas kobama oma taskuid. Oma ülimaks üllatuses leidis kottudes müüid Uuf, et rahakott on kogu siifuga läinud kõige liha teed. Müüid hakati

kohe üksteist tahtlustama rahawarguses, kusjuures Uufi kaaslasted läksid omawahel juba õige ägedaks. Lõpuks suure sõnelemise ja jagelemise järele wõeti nõuks sõita linna „riminaasi“ asja awaldama. Jõudes linna hommitustööd, ei saanud mehed aga „riminaasi“ fiske ning siirdusid suure lärmi ja kisa arestimajja. Sarnane suur purjusmeeste lament südaõisel tunnil aga ei meeldinud põrmugi politseile ning kogu lärmitas seltskond toimetati trellide taha kainenema. Järgmisel päeval, teispäewa õhtul, liikus kogu see „pidulik“ rongikäik wäikurite saatel wangimaja poole. Nagu selgus, koosneb õnnetu Uufi kirew sõprade ring, kes müüid trellide taga kõik kaaslastajad, päris tuntud nimedest, nagu Woldegar Bunapart — Raarutalt, Adolf Daanberg Kriitewäljalt, Aleksander Schmedeman Wäatsa walla Noalt ning Paidest „tuntud“ tegelane August Lõnnup. Kes neist seltsimeestest oli rahakott wõtjaks wõi miskombel rahakott tüüli siifuga läks kaduma, seda selgitamad müüid ametiwõimud.

Järva Teataja, 27.6.1934

Esna laada kroonikat.

Wõõdunud reedel peeti Esnas laata, mis rahwa osawõtult oli wäga wäike. Kauplemine oli ka loiid, kuna hangeldati waid riidelauba, silfuste ja limonadiga. Müü oli aga külluses n. n. sõslamüüjaid ja mustlasi. Põllumajanduse saadised puudusid pea täielikult.

Õhtu eel kogunes õllepoe ette saltskond tuntuid laada kraatlejaid, kes loiid peagi omawahel kateluse lahti. Muude hulgas tahtis wirutada teisele Amnuta asundusest päritolew Karl Johanson suure kinniga pähe, kuid politsei jõudis neel õigeks ajaks kohale. Kogu see muhe seltskond wõeti wastutusele joobnud olekus awalikus kohas lärmilõõmises. Nii tanti kirja järgmised „tegelased“: Semjon Majorow Raaruta küllest, Bamel Rodraschjsem Raaruta küllest, Mart Kint Koordist, Julius Oratw Amnuta asundusest, Johannes Reesew, Piiti asundusest ja Johannes Joosow Rodasema asundusest

Memiku wahel loiid lärmi Woldegar Rebas Amnuta asundusest ja Wiisu mees Jüri Raudsiit. Rebas toimetati Paidesse, kus ta pisteti 10 ööpäewaks jarelemõtlemise oma laadaseiklusi trellide taha.

Teises kohas jälle tundjid naudingut awalikus kohas napsutamiseft Järwa-Jaunist päritolew Albrecht Waino ja Raarula piifid Ernst Jõgisoo ning Johannes Wilber. Neeste teguwis ei meeldinud aga põrmugi korrawahuritele ja nad sattusid protokollile. E. Jõgisoo oli ennast pumbanud pealegi sellewõra timmi, et pikutas alewiku wahel lõhuil pitali maas. Laada kraatlejate tujuke mõjus ülendawalt asjoolu, et raudteejaamas puudus seebord too kurikuulus wagon, kuhu harilikult pisteti pokri seaduse wastu elstjad. Sellepärast laamendati joobnudpäi julgemalt ringi ja löödi wägewat lärmi.

Järva Teataja, 13.8.1934, katkend

Tuletürjajad wõijlesid Noosna-Allikul. Kuffema tuletõrje ühingu te wägelistel wõistlustel R. Alliku algkooli parkis tuli wiie meeskonna hulgast esikohale Rühme tuletõrje meeskond 9 punktiga. Teiseks tuli Walasti ühingu meeskond 6 punktiga. Parimale meeskonnale annetati kõrge karikas, mille jäädawaks omandamiseks tuleb seda wõita veel kahel korral.

Kuffema wallamaja remonteerimine on praegu käimas. Maalriteööde läbiwiijaks on Järwa Jaani maaler.

Wiperusi jalgratturitega Kuffemal. Siljuli sõitis Noosna-Alliku afuniki E. Laada sedawõrd õnnetult jalgrattaga kraawi, et sai tuntawaid wigastusi. Samuti juhtus kraawisõidu äpardus ka Walasti mehe C. Pinnasega. Mõlemal juhul tekkis õnnetus õõpimeduses sõitmisel.

Peetjari kumbed Kaarukas. Wiimasel ajal on Kaaruka ümbruskonnas käinud hoogu igasugused kisklemised ning peksemised. Eriti rikuvad jarnased tülmorimised kohalikel pidudel peoliste meeleolu.

Järwa Teataja, 26.9.1934

Ulatate wägitegu Noosna-Allikul. Kaarukal elutsenud Helmut Liiidi ja Jüri Rigulisti rahuldusid kergematujulistelt loomulikke tarbeid R. Alliku algkooli ruumis olevasse süljetausti ja purustasid lambiklaasi. — Edasi jõid samad mehed koos Johanne Lubjaga Paide-Krawete 1 kl. teel awalikus kohas wiina.

Järwa Teataja, 15.2.1935

Warastati toohid ja lehm. Kuffema wallas, Kaaruka külas warastati D. Lodi luhustamata laudast lehm ja toohid 3 polsterdatud toohi, toohu 90 fr. wäärtuses.

Kaja, 29.3.1935

Järwamaal Liigwalla wallas Edrn külas süütas pikne põlema Rein Musso elumaja ja rehe. Kogu warandus jäi tulle, kusjuures see oli tule wastu kindlustamata. Wõhmuta wallas süütas wälf põlema Hans Remmeli rehe ja küüni. Kuffema wallas Kaaruka külas süütas pikne põlema Miina Laada elumaja, küüni ja talli.

Sakala, 28.6.1935

Derekondlikke teateid.

Järwa-Madise kirik.

Ristitud: Daine Allwi, Fabiani tr., Noosna-Allikul; Demmi Kuufey, Jakobit tr., Järwa-Madisest ja Helju Lipping, Elise-Johanna tr., Agerist.

Järwa Teataja, 12.7.1935

Järwamaal tahtis mees mürgitada oma lahutatud naist?

Järwamaal, Kuffema wallas, Kaaruka külas elutsew Elisa Sunapuu awaldas esmaspäewal politseile, et teda tahtnud mürgitada tema lahutatud mees Otto Lodi. Mees pakkunud talle selleks juua koduõlut, mida tema ka teinud. Kuues tundnud ta aga kobe suus kanget walu, kuna mees olewat õllele walanud hulka mingit lünaigist ja põletawat wedelikut. Naife arwates olewat mürgitamise katse seletataw asjaoluga, et neil on 1. okt. jaoskonnakohtus arutusel omawaheline warandusline protsess, ning sellepärast tahtnud Lodi teda mürgitamisega kõrwalbada.

Uus Eesti, 1.10.1935

Ras mürgitamiskatse?

Järwamaal, Kuffema wallas, Kaaruka külas elutsew Elisa Sunapuu awaldas esmaspäewal politseile, et teda tahtnud mürgitada tema lahutatud mees Otto Lodi. Mees pakkunud talle selleks juua koduõlut, mida tema ka teinud. Kuues tundnud ta aga kobe suus kanget walu, kuna mees olewat õllele walanud hulka mingit lünaigist ja põletawat wedelikut.

Virumaa Teataja, 2.10.1935

Geltimaja Noosna-Allikule.

Rahwamaja end. mõisa müüride wahel.

Kuna Kuffema wallas ei ole ühelgi seltsil oma ruume, on üles kerkinud mõte, ehitada walla siidomesse seltside ühist kodu — rahwamaja. Asja algatuse on wõtnud oma peale Noosna-Alliku ja Kaaruka tuletõrjeühingud. Rahwamaja aluseks tahetakse kasutada Noosna-Alliku end. mõisa kõrwalhoonete müüre. Kõigi wallas tegutsewate organisaatjioonide kaajatulekul loodetakse kaawatjust teostada.

Rahwamaja ehitamise teostamise eestotsas teistawad seltskonnategelased J. Sinnon, R. Espe, E. Kraiss ja teised.

Järwa Teataja, 21.10.1935

Kaaruka mees jäi rahatult ilma. Kuffema walla, Kaarukal elutsew Otto Jaani pg. Lodi, 46 a. wana, oli Noosna-Allikul, Rühbergi weskis. Pärast leidis Lodi, et tema püksile taskust oli ära näpatud rahabott ühes 66 fr. rahaga.

Järwa Teataja, 13.11.1935

Prepekt karistab ulakaid.

Viru-Järva prepekt karistas:

Ruksma wallas elustawat Walter Johannese pg. **T a b a n i t**, 19 a. wana, 120 kr. rahatrahwi eht 60 ööpäewase arestiga. Tabani oli Eena maanteel löönud lärmi, tunginud eefäijatele kallale, peksnub Alfred Lauringut, löönud ta kraawi pikali, sõitunud jalgabega ofas ja peksnub läbi teba waigistama rutanud **A. Esbet**, **M. Kobali** ja **R. Ounapuu**.

Järva Teataja, 13.11.1935

Kaaruka rusikahangelane wanglas.

W. Tabanit karistati weel 2-kuise arestiga.

Viru-Järva prepekt karistas Ruksma walla Kaaruka külas elustawat Walter Johannese pg. **T a b a n i t**, 19 a. wana, kahekuiise kinnipidamisega wangimajas. **W. Tabani** oli Eena laadal löönud maanteel joobnud olekus käwmi, katelnud Johannes Ameri ja Eduard Silandiga ja löönud rusikahoobiga maanteele pikali kiskleajaid lahutama läinud Johannes Reinholdi. **W. Tabani** istub praegu Paide wanglas prepekti poolt hiljuti määratud 60 ööpäewase aresti kandmisel teise kisklemise ja kateluse eest.

Samal laadal löi maanteel purjuspäi koos Walter Tabani ja Eduard Silandiga lärmi Koosna-Miku mees Johannes Johannese pg. **A m e r**, 22 a. wana, kes wõttis ofa rusikatwõitlusest ja ning tapelusest meeste wahel. Prepekt määras nüüd Amerile 60 kr. rahatrahwi wõi üks kuu aresti.

Järva Teataja, 22.11.1935

Praegu treltide taga mürgeldamisest eest karistust kandwat Ruksma walla Kaaruka külast pärit olemat Walter Johannese pg. **T a b a n i t**, 19 a. wana, karistati uue ulakuse eest 60 kr. rahatrahwi eht ühekuiise wangistusega. Seefordne karistus määrati Tabanile Eena ülekaupluse mürgist eest, kus ta joobnud olekus löi lärmi, noris inimestega tüli ja sõimas kohalerutanud poliisiametnikku. Selmis karistust arwesse wõttes tuleb Tabanil nüüd istuda ligi pool aastat.

Järva Teataja, 4.12.1935

Ruksmal warastati lasti. Kaaruka külas elu new Miiide **W a n k e r** awaldas poliisile, et tema heinamaalt on warastatud lastwawaid lasti 15 kr. wäärtuses.

Uus Eesti, 1.2.1936

Järwamaalt.

Õnnetuste seeria. Järwa maahaiglasje Paides toodi lestinädala õhtul ja ööl wastu neljapäewa wiis meest, keda tabanud õnnetus raskemal wõi kergemal tujul.

Wihjapäelul oli lestinädalal kaks õnnetust. Neist raskem Ruksma wallas Kaaruka külas Rajaka talus, kus pähe jai raskeid wigastusi perepoeg, 24-aastane Kustas Kainal. Peksu majana trumli lati murdamisel purunes trumli suu ja üks lahtitunud laud löi tungewa hoobi noormehe pähe, purnstades waiatpoolset pead ja ühe werejoone.

Maa Hääl, 11.9.1936

Rahwamaja Koosna-Miku mõisa waremehle.

Koosna-Miku ja Kaaruka tuuletõrje algatusel tahetakse Koosna-Miku mõisa kõrwalhoonete waremehle wahel püstitada Ruksma walla siidames asuwate organisatsioonide jaoks ühine suurem rahwamaja, millise rahwamaja järele seni hntud terawafujulist puidust. Rahwamaja ehitamiseks tahetakse ära kasutada endise mõisa kõrwalhoonere müüre. Rahwamaja ehitamise teostamiseks on moodustatud wastaw komisjon.

Uudisleht, 18.2.1936

Palun isikuid

kellel on sidemeid Prantsuse wõõrasteleegioniga eht kes seal teeninud, endast teatada. Adress: Järwa-Jaani, Kaaruka. Oswald Maasil.

Uudisleht, 6.10.1936

Veiste kokkuost n. s. v. liitu

on Järva-Jaani rajoonis alljärgneval ajal ja kohtades:

Leisipäeval, 10. nov.

Veiste	tekk	9 homm.
Wajangu meierei juures	9	homm.
Einmani asunduses	10	"
Tamsalu asunduses	10	"
Mudeküla asunduses	11	"
Rõmmküla asunduses	11	"
Meinurere külas	12	päeval
Karluse asunduses	1	"
Seenekülas	2	"
Jootma asunduses	3	"

Reitnädalal, 11. nov.

Veiste	tekk	9 homm.
Wõhmuta asunduses	9	homm.
Kaarewere külas	10	"
Koosna asunduses	10	"
Ambla meierei juures	11	"
Karawete Rauba talus	12	"
Krawete meierei juures	12	päeval
Orametsa külas	1	"
Selikülas	2	"
Salalepa külas	3	"

Rehlapäeval, 12. nov.

Veiste	tekk	9 homm.
Ahula asunduses	9	homm.
Kaalepi asunduses	10	"
Järva-Madises	10	"
Rihme külas	11	"
Deti külas	11	"
Koosna-Mõitkul	12	päeval
Valasti külas	1	"
Kaarewere külas	2	"
Järva-Jaanis	3	"

Reedel, 13. nov.

Veiste	tekk	9 homm.
Kuusema asunduses	9	homm.
Kodasema asunduses	10	"
Karuka külas	11	"
Koortti asunduses	12	päeval
Õliküla külas	1	"
Wobja wakkali juures	2	"
Hõlla asunduses	3	"
Esna aj. ja raubeteekam.	4	"

Rauapäeval, 14. nov.

Veiste	tekk	9 homm.
Koobewikus	9	homm.
Peetris	10	"
Kahalas	10	"
Müüsleri asunduses	11	"
Kaarewere külas	11	"
Koernäs	1	päeval
Kapu asunduses	2	"
Kuusna asunduses	3	"

Pühapäeval, 15. nov.

Veiste	tekk	9 homm.
Järva-Jaanis	9	homm.
Ummatal	10	"
Kalitta	11	"
Tudre	12	päeval
Wao asunduses	1	"
Udewa asunduses	2	"
Korra	3	"

Edmaspäeval, 16. nov.

Veiste	tekk	9 homm.
Karinnu asunduses	9	homm.
Ramma külas	10	"
Ulawere külas	10	"
Puhmu külas	11	"
Piiqwalla külas	11	"
Ho asunduses	12	"
Kate wakkali juures	12	päeval
Õju külas	1	"
Wägewa wakkali juures	1	"
Piibe külas	2	"
Rõmmküla külas	3	"

Karanteen on Järva-Jaanis 18.—20. novembrini 1936. a.

Eesti Lõulooma Kaswatajate Ühingu

Järva Teataja, 6.11.1936

Karistusi prefektilt.

Wiru-Järwa prefekt karistas Karl Wibriku p. Sunapuud, 40 a. wana, elukoht Kuffema wakkali külas, Kaaruka külas 80-fr. rahatrahwiga wõi selle mittetasumisel 15-päewase arestiga. Karl Sunapuud on 19. webruaril s. a. koos Walter Taban'iga lärmitsenud, katelnud waastastikku resortoranis wiibimale teiste kodanikkudega ja jaganud mitmastele hoopse ning löönud Aleksander Sufile läega wastu nägu. Walter Johanne p. Tabanit, 20 a. wana, elukoht Kuffema wakkali külas, Kaaruka külas, 80-kroonise rahatrahwiga wõi selle mittetasumisel 15-päewase arestiga. Sama süüteo pärast Werner Juhani p. Kalamäe'd, 46 a. wana, pärit Ambla w., Wifla kü-

last, 100 fr. rahatrahwini wõi 50-ööpäewase arestiga ja Arnold Marie p. Vent'i, 35 a. wana, pärit Ambla w., Prümli asundusest, 100 fr. rahatrahwini wõi 50-ööpäewase arestiga selle eest, et nad 6. märtsil s. a. Ambla alevikus, kohaliku rajooni konstaabli ametruumis, joobnud oleskus walju häälega lärmitsesid, ränstasid, norisid ja kisasid, jätsid korralekutsumised tähelepanemata, äshtajid üksteist konstaablile wastu hakkama ja tahsivad mitmalt haarata kõrist. Hiljem jatkasid lärmitsemist ja wandumist tänawal. Woldeemar Tipner, 42 a. wana, pärit Lapa külast, sai karistada teelatud rehma hoidmise ja kandmise eest 40 fr. rahatrahwini wõi 20-ööpäewase arestiga.

Järva Teataja, 24.3.1937

Kas tapmiskatse Kukksemal?

Poollkurdile inimesele tunaiti teel kallale ja tulistati.

11. sept. kell 3.30 toodi Järva maahaijalaste Poides Jaan Lapakas, 29 aastat vana, elutoht Kukksema vallas Kaaruka külas, kellel raskete vigastuste hulka kuuluv arvatav kuulihavv näos, vasakul pool suunurkas. Lapakas elab ühes emaga Roosna-Alliku ja Kaaruka küla piiril, kus neil väike majake.

Lapakas läinud 10. sept. õhtupoolikul Kaaruka külla Johannes Schmiedemanni juurde, et aidata tösta keldrist välja lihanõu. Sinna tulnud ka Kaaruka küla peremees August Tabani ja Kukksema walla kalfjalä Mühina. Pärast nõu tõstmist joodud Schmiedemanni juures koduõlut, kus Lapakasel tekkinud Tabaniga riid. Lapakas teinud Tabanile etteheiteid, et see pole maksnud kokkulepitud töstata. Sealjuures Lapakas tõnganud Tabani,

kes sellest vihastanud ja lahtunud. Pärast lahtunud ka Mühina, kuna Lapakas jäänud kuni umbes kella 23-ni. Lahtumisel hoiatanud teda Schmiedeman olla ettevaatlik, kuna Tabani võib tulla kallale. Põhjust hoiatamiseks andis see, et Tabani lahtus vihaseks ja et Lapakas ei kunne normaalselt.

Jaan Lapakase seletusel, teel koju tunginud talle kallale August Tabani ühe kaaslasega, kusi juures kumbki lahtunud tema pihta panna rewolvrist. Teda tabanud August Tabani poolt teiseks lastud kuul. Lapakas kukkunud maha ja kaotanud teadvuse. Uuesti ärkates läinud kuidagi koju, kust ta toimetatigi Poidesse Järva maahaijalaste.

Kuna toimetustöö lõpul Paide kriminaalpolitseiis juurdus kestis, et ole veel selge, kas tegemist tapmiskatsega või millegi muuga.

Järva Teataja, 13.9.1937

Järvamaa auto ei kuulunud tallinlaste sõna.

Omapärane vahejuhtum leidis aset jaanipäeval Peetri kiriku juures, kus jumalateenistuse ajal seisis mitu autot. Roosna-Alliku kaupmehel J. Eggederi veoauto juht lahkus viivuks auto juurest, et minna kutsuma kohale eemalolevaid sõitjaid Momenti kasutas äkki keegi tundmatu mees, kes asus rooli taha ja pani auto käima. Võrdlemisi suure inimkoormaga auto ei suutnud aga pääseda kuigi kaugemale, sest isehakanud juht sõitis lähedal asuvale autole H-379 peale. Mõlemad autod said kannatada. Selgus, et omavoliliselt autojuhiks hakanu oli Tallinnas, Hollandi tän. 48-20 eluts, Georg Kaur. Noormehe seletas, et ta tahtnud autoga sõita Kaaruka külla leeripeole, kuhu otsusta-

nud kaasa viia ka autosolijaid. Noormehele, kes joobnud oli, koostati protokoll võõra masinaga omavolilise sõitmise ja autode vigastamise pärast.

Järva Teataja, 28.6.1937

Kukksema vallas:

Kaaruka pt. — Esna 6-I.

Kukksema v/m., p.-ag. — Järva-Jaani 7-I.

Roosna-Alliku p.-ag. — Järva-Jaani 3-I.

Kukksema valla kõnepunktid
1937. aasta telefoniraamatus

Wallad määravad maksused.

Viimastel päevadel vallavolikogud koos eelarvete vastuvõtmiseks.

Viimastel päevadel on toimunud rida vallavolikogu koosolekuid, kus tähtsaimaks päevakorra punktideks maksumäärad ja valdade uued eelarved. Kukksema vallavolikogu viimasel koosolekul määrati kogukonnamaksu määradeks 15, 12, 10 ja 6 krooni. Valla 1938-39. a. eelarve võeti vastu tasakaalus 20.392 kr. Tuluhindamise komisjoni valis vallavolikogu N. Roostalu, A. Lääne ja A. Kolnesi. Samal koosolekul otsustati maaval. teedeosakonnale esitada taliteede võrk kinnitamiseks järgmiselt: 1) Kagavere küla Miku talust Kukksema asunduse ni — poolteist kilomeetrit, 2) Järva-Jaani — Kodasema maanteelt Schillingu matusepaiga juurest Raja taluni — 1 kilomeeter, 3) Kihme küla Metsatalust Valasti metsavahi talu juurde, sealt läbi Metstaguse küla Järva-Jaani meierei juurde — 13 kilomeetrit, 4) Kaaruka

Ugari talust läbi Varivere ja Illevere külade Järva-Jaani 2. kl. algkooli juurde — 10 kilom., 5) Kaaruka k. Miku talu juurest läbi Topametsa Roosna-Alliku — Paide maanteele — 3 klm., 6) Kaaruka k. Tõnise talust läbi Aru asunduse Valasti külasse — 5 klm. ja 7) Roosna-Alliku as. Hiiela talu juurest läbi riigi ja Kagavere metsa Kagavere küla Hindreko talu juurde Roosna-Alliku — Järva-Jaani teele — 7 klm.

Otsustati anda postivalitsusele kaasvastutus, mis tingitud Roosna-Alliku postiagentuuris postiooperatsioonide suurendamisest 100 kroonilt 500 kroonile.

Koigi vallavolikogu viimasel koosolekul määrati isikumaksuks 10 krooni. Valla eelarve võeti vastu tasakaalus 29.600 kroonil. Tuluhindamise komisjoni valiti T. Kohv, A. Juhani ja J. Haldre.

Järva Teataja, 11.3.1938

„Kaaruka külapoiste laul“ wiis A. Sootna wanglasse.

Pisitulikahju R.-Allikul.

3. juunil arutas Rakvere ringkonnakohus Paides end. Paide gümnaasiumi asjaajaja Alfr. Jaani p. Sootna (Sotnik) süüteoasja kirjaliikus laimamises ja kinnitas jaoskonnakohtuniku otsuse, millisega Sootna mõistetakse Leida Milderi laimamise eest kaheks nädalaks vangimajja. Paragrahv, millise alusel süüdistus tõstetud, nägi ette kuni aasta vangimajja.

See oli möödunud aasta sügisel, millal Roosna-Alliku ja Kaaruka ümbruse majade seintele ilmus käega kirjutatud „luuletisi“ pealkirjaga „Kaaruka külapoiste laul“, milliseid lehti leiti kolm. Kõigis neis laimati kõige jämedamal kombel Kaaruka küla Juhani talu noorpere-naist Leida Milderit. Asja hakkas jälgima Leida Milderi mees Eduard, kusjuures tal mitmel põhjusel oli alust kahtlustada Alfred Sootna-Sotnikku. Kuna asjatundja käekirja alal Kuusik, kellele esitati leht „luuletisega“ ja üks A. Sootna käega täidetud postkaart, selgitas, et tekstid kirjutatud ühe-sama käega, anti asjale käik. Selle järele, kui ka kohtuliku ekspertiiskabineti juhataja Wittlich oli teinud oma otsuse, karistas Järva-Jaani jaoskonnakohtunik A. Sootnat kahe-nädalase vangimajjaga. A. Sootna palvel kuulati nüüd ringkonnakohtus ära veel ka A. Roosilehe, T. Reisma ja P. Timmi arvamusid käekirja suhtes, mis asja ei muutnud. Sootna ennast süüdi ei tunnistanud ega nõustunud ka leppima, kuigi leppimist püüti sobitada ja see võttis üsna tükikese aega. Ringkonnakohtus selle järele kinnitaski jaoskonnakohtuniku süüdimõistva otsuse.

Järva Teataja, 8.6.1938

Hobune lõhnus perenaist. Eile lõuna ajal toodi Järva maahaiaglasse, Paide Ruffema wallast Kaaruka külast taluperenaine Miina T a a d a, 46 a. wana, kes oli hobuse lõhkuma hakkamise tõttu wigastanud oma õla, wäänates õlaluu paigast ära. Ennetus oli juhtunud samal päeval piimawedamisel. Wigasaanul tuleb mitibida umbes nädal aega haiglas ravimisel.

Uus Eesti, 16.8.1938

Kirikuteateid Järva- maalt.

Järva-Jaani kirik.

Pühapäeval, 11. septembril s. a. kell 11 homm. korraldatakse jumalateenistus waimuliku kirjanduse lewitamisega.

Samal ajal (kell 11 homm.) Kaaruka külas Miku talus jumalateenistus laulu-kohtedega ja waimuliku kirjanduse lewitamisega. Juhustab õpetaja Wahter.

Maa Hääl, 9.9.1938

Reedel süttis Kuksema vallas põlema Roosna-Alliku algkooli pesuköögi lagi. Kuna süttimist märgati, õnneselus koolijuhatajal hüdropuldiga tuld peatselt kustutada. Tuli nimetamisväärselt kehju ei tekitanud. Alguse oli tuli arvatavasti saanud kütmise läbi kuumaks muutunud korstnast, mille tõttu põlema süttis korstna ümber olev praht.

Järva Teataja, 6.2.1939

Karistusi prefektilt.

Wiru-Järva prefekt karistas Vladimir Indus't, elukoht Mäo wallas Palu asunduses 50-kr. rahatrahwiga wõi selle mittetasumisel 25-päewase arestiga selle eest, et ta novembrikuus m. a. Ruffema wallas Kaaruka külas koos Helmuti Liiidi ja Herbert Indusega läks külmata Johannes Ameri elukorterisse, kus hakkasid tantsuma ja trampima, korteriomani fu keelu jäifid tähele panemata ning jätkasid mürgeldamist. Hugo Pall'i, elukoht Esna wallas Wiisu külas, 20-kr. rahatrahwiga wõi selle mittetasumisel 10-päewase arestiga selle eest, et on hoidnud ja kandnud keelatud rewa.

Järva Teataja, 10.3.1939

Prefekti karistusi.

Wiru-Järva prefekt karistas Harald Alliku, 27 a. wana, elukoht Mäo wallas, Palu asund. ja Rudolf Sorberit, 18 a. wana, elukoht sealsamas, kumbagi 90-kr. rahatrahwiga wõi selle mittetasumisel 30 päewa aresti selle eest, et nad 21. jaan. s. a. Palu tule-tõrje peol lärmisid ja tülitasid teisi pidulisi. Helmuti Liiidi, 25 a. wana, elukoht Ruffema wallas Kaaruka külas, 50-kr. rahatrahwiga wõi selle mittetasumisel 25 ööpäewase arestiga selle eest, et tema novembrikuus Ruffema wallas Kaaruka külas koos Herbert ja Vladimir Indusega läks Johannes Ameri elukorterisse, kus hakkas mürgeldama.

Keelatud rewa hoidmise ja F. Induse pä-rast keelatud prefekt Alliku wallas Kella külas elukorteris Ruffema Koofti 50 kr. wõi 14-päewase arestiaa.

Lüriil, 1939. a. juul. walju häälega lärmite-mise pärast karistas prefekt Särewere w. elukorteris Johannes ja Konstantin Klaaseniit ning Johannes Simoniit 5 kr. wõi 5 päewa arestiaa.

Järva Teataja, 13.3.1939

SUUR NÄLJAAEG JÄRVAMAAL

Erakorralised ilmastikuolud, viljalikaldused ja ränk mõisade tööorjus põhjustasid 1695—1697. a. suure nälja. Talupoegi suri nagu loogu. — Süngelid mälestusi kaugest minevikust.

Ühes rassemaks ja fohutavamaks aja- järguks Järvamaale, nagu ka muule Eesti- maale, osutub näljaaeg 1695.—1697. a., mis- jugust aega nimetatakse suurimaks näljaajaks Eestis.

Sel ajal walitses meie maal üldiselt „kuldse ajana“ tuntud Rootsi aeg. Tegelikult aga Rootsi aeg mingeid loodustavaid korral- dusi silmnähtavalt teravakujuliseks muutui- wa näljaaja ärashoidmiseks ette ei võtnud. Mõisad olid küll Rootsi walitsuse poolt riigistatud, kuid rendile antud endistele oma- niiskudele. Mõisnikud aga püüdsid suurenda- da oma tulusid talupoegade arvel, võttes neilt talud ja ajades neid endid jõudes ja rabadesse. Talupoegadest lajuwad fohustiste foormised olid äärmiselt rüügas ja rõhuwad; tõvorjus wäljafamatamatult raske.

Järvamaal Koeru kihelkonnas teeldusid talupojad Kapu mõisa 1695. a. sügisel abiteo- lisi saatma, põhjendades, et tõvorjus juba niigi wäga suur ja ränk. Mõisaomanikule wastuhakkamine esines 1695. a. ka veel Türi- Alliku mõisas, kuhu isegi wene soldateid tut- suti mõisateoit osalijelt loobunud talupoegit karistama. Kuid talupojad olid mõnele sol- datile isegi kallale tunginud, mispärast rahwa waiastamiseks uut sõjawäge kohale telliti.

Et nii 1694, 1695. ja 1696. a. suwedel wilja- saagid kas täielikult wõi suuremalt osast ikal- dusid, siis talupojad ei suutnud enam kuidagi üle elada 1696.—97. a. talwe. Nälgauremisi esines juba 1696. a. lõppkuudel, alates oktoob- rist. Aasta lõpul esines juba niiwõrd suur suremine nälga, et surmuid enam keegi matta ei jõudnud ega suutnud, waid laibad matma- tult teedel mõisastikudes ja surmaaedadel le- bafid, milliseid alles, kuid ka ainult, talwel walge lumewaip fattis ja mattis.

Nälja sunnib ei hoolitud enam liqimele, isegi mitte wenna-de ega wanemate elust. Nii näiteks on teada juhtum Järvamaalt, kus Wiisu kõrtsi juures elaw saunik Kerre Tho- mas 1697. a. nälja waiastufeks ära tappis oma wenna Abo ja selle naise. Asi ise oli järeline:

Gas eelnimetatud saunik Kerre Thomas rittmeister Ludwig Roseni rendimaa-alal. Wend Abo aga etis oma naisega kolmanda wenna Wardi juures. 1696. aastal kutsus Thomas Abo koos naiseaga oma juurde elama, sest teada oli, et Aboil wilja tagawaraks. Abo tuligi Thomase juurde elama, tines kaasa 1 tündri rukist ja 4 wakka otri, misjulgusest wiljast aegajast ka Thomasele andis. Kui saa- bus 1697. a. kewad ja wilja enam kusaigilt kilt- wiks wõtta polnud, tappis Thomas ühel ööl wenna Abo ja selle naise, et omandada wen- na wiljatagawara. Oma naise fundis ta tap- miswõist waitima. Nalg Thomase majas oli tõesti suur, kuna nälga olid surunud temal ju- ba mitu last. Nüüd mattis ta ka tapetud wen- na ja wennanaise laibad oma waremalt sur- nud laste juurde. Wennalt tapmise läbi omandatud wikk ei suutnud siiski kuigi palju abi ja õnnistust tuua, sest 3 päewa weale wenna tapmist suri ikkagi nälga ta 10-aastane tütar.

Peljudes taludes surid nälga kõid talu-

elanikud, nii et hiljem talud hoopis tühjaks jäid. Põgeneti suure nälja puhul Järva- maalt peamiselt Põltsamaale, eriti Karinult ja Kuimetsalt. Kuid ka Tallinna, isegi Narwa ja Tartu, ning hiljem ka üle piiri Wenemaale walguti Järvamaalt.

1697. a. oli küll Tallinna wiljamagastnift 27 Järvamaa kroonmõisa talupoegade näl- jahäda wähendamiseks wiljalaeu antud, kuid laenuksaadud wili kadus nagu weetilt mää- ratumasse merre. Särewere mõlgnesid talu- pojad kroonu poolt hindamise alufeks wõetud sellekohase takki järele 3 nälja-aasta, nimelt 1695—1697. aastate eest wiljalaeu arwel 459 rootsi riigitaalrit. Koeru ja Ambla kihelkon- dade kohta teadaolewail andmeil suri küm- maski kihelkonnas nälga 200 inimese limber. Et Järvamaal lüidse nälga wäga terawakuju- liselt esines, siis pidi ka teistes Järvamaa kihelkondades nälgauremine suur olema.

Kuiwõrd süng ja mafendaw oli oluford nälja puhul Järvamaal, tõendab Türi kihel- konna Särewere mõisa talupoegade palwe

tolleaegele Rootsi kuningale Karl 11. kindral- kubernerile Axel Julius de la Gardie'le: „Meie waejed ja hädalised, kes meie mõõdu- nud laupäewal suure nälja pärast oma här- raste, kõrgeaulise härra Urtüll Wüldenbandti juures palusime leiba ja toetust. Kuid meid aeti halwasti ära ja isegi nii, et meie pidime minema kuradile, et teised saaksid tulla meie asemele. Nüüd sunnib meid kõige suurem hä- da põgenema Teie juurde kõrgeaulis krahw- lik Eestjellents, et meid waejeld inimesi al- taksite, et meie ei peaks mitte nälga surema.“ Samasuguseid abipalweid saadeti Järvamaalt weel Karinu, Räsna, Noosna-Alliku, Kaa- lepi, Burdi, Seidemessa, Türi-Alliku, Säre- were, Kuimetsa ja Nõmülä talupoegade poolt.

Et selline mõisnikkude toores ja julm käi- tumine tõsise ja mafendawat pilti wakkwa häda puhul õige laageduseks ohusus, siis süwen- das see juba 1695. a. talupoegade kestel tel- kinud ja puhkenud ärewat meeleolu.

1698. a. puhkes Türi-Alliku mõisa talupoe- gade hulgas uus rahutus, mis muutus lausa wastuhakkamiseks, nii et mõisarentnik Otto Friedrich von Buxhöfden sunnitud oli pöörduma kindralkuberner de la Gardie poole pal- wega, saata temale „uus meetod ja regle- ment“, kuidas ta talupoegi saaks sundida sõ- nakuulmisele. Selle andiski mõisnikule de la Gardie 7. juunil 1698. a., kuid tingimusel, et ta peaks oma talupoegi paremini koshkema, nende eest rohkem hoolitsema. Ka Ambla ki- helkonnas Räsna mõisas olid talupidajad mõisaomanikule wastu hakanud.

Kuid eelnimetatud näjahädad polnud ai- nukesed Järvamaal, waid 1740., 1787., 1848. ja 1868. aastatel esinesid uueb ikaldus- ja nälja-aastad, mis samuti wäga õudseid ja walusaid mälestusi järele jätsid, laastates maad ja nõudes ohwrits rohkesti inimeselusi. Enne seda on teada suure ja raske nälja- aastana 1602. aasta, kuid et need näljaajad iih-e-aastate festmusega olnud, siis on nad warju jäänud 1695—97. a. näljaaja kõrwal, mida nimetatakse suurimaks näljaajaks Jär- vamaal.

Konstaablite rajoonid Järvemaal.

Seoses valdade piiride muutmisega muutusid pisut ka konstaablite tegevuspiirkonnad.

Seoses valdade piiride muutmisega alates 1. aprillist on politseiainustite kujundamise määrusega muudetud ka Järvemaal konstaablite tegevuspiirkondi-rajoonid alljärgnevalt. Paide politsei-jaoskonnas, Kareeda rajooni moodustab sama wald, wälja arwatud Müüsleri ja Wobja külad ja Kodafeme, Koordi ja Müüsleri asundused. Koigi 1. rajooni kuuluvad: Ker, Sigapüüma, Silmli, Suur-Kareeda, Eõrandu ja Wäike-Kareeda külad ning Huufi, Kareeda, Koigi, Laimeta, Prandi ja Suulsi asundused Koigi walla ja Palu küla ning Palu asundus Paide wallast. Koigi 2. rajooni kuuluvad: Pallasi, Põndimetsa, Põnurme-Mlejäde, Põisawere ja Waali külad, ning Wädaniku, Põnurme, Kuitwene, Silmli-Uudismaa ja Waali asundused Koigi wallast ja peale selle Wäinjärwe wallast Jõeküla, Merja ja Walila külad. Paide 1. rajooni kuuluvad: Amiküla, Kirila, Kirilise asundused Koigi wallast, Padula, Põhjaka, Sargwene, Seinapalu-eesküla, Seinapalu-tagaküla, Walgama ja Westiaru külad — Luua, Mäeo, Müindi, Põhjaka, Prääma, Sargwene ja Wobja asundused Paide wallast ja Wobja küla Kareeda wallast. Paide 2. rajooni kuuluvad: Ees-Wõõbu Ginere, Mufila, Nurmli, Oja, Oitku, Puiatu, Puiatu-Aru, Põiatu, Sõmeru, Sõmeru-Aru, Taga-Wõõbu ja Tarbja külad, ning Ginere, Korba Laswure, Keebu, Pifaküla Purdi, Tännjala ja Koordi asundus. Wõhmuta 1. rajooni kuuluvad: Järwa-Jaani alewik, Jaladõpe, Jalgema, Karinu, Keika, Kuitfalu, Metsla, Paistewälja Tamme ja Türije külad ja Karinu, Metsla, Drina, Namma, Selliküla, ja Tõrwaaugau asundused Wõõmuta wallast ja Ruusna asundus Wäinjärwe wallast. Wõhmuta 2. rajooni kuuluvad: Ilwene, Kaarula, Kagawere, Metstagufe, Deti, Walasti, Wariwene ja Alliküla, ning Kufema, Metstagufe, Põho ja Roosna-Alliku asundused samast wallast ja Kodafeme as. Kareeda wallast.

Wäinjärwe 1. rajooni kuuluvad: Koeru alewik, Elawere, Kallisa, Laoneoja, Paemurru, Puhmu, Puiwene, Roodewiku, Salutagufe, Tudre, Wahu, Wisusti, Wuti külad, ning Aruküla, Kapu, Kaarli, Kamama ja Sandhosi asundused. Wäinjärwe 2. rajooni kuuluvad: Abaja, Rahtanua, Laiswene, Metsanurga, Rõhu, Wao külad, ning Aru, Elawere, Erwita, Koidu, Norra, Preebi, Udena, Wao, ja Wäinjärwe asundused samast wallast ja Müüsleri küla ning asundus Kareeda wallast.

Wäätfa rajooni kuulub peale Wäätfa walla weel Reopalu asundus Paide wallast. Tapa politsei-jaoskonna piirkonnas on rajooni kuuluvad: Ageri, Ahula, Arawete, Kaalepi, Kihme, Kiigemõisa, Weitla, Dragemisa ja Pallewene külad ning Ageri, Ahula, Kaalepi, rajooni kuuluvad: Ageri, Ahula, Kaalepi, Kurjoo, Mägise, Dragemisa ja Seidla asundused. Albu 2. rajooni kuuluvad Kõrgenurga, Pehimetsa, Lohala, Mägede, Mõnuwene, Panga, Peebu, Saare, Soofalu, Sugalepa, Sääsküla ja Wetepere külad, ning Albu, Aru, Järwa-Madise asundused. Umbila 2. Aru, Järwa-Madise asundused. Umbila 1. rajooni kuuluvad: Umbila alewiku osa,

Kufewere, Kärawete, Sinnapää, Birfu, Kaudla, Priimli, Raka, Rawa ja Witta külad, ning Kufewere, Kärawete, Sinnapää, Priimli, ja Rawa asundused. Umbila 2. rajooni kuuluvad: teine osa Umbila alewikust, Jõgisoo, Kaarewene, Koigi, Koigi-Aru, Leodewäija, Käsna ja Tamniku külad, ning Karluse, Koigi, Kuru, Piwaku, Piisingi, Roosna, ja Suuga asundused samast wallast ja Karluse küla Pehise wallast. Megwii du rajooni kuuluvad: Umbila wallast Jänebda, ja Kõrwe külad, Pehise wallast Megwii du alewik, Ritte küla ja Pikkpalu asundus. Pehise 1. rajooni kuuluvad: Rootma Kolgu, Koluõisa, Kuru, Moe, Nõo, Põrika, Rauafõrwe, Tapa ja Tõrma külad ning Imastu, Leesi, Pehise Lõfso, Moe, Niibu, Olew, Pruuna, Põrika Tapa ja Tõdratõrwe asundused. Pehise 2. rajooni kuuluvad: Pehise alewik, Kadata, Koolme, Läpi, Läste, Djatüla, Pruuna, Pruuna-Kõrwe, ja Rägawere külad, ning Aru, Kurge ja Rägawere asundused.

Rakke rajooni kuulub terwelt Rakke wald. Wajangu 1. rajooni kuuluvad: Lawere, Elliwere, Järvi, Keranta, Kuie, Kõde, Pitewere, Wajangu ja Warangu külad, Lawere, Ilmandu, Kuie, Kuuwafaare, Kurli, Raigu, Warangu ja Wõõmuta asundused. Wajangu 2. rajooni kuuluvad: Tamsalu alewik, Aluvere, Järwajõe, Kaewa, Kalle, Raistewälja, Sauna, Sawalduma ja Uudeküla külad, ning Krasli ja Tamfalu asundused, samast wallast ja Pehise wallast: Anduniidu, Kaarli, Lokuta, Rõmküla, Piilu, Priima, Sauna, Sassi, Uus-Piilu ja Waha, kulmu külad, ning Kaarli, Saiakopli ja Sassi asundused. Türi politsei-jaoskonnas on rajoonid moodustatud järgnevalt: Kõru rajooni moodustab Kõru wald. Särewene 1. rajooni kuuluvad: Aruküla, Mätsaare, Jändja, Karjaküla, Kihli, Mõlaküla, Pihimetsa, Punnisaare, Põikwa, Torawere ja Wilita külad, ning Kolu, Kõltsi, Tapa ja Särewene asundused, ning Särewene riigimõis. Särewene 2. rajooni kuuluvad: Epneri, Rõduküla, Lokuta, Pala, Saatre, Tori, Wirika ja Anari külad, ning Alliku, Kiru, Lokuta, Põska ja Tedre asundused, ning osa Türi linnast ja peale selle weel Paide wallast Mõnnaku küla. Särewene 3. rajooni kuuluvad: Mäeküla, Rõnwene, Oisu, Kärewene, Oisu-Wäljaotsa, Raufka, Ketta, Taisse, Tännaküla, Niamaa külad, ning Mäeküla, Riffassaare ja Tori asundused.

Järva Teataja, 20.3.1939

Peo-õhtu Roosna-Allikul.

Naiskodukaitse Roosna-Alliku jaoskond korraldab pühapäeval, 26. märtsil, kohaliku algkooli ruumes pidu-õhtu. Kavas on rahvataitset, muusikalisi ettekandeid puhkpillide orkestrilt ja meeskvartetilt. Lõpuks tants.

Järva Teataja, 22.3.1939

28 noortejuhti J.-Jaanist.

Eriline huvi valitses kursuselasis Eesti Mängude kava õppimise vastu.



Pildil Järva-Jaani maanoorte-juhtide kursusest osavõtjaid. Teises reas vasakult teine õppejuht, Järvamaa maanoorte instruktor Ev. Roosaare, neljas — kursuse üldjuht, J.-Jaani konsulent agr. A. Saar ja viies — rahvatantsu-instruktor prl. N. Talur. Pildilt puudub teisi lektoreid ja osa kursuslasi.

Järva Noortejuhtide Kooli kursuste sarjas lõppes hiljuti Järva-Jaanis konvendi-piirkonjaline maanoortejuhtide kursus, mil-line Järva maanoorteühenduse ja Järva-Jaani põllumeeste konvendi ühisfõrardu-sena kestis nädalapäevad. Kursuse üldju-hiks oli Järva-Jaani maatulunduskon-sulent agr. Ants Saar, õppejuhiks maan. instr. Ev. Roosaare. Loengutega maanoorte-juhtidele esinesid veel üleriiklik maanoorte sekretär N. Paqlant, kes viibis 2 päeva Järva-Jaanis, konvendi noortewanem Ed. Runnel, Järva kodumajanduskonsulent prl. Milli Mägi, konstaabel Nus j. t. — Rah-watantse ja võimlemisettefandeid õpetasid ning juhatasid Eesti Mängude instruktorid prl. N. Talur ja L. Talbot. Viimased esi-nesid ka erialalistel loengutega.

Kursust külastas ka kooli juhataja, Järva maanoorte wanem aar. S. Põp, kes kühiks töökohustuste tõttu ei saanud noortele esi-ne-da loenguga.

Loengud toimusid kõik Järva-Jaani kon- wendi ruumes, võimlemisharjutused aga Orino todutööstuskooli ruumes. — Võim-lemisharjutustel töötati midne wabetusega, kuna eraldi harjutusi ei tulnud teha mitte ainultki kursuslaste mees- ja naisrühmade- ga, waid instruktorite kohalolekut kasutasid teisedki Eesti Mängudest huvitatud organi- satsioonid. — Rahwatantsu harjutused toi- musid tuletõrje feltimajas, mille awarad ruumid ometi kühasteks kippusid jääma.

Kursuse lõpetasid järgmised noored: En- del Gran, Ilse Järwe, Arnold Kaljumäe, Helmi Kase, Peino Kippar, Arnold Klunf, Johannes Kurwe, Alide Liedlein, Helbur Lodi, Helja Lodi, Herbert Lodi, Meida Lus- te, Oswald Maašil, Liidia Muft, Arnold Draz, Elmu Peltai, Edgar PECIALU, Selma Raudem, Ada Rohiks, Martin Roosileht, Gu- go Rootalu, Arwed Taada, Henn Taimsoo, Saale Teewan, Jaan Uustare, Meeta Uus- tare, Woldemar Wärsen ja Rudolf Suna- puu — kokku 28 noortejuhti.

Järva maleva meistrid raskejõustikus.

Tõstmises saavutati häid tagajärgi. — Uksustest tuli esikohale Türi malevkond.

Pühapäeval peeti Türi Järva maleva meistrivõistlused tõstmises ja kreeka-rooma maadluses. Võistlusest osavõtjaid oli maadluses 23 ja tõstmises 12. Võistlused toimusid tuletõrjehingu saalis rohkearvulise pealtvaatajaskonna ees. Tõstmises saavutati häid tagajärgi ja raskekaalus püstitas Otto Orav uue maleva rekordi tagajärjega 305 kg (end. rekord oli 297,5 kg). Väljaspool võistlust saavutas ta koguni 310 kg. Tõukamises saavutas ta 130 kg, mis samuti uueks rekordiks. Hea tagajärje saavutas ka türlane R. Laane keskekaalus — 300 kg. Viimane püstitas surumises uue rekordi, tagajärjega 92,5 kg. Endine rekord oli samuti tema nimel tagajärjega 87,5 kg. Ka teiste tagajärjed on keskpärased.

Maadluses võis samuti näha toredaid matše, mis näitab, et Järvamaalt võib sirguda häid ja sitkeid matilõvisid.

Tõstmises tulid kohtadele: sulgkaal: meister ja 1) Bruno Toomla (Tapa) — 227,5 kg, 2) Evald Pärn (Türi) — 192, 5 kg; kergekaal: meister ja 1) Gustav Murikse (J. Jaani) — 255 kg, 2) Raimond Tipi (J. Jaani) — 217,5 kg, 3) Aug. Eedma (Türi) — 210 kg; keskekaal: meister ja 1) Rudolf Laane (Türi) — 300 kg, 2) Priidu Viitmaa (Tapa) — 255 kg, 3) Aleks. Mätlik (Paide) 245 kg; poolraskekaal: meister ja 1) Osvald Rammo (J. Jaani) 297,5 kg, 2) Helmut Kirsipuu (Tapa) 240 kg, 3) Endel Naeris (Paide) — 220 kg; raskekaal: meister ja 1) Otto Orav (Paide) — 305 kg.

Maadluses tulid kohtadele: kärbeskaal: meister ja 1) Oskar Roosa (Türi), 2) Alfred Kimmel (Türi), 3) Lembit Esko (Türi); sulgkaal: meister ja 1) Aleksander Aadojaan (Türi), 2) Juho Allam (Türi), 3) Evald Pärn (Türi); kergekaal: meister ja 1) Edgar Kasekänd (J.-Jaani), 2) Lembit Saar (Paide), 3) Oskar Simson (Paide); kergekeskekaal: meister ja 1) Arnold Vihmand (Paide), 2) Arnold Edeberg (Ratsadivisjon), 3) Eduard Tobi (Paide); keskekaal: meister ja 1) Endel Nael (Türi), 2) Erich Oltjer (Paide); poolraskekaal: meister ja 1) Kaljo Rätsep (Tapa patarei), 2) Juhan Nurm (Paide), 3) Helmut Kirsipuu (Tapa); raskekaal: meister ja 1) Burmeister (Türi).

Uksustest tuli punktidega esikohale Türi malevkond 24 punktiga, teiseks jäi Paide ma-

levk. — 16 p., kolmas ja neljas Tapa ja Järva-Jaani 11 punktiga. Esikohtadele tulnuile jagas diplomid ja auhinnad välja Järva maleva pealik kol. K. Prees.

Järva Teataja, 27.3.1939

Viisu-Koordi-Kaaruka veeühisus võib asuda tööle.

Esmaspäeval peeti Paides järva maavalituse ruumes Järva maaveekomisjoni järjekordne koosolek, kus otsustati luba anda Viisu-Koordi-Kaaruka veeühisusele tegutsemiseks. Eelnimetatud veeühisuse tegutsemise loa andmine lükati varem mitmesugustel põhjustel edasi juba kaks korda. Eeltööd veeühisuse loomiseks on tehtud Põllutöökoja maaparandus- ja maamöödu talituse poolt juba 1936. aastal. Veeühisuse ülesandeks on Esna ja Kuksema valla Viisu, Koordi ja Kaaruka küla põllupidajate rohuvaade kuivendus võimaluste loomine. Ühisuse peakraavi pikkus on üle 10 kilomeetri ja peakraavi vesikonda kuulub 317 ha maad. Ühisuse piirkonna suurus on aga 565,7 ha. milline maa kuulub 82 majapidamisele.

Eelarve järgi läheks kogu tööde teostamine maksab 20.867 krooni, mis keskmiselt teeb ühe hektaari kohta 37 krooni. Vastav kapital loodetakse saada riikliku toetuse näol 13.000 krooni ja osamaksudest arvatakse laekuvat 7.876 krooni.

Samal veekomisjoni koosolekul kinnitati veel Abaja-Merja veeühisuse peakoosoleku protokoll.

Järva Teataja, 29.3.1939

Järva raskejõustiklased pühapäeval Tallinnas võistlustules.

Hooaja viimase raskejõustiku võistlusena järvalastele toimub pühapäeval, 16. aprillil, Tallinnas K. L. Harju ja Järva malevale raskejõustiku võistlus. Järva meeskond tõstmises on kindlaks määratud alljärgnevas koosseisus alates sulgkaalust: B. Toomla, G. Murikse, R. Laane, O. Rammo ja O. Orav. Neist meestest peaksid kindlad võitjad olema Toomla, Rammo ja Orav, kuna Murikse ja Laanel on aga vastasteks võrdsete võimetaga harjulaused. Tõstjail tohime loota siiski võitu 4:1, millise tulemuse juures jääb lõppsõna ütelda maadlejatel, kes esinevad plüts kärbeskaalust alljärgnevas koosseisus: E. Võidula, K. Rätsep, E. Rõhtmets ja H. Kirsipuu. Maadlejatest omavad kindlaid võidusansse E. Rõhtmets, E. Võidula ja E. Kasekänd, kui need mõhed suudavad võita, siis kaotab Järva malev maadluses 3:4, kuid tuleb üldpunktidega 7:5 võitjaks, nagu see oli esimesel võistlusel 1937. aastal. Igal juhul näib võistlus kujunevat väga tasavägiseks ja pipevaks.

Järva Teataja, 14.4.1939

Kohutav tulemõll Roosna-Allikul.

Pühapäeval hävines R.-Allikul rida maju ja hulk varandust ligemale 50.000 krooni väärtuses. — 30 inimest jäi peavarjuta. — Tulle jäi ka loomi.

Pühapäeval kella 13 paiku tekkis suurem tulikahju Wõhmata wallas Roosna-Alliku asunduses, milline tekitas kahju ligemale 50.000 krooni väärtuses. Tules hävisid koolimaja osaliselt, Rihme piimatalluse R.-Alliku koorejaama hoone ja rida kõrvalhooneid. Tulle jäi ka 1 lehm, 2 siga ja 1 mullikas, kuna umbes 30-pealine kari suudeti viimastel minutitel päästa. Peavarjuta jäi umbes 30 inimest, kellest osa põles puupaljats. Tuli jäi tõenäoliselt alguse koorejaamatorstnast lennanud sädemest ja lewis kohutava kiirusega, kuna walitses umbes 8-palline tuul, mis viis sädemed kuni kilomeetri kaugusele, kus süttis metsas 1 kuust ja kände, millest suudeti kustutada. Tulele suudeti piir panna kella 21 paigu, kuid kohale jäi tuletõrje walwe mootorpritsidga.

Tuld märgati kella 1 paiku päeval Roosna-Alliku 6-kl. algkooli talli katusel. Tall kulus nurekhitise, millise ühise katuse all asetsevad veel pesuköök, kütin ja Rihme piimauhinagu R.-Alliku koorejaama hoone. Tuli haaras kiiresti kogu nurekhitise. Tuld märgati esimesena poisikehed, kes algkooli platsil olid mängimas palli. Kui nad oma tähelepanekust suutsid wanematele inimestele teatada, oli juba kogu hoone lausa leekides ning sädemed kandusid edasi R.-Alliku algkooli hoonele ja end. mõijaomaniku G. Stadelbergi kojutisel olemale teedeministeeriumile kuulual karjalaudale. Olgu muide märgitud, et tuli lewis üle põliste parajnuude umbes 150 meetri kaugusele, süüdates seal hooned. Osa wahepealsete hooned jäi imekombel süttimata. Tule kiire lewinemine oli tingitud tule võimsusest. 7—8-pallilise tuulega kandusid sädemed kooni kilomeetri kaugusel olemasse metsa, kus süttis kuni kuust ja kinnustikku. Seal suudeti aga tuli kustutada, kuna seda õnnelkombel otsekohe märgati.

Kuna tuli ähwardas ka teemeistri maja, siis toodi selle läheduses asuvalt garaazhilt wälja tehhoowel jt. teeparandusmasinaid. Eriti karbetaw oli seetõttu, et samas ajetteb ka bensini ja õlide ladu. Tule lewit sinna suudeti aga tõkestada. Stadelbergi laudast suudeti päästa 30-päine loomakarj, kuid tulle jäi siiski 1 Stadelbergile kuuluw mullikas, 2 siga ja 1 lehm, mis kuulusid koolijuhatajale Joh. Sinnowile, kes ise õnnetuse filmavilaul oli kodust eemal. Nifaks sellele jäi tulle Sinnowil sõiduauto ja meierei teisel korral elutsewail üürilisel rohkelmal ja vähemal määral warandust. Ildie jäi peavarjuta umbes 30 inimest, kellest suuremaiks kahjukannatajaks on Hans Rängsepp, N. Sinnow, W. Ruthe, M. Lauren, M. Täht, M. Murdmetz, Joh. Waldoja j. t. Wälja suudeti tuua kooliteenija E. Rõrma, õpetaja A. Allikajaga j. t. warandus. Üüriliste kahju tõuseb kogunummas kaugelt üle 1000 kroonile, kusjuures osa üürilisi jäi puupaljats.

Kahju tõuseb kogunummas ligemale 50.000 kroonile, kusjuures suuremateks kahjukannatajateks on Wõhmata wald, kelle kahju ulatub 22.000 kroonile. Koolimaja oli kindlustatud 30.000 krooni eest. Samuti olid kindlustatud ka wallale kuuluwad vähemad kõrvalhooned, — umbes 1150 kr. eest, kuna wallaswara oli kindlustamata. Tagasihoidlikult wõttes hinnatakse Rihme piimauhinagu kahju 12.000 kroonile, kuid tegelik kahju wõib olla

suurem. Koorejaama hoone oli kindlustatud 9.000 ja siseleade 12.000 kr. eest. Siseleade lat tulet tugewasti rikunud, kuid arwatakse, et ta osutus siiski suurema remondi järele töötamistõblilikuks.

Märkimiswäärne on kohaliku naiskodukaitse jst. energilisuus tuleõnnetute abistamisel. Eriti organiseeris naiskodukaitse peavarjuta jäänute toitlustamist ja majutamist. Ohutsid olid kõigile juba leitud õõrtorlerid. Wäärib veel märkimist, et õnnetusel ei paistnud filma eriti masendawat meeleolu. Muide sai õnnetusel kümnekond inimest vähemaid wiigastusi, neist enamik tuletõrjujad. Tuletõrje oli kohal Paide, Türit, Wõhmutalt ja Karedalt. Kohal wiibis ka brigaadipealik G. Kullerkann. Kustutusõid juhatas abipealik A. Grünberg. Tulele suudeti piir panna kella 21 paigu, kuid õõks jäi kohale tuletõrje walwe 2 mootorpritsiga ja umbes 100 inimelega, kuna koolimaja teise korrast paksud laed löid ikka ja ikka jälle lõõmama.

Järva Teataja, 26.6.1939

Elli Ilomets 25 aastat õpetajaks.

29. mail pühitseb Elli Ilomets oma 25-aastast õpetajaametit juubelit. Samal päewal täitub temal ka 45 eluaastat.

Elli Ilomets sündis 29. mail 1894. a. Järwamaal, Kuffema wallas, Roosna-Allikul põlumehe tütreana. Oppis Paide linna tütarlaste koolis ja hiljem Paide Naiskõnnuasiinmis. 1914. a. omandas algkooli õpetaja kutse, millest ajaft alates töötab õpetajana. Olnud õpetajaks Walastis, Wahukülas, Koeru alg- ja täienduskoolis, Amblas ja praegu töötab Tamjalus. Abielus 1920. aastal, millest abielust sündinud wiis poega, kellest kaks surnud.

Kutsetöö kõrwal on ta energiliselt osa wõtnud seltskonna tööst, olles Koeru õpetajate ühingu asutaja liige, töötanud pidemalt Koeru Hariduse ja Spordiseltsis juhatuseliikmena. Mates 1934. a. on Naiskodukaitse Koeru jaoskonna esinaineiks.

Järva Teataja, 26.5.1939

Kuksemaa tuletõrjel tuleb aastapäev.

Kuksema vabat. tulet. ühing korraldab 9. juulil Roosna-Alliku aasal aastapäeva-peo ühes paraadiga. Kogumine algkooli juurde on kell 13 ning rongkäik algkooli eest peo-aasale ning võistlustele toimub kell 14.30. Hiljem on korraldatud tants.

Järva Teataja, 30.6.1939

Kuksema tuletõrje pühitseb aastapäeva.

Pühapäeval, 9. juulil korraldab Kuksema Vabat. Tuletõrje ühing Roosna-Alliku aasal oma aastapäeva peo ühes paraadi- ja võistlustega.

Kogunemine toimub algkooli ette kell 13.00, kust kell 14.30 algab rongkäik peo-platsile. Koos paraadiga toimuvad peo-platsil ka auhinnalised võistlused käsipritsil, teatejooksus ja ronimises. Peo vaheaegadel ja tantsuks mängib puhkpillide orkester. Kell 21.00 jätkub pidu tantsuga Roosna-Alliku pritsikuuris. Peol on korraldatud ka einelaud. Pääsmed võistlustele maksavad 25 s., tantsule 35 s. Pidulõpe kell 03.00.

Järva Teataja, 7.7.1939

Võhmutalt varastatud mullikad alles leidmata.

Mäletatavasti varastati mõni aeg tagasi Võhmuta vallast Kaaruka külast karjamaalt K. Truumehe ja E. Milderi kaks mullikat, milleste väärtus kogusummas tõuseb umbes 300 kroonile. Levis arvamine, et varas müüs mullikad edasi Järva-Jaani laadal.

Otsekohe selle järele politsei asus vargust selgitama, kuid nagu kuuleme, ei ole seni veel suudetud juurdlust viia lõpule. Küll aga on kuuldavasti saadud üsna tulusaid andmeid. Üks mullikaist oli mäletatavasti must-valget, teine valge-punast kirja. Mõlemad olid tõuloomad, mis omakorda kergendab varguse selgitamist.

Järva Teataja, 5.7.1939

Roosna-Alliku koolimaja ülesehitamisele

Tööd lähevad maksma esialgsel arvestustel kuni 40.000 kr. – Tänavu püstitamisele ka uued kõrvalhooned.

Hiljutisel Roosna-Alliku suurtulikahjul hävines teiste hoonete hulgas ka Roosna-Alliku 6-kl. algkooli maja osaliselt, kusjuures Võhmuta valla kahju ulatus 22.000 kr.

Koolimaja ülesehitamiseks õppetöö alguseks astuti valavalitsuse poolt kiireid samme. Praegu on ins. A. Laupal koostamisel koolimaja ülesehitamise projekt. Tõenäolikult tuleb mõningaid muudatusi ruumide jaotuses, mis tules hävinenud koolimajas, kui end.

mõisa härrastemajas, kooli nõuetele täielikult ei vastanud. Nii töötab Roosna-Alliku koolimaja ülesehitatuna kujuneda kõigiti eeskujulikuks.

Esialgsel arvestustel võib ümberehitus maksma minna kuni 40.000 kr., millise summa vald osaliselt saab katta kindlustusmaksust.

Püstitamisele tulevad tänavu ka mahapõlenud koolimaja kõrvalhooned.

Järva Teataja, 14.7.1939

Roosna-Alliku revolvi- kangelane tabati.

Neljapäeva hilisõhtul vahistati Paide kriminaalpolitsei poolt Albu wallas Rihme külas elutsev Albert Kanter, 34 a. vana. Kanterit süüdistatakse mõõdunud pühapäeval toimunud Roosna-Alliku peo korraldaja Johannes Sell'i lastmises. Kanter oma teo vabanduseks seletab, et tema tahtnud Sell'i revolviiriga ainult lüüa, kuid relv läinud käes kogemata lahti, millest Sell sai haavata mafakust õlast.

Järva Teataja, 14.7.1939

Murdvargus südapäeval Kaarukas.

Võhmuta wallas, Kaaruka külas Jõnuga talus elutsev Johannes Alu teatas ametivõimudele, et kehtnädalal kella 13—14 vahel on tema lukustatud elumaja aina purustamise teel sisse tunginud. Lahti muritud lukustatud lausahtel ja ära viidud 150 kr. raha. Varas oli kaotanud kofee, millel pererahvas viibis kodust eemal ja kodus oli ainult talu vanaperemees, kes aga ei kuulnud sisse-murdmist.

Järva Teataja, 21.7.1939

Roosna-Alliku koolimaja ehitustööd antakse välja.

Peale ins. A. Laupa poolt koostatud Roosna-Alliku algkoolimaja ülesehitamise projekti kinnitamist. Haridusministeeriumi poolt, otsustati kiiresti välja anda ehitustööd. Projekti järgi tuleb osaliselt uuen-dada algkoolimaja teise korratalad ja lagi, panna hoonetele uued sarakid ja lüüa peale plekk-katus. Ehitustööd peavad lõppema hiljemalt 1. oktoobriks, et vältida koolitöö alguse hilinemist. Ehitustööde väljapakumine toimub 23. augustil J.-Jaanis, Võhmuta val-lamajas.

Järva Teataja, 16.8.1939

Selgitati R.-Alliku tulikahju algus.

Koorejaama korstna siibri lahtiolek põhjustas 70.000 kr. kahju.

Möödunud kuul oli raskem tuleõnnetus Koorejaama-Allikul, kus tulehõll hävitas Rihme piimaitingile kuuluma R.-Alliku koorejaama, vooliselt R.-Alliku 6-kl. algkoolihoone ja peale selle veel rea kõrvalhooneid. Peale hooneite hävits tules rohkesti elanike vallastvara. Kooskõlmas tõusis tuleõnnetuse läbi tekitanud kahju üle 70.000 fr.

Tulikahju tekkimise põhjuste kohta valitses kohapeal selgusetus. Teati vaid seda, et tuld nägid esimeisena poisikesed algkooli talli katusel, kust tuli edasi levis õise koha-tava kiirusena.

Ametivõimude poolt alustati süüdimõistmist kõhta eneraalilt juurdlust, kuid ka see ei andnud algaal tagajärki. Esialgne oletus, et tädemed talli katusele tulid koorejaama korstnast, lauges ära, kuna korsten oli varustatud korrasoleva tädemetepüüdiaga.

Pikemat juurdlustel õnnestus Paide kriminaalpolitseil nüüd selgitada, et tulikahju tekitav tädeme tuli ifkaal koorejaama korstnast. Korstna lähemal järelewaatusel selgus, et puistatla juurel tulewad tädemed leidfid iibe siibri lahtioleku tõttu õise tee korstnast, ilma et nad tädemetepüüdiast õlefid hattu-nudfi.

Järva Teataja, 28.7.1939

Oeti algkool suleti.

Haridusministri otsusega suleti Võhmata valla Oeti 4. kl. algkool õpilaste vähese arvu tõttu. Senisel Oeti algkooli õpilastel tuleb üle minna peamiselt R.-Alliku 6 kl. algkooli.

Järva Teataja, 23.8.1939

Oksjonihamer alustab tööd.

Hulk Järvamaa talusid muuakse võlgade katteks.

Peale suvist „armuaega“ algab nüüd tegevust jälle oksjonihamer. Ning tänava näikse tal Järvamaal tegevust olevat rohkesti. Kohe esimesel äripäeval peale talude oksjonite keeluaega, s. o. 2. oktoobril, on Järvamaal müügile määratud pikk rida kinnisvarasid, kelle omanikud pole suutnud täita endi maksukohustusi. Peale selle müüakse mõned talud enamakkumisel ühisvaranduse jaotamise otstarbel.

Tapa jaoskonna kohtupristav O. Sauvere poolt müüakse 2. okt. s. a. kell 10 homm. Rakvere ringkonnakohtu saalis avalikul enamakkumisel järgmised kinnisvarad Järvamaal: J. Puusepa nõudel Riho Peetla talukoht „Pedu“, mis eraldatud Albu mõisast, suurus 26 dess., hinnatud müügiks 2000 kr.; J. Hansell nõudel Aug. Kruusmaa talukoht „Siimu“, mis eraldatud Palu mõisast, suurus 27,02 ha, hinnatud 3000 kr.; J. Arujõe ja O. Adami nõudel Ado Adam'i maakoht „Linnametsa“, erald. Käru mõisast, suurus 14,97 ha, hinnatud 4500 kr.; H. Veebeli nõudel Hindrei Feldt'i maakoht „Jürna“, erald. Viisu ja Roosna mõisadest, suurus 25 ha, hinnatud 1000 kr.; A.-s. Uus-Balti Metsatööstuse nõudel Arnold Sarjas'i maakoht „Mäetsa“, suurus 6,65 ha, hinnatud 250 kr. ja maakoht „Valli“, suurus 7,08 ha, hinnatud 200 kr., erald. Liigvalla ja Varangu mõisadest; A.-s. Eesti Laenu-panga nõudel Edmund Mühlbaum'i maakoht „Tiive“ (mõttel. osa), mis erald. Orina mõisast, suurus 22,56 ha, hinnatud 1000 kr.; Alvine Nupp'u nõudel Karl Tõruke'se pär. tombu talukoht „Saa-

re“, erald. Liigvalla mõisast, suurus 41 dess., hinnatud 5000 kr.; Metsade Peaval. nõudel Alde Schultz'i maakoht „Mäetsa“, eraldatud Järva-Jõe mõisast, suurus 18,47 ha, hinnatud 3500 kr.; M. Täht'i nõudel Miina Okmann'i pär. tombu maakoht „Kahuri“, eraldatud R.-Alliku mõisast, suurus 8 ha, hinnatud 1100 kr.; A.-s. Tartu Tööstuse Panga nõudel Robert Korkmann'i talukoht „Kerri-Hanso“, erald. Tapa mõisast, suurus 30 dess., hinnatud 3500 kr.; Põllutööstus-ministeeriumi nõudel Leopold Aur'i maakoht „Valgevärava“, erald. Ötla mõisast, suurus 21,85 ha, hinnatud 5000 kr.; Eesti Maakrediid-seltsi võla katteks Axel Linkhorst'i maakoht „Pargi“, erald. Seidla mõisast, suurus 12,12 ha, hinnatud 900 kr.; E. Rull'i nõudel Joh. Tippi maakoht „Koidu“, erald. Kärevete mõisast, suurus 17,81 ha, hinnatud 2000 kr.; J. Kodres'e nõudel Liisa Starkopf'i Käru mõisast eraldatud ehituskruunt ühes hooneite ja päraldistega, suurus 0,47 ha, hinnatud 2500 kr.; R. Veelman'i j. t. nõudel Jüri Unt'i R.-Alliku mõisast erald. talukoht „Kasiko“, suurus 28 dess., hinnatud 1500 kr.; V. Brenner'i nõudel Ado Klemens'i pär. tombu maakoht „Habe“, mis erald. Särgavere mõisast, suurus 0,56 ha, hinnatud 200 kr.

Ühisvaranduse jagamise otstarbel müüakse samas J. Martinson'i j. t. talukoht „Liva“, mis eraldatud Ageri mõisast, suurus 20 dess., hinnatud 4000 kr. ning S. Krentsmanni ja J. Tamberg'i talukoht „Läänemäe“, erald. Aruküla mõisast, suurus 50 dess., hinnatud 4000 kroonile.

Järva Teataja, 25.8.1939

Liutsalulased ja õnnejumal.

Õnnejumal. Wab. Tuletõrjeühing on näitemiit ja loterii-allegri, mis korraldatakse pühapäeval, 3. sept. Liutsalu külas tuletõrje üh. oma ruumes ja alas, töötas illetada eelmiste aastate omalaadised Liutsalus. T. U. kohapealne Naisring on energiliselt tegew olnud, et näitemiitide väljapanud elemete kogu oleks arvukas, kuid ka väärtuslik, millest ulatusliku aja moodustab ringi liikmete käte töö. Loterii-allegri on rikkalik võidunumbritest ning õnnejumalanna laitse all. Einelaud on võimeline rahuldama ja varustama kõigega, mis puutub maitse- ja lõhkuksimuse. Mina Roosna-Alliku puhk-

pillide orkester hoolitseb illepa meeleolu eest nii näitemiitide, kui ka õhtuse tantu ajal, mille alguseks on ette nähtud kell 21.00.

Järva Teataja, 30.8.1939

Roosna-Alliku algkooli ümberehitustöö pakuti välja.

Eile toimus Võhmata avlavalitsuses Roosna-Alliku algkooli ümberehitamistööde väljapakumine. Kahest pakkujast võttis töö endale ins. Laupa, kes ühtlasi koostanud ka ümberehitamiseks vajalise projekti. Ehitustöödega tahetakse alustada peatselt, et neid oktoobrikuu alguks lõpule viia.

Järva Teataja, 1.9.1939

Valla- ja linnavolikogude valimised ukse ees.

Järvamaal on kõikjal alanud valimiste eeltööd. - Lähemaid andmeid valimisringkondadest. - Allkirjade tõestamine toimub vallamajades ja ringkondades.

Walla- ja linnavolikogude valimised seisavad ukse ees. Juba reedel algab kõikjal kandidaatide ehitamine, mis kestab kuni pühapäevani, kusjuures pühapäeval on selleks aega veel 7 tundi. Sellest olenevalt on ka kõikjal Järvamaal juba alustatud valimiste eeltööd, milleks arenevad rahulikul ja sõbralikul. Sama on maksim üldjoontes ka Järvamaal asellevate linnade kohta. Allkirjade tõestamine toimub linnades linnavolikogude, maal enamikus valdades wallavolikogudes, suuremates valdades ka ühikutes ringkondades.

Kõik Järva linnad moodustavad igakümneme valimisringkonna, kuna maal on Järva maavanema oisulgea wallavolikogude valimise seaduse põhjal määratud wallavolikogude valimisringkonnad ja nende piirid järgmiselt:

Albu wald — 3 valimisringkonda. 1. ringkond: J. Madise alevik ja asundus, Pullenere küla, Seidla ja Raalevi aj., Kalevi, Rihme, Riigumõisa ja Ageri küla, Ageri ja Kodru aj., Panga küla, Albu aj., Wetepere, Kõrvenurga ja Keitla küla ja osa Ahula aj. 2. ringkond: Aravete küla, Kurisoo aj., Mägise aj., Lohala küla Sääskküla küla, Orameisa küla ja aj., Ahula küla ja osa Ahula aj. 3. ringkond: Mägise, Lehtmetsa, Peedu, Mõnnuvere, Saare, Sugalepa ja Soojaku küla.

Ambla wald — 2 valimisringkonda. 1. valimisringkond: Randla, Piru ja Jäneda küla, Jäneda aj., Niterjärve aj., Antewere, Kõrve küla ja Antewere aj., Ambla alevik, Kõrvere küla, Rata küla ja aj., Räsna aj. ja Räsna küla, Pinnape küla, Pinnape aj., Kõrwarete küla, Kõrwarete-Aru küla, Kõrwarete aj., Aru aj., Jõgijoo küla ja osa Kõrwarete aj. 2. ringkond: Rawa küla ja aj., Wistla küla, Prümli küla ja aj., Tammitu ja Kaarewere küla ning Viivaku aj., Väisingu aj., Kõõsna aj., Sopi ja Kõigai küla ning Kõigai aj., Kõõwälja küla, Kõigai-Aru aj., Karkuse aj., Suga aj., Tõrewere küla ja osa Kõõsna aj.

Kareda wald — 3 valimisringkonda. 1. ringkonda kuuluvad Peetri alevik ja Eõna küla, Eõna alevik ja Eõna asundus, Kodalema aj., Tännapere küla, Embra küla ja Ole asundus. 2. ringkonda — Müüsleri küla ja aj., Kõigi küla ja aj., Kahala küla, Attaste aj., Kütli aj., Ammuta küla ja Ammuta aj. 3. ringkonda — Koori küla ja Koori ning Wiisu aj., Wiisu küla, Wodja küla ja aj. ning Võlla küla ja asundus.

Koigi wald — 3 valimisringkonda. 1. valimisringkond: Prandi, Laimeisa ja Koigi aj., Tammi küla ja Suuki aj. 2. valimisringkond: Väite-Kareda küla ja aj., Keri küla ja aj., Silmsi küla ja aj., Sõrandu, Siigapõssa ja Pääwvere küla. 3. valimisringkond: Väinurme küla ja aj., Silmsi undismaa aj., Waali küla ja aj., Pädaniku küla ja Nutiwere asundus.

Kärna wald — 1 valimisringkonda. **Lehtse wald** — 5 valimisringkonda. 1. valimisringkond: Lehtse alevik, Kõrwarete küla ja aj., Põriki aj., Pruuna küla, Pruuna-Tõratorve aj., Kõlga küla, Lehtse-Sooküla aj., Kurge aj. ja Räste küla. 2. valimisringkond: Kõrwiidu alevik, Kõrwiidu ümbruskond ja Põlkapalu asundus. 3. valimisringkond: Pruuna-Kõrve aj., Dia, Läpi ja Patika küla, Aru aj., Kõõlme, Kadaka ja Jäneda-Kiisküla küla. 4. valimisringkond: Tapa küla ja aj., Rõõ küla, Riidu aj., Rana-Kõrve, Noe, Aru ja Jootma küla, Jootma aj., Jmaistu aj., Tõrma küla ja Loku aj. 5. valimisringkond: Sakki aj. ja küla, Sakki-Saunaküla, Jõnnuüdu, Lokuta, Piisu ja Priima küla, Kaarli aj., Wahakulmu ja Karkuse küla. Noe aj., Kõõlõtsa küla, Saiafopli aj. ja Kõõküla küla.

Paide wald — 4 valimisringkonda. 1. valimisringkond: Mustla, Põiasu, Ees-Wõõbu, Taaga-Wõõbu, Pujatu, Pujatuaru, Anrmi, Sõmeru, Sõmeru-aru ja Dia küla, Purdi asundus, Korba aj. ja Ottiku küla. 2. valimisring-

tond: Tánjala, Pikaküla, Leedu ja Eiwere af, Eiwere ja Lerbja küla, Mäo ja Wodja af. 3. walimisringfond. Müüdi af. Kriilewälja Seinapalu, Kirila, Mõnnaku, Keopalu küla ja Prääma ajundus. 4. walimisringfond: Padula ja Palu küla, Palu ja Sargwere af, Nurmji, Westiaru ja Walgama küla ja Põhjata ajundus.

Rakke wald — 1 walimisringfond. Särewere wald — 4 walimisringfonda. 1. walimisringfond: Lokuta ja Särewere mõis ja af, Kõrgesaare af, Wilita ja Punnisaare küla, Laupa af. ja Põikwa-Pikmetja küla. 2. walimisringfond: Kolu af, Torawere küla, Kõltji af, Aõduküla, Karjaküla, Aruküla ja Jändja küla. 3. walimisringfond: Anari, Pala, Wirita ja Saatre küla, Airna ja Poala af, Eyneri ja Tori küla, Alliku ja Tori af, Kõlwere ja Nikasaare küla, Mäeküla ajundus. 4. walimisringfond: Ketla, Oisu, Kärewere, Läänasilla, Wäljaotsa, Hiamaa, Rautla, Mäeküla ja Laitse küla.

Wajangu wald — 3 walimisringfonda. 1. walimisringfond: Jarsi ja Kerguta küla, Kuie af. ja küla, Kuiwataare af, Kurji, Kõde ja Wajangu küla, Wõhmuta ajundus. 2. walimisringfond: Alupere küla, Arastki, Järwajõe ja Kaewa af, Kaitsemälja ja Sawalduma küla, Tamsalu alewif ja af, Uudeküla küla. 3. walimisringfond: Mawere af. ja küla, Elliwere ja Mäetaguse küla, Raiqu af, Pifewere küla, Warangu af. ja küla.

Wäinjärwe wald — 3 walimisringfonda. 1. walimisringfond: Uusna af, Salutaquse, Buti, Puiwere ja Kalitja küla, Tammitu af, Paemurru, Koodewifu ja Tndre küla, Kapu af, Wiisusti ja Ellawere küla, Ramma ja Kaarli af, Puhmu ja Bahu küla. 2. walimisringfond: Koeru alewif, Laancoisa küla, Aruküla, Sondhosi, Preebi, Erwita, Rõhu ja Wäinjärwe af, Rahkanuia küla. 3. walimisringfond: Walila ja Abaja küla, Aru ja Wao af, Wao küla, Koidu ja Ellawere af, Jõe, Metjanurra ja Linswere küla, Korra ja Udewa ajundus.

Wäätja wald — 3 walimisringfonda. 1. walimisringfond: Wäätja küla ja af, Ulejäe, Benewere, Wäljataquse, Kasuwälja, Singumetja, Saunamäe ja Rõmme küla, Jõeküla af, Rõa af. ja Saare küla. 2. walimisringfond: Põõla küla, Wäätja metstond, Nehatu ja Wiisuwere küla. 3. walimisringfond: Pitometja ja Koowere küla, Sakkasoo ja Pitometja ajundus.

Wõhmuta wald — 3 walimisringfonda. 1. walimisringfond: Järwa-Naani alewif, Keita küla, Orina af, Jala-lõpe ja Põhjo küla, Ruksema af. 2. walimisringfond: Karina küla ja af, Metsla, Tärje, Ramma, Jalajema, Paistewälja ja Liusalu küla, Seliküla ajundus. 3. walimisringfond: Illewere-Wariwere küla, Kaawere küla, Metjataguse küla, Alli küla, Kooõna-Alliku af, Kaaruka küla, Deti küla, Walasti küla.

Järva Teataja, 20.9.1939

Veeühisus Viisu-Kaarukale.

Järva maaveekomisjoni kokkukutsel toimub Viisu-Kaaruka veeühingu asutamiskoosolek 22. oktoobril Viisu algkooli ruumes. Projekti järgi kuulub asutatava veeühingu piirkonda 452,5 ha maad. See maa-ala kuulub 58 majapidamisele. Eelarve järgi läheb ettevõtte teostamine maksma 18.529,60 krooni. Aasta loodetav puhastulu on arvestatud 15.433 kroonile. Ühingu ülesandeks oleks pea- ja harukraavide kaevamine ja korrashoid.

Järva Teataja, 29.9.1939

Roosna-Alliku algkoolihoone remont lõpetamisel.

Möödunud kuul alustati Wõhmuta vallas suvel tulikahju läbi kannatada saanud Roosna-Alliku algkoolimaja remonti. Remont arenes alul jõudsasti, kuid vahepeal tuli takistus katusepleki puudumise näol. Näüd on sellest pidurdavast asjaolust üle saadud ja remont loodetakse lõpule viia novembrikuu keskpaiguks.

Järva Teataja, 9.10.1939

Valeandmete esitamine on karistatav.

14. oktoobril l. a. esitas Roosna-Alliku kandi mehi Aleksander Hansu p. Haan Järva völgade korraldamise komisjonile moratooriumi saamiseks palve, milles näitas, et ta völgnevat Wõhmuta vallas asuva Jaagu N 35 talu tegeliku pidajana Rein Sarki pärandtombule 170 kr. Komisjoni istungil selgus aga, et 170 kr. asemel völgnes paluja pärandtombule 622 kr.

Valeandmete esitamise eest võeti Haan vastutusele ja ta sai neil päevil Rakvere ringkonnakohtult karistuseks 3 kuud vangistust tingimisi kaheaastase katseajaga.

Järva Teataja, 11.10.1939

Luba Viisu-Kaaruka veeühingu asutamiseks.

Järva maaveekomisjoni koosolekul, milline peeti laupäeval Järva maavalitsuse ruumes, kinnitati rea veeühingute peakoosolekute protokollid ning anti luba Viisu-Kaaruka veeühingu asutamiseks.

Järva Teataja, 30.10.1939

Töölisele kingiti 12-ha koht.

Kuidas kujuneb Järvamaalt lahkuvate sakslaste maaomandite saatus.

Seoses Järvamaal elutsevate sakslaste lahkumisega on juba osaliselt selgunud nende kuulunud majapidamiste edaspidine saatus. Kuna osa lahkunud sakslasi oli mõisasüdamete rentnikke, siis need võeti üle Põllutöoministeeriumi korraldusel kohalike maatulunduskonsulentide poolt.

Nii on üle võetud Väinjärve vallas Otto Maydellile kuuluv Udeva mõis koos täieliku inventariga. Maydell ise on veel kohal kui kohalike sakslaste ärasõidu korraldaja. Ülevõetud on ka samas vallas asetsev Sternhofi talu, milline kuulus Cl. Hahlile, kelle poolt hooldajaks on määratud senine tööline Pirnipuu. J.-Madise koguduse õpetajale Wieckmannile kuuluv koht on samuti üle võetud. R.-Allikul G. Stackelbergile ja Kurisool A. Stahlile kuuluvad talud on omanike poolt antud hooldajate vastutuse alla. Türi kon-

vendi piirkonnas asuvatest sakslastele kuuluvatest kohtadest on kõigile kümnele omanike poolt määratud esialgu hooldajad, kuna need hiljem võetakse usaldusvalitsuse hoolekande alla. Eelnimetatuist on suuremaid õisu mõis, milline kuulus N. Hoffmannile, Kärü mõis, mille seniseks omanikuks oli Ev. Renteln ja Alliku mõis, milline kuulus J. Engelhardtile.

Selgumata on veel Paide lähedal asuva Viisu mõisa saatus, mille rentnik Harpe on alles lahkumata, samuti ka Prääma mõisa edaspidine saatus, millisest maatükist praegu kohal olev omanik Renteln on 12-ha tüki kinkinud oma töölisle Johannes Raagelile. Selgusetu on ka mitme teise Järvamaal asuva sakslastele kuuluva maapidamise saatus, kuigi on ette näha, et need lähevad Põllutöoministeeriumi usaldusvalitsuse hoolekande.

Järva Teataja, 25.10.1939

Viinavõimuses naine lamas teel.

Neljapäeva õhtul teatati Paide politset jaostkonda, et Sillaotsia furnuuaia kohal maanteel lamavat keegi tundmatu naine.

Ametivõimude kohale minnes, kes esialgu oletasid õnnetusjuhtumit, selgus, et maanteele oli lamama jäänud keegi laadaline — naine. Naine, kes suuri maevu suutis anda seletust, nimetas end Kaaruka külas elutsevas Tabaniks. Kuidas ta aga teele oli jäänud, sellest keeldusid ta kõnevelad rääkimast, mille võime oli täielikult halvatud „laadamärjuse“ poolt.

Järva Teataja, 3.11.1939

Siin on uudiseks see, et lohke olevat tehtud ohverdamise ajal ja et seda veel nüüdki mäletatakse, kuigi nende tegemise sisulist põhjendust enam ei teata. Järgmine, Järva-Jaanist põlvnev ja Kaaruka küla ok. kohta käiv kirjeldus esitab ka sisulise põhjenduse: „Kivil on näha ka väikesi augukesi, mille kohta rahvasuus on arvamine püsinud, et need olla surnude hingede augud, kui teise maailma läinud, sest vanasti surnu sugulased teinud väikese augukese kivisse“⁶⁴).

⁶⁴ ERA II 221, 333 (4) < Järva-Jaani, Kuksema v., Kaaruka kl. — V. Schmiedemann < Mart Uuk, umb. 70 a. v. (1939).

Eesti Kirjandus 1939, nr 11

Peetri Tarvitajateühisus ostis J. Ehandi kaupluse R.-Allikul.

Nell päevil sõlmis Peetri tarvitajate ühisus ostulepingu Roosna-Alliku suurkaupmehe J. Ehandiga, ostes viimaselt kaupluse terve sisustusega. Lepingu kohaselt Ehandi kaupleb oma äris kuni 1940. a. 1. jaanuarini, millisest päevast alates tema äriruumides jätkab kauplemist juba Peetri tarvitajate ühisuse kohalik osakond. Muide R.-Allikul tegutses ka silini Peetri tarvitajate ühisuse osakond, milline Ehandi äri likvideerumise järele töötab kujuneda märksa suuremaks ettevõtteks kui seni.

Järva Teataja, 8.11.1939

Võhmuta vallas Kaaruka külas elutsev Joh. Tabani teatas politseile, et viimasel jõulupühal on tulnud tema juurde keegi tundmatu mees, kes nimetanud ennast Johannes Miksiks ning palunud et ta lubaks teda oma juures mõned päevad peatada ja puhata. Nüüd on aga mees surnud ära. Miks on umbes 60-aastane.

Uus Eesti, 6.1.1940

Valasti taluperemees lambavargaks.

Paide kriminaalpolitseil läks korda selgitada mõõdnud kuul Võhmuta vallas Kaaruka külas toimunud varguselu. kus Rudolf Harjakaselt varastati kaks lammast. Varasteks osutusid sama valla Valasti küla taluperemees Otto Lodi ja Metsataguse külas elutsev saunamees Rudolf Pass. Kahtlusaluste käest saadi kätte lammaste päised ja ketid, mis nende süü kindlaks teevad.

Järva Teataja, 30.10.1939

Suurkahjutulel, kui põles Roosna-Alliku algkoolimaja ja Kihme meierei koorejaam, hälitati kahjutulele kogu Järvamaa brigaad. Tuled kohale Paide, Esna, Järva-Jaani motoriseeritud üksused ja teised 300 tuletõrjujaga, kuid kange tuule tõttu ei suudetud päästa koolimaja.

Koolimajal oli kolmekordne katus, all lauad, vahel õled, peal kivid. Tuli oli sattunud katuse õlgedesse ja sellele ei pääsenud kuidagi ligi. Tuli lammutada kivikord pealt. Siis oli koolimajal mitu katusekambrit, kus laudseinad olid täidetud turbamullaga. Seesugune ehitus on äärmiselt raske kustutada.

Tuul kandis sädemeid ja tuletunglaid 150 meetrit eemal asuva karjalauda külge. Seda kohe ei märgatudki, kuna lauda ja kahjutule vahel oli puudesalk. Viie minuti pärast põles karjalaut kui tungal. Kiiresti suutis tuletõrje karjalaudast päästa 20 karilooma. Sädemed süütasid kilomeeter eemal asuva metsa, selle kustutasid tuletõrjujad kohe. Võitlus tule vastu oli raske.

Eesti Tuletõrje 1940, nr 1

Koolimaju ümberehitamisele.

Teisipäeval toimus Järva maavalitsuses vastava komisjoni poolt Võhmuta vallas Roosna-Alliku algkooli maja ümberehituse eelprojekti ja Lehte valla Saksi algkooli uue maja eelprojekti läbivaatamine. Esimene projekt oli koostatud ins. G. Laupa poolt, mille kohaselt ümberehituse teostamine läheb maksma ümarmarguselt 34.000 krooni. Projekt tunnistati komisjoni poolt vastuvõetavaks.

Saksi uue algkooli hoone projekti oli valmistanud arh. A. Volberg. Projekti kohaselt uus hoone tuleks kahekordne telliskivist ehitus ning tuleks väljast kui ka seest vooderdada. Hoones oleks keskküte, vesivarustus ja elektrivalgustus. Peale vajalike klassiruumide leiaksid ehitatavas majas veel ruumi internadiduumid mõlemast soost õpilastele, korter, koolijuhatajale. Ühele õpetajale ja kooliteenijale. Eriruumidena oleksid veel käsitööklass ja saal, millised on asetatud selliselt, et pidade ajal on võimalus vaheseina äravõtmise teel kahte ruumi muuta üheks, kusjuures käsitööklassi võiks kasutada poodiumina või lavana, kuna selle põrand on kõrgemal saali põrandast. Ümarmarguselt läheb uue hoone ehitamine maksma 56.330 krooni. Ka eelloodud projekt tunnistati komisjoni poolt vastuvõetavaks

Järva Teataja, 6.3.1940

Viisu-Kaaruka veeühing saab juhatuse.

Viisu-Kaaruka veeühingu esimene koosolek peetakse pühapäeval, 7. jaan. Koosolekul tuleb valimisele ühingu juhatust ja komisjoni- komisjoni ning arutada teisi veeühingu tegevusega seoses olevaid küsimusi.

Järva Teataja, 3.1.1940

Parte külmus R.-Allikul jäässe.

Lisaks metsades ja põldudel leitud talvepakase läbi hukkunud lindude laipadele on nüüd kevade saabudes selgunud, et külm on hävitanud linde isegi vees. Nii on Roosna-Allikul, milline koht teatavasti partide suuremaks talvituspaigaks, leitud hulganähtavalt parte jäässe külmanutena. Oletatakse, et pardid ujudes jäid kinni kiiresti jäätuvasse vette ega suutnud sealt enam lendu tõusta, ning neil tuli paratamatult hävida piinarikkas surmas.

Järva Teataja, 8.4.1940

Maaveekomisjon tuleb kokku.

Järva maaveekomisjoni järjekordne koosolek peetakse teisipäeval, 30. aprillil. Koosoleku päevakorras on Prandi veeühingule tegevusloa andmine, Koolma, Viisu-Kaaruka, Järeda-Kukevere veeühingute peakoosolekute protokollide kinnitamine ja Nurmsi ning Mäeküla veeühingute tegevusega seoses olevate asjade arutamine.

Järva Teataja, 17.4.1940

Märatseja tahtis Võhmutil süüdata maja.

14. mail kell 14 palkas I jalgväe rügemendi ajateenija Valter Tabani Narvast auto, mida juhtis R. Tuur, võttis kaasa kaks „daami” ja sõitis Järvamaale Võhmuta valda Kaaruka külla Tulga tallu, kus elavad ta vanemad. Teel ostis V. Tabani viina, mida jäi kodus koos kaasavõetud „daamidega”. Ka võttis Tabani teelt kaasa lõõtsamehe. Kui Valter Tabani hakkas isalt nõudma autosõiduarve tasumist ja isa keeldus arvet maksmast, purustas Valter Tabani peaaegu kogu maja sissesead. Lõpuks valas ta petrooleumi köögi põrandale ja tupp voodisse, ning süütas need põlema. Ka süütas ta rõdul põhukoti. Autojuhi R. Tuuri abiga suudeti tulele panna piir ning loost teatati politseile. Paidest sõitsid kohale kriminaalametnikud, ning kaitsepolitsei ja politsei abiga võeti Tabani kinni.

Valter Tabani on politseile hästituntud mürgeldaja, kes varemalt on ka mitmel korral olnud väejooksik ning ka nüüd ei läinud ta tagasi väeossa, kuigi 2-päevane puhkus lõppes 14. mail. V. Tabani saadeti tapiga tagasi väeossa, kus teda ootab raske karistus.

Järva Teataja, 15.5.1940

Järva maadlejate „ärkamisaeg“.

Lõppenud raskejõustikuhooja kokkuvõte näitab kahjuks, et tõsteala on läinud tagasi.

Möödunud pühapäeval Paides peetud Harju-Järva malevate vahelise raskejõustiku võistlustega pandi punkt tänavusele küllaltki pikale Järva raskejõustiku hooajale.

Mis eriti äsja möödunud hooajast silma hakkas, oli võistluste rohkus ja nendest arvukas võistlejate osavõtt. Peale Järvamaal toimunud võistluste oli Järva raskejõustiklastel, peamiselt maadlejatel, esmakordselt võimalik osa võtta paljudest võistlustest väljaspool maakonda, mis mõjus kõigile võistlejatele tiivustavalt ja tõi male juure noori. Järva maadlejate saavutused möödunud hooajal väärivad kiiduväärset esiletõstmist ja õigustatult võib nimetada hooaega Järva maadlejate „ärkamisajaks“.

Enne üksikute meeste hindamist ja nende tulemuste vaatlemist peab meenutama sügisest toredusvõitu Viljandimaa üle maakondade meistervõistluste sarjas tulemusega 5:2. Eelnimetatud võit lubas eeldada meeskonna edu ka järgnevatel võistlustel. Kahjuks aga kaotas meeskond õnnelt ühe mehe puudumise tõttu Läänemaa-le maakondade võistluste poolfinaalis tulemusega 3:4. Siinkohal peab aga mainima läänlaste suurt arengut maadluses ja tagantjärele võetuna ei tundu see kaotus kuigi masendavana. Veidi üle kuu aja tagasi Tallinnas peetud üleriigilistel Kaitseliidu võistlustel järvalased tõendasid kindlalt oma paremust teiste maakondade ees, saavutades kindlalt kolmanda koha Harju ja Lääne malevate järele. Ja möödunud pühapäevast kaotust Harju malevale tuleb võtta kui paratamatut alistumist paremale. Hooaja lõpul tuleb aga järvalaste kontosse kanda Paide „Järvapöögade“ meistriks tulek algajate klassi maadluses.

Üksikuid maadlejaid ja nende möödunud hooaja saavutusi hinnates tuleb eeskätt mainida paidelast A. Roosi, kes sulgkaalus tõusis möödunud hooajal Eesti selle kaalu parimaks ja oli kaks korda Eesti maadlusrahvusmeeskonnas võistlusel Läti vastu. Roosi kiire tõus aga omakorda on tõenduseks, et ka provints võib anda häid sportlasi, kui ainult meestel enestel on tahet ja püsivust edasipüüdmiseks. Peale Roosi tõusis aga Järvamaal lännavi veel teisigi maadlejaid. Neist peab eeskätt nimetama kõrbeskaallast G. Rosenfeldti ja kergekaallast Rannaäärt. Nende meeste tõus näib olevat sama kiire kui Roosilgi. Teistest meestest, kes vaatamata noorusele näitasid edasiminekut, peab mainima V. Niglast, H. Kirsi puud, E. Naela, A. Edebergi, A. Kalda st ja M. Randmanni. Vanematest maadlejatest esinesid tublilt igal alal kaasalõv

Maalstein, Burmeister, Rätsep, Anier, Kasekänd.

Maakonna maadluskantsiks mullu oli vaidlematult Paide, kuhu kuulub enamik maakonna parimaid maadlejaid, eesotsas Roosiga. Tublit arengut aga näitasid ka Ambla maadlejad, kust võib edaspidigi loota peale Rannaääre, Randmanni ja Kirspuu tõusvat uusi maadlejaid. Tapal maadlus vana veteraani K. Rätsepa juhtimisel näitas hoogsat tõusu, kuid on loomulik, et ühe aastaga ei saa nõuda sealt häid maadlejaid. Järva-Jaanist kui omaaegselt maadluskantsist ei olnud tänavu kuulda midagi peale tublihingelise E. Kasekännu. Tüiril maadlus, mis ähvardas hoopis vaibuda, näitas mullu paremate harjutusvõimaluste saamise järgi jällegi tõusu. Kahjuks aga ei tulnud selle uue tõusuga kaasa paar aastat tagasi silmapaistvaid võimeid näidanud Aavik, Allam j.t. Midagi nagu on siiski katki Tüiril peagu iga spordialaga, kuna sealsed tõusud ja mõõnad on liig suured. Pisut mõõna oli märgata maadlusalal vastu ka Lõõlas, selles maakonna omapärasemas spordikeskuses.

Vastupidi maadluse levimisele näib Järvamaal tõstjate arv kahanevat. Uusi mehi on vähe juurde tulemas ja needki ei näi ala võtvat kuigi südamelähedaselt. Vanadest tõstjatest peab aga eeskätt märkima O. Oravat, kes tänavu jõudis raskekaalus oma võimete haripunktile, kuigi mehel enesel on aastaid kaugelt üle 30. Selle mehe kiindumus tõsteala vastu olgu eeskujuks kõigile noortele, kes mõne aastaga loodavad saavutada suuri tulemusi. Oravale sekundeeris südilt O. Rammo, kes aasta-aastalt on läinud paremaks. Temalgi on tõstjana seljataga pikk rida võistlusaastaid. G. Murikse võimaluste puudumise tõttu näib kuidagi tagasiminevana. Sulgkaalus B. Toomla oma järjekordse arenguga tõendas, et ta paremad aastad seisavad alles ees, sama on täiel määral maksev P. Viitmaa kohta. Nooremaid tõstjaid oli innukalt kogu talve treeningus paide lane (peagu ainuke) A. Merc. Sellel mehel on suuri eeldusi tõusta paari-kolme aasta järgi Eesti parimate hulka. Kahjuks aga teisi tõsteseid tõstesportlasi Järvamaal peagu ei olnudki, sest aegajalt võttis nagu muuseumi tõstevõistlustest osa mõningaid maadlejaid. Kuna mainitud meeste kadumisega Järva tõstesport on peagu täielikult väljasurnud, siis tulevat hooajal tuleks selle vältimiseks vajalisi samme astuda.

Järvamaa tolmustel teedel...

On neid, kes rattasõidust lauataga istudes kirjutavad ilusaid sõnu ja maalivad sellest suuri meeleolupilte. Tegelikult aga rattasõit on tänapäeval vägagi proosaline ja igapäevane nähe ja tihedalt seoses kõigega, mis võib kasuks tulla igapäevases töös. Ei ole sugugi ime, et rattal sõidab perenaine linna, munakorv pakiraamil ja tagasi minnes on munakorvis kapsa- või kaalikataimed. Samas aga mõni teine viib rattaga laadalt koju vinguva seapõrsa koti sees ja sageli võetakse ratta järele nõoriga isegi laadalt ostetud hobune.

Kuid kõige selle kõrval ratas on ikkagi ka selleks vahendiks, millega rahutu linlane sõidab välja vabasse loodusse veetma mõnda mõnusat puhkuse tundi.

Tuul puhub tugevasti sisse lahtisest särgikaelusest kui jätame kiire sõiduga seljataha Paide ja suundume Vodja poole. Lõbusa sõidu algus kujuneb pisut süngeks. Mäo lastekodu heinamaalt tõuseb suitsupilvi ja tuul toob matkajate kõrvu tuletõrje häirepasuna helid. Tülikahjul õnneks aga väike. Kohalikud elanikud on jõudnud kiiresti kohale ja karjapoisi käest vallapäasunud tuli kustutatakse.

Meil aga ei ole aega peatuseks. Edasi, piki laudsiledat teed. Vastutulev veoauto matub meid hetkeks tolmupilve, lööb liivateri hammaste vahele ning suu on mõni minut kare, kas või jahvata teri.

Kihutame mööda Vodja ja Viisu sinetavaist rukkipooldudest ja suundume Roosna-Alliku poole. Koordi kohal leiame tee äärest kaasiku servast kohaliku noorte „staadioni“ — võrk- ja korvpalliplatsi. Kui sageli selliseid platse rajatakse ikka võimalikult lagedale, siis siinsed noored on platsi rajanud täiesti noore kaasiku keskele. Siin ei ole karta, et tuul segaks palli lendu, või päike paistaks mängijatele takistavalt silma. Ja kaasiku vahel ei muutu muru ka nii kergesti liivaseks. Igatahes küllaltki omapärane ja asjalik ettevõtte. Kahjuks on aga tööpäev ja meil kahel rahutul rändajal ei ole võimalust koos noortega pidada maha mõnda tulist turniiri.

Roosna-Alliku on vaikne. Ühiskaupluse ees vaid mõni hobune ja kaupluseski ei ole märgata suurt ostutuhinat. Kuid ega me tulnudki midagi ostma. Lükkame rattad paksu kuuse-tihnikusse ja karjamaa kändude vahelt sum pame Roosna-Alliku salajaste metsajärvekeste poole. Kuid sinna ligipääs ei ole võimalik „härasmeheliku“ olemisega. Kingad maha, ja lad põlvini paljaks ja siis võib proovida alles vett. Kuid see on häbematu külm. Võtab lõgise hambah. Selge — need on allikad ja neist saab Pärnu jõgi oma alguse. Oleme tulnud aga otsima ja nägema parte ja nende noori võsukei Vähe on neid aga liikvel. On nad hävinud talvel pakase läbi, või hoidu vad juba siis, kui heinaaeg läbi.

Niriseva kraavi kaldal on aga reisumeestel mõnus puhata. Ei ole vaja tunda tsviilisatsioonii muresid. Särgid seljast puudeokstele, ei

sisalikud või mõned teised ootamatud külalised ei saaks sisse pugeda. Ja nii pooliti Aadama-ülikonnas võib vaadelda lamades pilvi ja puhuda ise pilvi — muidugi suitsupilvi... Kuid oleme unustanud, et viibime karjamaal. Oleme unustanud, et lehmad võivad süüa isegi särke. Ärgates kergest uinakust märkame, et meie särke hindavad lehmad kui vähenähtud maiuspala. Meie ei ole aga külalislahked. Vä tame „delikadessid“ lehmade nina alt, milli sele tegevusele vasikas tõstab protestikära.

Parmud ja kärhsed on meid küllaldaselt tüüdanud, kui jätame mõnetunnise „metsla-seelu“. Vaatleme Roosna-Alliku algkooli, kus pooleli remont, imetleme moodsat teemeistri-maja, mille ümbruse korrastamine käsil. Ja siis tagasi Paide poole alla tuult ja vastu loojenevat päikest.

Metsas sõõdud kuiv toit on toonud kurku janu ja selle peletamiseks pöördume talu õue. Perenaine rapib värskeid räimi. Anname jõudu ja palume luba kaevu tühendamiseks.

„Noh, ei meil vee puudust pole olnud, nii et võtke aga julgusti?“ naeratatakse lahkesti.

„Soolate räimi talveks ka?“

„Ei neid jätku suurt talveks midagi, lõpevad juba siis kui heinaaeg läbi.“

„Aga kas talvel vaja ei lähe?“

„Eks neid läheks küll, kuid hull lugu on see, et viimasel ajal on raimed vägisi halvaks läinud. Soola kuidas tahad, kuid ei seisa.“ on perenaine päris murelik. Meie ei oska ka kahjuks anda head soolamisretsepti tasuta karalavale kaevuveele.

Sõidame pikkamisi, vaatleme kuiva tõttu vägisi kängujäävaid suivilja oraseid ja mõlgutame mõtteid vihmast, mis on rahva üldiseks sooviks. Pöördume Anna poole viivale teela rule. Hindame teeäärel kasvava metsa vanadust, silmitseme langil olevaid ilusaid kasepuude riitu, kui korraga äge koerte haukumine sunnib meid pöörama päid. Oleme näinud sageli lehmade kaelas puust lokatseid, et nad ei saaks lõhkuda aedu. Kuid seekord esmakord selt on koerale kaela seotud suur puust lokats. Ja koer on ise veidi kõrgem kassist. Kuid meid ründab tigidalt, lisame tempot ja koerake oma „puust kaelavõruga“ peab jääma maha.

Anna rahvas näib aga kibedasti tööle olevat kesaharimisega. Siin ja seal voorivad sõnnikukoormad põldudele, kus näitsikute pruunid käded laotavad virgalt seda „laudakulda“. Lähedalolevas saeveskis lõikavad saed särinal laudu ja uusi palgikoormaid voorib üha juurde.

Oleme päikesest pruunid ja kergelt puuderdatud tolmuga kui loojeneva päikese eel jõume Paide, olles katnud mõnikümmend kilomeetrit tolmavat teed ja puhunud metsavai kuses mõned head tunnid.

Vana Siim.

Joh. Kolnese kahekordne märkpäev.



Neil päevil pühitses Esna alevikus oma 25 aasta ametijuubelit ja 40 a. sünnipäeva rätsepätöökoja omanik Johannes Kolnes.

Joh. Kolnes on sündinud 23. mail 1900. a. Simferopoli linnas Krimmi poolsaarel Venemaal. Oma ametit hakkas ta õppima juba 14-aastasena Simferopolis, esiteks õpipoisina ja hiljem töölisena. Võttis osa sõjast vabatahtlikuna.

1920. a. opterus ta Eestisse, kus astus kaitseväge teenistusse, töötades seal rätsepana. Vabanes kaitseväge teenistusest, asus ta elama ja töötama Tallinna, kus täiendas ennast veel juurdelõikamiskursuste kaudu. 1929. a. saadik töötab ta Esna alevikus Kareda vallas.

Juubilarit tuntakse kui korralikku ja tublit töömeest. Oma lahke vastutulelikkuse, aususe ning otsekohesuse tõttu on ta võitnud laialdase poolehoidu.

Soovime juubilarile kui tublile ja edasipüüdlikule töökangelasele palju õnne tema sünnipäeva puhul ning edu ja jõudu ka tulevikus.

Järva Teataja, 31.5.1940

R. Alliku rahekahjud tõusevad 10.000 kr.

Neljapäeval käis kohal kahju-hindamiskomisjon.

Neljapäeval käis Võhmuta vallas Roosna-Alliku asunduses kohal vastav rahekahjude hindamiskomisjon, kuhu kuulusid Järva maavalitsi, esindajana S. Lipp, Võhmuta vallavalitsuse esindajana O. Rooba ja Järva-Sooni maatulunduskonsulent A. Saar.

Rahe hävitustöö R.-Allikul on tabanud 38 majapidamist, kusjuures peamiselt on kannatada saanud rukkipeolud ja õie vähegi määril ka niipõllud. Rahe keskmine hävitustöö põldudel tõuseb keskmiselt 80%, kuid on ka üksikuid majapidamisi, kus see protsent tõuseb

isegi 95-le. Raagu talupidajad tõendavad, olnud rahehooga äärmiselt äge ja teinud oma hävitustöö peaaegu kümne minutiga. Ümmarguselt on rahe läbi kannatada saanud 40 ha viljapõlde, mille juures loqu kahju ehtalastele arvestatult tõuseb 10.000 kroonini.

Suuremateks kahjukaajateks on A. Pinnus, J. Chandi, A. Han, A. Maarend, A. Rooba, A. Panken, J. Sunapuu, J. Kõrma, J. Salba j.t. Neil kõigil on hävinud vilja üle 2 ha ulatuses. Teiste kahjud on ümmarguselt võttes poole väiksemad.

Järva Teataja, 28.6.1940

Roosna-Alliku algkoolimaja ehitustööd viibivad.

Ehitusplaan on senini kinnitamata.

Teatavasti hävis möödunud aastal tules suurem osa Roosna-Alliku algkoolimajast, kuna osa kannatas vähemas osas. Koolimaja oli kindlustatud tule vastu 22.000 krooni ulatuses, millisest summast kasutati hoone enam-vähem õppetööks kõlblikku seisukorda seadmiseks välisosas 11.000 krooni

Tänavu suvel kavatakse Võhmuta vallavalitsus kulutada 9.000 krooni koolimaja sisetöödeks, kuid ehitustööde viibimine on tingitud asjaoludest et esitatud ehitusplaan pole veel senini kinnitatud.

Järva Teataja, 26.6.1940

Punase terrori ohvriks langenuid:	
juhatusliiget	Feliks Laimets'a
piimaühingu liikmeid	Hugo Seire't
	Ain Aesma't
	Karl Õunapuu'd
	Taavet Soidre't
piimatöötuse juhatusel	Kaarel Koorits'at
piimatöötuse võttegijal	Erich Lutsius't
mälestavad	
Kareda piimaühing ja teenijaskond.	

Järva Teataja, 16.9.1941

Venesse viidud ja mõrvatud Järvamaalt

Andmeid Kareda, Võhmuta, Paide, Väätsa ja Rakke valla kohta.

Vallavalitsustes on nüüd valminud andmed selle kohta, millisel määral punane mõrvavalitsus „kaitseb töötavat rahvast“. Purustatud vabrikute ja rüüstatud talude ning kaupluste kõrval on veel kurvemaiks näiteiks meil vahepeal olnud „valitsusvõimust“ alamal toodud nimekirjad nende kohta, kes asusid „vabatahtlikult“ elama Venesse — nagu kirjutab „Pravda“! —, kes kõige jubedamal kombel täiesti süütuna tapeti või toimetati siit salaja ära, nii et neist puuduvad praegu igasugused andmed. Käesolevaga avaldame andmed ühe osa Järvamaa valdade kohta.

Kareda vald:

Venesse küüditatud: Ferdinand, Salme, Lisanne, Virve-Emitte, Harald, Arnold-Ferdinand ja Almida-Maria Veer (Koorti as. Aru t.); Valter, Ella, Rutt ja Priit Kaaruks (Esna al.); Hugo Leemet, (elukoht Vodja k. Sepa-Kaarli t.) Kogusummas 11 inimest, neist noorim — Priit Kaaruks — sünd. 11. 01. 39.

Kohapeal tapetud: Kaarel Koorits (eluk. Öötla as.), Feliks Laimets (Öötla as.), Erich Lutsius (Öötla as.), Hugo Seire (Öötla k.), Arnold Lauk (Võhma), Endel Arulaane (Kahala k.), Taavet Soldre (Esna k.), Gustav Rajala (Attaste as.), Leonhard Rajala (eluk. samas). Kokku 9 inimest.

Võhmuta vald:

Venesse viidud: Voldemar, Herta, Harri, Helle ja Alide Nõukas (Metsla k. „Tõnise“ t.); Julius Viider (J-Jaani, Jaama 8); Eugen, Viia, Maie ja Jaan Pentre (J-Jaani); Jaan Aus (J-Jaani); Aleksander Altoa (vangistati 17. X 40. J-Jaanis, on olnud 27. IV 42. Harkus); Ants Saar (J-Jaani — vangistati); Jüri Linnas (Valasti k.); Osvald ja Anette Männik (J-Jaani). Kokku 16 inimest. Varem J-Jaanis elanud isikuist: Ernst, Vaike, Heino ja Margot Luuka (Haljalas); Juhani Lütöde (Tapa, Lõuna 1); Paul Pentre (Tallinnas); Gustav Potmann (Tallinn, Tuuliku 4). Kokku 7, ühes eelmistega kogusummas 23 inimest.

Kohal mõrvatud: Villem Rehe (J-Jaanis); Paul Salu (J-Jaanis); Raimond Männik (J-Jaanis); Garoline Mühlbaum (J-Jaanis); Ferdinand Mühlbaum (J-Jaanis); Karl Öunapuu (Kaaruka külas). Kokku 6 inimest.

Paide vald:

Venesse küüditatud: Selma, Anni, Rein ja Jaak Agur (Sargvere k. Nulgi t.); Verner, Alma ja Sirje Terask (Oja k. Kabeli t.); Gustav, Lilli, Maria, Hilja ja Mati Andla (Valgma k. Härma t.); Madis, Anna ja Oskar

Kala (Otiku k. Mihkle t.); Mihkel, Maria ja Johannes Lunden (Otiku k. Kõpu t.); Richard, Hermiine, Reinhold ja Ants Kivimäe ning Marie Steinberg (Otiku k. Koka t.); Johanna Kõva (Kriilevälja k. Opmannisaare t.); Paul Tõnnov (Palu k. Saianäe t.); Aug. Hinnov (Puiatu k. Rebase t.); Haarald Aihkas (Palu as. Ailika t.); Johannes ja Martin Vaksmäe (Taga-Võõbu k. Selijärve t.). Kaks viimast viidi venelaste poolt taganemisel kaas, kolme isikut nende eel hoiti Paide vanglas ja viidi siis ära. Kokku äraviidud 29 inimest.

Mõrvatud: Priidu Haljak (Sargvere as.); Richard Lohk (Palu k.); Jaan Viedebaum (Nurmsi k.); Johannes Kivi (Mustla k.); Aleksander Künnapuu (Mustla koorejaam); Martin Permimäe (Kriilevälja k.) Kokku 6 inimest.

Teadmata kadunuks jäänud: Aleksander Hagen (Taga-Võõbu); Marta Aru (umb. 14-a. T.-Võõbu); Leida Madar (Nurmsi k.); Arnold Herbst (Sargvere as.) Kokku 4 inimest.

Väätsa vald:

Venesse viidud: Villem, Maria, Eun, Ants ja Villu Vetre (Rõa k.); Johannes Pürn (Väätsa as.) Kokku 6 inimest.

Mõrvatud: Anton Paavel (Saare k.); Voldemar Sakkeus (Piitometsa k.). Kokku 2 inimest. Teadmata kadunuks jäi Arnold Sakkeus, kes elas Roovere külas Lombi talus.

Rakke vald:

Venesse viidud: Andres, Veronika, Andres (poeg) ja Toomas Koldre, Eduard Reitkam ja Bernhart-Martin Raadik; Kokku 6 inimest, kõik Rakke alevikust.

Teadmata kadunud: Ottomar Princken; Arnold Einmann; Johannes Kammer (kõik Joala k.); Ferdinand Keerdi (Piibe as.); Ulo Laas (Liigvalla as.); Aime Lenov (Ao k.). Kokku 6 inimest.

Võhmutalased

ROHELISES METSAS

PARTISANISÕDA BOLSHEVIKEGA

Juunikuu keskel 1940 avanesid järsku okastraadist paradüüsvärvad ning massid sealt valgusid meie väiksele kodumaale, kas rahvas oli elanud seni vabana ja õnnelikuna. Karastunud paljude tormides, jäi rahvas rahulikuks ja üleolevaks, jälgides huumoriga algavat „ülesehitusööd“. Eesti rahvuslipp kõrvaldati ning asendati punase kaltsuga, loosungid dekoreerisid igat aiaplanku. Tuli sundhääletus. Stahhaanovlik kelkimine, kolhoseerimine, „kulakute“ ja „kahjurite“ hävitamise ähvardused, naeruväärne hinnapoliitika, kõik kahepoolne ja lõpuks massiline juhendusakt — küüditamine.

Kui lõpuks sõja puhkemisel algas ka ennenähtamatu rahva paljaksriisumine, o'i ometi lõpp ka pikameelseima kannatusel.

Üks neid, kes otsustas astuda nüüd vastu sündmustele, mis toimusid ümberingi, oli Harald O d r e s. Rääkides naabritega läbi, oli tal peagi koos 9-meheline salk. Relvadeks kaevati maa seest välja 3 roostetanud jaapani vintpüssi 90 padrunita ja 4 vene vintpüssi 200 padrunita.

Esimene rünnak kavatseti Võhmata vallamajale, ent sellest oldi sunnitud kavatsetud ööl loobuma, kuna kolm paremate relvadega meest kohale ilmunisel viibisid. Rünnak toimus aga järgmisel ööl siiski. Võeti üle Võhmata vallamaja, traktori-jaam ja kolmeks tunniks isegi Järva-Jaani alevik, kusjuures tõhusat abi osutas kohalik rahvas. Kolme tunni pärast oldi aga sunnitud taanduma, kusjuures võeti kaasa valla täitevkomitee liikmed E e l m a ja R e b a n e. Taandumine toimus viimasel minutil, sest nuhid olid olnud hoolsad ning juba lähenes mõõda raudteed sõdurite üsna tunduv salk.

Kolmas rünnak kavatseti raudteele, milleks vajati aga lõhkeainet. Sellegi hankimine õnnestus. Julge poiss Hall hakkas jälgima venelasi, nende liikumist ning voore. Varsti oli tal muretsetud 80 kg lõhkeainet

ja 200 sütikut. Lõhkeainest meisterdati miine. Ettevaatlikult hiiliti siis raudteevahetidest mööda Illevere tammi juurde ning asetati miinid raudtee muldkehasse. Luure oli teinud varem kindlaks, et tulemas on sõjamoona rong. Süütenööri pikkus oli arvestatud hariliku sõjamoona rongide sõidukiiruse alusel. Seekord sõitis aga sõjamoona rong kiiremini ning jõudis seetõttu ka mineeritud kohast läbi enne plahvatust. Mehi vihastas säärane ebaõnnestumine. Rongile aveti püssituli, ent nähtavasti polnud sellelgi suuremat mõju.

Pettunult seisti võsastikus, kui korraga kuuldi uuesti veduri pahvimist. Jäädi vaikselt ootama. Ning pahaaimamatult tormaski rong täie kiirusega edasi, sõites miinidega purustatud kohale ja lennates mürisesdes kraavi.

Tee ummistus seetõttu mitmeks päevaks

ning sõjamoona ja meeste vedu oli takistatud. Parajasti käisid aga lahingud Põltsamaal, Türiil ja Koigis.

Kuid ka julgete partisanide olukord muutus seetõttu pinevaks, kuna venelaste masse hakkas nüüd voorima Järva-Jaani ning Esnasse.

Teokohalt taanduti 4 kilomeetrit Roosna-Alliku suunas, ent sinnagi oli saadetud vene vägesid haaranguks. Vaikselt, andmata vähimatki elumärki, oldi paar päeva metsas. Siis saadi andmeid, et Roosna-Alliku teed mööda on tulemas täitevkomitee liige, kelle hingel teati olevat rida patte. Jäädi valvesse, ent kui saabus auto, istus selles hoopis suurem „kala“ Paidest, mukeldanud ennast kogu end, eesti tulekõrje vormi. Avati tuli, end kuulid ei tabanud. Veidi hiljem järgnes vene sõjaväe auto vormis miilitsameestega. Seekord andis tulistamine tagajärgi. Auto lendas kraavi ning rusude alt ronis välja haavatud miilits ja erariides mees, pagedes kiiresti poole kilomeetri kaugusel oleva talu suunas. Neid jälitati ning tabati talus. Miilits omas raske käehaava, samuti oli haavatud eraisik. Miilitsalt võeti vintpüss ning talu läbiotsimisel leiti üllatuseks käimlast oodatav täitevkomitee „kala“, kes viidi kaasa.

(Järgneb)

Võhmutalased

ROHELISES METSAS

2) PARTISANISÕDA BOLSHEVIKEGA

Taas saatsid venelased hulga sõdureid haarangule. Õhk muutus pinevamaks ning võimatu oli väikesel salgajääd külade lähedusse. Otsustati liikuda edasi Järeda jaama suunas, et ühineda suurema üksusega. Teel sinna saadi teade, et on kuulutatud välja tildmobilisatsioon. Selles nähti uusi ülesandeid ning pöördui tagasi Kaaruka küla juurde. Külla saadeti üleskutse, et kõik mobilisatsiooniealsed ühineksid metsavendadega. Ning õhtuks oli grupis juba 68 meest, relvadeks 17 vintpüssi, 8 jahipüssi, 5 nagani, 2 brovningut ja 8 mitmesugust relva igast liigist, kokku 40 relva. Grupp valis oma juhiks Harald Odrese, kes ühines Kautla Rohelise Korpuse jõndudega. Ent polnud kerge ühineda kol. K. korpusega Kautlas, sest venelaste luure oli teinud eriti raskeks ülepääsu Paide-Tapa maanteest, kus asus valve ning mida mööda voorisid alaliselt venelaste sõidukid. Ülemineku kohaks valiti tihedam lepavõsastik ning üritus õnnestus vahejuhtumiteta. Raske oli ülepääs ka Vanaveski sillast, kuna läheduses asus 200 vene sõdurit. Kuid ka sealt pääseti läbi vahejuhtumiteta, kuigi oli tehtud ettevalmistusi jõe kasutamiseks. Teel kohtuti parashütisti, kes koos saatejaamaga asus samuti teele K. staabi poole.

Kol. K. andis uue grupijuhil ülesandeks grupi väljapaigutamise mööda Altu jõe nõlvakut. Selijärvest kuni Vahemäe metsavahi ja Sinisalu taluni, kusjuures grupi ülesandesse kuulus ka maantee patrull. Piirkond omas 6—7-km pikkuse. Madalad kohad jões kaardistati.

Rohelise Korpuse tshekkide vastu ei keelatud ümbruse taludest toidumoota, kuid see ei takistanud ühel sõduril, kes lahkunud väeosast, hobusega sõitmast meiereisse ja sealt toomast võikoormat, andes vastu vene sõjaväe tsheki!

Ühel päeval töid venelased 1200-mehelise abijõu Tallinnast. Teostatavasse läbimurdekohta sattusid võhmutalased. Sellest jutustab H. Odres järgmist:

Meie mehed võitlesid sangarlikult. Kuu mehelise salgaga jäin läbimurru kohta. Suuremast grupist olin äralõigatud. Tegin ruttu korralduse halastamatult vastupanna, kui laskemoona jätkub, ise igakordse tulistuse järel 100 meetrit soo suunas taandudes. Viimaks jäin ka nendest vähestest meestest eraldi vaenlase ette. Korraga kuulsin soo poolt küljest õige minu lähedalt puudulikus eesti keeles „kaed Jules.“ Seisukord oli tõsine. Otsustasin kiirelt soo poole taanduda, ise nagaanist minul eelolevate piirajate peale marutuld avades. Tiblad sattusid segadusse ja mina olin pääsenud. Üks Kihme mees, Taada, oli sel haarangul imekombel pääsenud. Tema tahtnud Vahemäe metsavahi talu oma mehi otsima minna, kuid talu õuele jõudes näinud, et õues olid venelased. Oma eksitust märkas Taada alles siis, kui karjuti „ruki verch.“ Taada tulistas kiiresti oma üheksalasilise automaatbrauningu salga pihta tübjaks ja jooksis mäenõlvakut mööda alla orgu, sealt aga oma meeste juurde tagasi.

(Järgneb)

Järva Teataja, 22.12.1941

KES TEAB

kodumaale jõudnud eestlastest midagi alljärgnevate mobiliseeritute kohta?

Moon, Valter, Jaani p. (mob. 22. juulil 1941. a. Võhmata vall. Järva-Jaanis, viidi Venemaale rongiga, viimne teade Tallinnast). S. Moon, Kaaruka küla. Karja-Aru, Järva-Jaani.

Eesti Sõna, 25.5.1943

Kes teab

Osvald, Kaarli pg. Truumees'i

saatusest, 20 a. vana? Teatada Kaarel Truumees'ile Järva maakond Järva-Jaani, Kaaruka pk.

K. Truumees.

Postimees, 11.1.1945

Järva-Jaani laulupäeva ootel

Pühapäevast laulupäevast võtavad osa Aravete, J.-Jaani, R.-Alliku, Tamsalu ja Võhmata segakoorid

Pühapäeval, 27. juunil toimub Järva-Jaani sihtasutis „Järva-Jaani Rahvamaja“ korraldusel Järva-Jaani ringkonna laulupäev. Laulupäeva eel- tõõdega tehti algust juba mõnda aega tagasi ning praegu on eeltööd lõpetamisel. Järva-Jaani ringkonna laulupäevast võtavad osa Aravete, Järva-Jaani, Roosna-Alliku, Tamsalu ja Võhmata segakoorid.

Laulupäeva pidustuste raames toimub laulupäeval, 26. juunil algusega kell 20 J.-Jaani tulet. ühingu rahvamajas peoõhtu, kus kohalike näitehuvi- liste poolt kantakse ette Agapetuse faras „Patuoinas“. Toimuv etendus on tasuta ja mõeldud laulupeo tege- lastele.

Tegelik laulupäev algab pühapäeval, 27. juunil kell 13 rongkäiguga rahvamaja juurest kodumajanduskoo- li parki, kus järgneb laulupäeva et- tekannete osa. Peale koraali „Oh võt- kem Jumalat“ esineb vaimuliku kõ- nega J.-Jaani koguduse õpetaja L. Vah- ter, millele järgneb laul „Eks teie tea.“ Edasi järgneb ühendatud koo- ride kontsert. Peale ühendatud koo- ride kontserti esineb kõnega Järva- maa Rahvakasvatameti juhataja H. Leeman, millele järgneb koorilt ja orkestrilt „Isamaa mälestuseks“ ja rahvushümn. Edasi on laulupäeva ka- vas ettekandeid puhkpilliorkestrilt ja segakooridelt. Laulupäeva lõppsõ- na ütleb sihtasutis „Järva-Jaani rah-

vamaja“ juhataja E. Aarvel, millele järgneb koorilt ja orkestrilt „Lahku- mistlaul.“

Sama päeva õhtul kell 20 toimub tulet. rahvamajas peoõhtu, mille kavas faras „Patuoinas“.

Laulupäeval juhatab ühendatud koore Albert Rae.

Järva Teataja, 17.6.1943

SELTSIMEES N. S. HRUŠTŠOVI VIIBIMISEST EESTI NSV-S

17. ja 18. juunil viibis NLKP Keskkomitee esimene sekretär seltsimees N. S. Hruštšov Eesti NSV-s.

17. juunil külastas ta Tartut, käis Tapa rajooni „Kaardiväelase“ kolhoosis Seltsimees N. S. Hruštšov vestles kolhoosi esimehega, juhatase liikmetega ja kolhoosnikutega. Teda huvitasid põllumajandussaaduste tootmise suurendamise küsimused ja see, kuidas täidetaks NLKP Keskkomitee jaanuaripileenui. otsu- seid. Seejärel käis seltsimees Hruštšov Viisu sovhoosis. 17. juuni õhtul ta vii- bis Tallinnas meie vabariigi kunstimeistrite kontserdil. Kontserdi külastajad võt- sid seltsimees N. S. Hruštšovi saalilummumise vastu tormiliste kiiduavaldustega.

18. juunil tutvus seltsimees N. S. Hruštšov Tallinnaga. Tal oli vabariiklike ja linna organisatsioonide juhtivate töötajatega jutuajamine Eesti NSV põllu- majanduse edasiarendamise küsimustes. (ETA)

Nõukogude Sõdur, 21.6.1955

Järva-Jaanis pühapäeval pidupäev

Kuidas vabanes Võhmata vald bolshevike ikkest

Eeloleval pühapäeval tähistab Järva-Jaani oma kommunistliku võimu alt vabanemise 2. aastapäeva. Sooses sellega toimuvad pühapäeval Järva-Jaanis ulatuslikumad pidustused, milleste täpema kava tööme ära meie lehe eelmises numbris.

1. augustil mõõdub sellest kaks aastat, kui sama päeva hommikul Järva-Jaani elan- nikud võisid veenduda õige tugevas lahingumüras, milline pidevalt togevnedes kostus Koeru suunast. Nagu hiljem olukordade lahendamisel selgus, olid lahingmüra põhju- seks Järva-Jaani vabastamiseks Karianil ja Kuusnes käimasolevad lahingud. Kostuvast lahingmürast kokkunnas satus Kodutõus- tuskooli pargis asuv bolshevike varustus- tikuus pead kaotades paanikasse, pagedes õõl vastu 1. augustil J.-Jaanit. Üha lähene- va lahingmüraga alustasid jaigsi Tapa suu- nas põgenemist ka hävituspataljoniased. Esialgne kartus, et peale hävituspataljon- laste lähkumist saavad alevikku punaste regulaarväeosad, osutus asjatuks, kuna ümb- ruses asuvad väeosad juba enne J.-Jaanit metsadesse olid pagenud. Sama päeva õhtu- poolikul kella 19 ja 20 vahel saabusid J.-Jaa- ni esimesed saksa väeosad. Järg- neval päeval, s. o. 2. augustil jätkus saksa vaprade väeosad edasitung Jalalepa küla suunas ning sama päeva õhtuks oli kogu Võhmata vald bolshevistikust painajast va- bastatud.

Järva Teataja, 31.7.1943

Meie koolide suhet looduskaitsega ei saa viimasel ajal iseloomus- tada pretensioonideta. Me võime küll väita, et meil on kujunenud eeskujulikke õppe-katseaedu, kus õpilased istutavad ja hooldavad noori puid ja õpivad hindama ning säilitama lü. Me võime tuletada meelde, et Kingisepa raj. Pihlta 7-kl. Kooli lapsed kaitsesid oma mat- kal jagupuid, et Kihelkonnas tuntakse huvi Vilsandi linnuriigi vastu, et Roosna-Allikul viivad koolilõpetajad sümbolina igauks koolist kaasa noore puukese, et lapsed nutsid, kui 25. juunil 1955. a. hävis üks meie omapäraseid looduskaitse mälestusmärke — Pala-Saare püramidaalne kadakas. Need on hinnatavad faktid. Eesti NSV TA Loo- duskaitse Komisjoni algatusel konkreetsete objektide looduskaitse alla võtmiseks on ettepanekuid saanud 28 rajooni kohta bioloogia sek- tsioonide juhatajailt. Aktiivsemaks ja põhjalikumaiks ettepanekute esi- tajaiks on olnud S. Mager Viljandi rajoonist, A. Hollo Vastseliina ra- joonist, V. Edula Märjamaa rajoonist, R. Aarmaa Orissaare rajoonist jt. Üksikasjalikke kirjeldusi koos skeemide ja kaartidega on saatnud pensionär-õpetaja sm. Martin Jõhvi-Mäetaguselt, E. Kivi Valga rajooni Kaagjärve 7-kl. Koolist, Suuremõisa 7-kl. Kool, Viljandi rajooni Heimtali 7-kl. Kool jpt. Meil on pedagooge — R. Haamer Kohtla-Järvelt, V. Voore ja A. Naagel Tallinnast, J. Karma Tartust, A. Kivisikk Roosna-Alliku 7-kl. Koolist, A. Miil Soomra Algakoolist, H. Joonuks Rakkest, H. Mälberg Elvast jt., kes kogu südamest on püüdnud edasi viia looduse säilitamise õilist üritust.

Nõukogude Kool 1957, nr 11

Järvamaal astusid taluperemehed sel ajal avalikult välja ainult ühes mõisas — Roosna-Allikul. 29. juunil kutsusid vallatalitaja Hans Rütli ja ta abiline Jaan Ugakask kokku talupoegade koos- oleku. ³¹ Otsustati abitegu enam mitte teha. Kuigi koosoleku oli kokku kutsunud talitaja, astus sellel kõige energilisemalt välja ta- luperemees Pruuli Jüri, kes nõudis, et kõik talupojad oleksid üks- meelsed. ³² Roosna-Alliku talupoegade vastupanu kestis ainult paar päeva. Juba 2. juulil saatis talitaja oma toemehe abiteole, varjates seda teiste talupoegade eest. ³³ Varsit suruti maha ka teiste peremeeste vastupanu. ³⁴

³¹ ENSV RAKA, f. 862, nim. 1, s. ü. 6179, l. 5.

³² Pruuli Jüri ütles, et kui keegi julgeb minna mõisatöölle, siis peab ta tema ise kinni ja evlõab hobusel looga maha! (ENSV RAKA, f. 905, nim. 1, s. ü. 7, l. 49).

³³ ENSV RAKA, f. 862, nim. 1, s. ü. 6179, l. 8.

³⁴ ENSV RAKA, f. 905, nim. 1, s. ü. 7, l. 47—48.

Juhan Kahk, "1858. aasta talurahvarahutused Eestis", 1958, lk 170

UUSI TOOTEID ROOSNA-ALLIKUT

Käesoleva aasta aprillikuus alustati Roosna-Alliku piiri- tustehases süsihappegaasi tootmist. Et valmistatava süsi- happegaasi puhtusprotsent on 99,6, siis on see võitnud suure poolehoidu masinaehitustehas- tes, samuti karastavate jooki- de tootjate hulgas.

NLKP XXII kongressi ava- päevaks tahavad Roosna-Alli- ku piiritustehase töötajad saada esimesed liitrid linnase- siirupit ning alustada süsihap- peammooniumi tootmist labo- ratoorsel viisil.

A. JAAKSOO

Rahva Hääl, 10.9.1961

Järva-Jaani külanõukogu

Allikjärve küla
Jalalõpe küla
Jalgsema küla
Kaaruka küla
Kagavere küla
Karinu küla
Kihme küla
Kuksema küla
Metsla küla
Metstaguse küla
Ramma küla
ROOSNA-ALLIKU alevik
Seliküla küla
Valasti küla

Ярва-Яаниский сельсовет

дер. Алликъярве
дер. Ялалыпе
дер. Ялгсема
дер. Каарука
дер. Кагавере
дер. Карину
дер. Кихме
дер. Куксема
дер. Метсла
дер. Метстагузе
дер. Рамма
с. п. РООСНА-АЛЛИКУ
дер. Селикюла
дер. Валасты

Eesti NSV Ülemnõukogu ja Valitsuse Teataja 1977, nr 11

EESTI NSV ÜLEMNÕUKOGU PRESIIDIUMI SEADLUS

142 Paide rajooni Roosna-Alliku külanõukogu moodustamise, Esna, Järva-Jaani ja Paide külanõukogu piiride muutmise ning Järva-Jaani alevi likvideerimise kohta

Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidium otsustab:

1. Moodustada Roosna-Alliku külanõukogu administratiivkeskusega Roosna-Alliku alevikus.

2. Liita Roosna-Alliku külanõukogu territooriumi koosseisu:

1) 4964 ha suurune osa Paide külanõukogu territooriumist, millel asuvad Alliku sovhoosi, Järvamaa Metsamajandi ja teiste asutuste maakasutused ning Kirusaare, Koordi ja Viisu küla;

2) 1577 ha suurune osa Esna külanõukogu territooriumist, millel asuvad Alliku sovhoosi, Järvamaa Metsamajandi ja teiste asutuste maakasutused ning Kodasema küla ja osa Esna külast, mis arvata Kodasema küla koosseisu;

3) 6800 ha suurune osa Järva-Jaani külanõukogu territooriumist, millel asuvad Alliku sovhoosi, Järvamaa Metsamajandi ja teiste asutuste maakasutused ning Allikjärve, Kaaruka, Kihme ja Valasti küla ning Roosna-Alliku alevik.

3. Arvata Paide Küla Rahvasaadikute Nõukogu valimisringkondade nr. 21—25, Esna Küla Rahvasaadikute Nõukogu valimisringkondade nr. 1 ja 3 ning Järva-Jaani Küla Rahvasaadikute Nõukogu valimisringkondade nr. 1—12 saadikud Roosna-Alliku Küla Rahvasaadikute Nõukogu koosseisu.

4. Likvideerida Järva-Jaani alev ning moodustada antud territooriumil Järva-Jaani alevik.

Arvata Järva-Jaani Alevi Rahvasaadikute Nõukogu saadikud Järva-Jaani Küla Rahvasaadikute Nõukogu koosseisu.

5. Teha vastavad muudatused Eesti NSV alevike ja külade nimekirjas (Eesti NSV Ülemnõukogu ja Valitsuse Teataja 1977, nr. 11, art. 127).

Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi esimees A. RUÜTEL
Eesti NSV Ülemnõukogu Presiidiumi sekretär V. VAHT

Tallinn, 26. märtsil 1987.

Eesti NSV Ülemnõukogu ja Valitsuse Teataja 1987, nr 11

PAIDE RAJON, ROOSNA-ALLIKU MÕISA AJALOO LINE ÕIEND

ENSV Riikliku Ehituskomitee
VAMKI tellimusel koostanud

Olev Suuder

1982

Allikas: ERA.T-76.1.11082 (täismahus
kättesaadav kultuurimälestiste riikliku registri
kodulehel)

(---) Roosna-Alliku mõisa peahoone on üks kaheksast vabariikliku kaitse all olevast mõisamajast Paide rajoonis (riikliku kaitse nimestiku nr 385 all mõisahooned koos pargiga). Varasema administratiivse jaotuse järgi kuulus Roosna-Alliku Järvamaa Järva-Jaani kihelkonda ning kandis saksakeelset nime Kaltenbrunn. Praegu kasutab härrastemaja Roosna-Alliku 8-klassiline kool, kõrvalhooneid Alliku sovhoos.

Peale kaitsealuse mõisamaja kuulub ansamblisse veel paarkümmend kõrvalhoonet, mis kõik peale valitsejamaja on kas ulatuslikult ümber ehitatud või varemeis. Mõis asub teede sõlmpunktis ning see asjaolu on kujundanud ka ansambli konfiguratsiooni. Mõisaasula tuumik jääb Paide–Rakvere ning Järva-Jaani ja Kaaruka teede vahelisele alale, osa ka lääne poole Paide–Rakvere maanteed. Väike kivimüüriaga piiratud regulaarpark asetseb peahoonest idas.

Baroki ja klassitsismi põimumise perioodil 18. sajandi lõpus ehitatud esinduslik hoone on praeguseks hetkeks kahjuks palju endast kaotanud. Üldmuljet rikub uus katusekuju, kuid kõige enam tekitab rahutust maja teh-

niline seisund ning arhitektuurilis-esteetilise väärtuse ruineerimine valdaja poolt. Süüdi on selles materiaalne küündimatus, mis ühtlasi seostub hoolimatu suhtumisega ehitismälestisesse.

Roosna-Alliku mõisamaja on huvi pakkunud paljudele arhitektuuriajaloolastele. Eriti on selleks põhjust andnud kahe kunstmarmorist seinatahvlitega saali kõrgetasemelised stukk-kaunistused. Hoone ehitusaeg ning ehitusmeister on täpselt fikseeritud ning seega on olemas ka head võrdlusvõimalused.

Käesoleva töö autoril ei õnnestunud hankida olulist lisadokumentatsiooni mõisahooned ehitamise ega ka Roosna-Alliku mõisa kujunemise kohta. ENSV Ajaloo Keskarhiivis säilitatavas perekond von Stackelbergide mahukas fondis¹ pole mingeid Roosna-Alliku haru puudutavaid materjale. Samuti pole huvipakkuvaid andmeid teistes mõisate dokumente sisaldavates fondides. On alust arvata, et Roosna-Alliku Stackelbergide perekonna arhiiv viidi nende poolt kaasa ning asub praegu Saksa Föderatiivses Vabariigis Bückeburgis, H. Muskati valduses. (---)

Roosna-Alliku saksakeelne nimi Kaltenbrunn tähendab tavapärasel tõlkes külma kaevu. Niisugune nimetus on igati sobilik, kuna mõisa vahetus läheduses asuvatest allikatest saab alguse Pärnu jõgi. Ka eestikeelne algupärane kohanimi Jõgelähte² (*Jeglecht*)³ näitab looduse omapära. On teada, et 1565. aastal oli Jõgelähte veski läänistatud Lorentz von Cölln'ile⁴. Selle perekonnanime teistest

1 ENSV RAKA [= Riiklik Ajaloo Keskarhiiv], fond 1862.

2 Endel Varep, „Paide rajooni asulastik“, rmt „Paide rajoonis“, Tartu 1972, lk 84.

3 Paul Johansen, „Die Estlandliste des Liber Census Daniae“, Kopenhagen-Reval 1933.

4 Erich von Schilling, „Die Rittergüter

vormidest *Kols*, *Kalens* pole raske tule-
tada kohanime Kaltenbrunn. Seega ei
tähendaks liitsõna esimene pool mitte
külma (saksa *k* – *kalt*), vaid omanikku.

Nagu juba öeldud, tekkis mõis
Jögelähte küla alale, ordu ajal kuu-
lus Mäo lossimõisa *Wallast*⁵ vaku-
sesse. Pärast Lorentz von Cöllni surma
oli tema naine Dorothea sunnitud
Jögelähte veski pantima 1585. aastal
H. von Bilenfeldtile. Ka Jögelähte küla
oli 1584. aastal H. von Bilenfeldtile
panditud. Alates 1598. aastast oli küla
Peter Plagmanni käes, kes abiellus H.
von Bilenfeldti lese Barbaraga. 1615.
aasta dokumentides on mõisa 18 adra-
maa suurust ala iseloomustatud sõnaga
„tühi“.⁶ 1617. aastal sai pantimise
teel enda kätte kõik Plagmanni külad
Bogislaus Rosen. Tema omandiõiguse
kinnitas kuningas Gustav Adolf 1620.
aastal. Kuninganna Kristiina kinnitas
1645. aastal Bogislaus Roseni õigust
Roosna-Alliku mõisale ning Kaaruka ja
Valasti külale.⁶

Siinkohal veidi lähemalt Rosenitest
ja nende valdustest. 1598. aastal mär-
giti Pommerist pärit kaupmees Bogi-
slaus Rosenit esmakordselt Tallinna
Mustpeade vennaskonna dokumenti-
des.⁷ 1610. aastal omandas ta esimesed
18 adramaad Tallinna lähedal.⁸ Järg-
misel aastal asus Rootsi riigi teenistus-
se.⁹ Bogislaus Rosen tõsteti kuningas
Gustav Adolphi poolt aadlisesisusesse

1617. aastal.¹⁰ Et vahet teha Bogislaus
Roseni suguvõsa ning juba Vana-Liivi-
maal tuntud von Rosenite vahel, lisati
esimese nimele täiendavalt nimetus *weiß*
(Valge). Ka vapil oli kujutatud üks valge
roos. Rootsi ajal sai Bogislaus Rosenist
üks rikkamaid ja mõjukamaid mehi
Eestimaal. Eduka ärimehena kogus ta
endale tohutu varanduse. Riigikassa oli
temale võlgu suuri summasid ning see-
läbi omas ta ka poliitilist mõjuvõimu.
Bogislaus Rosenile kuulus Eestimaal
ostetud ning riigi poolt võlgade katteks
antud 338 adramaad maad. Lisaks veel
valdused ja sissetulekud Ingerimaalt.¹¹

Pärast Bogislaus von Roseni
surma 1658. aastal päris tema poeg
Axel Roosna-Alliku mõisa koos
1 veskiga ning järgmised külad: Kih-
me (*Kinnebäcke*, *Kynbeck*), Kaaruka
(*Kauroka*, *Karruka*), Härjapä (*Herjapäh*,
Sucka) ja Oeti (*Oyta*, *Oytigal*). Kuksema
(*Kuxemeggi*), Valasti¹² (*Wallast*) ja Ka-
gavere (*Kaggafar*, *Kaggefer*) kuulusid hil-
jem Kuksema (saksa *k* Jürgensberg)
mõisa alla.¹³ August Wilhelm Hupeli
andmeil kuulus rootsi ajal Roosna-
Alliku mõisale 24 ja 5/8 adramaad.¹⁴

1679. aastal suri Axel Rosen ning te-
ma tohtud valdused pärisid lapsed. 1696.
aastal Roosna-Alliku mõis redutseeri-
ti, kuid 18. sajandi algul anti omanikele
tagasi. 1726. aastal on seda jälle maini-
tud Rosenite pärusmõisana.¹⁵ 1725. aastal
abiellus Roosna-Alliku mõisa pärija,
Axeli tütar Margaretha Jürgen (Georg)
Johann Fr. von Stackelbergiga ning järg-

im Kreise Jerwen seit der Schwedenzeit“,
Hannover-Döhren 1970, lk 63.

5 Sealsamas.

6 Sealsamas, lk 64.

7 Elisabeth von Rosen, „Bogislaus Rosen
aus Pommern. 1572–1658“, Tartu 1938, lk 3.
(Täistekst kättesaadav Digaris. – J.U.)

8 Sealsamas, lk 29.

9 Sealsamas, lk 30.

10 Sealsamas, lk 77.

11 Erich von Schilling, lk 64.

12 Originaalis „Valaste“ – ilmne sisestusviga.

13 Erich von Schilling, lk 64.

14 August Wilhelm Hupel, „Topographische
Nachrichten von Lief- und Ehstland“, 3. kd,
Riga 1782, lk 505.

15 Erich von Schilling, lk 64.

nevaks 200 aastaks jäigi mõis selle suguvõsa valdusesse.

Jürgen Johann Fr. von Stackelberg oli aastatel 1736–1765 maanõunik ning aastatel 1749–1762 Eestimaa konsistooriumi president. Peale Roosna-Alliku kuulusid talle veel Harjumaal Vääna ja Haljava, Virumaal Aaspere ning Järvamaal Kuksema mõisad.¹⁶

Pärast Jürgen Johann Fr. von Stackelbergi surma päris Roosna-Alliku poeg Otto Friedrich. Viimane oli Eestimaa tuntud agraarpoliitik. 1750-ndatel õppis ta Göttingeni ülikoolis õigusteadust. Alates 1780. aastast oli haagikohtunikuks ning Eestimaa maanõunikuks, 1787. aastast kuni surmani 1802. aastal Eestimaa konsistooriumi presidendiks.¹⁷ Ajalukku on Otto Fr. von Stackelberg läinud eeskätt kui temale kuuluvate Roosna-Alliku ja Rava mõisa eraseaduste väljaandja. 1791. aastal kehtestatud seadus kannab eestikeelset pealkirja „Halliko Valla Kohto ja Seädusse Ramat“.¹⁸ Niisuguseid omapoolseid eeskirju – „õigusi“ – oli varem koostatud Vigalas ja Ääsmäel. Roosna-Alliku õiguse kolmest säilinud redaktsioonist jälgendab üks peaaegu sõna-sõnalt Vigala oma. Stackelbergi Roosna-Alliku õigust võibki pidada Berend Johann von Üxküllilt poolt 1789. aastal välja antud Vigala eraseaduse koopiaks. Eestimaa agraarsuhteid on ulatuslikult uurinud Jaan Konks, kes esitab ka agraarseaduste tänapäevase analüüsi.¹⁹ Kõik eelpool mainitud

erasedused kriipsutasid esmajoones alla maa kuulumist mõisnikule ning talupoja pärisorist seisundit. Aadel püüdis feodaal-pärisorjuslikku korda igati muutumatuna hoida, kuid teiselt poolt lootis eraseaduste abil tõsta talupoegade initsiatiivi ning töö produktiivsust.

Otto Fr. von Stackelbergil polnud meessoost järeltulijaid ning Roosna-Alliku mõis läks tema vennapoja Georg Friedrichi kätte, kes aga elas 1808. aastani, oma onust ainult 6 aastat kauem. Tema abielust Magdalena Annaga (surn. 1857) sündis kaks poega, Alexander (1806–1894) ning Georg Wolter (1808–1863). Kuni 1853. aastani oli Roosna-Alliku vendade ühiseks omandiks. 1834. aastal osteti Saarnakõrve mõis, 1842. aastal Höreda ja Paemõis Harjumaal.²⁰ Eestimaa mõisate krediidiühingu fondis²¹ säilitatakse rohkesti nende mõisate laenudokumente, kuid kahjuks ei paku need käesoleva töö jaoks olulist informatsiooni. 1853. aastal sai Georg Wolterist Roosna-Alliku, Saarnakõrve, Höreda ja Paemõisa ainuvaldaja (Alexandrist sai Lasinurme ja Moora omanik).²²

Tema poja Georgi kätte jäi osa Roosna-Alliku mõisast veel Eesti Vabariigi päevil. 37,5 ha maad²³ ning mõisahooned esimese korruse võlvitud ruume kasutas endise mõisniku tütar Anna Muskat 1939. aastani.²⁴ Ülejäänud maa jagati kodanliku maareformiga. Mõisahooned alustas tööd kool. (---)

Mõisaasula kujunemise kohta ehitusajaloo seisukohalt on andmed väga lünklikud. Nende järgi ei saa luua süsteemi ansambli arengu järjepidevuses.

16 Wilhelm Lenz, „Deutschbaltisches biographisches Lexikon 1710–1960“, Köln, Wien 1970, lk 749.

17 Sealsamas, lk 751.

18 „Eesti biograafiline leksikon“, Tartu 1926–1929, lk 489.

19 Jaan Konks, „Pärisorjusest kapitalismi läveni“, rmt „Uurimusi Läänemeremaade

ajaloost“, 1. kd, Tartu 1973, lk 126.

20 Erich von Schilling, lk 65.

21 RAKA, f 2486, nim 1, sü 1231.

22 Erich von Schilling, lk 65.

23 Sealsamas.

24 Elisabeth von Rosen, lk 77.

1617. aastast pärinevad mõisa maade kirjeldused, kus on juttu ka „varsti kerkinud elumajast“ keset metsi, heinamaid ja selgeid allikaid.²⁵

Palju parema ettekujutuse saame 17. sajandi lõpu Roosna-Alliku mõisast. Aastatel 1686–1689 mõisate reduktsioonikomisjoni poolt koostatud protokollis on kirjeldatud vana härrastemaja, õllekoda koos sauna ja sepikojaga, käsiaita, talli koos vankrikuuriga, lauta koos karjajäiga, rehtesid.²⁶ Meie käsutuses on veel samast ajast, 1688. aastast pärinev mõisakeskuse plaan²⁷. Selle järgi ei saa me küll identifitseerida praegu säilinud hoonete asupaika plaanil nähtuga, kuid veendume, et vähemalt 17. sajandi lõpust mängis olulist osa teedevõrk. Paide–Rakvere tee ning sellele suubuv Peetri–Kaaruka tee määrasid mõisaansambli konfiguratsiooni. Edela pool ristteed seadis allikate näol oma tingimused loodus. Rootsiaegne peahoone ning arvatavasti mõned otseselt elumajaga seotud hooned nagu käsiait said endale koha ristmikust kirdes – tänaseni säilinud mõisasüdamiku kohal.

18. ja 19. sajandi vahetusest pärinev kirjeldus ei anna hoonestusest süsteemset ülevaadet. Seal on nimetatud ainult mõisa ettevõtteid: vesiveskit, tampveskit, söe- ja lubjapõletust.²⁸ (---)

25 Sealsamas, lk 76.

26 RAKA, f 1, nim 2, sü 942, lk 251–286.

27 RAKA, f 1, nim 2, sü C IV-152, lk 1.

(Vaadatav internetis Rahvusarhiivi kaardikogus, tänapäevane viide EAA.1.2.C-IV-152. All paremal on ära toodud ka Kaaruka küla taludeplaani – teksti paremini loetav, kui keerata kaarti 180 kraadi. See on ühtlasi varaseim leida õnnestunud Kaaruka kaart. Vt siinses raamatus lk 81. – J.U.)

28 AM [= Riiklik Ajaloomuuseum], f 70, nim 1, sü 5, lk 107.

KAARUKA

„Eesti kohanimeraamat“, 2016, kirje koostaja **Fred Puss**

⟨-sse⟩ JJn – küla Järva maakonnas Roosna-Alliku vallas (Roosna-Alliku ms), 1564 *Kobbracas*, 1571 *Kobbrocas oder Kaurokas*, 1788 *Karoka*, 1871 *Kauroka*. L. Kettunen pakutud seos sõnaga *kaarukene* 'jahumardikas' pole usutav. Tõenäoliselt on nime algne kuju olnud **Kabruka*, mis on hiljem muutunud **Kaurukaks* ja murdepäraselt teisenenud Kaarukaks. Nimes võib sisalduda sõna *kaber* : *kabra* 'metskits'. Varaseimate kirjapanekute järgi võib nimi tulla ka loomanimetusest *kobras* : *kopra* (küla juurest algavad Vodja jõgi ning Tondissaare raba). Talude paiknemise tõttu kahel pool teed hüüti Kaarukat vahel Venekülaks. Küla jagunes järgmisteks osadeks: Käbiküla (Jõngu talu kant), Külaots (teeärsed talud keskusest loodesse), Lipamäe (idaots), Suurots (teeärsed talud keskusest kagusse) ja Topametsa (endine saunaküla lääne pool teed). Vrd Kablerla.

ROOSNA-ALLIKU (JÕGELÄHTE) MAINIMINE HILJEMALT 1403

Ajaloolane Evald Blumfeldt on leidnud Rootsi Kammerarhiivist 16. sajandist pärit ärakirja paar sajandit vanemast dokumendist, milles mainitakse hulka Järvamaa kohanimedid. Algdokument on pärit aastaist 1288–1403 ning selle sisuks on loetelu, kui palju ja millises rel-

vastuses sõjamehi peab mingi piirkond talupoegade hulgast mingil puhul välja panema. Muu hulgas on seal kirjas rida: *Yalechtem 18 equi expeditiales et totidem malnye et 3 plathben 6 equos ductorum.*

Yalechtem on Jögelähte – hilisema Roosna-Alliku asukohal asetsenud küla. Ladinakeelne tekst tähendab, et 18 sõjahobust (s.o hobusega meest) nii sõjaretkedeks maalt välja kui ka maa kaitseks malevasse (= *malnye*), 3 sõjameest plaatrüüs (= *plathben*), 6 vooarihobust. Pikemalt loe nt: Mart Lätte, „Eestlaste sõjalised kohustused keskajal“, rmt, „Eesti sõjaajaloo aastaraamat“, 2011, lk 9–41, täistekst internetis pdf'i kujul.

Blumfeldti leitud nimekirja tõlgendamisel on esinenud ka hüpoteesi, et loetus leiduv kohanimi *Carnmaruo* tähendab Kaaruka küla, kuid kindlamate tõendite ilmutumiseni tuleb seda pidada pigem ebatõenäoliseks.

J.U.

ROOSNA-ALLIKU PÕHJASÕJA AASTAIL

Katkendid raamatust „Eesti rahva ajaloost Põhjasõja aastail 1700–1721. Valimik dokumente“, Tallinn, 1960, lk 112, 366

Eestimaa kindralkubeneri korraldus major A. L. Rosenile

13. mail 1701

Härra major Bengt Gustaff Rosen on mind vajalikul viisil palunud kuulda võtta, et tema Roosna-Alliku ja Viisu

[mõisa] talupojad ei taha nüüd pärast seda, kui nad on maamiilitsasse sisse kirjutatud ja [neid] iga päev küüti vajatakse, enam vajalikku sõnakuulmist üles näidata ega teol käia. [Ja ta esineb] palvega, et härra majorile saaks kõrgemalt poolt käsk antud temale alluvate tragunite abil sõnakuulmatuid talupoegi arusaamisele ja sõnakuulmisele sundida; samuti neid, kes valitsejale vastu hakkavad, kohtulikuks karistamiseks siia [Tallinna lossi] üle anda. Kuna nüüd seesugune talupoegade talitusviis on ülimal määral karistusväärne, seda enam, et see käib vastu kuningliku käsu põhjal kõrgemalt poolt väljaantud plakatile¹, siis antakse käesolevaga härra majorile ametlik ja ülemuslik korraldus, et ta palve kohaselt läheks mõnede tragunitega sinna tõrkujaid sõnakuulmisele sundima, vastuhakkajaid aga ärateenitud karistamiseks [kohtu] kätte andma. ENSV RAKA 1.2.139, lk 145, *mustand saksa keeles*

* * *

Tallinna rae palvekiri Eestimaa kindralkubermangu valitsusele ja maanõunikele

17. veebruaril 1713

Mida teie kõrge vürstlik hülgus [Eestimaa kindralkuberner A. D. Menšikov] ja kõrgemalt poolt määratud keiserlik kindralkubermangu[valitsus] on [oma kirjaga] 11. selle kuu päevast meile armulikult tahtnud avaldada ühe Roosna-Alliku talusulase kohta, kes oli

¹ Ilmselt on mõeldud 26. aprillil 1701 väljaantud plakati, milles piirati maamiilitsasse mehi andnud talude teosoodustusi ainult õppustest ja sõjaretkedest osavõtmise ajale (ENSV RAKA 1.2.35, lk 202–203).

seisnud kohaliku linnakodaniku Jürgen Witte teenistuses, siis oleme meie selle [kirja] sündsä aupaklikkusega vastu võtnud. Et nimetatud kodanik olevat talitanud keiserliku kindralkubermangu [valitsuse] käsu vastu, siis oleme teda selles asjas üle kuulanud. Nimetatud kodanik on aga seda asja hoopis teisiti kujutanud, kui seda Roosna-Alliku mõisavalitseja oli seletanud. Kui silmas pidada Jürgen Wittet, siis, nagu näitab tema siia lisatud kirjalik seletus, ei ole ta sulase väljaandmisest sugugi keeldunud, vaid tema on mõisavalitsejalt palunud ainult lasta sulast tema juures niikaua teenida, kuni teenistusaasta täis saab ja ta selle tõttu võiks täieliku palga kätte saada. Seda on mõisavalitseja esialgu ka õigeks pidanud, hiljem aga siiski jälle nõudnud mehe kohest tagasiandmist. Seepeale on [linna]kodanik ainult selle juurde jäänud, et ka tema ei olevat kohustatud sulasele tasuma poole aasta eest teenitud palka, kuigi ta sellest hoolimata oma arvatavast õigusest siiski on loobunud ja mehe oma juurest ära lasknud minna. Kuna sellest näha võib, et mõisavalitseja on asja vääralt ette toonud, siis oleme meie sunnitud teie kõrgele vürstlikule hiilgusele ja kõrgealilikule keiserlikule kindralkubermangu [valitsusele] selle õiget iseloomu eespool näidatud kujul kõige truualalikumalt ette kandma. Ühtlasi palume kõige alandlikumalt, et kui tulevikus meie kodanike ja linnaelanike vastu veel sellesarnaseid pealekaebusi peaks ette tulema, siis tulevad pealekaebajad meie juurde juhatada. Siis meie tõestame, et pärast asjade hoolikat järeleuurimist igäühele kiire kohtumõistmine osaks peab saama. (---)

ENSV RAKA 3.1.229, lk 130–132, originaal saksa keeles

EDUARD VILDE ROMAAN „PROHVET MALTSVET“

1906, lk 628–629

Juba kaks nädalat hiljem pakkus Järwa-Jaani kiriku esine sedasama põgenemise-pilti, nagu seekord Orgmetsa küla ots. Ainult pisut väikem woor, umbes wiiskümmend wankrit suur, hakkas seal Ants Walkmanni juhil mitme saja hingega kauge Krimmi poole liikuma. Need, kes talwe otsa käega lõõnud ja naernud, et ega sellest jampsimisest ometi midagi wälja tule, pidiwad nüüd nägema, et ärarändamine suuremal määral tõepoolest käes oli, ja neile jäi weel ainult see kahjurõemlik, kui ka kahwatu ja kindlusetu enesetrööst, et minejad wahest pärale ei jõua ning teelt tagasi pöörawad.

Mõisniku ainelisest hingest käis ehmatuse tuksatus läbi.

Kas see polnud hulk tööjõudu, mis seal maalt minema weeres! Mitte ainult nende näol, kes wankrite kõrwal kõndisid, waid ka nende näol, kes wankrite peal wirisesid wõi ema rinna otsas rippusid. Tuhandle isikule lähenev kogu maksuta tööjõudu!

Polnud siis ime, et Roosna-Halliku mõisa herra, baron Stackelberg, oma peremehe-aule liiaks ei pidanud, Walkmanni woorile 20 wersta järele kihutada, et oma walla lahkuwaid liikmeid meelitustega ümberpööramisele ahwatleda – nagu raswaga rottisid püitakse...

„Ma olen teile ikka hea herra olnud,“ hakkas ta oma läikiwast tõllast kõnet pidama, „kes teid liia töö ja maksuga pole koormanud ega teile muul wiisil ülekohut teinud. Aga ma tahan

teie vastu nüid weel parem ja heldem olla, kui teie aga mõistuse pähe wõtate ja tagasi pööratel!“

Kuid need mõistmatad ja tänamatud wäristasiwad kangekaelselt pead.

Nad oliwad herra headust ja heldust nii üleliigselt maitsta saanud, et nad selle eest põgenesiwad...

Ja siunates laskis baroni herra oma traawlite ninad jälle Roosna-Halliku poole keerata...

KAARUKA KÜLA MINEVIKUST

Elli Ilomets

Koeru 1964

Elli Ilometsa mälestused „Kaaruka küla minevikust“ on Kaarukas juba pikka aega tuntud, seda originaalist tehtud masinakirjas ärakirja kaudu, kuhu on ümberlõõmisest tulnud mõningaid pisiapse ja ebatäpsusi. Siinkohal avaldatava teksti aluseks on mälestuste originaalkäsikiri, mis asub Paides Järvamaa Muuseumis (kohaviit PM 2072:53 ArD 160:53). Originaalis leidub veel tabeleid ja kaarte, mida siinkohal ei publitseerita. Teksti on võimalikult minimaalselt toimetatud. Mõned katkendid Ilometsa käsikirjast ilmusid 17. märtsil 1973 ajalehes Võitlev Sõna illustreerimata lühipalana ja sama pealkirja all.

Kaugem ajalugu

Kaaruka küla asub Paide rajoonis, ligikaudu kahe kilomeetri kaugusel Roosna-Alliku koolimajast (endine Roosna-Alliku mõisahooned), kagusse kulgeva Roosna-Alliku–Peetri maantee ääres.

Lähemaid andmeid Kaaruka küla kohta leidub 1564. aasta vakuraamatust. Küla kuulus Peetri kihelkonda,

Kareda vakuse alla ning ta suuruseks hinnati 14,5 adramaad. Järgnevate aastate vakuraamatute andmeil ajavahemikus 1566–1613 jäi küla suurus samaks – 13,5–15 adramaad.

Vene–Liivi sõja ajal sai Kaaruka küla, nagu teisedki Järvamaa külad, tugevasti kannatada, kuid veel põhjalikumalt rüüstati maa ja hävitati elanikkond Poola–Rootsi sõja puhkemise järel 1600. aastal. Nagu nähtub 1615. aasta vakuraamatu andmeist, on Kaaruka küla ja teda ümbritsevad külad nagu Kihme, Oeti, Valasti, Seliküla, Kodasema jt metsistunud ja inimtühjad.

Alles pärast seda hakkasid vanad külad uuesti asustuma, ilmselt uute siserändajate arvel, sest on tõenäoline, et põliselanikkond oli enamikus hävinud. Kust pärinevad Kaaruka küla uued asukad, on seni selgusetu. Võib-olla aitaks seda küsimust mõningal määral selgitada põlvest põlve edasi antud talunimedele lähem uurimine. 1596. aastast pärinevail andmeil kuulus Kaaruka küla Peter Plagmani [~Plägman] valdusse, ka 1615. aastal kuulus see küla koos Jöelähte (Jegelecht), Kihme ja Oeti külaga samale isikule. 1617. aastal omandas Bogislaus Rosen Peter Plagmanile kuuluvad külad, nende hulgas Kaaruka.

Bogislaus Rosen, olles oma aja rikkamaid mehi, omandas Eestimaal terve rea külasid, arvult 26, ja pani sellega aluse reale Järvamaa suurtele mõisatele – Roosna-Alliku, Karinu, Väinjärve, ja Lehmja mõisale Harjumaal. Roseni valduses olid ka suured maa-alad Ingerimaal Domassovos.

Roosna-Alliku mõis (Kaltenbrunn) asutati Bogislaus Roseni poolt endise Jöelähte küla kohale. Mõisa alla kuulus ka vana vesiveski, mille kohta on andmed 1565. aastast. Tol ajal oli veski omanikuks Lorentz von Cölln, kelle kohta on teada, et ta hukati Paides

Vene–Liivi sõja ajal ja ta naine viidi Venemaale vang. 1586. aastal kuulus veski Hansz von Bilefeldtile ja ta naisele Barbara Böszmannile. 1598. aastal abiellus Peter Plagman Bilefeldti lesega ning omandas Jöelähte ja Kihme külad.

1686. aastal kuulusid Kaltenbrunni alla järgmised maad: Jöelähte mõis (Jegelecht Hof) koos veskiga ja mõisa juurde kuuluvate talupojamaadega järgmiste külade ulatuses – Kihme, Kaaruka, Härjapea, Oeti, Valasti, Kuksema, Kagavere, mõisamaid oli 19 ja $\frac{3}{4}$ adramaad, talupojamaid 82 adramaad; Viisu mõis (Wisso Hof) – 25 ja $\frac{1}{2}$ adramaad, Vedruka küla, Ämbra küla, ja Silmsi mõis (Sillmis Hof) – 16 adramaad, Seliküla. Kogu Kaltenbrunni suurus oli seega: mõisamaid 61 ja $\frac{1}{4}$ adramaad ja talupojamaid 135 adramaad (+ üksjalgade 20 adramaad). Mõisa tsentrumiks sai Jöelähte mõis, mis nimetati ümber Kaltenbrunniks. Rahva hulgas hüütakse mõisa Alliku mõisaks, ametlikuks eestipäraseks nimetuseks on Roosna-Alliku. Mõis kuulus kuni 1721. aastani Rosenite suguvõsale. 1721. aastal abiellus Bengt Gustav von Roseni tütar Margarethe Anna von Rosen Georg Johann Frhr von Stackelbergiga ning sellest ajast alates on Roosna-Alliku mõisa omanikeks Stackelbergid, kuni Eesti kodanliku valitsuse alguseni.

Allikaid:

„Beiträge zur Kunde Est, Liv- und Kurlands“, 7. kd, Estländischen Literarischen Gesellschaft, Reval 1912, lk 375–529 [täistekst kättesaadav Tartu Ülikooli Raamatukogu kodulehel, nt e-kataloogi Ester kirje kaudu]

„Genealogisches Handbuch der baltischen Ritterschaften. Estland. Genealogisches Handbuch der estländischen Ritterschaft“, 1.–2. kd, 1930–1931 [täistekst kättesaadav Baieri Riigiraamatukogu digikogust, nt e-kataloogi Ester kirje kaudu]

Märkmeid Kaaruka küla elust-olust 19. sajandi lõpul ja 20. sajandi alguses

Varem olid talud koondunud tihedalt kokku käidavama tee lähedusse, mistõttu tuleõnnetuse korral oli hädaoht suur. Nii elas küla läbi kaks suurt tulekahju: esimene kord pikse tõttu, teine kord süüdanud kaks poisikest sügisel õlevirna põlema, mille tagajärjel põlesid kõik talude hooned maani maha. Olnud kuiv aeg ja küps oder õueaegades soodustanud tule levikut. Pärast seda (1880. aastal) viidi küla keskelt välja 13 talu. Osa väljaviidud taludest liitus vana külaga, kaugemaid talusid hakati aga tagakülaks hüüdma.

Talud olid varem lapitalud, hiljem, s.o pärast osa talude väljaviimist aeti põllud ühte krunti. Varem lahus olnud heinamaad koondati kokku. Pärast ümberkorraldusi jagunes küla kolmeks: suur küla (suureotsa), tagaküla ja külaotsa.

Külaotsa (kuuendikkude) tagaküla talud olid järgmised: Lipa, Nilgu-Vamsi, Vaaduse Matsi, Jõgisoo Rüütli (hiljem Taada) ja Essi-Lubja moonamaja. Nende talude endised põllud võttis mõis mõisamaade külge ja uued, väiksemad anti suure küla põldude küljest. Mitu talu küla äärest kadusid sootuks.

Kaaruka talud jäid kuni kodanliku Eesti alguseni Roosna-Alliku mõisa renditaludeks. Rent tasuti eelmise sajandi lõpuni veel osalt teoga, kuid suures külas kadus töörent käesoleva sajandi alguses ära. Jäi raharent, mida tuli osalt tasuda kartuliga, sest Roosna-Alliku viinavabrik nõudis palju kartuleid. Ka otri osteti viinavabriku jaoks küla-meestelt. Kui õlgi oma majapidamisest üle jäi, pidi need viima mõisa, mujale ei tohtinud müüa. Tagaküla talunikkudel ja kuuendikukoha pidajatel kestis teorent osaliselt kuni mõisate jagamiseni.

Suure küla taludel oli maad keskmiselt 30 tiinu ümber. Maa oli viies osas. Põldu oli 14 tiinu, karjakoplit paar tiinu, külakoplit paar tiinu, heinamaad 7 tiinu ja metsa 5 tiinu. Mets oli nimepidi talule kuuluv, kuid kasutada seda ei tohtinud. Renti tuli selle eest aga siiski maksta. Peale otsese koharendi oli veel koha pealt maksta kohtute maks, postimaks, tulekindlustusmaks, kirikumaks ja kroonuteede maks.

Ehitusmaterjali ja leivapuud anti Saarnakõrve metsast, mis asub umbes 30-40 km kaugusel. Kui kellelgi oli vaja uut hoonet, siis veeti ehitusmaterjal ühiselt välja ja koos ehitati ka hoone üles. Pliidi kütmiseks ja rehtede peksuks lubati teha hagu oma karjamaalt teatud jämedusega leppadest. Kase raiumine ree või vankri aisadeks või kirvevarreks oli ilma loata keelatud. Kõiki neid väikseid tarbepuid pidi küsima metsavahilt või metsaisandalt.

Neis suuretsa taludes, mis viidi küla keskelt välja kaugemale või metsa äärde, kestis veel osa teorenti edasi, nimelt tuli rukist postivahe (neli vakamaad), suvivilja kaks postivahet ajada, s.t niita ja rõukudesse panna.

Väljaviidud taludest jäid järele vanad õunapuud, mis tähistasid veel käesoleva sajandi esimesel veerandil nende talude asukohta. Rohikse talul oli vana suitsutare veel 1913. aastal kohal. Nagu näha, armastasid juba Kaaruka endised elanikud istutada viljapuid elamu ümber. Inimesed, kes nüüd oleksid üle saja aasta vanad, ei mäletanud vanade õunapuude noorusaega.

Nagu igal pool, nii oli ka Roosna-Allikul eelmisel sajandil kõrtside arv suur. Kõrtside abil püüdsid mõisnikud talupojalt viimast rahanatukest kätte saada. Ei saanud liikuda üheski suunas, ilma et kõrtsi jalus poleks olnud. Kui

Kaaruka mees tahtis sõita Järva-Jaani kirikusse Kodasema kaudu, olid tee ääres Soru kõrts, Kalmu kõrts, Kassi kõrts. Kui Alliku mõisa kaudu, siis tervitasid Härra kõrts, Nuka kõrts, Soo-otsa kõrts, Järva-Jaani kõrts. Paide tee ääres oli Lammiku kõrts, Kuivajõe kõrts, Vodjaka Katku kõrts. Kui talvel mindi Saarnakõrve metsa puid tooma, olid jällegi teel ees kõrtsid, alustades Kuusiku kõrtsiga. Kõrtsis käidi ka meelt lahutamas tähtsamatel päevadel ja laupäevaõhtutel. Eriti vastlaõhtul pidid väljas olema kõik noorikud ja neiud. Ja kui siis Ratta taat Soru kõrtsis torupilli hakkas puhuma, oli kõigil veri keemas ja jalad keerlemas. Ei siis enam tuntud väsimust ega kardetud kupja piitsa.

Teol käimine eelmisel sajandil oli koormav ja ränk: mõisa töö pidi enne tehtud olema, siis võidi alles oma talu töö juurde asuda. Rehepapid ja kupjad olid tihti südametud inimesed – tahtsid olla mõisatruud, ei hoolinud tööinimese nõrgast tervisest või isegi haigusest. Kõigele vaatamata nõuti suurt tööhulka. Üks elav näide sellest. Tabani talust oli teol viljakoristamisel ja sügisesel rehepeksul noor tüdruk Madli, kellel alati olnud rängad kuuriided [= menst-ruatsioon]. Päeval tuli töötada põllul ja öösel rehte peksta. Suure kuumuse, väsimuse ja haiguse tõttu kukkunud tüdruk jõuetuna ahtme peale ja jäänud lamama. Tulnud siis rehepapp ja virutanud kepiga tugeva hoobi, nii et Madli suust ja ninast veri voolanud ja ta mõne minuti pärast hinge heitnud. Toodud siis koju verisena ja tahmasena, kaks suurt juuksepatši lohisenu üle vankri otsa, nagu meenutas vanaema. Ta rääkis, et see õudne pilt tuli talle alati silme ette, kui ta kaevule läks. Tooja vanamees hõisanud juba eemalt, et tulge korjake oma surnu ää. Kahju, et rehepapi nime ei

mäleta, olnud väga kuri taat! Ei olnud selle juhtumi üle mingit kohut, ei tohtinud sellest avalikult rääkidagi. Mõisas öeldud, kui kuulama mindi, et suri „ravandusesse“.

Eelmise sajandi esimesel poolel käitunud parunid väga julmalt. 1858. aasta Mahtra sõja päevil olnud ka Roosna-Allikul sulaste ja peremeeste vastuhakkamisi. Vanaisa rääkis ikka, et peksa said mitmed mehed, kes mõisast õigust nõudma läksid.

Kaaruka talumajad olid eelmise sajandi lõpuni suuremalt osalt suitsutared. Käesoleval sajandil ehitati juba kõik korstnaga majad, millel olid kaks kambrit (esimene ja tagumine), rehetuba rehealusega, kus peksti reht. Rehealuse otsa oli ehitatud veel ruum hobuste jaoks. Talvel peeti hobuseid rehe all. Kambritel oli kummalgi kaks kuue ruuduga akent. Uks läks eeskambrist rehetuppa, kus mõnes talus asus ka pliit. Harilikult oli pliit eeskambris, pliidisuu aga rehetoa, kus oli ka suur soojaveekatel. Ees oli pikk koda (esik), kust üks uks viis „ettekambri“, teine rehetuppa ja kolmas sahvrisse. Mõnikord talvel suleti uks kojast kambrisse ja käidi läbi rehetoa. Tagakambris oli suure reheahju tagune piklik kitsas ruum, mida kasutati magamisruumina. (Mõnes talus pikenes see kitsas ruum, mis oli vaheseinaga piiratud ja moodustas sahvri, sel juhul oli sahvril suurem aken ja rehetoa ka aken, nii et valgus tuli rehetuppa läbi sahvri akna. Ka uks läks reheahju kõrvalt ahju taha kambrisse.) Rehetuba ühines vaheukse kaudu rehealusega. Rehetuba oli kõrge, partega vilja kuivatamiseks. Ühes nurgas oli suur kerisega ahi leega. Vommile viis redel. Rehealusel (reialusel) olid kahed laiad väravad, esi- ja tagaväravad, mis rehe ajal ja vilja tuulamise ajal olid mõlemad avatud. Rehe alt pää-

ses kitsa ukse kaudu hobuselauta ja kõrvalt aganikku.

Majad olid ehitatud tahumata ümmargustest palkidest, mõnel majal olid rehealuse seinad laotud paest (Tabani, Rüütli). Kambrid olid madalad, karandlaega. Põrandad laiadest hõõveldatud laudadest. Uksepakud olid kõrged, ukсед käisid külasepa valmistatud linkidega. Välisustel lukke polnud. Seestpoolt pandi kojauks haaki ja mindi siis tagavärvatest või kusagilt aknast välja. Katus oli pikkadest sirgetest rukkikõlgedest, kelpkatus. Kõrvalhooned olid järgmised. Väliköök (suvine keedupaik) – palkehitis umbes 25 ruutmeetrilise pindalaga, muldpõrandaga, ilma laeta, laudkatusega. Põikpalgi külge olid paigutatud puust pajakoogud, mille konksu otsas rippusid sangadega pajad. Panni jaoks kasutati panniraudu.

Loomalaudal oli esik, mida hüüti karjaaiaks, kus olid suvel lehmad, kui enne jaanipäeva oli laut sõnnikut täis. Karjaaiast läks värav põhulattu. Sigade ruum oli harilikult ehitatud lauda seina äärde. Teises lauda otsas oli veel üks ruum noorte hobuste jaoks. Laudas oli talvel 2-3 lehma, paar mullikat ja kümme mekond või rohkem lammast. Signu peeti enda tarviduseks ja üks pidi ikka müügiks minema, et saada raha silgu ja soola ostuks. Suures külas peeti kaks tööhobust varssadega ja noor hobune (kirikus ja laadal käimiseks).

Igal talul oli harilikult kolm aita: vilja- ja riideait ning kolmas toidukraami hoidmiseks. Kelder talvise söögikartuli hoidmiseks oli kas puust seintega või võlviga. Müügi- (rendi-) ja seemnekartul peeti kuhjades.

Majaesine õu oli viljapuu- ja tapuaiaga ühine. Karjaõuest oli see eraldatud latt- või roigastaraga. Majaesimest õuest pääses laua õue- ja jalgvärava kaudu ette

karjaõue. Loomad maja lähedale ei pääsenud. Teerajad viisid majast kööki, aita, kaevule ja lauta.

Kaevud olid vinnaga (jāme post, vinn ja kook), mille külge oli kinnitatud āmber. Kaevud olid lahtised, puuraketega ja kaunis sūgavad.

Kambriotsas aias kasvasid mõned õunapuud – hiljem istutatud olid kultuursed, poogitud, vanad olid metsikud ja nende vili hapu, tarvitamiskõlblik ainult külmunult. Ka kirsse, ploome ja kreeke oli aias. Põõsastest peeti ainult punast sõstart ja karusmarja (kikart). Mustsõstart ei tuntud. Ka lillepeenraid leidis mõnes aias lihtsa kāokinga, luha (sinine iiris) ja reinvarrega (soolikarohi). Suvililledest tunti ainult saialille (jāaru sarv), mooni ja kressi. Ei tohtinudki uhkeid mõisa rohuaia lilli taluõuele tuua, parun oleks kohe rendi maksmise ajal öelnud: sa tahad oma õue mõisa õuest uhkemaks teha! Ei müüdudki lilletaimi mõisast, need pidid olema ainult sakste jaoks „rundali“ ette istutamiseks. Ilupuudest ja põõsastest oli vähe sireleid (siringad) ja toomingaid, veel kasvasid õuede āāres paplid ja haavad, üksikutes taludes ka vahtrad (Mikul).

Kevadel oli Kaaruka kaunis, küla uppus õitesse. Talude õuedel õitsesid viljapuud ja sirelid, koplites, mis ulatusid küläni, valendasid toomingad. Kohas kaunis kaasik, õitsesid jaanikannid ja kullerkupud. Tuiga ja Sepa oja āāres kollendasid varsakabjad. Varakevadel, lume sulamise ajal ulatus suurvesi küläni, kui Kuivajõe jõgi üle ajas ja vee läbi Jõugasoo Kaarukani saatis. Suurvesi tõi ühes ka haugipojad, kes sūgisel linaleoaukudes õnnetult hukkusid. Küllap jooksis allikatest Lammiku kohalt üks Pärnu jõe haruke läbi Topametsa ja karjakoplite aukudepealsete ning ühi-

nes kusagil Pärnu jõega. Viisus kannab see „kadunuke“ Kuivajõe nime.

Suuremad teed. Külavahetee, mis tuleb Roosna-Alliku mõisast ja suundub Kodasema-Esna kaudu Peetrisse (suur tee). Esimene tänav Alliku mõisa poolt tulles paremat kātt – Restu tänav – viis Topametsa, tänav vasakut kātt viis Aru sõõrdu ja taha Nilku (Karjaaru-mets). Selle tänava āāres olid ka kuuendikkude tagaküla talud ja üks mõisatõõliste maja. Külaotsa karjatānav viis Topametsa. Karjatānava āāres olid Andrese, Rooba ja Vaadama talud. Jārgmine oli Lodi tänav, mis viis Lodi talusse. Tabani tänav viis Jõngu-Pāärna ja Tabani talusse. Endisel ajal olnud see karjatānavaks, kust Sea-Juhan (pārastine Alliku valitseja) ajanud sigu põllule.

Tuiga ehk Suureotsa karjatānav viis küla heinamaadele ja karjakoplitesse. Ka endine Vahipärtli koolimaja asus selle tänava āāres, samuti Tuiga ja Korjukse talud. Karjaaru tänav viis hilisemal ajal Jõngu-Uustalu ja Rohikse-Jaani talude juurde. Ka kari kāinud Karjaarusse seda tēnavat pidi. Kõik need tēnavad olid roigastaraga piiratud.

Miku talu juurest läks laiem vāljatee Topari ja Viibru talude juurde. Soru mēe alt keeras ka laiem vāljatee Jõngutantsu (Jõngutoa Antsu), Lepiku ja Rohikse talude juurde. Vāljavahe teesid, mis viisid tagakūlasse ja Karjaarusse ning Arutaguse perede juurde (Vorsmardi, Arutaguse, metsavaht), kasutati ka suvel kirikuteedeks Järva-Jaani. Siin, Illevere ja Karjaaru vahel oli kūngas, mida hüiti Kirikumāeks. Ka talvine hobusetee läks siit otse külasse. Külavahe tuiskas harilikult tēis, siis tēhistati kuuseokstega üle põldude uus tee. Kevadel veebruari lõpul vōi mārtsi algul roogiti tee lumest vabaks.

Igal talul olid sillatükid kroonu- maanteel, mida sillutati lõhutud raud- kividega. Kivid pidid olema korralikult lõhutud, hästi peened, muidu ülemus vastu ei võtnud. Ka külavahelised teed tulid korras hoida. Kaarukast sõitsid läbi peaaegu iga päev saksa tõllad. Möisaid oli ümbruses tihedalt ja võõruspidusid peeti tihti.

Lähimad raudteejaamad olid Tapa ja Lehtse – 30 versta. Liiklemine muutus kergemaks pärast seda, kui ehitati kitsarööpeline raudtee Paidest Tam- sallu – Esna jaam asus Kaarukast viie versta kaugusel.

Lähim turg oli Paides. Käidi ka hobustega Tallinna turul – harilikult sügiseti, kui vili koristatud ja lihasaadusi rohkem. Sigu viidi ka elusalt Tapale, ülesostjad-lihunikud sõitsid ise külasid mööda ja kauplesid valmis. Turule viidi veel võid ja jahusaadusi – tangu-kruupe, odrajahu. Nisu kasvatati Kaarukas eel- mise sajandi lõpul veel vähe, mõni üksik talu tegi katset – kardeti, et põllud hak- kavad siis lustet kasvatama.

Kontrahi järgi oli tarvitusel üheksa põllu süsteem: kaks rukist, kaks kesa, kaks ristikut (uus ja vana), üks kar- tulit, kaks suvivilja. Lina külvati ka siiluke enda majapidamise jaoks – Järvamaal lina ei müüdnud. Lina vajati pesu jaoks, takku nõõri ja loomakütete valmistamiseks.

Veel käesoleva sajandi alguses tehti kõik põllutööd käsitsi. Rukis lõi- gati lihtsirbiga, hein vikatiga. Rehed peksti vartadega (pintidega). Esimesed hobu-peksumasinad ilmusid sajandi esi- mesel veerandil kahes talus (Kassaka, Rüütli), teistes peksti käsitsi edasi.

Rehepeks. Vili veeti rehe alla, hari- likult mahtus ühte rehetuppa kolm tub- lit koormat rukist või suvivilja. Vihmast

märja vilja varju alla ei veetud. Rehe alt loobiti vihud rehetuppa, sealt tõs- teti partele. Parsil oli inimene, kes vastu võttis ja vihud korralikult püsti ladus, tüügas allapoole. Kui rehi ahtes, köeti reheahju vähemalt kolm korda, et tera hästi kuiv oleks. Teisel või kolmandal päeval lasti ahe alla, rabati vastu pinki või uksepiita ja loobiti rehe alla, kus kaks inimest avasid vihud ja ladusid lademetena põrandale, kaks ladet kõr- vuti, tüükad väljapoole. Kui see valmis, algas vartadega peks. Kaks inimest lii- kusid edaspidi, kaks tagurpidi: löögid pidid kahel täpselt koos langema, et takt oleks õige. Kui kaks korda edasi-tagasi käidud, algas vihkude ümberpööramine kahe inimese poolt. Ka see toiming pidi täpne olema, et lade karvaseks ei läheks. Algas uue löömine, kaks korda edasi-ta- gasi liikudes. Pärast seda tuli puistamine: võeti süli õlgi täis ja järkhaaval lasti alla langeda, et pekstud terad õlgedest alla langeksid. Oled seoti sidemega suurteks kubudeks ja viidi õlekuhja.

Harilikult tuli neljad lademed läbi peksta, mis kestis 4-5 tundi. Kui õled vii- dud, korjati põrandalt terad (peksandid) ühte hunnikusse ja rappeterad teise hun- nikusse. Kui uus rehi ahtes ja oli paras tuul, algas terade tuulamine. Esiteks hõreda sarjaga, pärast tihedaga. Sari rip- pus rehealuse laes laudilati küljes ja seda sakutati kahejalgse pingi otsal seistes. Aganad riisuti kokku ja aeti suure rehe- rehaga aganikku. Terad tassiti kotiga viljaaita salve. Suvivili aeti korruga rehe alla põrandale ja pahmati hobustega, kes olid seotud üksteise sappa. Puistati suure reherehaga põlvel. Kõlkad ja põhk kanti põhulattu pugadega.

Rehte peksti harilikult hommikul kella 2-3-st alates. Rehi pidi olema val- mis keskhommikuks, et peale sööki

kohe saaks põllule minna. Rukkirehtede ajal ootas ju suvivilja ja suvivilja rehtede ajal kartulivõtt. Selline töö kestis hilis-sügiseni. Kui talus oli vähem kui neli inimest, tuli reht peksta kahekesi või kolmekesi. Viimane sügistöö oli linamasindamine ja ropsimine.

Palgateenijaid, tüdrukuid-sulaseid peeti Kaarukas õige vähe – ainult kui majas oli väike laps või teine töötegija haige. Suvilisi oli mõnes üksikus talus. Oli ju olemas suur saunaküla ja sealt tuldi kibekiirel tööajal heameelega talusid abistama, mõisatöö oli palju vastu-meelsem. Talgutega veeti kartul mõisa viinavabrikusse, sõnnik veeti kevadel kesadele mitme taluga ühiselt.

Rukkilõpe ja sügisene kartulinoppimise lõpetamine oli rahvarohke ja tujuküllane. Tantsiti vanu tantse, lauldi ja mängiti, lasti hea maitsta kangel Kaaruka õllel. „Kibedat“ toodi harilikult Metstaguse monopolist „tsetvertnoi“ (2,5 toopi). Õeldi harilikult: „Eks noi kulub ikke ää.“ Argipäevadel ei tarvitatud alkohoolseid jooke – töö tahtis teha, polnud aega selleks. Aga pühade ajal tehti kange õlu humalatega ja käitati kangeks. Oli ju külagi kuulus oma kange õlle ja suure saunaküla poolest. Kolmepäevastel pühadel mindi või sõideti esimesel pühäl kombekohaselt kirikusse (Järva-Jaani), teisel pühäl käidi külas, kui vaja, peeti pulmi või varrusid. Viimane püha oli puhkepäevaks.

Hariduslik tase oli külas kaunis madal. Eelmise sajandi lõpul ja uue algul külas lapsi külakoolist kaugemale veel ei saadetud. Koeru Duglase kihelkonnakoolis oli käinud üks poiss, kes pärast läinud Tallinna (eelmise sajandi lõpul). Töötegijaid oli vaja ja rent võttis ära talu sissetulekud, ja ega laste koolitamine polnud mõisnikule meeltemööda. Pärast 1905. aastat tehti siiski algust laste saatmisega linna kooli. Esimene poiss läks

linna õppima Topametsast. Isa oli surres pärandanud pojale sada rubla, sellega ta alustaski, ise hankis suvel lisa mõisas tööl käies. Nüüd saatsid mõned talupidajad tütarlapsigi Paidesse kooli. Harilikult öeldi, et tüdrukul pole haridust vaja, õppigu ainult õmblust. Kui minu isa läks kevadel renti maksma, öelnud parun: „Sa oled tütre saat linna „keeltekooli“.“ Isa vabandanud sellega, et see oli vanaisa soov, las saab targemaks.

Esimesed „rahvavalgustajad“ Kaarukast olid üks poiss ja üks tüdruk. Mõlemad alustasid tööd oma vallas – üks Metstaguse koolis, teine Valastis. Järgneval aastakümnel hakati haridusele rohkem rõhku panema, ei lepitud ainult külakooli haridusega.

Kooliolud Kaarukas. Eelmise sajandi teisel poolel asutati mõisaproua Anna Stackelbergi poolt väikelaste kool Kaarukasse mõisateenijate ja rentnikkude laste jaoks – muidugi põhimõttel, et emad saaksid käia mõisas tööl. Mõisasaksad töid õpetajad-kasvatajad diakonissikoolidest. Esimesed teadaolevad kasvatajad olid: õde Juuli (eestlane), õde Helene Lentsberg (ema rootslane), abiellus Muhumardi perepoja Johannes Harjakaga, õde Karoliine (eestlane), abiellus Muhandrese perepoja Söödoriga, läksid Mulgimaale elama, õde Paula Laos Peterburist, oli 1902. aastani, jäi närvihaigeks, õde Elise Renke, abiellus Kihmelt Miku perepojaga, õde Elisabeth Saarepera, töötas kuni 1918. aastani, mil väikelaste kool suleti ja majja asusid elama asunikud.

Maja oli ühekorruseline, ühe klassisiruumiga. Õpetajal oli kaks tuba, suur köök ja esik. Köögis elas teenija, kasvataja abiline, kes alati ketras ja kodus kangaid mõisaprouale. Tädi Mari oli väga kaua aastaid teeninud väikekoolis.

Lapsi oli koolis kolmest aastast

kuni üheksa aastani. Edasi mindi muidugi külakooli. Ettevalmistus emakeeles oli hea. Kõik lapsed lugesid „sorinal“ ja mõistsid laulda, isegi vene keelele pandi alus. Käsitöötundides näppisime mõisaproua ja -härä vanu riideid näpeteks, mida Mari-tädi kraasis üles, et kududa parunile jahikindaid.

Maja ümber oli kuusehekiga piiratud aed, kus kasvasid vahtrad, saared ja pärnad. Ka „laube“ (lehtla) oli – läätspuudest. Kooli õue ja kõnniteed hoidsime meie, lapsed, puhtad, kõik rohujuured urgitsesime välja. Maja otsa juures kasvasid suured kuused. Maja taga olid toomingad. Koolitajal oli ka peenramaa, mida meiega aitasime puhastada.

Õppeabinõudest oli suur tahvel ja väikesed kivitahvlid krihvlitega kirjutamiseks. Mängutundidel väljas mängisime kivide hüpitamist, lauahüppamist, pallimänge (pallid kudasime ise varras- tel) ja liivakastis. Tubased mängud olid nukkudega, poistel hobuste ja klotsidega. Jõulupuu tehti mõisa poolt. Iga lapse jaoks valmistati ka pakike, lapsed omalt poolt kinkisid sakstele sokke, salle ja kindaid.

Päevane töö algas palvega: koolitaja ütles lause, lapsed kordasid. Pärast seda jutustati piibllilugude jutte. Kooli kontrollimas või katsumas käisid Järva-Jaani ja Peetri kiriku õpetajad. Järva-Jaani vana Gebhard käis koos oma vennaga, Düsseldorfil maalikunstnikuga, kes rääkis eesti keelt. Oli juhus kord selle härära süles istuda, kui ta seletas mulle minu nime tähendust (magus mari), mida mina ei tunnistanud.

Maja säilis tänaseni, käesoleva aasta kevadel lammutati klassi osa.

Esimene Kaaruka kool asus Vahipärtli taluhoones, kuhu oli ehitatud klassiruum ja õpetaja jaoks suurem tuba. Väiksem, papa tuba oli saadud endisest „kurendikust“ [= aganikust], mil-

lele oli juurde ehitatud aknaga välissein. Õpetaja toa ees oli laste rieteruum ja vist magasidki kaugemalt lapsed öösiti selles ruumis. Siit läks ka uks sahvrisse. Kool töötas selles majas kuni eelmise sajandi kaheksakümnendate aastateni. Õppimine toimus emakeeles. 1880. aastateni töötasid koolis koolmeistrid Rootsid, esmalt isa (või onu), pärast teda Mihkel Roots, kes oli ka viimane koolmeister Vahipärtlil.

Endisel Vahipärtli koolmeistril olid kasutada ka talupõllud. Õpilased abistasid põllutöödel – sügisel rehe peksmisel, linade ropsimisel, kartulite noppimisel. Rootsid olnud ka laulumehed – külas tegutses laulukoor, eelmise sajandi lõpul käidud väljaspool kodukülägi laulmas. Pühapäevaõhtuti ja pühade ajal peetud koolimajas jumalateenistusi.

Kooli mööbel oli lihtne: pikad ristjalgadel koolilauad, lahtised pikad pingid, must tahvel ja suur seinakaart. Tahvlile kirjutatud krihvlitega, olnud ka „hefti“, aga sellest jätkunud kogu kooliajaks. Õpiti piibllilugu, katekismust, laulmist, lugemist, kirjutamist, „rehknütit“ ja geograafiat. Peamised õppeained olid muidugi piibllilugu ja katekismus.

Koolis tulnud ette ka trahvimist halbade poiste puhul, mõni saanud isegi vitsanuhtlust, „liinjaaniga“ sõrmedele löömine olnud harilik nähe. Nurgas tulnud seista mõnel põlvili hernestel või liival. Üks poiss visanud teist silguga, siis pandud süüdlane põlvili nurka ja silk ripakile suhu.

Eelmise sajandi kaheksakümnendatel aastatel, kui hakati nõudma koolmeistrilt vene keele oskust, tuli Mihkel Rootsil kui vene keelt mitteoskajal koolitööst loobuda. Ka oli Vahipärtli koolihoone väga vana, osa rehealust ja rehetuba oli vajunud sügavale maa sisse ning ruumid olid madalad ja kitsad. Tuli hakata uut koolimaja ehitama.

Krunt uue koolimaja jaoks võeti Tabani talu õueaiast. Hoone ehitati suur, samasse majja tuli ka Roosna-Alliku valla kantselei. Vahipärtli koolihoone jäi kasutada vanale koolmeistrile Mihkel Rootsile, kes oli koolitööst vabastatud. Roots pidas edasi küla vaimuliku ametit – saatis surnuid, ristis lapsi ning laupäeviti ja pühade ajal luges mõisateenijatele jumalasõna. Kõneldi, et kõik külaaudi- sed said tema kaudu mõisasakstele teatavaks. Rendi õiendamise ajal oli siis parunil hea talupojale tema patte ette heita. Mõisa poolt jäeti Rootsi-papale kasutada Soru põllud – 5-6 tiinu ümber – ja maja lähedane ilus koppel, kus kevade- deti õitsesid toomingad. Papal oli seal oma armas nurgake, „laube“, kus ta armastas istuda, lugeda ja laulda.

Vahipärtli endisest klassiruumist tehti küla sepale korter. Sepaks oli Gustav Tabani, minu vanaonu, mistõttu puutusingi lapsena tihti kokku Rootsi- papa ja -mammaga. Ka tütreid Kati ja Liina olid esialgu kodus. Pojad Juhanes ja Villem olid Mulgimaal (Riiamua sees) koolmeistriteks. Vahel käisid vanaisa ja vanaema pool ka nende lapselapsed. Rootsi-papa põdes kord väga rasket haigust ja jäi ilma teisest silmest. Mamma oli kopsuhaige, kõhis alati ja varsti surigi. Liina sai mehele Kihmele, Kati oli mõnd aega väikekooli koolitaja abiliseks, hiljem läks Tallinna. Lugesin noorena kord Kati kirjutatud lasteraamatut, ilmselt tegutses ta lastekirjanikuna.

Vahipärtlil elati veel käesoleva sajandi esimesel kümnel. Pärast seda, kui Rootsi-papa viidi laste juurde ja küla sepp läks elama mujale, lammutati vana koolihoone ja veeti koos kõrvalhoonetega vallale kütteks. Ka suur pappel endise klassi akna alla murdus ja murupink hävines, üksnes koppel jäi veel järele. Kõrge kungas tunnistab veel praegu Kaaruka esimese kooli aset, kuid

koplid ja ojad on kadunud, on vaid suur „ülesküntud uudismaa“.

Uues koolimajas Tabani aias alustati tööd juba teise õppeprogrammiga, ka oli õppekeeleks vene keel. Uue koolimaja ette oli istutatud kaks kaske, üks ühel, teine teisel pool värvat. Trepri ees oli kaks vahtrat ja üks saar. Majaotsas oli väike aiake endise põlise männi ja kuusega. Aias oli ka kaks toomingat, üks põline vana, teine noorem. Õpetaja istutatud olid karusmarja- ja punase sõstra põõsad, mis moodustasid nelinurga. Vana toominga all oli suur laud pinkidega. Õunapuudest oli üks vana metsik hapu ja kolm nooremat, endised Rohikse talu õunapuud. Kaev oli vändaga. Kooli maa peal oli ka endine vana Rohikse talu hoone. Kuni 1903. aastani seisis see tühjana, akendeta-usteta. Kooli hoone oli tahatud palkidest, pilpakatusega, hall ja ilmetu väljaspoolt. Seest oli krohvitud, lubjaga valgenda- tud. Ees oli suur koda, kust trepp viis üles pööningule. Kojast viis üks uks endisesse valla kantseleisse, teine klassi. Klassist viis uks vasakut kätt kool- meistri tuppa, teine vahekambri- sse, mis oli õpilaste rieteruumiks. Vahekamb- rist viis uks õpetaja kööki. Õpetajal oli kolm tuba, köök ja sahv- er. Endises valla kantseleis elas pärast mõni amet- mees – rätsepp või kingsepp –, kord isegi vallavaene.

Ruumid olid üldiselt suured ja kül- mad. Klassis oli kaks rida viiekohalisi pinke, laud ja pink koos, suur seinatah- vel, orel, mis täitis ka õpetaja kant- sli kohuseid, külgeinal ühel pool suur klaasita keisri pilt (Aleksander III), otseseinas Nikolai II perekonnapilt, vasakul seinal maakaardid. Keset klassi laes rippus vasekarva küünlalühter – kingitud Roosna-Alliku mõisaproua poolt Nikolai II troonimispäevaks. Ka uhke suur lipp oli kingitud koolile

mõisa poolt. Seda tarvitas ka külarahvas pulmade ajal.

Kooliteenija kohuseid täitsid kuni 1914. aastani õpilased – kütsid klassiahju ja pühkisid kooliruumid. Pühadeks pesemine oli ka õpilaste ülesandeks. See oli lihtne toiming – lund või vett pörandale ja luudadega nühkima. Heal juhul toodi vahekambrist pikad pingid ja sõidetid nendega, kuni pörand oli kyllal. See toiming oli lihtne ja huvitav.

Kool algas oktoobris ja lõppes lihavõtteks. Peale eesti keele, piiblitoo ja katekismuse oli õpetamine eelmise sajandi lõpul ja käesoleva algul vene keeles – pidi rääkimagi vaheajal vene keelt. Õpetamine oli näitlik. Vahel tõi õpetaja klassi kõik oma riieetagavara, teinekord jälle köögitarbed jne.

Kaaruka lastele õppimine raskusi ei teinud, kes juba väikekooli olid lõpetanud, neil oli „tee jalge all“. Aga käis ka lapsi Kodasemalt, Arutakka härrakõrtsi kandist ja Tännaperest – neil oli lugemine viletsam.

Sügiseti viitsid poisid palju aega ära mõisa jahipidamisel „kilkajatena“ metsa mööda joostes. Ei saanud koolmeister midagi parata – teeniti ju mõni kopikas raha ja saadi peale selle veel mõisa õunu.

Esimene koolmeister uues majas oli Veltman. Ta oli koolis õige lühikest aega. Pärast teda – Karl Leithammel, kes täitis ka vallakirjutaja (sekretäri) kohuseid seni, kui vallad – Roosna-Alliku ja Kuksema – ühinesid. Uus vallamaja ehitati Valastisse Kuksema vallamaja nime all (nüüdne Valasti algkooli maja).

Karl Leithammel loobus õpetaja ametist ja läks Kuksema valla kirjutajaks (töötas seal eelmise sajandi lõpuni, suri tuberkuloosi). Pärast teda tuli koolmeistriks Mihkel Pagi, pärastine Ambla vene kooli juhataja. 1903. aastal – Jaan Martson, kes püsis kohal

kuni 1905. aasta revolutsioonini ja vabastati sealt revolutsioonilise tegevuse tõttu. Järgmine oli Hans Nurkse, kes oli Kaaruka õpetajaks ainult poolteist aastat (oli läbi ja läbi linnamees). Temale järgnes Karl Udal – suur laulja ja muusikamees, pärasine Väandra kurtide kooli õppejõud. Järgmine oli Tõnis Lääne, pärast teda ühe aasta Alma Leht, siis August Vimberg. Kauem püsis kohal Karl Lutvei (perekonnainimene). Temale järgnes Johanna Vende. Pärast teda määrati juba kaks õpetajat – H. Uus ja Aaremäe –, kes olid viimased Kaaruka küla kooli õpetajad. Hakati nõudma Roosna-Alliku mõisahoonet koolile ja lõpuks saadigi nükkaugele, et Kaaruka ja Oeti koolid viidi üle Roosna-Alliku mõisa, kus kool töötab tänini, kuid juba uutes tingimustes. Kaaruka koolihoone lammutati ja ehitati asemele tuletõrjekuur. Endist kooliaega meenutavad kunagisel kooliõuel veel vana üksik määnd ja kaserauk kooliväral. Ka toominga ja vana hapu õunapuu järglaste äbarikud pole päris kadunud.

Endistest koolmeistritest olid laulukoori harrastajad Rootsids, Leithammel, Martson ja Udal. Mängiti isegi näitemängu. Esimene selline pidu peetud Leithammeli juhtimisel Roosna-Alliku mõisa pargis Nikolai II kroonimise puhul. Mängitud näitemängu, mis pannud pealtvaatajad nutma. Sis: kuri isa keelas noortel abiellumast, mõlema noore saatus kujunes õnnetuks ja lõppes varajase surmaga. Kaua lauldi külas seda kurba näitemängulaulu:

*Roosililled õits'vad Lõisa hana peal,
see minu süüdan suures mures lõbkei kärlistab,
kui ma mõtlen, Lõisa, üksnes sinu peal',
kuidas sind minu tige isa on must labutan'd.*

Peaosaline olnud Kaarukast Lodi Lõisa ja vastaspartner selleaegne mõisa kirjutaja.

Kaaruka laulukoor laulnud ja olnud igasuguseid naljategemisi: posti otsa ronimised asjade järele, kotis jooksmine, märgiviskamine, lauldud ja tantsitud teise päeva hommikuni. Söömad-joomad olnud mõisa poolt. Saksadki lõbutsenud ühes talurahvaga.

1904. aasta suvel korraldas Jaan Martson õpilastega suure metsapeo Allarus. Lapsed õppisid ära näidendi ja laulsid, pärast esines ka küla segakoor. Külarahvale oli see pidu suureks sündmuseks.

See oli ka viimane meelelahutus enne järgnevaid rahutuid aegu.

Algas Jaapani sõda ja sinna läks Kaarukast mitu sõjameest – Heinrich Õunapuu, Johannes Õunapuu, Gustav Tabani, August Murakas, Aleksander Saamelon, Johannes Lüdig, Joosep Kassaka. Lahkumine kodust oli kurb – sõjakäik ees oli väga pikk, teise maailma otsa, nagu räägiti. Heinrich Õunapuu oli alles paar kuud olnud naisemees, ka mitmel teisel jäid perekonnad maha. Peeti lahkumisõhtu ja ärasaatmine oli kurb, saatjaid oli palju. Oli talvine hommik, nädal enne jõulupühi, mindi otse läbi Allaru talvetee, sõttaminejad saatjatega ees, siis pillimees Joosep Kassaka, lõpuks küüdimehed hobustega. Lahkumispäigas mängis pillimees veel kurba lahkumislaulu „Sugulased, sõbrad, kõik minu tuttavad, jumalaga jätma pean ma teid...“. Mahajääjad lubasid abistada äraminejate perekondi, sooviti õnnelikku tagasitulekut. Teised tulid tagasi, ei tulnud aga vennad Õunapuud, jäid kadunuks. Ei näinud Heinrich Õunapuu väike tütreke, kes sündis pärast isa äraminekut, iialgi oma isa.

Külas telliti pärast seda ajalehtegi (Uus Aeg). Ühele perele oli see kallis, telliti kolme ja nelja peale kokku. Endal tuli

ka posti järel käia, kas Roosna-Allikul või Kodasemal. Ka paluti mõisa piima-meest, kes igal hommikul Kodasemalt piima vedas, lehed külasse ära tuua. Ka kirju tuli külasse nüüd rohkem, sõjamehedki said saata mõne sealt kaugelt.

Järgmisel aastal muutus külas rahu-tuks, eriti sügise poole. Teadete posti külge, mis seisis koolivärvavas, kleebiti tihti igasuguseid teateid. Üks oli selline: kes sel aastal mõisa viinavabrikusse kartuleid viib, selle talu hoonetele pannakse tuli otsa. Esialgu oldi hirmul, et kuhu panna kartul ja kuidas renti maksta. Siiski Kassaka peremees tegi algust, ja nagu harilikult, vedasid terve suureküla peremehed koos Kassaka kartulid mõisa. Vahepeal käidi ka koolimajas koos ja valiti saadik, kes saadeti Tartu, nagu seda tehti mujalgi. Ei möödunud kuigi palju aega kartulite viimisest, kui ühel sügisööl oligi „punane kukk“ Kassaka laudakatusel. Tules hukkusid kõik loomad. Keegi ei teadnud ega saanudki teada, kes tegi. Pärast seda ei julgenud keegi enam oma kartulikuhja liigutada enne kevadet, mil rahutused juba raugenud olid.

Sõjast tulid ärevad teated, meestelt ei saadud enam kirju. Kardeti kõige halvemat. Kuuldused mõisa poolt hirmutasid külarahvast. Ka see andis ärevuseks hoogu, et mõisa küünid põlesid, nimelt just vanad küünid. Avalikult süüdistas mõis mässajaid. Koolis sosistasid mõisalapsed, kuidas öösiti sõidab palju saksu mõisa ja kuidas veetakse liiva, pannakse kottidesse ja maetakse nendega alumise korruse aknad seestpoolt kinni. Mõisas pidid käima ka kroonumundris sõjamehed – noored mõisnikkude pojad. Juba tuli jutte koolmeistri kohta, et ta lasknud keisrihärä silmad pildil välja torgata – selle silmad lasksid poisid ragulkaga salaja sisse, koolmeister ei teadnudki sel-

lest –, samuti, et ta pidavat ilma jumalasonata koosolemisi koolimajas. Narvast tuli pühadeks vanemate juurde Narva vabriku kangur (Nilgu) Leena Linder, kes tõi ühes ka väikseid raamatuid, kus oli lugeda töörahva elust, lauludki olid neis raamatutes. Neid raamatuid jagas ta ka tuttavatele – eks külarahvas sai neist teada mõndagi.

Jõuluks tehti koolimajas ettevalmistusi nagu alati: punuti krantse (pärgi), valmistati lühtreid, maja kaunistamiseks toodi metsast suur kuusk. Kõik oli korras, selle aasta leerilastel, kes pühade ajal koolimajas küünlaid süütasid, olid uhked kleididki valmis. Uhkem oli see, kel oli iga püha õhtul eri kleit või vähemalt pluus selga panna. Kuid jõululaupäeva õhtuks jõudsid külasse ärevad teated: öösel viidud kodust ära Ahula peremehed Põrika Peeter ja Pudini Jaan. Viidud Ahula mõisa väljale, seotud üks telefoniposti, teine verstaiposti külge ja lastud maha. Mõlemal olid Kaarukas sugulased, seda erutavam oli teade. Pudini Jaak ju aeti ära oma isasade talust Valastis tema erksama meele pärast. Pühademeleolul oli sellega lõpp. Peeti küll ära jumalateenistus koolimajas ja laste jõulupuu, aga järgnevatel õhtutel enam koolimajas ei käidud. Koolmeistrile andsid naabrid märku, et ta kohe ära sõidaks. Küüditigi öösel lähemasse jaama ja koolimaja jäi pimedaks.

Kuuldused läksid ärevamaks. Mõisas teati olevat sõjavägi, kes peab sidet teiste mõisatega. Roosna-Alliku mõisa tulnud varjule naabermõisate mõisnikud – peeti kõige kindlamaks kohaks. Räägiti, et sõjariistu olevat mõisas palju. Keskmise püha õhtul nähti Kaarukasse ratsutamas salka sõjamehi, oli kuuvalge öö. Koolimaja piirati sisse. Naabrid kustutasid tuled ja jälgisid hinge kinni pida-

des, mis edasi saab. Koolimaja ukсед jäid suletuks, sisse ei pääsetud. Taludesse ei mindud, üks ratsutas siiski naabertalu õue, kuid kappas minema, ilma et oleks sisse kippunud.

Pärast seda oli küla rahu täiesti kadunud. Saadik oli Tartus, koolmeistrit kahtlustati ja mitmed peremehed, kes olid endi pärast kahevahel, ei oöbinud enam kodudes. Räägiti, et kahtlustatakse neid, kelle peres Pudini oli sees käinud, pereneiuuga juttu ajanud, ja sugulasi.

Saime kutse Pudini matustele. Läksime Leena-tädiga kahekesi. Järva-Jaanis oli rahvast murdu koos, isegi puude otsas olid mehed – kõik tahtsid näha kuulihaavu. Pastor rääkis, et mäsaja sai oma palga. Põrika Peeter maeti Madise surnuaeda, sugulane naabriperenaine käis matusel. Põrika Peetril jäi maha seitse väikest last.

Kogu aeg tuli siit ja sealt ärevaid teateid. Ka Koeru veretööd jõudsid Kaarukani. Kardeti eriti Martsoni pärast. Arvati, et ega ta ometi tule niipea. Aga kool pidi algama harilikul ajal, lapsed ootasid. Veel ei teatud, et koolmeister kohal oleks. Maja seisis pime, aga ometi oli passijaid, kes nägid ja mõisa jõudsid teatada, et õhtul hilja oli õpetaja koos emaga kohale jõudnud. Varahommikul tuli ema nuttes naabertallu ja ütles, et Jaan viidud öösel ära. Olid tulnud küll vaikselt õhtul pimedas Kaarukasse, et teada saada, kuidas siin lood on, kas saab tööle hakata. Öösel klopitud kõvasti uksele ja nõutud siselaskmist. Kui uks avati, tulnud sisse kolm meest, eriti üks neist olnud kuri, käskinud kiiresti riidesse panna ja kaasa tulla. Ema hakanud värisema ja tahtnud veel Jaani kallistada, aga see pikk mees lükanud tema maha ukse alla, tõuganud jalaga. Pärast seda polevat ema enam midagi teadnud, kui nüüd ärganud,

olnud uks lahti ja tuba hirmus külm. Roninud peaaegu põlvili meile. Emal oli mure, kuidas teada saaks, mis Jaaniga juhtus, kas lasti maha. Pärastpoole saadi teada, kes olid äraviijad, ka seda, et koolmeister viidud Paide vangimajja. Teel mõisa tahtnud üks mees küll verstaposti juures kinni pidada, aga hobusemees kihutanud kiiruga edasi. Naine kodus hoiatanud, kui kuulnud, et koolmeistri järele minnakse, näidanud kirvest ja öelnud: kui lased vaga verd valada, saad sellega! Kas mõjus naise hoiatus või olid muud põhjused, aga oli teada, et kubjas polnud verejanuline mees.

Pärast seda, kui koolmeister vanglast vabanes, kõneldi, et parun seisnud ta eest, tahtnud jääda puhtaks veresüüst külarahva ees. Martson vabastati päeva-pealt õpetaja ametist. Ta vedas veel oma kartulid mõisa viinavabrikusse, jättis hüvasti naabritega ja lahkus siis, südames unistus: ehk ometi saab ükskord Roosna-Alliku mõisa häärberist avar koolimaja! Lapsed ootasid veel nädalapäevad, enne kui vigase käega linnaantvärk ametisse pandi. Töölgi nagu polnud enam seda hoogu, mis enne, eks lastegi hinge jäänud jäljed neist kurbadest sündmustest. Ka täiskasvanutena, kui kooli grupipilti vaatasime, meenusime kahjutundega seda ülekohut, mis tehti õpetaja Martsonile.

Esiailgu oldi hirmul, ei lauldud enam: see vene riigi säädus on ropp ja roojane ja mõisnike kurjus, see rõhub rängaste. Kevade poole rahuneti. Tulid tagasi ka sõdalased Jaapani mailt, peale kahe Üunapuu. Naljatasid – nemad loopinud küll jaapanlasi ikoonide ja süiditekkidega, mis rongidega saadetud sõjaväele, aga ikka jäänud võit jaapanlastele. Joosep Kassaka uhkustas: temal tulnud mängida pilli ohvitseride praasnikutel, pole aega olnud sõja poole vaadatagi.

Küla elas edasi harilikku elu. Võibolla mõndagi meest panid möödunud sündmused, inetused ja vägivald mõtlema. Ei olnud kehal vanal tööinimesel mingit tuge ega eestkostjat. Nii pidid kaks vana põlise Valasti Kaoka talu perepoega, kes eluaeg tegid rasket tööd – Pudini Jaani onud –, lõpetama oma elupäevad külakorda käies, nädal igas peres. Kohtlemine ei olnud igas talus sugugi sõbralik, Jaanil ja Madisel tuli palju alandusi taluda. Kevadel rendimaksmise ajal mõisas oli parunil mõnелеgi mehele tema eksisamme ette heita. Tartu saadikule öelnud: „Minu sigu saadetud Tartu talvel.“ Peremees vastanud, et jah, eks sua neid sigu lihunikkudele müüa Tapale ja Paide, Tartu ju kaugem tee minna viima.

Sajandi alguses peeti lugu ka endisest lõbustustest. Suvel käidi kiigel. Viimane kiigeplats oli Lepiku talu koplis Karjaarus. Kiigelauludki olid moes. Jaaniõhtul süüdati tõrvatünnid, mis meenusid vabamaid aegu. Heinaajal rökkas Allaru noorte naljast. Rukkilõpe ja sõnnikuveotalgud olid eriti lõbusad. Sel ajal oli veel endisi laululõõritajaid: Praali tädi, Nilgu tädi, Tabani vanaema, Kripi ema, Vaadu isa, Miku ema ja isa. Tantsu vehkisid Muhumardi ema, Sepa mamma, Kribeme ema jt. Ega pillist Kaarukas puudu tulnud: Ratta mehed olid kõvad torupilli puhujad, neile järgnesid lõõtspilli mängijad Joosep Kassakaga eesotsas. Viilut vingutasid Muhumardi poisid. Tuli veel naaberküllast Peedu Augustki, kes ise heleda häälega kaasa laulis. Omapärane mees oli ka Indrek Veerismäe, rahvasuus „praavitnaada“. Ka tema mängis, aga peale selle oli ta külas hädatarvilik mees, kes mõistis kõiki ettejuhtuvaid asju „praavitada“.

„Arstiteadusega“ tegelesid mitmed vanemad inimesed. Tunti kõiki metsa-

ja põllutaimi. Nilgu tädi ja taat olid küla kõige targemad rohtude tundjad, nad teadsid, mis ühe või teise haiguse vastu on. Kunagi ei tulnud nad metsast tühjade kätega, ikka oli pundar taimi süles või seljas. Teati abi elitinga, seestvenituse, jooksva, luunikastuse, veiserõõgatus, muaaluste jt haiguste vastu, ka laste kirmi, kriisi, rinnakooli vastu olid arstimid teada. Voolmete tasumisega olid kuulsad Praali ema ja Pisi-eit, nemad olid lahutanud „vainu köit“ ja selline käsi sai sealt tervendava võime. Veerismäe isa oskas ka igasuguseid kunsttükke inimeste ja loomade haiguste vastu. Ta rookis ka hobuste suid „rasvliga“. Nilgu isal – külakarjasel – oli enda tehtud püstol, millega ta lasi pauke selles suunas, kust arvati loomadele või inimestele täid selga pandud olevat. Näiteks vana Rootsi-papa, koolitatud mees, oli tihti oma ainukese silmaga naabritalu loomi vaadanud, kui kari väravast mööda läks, ja kohe oli „võlas“ lehma piima ära teinud või pannud mõnele kõhnemale mullikale täid selga, ka lambad hakanud villa maha ajama. Eks sinna olnudki siis püstolipauku vaja. Aga üks üksikord süüdistanud sama perenaine karjastki, et panid ise me loomadele täid selga – vana Roots ju toas haige. Karjane vihastunud ja öelnud: miks ma seda täid siis tegema hakkasin, oleksin võinud ju suurema looma teha. Polevat pärast seda isegi enam oma püstoli võimetesse uskunud. Aga kange mees ta oli, see küla karjane. Kõik tarbeasjad valmistas ta endale ise oma isiklikus sepipajas. Ka vaskne karjapasun, mis äratas küla perenaisi kolme looga, oli tema oma töö. Esimene oli äratuslugu, teine – olge kärmed, ja kolmas – algame liikumist Allaru poole. Karjane ei sallinud „venijaid“ – kes õigeks ajaks kohale ei jõudnud, pidi ise loomad

järele ajama. Kari kogunes Tuiga oja äärde, karjane ise seisis koeraga Topari mäe otsas.

Igal sügisel joodi karjaliikuseid – kaubeldi karjane järgmiseks suveks. Mõnikord küsis karjane palgalisa, seal siis otsustati ühiselt asja. Karjane tegi ölle ja tõi viina, tädil olid ka „saguskad“ valmis. Harilikult peeti see liikude joomine Tabanil – tädi oli ju vanaema õde. Pärastpoole oli lühikest aega külakarjaseks rätsepmeister Brenner. Endine lambakarjus – kui lambad käisid veel koos kesal – oli Riistuse Jüri. Pärastpoole viidi lambad Koorti ja lammaste eest tehti kartulinoppimise päevi Roosna-Alliku mõisale. Endine seakarjus olnud Juhan Viibur, pärastine Roosna-Alliku mõisa valitseja – sellepärast teda kutsutigi 1905. aastal sea-Juhaniks ja lauldi: mõisad põlevad, saksad surevad, sea-Juhanil prillid ees. Ta olevat hoidnud väga mõisa poole ja raksunud inimestega, nii et suu vahutas. Tal oli ka väga peen proua, kelle tahtmist teenijad pole suutnud täita. Saare Priidu arvestuse järgi olnud neid kümne aasta jooksul juba üle viiekümne läbi käinud.

Suurel külal olid ka karjakoplid, kuhu loomad aeti enne jaanipäeva, kui Allarus oli hein veel tegemata. Heinaaja alguses peeti heinamaadel ka pardijahti. Aukudepealne lainetas veest ja seal neid parte siis põmmutati. Sõideti suurte jahivankritega külla, ühes vankris jääger jahikoertega, teistes ümbruskonna parunite pojad ja vanad parunid püssidega. Hobused jäeti Topari mäe otsa, ise mindi siis koertega karjateed mööda läbi Altepaju aukude peale ja Jõugasosse jahile. Tagasi pöörduiti õhtul hilja pungil jahikottidega.

Meie väliköögil oli pragu seinapalkide vahel, sealt siis piilusimegi kõiki neid toiminguid. Ega's avalikult tohti-

nud parunite ette jääda, õued pidid tühjad olema, kui saksad liikusid. Siis oli tegu, kui koplitest tuli kari koju ajada ja need endi koertega teel õiendasid.

Ka jänestele peetud enne jahti küla all koplites. Kord lipsanud haavatud jänes Korjukse koplisse, kus peremees hagu teinud. Kui jääger tahtnud järele minna, põrutanud peremees kirvesilmaga vastu puud ja käratanud: „Mina maksan mõisa rendi ja sina ei tohi minu heinamaal tallata!“ Eks kevadel öeldud rendileping peremehele üles ja tulnud uued rentnikud Väike-Maarja kandist asemele.

Külas pandi sajandi alguses rõhku rohkem hobustele. Neid söödeti risttikheina ja kaertega. Loomi peeti vähe ja toideti hobustest halvemini, põhk ja soohein oli harilik kuivsoöt, aganatest tehti lehmadele ja lammastele sulpi: vanni või toobrisse puistati aganaid, kuum vesi kallati üle ja lisati jahu ning soola näputäis juurde, heal juhul lisati sekka ka kartulikoori.

Rendist ülejäänud kartul jäi endale toiduks ja seemneks, ka sigadele anti neid toorelt, raiuti hästi peeneks. Talvel söödeti sigu enamasti hobuse „nunnidega“, kuhu lisati jahu juurde. Suvel söödeti sigu rohuga. Nuumsiga sai rohkem jahu.

Põldu hariti ühe hobuse sahaga. Kaks inimest harilikult kündsid kahe hobusega. Umbrohtu, eriti orasheina – vindu ja vene kapsast – oli palju. Uus ristikupõld kollendas esimesel aastal neist. Umbrohupõõsad lõigati lihtsirbiga maha, aga juur jäi sisse. Järgmisel aastal oli küll umbrohtu vähem, aga lahti tasta ei saadud. Orashein riisuti kokku ja põletati. Ühehobuse madalküünd soodustas umbrohu levikut. Laudasõnnikut said ühel aastal kaks kesapõldu ja õueaed, kus kasvas juurvili. Sõnnikut hoiti

kui kulda, sellest ei tohtinud raasugi kusagile teeveerele kaotsi minna. Ka maa oli kallis, kusagil ei raisatud seda laiaks teeks või aiaääreks, kõik pidi minema külvi alla.

Pärast 1910. aastat sigines külasse juba mõni suurem sahk või vedruäke – tuli sügavküünd, umbrohtugi jäi vähemaks ja jahu jätkus lehmade jaoks rohkem. Mõeldi juba Kodasemale piima viimisest. Kust saada aga vastavat piimanõu? Esimesed katsed tehti *tsetvertnoi* (2,5-liitrine pudel) ja lähkri ning ankruga – 7-8 toopi oli algajale juba suur asi. See oli suur samm edasiminekuks. Lehmade söötmisele hakati rohkem rõhku panema, kui nähti, et siit tuli talusse lisaraha. Selle tõttu hakkas pärastpoole masinaidki külasse signema. Esimesed olid looreha ja kultivaator.

Mis Kaarukale andis erilise kuulsuse, oli selle suur saunaküla Topamets oma paljude saunadega. Külaaluseid suuri saunu, millel oli ka vakamaad ja mis tegid selle eest mõisale päevi, oli seitse, teisi, väiksemaid, mis olid koonduvad ühte gruppi ja asusid porilompide vahel, oli üle kahekümne. Seal elasid mõisa lihtsamad ametnikud – korstnapühkijad, härjatalli mehed, hobusenaha võtjad, mustusevedajad, saapaparandajad, öövahid. Topametsas oli ka suurem kahekordne maja, mida hüüti moonalossiks. Seal elasid ka mõisa kilter ja kolmas kubjas. Maja oli kaheksakorteriline. Ülejäänud korterites elasid mõisa lubjapõletajad ja moonamehed. Altepaju-äärsed saunad olid: Muna-Jüri – munaotsija – saun, Viiburi saun, Piseide saun – need kaks sauna lammutati sajandi algul –, külakarjase Nilgu saun, Altsaun – selles saunas elas vana-taat, kes ei julgenud kodus magada, käis paari versta kaugusel tagakülas magamas, päikese varjuks hoidis ta alati kepi

külge kinnitatud riidetükki silmade ees, pärast teda oli selle sauna viimaseks elanikuks rikas ihnus vanapoiss, kes tapeti ühel ööl hulguste poolt –, Lepiksaun – selle elanikud ei söönud looma sisikonda –, Tante Maie, pärastine Nilgu Liisa saun – ema ja tütar kandsid soome rahvarõivaid, olid sealt maalt tulnud –, Siidri (Brenneri) saun, mille elanikuks oli haige jalaga külarätsep, Praali saun, elanikuks mõisa lambakarjane, kelle ema pidas soontetasuja ametit, Ratta saun, kus elas küla ratta-vankrite meister ja suur torupillipuhaja, Uugakuusiku saun, pärastine Kripi saun, elanikuks ehitusmeister – siin elas ka Paumbergi Mari koos tütar Maaliga, kes läksid Kaukaasiasse –, Trepri saun, kus elas tallede ja pörsaste kastreerija Madis, See Tiiu saun – Tiiu kedranud mõisale ja käinud kanga püügil (pleegitamas), pärast jäi pimedaks –, Kallau saun – selles elas üksik tädi, kes mõistis hästi muinasjuttu vesta ja käis igal pühapäeval kirikus –, Kõrve (Lapaka) saun – elanikuks mõisa pesupesija, kelle poeg oli kurtumme –, Riistuse saun, elanikuks küla lambakarjane, Karja-Siimu saun – ühe käega Siim käis naaberkülades karjas –, Prunsi Juhani, mõisa korstnapühkija saun, Prunn-Jaani, õlgkatusemeistri saun, Väike-Kassaka saun – elanik koorinud nahku, tema poeg oli suur pillitegija ja -mängija –, Talli saun, mille elanik töötanud härjatallis, Pudi Indreku (Tabani Indreku) saun – Indrek oli kurt, parandas saapaid ning meisterdas soome susse ja liistupastlaid –, Restu saun, mille elanik teinud sepatööd oma sepaköögis, Prossu saun, elanikuks üksik langetõbine neiu, kes käis mõisas pesu pesemas – Restu ja Prossu saunu polnud käesoleval sajandil enam olemas –, Tuisu saun – Tuisu-ema käis tööl külas ja ketras, poeg elas Peterburis –,

Kribeme (Õira) saun, kus elas mustusevedaja, Muhingi (Sotniku) saun, mille elanikud läksid Narva, hiljem elas seal müüritööline, kellel oli viis kurtumme last, sauna nimetati siis ka Müüri-Jüri saunaks, Reinglasi saun, elanikeks töölised, siit oli pärit esimene poiss, kes lõpetas Paide *gorodskoi* koos pedagoogilise klassiga, ta asus tööle Metstaguse külakooli.

Siit Topametsast saadi „päivilisi“ külasse pakilistel tööaegadel, peamiselt rukkilõikuse ja kartulinoppimise ajal. Heinaajal lisatööjõudu suurt ei tarvitatud, aeti läbi oma perega. Eelistati tööle minna sinna tallu, kus toitlustamine oli parem ja pererahvas lahkem – kui ikka laual nähti liha ja võid ning tangusupp ja jahukört polnud piima vähesuse tõttu nii sinised.

Nagu igal pool tsaariajal, oli siingi toit lihtne. Taludes peeti vähe lehma, hapukoor ja või viidi Paide turule ning osteti Pärnu silku veeranditäied, silgud pidid ranga töö tegijaile rohkem jõudu andma. Eelmisel sajandil lisatud võile, kui seda heinaajal karpidesse pandi, alati kartuliputru juurde. Hiljem seda enam ei tehtud, jätkus perelaualegi puhast võid. Pandi küll veel silku kuuma tangusupi sisse kaussi, et oleks pehmem hammustada. Silku küpsetati veel vardal ja keedeti pannil piimaga. Odratang ja -jahu olid peamised keedu- ja küpsetamise ained, odrakarask oli päris maiuspala. Riisi ja mannat oli vähe saadaval, neid toodi ainult „jootude“ ajal mõni nael poest „pudingi“ jaoks. Taludes peeti palju lambaid, sügisel tapeti neist korraga mitu, liha pandi siis kirnu soolaga või suitsutati enne. Sealihapiid talus alati olemas – tuli mõni külalinegi, mida muud pakkuda, kui praeliha munaga ja kohvi.

Kolmapäeva- ja laupäevaõhtud olid pudruõhtud. Laupäeval keedeti tan-

guputru nii palju, et jätkus ka püha-
päeva hommikuks kapsasupi kõrvale.
Lihasuppidest keedeti veel kartuli-,
herne- ja läätsesuppi soolalihaga. Kui
loomi tapeti, tehti verest käkke – verele
lisati odra- või rukkijahu, sibulat ja rasva
–, neid praeti pannil ja pandi kapsasupi
sisse. Pühaderoad olid vorstid – harili-
kult valged, verivorsti tehti endisel ajal
vähe –, hapukapsad pekiga, kui tapeti
pühadeks mõni loom, siis sült, rukki-
püulist magushapu leib, poest ostetud
valgest jahust sai. Nisu kasvatati ainult
hilisemal ajal mõnes talus, tsariajal kar-
deti luset.

Jookidest oli esikohal kali, selle
puudumist talus loeti suureks lohaku-
seks – ei viitsita kaljaastjat korras hoida!
Kaaruka oli kuulus kange õlle poolest,
seda pruuliti aga ainult suurteks püha-
deks. Linnased tehti rehtede ajal valmis,
jahvatati pärast jahuks, millest valmis-
tati paks segu. Viimane loobiti puhtale
ahjupõrandale või pandi pannidele, küp-
setati pruuniks ja hommikul pandi kalja-
astjasse. Alla olid laotud parajad pulgad,
mille peale laoti sirged õlepeotäied, ka
kadakaoksi pandi mõnikord. Sinna
pandi siis kaljaleivad peale, lisati paja-
täis keedetud humalaid ja keedetud vesi.
Kui segu tõmmanud, hakati õlut välja
laskma. Kallati suurde käigutõrde. Kui
tõrs täis, kaeti see nahkse tekiga kinni ja
seoti kõvasti keti või kõiega. Käitati nii-
viisi teise hommikuni, siis kallati ankru-
tesse. Kali jäi edaspidiseks igapäevaseks
joogiks, õlu oli pühade jook.

Suvine jook oli veel „kernupiim“.
Umbes paari-kolme ämbrisesse kirnu
keedeti umbes pool ämbrit jahurokka,
kuhu peale pandi hapupiim püttidest.
Peale kogunes siis selge rohekas vede-
lik – „kernupiim“. Joogikirnu pidi hästi
puhtana hoidma ja kaanega katma.
Mõdu ei valmistatud enam käesoleva
sajandi lõpul.

Üks suupärasematest toitudest
oli kaerakile ehk kisla, mida valmis-
tati jämedast kaerajahust. Kõigepealt
hapendati mitu tundi, siis kurnati
patta ja keedeti paksuks, lisati soola.
Söödi piimaga.

Vanasti oli perenaistel laupäeviti
palju tööd. Olid ju kõik majapidamise
tarbeesemed puust: piimapütid, lusikad,
pajakaaned, veeämbrid, silmapesukapad,
lähkrid, lüpsik, koorekirn, kernupiima
kirn, vannid, toobrid, võipütid, või- ja
silgukarbid. Nende puhastamiseks oli
küürmold, kuhu liivakivist taoti liiva
peeneks, ja juurtest nuustik, millega puu
hõõruti piimvalgeks. Pesu pesti pesukü-
nas kahel libakil otsal. Keskel oli prunt
vee väljalaskmiseks.

Kui sajandi alguses tegutses kü-
las veel laulukoor, siis 1910. aasta pai-
ku vaikis see jäädavalt, polnud juhti.
Ka jutluste pidamine pühapäevaõhtu-
ti ja pühade ajal kadus. Talvel korral-
dasid noored mõnes talus klunkereid,
kus tantsiti, mängiti ringmänge ja is-
tumismänge, millele järgnesid „pandi
lunastamised“. Suvel käidi kiige all pü-
hapäevaõhtuid veetmas. Sõideti ka Jär-
va-Jaani või mujale küünipeole.

Kord suvel käis ka tumm kino
Kaarukas. Tuiga reial näidati paari filmi,
mis tõmbas murruna rahvast ligi ka naa-
berküladest. Käisid lapsedki vaatamas.
Sellest kinost jäi mulle ainult see meelde,
kuidas teise korruse aknast üks naine
kallas teisele pangetäie solki kaela – riid
tekinud tühja jutu pärast.

Elu kulges nii, nagu ikkagi igas
külas. Nokitseti omaette omal põllul
tööd teha, vahest aidati ka naabrit ja
talvel käidi kaugel Saarnakõrve metsas
kütust ja ehituspalke vedamas. Rehepeks
vartadega käis edasi enamikus taludes
kuni 1920. aastani, kuid muid töid põllul
oli juba natuke ka „mehhaniseeritud“.
Ilmusid mõnede talude põldudele kül-

vimasinad, niidumasinad, kultivaatorid, loorehad jne.

Juba enne Esimest maailmasõda leidis Kaaruka külas üksikuid talusid – Rüütli, Tabani, Kassaka, Jõngu-Päärna –, kus saadeti lapsi ka suurematesse, kaugematesse koolidesse, peamiselt Paide, saama suuremat haridust. Kuid üldiselt oli vaimne elu kammitsas. Vähe loeti raamatuid ja telliti ajalehti. Sõda aga õpetas eriti ajalehest lugu pidama. Seda telliti nüüd rohkem ja loeti ka rohkem, sest oldi huvitatud sõjasündmustest, ja mis veel tähtsam – tsaaririigi ja maailma poliitilisest elust. Ka raamatutest hakati rohkem lugu pidama. Noortest läks nüüd juba rohkem edasi õppima, sest ei lepitud enam Kaaruka külakooli haridusega.

Saabus 1914. aasta. Suvi oli kuum ja põuane, päike hõõgus tulekerana taevas. Loodeti ja oodati vihma, kuid põud kestis. Heinaaeg oli soodne, kuid pärast kõrvetas rohu tüüka. Äkki oli kihinat-kahinat kõikjal – algas Esimene maailmasõda. Ka Kaarukast kuulusid mobilisatsiooni alla mitu meest. Oli ka paar rohkearvuliste lastega perekonna isa, kes alustasid sõjateed. Jälle saadeti ja nuteti. See oli juba teine sõda selle keisri ajal ja see sõda näis ohtlikumana Jaapani sõjast.

Töötasin sel suvel paar kuud Aru karjamõisas, mis asus Roosna-Allikult kolme kilomeetri kaugusel Järva-Jaani poole viiva tee ääres, suurest teest lahutatud tänavaga. Seal elasid tol ajal metsaülem ja metsavaht. Ühel õhtul helistati Roosna-Alliku mõisast, et kõik selle maja elanikud läheks suure tee äärde õhtul kella üheteistkümnene ajaks, kust viidavat läbi Järva-Jaani surnuaiale Äivere [Eivere] parun kirstuga – olla surnud paari päeva eest. Imelikuna paistis – miks just öösel? Läksime sinna! Oli kogunenud juba vastasmajadest mõisa

postivedaja ja Aru karjane. Varsti ilmuksidki Aru söörust nähtavale kaks vankrit. Esimesel oli kirst ja seal istus kaks meest, järgmisel vankril veel mõned mehed. Näod olid võõrad, ei tundud ühtegi. Seisime ja vaatasime järgi, kuni pimedusse kadusid. Kummalisena paistis see suure saksa viimane teekond. Sel korral jäi nii, nagu nägime ja oli kuulnud. Aga – pärast kõneldi, muidugi suure saladuse katte all, et kusa-gilt lennanud Saksamaa poole lennukil selle paruni maine keha, aga „unistused“ viidud kirstus Järva-Jaani. Ja meie kui auvalve sel ööl olime tunnistajad, kirstu nägijad.

Teine põnev juhtum sõja algupäevil oli põdrapulli sisikonna leid Roosna-Alliku mõisa lähedastest metsast. Metsavahid koos metsaülemaga olid jooksus ööd ja päevad „kurjategija“ jälgede otsingul. Otsingud tagajärgi ei andnud, aga metsamehed pidid valvet kõvendama, et parunil sellist õnnetust ja suurt kahju enam ei juhtuks. Ei möödunud väga palju aega, kui Aru metsavaht Jaan Ruuse tuli metsast läbi lastud kõhuga. Vaevu koju jõudes – heitis hinge. Salakütte kätte ei saadud ja ei tea, kas otsitigi nii hoolega, kui mõisa põdra tapjaid.

Sõda kestis. Varsti tuli teateid ka sõjameestelt. Oli tehtud läbi juba mitmeid lahinguid. Murikse Jaan (Jaan Patt) lamas juba jõulus haavatud käega haiglas. Ei saanudki enam temast sõjameest ega püssilaskjat.

Vene sõjaväeosad saadeti puhkusele Paide ja teistesse Järvamaa paikadesse. Selletõttu nõuti talupidajatelt vilja ja liha soldatite ja hobuste jaoks. Käisid üleskirjutamised talude inimeste ja loomatoidu tagavarade kohta. Valdades asutati toitluskomiteed ja sõjameeste laste eest hooldajad.

Vallakirjutajatel oli sõja tõttu palju

tööd. Olles õpetajaks Valastis, kasutati minugi abi. Sellest oli mõningal määral kasu. Olles õpetajaks Väinjärve Vahu koolis, vajati mind ajutiselt 1917. aasta suvel Kuksema valda sekretäri asetäitjaks, kui vallandati 1905. aasta tege lane J. Nõmm.

Tsaari kukutamine tõi ärevust juurde. Nüüd tuli rahaga kannatada kahju. Kõik palehigis teenitud ja kokkuhoitud rublakesed kaotasid ju väärtuse. Peale 1917. aasta veebruarirevolutsiooni tasuti nüüd kõik „teepaki lipakatega“ – nii hüüti Kerenski-aegseid rahamärke. Kangru peremees rääkis, et neile toonud vene ohvitser kohvriga Kerenski rahade kangaid ja lõiganud põrandal kääridega rahakanga küljest vastava summa, millega sõjaväelastele palka maksnud.

Oodati kangesti sõja lõppu ja mehi koju. Korralgedust oli igal pool, hul kus sõjaväelasi, isegi hiinlasi kolas ringi.

Vene Ajutine Valitsus andis võimu Maanõukogu kätte. Paides määrati Jär vamaa komissariiks Aleksander Veiler. Vallamajades korraldati koosolekuid, kus räägiti uutest korraldustest ja valiti kandidaate Eesti Maapäeva valijate kogusse. Kuksema vallas viidi läbi selline koosolek 1917. aasta mai lõpus. Olin Kaarukas, kuigi olin juba Väinjärve valla õpetaja. Läksin ka koosolekule. Koos olek oli väga elav, inimesi oli koos igast külast. Sääti üles kandidaadid. Korraga tõusis üles vana hallipäine Ammuta küla peremees – näitas näpuga valla kirjutajale ja ütles, et see mees polevat enam kohane valla asju ajama. Ta olla 1905. aastal teiste äraandja olnud, otsinud tema üles kaljaastjast, näidanud timukatele ja teda pekstud nii, et ta sellest peksust kaotanud sootuks enda tervise.

Sama koosolek vallandaski J. Nõmme, kuid asendajat polnud. Oli küll koosolekul ka mees, keda oleks võinud uueks kirjutajaks valida, kuid ta oli al-

les sõjaväes. Vallavalitsuse palve peale vabastati küll Odres sõjaväest, kuid see võttis aega ja ta jõudis kohale alles juulis. Vallamaja ei saadud ju sulgeda, kuni E. Odres sõjaväest lõplikult vabastatakse. Oli vaja asendajat, sest sõjaolukorra tõttu oli vaja inimestele igasugu tõendeid välja anda, sõjameeste lastele abirahasid välja maksta, vange edasi saata jne. Veel seisis suvel ees üks inimeste, loomade ja varanduste loendus. Pöördu ti minu poole, et võtaksin enda peale selle kohustuse, kuni Odres vabaneb sõjaväest. Kartsin, et ei tule toime selle suure tööga, olin ka seotud Väinjärve valla toitluskomiteega. Helistati inspektorile ja sealt luba saades jäingi kohusetäitjaks. Koosoleku lõpul, kui endine sekretär Nõmm tuli minult luba küsima, kas ta võib veel sel ööl enda korteris olla, ütlesid nüüd inimesed, et ta ajas oma valla inimese hulkuma, sest ei lasknud kooli vallamajja tuua, kui õpetaja E. Murakas seda palus laste tervise pärast.

Ränk oli see suvi – nõuti inimestelt igasugu tõendeid, hobuste ostu ja müügi kohta jne. Perekondi, kes laste abiraha said, tuli kontrollida – kas mees on ikka sõjas ja kas raha saab see, kes lapsi toidab. Vangid, vargad ja hulgused, kes tapiga vallamajja naabervallast küüditati, tuli paigutada vangikongi, seniks kui uus küüt siit edasi muretseti. Seni oli asjaajamine veel vene keeles. Juulikuust võeti ametiasutustes tarvitusele eesti keel, kui asusid tegevusse uutel alustel valitud omavalitsused.

Pühapäeviti käisid endid rahvale tutvustamas ülesseatud Maapäeva kandidaadid ja sellest tuli muidugi rahvale teatada.

Juulis jõudis Odres tagasi. Jäin suvel esialgu talle abiliseks, sest tuli läbi viia suur inimeste ja varanduste loendus. Minule määrati kaks Valasti küla,

Seeneküla, Oeti ja Kihme külad koos Roosna-Alliku mõisa tööliste asulaga. See töö kestis mitu päeva. Pärast tuli teha kokkuvõtteid kõigi külade loendusmaterjalidest.

Vahepeal olid veel Paides õpetajate kursused uue koolikorra tutvustamiseks.

Valimiste päev, mis toimus suvel, oli rahvale uudne ja paljud ei teadnud, kelleks keda valida. Kandidaadid olid nr 1 ja nr 2. Uste taga ja isegi valimiste ruumis kiputi soovutama omapoolset meest. Kui parun oma pere ja teenijaskonnaga sõitis kohale, soovitas üks isa tütrele, et tema pangu aga see number, mis parunihärra paneb.

Järgmine suurem sündmus oli rahvale suhkru jagamine. Ka siin tuli sekkeldusi ette.

Sõda kestis neljandat aastat ja oli nõudnud palju ohvreid, eriti Valasti noorte seast. Ka Kaarukast oli mehi kadunud – kas langenud või vangis. Esimesest maailmasõjast tagasitulijatel oli kauaks ajaks ainet nähtu-kuuldu üle kõnelda – kus käidud, mis nähtud, kuidas mõned nupukamad mehed pole hakanud ümber Karpaatide marssima, vaid lasknud kohe lauatiikkidel mäest alla vaenlast taga ajama, ja kus olnud külm seal, nii et lehmadel sarved kukkunud klobinal peast, jne.

1917. aasta sügisel paigutati vene 542 Desninski polgust osa Roosna-Allikule ja osa Arukülla. Sõdurid paigutati taludesse Kaarukas, ohvitserid mõisa ja väikelaste koolimajja. Pärast Oktoobrirevolutsiooni suhtusid soldatid ohvitseridesse teisiti: kõrvaldati pagunid õlgadelt ja soovitati ka koos soldatitega magamist.

Õhtuti peeti loenguid, sest suurem osa alamväelasi olid kirjaoskamatud ja nende arenemistasapind oli madal.

Detsembri lõpul, enne jõulupühi saadeti osa soldateid ühe ohvitseriga

Viljandisse valgete mässu maha suruma. Enne seda peeti suur koosolek T talu reheall, kus valiti välja Viljandisse minejad. Külamehed viisid neid küüt-hobustega kuni Paideni, säält lasti vabaks. Sõjamehed pöördusid tagasi alles 6. jaanuaril 1918, suure võiduga, ükski neist polnud isegi haavata saanud. Soldatid kinkinud endi ohvitserile Kaukaasia hõbedast mõõga, mis saadud sõjasaagina.

Uuel aastal korraldasid sõjaväelased mõisas teeõhtu, kuhu kutsuti ka külalisi. Läksid noored koos vanematega. Peale tee joomise oli veidi aega ka jalakeerutus. Pahandati, miks polkovnik mõisapreilidega sellest osa ei võtnud, on ju kõik nüüd üheõiguslised, milleks veel klassivahed. Varsti valitudki uus polkovnik.

Kroonu hobustel oli kärntõbi ja pärast kannatasid selle haiguse all ka küla hobused. Küla kannatas veel selle tõttu, et tuli lisaks anda heinu kroonu hobustele ja taludest võeti sõjameestele kartuleid. Parun pidi need pärast ära tasuma, aga ta ei mõelnudki seda teha, sest peale Desninski polgu lahkumist veebruaris tuli ju saksa okupatsioon.

Peale Oktoobrirevolutsiooni läks külarahvas ka julgemaks. Mõnel oli jutt julgem või näitas muidu kindlamat meelt, sest paljud vene sõjaväelased külas püüdsid selgitada, et parunit ei maksa enam karta. Kuid hakkasid liikuma kuuldused saksa okupatsioonivägede lähene misest, Saaremaa lahingutest.

Vene Desninski polgu lahkumise järel veebruaris ja saksa okupatsioonivägede súa jõudmisega oli jälle parunite võim täiesti kindlustatud. Roosna-Alliku parun öelnud: nüüd ta nägevat, et olevat usse oma põues kasvatatud. Hakanud siis plaanitsema, millistele rentnikkudele koht üles öelda – kes järgmisel kevadel peavad lahkuma. Külarahvas saatis

parunile tagasi vene sõjameestele antud tarvisminevad asjad, mis neist maha jäid – saanid, reed jm. Teed olid täis sõjaväelasi, lahkuti suure kiirusega. Mõni päev vahet ja hakkasid sisse voorima uued soldatid saksa vormis. Sakslasi suurde küllasse ei paigutatud. Küla otsas oli neid küll igas talus, mõisas ja ka väikelaste koolimajas. Kool oli nüüd lõplikult suletud, sest seal paruni arvates see „ussipesa“ kasvaski „tema armust“.

Esimene käsk sakslaste poolt oli – relvade ära andmine, seda käsku kinnitas surmanuhtlusega ähvardamine. Et aga Kaarukas selliseid „esemeid“ polnud, siis ei puudutanud see seda küla. Siis algas varustuse võtmine. Nõuti liha, mune, võid, piima, villa. Käsitäitjateks olid mõisa ja ringkonna eesistuja ning kohalik politsei. Ka külavolinik pidi abistama. Muidugi käisid ka saksa sõdurid ühes. Ka koerte omanikud pandi maksu alla. Juunikuus nõuti vallast täpseid nimestikke iga talu põllu, metsa, heina- ja karjamaa kohta, samuti ka kõlbmata maa kohta. Iga kuu esimeseks kuupäevaks nõuti andmeid loomade ja kodulindude kohta. Igalt kanalalt nõuti 2 muna nädalas, kui ta seda ei munenud, määrati talle „surmanuhtlus“. Munad pidi külavanem igal nädalal kokku korjama ja viima lähemasse meiereisse. Lehmaomanikud pidid iga nädal 1 toobi piima lehma pealt andma – kes kohustuse täitmata jättis, seda trahviti. Loomi ei tohtinud müüa ega tappa.

Algas vilja peitmine. Kui veel külas koerad lahti võisid olla ja suures külas kuuldí, et külaotsa koerad „hirmsasti registavad“, teati kohe, et sakslased on jälle otsingul. Püüti peita veel viimastki vilja natukest – visati kotiga kas põõsa või aida alla. Hiljem tuli koerad kinni panna. Oli juhus, kus saksa soldatid läksid külavaheteed mööda. Koer sai toast lahti ja lippas maantee poole. Soldat võt-

tis püssi ja hakkas koera sihtima. Selle ajaga jõudis ka perenaine koera juurde, haaras selle sülle ja jooksis toa poole. Soldat järele. Perenaine laskis koera tahakambrisse, see jooksis süngi alla. Ka sealt tahtis soldat koera välja tirida, aga nüüd ei huvitanud enam koer, sest sealt leidis ta villavõrgu, kahmas selle ja läks.

Ka külainimeste seas tehti puhas-tustööd. Kaarukast viidi heinaajal heinamaalt kaks venda ära vangina Saksamaale. Mitte ainult Kaarukast ei viidud mehi, vaid ka Valastist ja mujalt. Järgmisel sügisel aga põgenes noorem vend koos ühe Valasti noormehega Saksamaalt ja nad alustasid teed kodu poole, peites endid päeval rökude alla. Vanem vend aga suri Saksamaal.

Nüi möödus see suvi kavatsetas „Saksa hertsogiriigis“, hirmu all. Kuid siiski tuli „kurb lahkumine“. Kui nende tuleku ajal saksa vanad preilid lehvitasid rätte ja hõiskasid: „Unsere Leute kommt!“, siis nüüd ehtisid nad pisarsilmil lilledega saksa hobused ja jooksid ratsameeste kõrval, kuni väsisid ja pidid tagasi pöörduma.

Küire oli lahkumine novembrikuu süngel päeval. Mida kaasa võtta saadi, see viidi ühes. Nüi lahkusid saksa okupatsiooniväed ja nende järel muidugi ka mõisnikud Roosna-Allikult ja mujalt. Mõis jäeti truude teenijate hoole alla. Kui küla jälle sakslastest tühi oli, tulnud keegi külaotsa peremees naabri tallu ja hõisanud: „Jälle külakoerad hauguvad ja rahuvürsti saadavad!“

Küla ootas, mida toob järgnev lähem tulevik, sest Narvast saadi teateid enamlaste pealetungist, kodanlike vägede taganemisest. Jõulupühad möödusid sõjahirmu all, sest Täpa ja Peetri suunast oli kuulda laskmist ja paistsid tulekumad. Oli teada, et sõda läheneb. Noori inimesi polnud näha liikumas, nüi nagu eelmiste pühade ajal. Mõned pere-

konnad Järva-Jaanist tulid Kaarukasse varju otsima.

Kodusõja rinne jõudis Kaarukasse uue, 1919. aasta esimestel päevadel. Esimesena peatus Kaarukas paar päeva valgete väeosa. See lahkus Paide suunas läbi Allaru. Järgmisel päeval ratsutasid sama teed mööda külasse Punaarmee väeosad, ka nemad peatusid paar päeva ja lahkusid. Nende lahkudes järgmisel hommikul lehis küla keskel kasvava suure kuuse ladvas suur punane lipp, millel oli kaunistuseks päikese tõus ja kiri: „Elagu demokraatlik vabariik“. Ka paaril majal lehisid punased lipud. Järgmise päeva õhtu eel jõudsid külasse jälle valgete väeosad. Pahandusi oli lipu pärast palju. Uuriti, kus sellised kanged mehed on, et nii kõrgele lipu said viia. Kahtlus langes ühe madruse peale, kes tol korral elas Kaarukas. Kuid otsima minnes ei leitud teda kodust – kimbutati öde, aga vabastati pärast temagi. Jäigi saladuseks see panija. Tükk tööd nõudis selle alla toomine. Lahkuti samal ööl Järva-Jaani suunas.

Küllast kaasa minejaid ei olnud. Kadunud olid ju kõik sellealised mehed.

Mõisnikkude poolt organiseeritud, mõisnikkudest, nende sabarakkudest ja mahajäänud saksa soldatitest koosnevad jõugud käisid teiste väeosade kannul, riisusid mõisate ja teiste varandusi. Üks selline jõuk jõudis ka Roosna-Alliku mõisa ja Kaarukasse, kust kättesaadud varad laaditi külast käsutatud küüthobustele ja viidi minema. Mõned küüdimehed said kõrvalisi teid mööda põgenema, aga suuremal hulgal tuli palju häda kannatada, enne kui koju tagasi jõudsid.

Kodusõda jätkus, kuid selle lahingu-tegevus ei puudutanud enam Kaaruka küla ega selle ümbrust.

Kaaruka küla talud ja elanikud

Suurküla

1. Kalmu

2. Veerismäe

Veerismäe, hiljem Uuk. Vanaperemees Vuadu Uuk oli hobuste arst. Põlised elanikud.

3. Koka

Lilienthal. Koka Ants (Nalja-Ants) oli suur luiskaja.

4. Rohikse

Alev. Kuumann Ants (Sepa-Ants). Tabani.

5. Lepiku

Nilk – tulnud üle mere. Kolnes Johannes. Poisikesest peast pani Kaaruka küla põlema (viimane suur tulekahi 1880. aasta paiku). Hiljem Kangur.

6. Jõngutantsu

Niinepuu, hiljem Rüütel.

7. Muhuandrese

Söödor, hiljem Kaenal.

8. Tuigani

Alev, põlised elanikud.

9. Kassaka

Allikorav, põlised elanikud. Selles talus oli küla esimene klaasiga lamp ja kell. Perenaisel oli valge krae ja koolitoas oma istekoht. Jaan Allikorav oli vallatalitaja.

10. Ugari

Pudin, hiljem Õunapuu, Lodi.

11. Rüütli

Haviko¹.

¹ Originaalis on Rüütli, Jõngupäärna ja Korjukse talu puhul nimekuju „Aavik“, mujal on esinenud ka kuju „Aviko“. Siin on ära toodud nime tänapäevane normkuju. Eesti kaugemas külaajaloos on tavapäranes, et isiku- ja talunimedel puhul esineb rohkelt variatiivsust. Seda tuleb arvestada ka Ilometsa

Hans Haviko oli vallakohtumees.

12. Tabani

Tabani, hiljem Murakas. Põlised elanikud. Tulnud üle mere Soomest, esimene õmblusmasin.

13. Jõngupäärna

Haviko.

14. Lodi

Lodi, vahepeal Roball.

Põlised elanikud.

15. Miku

Lüdig. Väga musikaalsed inimesed, suured laulumehed.

16. Tuiga

Tabani.

17. Korjukse

Haviko, hiljem Prisk.

18. Murikse

Murikse, hiljem Läänemaalt tulnud Lemberg, mitu põlve seal elanud. Lõpuks Murikse Jaan (Jaan Patt).

19. Muhumardi

Harjakas, Rooba, põlised elanikud.

Hiljem Laas.

20. Rakaaugu

Lüdig. Põlised elanikud, suured laulumehed.

21. Viibru

Viibur. Viibru Juhan oli kiriku võõrmünder.

22. Topari

Toppa. Põlised elanikud Soomest.

23. Vorsmardi

Karvaauk.

24. Arutaguse

Maasikas.

25. Rohikse-Jaani

Vanemad elanikud läksid Narva, hiljem Fliis.

26. Uustalu

Allikorav, Murakas, Valten, Mats.

mällestusi lugedes. Välja arvatud mõnel üksikjuhul, on toimetamisel ühtlustamispiüdest loobutud. – J.U.

27. Jõngu

Vanemad elanikud läksid Narva, hiljem Allevi².

28. Vahipärtli

Mõisa vahimees Pärtel saanud selle koha endale kasutada. Hiljem asus selles majas Kaaruka küla kool.

Külaotsa kuuendikud

29. Pruuali

Mats.

30. Juhani

Hiljem Milder.

31. Tõnikse

Kaenal, siis Laas. Õunapuu.

32. Rooba

Rooba, põlised elanikud.

Nüüd Sootna.

33. Vuadama

Vaadam, põlised elanikud.

34. Peetri

Uueheinamaa.

35. Kangru

Seemann, hiljem Alba.

36. Lepa

Saburi (Lepa Juuli).

37. Väljavahi

Hiljem Tabani, Kopelmann.

38. Lipa

Kajakas, hiljem Hanso.

Külaotsa tagaküla kuuendikel polnud talude nimetust tarvitusel, elanikke kutsuti perekonnanimede järgi. Igas majas elas enamasti kaks leibkonda: Taada, Jõgisoo

² Originaalis on Jõngu talu puhul nimekuju „Alev“. Tuigani ja Kassaka elanike puhul on see tõesti normkuju, kuid Jõngu talusse puutuvalt esineb taas variatiivsust. Õigeks tuleks siin pidada nimekuju „Allevi“. Seejuures on kõigi kolme talu Alevid-Allevid lähedalt sugulased. – J.U.

Rüütel Mart, Mats
Vaadu, Rooba
Nilk, Adams

Kaaruka küla saunad

Suureotsa all olevad saunad

1. Muna-Jüri saun

Muna-Jüri ehk Jüri Rooba käis mööda küla mune kogumas.

2. Pisi-eide saun

Küla kõige väiksemat kasvu elanik, käis rahvariides. Suri 93 aasta vanuselt.

3. Nilgu saun

Jüri Nilk, külakarjane ja tohter, suur meistermees. Tema naine Nilgu Leenu oli küla tohter, tundis paljusid arstirohte ja oli suur rahvalaulik. Tütar oli Narvas, tõi 1905. aastal kooliõpetaja Jaan Martsonile brošüüre ja lendlehti.

4. Lepiksaun

Uueheinamaa. Mõisatöölised. Lepiksauna eit ja Mari tegid mõisale kedrust.

5. Tante Maie saun

6. Alt-saun

Töölised.

7. Ratta (Tõnsuta) saun

Sinimets. Mees oli torupillipuhuja, tegi rattaid ja parandas vankreid. Naine Ratta Krõõt hoidis pärast pastor Rosensteini lapsi.

8. Brenneri (Siidri) saun

Madli Allikorav abiellus Siidriga, Siidri Mai abiellus küla rätsepa Jakob Brenneriga. Osa Siidri lapsi läks tööle Peterburi, osa Narva Kreenholmi vabrikusse.

9. Raali saun

Raali Mari oli küla lausuja ja soone-tasuja. Ta oli vainukõit lahutanud ja tundis seetõttu igasuguseid kunste. Vana Raal oli vokitegija.

10. Uugakuusiku (Kripi) saun

Juhan Ugakuusk, ehitustöölise Hiljem müüs sauna Kripile ja läks ise Paidesse kojameheks. Külatisler.

Topametsa saunad

11. See saun

Kõige väiksem saun. See Tiiu käis mõisa peretoas abitöödel. See Indrek oli õlgkatusetegija.

12. Trepi (Tamlaki) saun

Madis Trepp oli küla oinaste ja põrsaste lõikaja.

13. Kallau saun

14. Reinglasi saun

Reinglas oli mõisa puusepp. Naine oli mõisa toatüdruk. Poeg õppis koolmeistriks.

15. Krutenbrunni saun

Krutenbrunn oli katusetegija, käis mõisas tööl, naine tegi kedrust.

16. Pudi saun

Tabani Indrek oli kingsepp.

17. Talli saun

Vana Tall oli hobusenaha võtja.

18. Väike-Kassaka saun

Joosep Kassaka oli pillimeister.

19. Tuisu saun

Tuisk oli meistermees, naine tegi kedrust ja käis külas tööl. Poeg läks Peterburi tööle.

20. Vaadre saun

Vaadre Kaarel ja Vaadre Mai käisid mõisas tööl.

21. Kõrve saun

Kõrve Anna oli mõisa pesupesija.

22. Riistuse saun

Riistus oli küla lambakarjane.

23. Siimu saun

Siim Viibur oli karjane.

24. Krutenbrunn Juhani saun

Krutenbrunn Juhan oli mõisa korstnapühkija.

25. Kribeme saun

Kribeme Mari mees Öira Kaarel oli mõisa sibi.

26. Muhingi saun

Muhing oli mõisa ehitusmeister, hiljem läks ära Narva.

27. Prossu saun

28. Restu saun

Varem elanud seal sepp.

Topametsa moonaloss

Moonalossis elas kaheksa leibkonda mõisatöölisi:

Punapart – öövaht

Sauk – moonamees

Tuigats – mõisa kilter, kuri vanamees

Veidebaum – mõisa kubjas

Lubja – mõisatöoline, varem olnud lubjapõletaja

Aamer, Mai – mõisatöoline

Näpp – rätsep

Vanker – mõisatöoline

MÄLESTUSI KAARUKA KÜLA PILLIMEESTEST JA LAULURAHVAST

Elli Ilomets

Koeru, märts 1969

Allikas: Eesti Rahva Muuseum, kirjasaatjate osakond (korrespondentide vastuste arhiiv), ERM KV 197:21/642–651

Laulu sajandal juubeliaastal [s.o saja aasta täitumisel esimesest eesti laulupeost] tahaks ka Kaaruka lauluarmastajatest ja -harrastajatest kirja panna, mida kuulnud esiemadelt ja -isadelt, ja mida ise kuulnud, näinud – kaasa elanud.

Vanimaid andmeid Kaaruka küla

kohta leidub 1564. aasta vakuraamatus. Vene–Liivi ja Poola–Rootsi sõdade ajal sai küla palju kannatada, eriti viimase ajal, kus maa rüüstati ja elanikkond hävitati (1600. aastal).

Kaaruka, see põline Roosna-Alliku mõisa renditalude küla koos Topametsa saunakülaga, mis jällegi arvukas saunade poolest, ei jõudnud küll sammu pidada ostutalude küladega. Siiski trügis ta tõusu poole ja oli mõnes suhtes eeski teistest küladest, kas või pillimeistrite ja mängijate, leelutajate ja laulikute poolest. Külas leidusid eelmisel sajandil veel mitmed eided-taadid, kes käisid jootudel ja muil kooskäimistel laulmas (leelutamast). Kui käidi väljaspool Järvamaad pulmas või muul peol, pandud ikka teiste suud kinni, jäetud vastulauludes jänni. Küla suurimad laulikud olid Miku ema ja isa (Lüdi), Tabani Kai ja Mai ning Tabani Vaadu isa (Rooba). Viimane oli ka Türgi sõjas käinud, millest ta ka palju laulnud – „Oh kõrge Balkan, kuule sa, su otsas eesti verd on ka“ jne.

Eelmisel sajandil ja käesoleva sajandi alguses oli külas ka pillimehi, kes mängisid enda valmistatud torupillil, parmupillil, simlil, lõõtspillil ja viiulil. Kuulsamad torupillipuhujad olid Ratta sauna mehed – Sinimetsad. Mäletan, kui taat istus Paide laadalt tulles meie vankril, tuli meile ja puhus lugusid torupillil. Minu vanaema ja naabri perenaine vehkisid õuel selle järgi vana valssi. Parmupille tegid külasepad Roobad, kes ise olid ka mängijad. Simleid valmistasid Lodi Jaan ja Korjukse Johannes (Prisk), kes ka ise olid mängumehed. Külas oli veel mitmes peres nende valmistatud simleid. Lõõtspillide meistrid olid Talli sauna mehed. Ühel oli isegi Paides töökoda. Uksel oli silt, kuhu oli maalitud suur „ärmoonik“ ja

selle alla „Johannes Taal“. Ka Topametsas oli lõõtspillimeister – Joosep Kassaka, kes oli õppinud Taali Johanneselt ameti selgeks. Lõõtspilli mängisid külasimmanitel veel Miku Juku (Lüdi) ja Indrek Veerismäe – rahvasuus „praavitnaada“, sest mõistis igat tööd. Viulimeister oli Ants Sibul, kes pärast elas Oeti külas. Oli valmistanud mitu viiulit, ise mängis ka hästi, nii et küla naisperel võtnud kohe silmist vee välja. Ka poeg Aleksander oli viulimeister. Tema mänginud isegi Peterburis kontsertidel. Ants Sibul ütles, et ega puu leidmine viiuli jaoks ole kerge, tuleb kaua otsida. Ükskord koputas meie rehetoa tahmasele seinapalgile ja ütles: „Nää, kust tuleks välja ilusad helid!“ Ka Muhumardi mehed Joosep ja Jaan Harjakas mängisid viiulil. Sajandivahetusel oli ka kitarrimängijaid neidusid Kaarukas – Korjukse Anna (Prisk) ja Amalie Baumberg, viimasest pärastpoole pikemalt.

Esimesed koolmeistrid Rootsid alustasid juba koorilaulu õpetamist lastele ja tegid algust täiskasvanutega eelmise sajandi keskpaiku. Viimane, Mihkel Roots pidi aga koolitööst loobuma vene keele mitteoskamise tõttu. Tema jäi siis külas vaimulikkude talituste läbiviijaks – surnute kirstupanek, ärasaatmine, laste ristimine. Käis ka mõisas laupäevaõhtuti jumalateenistusi pidamas ja laulis mõisateenijatega.

Järgmine suur muusikaarmastaja koolmeister oli Karl Leithammel, kes töötas Kaaruka külakoolis aastail 1889–1896. Pidas ka Roosna-Alliku valla kirjutaja ametit. Kui vald ühendati Kuksema vallaga ja Valastisse ehitati uus vallamaja, läks ta Kuksema valla kirjutajaks (sekretäriks). Ta öelnud, kui ühelt suurelt laulupeolt tagasi tulnud:

„Ei lähe enam järgmine kord laulupeole muidu, kui asutan endale ka segakoori ja läheme osavõtjatena.“

Suuremalt jaolt õpiti siis vaimuliku sisuga ja isamaalisi laule. Esineti kirikus ja riiklikel tähtpäevadel (keisrite kroonimispidustustel jm). Üks suurem pidu peetud Roosna-Alliku mõisa küünis Nikolai II kroonimise puhul. Seal esinenud Leithammel oma laulukoori ja näitemängutrupiga. Aleksander III kroonimise mälestuspäevaks kinkinud mõisaproua suure siidist lipu, millega siis laulukoor pidustustel esinenud. Ka Valastis ja Kuksemal, kus Leithammel vallasekretärina töötas, olnud segakoor. Ta õpetanud laule kuni oma varase surmani 1908. aastal.

Vahepeal Kaarukas täiskasvanute segakoori polnud. Laulsid lapsed, lauldi oreli järgi pühapäevaõhtutel palvetundidel ja pühade ajal.

1903. aastal tuli Kaarukasse koolmeistriks noor energiline mees – Jaan Martson. Tema pani küla jällegi elama, asutas segakoori ja õpetas lastele ka näidendeid. Repertuaar koosnes ilmalikest lauludest (isamaalaulud jt). Käidi esinemas ka väljaspool kodu. 1905. aasta suvel korraldas ta laste metsapeo Allarus. Seal esinesid lapsed laulude ja näidendiga. Ka täiskasvanute koor laulis. Rahvast oli murruna koos, kiideti ja öeldi tänusõnu.

Ajad läksid ärevaks! Mõisa silm jälgis hoolega iga külas tehtud tegu ja öeldud sõna. Oli ju viimane mõisnik Roosna-Allikul, G. Stackelberg väga range ja pidas lugu „vanadest traditsioonidest“. Rendiküla Kaaruka maadest ei müünud ta ühtegi lappi ja elu siin pidi kulgema paruni soovi järgi – kui ei tahtnud minna hulkuma. Ei meeldinud talle laste koolitamine ega nende linnaminek,

ei vedruvanker reiall ega teine paar saapaid – kohe teinud rendimaksmise ajal peremehele märkuse. Pidi alati arvestama, „mis mõis ütleb selle kohta!“.

Kui 1905. aasta liikumine Kaarukasse jõudis, ärkas ka küla rahvas. Endised Kaaruka elanikud töid Narvast lendlehti selgituseks. Peeti koosolekuid koolimajas ja valiti saadik Tartusse. Sellest oli küllalt, et noort kooliõpetajat hakata süüdistama küla ülesässitamises.

Viimast korda laulsid laste- ja täiskasvanute koorid jõululaupäeval Martsoni juhatusel. Noorele kooliõpetajale anti nõu sel ööl külast lahkuda – kurvad kuuldused veretööst Aravetel jõudsid Kaarukasse. Käidigi teisel pühäl otsimas, koolimaja piirati ratsapüssimeeste poolt sisse. Saaki sel korral ei saadud. Aga peale pühi, kui Martson tagasi tuli, olid mõisamehed kohe jahil. Martson vahistati, viidi mõisa ja sealt Paide vanglasse. Koolijuhataja kohalt ta tagandati. Peale pühi, 1906. aastal toodi Tallinnast üks vigase käega uus mees koolmeistri kohuseid täitma. Olin siis Kaaruka külakooli kolmanda klassi õpilane ja sündmuste käik sellel ajal on mees. Koolimaja asus meie õue aias, kust parun omal ajal uue koolimaja ehitamiseks krundi andis. Martsoni viimased sõnad olid: „Sellest mõisahoonest saab ükskord hea koolimaja!“ Seda küll ei juletud sel korral uskuda, aga ometi läks nii, et 1924. aastal kolis Kaaruka kool koos Valasti kooliga Roosna-Alliku mõisa – pärast suuri jante paruniga.

Kaaruka noored sepiptesid isegi laulu nende sündmuste kohta:

*Kui parun Tallinnas kord käis
ja koju tülles teada sai,
et rahvasaadik Tartu läänd,
siis koeps tal üle maksa läks.*

*Siis algas jaht, mis enne veel
vist polnud vonnid pidanud.
Nad sõitsid kirju hoostega
öö varjul signu otsima.*

*Ja kuidas ka üks vana taat,
kes külas kõige pühama mees,
ta ruttas mõisa teatama,
et see ja see saaks nubeldud.*

*Neid nimesid ta kirjutas,
kes vastumeelsed näisid tal,
truualamilikult saksa ees
ta määras riigivastaseid.*

*Me koolmeister nooruke
oli esimene ohvrike,
kes mõisa veeti süüdaööl
ja lahkuma pidi koolitööst!*

Pärast Jaan Martsoni koorilaul uinus. Koolmeister, kes Martsoni asemele tuli, polnud musikaalne, ei saanud ka orelit mängida haige käe tõttu. Palvetundides lauldi ilma orelita. Õpilastele peale kirkulaulude muud ei õpetatud. Küla noored aga laulsid ise, käisid talvel koos väikelaste koolimajas, suvel kõlas laul Allarus, sõerus ja küla koplites, kus Baumbergi Amalie kitarril saatis. Ta oli Martsoni segakooris üks tugevamaid lauljaid. Pärast 1907. aastat lahkus Amalie Baumberg Kaarukast. Ema vend kutsus nad Kaukaasiasse, kus nad asusid elama Punasele Lagedale. Abiellus seal Johan Kirkmanniga (Murumets), kohaliku ministeeriumikooli juhatajaga. Kui Anton Hansen Tammsaare, Kaarel Leetberg ja Miina Härma 1912. aastal Punasel Lagedal viibisid, olid nad Amalie ja Johani pojale vaderiks. Ka seal lauldud – Miina Härma õpetanud ju kohalikule segakoorile kolm uut laulu. Amaliet olen kuulnud ka raadios laulmas, viimast korda

3-4 aastat tagasi, nüüd juba umbes kaheksakümneaastasena.

Kaarukasse tuli pärast Jaan Martsoni veel üks musikaalne lauluarmastaja kooliõpetaja – Karl Udal. Tema alustas jälle segakooriga. Võeti osa ümbruskonna laulupäevadest ja Paides Järvamaa laulupidudest.

Käesoleva sajandi teise kümne alguses lahkus viimane segakoori juht Karl Udal Kaarukast. Peale teda segakoor lagunes, ei olnud järgmine võimaline segakoori juhatama. Kui algas Esimene maailmasõda, lahkus seegi. Nüüd tulid noored asendajad, kes püsisid kohal ainult aasta. 1924. aastal, kui parun Stackelberg mõisast välja tõsteti, viidi kool Roosna-Alliku mõisa. Kaaruka koolimaja kasutati esialgu muuks otstarbeks, kuni lõpuks lõhuti ja vundamendile ehitati tuletõrje pritsikuur. Laulu ei unustatud. Lauldi, kuni püsisid allarud, koplid ja sõerud. Jätkus endistel laulikutel jõudu veel esineda esimestel kolhooside aastatel isetegevuse ülevaastustel Paides. Kaaruka solist Julie Prisk laulis veel Paide Kultuurimaja laval „Üles, üles, hellad velled“ jt laule. Juhib nüüdki veel Roosna-Alliku puhkpilliorkestrit endine Kaaruka mees J. Allikorav, orkestris mängivad simlimeistri poeg Lodi Heino, Türgi sõja veterani lapselapsi jt. Laulukoor tegutseb Roosna-Allikul selle sajandi teisest veerandist peale.

Kõik muutub – ka Kaaruka oma soiste heinamaade ja poriste karjateedega, Topametsa arvukate saunadega pole enam endine. Kraavid kuivatavad maa, panid kasvama viljad, hübridkaalikad jm. Endistel karjateedel sõidavad autod. Saunahütid kadusid. „Moonalossi“ asemel on ühekoruseline elumaja ja kuival künkal ilusa õunaaia, endiste saunade tsentru-

mis on veel üks väike maja, mille järgi võib kaugelt minevikku meenutades ette kujutada Topametsa elu, kehvi ja vanu mõisatöölisi ja teisi, kes elatasid end ket-ruse, käsitööga või käisid päeviti suvel taludes tööl.

Laulud on andnud jõudu võita muresid, südamest välja öelda muret, elu raskusi orjaajal, ülekohut hukka mõista, orjastajaid häbimärgistada. Lihtne looduslaps armastas kodu ja kaasaegseid. Laul sütitas, andis lootust paremale elule. Andiski! Roosna-Allikul elatakse uut elu uutes tööliste majades. Laulud ja pillid helisevad uutes oludes. Kaarukas on vähe endiste järglasi – paljud endised eluasemed on kadunud. Pole see enam mahajäänud mõisa rendiküla. Majadel ilutsevad televiisoriantennid, elekter sätendab igas majas. Lauludelgi on nüüd uus sisu.

Elli Ilomets oli Eesti Rahva Muuseumi viljakas kirjasaatja. Korrespondentide vastuste arhiivist (vt muis.ee kaudu) on temalt leitavad veel järgmised Kaarukaga seonduvad käsikirjad: „Linakasvatus ja töötlemine“, „Tuulamine“, „Põllundus“, „Mõisamoonakate töö- ja elutingimused“, „Viljapeks“, „Ühiskarjane“ ja „Esimene toit“, samuti koopia tekstist „Kaaruka küla minevikust“. Peale selle leiab samast kohast Kaaruka kunagiste elanike Aili Alevi (Tuigani talu) ja Reet Espe (Miku talu) kaastöid, samuti fotosid jm materjale Kaaruka küla kohta. – J.U.

PAIDE ESIMENE SUUR RAHWA PIDU

Paide Teataja, 13. juuni 1901

Paide Eesti Käsitöölise Selts Ühendus pani nelipühi teisel pühal 21 Mail suurepäralise rahwa pidu toime, mis Paide ja ümberkaudsetel elanikkudel esimene kord näha oli. Pidu peeti Pärnu uulitsas, hra Tariuse aias ära, mis selleks väga kohane ja ruumikas oli. Pidu suuremaks tueks oli Tallinna merewäe muusikakoor üleskutsutud. Juba enne pidu hakatust, umbes kella 12 ajal lasi tubli muusikakoor seltsimaja ees oma häält kuulda, mis ilusa, wagase ilma tõttu otse üle linna kõlas; seda kuuldes hakkas rahvast igast küljest kokku woolama, kuna wiimaks aeg kätte jõudis, pidu platsi poole minema hakata. Seltsi president hra Stephan kutsus laulu koorid üksikult wälja ning seadis pidu rongi kokku. Selle peale liikus rong pikkamisi suurest rahwa hulgast läbi üle turu platsi, kus ta kreisi politsei maja ees peatama jäi. Muusika koor mängis kolm korda keisri laulu, mille peale rahwa suust mitmele korralt murisew „Hurra“ kõlas. Pidurong wenis nüüd aega mööda kaunis ruumikasse Pärnu uulitsasse sisse, mis aga rahwaga nii täidetud oli, et ainult lipud tunnistust wõisiwad anda kus kohal pidurong marssis. Päewapiltnikka oli palju kokku jooksnud ja wõtsiwad rongi mitmest kohast pildiks üles. Rong jõudis pidu platsile; rahwahulk tungis peale, nii et piletid müüjad higist tilkusiwad. Nüüd algas päris pidu. Kõige pealt pakkus Türi segakoor pidulistele külaleiba: ilusat laulu kuuldes sai rahwas rõõmsa meele, igaüks tundis ennast kui „pidul“ olewat. Sellepeale astusiwad weiderdajad ette ning pakkusiwad rahwale lõpmata nalja, ühtlasi ka imekspanemise wäärt

kunsti näha. Siis laulis Roosna-Halliku meestekoor; peale selle järgnes jõuturnijate kolmik wennaste „Carlos“ etendus; selle järele kõlasiwad laulud Udewa segakoori poolt. (---)

Aga pöörame nüüd jälle pidu eeskawa juurde tagasi. Kui rahwa mängud möödas, astus Türi segakoor uuesti ette ja lõbustas pidulisi kauni lauluga. Selle peale mängiti hra Ahhi seltskonna poolt tummnäitemängu. Nüüd ilmus Paide jõumees rahwa silma ette: Kõikide suureks imestuseks tõstis ta wõimatumaid raskusi kui mängu asju üles, mängis nendega kui gummi pallidega, selgesti wõis näha, et tema peale harjutuse ka ikka üks tugew mees on. Jõud on wõim ja harjutus on wõim, aga jõud ja harjutus ühe mütsi all on kaks „wägawat wõimu“!

Selle peale lasi Roosna-Halliku segakoor kolmes ilusas laulus oma häält üle pidu platsi kõlada, mis rahwa poolt elawa kiiduawaldustega wastu wõeti. Siis järgnesiwad mitmesugused turnimised ja rahwa lõbustused wõeraste kunstnikude poolt. (---)

(loe täisteksti dea.digar.ee kaudu)

RAHVAPÄRIMUSI KAARUKAST JA ROOSNA-ALLIKULT

Kohapärimuse andmebaasist Koobas

(vt galerii.kirmus.ee/koobas)

*

Roosna-Alliku parun – Georg Stackelberg, kes suri 1863. aastal (viimase paruni Georg Stackelbergi isa) olnud inimeste vastu väga „kõrk härra“ ja sellepärast hakanudki peale surma kodus käima. Juba

siis, kui kirstuga alles mõisa ruumides viibinud, hirmutanud toapoissi, mõisa tiserit ja kirjutajat. Neil kolmel olnud kombeks õhtuti kaarte mängida, aga et seda peeti vanapagana piibli lugemiseks, pole see sakstele meeldinud. Eks mängitud siis sellel ööl, kui vana parun kirstus lamas, tiseri töötoas kaarte. Olnud kaunis tuuline ilm. Järsku nagu visatud kõik ukсед ja aknad lahti, hõövlilaastud lausa lennanud, tuligi kustunud ja ime-lik kohin tulnud lähemale toa poolt, kus parun lebas. Surmani hirmunud poisid joosnud endi tupp ja peale selle pole julenudki enam töötoas kaarte mängida. Ta eksitanud ka hiliseid Kaaruka külasse minejaid mõisa väljal teeristil, mille juures asus punase katusega küün. Selle küüni juures pole siis öösel osatud enam õiget teed valida ja mäsatud hommikuni lumes või poris. Arusõõru juures nähtud ka tihti viirastusi, küll ratsanikena, küll jalakäijatena, kuulnud tugevaid samme ja hobuse kabjaplaginat, kui aga tagasi vaadati või hüüti – siis kadunud kõik. Kuuldud Kaaruka vanematelt inimestelt sajandi vahetusel.

(koguja Elli Ilomets, üles kirjutatud 1964, viide KKI 40, 39/41 (3))

*

Labajalg

*Ih Illevere, vah Varivere,
kas Kaavere kaugel?
Vah Valasti ja (h)ärrakõrts,
otse Kaarukasse välja!*

Harjaka Leenu Kaarukas laulis seda tantsides (ca 1915).

(koguja Elli Ilomets, üles kirjutatud 1964, viide KKI 40, 19 (8))

*

Kaaruka küla ja Valasti vahel oli olnud vanasti liivamägi, mis oli paronite maa tükk, aga nüüd on sinna istutatud männimets peale, seal nähti vanasti mitmet värvi tulesi ja tontisi. Kes üksinda sealt öösel läbi läks. Peale selle nähti veel valgeis riietes vaimusi liikumas metsa serval, kardetakse tänapäivini sealt läbi liikuda.

(koguja Ellen Kasekänd, üles kirjutatud 1939, viide ERA II 220, 315/6 (11))

*

Kuksema vallas Kaaruka küla heinamaal on olnud Aru küla. Sellest on säilinud veel Otsa talu heinamaal olev tuuleveski ja maja vundament. Vaadu talu heinamaast tuli välja kiviaed.

(koguja Raimund Rooba, üles kirjutatud 1939, viide ERA II 220, 289 (9))

*

Roosna-Alliku rabas on olnud Kaanjärv, sest on järel vaid väike mustav loik, sest ta on kinni kasvanud. Sinna olevat üks osa eestlasi oma aarded peitnud, kui sakslased maa vallutasid. Need aarded olevat lastud tugevas tammepuust kastis vette, nii et see raskuse tungil põhja vajus. Selle oletuse põhjal on käinud mitmed mehed vanasti Kaanjärvel kasti püüdmes. On pootshaakide ja teivastega põhja soritud ja tõesti olevat midagi otsa hakanud. See asi olevat natuke tõusnud, kuid jällegi tagasi vajunud. Ja seda pole kätte saadudki.

(koguja Raimund Rooba, üles kirjutatud 1939, viide ERA II 220, 293 (14))

HÜPOTEESE TALUNIMEDE KUJUNEMISEST

Kaaruka küla 20. ja 21. sajandi talunimed **Ugari**, **Topari**, **Tuigani** ja **Jõngu-Päärna** on Eestis väga unikaalsed, nimekaime mujal on ainult Ugaril, neid on kaks ja üks neist jääb Valasti külla, millest võib järeldada, et see on ajalooliselt seotud Kaaruka Ugariga. Nimesid Topari, Tuigani ja Jõngu-Päärna Eestis mujal ei esine, ja mitte ainult taludel, vaid kohanimede seas üleüldse, vähemalt 2018. aasta ametlikel andmetel. Kuidas on sellised nimed kujunenud, ehk teaduslikult öeldes, milline on nende nimede etümoloogia? Pakun välja omapoolse hüpoteesi.

Ugari, Topari ja Tuigani on pärit Kaaruka ajaloolistest talunimedest Uga, Topa ja Tuiga. Mingil perioodil olid nende peremeesteks Uga Jüri, Topa Jüri ja Tuiga Jaan, ning kui neid käänati, sai viimasest Tuiga Jaani. Aja jooksul sulasid nimepooled rahva kasutuses kokku ja kolmas silp kadus vahelt ära:

Uga Jüri → Uga+(Jü)ri → **Ugari**

Topa Jüri → Topa+(Jü)ri → **Topari**

Tuiga Jaani → Tuiga+(Jaa)ni → **Tuigani**

Kunagine **Jõngu-Päärna** talu kannab tänapäeval Päärna nime. Ilma taustateadmisteta võiks esmapilgul arvata, et see tuleneb pärnast. Nii see siiski ei ole, sisuliselt kindel on, et Päärna tuleneb mehenimest Bearn – millel on olemas ka eestipärane vaste Päärn. Vanades kirikuraamatutes ja hingeloendites võib Kaaruka

küla elanike hulgast leida isiku nimega Jõngu Bearn (erinevate kirjepiltidega). Sellest ka talunimi Jõngu-Päärna. Seda vägagi tõepärast hüpoteesi teada on seda olulisem, et Päärna talu nime ähvardab n-ö normeerimise oht, Päärna asemel võib ühel hetkel nõutud olla Pärna. Kuna aga Pärna talu on tänapäeva Kaarukas juba olemas, viiks sedasorti normeerimine arvatavasti talule täiesti uue nime andmiseni. Mille tagajärjel kaoks viimane jälg väga vanast, huvitavast ja ainulaadsest talunimest Jõngu-Päärna.

Kaaruka küla **Lodi** talust sai lähiminevikus ametliku normeerimise tulemusel Lodja, lähtudes tõlgendusest, et talu nimi tuleneb lodjaks nimetatavast veesõidukist, ja reeglist, et kohanimi peab olema omastavas käändes, ehk siis *lodi* : *lodja*. Eestis on lodjad olnud kasutusel peamiselt Peipsi järvel ja Emajõel, on äärmiselt väheusutatav, et Roosna-Alliku ümbruses kasutati või isegi tunti lodjaliiklust sel määral, et sellest mõistest saaks kujuneda talunimi. Hoopis tõenäolisem on, et Lodi nimi tuleneb vanaaegsest kaaluühikust lood või ehitamisel tarvitamisest tööriistast, mida kutsutakse loodiks, mõlemal juhul on eesti keeles tegu saksa laensõnaga (*das Lot*). Seega tuleks talunimi Lodi normeerida hoopis kujule Loodi, või veel parem, käänata kuju Lodi nii, nagu käänatakse täiesti tavalist eesti sõna *pudi*: *lodi* : *lodi* : *lodi* (*pudi* : *pudi* : *pudi*). Viimane oleks kõige eelistatum, sest säilitaks põlise, mitmesaja aasta vanuse nimekuju Lodi. Nii on ka rahvasuu seda nime argikasutuses käänanud ja hääldanud.

J.U.

KAARUKAST KIVIÕLISSE JA TALLINNASSE – JA TAGASI

**Meenutab Aino Toomesoo
(sündinud Vaadam)**

*Küsinud 17. augustil 2015 Vadama talus
Jaak Urmet*

Endise Vaadama talu maju enam alles ei ole, peale selle puukuuri. Praeguse elumaja ehitas isa siia uue. Isa tuli siia siis, kui vana peremees ära suri ja siia enam kedagi ei jäänud. Meie kodumaja oli enne kopli peal, seal elas isa ema, see lammutati kolhoosi või sovhoosi aegu ära. Mina sündisin muide Tallinnas, 1930. aastal. Isa Ferdinand Vaadam oli siis Tapal soomusrongis üleajateenija. Enne kopli peal olnud maja elas mu isa ema koos oma isa Pärtel Vaadamiga Sotniku talus, aga siis suri isa isa ära ja ema ei jõudnud enam mõisale päevi teha – siis nad löödi Sotnikult minema, sinna kopli peale väiksesse sauna. Ma ei tea, kui pikka aega nad Sotnikul elasid. Ei mäletagi, mis tööd Pärtel Vaadam mõisas tegi, kas oli tallimees?

Minu isa on rääkinud, et kui ta oli väike, 5- või 6-aastane, siis ta käis siinsamas väikelastekoolis – see asus seal, kus praegu elavad Saarepuud [Kooli talu] –, ja kui oli vahetund, siis ta jooksis koos tädipojaga ära suitsu tegema, laudaräästas olid tuleraud ja tubakakott. Ma ütlesin selle peale, et vaata kus olid alles suured mehed!

See mees, kes Vaadama talus enne isa elas, Jaan, oli mu isale onupoeg. Jaanil oli kaks õde ka – Kata ja Mari. Mari suri kõige enne ära, Jaan vist 1940. aastal. Aga see talu on nii kaua, kui mina tean, alates sellest ajast, kui siin isa onu-

poeg Jaan elas, kandnud Vaadama nime.

Sotniku talus oli kolm last – Vambola, Õie ja Lehte. Vambola oli kõige vanem, Lehte kõige noorem, ta suri noorena, 5- või 6-aastasena. Kui lapsed olime, jõmpsikad, siis jooksimine kopli peal ühtelugu ringi, mina käisin nende lastega ka siin mängimas. Mäletan, et Lehte matusel olime ka meie kui mängukaaslased. Teised läksid surnuga surnuaeda, meid jäeti koju. Pandi laua äärde sööma, aga mina olen kole väikse söömaga, toiduports pandi ette, minu jaoks oli see liiga suur. Kodus oli alati nii, et – järgi jätta ei tohi! Võtad nii palju endale, kui ära sööd! Toitu järgi jätta, solkida ei tohi! Sült oli, sõin seda ja nii hakkas vastu, liiga palju oli, vägisi sõin selle ära. Veel täisnimesena ei võinud ma süldi lõhna ka tunda! Enam sülti süüa ei saanud. Olin vist juba üle neljakümne aasta vana, kui ma hakkasin uuesti sülti sööma. Enne seda oli nii, et kui keegi sülti keetis või sülti nägin, siis läks mul süda pahaks, jooksin minema.

Mäletan, et vähemalt millalgi elas Sotnikul Alfred Sootna. Tema venna Juhan Sootna laskis Vankri Juhan maha. Juhan Sootna oli siit venna juurest hakanud Alliku poole minema, elas Allikul, purjus oli, läks otse mööda põl-du, koperdas käpakil. Vana Vanker oli parajasti viina ajanud, arvas, et karu tuleb, ja laskis Sootna püssist maha. Rahvas rääkis nii, kes seda teab, kas see on õige või ei ole.

Pärast sõda viidi Orbid Sotniku talust Siberisse, talu jäi tühjaks, kuni kolhoos pani teised inimesed siia sisse elama. Korraks vahepeal elas Sotnikul minu keskmise õde Helmi oma mehe Aadu Lehega. Siis nad läksid lahku, Helmi läks Pärnusse ja Aadu elas siin üksi edasi.

Kui plikad olime, peale sõda juba, siis

oli meil tuletõrjerühm, tegime suviti kopli peal harjutusi ja käisime pritsivõistlustel. Külas tegutses vabatahtlik tuletõrje, kõik mehed olid tuletõrjes vabatahtlikud, ja plikad olid ka kanged asjalised. Üks aasta oli nii, et olime kõige vägevamad, kõige kiiremad, saime märklehe puruks, aga siis ei saanud me kahte voolikut vahepealt kokku ühendatud – ja kukkusime võistlusest puhta välja. Tulekahjusid siiski väga ei olnud. Suured tulekahjud olid 1939. aastal. Siis põles Alliku mõisa katus ära, meierei põles ära, tallid põlesid ära – need, mis jäävad praeguse teedevalitsuse maja juurde, ja siis põles maha ka Topametsa moonaloss.

Moonalossi pani põlema üks sealne elanik, üks tüdruk. See oli suur kahekordne puumaja, sees kaheksa korterit. Endine mõisaaegne moonakate maja. Minu ema oli seal kasvanud, tema isa Joosep oli mõisas tallimees – tema sai ka õnnetult surma, pull oli teda puskinud, ta jäi sellest haigeks ja suri. Osa moonalossi kortereid olid tühjad, neis elasid mõnda aega noored, kellel ei olnud kuskil olla. Teisel korrusel elas Ammerite pere, ema ja isa olid Viisus tööl – Viisus oli riigimõis –, tütar oli üksinda kodus, küttis pliiti. Minu täditütar Valve tuli teda kutsuma: „Ilse, lähme õue!“ – „Ei, ma ei taha, mul pea valutab ja pliit kõeb, praegu ma ei saa.“ Terakese aja pärast läks Valve uuesti: „Tule välja nüüd!“ Aga tukid olid veel pliidi all ja ütle lapse aru, võttis pliidi alt põlevad tukid, kastis korra vette ja viskas maja seina ääres seisnud haopinu juurde. Need ei kustunud korralikult ära, tuul lõõtsus, tukid läksid uuesti põlema, haopinu ka – ja majasse. Põles see maja ka maha kõik. Inimesed viga ei saanud, oli päevane aeg. Aga õnneasi – hea, et Valve käis välja ajamas, ei lasknud Ilset tuppa magama jääda, muidu ta oleks sisse põlenud.

Minu tädi pere elas moonalossi teisel pool otsas. Minu isa tädi oli olnud parajasti kopli peal, karjamaal loomade juures, tema nägi, kui tuli lõi majasse. Jooksis siis kopli pealt kohale, hüüdis, et te olete toas, ei teagi, et maja põleb, põlete sisse! Siis nad jooksid välja. Sealtpoolt otsast, kust tuli peale hakkas, ei saanud keegi enam midagi kätte, kõik põles ära, jäid puupaljaks. Aga teisel pool, kus minu tädi elas, ja vanaema, saadi oma kraam kõik välja tassitud. Kindlustus maksis maja välja. Minu tädi ja vanaema elasid pärast tulekahju veidi aega seal, kus praegu on Hundiraja talu, aga pärast ehitati neile uus maja, tellistest, külamehed käisid külakorras hobustega telliseid vedamas. Hundiraja talu, mis on praegusest kartulihoidlast veidi edasi, oli sel ajal, kui mina laps olin, veel Kaaruka küla all. Aga moonaloss oli juba Alliku all. Allikjärve külast nagu ei olnud varemalt kuulda, oli Roosna-Alliku, Allikjärve nimi ilmus hiljem välja.

Mina elasin noorena Kiviõlis ja Tallinnas ja siis uuesti Kiviõlis. Siit läksime ära täditütrega kahekesi. Ema ajas: „Tüdrukud, minge ometi ära siit!“ Kuueteistaastaselt ju pandi metsanorm peale. Esimese aasta tegi isa minu eest metsanormi ära, lisaks enda ja ema omale. Kui käis veel metsa hobusega välja vedamas, sai normi topelt täidetud. Aga palju sa jõuad teha. Olime täditütrega ühevanused, läksime Tallinnasse. Seal elas vanatädi, saame tema juures korteris olla ja üks tööd ikka on küll. Ja oligi sedamoodi, et tööd oli Tallinnas küll, võta või kümme kohta ja tee, kui jaksad teha. Aga sissekirjutust ei saa – tööle ei saa. Vanatädil nii palju põrandapinda üle ei olnud, et oleksime sissekirjutuse saanud. Kuu aega tõllerdasime seal ära, käisime otsisime

siin ja seal, mõtlesime, et mõnes kohas võib-olla võetakse... Ei võetud jutulegi enam. Tulime tagasi, täditütar pani vidinal Paidesse, mina Kiviõlisse. Lodi Ilse ja Rooba Osvald olid enne Kiviõlis ees.

Kiviõlis esimesel aastal sorteerisin lindi peal põlevkivi seest paekivi välja. Lint jooksis, naistekari oli kahel pool ümber lindi, korjas paetükke välja. Siis ma kütsin vahepeal kontorihooned, koos ühe poisiga. Seejärel töötasin hapnikuvabrikus, kus täideti keevitushapniku balloone. Alguses täitsin balloone, siis olin aparaadi peal – jälle ühe poisiga koos. See poiss oli õhtupoole nii unine, et jäi püstijala peal magama. Ta oli natukene minust noorem. Siis tegime sellise vahetuse, et tema magas õhtupooliku ööd, kella kahesteistkümnest neljani, ja mina kella neljast kella seitsmeni hommikul. Kaheksaks pidi olema kõik tipptopp tehtud, et uus vahetus saaks tulla. Õhtupoole tegin mina tema töö ära, ja oma töö, hommi- kupoole tema minu töö.

Kaarukasse tagasi tulin siis, kui isa jäi siin viletsaks – 1998. aastal. Aga Kiviõlist läksin minema, kui abiellusin – siis läksin Tallinnasse. Mu abikaasa Heino Toomesoo oli seal ehitajana tööl, ehitas Mäetehnikumi. Sealt anti korter ka. Siis olime seal. Tallinnas töötasin Klementi-nimelises õmblusvabrikus meeste särkide osakonnas triikijana. Hiljem töötas Heino mööblivabrikus Standard. Meil sündis tütar – ning kui tütar oli viie ja poole kuune, võeti Heino sõjaväkke. Ta oli siis 23-aastane. Teised tulid selles vanuses tagasi, tema läks! Kolm aastat oli ära. Sellel ajal olin mina üksinda, käisin tööl, üleval pidada oli mul peale oma tütre ka mehe õepoeg ja mehe ema. Mehe õepoeg oli mulle nagu oma laps, siiaamaani on nagu oma poeg. Kolme aasta pärast tuli Heino

tagasi, läks tööle Standardisse. Ja olime Tallinnas, kuni mu tüdruk lõpetas esimese klassi.

Seni oli meie elukoht Tallinnas olnud barakis, endises sõjavangide laagris. Sinna oli meile korter antud. Aga siis lammutati see ära ja ehitati asemele autobaas, parkla või midagi niisugust. Kõik elanikud löödi välja ja anti uued korterid. Meie saime uue elukoha Keskhaigla kõrvale suurde viiekordsesse majja – sinna anti meile üks tuba. Olime ühes korteris kolme perega – üks vene ja kaks eesti pere. See teine eesti pere oli kolmekesi, venelastel oli isa, ema ja neli last...

Mäletan esimest Kaaruka kolhoosi [Suvi], mille esimees oli Verner Alev. Pärast pandi see Alliku kolhoosiga kokku ja tehti sovhoosiks. Kord, kui Verner oli veel esimees ja mina elas Tallinnas, tulin sügisel puhkuse ajal siia kolhoosi kartuleid võtma. See oli umbes 1950. aastal. Püstijala peal olin igasugu töid teinud, aga sedaviisi koo- gutanud ei olnud, mul jäid kõik jalalihased ja tuharad niivõrd valusaks. Kui kartulivars jäi jala taha ja käpuli kukkusin, siis enam üles ei saanud. Roomasin kartulikasti juurde ja ajasin ennast selle najal üles. Ja mõelda, terve selle aja, kaks nädalat käisin kartulit võtmas – ja valu järgi ei andnud üldse. Teised naersid, et mis asi sul on, tavaliselt on alguses kaks- kolm päeva lihased valusad, siis annavad järele, aga mis sinul viga on? Ma ütlesin, et ei tea, mina olen vist eriline sort, et üldse järele ei anna. Kui kolhoosi põllult ära tulin, aitasin veel õel kartuleid võtta, hommikust õhtuni kahekesi. Aga pärast viisin ilmatu suure autokoorma kartuleid Tallinnasse, endale ja muist müüsin ära ka veel. Kaaruka kolhoosipõllult – kartuleid ainult palgaks antigi, muud midagi ei saanud. Tulingi siia kartuleid

„teenima“, alguses mõtlesin, et mitte rohkem, kui ainult oma pere jaoks, aga oli ilus kartul ja ilusad ilmad, ei raatsinud ära lõpetada. Mõtlesin, et mis ma muidu ikka ringi kolgerdan!

Emma, isa ja õde olid Kaarukas, kui ma Kiviõlis ja Tallinnas elas. Nii kui aega sain, nii ma kiiresti-kiiresti jälle siia neile abiks tulin. Siis nad elasid veel seal koplil peal majas, see asus Tuiga talu juures. Seal tuli karjatee siia poole heinamaa, all-aru poole, nende elamine oli selle tee ääres. Otse Tuiga taga oli Korjukse talu, seal ei ole enam ühtegi hoonet püsti. Kui Vaadama talu peremees Jaan ära suri, jäi tema õde Kata siia üksi elama. Igavesti vana maja oli, puupõrandat all ei olnud, oli muldpõrand. Aganiku jupp on sellest veel järel, praegu see on mul kuurialune, aga enne see oli rehealune. Rehealuse ühe poole väravate jaost on see alles. Katal kukkus lagi sisse ja ta ei saanud siin enam olla, kangesti külm oli. Minu isa ja ema olid sel ajal tööl Alliku mõisas koolis, isa oli raamatupidaja, ema oli kooliteenija. Nende maja koplis oli siis veel alles, aga tühi. Isa viis Kata siit ära sinna, Kata elas siis seal, isa ja ema viisid talle sinna süüa, hoolitsesid ta eest. Pärast isa kohendas Vaadamal nii palju, et me saime siia tulla. Muldpõrand oli ikka veel all. Oli ette nähtud, kui palju hooneid võis ühes majapidamises olla, ülearu ei olnud lubatud – ja Miku talus kästi ait ära põletada. Isa sai sovhoosist loa see ait enda jaoks ära lammutada, selle materjalist ehitati Vaadamale uus elumaja. See oli 1957. või 1958. aastal. Isa oli siis viletsa tervisega, minu mees ja mu õde Helmi mehe õde ladusid need seinad üles. Miku ait võeti ilusti lahti, nii et muud midagi ei olnud, kui siin uuesti kokku laduda. Ainult tuulekoda trepi peal on juurde tehtud.

Mul on kaks õde – Helmi ja Hilja – ning vend Ilmar. Hilja elab Tartus. Vend elas Pärnus, aga kui läks naisest lahku, tuli siia tagasi, 1980-ndatel. Ja põles siin ära, koos oma lammastega. Paha mees oli, viinanina. Ega me lastena ka omavahel läbi ei saanud, ühtelugu oli üks lööma. Kui me täied inimesed olime, ei käinud me ka läbi. Kui tema juurde läksin, siis tema naise pärast – venna enda pärast ei läinud ilmaski. Alguses, kui ta siia tagasi tuli, oli ta isa juures, aga andis siis isale pekka ja isa ei lasknud teda enam tupp. Seal, kus praegu on Sotnikul tiik, olid vanasti talu laudad, vennal olid seal ühes laudas lambad ja ta läks ise ka sinna elama, magas seal. Eks ta lakku täis peaga oli, tal oli väike elektriradiaator põlema pandud, eks see läks ümber, õlgede sees – ja läks kõigega.

Tuiga talu elanike nimi oli minu lapsepõlves Tabani. Peremees oli Juhan Tabani, tema naine oli Leena. Neil olid poeg Valter ja tütar Erna. Valteri naine oli Erika, neil oli tütar Vaike, tema oli sama vana kui mu õde Helmi – mina olen kõige vanem, siis on Ilmar, siis Helmi, ja kõige noorem on Hilja. Vaike ja Helmi jooksid pidevalt kahekesi ringi, mängisid ja kasvasid koos. Valter Tabani jäi 1940. aastal kadunuks, tema naine ja tütar elasid seal edasi. Valter lõi kodus mingit lahingut, klohmis kedagi ja siis ema kutsus talle politsei või miilitsa. Igatahes mundrimehed viisid ta ära. Arvatavasti kriminaalsetel põhjustel. Ega tea küll, mis talle süüks pandi. Viidi minema ja keegi ei tea, mis temast sai. Muide, Valtereid oli Tuigal kaks, teine oli noorem, Juhani ja Leena tütre Erna poeg. Veel oli Ernal tütar Valve. Saksa ajal oli Tuigal üks sõjavang sulaseks, üks ukrainlane. Kui sõda läbi sai ja vangid vabaks lasti, hakkas Erika koos temaga elama ja läks Tallinnasse.

Leena Tabani laskis maha üks metsavend, vana Mätlik, üks tobu, kes oli joomisest peast lolliks läinud. Ta elas metsas punkris, aeti taga teist, põgenes... Küla poisid käisid teda ikka vahtimas, viisid talle süüa. Põhjus, miks ta Leena maha laskis, oli see, et too „kole latakata“ pidavat olema. Mätlik laskis kolm inimest maha, kolm naist – Murikse Manni, Lusmägi Liine, Tuiga Leena. Oli tahtnud ka Tabani talust Muraka Reinu ema Leena maha lasta, aga siis oli mõelnud, et ikka ei või, kole palju lapsi jääb ilma emata. Nii Mätlik ise rääkis poiste, ja need rääkisid teistele edasi. Kõik kartsid teda. Kui teda nägid, ei tohtinud isegi rääkida, et teda näinud olid. Miks ta metsa läks, seda ma ei tea. Lõpuks saadi ta kätte, lasti maha. Jooksis eest ära, pidas lahingut veel, hakkas vastu – ja siis kõmmutati maha. Muid metsavendi ma siitkandist ei tea.

Erna tütar Valve abiellus Leo Hiekkäneniga. Valve vend oli see teine Valter. Valve ja Valteri perekonnanimi oli Rand, nende isa, Erna mees oli Kaarel Rand, sepp. Valter tegi enesetapu, sünnisamas Kaarukas. Leo ja tema vend Jüri Hiekkänen olid karjalalased, nad tulid Eestisse sõjaajal, kui venelased Karjala tühjaks tegid. Valve pojad on Kalju ja Lennart, elavad Kihmel.

Esimene Kaaruka sepp, keda lapsepõlvest mäletan, oli Ants Kuumann, minu tädimehe tädi oli vist tema naine. Siis ta jäi vanaks, enam tööd ei teinud ja sepaks sai Karl Alet, kellel oli õde Hiisi. Uus sepa maja ehitati sinna, kus praegu on Sepa talu ja elavad Peeglid, vana sepa maja oli sellest üle tee, praegu on seal üks õunapuu alles.

Saare-Jaani talu maa peal on üks maja, mida kutsutakse Murikse aidaks, selle ühes otsas elas vana Toomas ja teises otsas mõnda aega mu õde Helmi,

seal majas oli kaks korterit tehtud. Pärast tuli Helmi oma mehe Aaduga süia, Sotnikule, kui see oli tühi. Helmi elab praegu Pärnus, aga käib ühtelugu siin. Kui Helmi Murikse aidas elas, oli kõrvalkorteris üks Hugo-nimeline jahimees. Helmi rääkis, et kord oli meie ema metsas vaarikal olnud, kui äkki hakkas hirmus ragin ja see Hugo jooksis tema juurde, hüüdis: „Kurat! Praegu pidin su maha laskma! Mõtlesin, et põder!“ Ema tuli koju, oli nii ehmatanud – oleks pea-aegu surma saanud.

Vanasti läks läbi metsa otsetee Järva-Jaani, ma ei mäleta, kas see oli Lipamäe või Kodasema kaudu, aga kuskilt sai jalgsi käidud Järva-Jaanis.

Ma ei mäleta, kas ma Tõnise päris vana peremeest nägin või ei näinud. Perepojad olid Kaarel ja Mart. Mart elas Tallinnas ja pärast siin, suri ka siin. Vanasti käisid kaltsu- ja potikaupmehed ja rannainimesed külades oma kaupa müümas, ja rahvas rääkis, et Kaarel olevat ühe sellise oõmajale võtnud ja ära tapnud, rehe alla või rehetuppa maha matnud. Ja et see vaim käib kogu aeg kollitamas. Kas on mingit vaimu või ei, mina ei tea! Aga tean seda, et Kaarel tulistati koos hobusega põllu peal lennukilt surnuks. See oli vist Saksa lennuk, või oli, kurivaim, Vene lennuk – lendas siit üle ja tulistas kuulipildujast Kaarlit, Kaarel sai surma. Peale seda see Mart tuligi süia, hakkas süin elama, kedagi teist süin enam ei olnud. Kui Mart ära suri, tulid süia üks mees ja naine, kahe lapsega. Kui nemad siit minema läksid, oli Tõnise talu mõnda aega tühi ja siis tulid sinna Opivalovid. Selle Opivalovi isa ja ema elavad külamaja vastas endises Kaaruka meierei majas [Saare-Jaani talu].

See meierei on Eesti Vabariigi ajast ja töötas veel ka kolhoosiajal, siin tehti

koort ja võid. Talunikud käisid iga päev järgemööda koorevooris. Aparaatide pesemise veed jooksid mööda maanteed kõik Tuiga ojasse. See suviti alati haises. Kui see töötamise lõpetas, hakati siit piima Öötlasse viima. Nägin ka veel seda koolimaja, mis hilisema pritsukuuri, tänapäevase külamaja asemel oli, see oli pikk puumaja. See ei olnud samapidi, kui külamaja, vaid teistpidi, esikülg oli pigem Alliku poole. Kui seal enam kooli ei olnud, elas seal üks vana mees, keda kutsuti Sant-Mardiks, ta ei olnud invaliid, aga mingi põhjus oli, miks teda külakorras aidati. 1930-ndatel ehitati selle asemele pritsukuur.

Sealt tuli karjatee all-arusse ja kahel pool seda oli meil oma maja juures väikest põllumaad. Maja poole olid suured toomingad, mis olid alati marju täis. Käisime neid marju söömas, ronisime alati puude otsa. Ugari talu oli Kassaka ja Rüütli vahel teekäänu peal. Ugari Liisa käis heinaajal lõuna ajal heinalistele süüa viimas, tal oli selg haige, käis kepiga, oli nii kõveras nagu kreeka e, ja kui ta läks, siis ta alati mõtles kõvasti, rääkis omaette. Üksinda läks ja üksinda rääkis. Vahel ta kirus ja vahel kiitis mõnda, vahel rääkis oma unenägusid ja selliseid imelikke asju. Mulle meeldis teda kuulata. Kui ma nägin eemalt, et ta hakkas Tuiga juurest tulema, siis jooksin ruttu, ronisin toominga otsa, kuulasin, mis Liisa rääkis.

Kui Ugari talus vana peremees ära suri, siis tegid tema pojad, vennad Öunapuud maa pooleks, üks elas ühel pool teed, kus oli suur laut, teine, Lembit seal, kus oli kaks väikest maja. Liisa oli nende ema.

Karjatee peal, meist edasi, oli veel minu lapsepõlves Seieri saun. Seal elas vanamees, kes tegi külasse kartulikorvisid. Mina käisin selle vanamehe juu-

res juttu ajamas. Muudkui kutsus mind: „Tule aga jälle, ajame juttu.“ Ta heasti ei kuulnud – pidin karjuma alati, aga ma ei tahtnud karjuda. Mulle meeldis tema tehtud korvisid vaadata, tal oli igasuguseid tehtud, suuremaid ja väiksemaid ja ilusaid pisikesi.

Temast edasi oli all-aru tee ääres Nilgu saun. Seal elas Nilgu Ann. Ma mäletan veel seda naist. Aga mis temast sai või kuhu ta läks, seda ma ei tea. Pärast teda elas seal üks mustlaste perekond. Neil oli koer ja meie võtsime nende käest koerakutsika. See oli selline isepäine koer, kutsusime teda ka Mustlaseks!

Seieri sauna tagant läks tee Topametsa poole. Seal oli Muraka Liisa saun. See Liisa oli Tabani talu Murakatega sugulane, aga ma ei tea, mismoodi. Kui Liisa ära suri, jäi saun tühjaks. Pärast tuli sinna Mändla pere, seal olid kaks poissi ja üks tüdruk, jooksimine ja mängisime koos. Aga nemad läksid ka varsti sealt minema.

Sealt edasi oli Brenneri maja ja Ratta Mari saun. Mari elas üksinda, ta oli maru mutt, alati müras meiega ja meile see meeldis hirmsasti. Brenneri maja oli suurem, tavalise suurusega. Mitte väga suur, aga paras maamehe maja. Selle lõi välk palju aastaid hiljem põlema. Brenneri tüdrukud Vilma ja Saima olid mu igapäevased mängukaaslased. Neil oli vend Toivo, me olime suured plikad, kui tema sündis. Olin vist 14- või 15-aastane, kui Brenneri Toivo oli 3- või 4-aastane. Meie olime nagu naabrid, ligistikku, ainult Muraka saun oli vahepeal. Isa oli talle teinud ümber rattarummuvitsa rõnga ja traadist käepideme, sellega ta ikka „sõitis“, lükkas seda enda ees. Ta rääkis hästi peene häälega. Kui tuli meile, hüüdis: „Tere!“ Mu ema küsis, et Toivo, kas sul oli asja

ka meile midagi või tulid niisama? „Ma tulin pruuti vaatama!“ Mina olin tema „pruut“ siis. „Hea küll, ma lähen siis nüüd jälle ära. Head aega.“ Pani jälle minema, ega ta paigal ei seisnud, muudkui jooksis. Ma ei ole Toivot nüüd üldse näinud – lapsena viimati nägin teda. Tahaks näha teda. Siin metsas ta käis korra, aga ma ei trehvanud teda nägema. Kui ma siia tagasi tulin, isa juurde, teda aitama, siis oli Toivo just enne gaasi vedanud. Helmi rääkis mulle, et Toivo vedas gaasi – mul sai ka gaas otsa, tellisin juurde, mõtlesin, et kui Toivo tuleb gaasi tooma, siis ma näen teda, ütlen: „Tere, kallid peigmees, kuidas sa elad kah?“ Aga ei tulnud tema, üks võõras mees oli hoopis. Küsisin, et kas Toivo ei olegi enam või? – „Ei, Toivo oli eile viimast päeva töö.“ Oi kui kahju.

Kogu see maa-ala, mis praegu on täiesti tühi, Tuiga ja Raja talu vahel, oli minu lapsepõlves majasid täis. Kui külateed läksid ja vaatasid all-aru, kopli poole, siis seal olid majad kõik olemas, väiksed majad. Aga nüüd enam ei ole...

Mäletan, et Tuigani oli ainus telefon külas. Kui kellelgi oli tarvis telefoniga rääkida, siis sai sinna mindud rääkima. Hiljem oli ka Tuigal telefon. Tuigani ja Kassaka heinamaad olid ka siin all-arus, Kassaka heinamaal all-arus oli palkidest küün – kolhoosi ajal lammutati ära kõik. Kopli talus [kohas, kus Kassaka talu oli olnud kuni 19. sajandi lõpuni] elasid üks vana mees ja memm – Allikorav oli nende nimi. Nende ja nende talu kohta öeldi vahel: vana-Kassaka, „Kassaka taat“, „Kassaka memm“.

Oli üks lõbus lugu. Isa oli juba vilets, mina olen ka oma kontidega terve elu haige olnud, süda ka streikis, olin pikali, siin eespool toas, isa oli teises toas voodis – ja ükskord hakkab kangesti naerma. Südamest naerab:

„Appurlumps!“ Mina tõusen üles, küsin, et isa, mis appurlumps sul oli nüüd, mis sul juhtus? Tema naerab edasi. Mina: „Mis sa naerad, räägi siis!“ Siis ta rääkis. Kui ta poisikene oli, siis hakkas siin Tuiga juures koplite peal „soo sool“ peale, maa oli kangesti vesine, oli igal sügisel ja kevadel vett täis, ja kui see vesi sügisel ära külmetas, läks jää kuni rabani välja. – Kui mina laps olin, siis käisime siin jää peal kelkudega sõitmas, kui kuu paistis, küll oli ilus, oli hea tunne, uhke! – Ühes kohas keeras teine vee soon Alliku poole, seal vahepeal oli kiviaed ja kiviaja ääres majad, minu isa tädi elas seal, kus lähedal praegu on kartulihoidla. Kaks suurt tamme on veel praegu põllu peal alles, nende tammede all oli pikk pisikene madal kõks maja, seal mu isa tädi elas. Nende tammede alt nad jõmp-sikatena tulid, neljakesi: minu isa, tema tädipojad Arno ja Jaan, ja isa, tädimees. Käe alt kinni kõik, mööda seda vett, kange kiiruga. Aga seal vees oli linaleotusauk ja see oli vett täis. Arno, vanem tädipoeg oli serva peal olnud, ja ükskord – vhuüt! – kadunud. Sinna leoauku. Tahtis veel hüüda „appi!“, aga jõudis ainult „app-“, siis kadus vee alla ja kõlas „-urlumps“. Siis ta tiriti välja, küll jooksis temast palju vett!

Selliseid lapsepõlve asju isa veel mäletas, aga hakkasin ta käest vanema põlve asju küsima – ei mäleta! Nüüd näen omast käest ka seda, et sellest, mis lapsepõlves on olnud, on pildid kõik ees, aga keskeast enam ei mäleta. Mõnda üksikut asja veel ähmaselt kuidagi. Ja seda, mis eile oli, ei tea enam üldse! Vaat mismoodi läheb aeg ja missuguseks muutub pea. – Kuule! Võtame kohvi!

Alati, kui Niina [Toomesoo] juures käin, nemad teevad kole kange kohvi seal, mina seda ei joo. Ma pean ütleva, et Niina tänuks ja kiitmiseks minul liht-

salt ei jätku sõnu, ta on üks imeline naine. Tema paigal seista ei saa üldse. Mees tal enam välismaal ei tööta, ütles, et ei tule seal midagi välja, ei taha, nüüd käib Ahulas töö, teeb sarikafermisid, täitsa rahul on. – Võta küpsist ka!

Kui mina tulin süa ja üksi jäin, siis ma ei pannud ilmaski, isegi ööseks, ust lukku. Helmi veel ütles: „Issakene, kuidas sa sedasi julged magada – Brenneri Leeni tapeti ära, koos oma mehega.“ Aga see ei olnud siin Kaarukas, vaid enne Järva-Jaani Metstaguse külas. Mees oli Järva-Jaanis viina võtnud ja keegi võõras oli juurde astunud, öelnud, et temal ei ole kuskile öömajale minna. Mees oli purjus, viis enda juurde. Naine oli voodis haige. See võõras tappis nad mõlemad ära. Arvatavasti raha pärast. Sellest saadik ma enam ei ole julgenud ust lahti pidada. Minu lapsepõlves oli siin külas nii, et kui oli teada, et mustlased ringi liiguvad, siis hoidsid kõik ukсед kinni. Siis ei julgenud keegi uksi lahti jätta – mustlased käisid vargil. Kui need tulid, siis käis uudis nagu telefoni teel läbi küla, kõik teadsid kohe. Üks ütles teisele, teine järgmisele ja nii kõik teadsid. Siis pandi kohe ukсед lukku.

Üks lugu tuleb veel meelde. Kaaruka kolhoosile anti auto, „GAZ AI-AI“ [filmselt GAZ-MM]. Aravetel oli teater – „Tagatipu Tiisenoosen“. Lähme vaatama. Koorem rahvast peal ja lähme. Saame Väljavahi juurde, siis Väljavahi Kustas tassib õlleankru peale. Nagu kodus ei oleks aega juua! Minul ja Muraka Ainol enam istumise kohta ei olnud kuskil, istusime siis sinna ankru peale, seljad vastamisi. Ankru otsas oli puuprunt, see nõksutas sõidu ajal lahti. Jõudsimme Aravetele, kobime maha. Ja nii kui meie sealt üles tõusime – ölu lendas vastu furgooni lage. Meie mõlemad märjad nagu kassid, õllega koos. Ja meie

ei saanudki minna teatrit vaatama. No kus sa lähed – haised õllest nagu pörguline. Seisime väljas ukse peal, kuivasime endid ja vandusime vanamehi, saatanahinged küll!

Ella ja Jaan Lapakas, õde ja vend, elasid siin Topametsa vahel. Siit läks, jah, edasi: Ratta Mari saun, Kripi saun, Vankri Liide saun, ja teisel pool veel edasi oli Lapakas ja Talli. Ja siis oli Topamets. Gustav Murikse ehk Murikse Kusti oli Topari peremees, oli spordimees, utsitas tuletõrjetreeningutel, oli kange-kärmas kõieronija, pani nagu ahv üles mööda köit! Tuigani rahvast, Aleksander ja Leenat Alevit nägin ainult nüüpalju, kui nad all-arus heinamaal käisid, muidu olid nad nii kaugel, et ei olnud kokkupuudet. Heinamaad olid ka Sõerus – Korjuksel, Muriksel, vist ka Tuigal...

Vaadama Jaani kõige noorem õde Kata oli tore mutt, lapsena käisin kogu aeg siin, ta rääkis mulle mõisaegseid lugusid. Ta oli mõisas preili „bonne“. Mäletan ka ise preilit täisnimesena ja teisi paruneid. Preili abiellus sakslasega – keda rahvas kutsus Hitleriks. Miks Hitleriks, ei tea. – Kuule, ma annan kohvi sulle veel! – Kui mina kooli läksin, siis parunid elasid veel mõisas.

LAULUD JA LOOMAD

Meenutavad Aino Toomesoo ja Helmi Lehe

*Küsinud 22. augustil 2015 Vaadama talus
Jaak Urmet*

Helmi: Mina olen Helmi Lehe, sündinud 1937. aastal Vaadam. Minu abikaasa oli Aadu Lehe. Kõigepealt me elasime Allikul, kohas, mida nimetati Üleallika.

Siis tulime siia Muriksele, elasime meierei taga nn Murikse aidas. Ja sealt tulime ära siia, kus praegu on Andrus Toomesoo – Sotnikule.

Aino: See Murikse ait ongi aidast tehtud.

Helmi: Kui mina seal elasin, olid kõrval alles veel Murikse vanad taluhooned, ühes oli olnud enne minu tulekut kolhoosi kanala. Mildri Marta, kes elas seal, kus praegu Alliksaar [Raja talu], oli seal kanatalitaja. Kanala ümber oli tehtud varbadest ilmatusuur aed. Kanaaed oli Tuiga talu pool küljes, seal oli lage plats. Murikse vanas keldris hoidsin kartuleid.

Aino: Ükskord tulid siia Sotnikule Andruse juurde vaatama kaks noort meest, kes rääkisid küll puhast selget eesti keelt, aga ei olnud eestlased. Küsisin, et kust te pärit olete. Nad ütlesid, et ei ole nad jah päris eestlased, nende isa on grusiin, ema eestlanna ja tädi – oli seesama tibutalitaja, Mildri Marta, nad olid lastena siin. Marta venna tütar läks siit minema, abiellus grusiiniga – ja panid Gruusiasse. Need olid siis tema pojad.

Murikse endine peremees oli Jaan Patt. Nendest Murikse elanikest, keda mina tean, oli tema kõige vanem. Ta oli Korjukse Juuli vend.

Helmi: Korjukse talu oli Tuiga taga, seda enam ei ole. Seal olid suured hooned – suured küünid, suur laut. Kolhoosi ajal, esimesel aastal, olid seal lehmad lautas, ema oli seal lüpsja, mina käisin ka seal emal abiks. Korjuksel elasid Priskid – Johannes ja Juuli Prisk.

Aino: Nendel oli palju poisse. Mäletan, et need poisid olid kanged laulumehed, aga ise viisi ei pidanud üldse. Laulma hakkasid õigesti, paar-kolm sõna said laulda, siis terakese aja pärast olid oma viisi peal. Kõige vanem oli Volli. Siis tuli Reet. Siis Juku. Siis Arno.

Siis Edgar. Ja siis Heiki. Kuus last oli Korjukse talus. Ainult kahes talus oli palju lapsi – Murakad olid teised, neid oli veel rohkem. Korjukse lastest osa pani kolhoosi ajal lõikama. Heiki jäi siia viimasena. Arno ja Edgar jäid sõjas kadunuks. Volli elas Rakveres.

Helmi: Mina tean ainult Heikit ja Reeta. Aga Korjukse talu läks kolhoosi ajal kõik kütteks, küünid ja kõik muu köeti ära. Kolhoosiaega mäletan isiklikult muidugi sellest peale, kui siin vasikatalitajaks hakkasin. See oli 1963. aastal. Vasikalaut oli siinsamas Juhani talus. Seda hoonet enam ka ei ole. Talitasin siin koos Ranna Ernaga kõigepealt kaks aastat vasikaid. Hiljem läksin „Hiina imesse“, kus oli pullilaut. „Hiina imeks“ kutsuti siitpoolt Allikule minnes kõige esimest laudahoonet. Seal olin palju aastaid. Karjatasin pulle ka põllu peal, umbes neli aastat. See oli väga ränk töö. Kevadel toodi suured pullid, pandi kõide või ketti, neid oli 55-60 – kõik reas. Mul oli hobune ka käes. Kõige rängem oli see, kui kari jõudis põllu teise otsa. Selle ajaga oli siia poole jälle rohi kasvanud, tuli nad tagasi vedada. Siis sidusin vankriraami ette neli pulli, taha kaks pulli ja vedasin nad hobusega tagasi. Ei taha rääkidagi, kui palju sellega vaeva nähtud on!

Olin Kaarukas 1980. aastani, siis läksin ära, Pärnusse.

Aino: Sai isu täis ja noor inimene – tahtis seigelda.

Helmi: Ei noh, mis seda, enne seda mul oli ikka ka elu! Hakkas see kõik pihta nii. Kui olin 18- või 19-aastane, elasin koos isaga Allikul mõisas, isa oli kooli raamatupidaja, ja koos olime ühtlasi kooliteenijad. Mina elasin kolm aastat siin mõisas, peahoones, all oli meie korter. Üleval käis kool, meil oli kümme ahju kütta, ülesse teise korra peale

puud vedada... Mul sai isu täis, läksin ära, isa oli veel ühe aasta. Läksin Aino juurde Tallinna. Olin seal sööklas tööl, ühe aasta, siis tuln seal ka ära. Läksin Pärnu, kalakombinaati. Seal töötasin paar aastat, rändasin ringi ka, Tõstamaal ja Kihnu saarel... Isa oli vahepeal Allikult ja tulnud, remontis siin seda vana maja, kukkus katust parandades jalaluu katki. Kirjutas mulle, et tule koju, tema midagi teha ei saa. Tuln kalakombinaadist siia tagasi. Siis hakkas elu siin mul uuesti. Oli aasta 1963. Läksin vasikalauta ja... 1962. aastal sain Aaduga tuttavaks, siis abiellusime. Olin ühe aasta ka Allikul poe koristaja. Ja ega mäletagi, kas enne seda või pärast seda – olin lühikest aega hobuste söötja. Ja 1980. aastal läksin jälle Pärnu. Seal ma olen ka mitme koha peal töötanud. Praegu ka töötan.

Aino: Meie emapoolne sugulselts on kõik kanged lauluarmastajad. Tädimehed ka laulsid. Laulsin veel täna Helmile neid vanu laule, mis ma vanameeste käest kuulsin. Ma laulan kõigepealt ühe Laureni-nimelise vanamehe laulu. Ma ei tea tema eesnime, elas Allikul. Oli tädimehes juures, nad võtsid viina ja vanamees laulis, tegi sealjuures veel igasugu krutskeid.

*Margareeta, mabelabe,
aastat seitsmeteistkümnene,
oma iluduse läbi
kimbatust tõi mitmele.*

*Margareeta on kui tuike vaga,
ei ta süida nõua armu taga,
ei ta mängi armutulega,
mille läbi tal võiks kahju juhtuda.*

*Übel ilusal snisel õhtul
Margareetat tundma sai
noormees Juku, kelle meelde
tema kuju jäävalt jäi.*

*Margareeta on kui tuike vaga,
ei ta süida nõua armu taga,
ei ta mängi armutulega,
mille läbi tal võiks kahju juhtuda.*

*Juku kurvastab ja leinab,
Juku norgus peaga käib,
Juku on kui päris haige,
sest ta õnn kui kadund näib.*

*Margareeta on kui tuike vaga,
ei ta süida nõua armu taga,
ei ta mängi armutulega,
mille läbi tal võiks kahju juhtuda.*

*Aga viimaks ometigi
Juku lootus täide läks,
õnn tal viimaks Margareeta
suudluse ja süidame tõi.*

*Margareeta ei olnud tuike vaga,
sest ta süida nõudis armu taga,
ainult nalja pärast mängis ta
Juku tundmuste ja armastusega.*

Ja vaata, see on lapsest saadik meeles! Sõnad on meeles. Ühest ainsast kuulmisest, kui see vanamees laulis, ma ei tea, kas ma käisin siis juba koolis või ei käinud. Viimasel ajal ma olen kogu aeg laulmas käinud – ei jää sõnad meelde, ei jää viis meelde. Täna laulan, homme enam ei oska. No ütle siis.

*Kaks väikest laululindu
jäid ööseks kaasiken
ja pesa teha nõukes
nad võtsid hommikul.*

*Ju oli pesa valmis,
nii pehme pesake,
ja pesas neli muna,
lind varjukes nendele.*

*Süis tuli üks kuri kaaren,
kes ise must kui öö,
veel mustem kaarnast endast
ta tageduse töö.*

*Ta ajas toore väega
sealt linnud minema,
sõi ära neli muna
ja lõbkus pesa ka.*

*Süis vaesed linnud läksid
ära teine teisale,
nad leinakeeli laulsid
ja surid muresse.*

Need on lapsepõlvest kõik meeles. See oli meie ema lemmiklaul, tema laulis kah seda alati. Emapoolne suguvõsa ei ole Kaarukast pärit, vanaema on Tallinnast tulnud, tema neiupõlvenimi oli saksapärane: Schmidt~Mitt. Kas ema ka Tallinnas sündis, seda ma ei tea, aga lapsena kasvas ta siin üles. Meie isa ja ema jooksid juba lapsena koos ringi, ühesõnaga – ühe küla lapsed kõik. Kärbi Kalju on ka oma ema Benita kaudu meie sugulane. Benita ema oli meie ema tädi, vanaema õde.

Helmi: Meie emapoolne suguvõsa on näiteks Kalvikud, kes elasid Topametsas.

Aino: Tädimehelaul oli selline, alati, kui ta laulma hakkas, alustas sellega, ja lõpetas ka sellega...

*Kui mina alles noor veel olin,
unistasin ma –
küll võib elu ilus olla
noore naisega.*

*Jaa, jaa, jaa, jaa,
unistasin ma –
küll võib elu ilus olla
noore naisega.*

*Naine on mul noor ja ilus,
laulab, mängib ka,
kõik on kadedad ja kurjad,
et ta võtnud ma.*

*Jaa, jaa, jaa, jaa,
laulab, mängib ka,
kõik on kadedad ja kurjad,
et ta võtnud ma.*

*Naine tabab lakikingi,
läheb peole ta,
mina pean koju jääma
sokke neluma.*

*Jaa, jaa, jaa, jaa,
läheb peole ta,
mina pean koju jääma
sokke neluma.*

*Toit, mis naine lauale kannab,
on nii soolane,
musu, mis ta mulle annab,
on nii vesine.*

*Jaa, jaa, jaa, jaa,
toit on soolane,
musu, mis ta mulle annab,
on nii vesine.*

*Paar-kolm aastat olen olnud
juba naisemees,
aga minu kuul pole
ühtegi nõöpi ees.*

*Jaa, jaa, jaa, jaa,
olen olnud naisemees,
aga minu kuul pole
ühtegi nõöpi ees.*

*Armsad sõbrad, võtke kuulda
minu eluloost –
naist küll võtta pole nali,
ta on kurjast soost.*

*Jaa, jaa, jaa, jaa,
minu eluloost –
naist küll võtta pole nali,
ta on kurjast soost.*

Kui kampas oldi, siis selliseid laule lauldi. Komme oli niimoodi, et igal pühapäeval oli terve suguselts koos ja ema isa Harjaka Joosep, tagaküllast pärit, mängis viiulit. Teda ma ei ole ise üldse näinud, ainult tema viiulit veel nägin. Minu isa tädipoeg Kruusla Jaan mängis kannelt. Naised oskasid teist häält laulda, nii et ei lauldud ainult ühehäälselt, vaid ka mitmehäälselt. Ja tädimees tõmbas lõõtsa ja muudkui laulis.

Ta armastas veel laulda seda laulu:

*Kui mina alles noor veel olin,
ei murest-vaevast teadnud ma,
pärnapuude vilu varjus
ma hoidsin põrssaid boolega.*

*Süis tuli üks naabri kena neiu,
mind matsatades musutas.
Sest saadik olen ma ta peiu,
ja Roosa mind ka armastas.*

*Kolm päeva kestis arm tal põues,
kui olin Roosast hüljatud,
asjata teda ootsin õues
ja laudaparaadna ukse ees.*

*Sõraväe kindral
mu Roosa ära meelitas,
naabripõllu rukkeenabras
mu Roosat bellalt kaisutas.*

*Ma jätsin seakarja maha,
ta jätsin teiste boolele,
uued eluviisid võtsin
ja linna poole läks mu tee.*

*Seal kõrgel voorimehe troskas
kord oma Roosat silmasin.
Kõik mured-vaevad, mis nüüd kerkas,
ma uputan õlle ja viinasse.*

*Kõik mured-vaevad, mis nüüd kerkas,
ma uputan õlle ja viinasse.*

Meie suguselts käis koos laulmas, teistes taludes ei käidud nagu. Hiljem käidi Mikul, kus praegu elab Rooba Aino. Seal elasid ühed vanad inimesed, kelle nimi oli vist Lüdigi. Kui need ära surid, toodi sinna Lilli Kokas koos kahe tütreaga. See oli minu plikapõlves. Nende talu oli Tapal lennuvälja ehitamisele ette jäänud. Vanem tütar oli Helja, noorem Öie. Heljal oli imeline hääl, kui ta laulis. Suveõhtuti, kui ta õues toimetas, siis ta kogu aeg laulis. Mina ei saanud siis enam mitte midagi muud teha, istusin siis maha ja kuulasin tema laulu. Eesti Vabariigi tulles anti Miku jälle Roobadele tagasi, nad olid Lüdigite sugulased. Aga talu oli siis juba põhimõtteliselt tühi.

Helmi: Öie suri üle viiekümne aasta vanuselt, Helja oli abiellunud ja elas Türil.

Aino: Murikse aidas elas mingil ajal Opivalovi Aino vend, aga ma ei mäleta, mis ajal. Opivalovi Aino oli Mura-ka sugulane.

Helmi: Mina tean Murikse aida elanikest ainult vana Toomast.

Aino: Toomas oli ta perekonnanimi.

Helmi: Heinrich oli eesnimi. Oli Kiviõlist tulnud. Toomas elas meie kõrval, seal oli kaks korterit. Väga halb elu oli meil koos nendega seal, joomamehed olid kõik, isegi Toomase naine jõi. Lapsed olid rääbakad ja huligaanid. Ma pidasin seal loomi ka, sigu ja lehmi, mul oli laut, saepuru oli seina vahel, Toomase poisid panid lauda tagant põlema, kui mind ei olnud kodus – olin karjalaudas tööl. Tulin koju – suur auk oli laudale sisse põlenud. Lehmad olid sees... Õnneks oli Toomase naine näinud, oli ära kustutanud, nii et loomad jäid alles. Tuli ise, et oi jah, näed, ma sain ära kustutada. Need poisid olid hullud, tegid kogu aeg igasugu pahandust. Neid

oli kolm: Jüri, Borka ja Paul. Borka pidi kuskil hooldekodus olema.

Aino: Andrus, minu poeg ütles, et need Ugari tallid olla kolhoosi või sovhoosi ajal tuletõrjeõppuste ajal ära põletatud.

Helmi: Maja vedas Brenneri Bruno vend Brenneri Juhan Allikule ja ehitas seal üles, see on praegu kuskil Allikul, Järva-Jaani tee ääres. Neis Ugari tallides hoiti kolhoosiaja alguses lehma. Ma käisin seal koos emaga, siis, kui lehmadele söödeti kuuseoksi. See oli vist 1953. aastal. Lehmadel midagi süüa ei olnud, põllu peal olid kõik hakid, vili veel masindamata, ja talvel, kui külmaks läks, siis oli masin põllu peal, masindati vilja. Vist oli sügis nii vihmane, et enne ei saanud. Lehmadel ei olnud midagi süüa, tõime neile siis metsast kuuseoksi, närisid neid. Mis neil näljaga üle jäi. Pärast sai põllu pealt poolmädanenud masindatud põhku ka. Ja siis lehmad rippusid köitega üleval, muidu oleksid maha pikali jäänud. Meie ikka nii palju enda lehmade eest hoolitsesime, et nad päris pikali ei jäänud, ei tea, mis me neile ette andsime, aga Muraka Joss võttis, eks see vargus oli...

Aino: Siis oli kõik „meie oma“ ju!

Helmi: ...tema viis lehmade toitu endale koju, temal rippusid mitu lehma köitega, ei jaksanud enam üles tõusta. Kõhu alt pandi rihmad läbi ja tõmmati üles, lae külge rippuma, et nad maha ei jääks. Kui lehm maha jääb, siis ta enam üles ei tõuse, siis ei ole muud kui – tapa ära. Nii kaua, kui püsti seisab, ta elab. Lauda taga oli ümmargune siloauk, ja mul on meeles, kuidas me tassisime seal harkidega silo, ma olin siis hästi noor – vinnasime ja tassisime, kus oli ikka aeg maa peal. Lehmade jootmine, vee tassimine käis ka käsitsi, kuskil oli mingi toru, seal võtsime vett ja tassisime lehmadele ette. See oli kõik seal Ugari lau-

das, oli vist 1953. aasta. Aga kui hiljem olin Juhanil vasikalaudas, siis ükskord, kui ei olnud vasikatele midagi alla panna, toodi turbapätsid ja me raiusime neid kirvega peeneks. Turbapuru oli väga hea, võttis virtsa kinni, kõik olid ilusti kuivad, aga see töö!

Kassaka talu oli sadakond meetrit eemal, mäletan seal vanu inimesi.

Aino: Need olid Tuigani omad, Kassakal ei olnud siis mitte kedagi enam. Need olid Värni [Verner Alev] ema ja isa. Nad olid meist juba nii palju kaugemal, nii kaugelt rahvaga suurt kokupuutumist nagu ei olnud. Aga seda ma mäletan, et selle pere rahvast räägiti üldiselt austuse ja lugupidamisega. Nad olid head inimesed.

Helmi: Seal, kus oli meie saun, Tuiga taga, kasvab praegu üks õunapuu. Seal läks tee all-aru heinamaale. Mina mäletan Tuigani rahvast veel seda, kui nad läksid seal heinamaale.

Aino: Kas mitte üks meie sugulane Tallinnast, Nete või Vilma, ei elanud Kassakal sõja ajal...?

Helmi: Kassaka rehielamut ma mäletan. Tõnisel oli ka rehielamu, seal oli kanala sees, ja üks Hedvig – teist nime ei mäleta – oli seal tibutalitaja.

Aino: Mina mäletan Allikoravammeme ja -taati, kes siin vana-Kassakal [Kopli talu] elasid. Taat käis kogu aeg prillidega. Meie käisime Lodi Helmiga neile veel kolli tegemas. Me olime Helmiga kaks pasatskit-plikat siin külas...!

Helmi: Mina tean, et Rein Varblane elas seal.

Aino: See oli hiljem, need memm ja taat olid siis juba ära surnud. Vene valitsuse ajal tulid sinna Herman ja Liisi, siia tehti masina-traktorijaam ja Herman oli selle suur peremees, ülemus. Tahtis, et mu isa hakkaks neile raamatupidajaks. Minu isa ütles, et ei, mina ei hakka –

mina ei oska. Herman vastu: „Hakkad küll. Kui ei oska – õpetame, ja kui ei taha, siis – sunnime.“ Pidi hakkama.

Helmi: Alliku sovhoosi direktor oli, kui ma siin töötasin, Tori.

Aino: Tori oli täitsamees. Igatepidi.

Helmi: Ja Kilk oli asetäitja.

Aino: Kui mehed viskasid viina, siis oli Kilk vihane, laskis nad lahti. Tori tuli puhkusest tagasi, korjas kõik uuesti tööle!

Helmi: Mul on tööraamat – ja üks-päev hakkasin seda vaatama. Mis preemiad ma kõik sovhoosist sain! Ikka viis rubla ja kümme rubla ja ikka teine koht ja esimene koht ja kolmas koht ja ikka kolmkümmend rubla. Sellised preemiad, ajast, mil ma olin karjalaudas, terve pikk leht on täis... Pilt sellest, kuidas ma põllu peal pullisid talitasin, oli sovhoosi autahvilil.

Aino: Alliku sovhoosi kontor asus Alliku uues klubis, praeguses [2015] vallavalitsuse majas. Enne seda oli see Allikul Haani majas, kus praegu on Saarepuu Malle kaltsukapood. Pruun puumaja bussipeatuse vastas. Kaheksakümnendatel olid seal sidejaoskond ja raamatukogu. Mäletan ka seda, kui seal oli pood sees. Pood oli ka praeguses poemajas, Ehandi pood, see on elupõline pood, ammusest ajast.

Helmi: Seal ma olingi aasta aega koristaja. Poepidajad olid Sarjas Juta ja üks mees, kelle nime ma ei mäleta.

Aino: Alguses, kui ma tulin siia isa aitama, ei kirjutanud ma ennast siia sisse ja käisin pensioni järel Kiviõlis. Ja ükskord sinne külanõukogu esimees ütleb mulle: „Kuule! Millal sa ükskord pöranda alt välja tuled?“ Ma olin siis pörandaalune...

Helmi: Kui ma kord Esnas pulle hoidsin, siis oli üks pull nii tige, et ma aeda minna enam ei saanud – mõir-

gab, vaat et tuleb kallale. Teinekord olin Topari juures [Kaarukas], seal sõitsin juba võrriga, aed oli nii suur, et selle ümber tuli võrriga sõita. Vaatasin, ega aed katki pole, ja lugesin pulle kogu aeg üle. Siis tuli ka üks pull mulle kallale. Traataed oli mul selja taga, ja nii kui ta hüppas, sarved ees, minu poole, nii ma lendasin traataia peale. Korra hüppas, siis hüppas eemale. Aga kas või tapab ära! Sain aia pealt ruttu üles ja jooksin puu taha, siis ta tuli veel. Jooksin seal ümber puu ja õudne tunne oli küll. Vahur Ornefeldt oli siis zootehnik, ta sõitis villisega kohale. Ütlesin, et mina enam ei saa neid pulle lugeda. See pull kargas Ornefeldti villise kallale ja hakkas seda pusima. Siis ta viidi sealt aiast minema. Oli täitsa ohtlik. Kord toodi Esna osakonnast pullid, kes olid nii lahjad, et neid ei saanud kohe tapamajja viia. Kuu aega või rohkem mina kõietasin neid värskete rohu peal. Siis nad läksid rammu ja viidi minema. Need olid nii suured ja neid ma tõesti kartsin. Kui ma pidin sellise looma vaia ümber tõstma ja tema ketiringi minema, oli tõesti hirm. Raudnui, millega vaia maa sisse tagusin, oli küll käes, aga ega sa ei tee sellega pulli vastu midagi, suured loomad, juba 300-kilosed. See on ikka tervise peale mõjunud ka, kui tagantjäregi nüüd mõtlen, selline nagu ärevus on sees. Kodus pidasin ka pulli, kord sai see löksust lahti ja mitte kuidagi enam tagasi ei saa, tuleb vägisi kallale. Isa võttis hargi kätte ja tuli mulle abiks, kahekesi siis kuidagi saime selle pulli kinni. Õudne, mis vaeva on nende loomadega nähtud! Põllumajandus!

Aino: Meil oli kodus üle aasta vana siga. Oli pandud hobuselauta, hobune oli väljas. Aga lõhkus vundamenti augu sisse ja ronis sealt välja. Pani koplite peale, Murikse poole. Mina hakkas siga

lauta tagasi ajama, aga tee mis sa tahad, siga tagasi ei tule. Jookseb aga ringi ja ringi ja paneb aga jälle edasi. Helmi oli siis pisike, umbes kolmeaastane, jookseb ka, ütleb mulle: „Kuule, Ainu, tõsta mind sea selga!“ Mina viskasingi siuhsti Helmi sea selga, siga hakkas minema – ühtepidi külg ees ja teistpidi külg ees, kiiresti hakkas jooksuma kodu poole. Helmi sea seljas, siga Helmit seljast maha ei saanud. Lauda otsas kasvasid ligistikku kaks suurt kaska, ja kui siga jõudis lauda otsa, jooksis ta nende kahe kase vahelt läbi, Helmi jalad jäid kase taha ja siis tõmbas seljast maha. Silmapilk oli siga laudas tagasi!

Helmi: Mina seda ei mäleta. Aga eks ma siis olin – searatsutaja!

Loomaarst Jaan Mõtusest meenub, et kui mul loomadega midagi viga oli, siis ta käis kogu aeg abiks. Pidasin ju kõiki loomi. Lõikas näiteks seapõrsast, kui oli vaja. Viimane lehm enne seda, kui siit ära läksin, oli mul üks valgekirju. Ta ei saanud poegida, ma kutsusin Jaani. See oli küll hirmus lugu – emakoda oli keerdu, vasikas välja tulla ei saanud. Jaan ajas käe sisse nii pikalt, kui jõudis, ja mõtle, keeras lehmale sees selle emakoja keeru välja! Ja vasikas sai sündida, ta tõmbas vasika välja. Mul jalad värisesid – kas saab lehmast asja või sureb maha... Jaan oli väga hea, tark arst. Elas Allikul. Tema naine oli Valja, Valentina, hambaarst, ta elab praegugi Allikul. Ukrainlanna. Tal oli Ukrainas öde, kes tuli Ukraina sõja ajal [2008] sõja eest siia Valentina juurde. Ükskord televisioris ka näitas seda.

Aino: Postimees oli Jaan Oro, tema naise nimi oli ka Valja – Valentina. Valja töötas postkontoris. Neil oli hulk lapsi.

Helmi: Neid aegu mina ei tea.

Aino: Käisime Lodi Helmiga Kasaka memmele ja taadile kometit tege-

mas. Nad parajasti söid laua ääres, pott ja pann olid laua peal, võtsid kahekesi süüa. Meie Helmiga läksime sidusime niidi aknahinge külge. Siis läksime aia taha, tõmbasime niiti, see tegi sõrr-sõrr, sõrr-sõrr. Akna ees neil midagi ei olnud, vaatame – memm ja taat võtsid parajasti midagi üks potist, teine pannist, käed jäid mõlemal õhku, ei saanud suhu pandud. Mis see nüüd oli?! Käed langesid alla. Terakene aega kuulavad, ootavad. Vaikus. Hakkavad uuesti sööma. Meie jälle tõmbasime niiti. Siis kustutati tuli ära. Meil hirm, et tulevad välja. Tulidki välja vaatama. Taat käib akna all, käib toa otsas edasi-tagasi, vaatab – mitte kedagi ei ole. Siis mõtlesime, et aitab, rohkem ei tohi enam teha.

Helmi: Mina ei ole sellist asja teinud.

Aino: Ratta Marile käisime ka seda nalja tegemas. Temal oli pisikene ristnurkadega maja, mina ronisin mööda nurki üles, sidusin niidi sindlinaela külge katuseräästas. Maja juures oli haopinu. Olime Brenneri plikadega kolmekesi haopinu taga. Mari magas lakas, norskas nii, et seinad värisesid. Meie hakkasime oma vigurit tegema, kuuleme – norskamine jääb vait. Tõmbasime veel: plõn, plõn, plõn, plõn, heli läks tugevaks. Norskamine jäi vait ja kuuleme – põnts, põnts, põnts, põnts, põnts, Mari astub mööda lage. Lakauks lahti ja siuh jalad üle serva, juba hakkab alla tulema, redeli peale. Mis sa nüüd teed, Mari tuleb alla! Mina tõmbasin ruttu: sõrr-sõrr-sõrr-sõrr-sõrr! Maril läksid jalad ruttu lakka tagasi, lakauks kinni!

Helmi: Millega sa tõmbasid seda niiti?

Aino: Käega. Nagu pillikeelt tõmba. Niit oli tavaline rulliniit. Järgmisel hommikul Mari rääkis Vilma ja Saima emale: „Mul käisid täna öösel vaimud.“ Tema oli kuulnud ja arvanud alguses, et keegi on ta vikati kallal, täitsa vikati hää! oli.

Tal oli laudaräästas vikat – keegi on selle kallal. Pidi minema vaatama, aga kui jalad sai üle laka serva, et hakkab alla tulema, jalad redeli peale, nii kohe käis tema kõrva ääres kange hirmus saagimine. Leeni oli vastanud: „Ahh, ei olnud need vaimud sul kuskilt mujalt, kui meie ja Vaadama vaimud kolmekesi.“ Mari ajab meid järgmine päev taga – meie jookseme mööda õue, Mari meile järgil! Ta oli vana inimene, ajas meid ühtelugu taga, meile see hirmsasti meeldis. Aga kus ta meid kätte sai!

Meie lapsepõlv on küll hea olnud, meil olid head vanemad, nad ei riienud ja meie ei ole sugeda saanud oma vanemate käest, ja ega me ole niisugust pahandust teinud ka, et oleks pidanud kere peale saama. Seda ma mäletan, et ühe korra isa käest küll sain kere peale. Pidasin jäneseid, mul oli neid hulga. Käisime neid toomas Tammeraidilt – see oli praegusest Kärbi majast [Uuetoa talu] edasi, praegu elab seal Jõngu Rein [Pihlaka talu]. Seal oli kaks öde – Ehti ja Ilmi.

Helmi: Tammeraidid küüditati ära – ja nad tulid Venemaalt tagasi.

Aino: Ühesõnaga, tõime sealt täditütrega jäneseid ja olime kanged jänesepidajad jõmpsikad. Aga seda me ei teadnud, et jänesele on vaja närimist anda, mingit puud, mille koort saaks närida. Ja jänesed lõhkusid puurid ära, närisid läbi ja – välja! Jänesekari sõi kopli peal heinamaal ja mina läksin neid püüdma. Vanaema karjub mulle: „Tule ära rohu seest! Ära talla maha!“ Aga olin kange, ei teinud välja sellest. Kui õhtul isa tuli, siis vanaema kaebas ära – ei kuulanud sõna. Ma ei saanud mitte sellepärast kere peale, et rohu sees tallasin, vaid sellepärast, et ma ei kuulanud vanema inimese sõna.

Helmi: Kui mina olin kuskil 10-12, siis seal saunas, mille koha peal praegu

on õunapuu, oli meil ka palju jäneseid, vabapidamisel, terve õu oli neid täis. Nad tegid aida alla koopad, seal sündisid aina uued pojad ja muudkui uued jänesed tulid aida alt välja. Rebane käis ka seal, võttis neid, kui kätte sai. Pardid olid meil ka. Ühel öösel oli tuli rebane ja viis vist kõik pardid minema, kuus või seitse, tegi puhta töö. Kui rebasel pojad on, siis ta murrab ja viib ära, tuleb tagasi, murrab jälle ja viib ära.

Aino: Muidu aitab ühest, saab sellest oma kere täis, aga kui pojad on, siis tassib.

Helmi: Kui läksin Pärnusse, siis ma ei mõelnudki, et hakkan seal ka loomi pidama. Aga mees, kellega ma Pärnus elasin, Lembit, oli ka enne loomi pidanud – ja tõi kohe broileripojad. Mina töötasin sööklas ja seal oli prii lobi. Nii arenes minu loomakasvatuse ka Pärnu linnas. Meil oli oma majaosa, koos aiaga. See asi läks seal kogu aeg „hullemaks“. Alguses olid need broileripojad, siis oli kanakari...

Aino: ...siis oli seakari, siis olid kitsed...

Helmi: Jah. Kõik Pärnus. Ma olin koolisööklas, ja igal sügisel, kui kool peale hakkas, võtsin Pärnu sovhoosist kolm seapõrsast. Andrus [Toomesoo] käis autoga, tõi need ära. Talv otsa söötisin neid kooli jäätmetega ja kevadel viis Pärnu sovhoos nad jälle ära. Liha läks sovhoosi arvele, ainult ühe sea tapsin Pärnus ära. Üks talv oli isegi neli põrsast. Nende eest sai raha, eluskaalu pealt, vist oli kaks ja pool rubla kilo eest. Üle 120 kilo ei saanud lasta kasvada, siis oli juba peekon.

Aino: See oli suur raha sel ajal.

Helmi: See oli sel ajal, kui leivapäts maksis 14 kopikat. Siis sai kits toodud. (*lõbus naer*)

Helmi: Kits tõi neli talle. Ega ta muidu poleks toonud, aga käisime teda Reius paaritamas. Vana kits oli mustakirju, kolm

talle olid mustad ja üks valge. Kanapoegi oli lõpuks 50. Kass ja koer olid ka. Tartu-õde tõi koera, see oli nende suvilasse ära visatud, emane. Tõi minu juurde. See tõi ka ühed kutsikad, siis hoidsin kinni. Kutsikatest sain kõigist lahti, andsin ära. Koeri on teisi ka olnud. Nüüd enam ei ole. Nüüd ei ole enam muud, kui kaks kassi. Ja olen üksinda.

Aino: Meie oleme kahekesi loomahaiged, koera- ja kassihaiged. Kui on ära visatud loomad, siis meie muudkui korjame endale. Aga mina siin üldse kassi pidada ei saanudki.

Helmi: Ma olen siia mitu ilusat suurt kassi toonud – rebane viib kõik ära. Tõin ükskord kaks kassipoega korraga, Aino söötis nad suureks ja paksuks – jälle kadusid ära.

Aino: Suurte loomadega, hobuste ja sellistega ma ei ole kunagi eriti tege mist teinud. Meil oli kodus üksainuke hobune, aga see oli nii tige, et sellele ei tohtinud keegi teine ligi minna, ainult isa. Isa ta ei hammustanud, aga teistele pani kohe esimese jalaga.

Helmi: Ma söötisin Väljavahi [talul] tallis hobuseid. Kus mul olid ilusad hobused! Üks oli Must Mari. Sellega sõidutasin vana-aastaõhtul koolipargis koolilapsi, panin kellad peale.

Aino: Must Mari oli niisugune, kes endast kedagi mööda ei lasknud.

Helmi: Oli jah.

Aino: Oli kolhoosiaeg, võtsime temaga Muhu-Andreksel lautade taga põllu peal kartuleid. Tuli niisugune hirmus vihm, et ühel pool paistis päike ja teisel pool tuli igavene jäme vihm. Me ei saanud enam kartuleid võtta, jook sime räästa alla, ja kui vihm üle jäi, siis enam põllu peale minna ei saanud, niisugune kõrt oli. Hakkasime ära tulema – ei olnud, kes oleks hobused ära toonud. Mind löödi siis ühe hobuse peale ja see vist see Mari oligi. Olin vankris.

Hakkasime tulema sealt – mitte keegi mööda ei saa. Nii kui keegi juba ligemale hakkas tulema, tahtis mööda minna, nii pani Mari umbnelja! Mul oli kogu aeg surmahirm. Kui ükskord siia Väljavahi juurde sain, olin üleni märg. Suurest hirmust vesi jooksis...

Helmi: Kui mina söötisin neid hobuseid, olid nad nii ilusad kõik. Noh, ei jõua ära kiita ennast, ühesõnaga! Siis läksin hobuste pealt ära poekoristajaks – ja poest läksin ära Pärnu. Peale mind hakkas hobuseid söötma uus talitaja. Ja ühe talvega olid kõik hobused läinud, ma ei tea, mis nendega juhtus. Kui mina neid söötisin, oli neid kümmekond, nüüd oli ainult üks hall kimmel alles. Kas surid ära või tapeti maha, viidi sigalatesse, maha igatahes ei müüdüd.

LAPSEPÕLVEKODU JA NOORUSAEG LIPAMÄEL

Meenutab Valve Krümann

Küsinud 12. augustil 2015 Roosna-Alliku vallavalitsuse majas Jaak Urmet

Olen sündinud Lauring, sündisin ja elan praegu Mäepere talus, sünniaasta on 1936. Aga Mäepere nime eriti ei kasutatud, öeldi Lauring. Seal elasid veel vanaema Niina Lauring, ema Elfriede Lauring ja isa Heinrich Lauring. Meie kõrval olid Lipa talu ja Uugi talu – Uuk oli perekonnanimi, aga selle järgi hüüti ka nende talu, praegu on see Aedniku. Siis tulid kaks talu, mida mõlemat hüüti Vaaduks, esimene on praegu Borka, teine oli tegelikult Jaagu. Vanasti läks tee Lipamäelt läbi metsa mitmele poole – üks läks Valastisse, üks Illeveresse, Topari juurest, ja meie juurest läks

üks tee läbi metsa ka otse Järva-Jaani poole. Metsast sai mitmel moel Järva-Jaani minna. Metsas oli väga palju teid, nüüd need on vist kinni kasvanud. Üks tee läks Maasikaväljale välja, seal kandis olid ka pered ja talud. Seal metsas sai väga palju käidud, marjul – maasikal. Maasikavälja elanike nimi oli Maasik, talu nime ei tea. Kordonis oli metsavahi maja, seal elati nii, nagu metsnikud seal vahetusid, see maja oli metskonna oma. Maasikaväljalt läks tee Kala kurvi välja, sealt läks Varivere külasse, Illevere külasse, Kuksemale – seda Maasikavälja teed pidi pääses igale poole. Minu ema kodu oli Variveres ja seda metsateed pidi käisin ma lapsena väga palju. Peresid oli selle tee ääres igal pool. Topari ja Lipamäe vahelt läks veel üks tee, see läks läbi metsa otse Illevere tahakülasse välja, mul on kõik selleäärsed pered meeles, ajast, kui lapsena seal käisin. Nüüd on igal pool ainult tühjus. Tee Valastisse välja läks Lipa sauna tagant. See oli Lipa siht. Tee, mis tuli Jõngu poolt, oli Vaadu siht, ja see läks jälle Valastisse välja. Metsad olid sihte ja teid täis. See mets, mis on Lipa taga, oli kõik meil läbi kammitud, küll maasika- ja vaarikakorjamisega, küll seenel käimisega.

Sõda meie küla nii väga ei puudutanud, kõige koledam oli Tallinna pommitamine. Kui sõda lõppema hakkas, siis sõdurid läksid eeskülast läbi küll, aga tagakülla nad eriti ei tulnud, sinne nurk jäi puutumata. Kas need olid Saksa või Vene sõdurid, ei tea. Meie heinamaa oli Tõnise talu juurest alla minna ja ema hakkas heinamaale minema, aga tuli tagasi, ei julgenud minna – sõdurid olid küla vahel. Ma olin siis nii väike laps, ei tea, ei mäleta, mida sõdurid sõja ajal külas tegid, aga tagantjärele rääkimisi sellest ei olnud. Tallinna pom-

mitamine on mul meeles, pidime siis ka hakkama kuhugi põgenema, pakkin sin oma mänguasjad korvi kokku, need olid kõige tähtsamad kaasa võtta. Kuhu plaan oli põgeneda, seda mina ei tea, aga isa ja ema seda rääkisid ja mina kohe oma mänguasju pakkima hakkasin! Sõjaaeg oli kole küll, aga üldiselt ta meid otseselt ei puudutanud. Neid riigi asju ma sellest ajast suurt ei tea midagi. Punane lipp meil majas oli, aga mina ei tea, et see kuskile lehvima oleks pandud. Sinimustvalget lippu meie majas ei olnud.

Meie läksime oma taluga kolhoosi 1950. aastal, meie kolhoosi nimi oli Suvi. Esimees oli alguses Gustav Kaenal. Aga sellest ajast ma riigiasju eriti ei tea, neist ma ei tea suurt midagi – see oli minu kõige ilusam noorusaeg. Käisime Liivalaiale kokku, seal oli palliplats ja tantsuplats, meie mõtted olid kogu aeg seal. Kuulasime, kui keegi juba kilkas – nii meie sinna läksime! Liivalaia asus seal, kus nüüd elavad Peedulid ja Iismaad. Liivalaial oli tantsuplats juba siis, kui ma olin õige väike. Hiljem tehti sinna ka palliplats. Sinna meie kokku käisime ja meie nendest riigiasjadest ei teadnud suurt midagi.

Paljud läksid kolhoosi juba 1949. aasta sügisel, aga meie sügisel minemisest pääsesime, läksime kevadel. See oli üldiselt raske aeg, kurb aeg. Loomad viidi kokku suurematesse lautadesse, alguses jäeti hobused veel omale, aga pärast läksid ka need kokku. Omale jäeti üks lehm – nende loomade arv, mis endale jäid, oli piiratud. Kolhoosi eesotsas olid kõik omad inimesed, tööil tuli käia ja... Hiljem harjusid ära selle kolhoosikorruga, nii et ei olnudki midagi väga. Sai kolhoosis tööl käidud, vanematega koos. Oma inimesed kõik, oma

küla inimesed. Alguses oli kahju küll talu lõpetada, aga pärastpoole oli elu kergem ja ilusam.

Jõngu talus elasid Johannes ja Elvine. Topari talus elas Murikse Kusti [Gustav Murikse]. Temal oli kolm last, kaks poega olid tema enda omad, kolmas, tütar, oli naise varasemast abielust. Naise esimene mees suri ära, siis ta abiellus naabrimehega, Kusti kodu oli seal kõrval Viibrul. Topari peres käisin lapsena väga palju mängimas. See tüdruk, Helgi, oli minu pinginaaber Alliku koolis kõik seitse aastat. Ta on minust pool aastat vanem, temaga seiklesime nooruspõlves kõik seiklused läbi. Nii et Topari oli pooleldi minu teine kodu. Murikse Kusti oli noorpõlves kõva spordimees, aga kolhoosi algusaastail oli tema nii-öelda kolhoosi organiseerimiskäsi, siis ta läks natuke õelamaks, võttis ja viis sundkorras kolhoosi kõik, mis vähegi viia oli, masinad ja loomad – et kellelgi endale midagi ei jääks.

Metsavendadest ma ei tea suurt midagi, vahetevahel nagu öösel keegi käis koputamas akna peale ja isa käis neil vastas, aga üldiselt meil suurt suhtlemist metsavendadega ei olnud. Kui see oleks välja tulnud, oleks isa karistada saanud. Kui metsavendadega suheldi, hoiti seda saladuses. Seal, kus Lussmägid elasid, lasti vist perenaine Liine metsavenna poolt maha. Lussmägid olid üles Lipamäele tuleva tee ääres kolmas pere, praegu on seal ainult aed õunapuudega alles, seda talu ei ole kaardi peal, sinna ei pandud kivi ka [2015 on järjekord Põhjala, Peenra, Vaadu]. Vaadu nimi on tagakülalt [Lipamäelt] üle toodud – see, kes praegu Vaadul elab, elas enne seal, kus praegu on Borka talu, ta tõi Vaadu nime sealt ära praegusesse kohta.

Allavi Reinu praeguse talu [Pihlaka] kõrval oli Rohikse talu. Aga perekonna-

nimest Rohikse ei tea ma midagi, olen seda ainult kuulnud. Rohikse talu oli alles veel kolhoosiajal.

Räägitakse, et Tõnise talus kummitab, aga seda mina ei usu. Räägitakse, et seal oli nii ja naa, aga minu meelest oli see tavaline talu, polnud seal midagi iseäralikku.

Lipamäe heinamaad olid eeskülas, Tõnise juurest alla minna – sealt läks tee perede heinamaadele, need hakkasid peale Sotniku talu tagant. Neid heinamaid nimetati all-aruks. Nii, kuidas olid pered, olid ka heinamaad üksteise kõrval. Hakkas Uugi heinamaaga peale, siis tuli meie oma, siis Vaadu heinamaa, edasi Harjaka, Jõgisu... Me käisime kogu aeg sinna heinamaale, see oli kauge, heinaajal isa ja ema elasid ainult heinamaal... Mina ei tahtnud vanaemaga kodus olla, ei tahtnud heinamaal ka olla, see oli nii kaugel minu meelest. Nende heinamaade pealt sai mingit teed pidi isegi Paide tee peale välja tulla. Kui sealt, kus praegu on kartulihoidla, alla keerata, siis seal, Topametsas elas Helve Kalvik, neil oli palju lapsi, ja nende laste hääled kostsid meie heinamaale. Meie heinamaa kõrval oli üks karjamaa ja siis tuli Kaasiku talu, kus elasid Albad. Alba Hans ja Pilvi elavad praegugi seal. Roosna-Allikult Paide poole minnes läheb vasakut kätt alla üks tee, seal metsa ääres Alba Hans elab. Kaasiku karjamaa oli meie heinamaa kõrval. Nii sai seal heinal käidud, ja heinaaeg on mul meeles – see mulle ei meeldinud.

Aga, noh, kui tagantjärele nüüd mõtlema hakata, siis olid ilusad ajad.

Külas olid naabri pered kõige tähtsamad, nendega sai läbi käidud, nende lastega sai mängitud. Eriti need kolm talu mäe peal ja kaks talu allpool – nendega käisime kõigiga läbi.

Mul on hästi meeles lapsepõlv, noo-

rusaeg – aga edasised aastad, kui tööle läksin, on nagu vahepealt kadunud. Käisin tööl, oli oma elu, ja rohkem nagu ei teadnudki seda külaelu eriti. Sovhoos oli suur, inimesi palju, mitte nii, nagu nüüd, kus igas peres hädavaevalt üks inimene.

Kaaruka kolhoos Suvilideti kokku Alliku kolhoosiga Kevade ja sellest sai Stalinlik Tee. Mina töötasin sel ajal Oetil Mäe Puukoolis, läksin sinna tööle kohe 17-aastaselt. Kui Mäe Puukool liideti kokku Alliku kolhoosiga Alliku sovhoosiks, tulin tööle Allikule. Siis oli neid liitmisi väga palju, iga aasta liideti kuskil mõni kolhoos juurde. Mina olen eluaeg ühe koha peal olnud, olen üle elanud igasugused liitmised, jagamised ja lõpetamised.

Meie talu vastas on Lipa talu, seal elasid Hansod, aga millegipärast hüüti neid ainult Lipa nimega. Teised olid kõik perekonnanimedega, aga Lipa elanikke kutsuti talu järgi. See Lipa talu on õige vana talu. Lipa, Jõgisu ja üks Vaadu taludest on kõige vanemad [tagaküla] talud, Topari ka, aga teised on hiljem juurde tulnud. Jõgisu talu asus praegusest Liivalaia talust veidi eespool, praegu on see vist Pärna talu. Lipa Aino oli meist lastest kõige vanem, siis oli Vaadul Rooba Selma ja siis tulime meie ülejäänud. Mihkel Rooba on Lipa Aino poeg. Lipal oli kolm last – Aino, Helju ja Uno. Uno suri varakult difteeriasse. Praegu Helju hooldab Mihklit, elab Käravetel. Lipa talu on põhimõtteliselt tühi.

Ka Topari on maha jäetud, ma ei ole aastaid käinud seal kandis – kas seal on midagi veel püsti või alles... See on käest kätte käinud ja kes selle omanik praegu on, ei teagi. Kõrval oli Viibru

talu, seda pole olemaski enam. Metsääred olid kõik talusid täis. Aga enam pole mitte midagi... Ja kaob see Lipamägi ka. Kui Borka ja Niine talud veel jäävad, siis... Ilus on siin küll, aga seda on ainult suvel vaadata. Talvel on ikka õudne. Kui mu isa ja ema veel Lipamäel elasid, siis ma käisin kogu aeg sinna, küll oli talvel kole. Välja pealt lükati tee, kahel pool suured hanged, keskelt tuiskas täis, mine sealt hommiku läbi – kuidas sa lähed, jalad põhja ei ulata. Õudne. Ja emal oli lausa kiirabi vaja, kiirabi sisse ei pääse, mitte midagi peale hakata ei ole. Sovhoosi ajal oli natuke negi parem, sest ikka päeva jooksul see tee kuidagi lahti aeti, ja kui õige koha pealt ei saanud ajada, sest lund ei olnud kuhugi lükata, tehti välja peale tee, talitee üle põllu. Aga see tuiskas ka kinni, kui kahel pool olid kõrged vallid. Lipa Ainol oli hobune, ta oli siin laohoidja, tema käis hobusega, pääses ikka kuidagi välja kuskilt. Hobune, regi taga. Aga jala sealt ei tule kuskile. Isal oli auto, aga mis see autogi loeb, kui tee on tuisanud. Ah, Lipamäel kaob elu ära. Kahju. Mulle on see kant kõige armsam, lapsepõlvkodu ikkagi.

Kui Liivalaia talus tantsimas käisime, siis tegid seal muusikat Paja Vello, kes elas Järva-Jaani tee ääres, ja Ants Viibur. Need olid pillimehed, mängisid akordioni. Ilus aeg oli, pärast sõdagi... Tantsida sai ja laulda sai, mis sellest, et olid kolhoosid. Elu oli raske, elu oli vilets, aga noorusaeg on ikka teine aeg, siis ei pannud tähele neid suuri muresid, mis olid isal-emal, need läksid mööda. Aga nüüd on kõik kadunud...

NOORUSAJA LIPAMÄEST

Valve Krümann

2015

Minu sünnikoht on Kaaruka Tagakülas Mäepere talus. Sündisin 13. oktoobril 1936, neiupõlvenimi oli Lauring. Mäepere talus möödusid ka lapsepõlv ja noorusaastad. Oli ilus aeg. Talud olid lähestikku, eriti kolm talu. Inimesi oli rohkesti ja lapsi ka, vanemaid ja nooremaid. Käisime üksteise pool ja mängisime koos, kaasas oma mänguasjad. Ega need väga palju olnud nagu nüüd, mahtusid korvi ära. Et pered olid ligidal, siis teati ja nähti ka teiste õues toimetamisi. Meil oli kaev kolme pere peale ja kaevul käimine oli enamasti ühel ajal. See oli vahva. Kõik uudised räägiti seal ära. Koos tehti ka suuremad tööd, lapsed ikka kaasas. Hiljem kolhoosi aastatel sai juba töödki emaga koos tehtud kolhoosi põllul, nagu heina kokku panek, sõnniku laotamine ja kartuli noppimine. Meeles on hästi üks kevad aprillis. Koolivaheajal võeti kartuleid, käisin ka korjamas. Ilmad olid ilusad ja soojad ning põld oli kodu lähedal. Hobusega aeti vaod lahti nagu taluski. Sügisel ei jõutud kõiki koristada, lumi tuli sula maa peale, aga kartulitele külm ei mõjunud, kevadel olid täiesti ilusad.

Iseseisvat elu alustasin 17-aastaselt. Olen elanud Oetil ja hiljem kogu aja Roosna-Allikul. Kaarukasse olen igal võimalusel käinud, ja ka praegu, sest seal on peenra- ja kartulimaa. Ainult külas on tühjus. Enamus päevi olen Lipamäel üksinda, aga ikka lähen, sest armsaim see paik ilma peal.

REET ESPE MATERJAL

Reet Espe kiri Jaak Urmetile
(9. 12. 2018)

(---) Nagu teid, seob mind Kaarukaga vanaema ja vanaisa, mu ema ja ta õe noorusmaa. Praegu olen 80-aastane linlane. Vanaema Liisa Lüdi (neiuna Loddi) on pärit Lodi talust (põlistalu). Vanaisa Otto Lüdi on Miku (nüüd Vainu) talust.

Lodi ja Miku on naabertalud. Kõrgemal asuva Lodi õuelt näeb maantee ääres asuvat Miku talu. Minu esimene kodu oli vanaema juures. Mikul õppisin rääkima ja kõndima. Mu vanemad kippusid maalt linna. Isa sai töökoha Kohtla-Järve põlevkivitööstusesse. Kodu sisseseadmine (mööbli tegemine) võttis aega ja nii olin vanaema hoole all maal. Tema andis mu tervisele põhja sooja lehmapiima ja porganditega, maatoiduga. Käimissoovgi on vanaemalt. Mäletan, kuidas väikelapsena käisin vanaema järel otse läbi rukkipollu Mikult Lodile. Rukis ongi mu mälus kõrge nagu mets. Vilja tundvad inimesed arvavad, et see oli Sangaste rukis. Ema käis jalgrattal Kaarukast Kohtla-Järvele ja tagasi. Hiljem minagi ratta korvistmel.

Vanaisa Otto oli 48-aastasena surnud. Tema vend Johannes (Miku Juhan) tuli peale sõjaväge (Vene–Jaapani sõda, Esimene maailmasõda) isakoju vennanaisele appi talu pidama. Vanaonu Juhan mängis lõõtspilli ja laulis Mandžuuria sopkade. Juhan tõstis mu hobuse selga, nii õppisin armastama neid loomi. Taluelus on hobusel suur roll ning meeste jutud keerlesid ikka nendest. Kui sugulased tulid külla, siis mehed võrdlesid oma loomi, jagasid tä-

helepanekuid loomade iseloomust jne. Vanaisa ainuke õde elas Rakvere mail, tema mees, Kustas Puddini poeg Juhan Puddini oli ka pärit Kaarukast, ja kül- la tulles käidi Mikul, Lodil jm oma hobustega „uhkeldamas“.

Ka parisnikuna üritas vanaisa rikkaks saada. Sellest ajast on pärimuslugu Alliku Mustast Traavlist. Rikkaks ei saanud.

Mu ainukese tädi viiest pojast oli Enn (1936–2017) kõige õigem hobuste alal. Tema jutud hobustest vahel tüütasid teisi. Enn kirjutas parisnikest ajakirjas Oma Hobu (2013, nr 3). On kasvatanud hobuseid, võistelnud Toris.

Lodi-papa, vanaonu Jaan, usaldas mulle, 10-aastasele linnaplikale oma hobuse ja põllu rullimise. Võimas tunne oli! Mina ja vanaonu tütar Ilse arvame, et Lodi meestel oli hobulausuja võimeid. Rakvere-maile kolinud vanatädi Leno lapsed eestistasid nime Puddini Kallasmaaks ja Eduard-Ottomarist (1901–1982) sai rajooni peavetarst.

Pärimuslugudesse võib uskuda, võib mitte uskuda. Nad levivad suuliselt. Mul on meeles ema jutt Lodi talust, pere väljasaatmisest 1861. aastal Valastisse Uuga tallu ja poisikesest noormeheks sirgunud Hans Loddi tagasitulekust Lodile 1870. aastal. Nüüd olen vanaonu Jaani lapselastelt kuulnud teisigi põhjendusi ning oletan ise üht põhjust. Lisan nad.

Teatavasti Roosna-Alliku mõis müüs oma piiritusevabriku toodangut Peterburi jm. Tol ajal veeti kaupa hobustega. Talumeestele oli veokohustus üks rendikoha maksudest. Eriti talvel oli pikk teekond ränk. Ega see olnud suur saladus, et mehed puurisid vaati augu ja võtsid nn soojarohtu. Ega vaadist palju võetud. Tegelikult oli see vargus, millele võis järgneda karistus. Meeste arvates vahele ei tohtinud

jäada. Aga Lodilt voorimeest karistati talust väljaajamisega.

Roosna-Alliku mõisa talumeestel oli ka viljaveokohustus. Mõisa aidamees andis koguse viljakotte linna viimiseks. Seal kaupmees-vastuvõtja kaalus kotid üle. Kord olnud Lodi veomehel paar puuda vilja puudu (puud on 16,38 kg). Ja karistuseks aetud pere talust välja.

Minul tekkis oletus, kui nägin vanaema poolõe Anna sünniaega – 1861. aasta – ja vaderiks olnute nimesid, minu ema jutte mõisaproua heatahtlikkusest ristitütre pere vastu. Anna (1861–1934) ristivanemaiks olid:

Anna von Stackelberg

Mai, Jüri Tombergi naine

Jaan Loddi

Küllap oli tol ajal kombeks, et proual oli „leivavanemana“ kohustusi talurahva ees. Aga: tüdrukukese mõlemad vanemad, Mai ja Hans Robal teenisid mõisas. Mai meeldis prouale. Mõisaproua tahtis ristitütrelle kinkida hea kodu. Härral oli põhjust naise soov rahuldada. Kaarukas oli Lodi heas seisus, aga sealne rahvas oli tõrksa loomuga, ausa peremehe mainega. Härra soovis oma võimu näidata ja saatis Lodi rahva Valastisse, Lodile paigutati Mai ja Hans Robal pisitütar Annaga. Proua käinud korduvalt Mai juures Annakest vaatamas. Neiu eas sai Annagi teenida mõisas, ka tema õed teenisid mõisas, kuni abiellumiseni. Vallaliseks jäänud õde Mariest kujunes elupõline lapsehoidja mõisates. Ka Elli Ilometsa pojale Tullio Ilometsale oli ta hoidjaks.

Roosna-Alliku mõisaproua heatahtlikkust väljendas seegi, et Anna poolõe Liisa (minu vanaema) tütreid Elise ja Anselma said käia mõisatöölise laste tarvis rajatud Kaaruka väikelastekodus, nn lasteaias (tegukses aastail 1884–1918), kuigi nende ema ja isa ei teeninud mõis-

sas. Kas mõjus seegi, et Miku talust Jaan ja Anton teenisid noormehe-eas mõisas?

Saatuse vemp: vader (Jaan Loddi) aetakse talust teise külla, et prouast ristiema saaks suure kingi teha – korraliku Lodi talu.

Mul on fotomaterjali vanast ajast Kaarukas napilt: 1) vanaema Liisa pulmapilt Miku õues (1906), 2) Lodi Jaani pulmapilt Lodil (1929), need pildid laskisin suurendada endale, 3) kaks kehva kvaliteediga pilti Kaaruka noortest vist Miku aias, 4) vaarema Mai koos Hans Robaliga. Minu vanaonu Jaan Lodi tütar Helmi (1930) saatis mõned äratõmbed Lodi talust. Kahjuks jäid minu ema käes olnud perepildid sõja ajal (1944) Kohtla-Järve koju. Ema kahetses seda – „Oleks nad ometi õe käes olnud, maal!“

Üldse olen Kaarukast mälestusi saanud vanaonu Jaani tütrelt Helmilt, kes praegu on hooldekodus Mäetagusel. Sel suvel kohtusime Lodil. Helmi Lauliku (neiuna Lodi) keha on väga vilets, vaim oli lühemat aega virge. Helmi on 88-aastane. Tema poeg Aimar Laulik korraldas selle kohtumise.

Mul on sugulaste kirjadest katkeid varem kirjutatud lehtedele. Kahjuks alati ei olnud kuupäeva. Saadan teile, kui vaja, kasutage.

Helmi Lauliku teksti olen varem kasutanud Eesti Rahva Muuseumi kirjasaatjate fondile küsimuste vastamisel. Vist oli 1997. aastal teemal „Suusad. Uisud. Kelgud“ või 1998. aastal teemal „Kaaruka küla laste talvelõbud“.

Ma ei tea, kas teil oli võimalus lugeda Villu Rooba (1937–2006) mustas kaustikus olnud tekste Vaadu talu elu kohta. Ühes kirjas nimetas ta, et kirjutas oma ristimisest, linakasvatusest jm. Minu teada on Villu naine Adi ka surnud. Päides elab Villu õde Selma Würmer. Tema vast oskab selle kaustiku kohta midagi öelda.

Mind on aidanud kirjadega veel tädi-poeg Enn Rooba (1936–2017).

Kaaruka küla taludes on elanud sugulased:

LODI (Lodja) – vaarisa Hans Loddi (1851–1927), vaarema Mai Harjakas~Robal~Loddi (järglaste jutud) (1838–1898)

MIKU (Vainu) – vanaisa Otto Lüdi (1870–1918), vanaema Liisa Loddi~Lüdi (1872–1942), nüüd tädipoeg Otto pere

RAKKE (Rakaaugu, praegu kadunud) – vanaisa onupoja pere, Märt Lüdi, Julie-Marie Alba~Lüdi

KANGRU (praegu kadunud) – vanatädi Leena Robal~Alba, tema mees Otto Alba, Otto pojad teisest abielust (Karl, August, Artur)

UGARI (praegu kadunud) – vaarisa Hansu poolvend Otto Loddi ja tema pojad Ottomar, Herbert

VAADU – Rakaaugult pärit Ann Lüdi ja tema mees Villem Roba, hiljem Ilse Lodi ja tema mees Osvald Rooba

Kirjale lisatud materjalid

1. Pärimused Kaarukast

Lodi rahvalt talu võtmise põhjusi

I. Kui mõisnike jahiseltskond sõitis läbi küla, tuli talude koerad kinni panna majja. Jahiliste koerad ei tohtinud saada häiritud. Kord oli üks koer pääsenud välja ja härra (või sulane) laskis talukoera maha. Räägiti, et seda pealt näinud poisike ei olnud härrasid nähes mütsi peast võtnud ja kummardanud. Peale jahti anti

taluperere, poisikese vanematele korraldus välja kolida. Ma ei tea kindlalt, kas poisike oli 9-10-aastane Hans Lodi ja koer tema oma. Aga 1861. aastal sai pere korralduse lahkuda Valastisse. Seda tehtigi. Kuid poisike oli lubanud ükskord Lodile tagasi tulla. Tegigi lubaduse teoks 1870. aastal, kui kosis lesestunud perenaise Mai Robali (neiuna Harjakas, 1838–1898). Mai ja Hans on minu ja Lodi laste vaarvanemad. 19-aastane Hans ja 31-32-aastane Mai nelja lapsega (Anna 1861, Maria 1865, Leena 1867, Mai 1870, kõik Robal) olid kooselus arukad, mõistvad. Perre sündisid veel Liisa (1872), Jaan (1875) ja Hans (1879). Liisa on minu vanaema (emaema).

II. Mõisa piirituseveol Peterburi, eriti talvel regedega, puurisid vedajad vaati augu ja võtsid (imesid) külmarohtu. Seda teadsid kõik. Kuigi vargus. Vahele ei tohtinud jääda. Kui jäid, said karistada. Kord jäänud Lodi voo-ri-veol vahele ja pere aetud talust välja teise külla. Ometi olevat peremehel kõik kohustused mõisa ees täidetud ja majapidamine korras. Mõisniku käsk oli täitmiseks.

III. Mõisa viljaveol linna olevat Lodi mehel puudujääk paar puuda vilja. Enne teeasumist andis aidamees vedajaile vilja kottides, linnas vastuvõtja kaupmees kaalus üle. Nii leiti puudujääk. Lodi süüdistati varguses. Mees sai käsu talust välja kolida. Käsk oli täitmiseks. Üldiselt arvati, et need vedudel puudujäägid olid lavastatud, otsitud põhjused. Lodi oli ausa mehe mainega, ei usutud vargust. Kas aidamees näitas vedajale koti kaalu? Ei tea. Kas keegi kade kaebas mehe peale? Ei tea.

IV. Minul on selline arvamine Lodilt pere väljaajamise kohta. Tavaliselt mõisa sisemistel töödel ei kasutatud abiellupaari. Mai Harjakas ja Hans Robal olid mõisateenijad, kui 1859. aastal abiellu-

sid St Johannise'le (Järva-Jaani) kirikus. Kui esimene laps sündis, pandi talle nimeks Anna (1861) ja vadereiks said Anna von Stackelberg, Jüri Tombergi naine Mai ja Jaan Lodi. Mõisaproua hindas oma toatüdruk Maid ja et abiellumiseks anti luba, siis oli vist ka Hans Robal heas kirjas. Küllap proua palus härrat anda noorpaarile lähimas külas hea koht. Küllap härralgi oli põhjust proua soov rahuldada ja meenus tõrgetes poiss heast korras majapidamisest või kolmanda vaderi Jaan Lodi kohta mainitud „vargused“ või mehe söakas esinemine härraste ees. Ei tea, aga välja aeti ja Mai-Hans Robal kolisid Lodile. Proua olevatki mitu korda sõitnud ristitütarit vaatama. Kutsuti mõisagi. Ka Mai tütreid Leenat ja Maid kasutati mõisa tubastel töödel, lubati abielluda jõukamate meestega. Mai vallaliseks jäänud tütar Maria aga leidis mõisates lapsehoidjana tööd.

Sõjaga seotud pärimusi

Miku talu väljalt oli vanaonu Juhani andmeil leitud mõök kündmise ajal. Mõõga saatust ei tea. Kaaruka liivaaukudest olevat liivavedajad leidnud inimluid. Kas vennashaud?

Arheoloogilisteks kaevamisteks olevat põllumaad liiga palju läbi haritud, pinnasekihid segamini.

2. Kaarukas talude seotusest

Lodi – Miku, Kangru, Vaadu, Kaasiku, Metsa, Ugari

Miku – Rakaaugu, Lodi, Lepiku
Küsisite talude nimede kohta. Lapsena ma ei osanud küsida seda. Talu ja tema inimesed olid lihtsalt olemas. Üksiku lapsena olid mulle sugulased tähtsad. Neid oli palju ja lapsi oli palju. Tädilaste (8) kõrval tundsin end kindlalt, omana. Nad

on mindki omana võtnud. Nüüd on neist järel 3, aga neil on lapsed, lapselapsed.

Miku talu

Miku (Vainu) talus oli/on rehetare, mitu aita, paar lauta, kooguga kaev, see asub Roosna-Alliku–Kodasema maantee ääres. Vanaisa isakodu aastast 1839. Aastail 1940–1991/1997 oli võõraste käes. Alates talude tagastamisest on hooned ja midagi aiamaast, metsast minu tädipoja Otto Rooba (1933–2012) pere käes. Praegu elavad seal poeg Ain Rooba (1968) ja Otto naine Aino (1935). Aino on tegus inimene eluaeg olnud. Teeb Lodi majale naabrivalvet, on aktiivne külaseltsi elus, Seppade päeval. Ain on kohal töö järgi. Miku nimi on vist ammusest aegadest. Omaniku-rentniku järgi. Praegune nimi Vainu tuli vist paberimajanduse (1990-ndad) korrastamise ajast. 1938. aasta kingilepingus on nimeks Miku nr A 136.

Vanaema ostis talu välja 1934. aastal ja kinkis selle 1938. aastal nooremale tütrele Anselma Roobale, kes elas Valastis mehetalus Kajaku Hindreku nr A 189 (lapsesusus „Kaaka“). Kaaka-peres oli kinkimise ajal 4 poissi (Otto, Rein, Enn, Jaan). Hiljem sündis veel Mart – ja 3 tüdarta (Laine, Leili, Helge). Kokku 8. Nii oli Anselma ja Ottomar Roobal kahe talu eest hoolitseda paar aastat.

Vanaema Liisa Lüdi (neiuna Loddi) ja vanaonu Johannes (Juhan) Lüdi elasid Mikul. Vanaema Liisa (1872–1942) sai Mikule, abielludes 1906. aastal Otto Lüdiga. Otto haigestus mingi voori järel „influenstasse“ ja suri 1918. aastal, vaatamata ravile, isegi Kaaruka ravitseja abile. Peale mehe surma jäi Liisa kohta pidama.

Talud pärandati (mõisniku nõusolekul) ju tol ajal vanimale pojale. Vanaisa Ottol oli 1 öde ja 6 venda

(kolm surid lapsena). Öde Leno abiellus Juhhan Puddiniga (elas vist Ugari talus, Kustas Puddini poeg) ja nad kolisid Rakvere maile Tõrma. Vennad Jaan ja Anton seoti mõisaga ja Eesti ajal elasid Tallinnas. Vend Juhan sattus sõjaväkke (vist Kroonlinna mere-jalavägi). Osales Vene–Jaapani sõjas (1904–1905) ja Esimeses maailmasõjas (1914–1918). Mikule tuli tagasi alles 1924. aastal. (Ma ei ole otsinud, aga Elli Ilometsa tekstis „Kaaruka küla minevikust“ on kirjas, et mõned Kaaruka mehed sattusid sõjavangi.) Kuna Miku oli talle isakodu ja vennanaine tütardega vajas abi, jäi Juhan appi „sulase“ seisuga.

Ema juttudes oli Juhanil pruudiks Amalie Baumberg, vanaema Liisa sõbratar. Juhan mängis lõõtsa, Amalie laulis ja mängis kitarr. Juhan küll jõudis 1906. aastal armeest vend Otto pulma, kuid ei kosinud Amaliet. Vanaonu tütre arvasid, et Juhanil ei olnud kohta, kuhu naine panna. Millal mees napsutama hakkas, ma ei tea. Amalie läks emaga selle venna juurde Kaukaasiasse. A. H. Tammsaare almanahhis (1978) [„A. H. Tammsaare. Pildikroonika eluteest ja -tööst“] on lk 130 Amalie pildil.

Ma ei oska seletada, miks talundilehel on Juhan lesena kirjas. Kas lollitas küsitajat veidi napsusena või oli tal Esimese maailmasõja perioodil abielu kusagil. Naasnuna vist ei maininud. Vähemalt meie ei tea.

Nõukogude ajal (1940) tuli Tapa polügoonide ehitamise tõttu sealt taluinimesi Kaarukal vastu võtta. Koosolekul keegi oma ei tahtnud ära anda. Miku sobis seetõttu, et omanik elas Valastis ja elanikud vanad – Liisa oli 68, Juhan 63. Talu anti Kokase perele. Liisa ja Juhan läksid Valastisse. Takkajärel tarkus – oligi kasulik. Praegu teame küüditamistest. Kui tädile oleks jäänud kaks talu (õele oli tema Miku-

osa välja makstud), siis oleks võidud küüditada. 1949. aastal oli tädil 8 last, mees oli olnud mobiliseeritud Punaarmee, talu oli kolhoosi liige, tädi Tuleviku (Valasti) kolhoosi arvepidaja-raamatupidaja. Tädimehest oli sõja ajal parteilane saanud, võeti Roosna-Alliku masinaühisuse juhatusse liikmeks. Ei küüditatud peret.

Kui nüüdse Eesti ajal tagastati talusid, siis selgus, et Kokased olid Roosna-Alliku sovhoosilt hooned ostsud. Asjaajamist oli palju. Miku seisis tühi, Kokase tütrepere oli Türi kolinud. Tädi poeg Otto kolis Mikule. Valasti kodu oli peale ema surma müüdnud. Tädilapsed (8) olid linnades üle Eesti ja ei kavatsenud uusi omanikke häirida.

Nii võib öelda, et Miku oli 1839–1940 Lüdi (paar aastat Anselma Rooba) käes ja 1991./1997. aastast jälle Lüdi järglaste käes. Enam küll mitte talukohana, vaid hoonete, õue, aia- ja kartulimaana.

NB! Elli Ilometsa tekstis on nimekujuks Lüdig, aga sellist vormi kasutatakse mingist ajast vanaonu Anton Lüdig. Minu ema ütles, et Antoni naine tahtis peenemat nime, nagu helilooja Mihkel Lüdig. Mina olen kohtunud Tallinnas vanaonu Antoniga ja tean, et temagi kogus materjali Kaaruka ja Roosna-Alliku mõisa kohta. Lastena kutsusime oma Tallinna-onu Raamatu-onuks – ta kinkis (saatis) meile ikka tähtpäevadeks raamatuid. Minuga kohtumiste ajal oli ta vana Anton (1883–1962), töötas algul Pärnu mnt antikvariaadis, hiljem Mündi tn antikvariaadis. Kahjuks ema ja mina ei suhelnud temaga tihedalt. Tema materjalide saatust ei tea. Võib-olla andis Elli Ilometsale kasutada. Nüüd on Tullio Ilomets ka surnud.

Suhtluse loidus (õnnitluskaardid küll) üheks põhjuseks oli, et naise sugu-

lane pidavat neid aitama (Heiki), teiseks põhjuseks meie oma elu kehvus. Vanaonu matusel mina ja ema ei jõudnud, elukoha vahetuse tõttu kiri eksles. Tädi Anselma käis. Vanaonu on maetud Rahumäe kalmistule. Tööinimese eas käisin korra Antoni naisega seal. Vanaonu esimene naine oli Helmi, teine Helene. Suguvõsa uurimise ajal leidsin Helene Iru hooldekodust, oli surnud seal mõnekuise viibimise järel. Vanaonul oli Tallinnas Kalevi tn majaosa, mis oli nõukaajal natsionaliseeritud. Nüüd sellele pretendeerimisega jääme hiljaks. Majaelanikud said osanikeks. Ka Antoni hauaplats on ühe nimel. Mul on hea meel, et Miku-Vainu on omade hoole all ja peetakse naabrivalvet.

Sõnana on *lüdima* (herneid, pähk-leid). Võib-olla sellest nimi Lüdi (kirjakujusid hulk – Lüddi, Lüidi, Lidi jt, kirjapanijate kuulmise jm järgi). Roosna-Alliku mõisas anti perekonnanimi 1834. aastal. Nüüd elavate omanike (tädi järglaste) nimi on Rooba. Rehielamus tegi Ain Rooba suure ja põhjaliku remondi.

Lodi talu

Lodi (Lodja) on põlistalu. On olemas 1725. aasta Järvamaa adramaarevisjonis – praeguseni tean, et vähemalt. [Kaks Loddi't ja üks Loddie on olemas juba 1688. aasta talunimekirjas. – J.U.] Sellest ajast on ühe suguvõsa käes. Vakuraamatuist ei ole otsinud algust.

Nime päritolu selgitaksin mitmeti:

1) Lodi asub kõrgendikul Roosna-Alliku-Kodasema maanteest natuke eemal. Tal on oma tee, nn Lodi tee (Kassaka~Käenu taga) maanteelt õuele. [Kõne all on Kassaka talu koht enne ärakolimist 19. sajandi lõpus, praegu asub seal Kopli talu. – J.U.] Lodi võis meenutada teelt kummuli paati, lotja.

2) Mina mäletan, et kaevu taga oli punaste marjadega (mulle tundmatu) põõsas ja siis pikk rida sireleid. Võib-olla lodjapuu järgi nimi.

3) Eesti kaardil on mitmel pool sama nimi. Minu arvates panid asukad nime oma endise kodukoha järgi. Pärnumaal on Lodja (oli ka hobupostijaam). Võib-olla 17. sajandi näljahädade ajal kolis keegi sealt (Lodjalt) Kaarukasse.

1834. aastal anti perele nimi talukoha alusel: Loddi, eestistamise ajast Lodi.

Lodi rehielamu on pärit 1912. aastast, sellel oli kõrge vundament, veranda-palkon, kolm tuba, köök, avar esik, sahver, rehetuba, rehealune ja hobustelaut (tall), lisaks olid kaks aita ja kaks loomalaut, kus mõlemas oli kas põhuküün või heinaküün. Kaev oli vinnaga. Nüüd on rehielamust alles elamuosa, vesi majas.

1998. aastal suri viimane Lodi-nimeline peremees Eino (Heino) Lodi (1933–1998). Ta ei jätnud testamenti. Õdedel oli asjaajamist, kuni omavahelisel kokkuleppel sai noorimast õest Helmist Lodi omanik. Helmi Laulik (neiuna Lodi, 1930) on lesk, kes oma perega on Lodil mitu remonti teinud, hooldanud kohta. Peale venna surma on Lodil suveti (kevad-sügis) Helmi toimetanud, elas ja töötas Tallinnas. Nüüd on Helmi kehalt nõder, vaimult oli veel tubli lühiajaliselt, elab hooldekodus. Tema ainuke poeg Aimar Laulik (1955) hooldab Lodi, kasutab puhkepaigna. Tema poeg ja tütar perega aitavad vajadusel töid teha. Aimar elab Jõhvis.

Maal abielud sidusid mitme talu inimesi. Miku talu rahval olid sugulased Lodil. Miku Liisa Lüdi ja Jaan Lodi olid õde-venda.

Miku rahva sugulasi oli veel **Rakaugu** (paberil Rakke) talus. Vaarisa Jaani

venna Jüri järglased. 19. sajandil Kaarukasse tulekust (Jüri 1836. aastast, Jaan 1839. aastast). Rakaugu Märt Lüdi abiellus Lodi ühe tütre, Leena vanema tütre Julie-Mariega. Nemad olid minu ema head sõbrad. Neil jäi ellu tütar Ilse (1917–1986), kes abielludes sattus Viljandimaale Võhma lähistele ja on maetud Suure-Jaani. Tema poegade (Tõnu ja Toomas) ning lapselaste nimi on Veimer. Tõnul on pojad, Toomasel – tütred. Rakaugu talu ei ole enam alles. Miks selline nimi, ei tea. Oletan, et soine (rokane) maa. Millal koht rajati, millal nime sai, ei tea.

Lodi rahval olid sugulased **Kangru** talus. Liisa-Jaani poolõde Leena abiellus Kangru peremehe Otto Albaga ja nende lapsed, hiljem leskmees Otto teise kahe abielu lapsed kutsusid Liisat Mikult tädiiks, Jaani Lodilt onuks, käisid külas. Kangrult Julie-Marie Lüdi (neiuna Alba) oli Miku rahvale mitmekülgsest oma. Kangrult Helene-Elisabeth, Leena noorim tütar sai peale ema surma ema õe Anna Kresneri (neiuna Robal) kasutütreks ja nende kaudu kasvas side Paidega, kus Anna pidas koolitüdrukutele pensionaati. Leena-Otto poeg Johannes Alba järglased seovad meid **Kaasiku** taluga [jäab tänapäeval Allikjärve külla – J.U.]. See paistab Roosna-Alliku-Paide teelt. Kangru jäi peale küüditamist võõraile. Minu teada peale põlengut hoonet ei ole.

Lodi rahval olid sugulased ka **Vaadu** talus. Lodi Jaani-Julie vanem tütar Ilse (1929–2016) abiellus Osvald Roobaga (1917–1994), vanima pojaga, aga nemadki asusid linna. Nüüd elavad Jõgeval nende lapsed Arvo (1950) ja Reet (1954). Mõlemad hoiavad sidet tädi Helmiga. Vaadu rahvas on kaugelt Lüdidega suguluses. Rakaugu Ann Lüdi (1844) abiellus Jaan Roobaga ja

nende pojapoeg on Osvald, Lodi Ilse mees. Osvald venna Villuga olen suguvõsa uurimise ajal andmeid vahetanud. Villu Rooba (1937–2006) elas Paides, aga osales Kaaruka külaseltsi töös selle algaastail. Minu teada elab Vaadul vend Kalju (1922–1976) naine Aino Rooba (1930). NB! Mitte segi ajada Miku-Vainu talu Aino Roobaga (1935).

Veel on Lodi, Miku ja Kangru rahval sugulased Taada Kaaruka ja Valasti küla piirimail **Metsa** talus [jäab tänapäeval Valasti külla – J.U.]. Lodi Jaani noorim poolõde Mai (1870–1938) abiellus metsavaht Jaan Taadaga. Nende järglasi on mitmel pool Eestis. Mail oli 3 poega. Mai-Jaan Taada teise poja, nn Kräsupea-Willy poeg Olav Taada (1936–2016) oli Järvemaal põllumeeste juhiks. Järva Teatajas oli 2007. aastal temast lehekülj. Olavi õde Liivi ja pojad on Paides. Mai noorima poja Arturiga oli vist vähem läbikäimist. Elas Võhmutas, 5 last. Tema ühelt tütrelt sain kirjavastuse.

Peaaegu midagi ei tea ma vana-isa Otto Lüdi ema Anni sugulastest Sibulatest. Anni isa oli Mart Sibul, onu Madis Sibul. Uurimise ajal ma ei jõudnud nendeni. Mul puudusid ema jutud. Vanaisa-vanaema pulmapildil 1906. aastal on neid. Nähtavasti vanaisa surmaga 1918. aastal suhted soikusid. Ma ei tea, kus nad elasid, ei tea talu, inimeste saatusi. Vallakohtu materjalides oli Madis Sibula nimi seoses rendikoha pikendamisega. Roosna-Alliku mõisa juttudes on esinenud kubjas Sibula nimi.

3. Katkeid Helmi Lauliku kirjadest

(kursiivis Reet Espe kommentaarid)

Minu tädi Anselma Lüdi oli Helmi ristiema. Päärna Juku oli ristiisa. 80-aastasena lõpe-

tas Helmi Tallinnas garaaži raamatupidamise töö. Lodi lapsed: Ilse (1922–2016), Helmi (1930), Eino (Heino) (1933–1998).

Ilse ja Osvald Rooba abiellusid 17. juulil 1948 Järva-Jaani vallamajas (registreerimine). Nemand läksid abiellumiseks avaldusi sisse andma ja seal oli öeldud, et kui see on teie kindel soov, siis võime kohe abielutunnistuse välja kirjutada. Nii oligi, soov oli kindel ja koju tulles olid abielus. Ma mäletan, et minul oli õest nii kahju, et hakkasin nutma. Oss lohutas mind ja püüdis olukorda naljaks pöörata ja küsis, kas ma oleks ise tahtnud teda omale saada. Ei see aidanud, nutsin edasi. Olime ju Ilsega alati koos käinud ja nüüd järsku võeti õde kõrvalt ära. Külanoored olid sellest teada saanud, et Ilse ja Osvald abiellusid ja tulid õhtul kõik meile. Laulsime, tantsisime siis toas ja õues. Ja see oligi tolleaegne pulmapidu. *Nüüd on mõlemad surnud. Lapsed Arvo ja Reet Rooba elavad Jõgeval, on lasteta.*

Mäletan Sinu ema ja Selmat, kui nemad olid noored neiud (väga kenad). Nemand käisid alati meid sünnipäevadel üles laulmas ja jõuluvana tegemas. Meie olime siis väikesed ja lastele on tore rõõmu teha. Olid Miku tädile esimene tüdruk-lapselaps ja Sind hoiti väga. Vanaema Liisa istus ja kiigutas Sind kätel, ütles, et ei saa voodisse panna, siis hakkab kohe nutma. Sa olid nagu väike nukk ja meile lastele tore vaadata, meil oli tore selle väikese tüdruku selt-sis olla. Miku talu oli ka väljaostetud talu Kaaruka külas. Lodi talu osteti 10. jaanuaril 1934, siis ka Miku talu osteti samal ajal, sest Jaan ja Liisa olid koos käinud talusid ostmas.

*

Lodi Jaani poolõde Maria Robal on maetud Koeru surnuaeda. *Ta jäi vallaliseks.* Tema teenis Udeva mõisas. Kui Udeva mõisa sakslased Saksamaale läksid 1939. aastal, tuli tädi Maria Lodile. Mäletan, et kaks mõisapreilit käisid tädi meile toomas. Ühe mõisapreili nimi oli Dorothe. Sõjaajal oli tädi meil. Ta käis Liigvallas *Metsal Mai ja Hansu pool*, ja kui ta väga viletsaks jäi, läks Aavere vanadekodusse. Vanadekodus ta ka suri. Liigvalla Ants (Hans) oli talle puusärgi teinud, teadis Heino rääkida. Meie ei mäleta surma-aastat. Mis aastal hoidis Maria kooliõpetaja Ilometsa poega Tulliot? *On foto Tulliost Arukeüla mõisa väravate ees.* Foto andsin-saatsin Tulliiole. Mäletas tädi Mariat. *Nüüd (2018) on Tullio Ilomets surnud.*

*

Väiketädi Maria vanadekodusse minek oli tema oma soov. Tema käis ikka Taada Mai juures ja vahel jälle Liigvallas. See oli süis, kui ta oli tragim. Enamuse ajast oli ikka Kaarukas. Eks ta oli juba vana (*sündinud 1865*). Meie olime päevad läbi heinamaal või põllul, tema oli üksinda kodus. Ta tundis ise, et hakkab abi vajama, ja teadis, et vanadekodus hoolitsetakse vanade eest ja seal on hea olla. Tundub, et keegi tema soovi ära ei laitnud ja nii ta vanadekodusse läks. Ma ei mäletagi, kuidas see minek oli, aga keegi teda vägisi ei viinud. Meist kellestki polnud temale abistajat, kui päev läbi väljas tööl olime. Ma ei mäleta, kas ma olin juba Paides koolis või käisin alles Roosna-Allikul koolis. *Ühe jutu järgi Jaan ei tahtnud Maria vanadekodusse minekust kuuldaagi. Kord, kui vend oli kodust ära, läks Maria ära. Ei tea, kes aitas sõita.*

*

Helmi saatis mõnede fotode koopiad. Selgitused:

Perekonnapildil on Heino 12-aastane. *Foto aastast 1945.* Mäletan, et tulime põllult töölt. Oss oli meile tulnud ja tema tegi meist pilti. Teisel pildil majast. Siin on veel alles palkon või rõdu suure toa ukse ees. *Veranda.* Nüüd seda enam ei ole. Kolmandal pildil papa niidab loomadele ette, on näha loomalaut ja heinaküün. Neljandal pildil hakkavad ema ja papa Järva-Jaani minema, ees on meie viimane hobune Noora. Rehealuse otsast paistab hobuselaut (*tall*). *1996. a kirjast:* Elumajale ja rehealusele sai enne sõda uus pilpakatus peale ja seepärast püsib püsti ja kannab juba kolmandat katust.

*

Otto Lodi oli üks suur sugulane. Kõikidest perekonnapidudest oli ta osavõtja. Ta abiellus 1920. aastal Kaarukas Ugari talu lesestunud perenaise Elisabeth Öunapuuga. Neil oli kaks poega: Ottomar (1921–1998) ja Herbert (1922–?). Vanemad lahutasid, kui poisid olid teismelised. Ottomar oli isaga (vist iseloom seiklusvalmim) ja Herbert emaga Kaarukas. Mina leidsin Ottomari Saaremaa aadressi. Ta vastas kirjale, hiljem tutvusin tema tütre Sirjega. Nagu isa Ottol oli kaks abielu, oli sama ka Ottomaril. Esimese naisega abiellus 1944. aastal, neil oli kaks poega: Toivo (1943) ja Tiit (1948). Ema mõjul poisid ei suhelnud isaga. Nende peredest kirjutas Toivo pojanaine Riina. Ottomari teine abielu (1961) andis tütar Sirje Lodi (1962), kellel on 4 last mehe nimega Pukk (kaks poissi, kaks tüdrukut, sündinud aastail 1982–1989).

Herberti naine vastas mu kirjadele. *Võrust.* Temal on 3 last (kaks tüdart ja üks poeg), abielus, lapselapsedki. Kuna

nendega sidet ei ole hoidnud, siis ei tea, kes elab ja kus. Ühest lapselapsest, Andi Hektorist lugesin, füüsikaga tegelevat. Teine lapselaps Kalle Keskrand vist oli ajaloolane. Herberti naine Leida saatis foto. Ühe väimehe nimi on Vähi. Kai Vähil (1966) on pojad Kristo (1986) ja Kaur (1989).

Oli üks huvitav kokkusattumus. Meil töötas üks minust noorem naine Marika Kalkun. Tema rääkis, et tema tädi elab Järva-Jaanis. Marika hakkas puhkusele minema ja ütles, et hakkab minema Järva-Jaani ja ka sinna surnuaiale. Ütlesin, et otsi ülesse Lodi Jaani ja Juuli hauaplats sambal olevate nimede järgi, ja kui on seal väga palju rohtu, siis tõmba ära. Marika oli õhtul tädile rääkinud, et surnuaial otsime üles Lodi Jaani ja Juuli hauad. Tädi oli jäänud suuri silmi talle otsa vaatama ja küsinud, kust Marika neid inimesi tunneb. Marika ütles, et need on minu töökaaslase vanemad. Kui nad haua juures olid, oli tädi ütelnud, et tema alati peatub selle haua juures ja mõtleb, et need on tema sugulased kuidagi. Marika tädi oli ema õde.

Mina tean selliselt: 1825. aasta Jaan Loddil oli kaks abielu, tal olid nendest pojad Hans (1851–1927), Jaan (1857–1937) ja Otto. See 1857. aasta Jaan oli ka kaks korda abielus. Tema esimese abielu tütar Maria abielus Pearo Tellisbergiga (eestistatud Tellismäe) 1903. aastal, läksid Tallinnasse. Selle abielu tütar Lonni Uuetalu ongi Marika ema. Seega Marika on Lodi Jaani onutütre tütre tütar.

*

1997. ja 1998. aasta kirjadest:

Eile oli vabariigi aastapäev ja vastlapäev ühel päeval. Ilus päikesepaisteline ilm oli. Mäletan lapsepõlvest, et Võidupühal paistis alati päike ja vast-

lapäeva aegu oli vastla sula. Peale sula muutis külm lumehanged kõvaks ja tõi veekogudele selge ja libeda jää. Kaaruka külas heinamaal oli Tuiga oja, kus talvel sulaga kogunes vesi ja külmetades tekkis ilus, libe jää. Sinna oli tehtud karussell, mis ringi käis ja kuhu sai pika lati külge seotud kelgud. Suuremad lükkasid karusselli käima ja väiksemad istusid kelkudel. Kui olid ikka tugevad lükkajad, siis läks ka kiireks sõiduks küll, ikka ringiratast. Juhtus sageli ka kelkude ümberminekuid, ringist väljasõite ja neid kilkeid ja hõiskeid oli kogu küla täis.

Vastlapäeval sõitsime reega ka Lodi talu juurest alla Miku ja Kassaka (nüüd Käeni) vahelt. Tegime reele veel riidest purjed peale ja siis istusime reele neljavõi viiekesi. Tuul oli tagant ja regi läks liikvele suure hooga. Sõitsime üle tee ja poolde heinamaale välja. Mäest allasõit oli küll mõnus, aga ree tagasivedu mäest ülesse ja veel vastu tuult nõudis jõuvarude kasutuselevõttu.

Ka Roosna-Alliku koolis organiseeriti vastlapäeval liulaskmisi kelkude ja suuskadega. Sõjaajal ja peale sõda polnud müügil selliseid häid suuski, nagu nüüd on. Igal õpilasel ei olnud ka oma suuski. Koolis olid mõned paarid ja nendega said kõik õpilased sõita. Kui ühed olid ringi ära sõitnud, anti suusad teistele ja need läksid jälle ringile. Õpetaja märkis ka sõiduaega ja toodi välja ka esikoha saanud õpilane. Võistlused ikka võistluste moodi.

See oli peale Tallinna pommitamist 1944. aasta märtsis, kui tulid linnainimesed maale sõja eest ära. Siis tuli kooli ka Tallinna koolidest õpilasi. Mäletan tütarlaps Heljat ja tema venda Toivot, kes olid head suusatajad. Meie, maalapsed, vaatasime ja imetlesime nende sõiduoskust ja kiirust. Kui nemad mäest alla

sõitsid, siis lumi lendas ja poisid hüüdsid: „Tee vabaks, linnavurled tulevad!“

Ehk küll ilusat libedat jääd oli külluses, oli uisutajaid vähe. Uiske müügil ei olnud. Hiljem hakati ka neid ise meisterdama. Meie Heino tegi ka uisud ja õppis uisutamise selgeks.

Maal talverõõmude hulka kuulusid ka ree- ja saanisõidud. Talumehed võtsid koolilapsi ja küla poole minejaid reele sõidule. Seda toredam sõit oli veel siis, kui keegi noort hobust välja õpetas ja sõidutas. Mäletan ühte külma talvepäeva, kui koolist koju läksime ja järsku nägime, et küla poolt tuleb üks lumepilv sõiduteel. Kui sõitja lähemale jõudis, oli see meie papa, kes sõidutas noort hobust. Küll see noor hobune jooksis galoppi ja vahest kahel tagumisel jalal. Papa võttis siis koolilapsi peale nii palju, kui meid seal kambas oli, et regi raskem oleks. Meil käskis papa vagased olla, mitte naerda ega kilgata, et hobust mitte erutada. No see oli alles sõit!

Vaata, niisugused olidki maalaste talverõõmud mõeldes tagasi kaugetele aegadele.

*

Kaarukas Murikse talu on kadunud. Hoonetest on järgi ainult ait, mis majandi aegu remonditi ja väikeseks elumajaks ehitati. [Tänapäeval Saare-Jaani talu maa peal. – J.U.] Murikse talu peremees Jaan Patt elas üksinda, pidades teenijatüdrukuid. Viimati oli Saaremaalt üks naine kahe tütreaga. Tüdrukud käisid Roosna-Allikul meiega koos koolis. Oli sõjaaeg ja Jaan oli juba surnud. Metsavennad olid metsades. Oli heinaaeg. Pidasime koplis küünis lõunat, kui käis kaks heledat püssipauku. Järsku hakkas nutt ja karjumine: „Lodi rahvas,

tulge appi!“ Murikse heinamaa oli meie heinamaaga kõrvuti. Jooksime välja nende heinamaale ja heinakaarel lamas tüdrukute ema surnuna. Keegi tulistas põõsast. Õeldi, et laskja oli Mätliku Sass. Vist oli kellelgi hirmu, et teenijatüdruk tütardega jääbki Muriksele, ja nii kõrvaldati talu eest hooldaja. Peale seda lahkusid ka tütreid Kaarukast ja nii lõppeski Murikse rikka talu eluring.

*

1998. aasta kirjast:

Lootsime ikka, et Heino leiab uue naise ja tema elu kodukohas läheb kõigiti hästi edasi. Ta elas 13 aastat peale ema surma üksinda Kaarukas Lodil. Ei leidnud uut naist ja maja hakkas lagunema. Katus jooksis läbi, eestuba ja koda olid märjad, kui sadas. See oli 1979. aasta sügisel, kui ostsin enda töö juurest eterniitplaadid ja 17. novembril 1979 viisin nad Kaarukasse. Jõngupäärna Sete ja Juku olid head ja aitasid need mul maha laadida ja kanda rehetuppa. Järgmisel suvel võtsime kõik korraga puhkused – Jõgeva rahvas (*s.t öde Ilse mehe ja lastega*) ja meie Peetriga (*Helmi mees*) ja läksime vana maja kallale raginaga. Enne, kui sa katust tegema hakatud, tuli maja esiküljest vahetada alumised palgid, mis olid mädanenud. Oss (*Ilse mees*) oli hea hooratas ja eks me olnud kõik 20 aastat nooremad. Meil ei olnud veel kellelgi autot. Käisime bussiga ja vajaliku materjali sai Peeter tuua oma tööautoga. 1980. aasta suvel saime seina parandatud, uued aknad ette ja katuse peale. Vana pilpakatus jäi alla. Paar aastat hiljem tegime uue korstna ja pliidi soojamüüri. Heino ise oli meister ja tegi pliidi ja soojamüüri valmis. Heino tegi veel väikese pliidi ja soojamüüri oma tuppa, siis ei olnud vaja

kütta talvel suurt kööki ja soe jäi kõik ühte ruumi. Nii päästisime vana Lodi maja. Aia, mis oli rohtu jäänud, niitsime ja kaevasime põõsaste ümbruse, tegime korda lillepeenrad ja õuele juurviljamaa. Kui Heino enam tööl ei käinud, hooldas ja kastis peenraid. Nii oli temal ka tegevust ja väike kohustus. Katsume nüüd edaspidi ka ikka Lodi maja õue ja aia korras hoida, kui seda oleme kord hakanud hooldama.

Küll see Heino surm oli ja on väga raske lugu...

Ilse Oss on nüüd juba kolm aastat surnud ja alles nüüd saab sellele rahulikult mõelda...

*

2000. aasta kirjast:

Tuleval suvel tahame Lodi elumajale vajaliku remondi teha. Maja tagumise seina kolm alumist palki on täiesti mädanenud. Tahame need välja saagida ja laduda uuesti Narva plokkidega. Need plokid on juba ostetud ja ladusime rehealuse müüride vahele. Karjaaru kuusemetsast laskisime sellel talvel teha puhastusraiet, saame siis küttepuid ja veidi ka prusse ja laudu. Tahame majale voodrilauad peale lüüa ja välisseinu soojustada. Sellel majal ei ole laudvoodrit peal olnud. Küll seda kõike jõuame teha, kui ikka tervist oleks...

*

2000. aasta kirjast:

Tahaks küll, et Kaaruka pritsikuuri korda saaks. Kolhoosi ajal tehti sinna vahesein vahele ja kasutati seda väetisehoidlana. Kõik lõhuti ära, aga kordategijaid pole kusagil. Vald peaks aitama nüüd neid vigu parandada. Eks külarahvas aitab ka, kui ühistööpäevale

kutsutakse. Kaaruka külavanem on noor ja energiline naine [Malle Rooba – J.U.], mõtlen, et küll ta asja käima paneb, kui ilmad soojemaks lähevad. Rahvas tuleb kokku kutsuda, küll siis on ka tegijaid. Kui talumaade tagasisaamise küsimus on juba korras, siis võiks mõne tihumeetri palki või lauda küll anda pritsikuuri remondiks, ega muidu saa teha põrandat, pikka lauda ja istepinke. Seal oleks siis hea kokkutulekuid korraldada, suur ruum, lõkketule ase ja liikumiseks ruumi.

Nüüd on Lodi talu maadega kõik korras, jääb ainult arvata, kui suured maksud peale pannakse. Põllumaa anti Tabani Reinule kasutada. Oh seda talude tagasiandmist, üheksa aastat võttis aega. Kolhoosi võeti kõik ühe päeva jooksul.

Nüüd hakkame varsti jõulupühi pidama. Aeg läheb kiiresti, alles oli suvi.

*

Jõuludest 1930-ndatel

Ikka-alati mõtlen lapsepõlve jõuluajale. Nädal enne pühi algasid pühadetoimetused. Papa käis veskil jahu, nisupüüli ja linnasejahu jahvatamas, millest tehti koduõlut. Tapeti siga ja tehti verivorste, sülti ja värsket seapraadi. Ema keetis alati hapukapsaid hanelihaga. Mäletan, kui Kassaka tanta oli jõuluõhtul meil ja ema pakkus tantale kapsaid ja haneliha, et ta veel võtaks. Tanta sõi nagu lind, vähekene kapsast ja liha. Ma ei saanud aru, miks tanta nii vähe sõi, oleks võinud rohkem võtta, nii head jõulutoidud kõik. Nüüd saan aru, miks tanta oli süües ettevaatlik, ta teadis, et kõht hakkab vaevama, kui on üle söödud neid rasvaseid toite. Ega siis olnud selliseid rohtusid, mis seedimist aitavad kergendada.

Käidi jõululaadal ja toodi komme ja piparkooke ja lastele jõulukinke. Olime kaunis väikesed, kui jõuluks toodi väga ilus nuku pea, küll ta oli ilusa näoga. Sellele oli siis hiljem vaja kaltsudest teha kere, käed, jalad. Kui see meile kätte anti, oli meie rõõm suur. Panime selle nukupea tahatuppa kummuti sahtlisse ja käisime siis tihti teda seal vaatamas. Ükskord ei tea mis asi tema alla jäi, et see pea kõrgemale jäi, ja kui sahtli kinni lükkasime, läks pea krõbinal katki. Küll meil oli kahju ja nuttu kui palju. Sannu oli selle nuku nimi.

Pühade ajal käis meil ka Vaadu Villem (*Rooba*) ja Leida lastega. Siis olime juba suuremad. Mäletan, kuidas suur kuusk oli suures toas, küünlad küljes ja inglil piltidega pikad kompvekid riputasime kuuseheiteks. Vaadu Leida seisis suure toa uksele ja lõi käsi kokku ja ütles, et see on nagu taeva jõulupuu.

2002. aasta kirjast:

Mäletan, kuidas oli vanasti maal jõuluelne nädal. Koristasime toad, sahvri ja kõik kõrvalruumid. Kõõgikapi ja sahvri riulitele panime valgeid pabereid, mille servadele lõikasime sakid. Papa käis veskil, tehti koduõlut, tapeti siga, keedeti sülti, küpsetati saia... Jõulu ajal käis meil alati Miku rahvas. Oli ju tore väikestele lastele jõuluvana teha ja nende rõõmsaid nägusid näha. Mikul oli toruga grammofon ja gaasilamp. Küll oli meie suur tuba valge, kui see lamp põlema pandi, ja tuba oli täis ilusat muusikat.

Mäletan Miku tädi väga hea ja abivalmis inimesena. Ei mäleta, et tädi ja meie rahva vahel oleks olnud mingisuguseid ütlemissi või pahandusi. Tema oli oma loomult tagasihoidlik, mitte käriinal ütleja. Mäletan tädi, kui ta oli väga kurb. See oli siis, kui ta Kaarukast pidi ära minema Valastisse ja tema kodu –

Miku – võeti ära ja anti uusmaasaajale. Kokas Lillile, kelle talumaad võeti Tapa lennuvälja alla. Tädi istus meie rehealuse seina ääres ja vaatas Miku poole ja nuttis. Temal oli nii kahju oma kodust ja suurtest paplitest ümber hoonete. Vihma hakkas sadama ja tema ikka istus õues. Kutsusime teda tuppa.

Meie ema rääkis, et nemad Miku tädiga vahetasid lillejuurikaid ja puude võsusi. Need punased pojengid, mis meie aias õitsevad, on Miku tädi juurikatest kasvanud. Ema oli võtnud paar juurejuppi ja tädi oli ütelnud, et ema rohkem võtaks, millal sellest vähesest õit näed. Nii et on ilusad mälestused tädist.

Mikul oli kollaseid sügislilli, mille kohta minu ema ütles, et need on vanaema lilled. Ja nii ongi minu jaoks sügisjorjenid „vanaema lilled“. Vanaema olevat lilli saanud mõisa kärnerilt.

2003. aasta kirjast:

Väga raske aeg oli. Peeter suri... Abielu kestis 48 aastat.

Peeter soovis, et meid maetaks Järva-Jaani surnuaiale. Temale meeldis Järva-Jaani surnuaed – ilus vaikne maa-surnuaed. Nii me teemegi. Meie lapsed käivad seal ikka.

Ka sel aastal aitasid Aimarit Miku Aino ja Otto.

*

2001. aasta kirjavabetest:

Varsti on kevade käes ja vaja maale minna maad kaevama, peenraid tegema ja kartuleid panema, selleks ajaks peab tervis korras olema. Aimar käis talvel mitmel korral. Tänu taevale on maja ukseid, aknad terved ja kurikaelad pole sees käinud. Tahame 26. aprillil autoga maale minna ja kevad-suvise hooaja avada. Panin lilleseemned lillepottidesse ida-

nema, et kasvatan ise taimed maal aeda istutamiseks. Nüüd on taimekesed 4-5 cm pikkused. Kannan neid iga päev rõdule päikese kätte ja õhtul jälle tuppa tagasi.

Kevadel, 4. mail viis Aimar autoga mind üksinda maale. Peeter oli haige ja tema ei saanud tulla. Olin maal 15. maini. Miku Aino ja Päärna Aili käisid mind vaatamas ja aitasid üht-teist teha ka.

Saime abilisi ja maja harjalauad said lõõdud. Peeter suvel tegi need valmis.

Tabani Rein tõi meile õue-aiamaa äärde koorma sõnnikut. Kärutasime seda aiamaale ja lahutasime laiali. Miku Ott[o] lubas meie maa ka ära künda, kui oma kartulimaad kündma hakkab.

Roosna-Allikule, endiste karjalauade hoonetele on ehitatud tootmis-kompleks Eesti ja Norra ühistööna. Sinna pidid tulema karjalauad 600 lehmale, oma tapamaja ja veel muid tootmishooneid.

*

2002. aasta kirjavahetusest:

Peetril oli mitu operatsiooni.

Tänavu olid lapsed meil abiks ja see töö (*kartulivõtt*) ilusa ilmaga mitmekesi oli lausa lust. Lõpetasime Heino toa remondi ka ära. Panime uue papi seina, tapeedi ja värvisime põranda. Nüüd head värvid, jäi ilus läikiv põrand. Panin aknale uued kardinaid ja lauale valge lina, tuba nüüd ilus nagu saksakamber. Miku Aino käis meil, oli küpsetanud head kooki ja head napsu oli ka kaasas. Istusime siis ja meenutasime möödunud suve. Ott käis ka meid vaatamas, kui panime kartuleid kottidesse. Nemad olid jahil käies põdra lasknud ja selle vorsi-tiks teinud. Tõi meilegi suure lati põdravorsti. Väga hea vorst oli. Ott lubas künnitöö ära teha. Ott käib (*sügis-talvel*)

koeraga jalutamas ja teevad tiiru ümber meie maja. *Kõik ukсед-aknad on terved.*

*

2004. aasta kirjavahetusest:

Tänavu kevadel ma enam põllule kartuleid ei pane. Pole vaja vanal inimesel nii palju kraapida ja neid rohida. Juurvilja ka panen vähem maha. Plaanid on toredad, eks näi, kuidas need kõik täide lähevad.

Käisin maikuust alates Kaaruka ja Tallinna vahet. Vahel viis Aimar mind autoga maale ja vahest läksin bussiga. Minu jalad on tänu taevale head olnud ja Alliku maa polnud raske käia. Mitmel korral ootas Miku Aino mind Alliku poe ees rattaga, kui ta teadis, et ma tulen bussiga.

Linnas oli see olemine veelgi raskem, maal hakkasin aga tööle, kevadel peenraid tegema ja lilli istutama ning hiljem rohimine ja niitmine õuelt ja aiast. Ei jõua enam vikatiga niita nii palju. Ostsime muruniiduki. Aimar käis õuet niitmas, mina niitsin aiast põõsaste vahelt vikatiga. Mina ei saanud muruniidukit käima, aga nüüd juba oskan käima tõmmata. Ma olin isegi tragi, värvisin ära kõik aknad seest- ja väljaspoolt, maja ukсед väljaspoolt ja kõõgi põranda helepruuniks. Enne oli tumepruuni värviga värvitud ja eks see oli osaliselt ka kulunud juba ja tegi selle põhjapoolse kõõgi pimedaks. Nüüd on väga ilus hele ja köök kohe suurem ja valgem. Välisuksed said samuti sama värviga helepruuniks. Majaesine läks kohe rõõmsaks ja uueks.

Miku Aino ja Ott peavad Lodil silma peal, teevad naabrivalvet.

*

2008. aasta kirjavahetusest:

Mina olin möödunud suveni väga tragi ja energiat kui palju. Paaril korral tuli Miku Ain mulle abiks ja niitis õue ja lillepeenarde vahe. Ain on väga tore ja abivalmis noormees. Tänavu olen terve poolest vilets. Mul on suurt uudist ka. Aimari tütre Mirjamil sündis tütar. Tema nimi on Grete. *Aimar vahetas töö- ja elukohta.*

Miku Ain töötab ka ehitusel ja möödunud suvel võttis töö juurest puhkust ja tegi Miku majale suure remondi. Nüüd kestab Miku maja veel 100 aastat. Seinad on soojustatud seest ja väljast, väljaspoole löödud tuuletõkkeplaadid, uus katus, uued aknad, magamistoale tehti vahe vahele – nüüd kaks parajat tuba, uued tahveluksed, kööki uus põrand ja seinad löödud 20 cm laiuste vineerimitatsioonliistudega. Väga ilus...

Lodi maja katus on veel korras, aga üks pea soojustuse panema jm. Pole ju jõudu, et ehitusmehed tellida ehitustevõttest. 10 aastat tagasi mõtlesin, et jõuame rohkem teha, aga nüüd vanadus ja haigus võtavad kõik suured plaanid väiksemaks.

Kaaruka küla elab aktiivset elu. Küla seltsimajas on üritusi, naabrimees pidas seal sünnipäeva ja vallajuhid toovad sinna külalisi. Eks suvel ole külas elu aktiivsem, talvel vaiksem.

*

Ilse Lodilt:

Gunnar Aarma raamat „Saada õnnelikuks“ (1996) – seda lugesin ja kirjutasin palju endale teadmiseks. See on raamat, kuidas ise end ravida ja teisi. Kuna minu Ossil avastati 2 aastat enne surma, et tal on ravivad käed, siis oli see Aarma raamat väga huvitav. Tundub, et ka meie lastel on seda. Kui mul

on jalas krambid, tuleb paneb käed peale ja valu läheb üle. Mäletan, kui Lodi papa rääkis alati, et miks küll ei õpetanud tema isa, või oli see veel isaisa. Olnud nii, et hobune läinud rakendades aistevahel märjaks, aga „Tata“ toonud leiba ja hobuse ees midagi teinud. Hobuse kõrvad läinud kikki ja asi saanud korda. Seda palju kordi kodus räägiti, et miks küll nõnda salajaseks seda peeti.

Mulle, 10-aastasele linnaplikale usaldas Lodi papa oma hobusega põllu rullimise. Enne rääkis hobusele midagi, kõõgjaknast jälgis seda tööd. Küllap olid Lodi mehed hobulausujad.

*

Lodi Hansu noorim poeg Hans (1879–1956) labkus kodust tsaariajal, teenis Poolas ratsaarmees, töötas Liigvalla mõisas kutsarina, abiellus seal, rajas asundustalu. Hansu peres oli 4 last. Ainult tütre Helene-Elisabethil (abiellunult Pärn) on järglane – Maie Pärn. Maie hoolitseb vanaisa rajatud koba eest. Hansu pere hauaplats on Koerus.

4. Enn Rooba meenutusi

(kursiivis Reet Espe kommentaarid)

Enn Rooba on minu tädipoeg. Ta abiellus Kaaruka Lepiku talu noorima tütre Eili Tammeraidiga. Tammeraidid olid kuuüditatud 1949. aastal. Enn elas 1936–2017, lapsed elavad Tallinnas, ka Eili (1942). Talu tagastamisest kasutasid metsa.

Enn Rooba kirjavahetusest:

Arvan, et Lodi hobune Noora („villaste valgete sokkidega“) võis olla Lodi täku Nordeni järglane. Nordeni isa oli vist Rootsist imp. ardenn Neptun of Astra, võimalik, et see oli Joh. Kallasmaa käes. Nordeni varss oli ka Kaaka Luuna ja Lepiku Naanu.

Nüüd ka Takkamäe vanamehel (*Enn!*) on traavel, must nagu kunagi Kaaka Leili, ka nimi on sarnane – Aili, sündinud Rootsis Bolsky kasvanduses. Nagu kunagi Kallasmaa Juhani, on minul tõuseltsi täkk pidada, tori tõus üks võimekamaid – Ailur.

Minu kosjatäkk oli Helaat, Viljandist (*seal oli hobusekasvatustsaam*) Valastisse toodud. Ta oli tori tõus üsna tähtis. Ta on sündinud Põltsamaa kandis.

Pärast 54 aasta möödumist ööbisin Mikul. Käisin Lepiku metsast (*Eili oma*) palke vedamas. Hobune oli öösel Miku tallis nagu muistegi.

Suusõnaliste pärimuste järgi:

Roosna-Alliku mõisas oli 2 talli: sõidu- ja tööhobuste tall. Sõiduhobused olid rakendushobused (rohkem oma tarbeks) ja ratsahobused (rohkem müügiks). Sajandivahetusel oli sõjaväele ratsahobuste müük mõisnikel hea tuluallikas. Roosna-Allikult viidud Peterburi hobuseid vankri taga, kõigil tekid seljas, et säiliks kaubanduslik välimus. Ratsahobuste tõutäkk nimega Artegan oli arvatavasti täisvereline idapreisi või trakeeni tõug. Väga kuulus ümbruskonnas olnud rakendushobune sõidutallist, täkk Rufus ehk rahvasuus Alliku Must. Kirjelduse järgi võis ta olla norfolki tüüpi või selle ristand. Ta olnud haruldase traaviga, väga vastupidav. Ta olnud paruni lemmikhobune. Teda kasutati paarituses väga palju, tema mõju ümbruskonna hobustele oli suur.

Minu ema Eliselt:

Otto Lüdi (Miku Otto) oli ka hobuseparisnik: ostis odavalt, müüs kallilt hobuseid, kasvatas varsa suureks, müüs ära jne. Lootis teenida koha väljaostmiseks ja tütarde koolitamiseks raha, ka rendirahaks. Kord olnud Ottol must

hobune, väga hea. Parunihärra näinud ja tahtnud osta. Otto esimest hinda pidas kõrgeks. Kaup jäi katki. Teine päev näinud Otto eemalt, et parun tuleb, hoiatanud koduseid, et teda ei ole kodus, kui küsitakse, roninud lakka ja kuulnud härraga õuel peetud juttu. Härra öelnud, et ärgu Otto Musta kellelegi teisele müügu, öelnud oma uue, kõrgema hinna, lahkunud. Otto oskas nüüd natuke hinnale juurde küsida. Härra ostnudki Otto pakutud teise hinnaga Musta ära. Kas see oli sama Alliku Must, ma ei tea, kuid usun. Vanaisa Otto suri 1918. aastal mingil veovooriga käimise järel. Rikkaks ta ei jõudnud saada, oli surres 48-aastane. Lesk Liisa ostis koha välja 1934. aastal. Tütred aitas koolitamisel poolõde Anna, gümnaasium jäi neidudel lõpetamata, majanduslikel põhjustel.

Enn Rooba ajakirjas Oma Hobu (2013, nr 3):

Et parisnike äris püsida, pidi hobuseid hästi tundma, pidi olema ka majanduslik baas, kus hobuseid pidada. Kesk-Eestis ja selle ümbruses olid alati suured hobuste laadad. Järvamaa mees- tel oli tavaline käia Rapla, Rakvere, Põltsamaa või Viljandi laatadel. Kui osteti laadalt hobune, kes oli lahjavõitu, toodi ta koju, söödeti mõni aeg paremini, siis üritati kallimalt müüa. (*Ka Ennu isa.*) Isal olid laadal alati kaassas kammid, harjad, lambarauad. Kui olid moes harilakad, lõigati lakk ja saba vastavalt, hobune puhastati, rakendati oma korralike rakmetega saani või kaariku ette, söideti veidi, näidati hobust. Laatadel toimus ka igasuguseid pettusi.

Meeste juttude teema oli hobustest. Kui vanatädi Leno Lüdi (abiellunult Puddini, eestistatult Kallasmaa) tuli isakoju Mikule külla, siis mees (Kustase poeg) Juhani Puddini ja hiljem nende poeg Johannes Kallasmaa käis ka Lodi meestega juttu ajamas ja oma hobust

näitamas. Nad elasid Rakvere mail Tõrmas. Johannese vend Eduard-Ottomar oli nõukogude ajal Rakvere rajooni peaveterinaar.

Hobustelood jooksid läbi põlvkondade. Täna seks on nemadki linnastunud inimesed.

Muide, oboemängija Rivo Kallasmaa on Leno pojapoja pojapoeg. Vanaisa Ilmar Kallasmaa jutu järgi olid pojapojad Rivo ja Ivar Rakvere poistekoori liikmed noortena. (Ka vanaisa õe Leno mees kasvatas hobuseid.) Mina olen vaid Ilmariga kohtunud. Ema jutudes kõlas nimi Rakvere-Hilda. Otsimise tulemusena jõudsin Kallasmaani. Seejärel meenus, et mu isa August nimetas orkestritest rüütelikes Johannes Kallasmaad Rakverest, see oli Ilmari isa. Ilmar oli kooliajal TPI-s elanud tädi Hilda (Veber) juures Nõmmel. Ilmar on 1933. aastal sündinud. Tema isapoolset sugulust teadis vähe, vanaema Leno oli ka ammu (1919) surnud. Elus tihti on emapoolne sugulus tuttavam, emad on jutukamad. Lodil oli Ilmar lapsena käinud. Mul on kirjavahetuskei katkenud ja ei tea, kas Ilmar on eluskei enam.

Järva Teatajast:

Tädi Anselma lastest oli Enn viimane hobuseid armastav-kasvatav mees. 1986. aastal ostis Enn Seinapalust Takkamäe talukoha, ise elas Tallinnas perega. 1992. aastal kolis maale. Ta kasvatas ka hobuseid, käis võistlustel Toris.

2005. aasta Tori kõige kiiremad ringid tegi vanemate hobuste kolmevõistluse (sammu ja traavi sõit ning raskuse vedu) Enn Rooba hobusel Armas. Et täkk Armas pole puhtatõuline tori hobune, võistlesid nad väljaspool arvestust. Kohtunikelt sai Rooba eriauhinna hobuse parima ettevalmistuse eest.

Enn mitte ainult ei võistelnud, vaid läbis kummiratastega vankriga ligi 80 km Paide külje alt Seinapalust Torisse. Armas oli esimene puhtalt Ennu oma plaani järgi aretatud hobune: „Valisin vanemaid hoolega. Isa on Ailur, üks

juhtivaid tori täkke, kannab flingerti liini, tema pojad võtavad hästi õppust. Ema on väike must traavel Aili mu oma karjamaalt.“ Tal on olnud Takkamäel 3 hobust. Ennu ütlust mööda pärinebki tori hobune traavlitest.

Ennu esivanemad on alati hobuseid kasvatanud ja juba poisikesena kuulas ta jutte, läks isale appi töös hobustega. Enn abiellus Kaaruka Lepiku talu tütre Eili Tammeraidiga. Eili ja pere olid küüditatud. Ka Eili pere ei võtnud tagasi elumaja. Seal elasid teised.

Enn Rooba kirjavahetusest:

Vanapapa Hans Loddi poolvend Otto oli Esimese maailmasõja ajal Austrias sõjavangis, oskas saksa ja vene keelt. Austrias olnud ta talus töö. Lodi Otto oli keskmist kasvu, hästi tugeva kehaehitusega, rahuliku tasakaaluka iseloomuga. Kunagi ei joonud end täis. Elas Valastis väikeses majas. Nüüdseks surnud, järglasi ei ole.

Valastisse Unga tallu 1861. aastal asunud ja sinna jäänud Lodide elust on mõningat teavet. Lodi Helduri poeg Peeter Lodi oli osanik Kaaruka kõrvale norrakate abiga rajatud piimatootmiskompleksis. Helduri abi-elus õde läks sõja ajal ära. USA-s elas Eestis käimise ajal. On järglasi.

5. Gustav Murikse kohta

(kursiivis Reet Espe kommentaarid)

„Paide spordialmanab“ (1964, lk 75):

Vanema põlve sportlastest tuleb märkida Kaaruka küla meest Gustav Murikse't. Räägitakse, et Gustav Murikse juba noorukina, kui oli tallipoisiks Roosna-Alliku mõisas, paistnud silma tohutu rammu poolest. Vabal ajal armastanud ta harjutada mõisa raudrullidega, mängides nendega nagu

pallidega. Kord käskinud valitseja tal hobuse ette rakendada ja mõisa õuelt kaks 500-vedrust viinavaati vabriku juurde viia. Gustav Murikse lõõnud vaatidel prundid eest ära, ajanud pika puu neisse otsapidi sisse ja viinud vaadid seljas poole versta kaugusel asuvasse vabrikusse. (1 verst = 1,07 km.)

Hiljem, kui Gustav Murikse oli teinud lähemat tutvust maadluskunstiga ning laadamatil mõnegi turjaka mehe oli õlgadele pannud, kutsuti teda võistlema Peterburi. Kuigi maapoisil oli võistluskogemusi vähe, ei lasknud ta end elukutseliste „knihvidest“ alt vedada. Ta seljatas suurema osa vastastest ja sai autasuks 100 kuldrubla. Müntide sära ja kerged võidud ei suutnud teda siiski meelitada valima sporti endale elukutsuks, vaid „Kaaruka Kustas“ pöördus tagasi oma maatöö juurde, katsudes rammu edasi vaid ajaviiteks.

7. veebruaril 2002 ilmus Järva Teatajas Gustav Muriksega intervjuu „Saatus hoiab leplikku inimest“, autoriks Signe Kalberg. Murikse elas 17. 12. 1912 – 28. 8. 2004 ja on maetud Tapa kalmistule.

6. Väljakirjutusi vallakohtu protokolliraamatust 1868–1873

(kursiivis Reet Espe kommentaarid)

1866. aastal jõustus uus vallakohtu seadus. Vallakohtu koosseis oli 3 inimest: 1) mõisniku määratud (kirjutaja), 2) peremeeste poolt valitud, 3) sulaste poolt valitud.

Tädi poeg Jaan Rooba olevat mingil ajal Valasti koolimaja (ka vallavalitsus) pööningult koristamisel leidnud kohturaamatut – „Roosna Halligo walla prutto kooli ramat. 1868–1873“. Jaan luges ise, andis teistelegi lugeda (Enn Rooba, Villu Rooba, mina). Ma soovitasin anda ajalooarhiivile. Ei ole edasist uurinud – kas on Paide

muuseumis või Tartus-Tallinnas. Mina ja Villu saime selle Ennult.¹ Mõnda tuttavat nime kohates tegin väljakirjutuse.

*

Sel 13. jaanuaril 1868 olli koggokonna kohhos koos.

Pea kohtomees Jakob Jaansoon, kohto kõrvamees Jurri Puddineer, kohto mees Hants Tampärk. Kirjutaja Jakob Jaansoon.

Kogokonna kohto ette tuli Andres Kotkas ja kaiwas et Jõulo keskmise pühha öösel Karroga küla wahel need kolm meest Jaan Proso ja Maddis Sibbulas ja Mart Tuikats Hobbosega on sõitnud ja teda ka peale wõtnud ja pärrast mahha lükkanud ja Mart Tuikats tedda karwust kinni wõttis ja temma karwo hea käppa täise peast ärra kiskus ja weel hooba peale andis. Seda tunnistas Jaan Proso ja seald läinud Mikko Tuppa seal weel Mart Tuikats selle Andres Kotkale kaks korda kõrwa ärra lõõnud, sedda tunnistab Rein Paalpärk kes sedda peald näggi kohos kutsus Mardi ette ja küsis seda luggo järrele? Mart ei wabantanud ennast selle eest ühti tunnismeeste wasto ja se temmal nenda kui wassin pea läbbi on tulnud.

Kohhos mõistis perremehhe Hobbo kellega Andres Kotkas omma pea pärrast Paide Tohtre jures käis, ühhe päewa maksab Mart Tuikats 50 koppik ja sai 15 hoop witso.

1 Käesoleva raamatu koostamise ajal (2019) asub see raamat füüsiliselt Järvamaa Muuseumis ja ootab digiteerimist (kohaviit PM 4478 ArD 1460). Järgnevaid katkeid ei ole originaaliga võrreldud. Eesti Rahvusraamatukogus on hoiul „Roosna Halliko walla protto kolli raamat. 1873[–1884]“, see on digar.ee kaudu täismahus digiteerituna kättesaadav ja allalaaditav. – J.U.

Sel 13 Jaanaril 1868
Pea kohtomees Jakob Jaansoon
kohto kõrwamees Jurri
Puddineer + + +
kohto mees Hants Tampärk + + +
Kirjutaja Jakob Jaansoon

Miku (praegu Vainu) talu on tee ääres, peres oli ikeka külalisi. Madis Sibul oli perenaise Anni onu. Mart Tuigatsit peeti üldiselt riinkukeks.

*

Veel 13. jaanuaril 1868 arutatud (edasised kaks väljavõtet tänapäeva eesti keelele lähemaks redigeeritud):

Kogukonna kohtu ette tuli Hants Kaalan. Kaebas oma vana peremehe peale, keda enne oli teeninud, et see tema palga kuue kinni peab ja kätte ei anna. Kohus kutsus selle vana peremehe Hants Roobaali ette ja küsis seda lugu järele. Tema vastas, et tema sulane Hants Kalaan kesksuvel, kui kõige pikemad päevad olid, ühe omasuguse sulasega, kes külas elas, pootretsiku [podrätšik = tööettevõtja, ehitusmeister] juurde puusepa tööle ühte hoonet tegema läinud, kes kaheksa rubla Hantsule palka lubas. Aga Hants tema juures rohkem kui ½ kuud ei olnud. Hants peab selle eest peremehele neli rubla tooma. Aga ei ole toonud, podrätšik jätnud võlgu.

Kohus mõistis, et Hants Kalaanil on õigus podrätšiku peale kaevata ja 4 rubla välja nõuab ja peremehe kätte annab ning siis peremees temale kuue kohe kätte annab.

Protokollil algus ja lõpp nimedega on samasugune, kui celmisel. Sulaste palkamisel lepiti peremeestega kokku, et osa tasust koosneb riietusesemest. Hans Robal oli Lodi peremees 1861–1870.

*

9. märtsil 1868. aastal oli kogukonna kohus koos. Kohtu ette tuli Jurri Lüidi, kes kaebas nende kolme mehe peale: Juhan Kolles, Jakob Kolles ja Ado Meier. Nemad kolmekesi Laamanni saarest tema heinaküünist ühe koorma heinu ära varastanud, koju toonud ja üles laudalacka pannud, kus need kaks päeva rahulikult olnud. Kuni Jürri Lüidi need nägijate ja kuuljate läbi üles otsis ja kätte sai. Kohus kutsus need kolm meest ette ja küsis seda lugu järele. Nendel ei olnud selle peale midagi vastu öelda. „Mis tehtud, see tehtud, armuline kohus tehku, mis tema tahab,“ see oli nende vastus.

Kohus mõistis, et heinad toovad nemad ilusasti Jürri Lüidile tema koju. Ja selle otsimise vaeva eest ja ka selle eest, mis teele pudisenud (ehk kahjoks läinud) temale 3 rubla hõbedat. Ja igalt mehelt 2 rubla trahvi kohtu laekasse, mis kokku teeb 6 rubla. Seega oli asi lõpetatud.

Järgnevad allkirjad. Jüri Lüidi oli Rakaaugu (Rakke) talu peremees, minu vana-isale vanaonu.

*

17. juulil 1871

Kohto korra pärrast olid Alliko Walla kohtosse kokku tulnud

kohto wannem Märt

Arjapea + + +

kohto käemehhed Pärtel

Rooba + + +

Kustas Puddineer + + +

Ette tulli Kaaraka külla koolmeistril Mihkel Rootsi käest kaebtuse kirri, kus sees üllewal seisis nende laste nimmed kes sell talwel pailo päewi ärra olnud ja mitte koolis polle olnud nenda kui

neile oli arvatud koolis käija, päewad ollid kirja sees ülles pantud ja rahha trahwi pääwa peale ärra mõistetud 5 koppik päewa eest, walla kohhos sedda wälja pärib.

Katta Rüitel Antso tüttar trahwi 1 Rubla 7 koppik.

Ans Murrikse Mardi poeg trahwi 50 koppik.

Kustas Marri poeg Puddineer 5 witsa hoopi.

Jaan Rooba Antso poeg 5 koppik.

Jaan Sotnik Marri poeg 8 witsa hoopi.

Madli Murrikse Mardi tüttar 45 koppik.

Pärtel Waadam Pärtle poeg 5 koppik.

Trahwi tulli ülle pea 2 Rubla 75 koppik.

See raha sai kooliwannema Hans Awiko läbbi Järwa Jaani kirriko õppetaja kätte.

Kohto wannem Mart

Ärjapea + + +

kohto käe mehhed Pärtel

Rooba + + +

Kustas Puddineer + + +

kirjotaja Jakob Jaansoon

Wälja pärritud sel 24 Jullil 1871.

*

24. juulil 1871

Kohto korra pärrast ollid Alliko walla kohtosse kokku tulnud [*kohtu wanem ja käemebed*]

Kohtuasja sisu tänapäewa eesti keelele lähemaks redigeeritud.

Kohtu ette tuli mõisawalitseja, kes ütles, et tahab oma valla peremeestega, kelle nimed on allpool, uut rendikont-rahti teha või tuleval 23. aprillil 1872. aastal uued peremehed nendele kohtadele panna. Üles öeldud on:

1. Sibbula Maddis

2. Adama Hindrik

3. Allewi Juhhan

4. Mikko Päärn

5. Leppiko Mikk

6. Tabbani Jaan

7. Rohhikse Jaani Hindrik

See asi seisab vaatamise peal.

8. Kentsa Hindrik

9. Murrikse Mart

Kohto wannem Mart

Ärjapea + + +

kohto käemehhed Pärtel

Rooba + + +

Kustas Puddineer + + +

kirjotaja J. Jaansoon

*

17. juunil 1872, tekst tänapäewa eesti keelele lähemaks redigeeritud

Lesk Madli Lank ja eestseisja Juhhan Lank kaebasid Jürri Rooba peale, kes käinud leske kosimas ja jätnud asja katki. Kulutused olid lesel tehtud ja nüüd rahaks ümber arvestatud. Kulud 19 rubla 57 kopikat:

8 päewa hobust pidanud

1 rbl 20 kop

6 leesikat heina ära wiinud 90 kop

4 külimittu jahu kulutanud

2 rbl 12 kop

2 päewa Kaarukas sõnnikut

vedanud lese hobusega 1 rbl

naisel 6 päewa ära wiitnud

1 rbl 50 kop

1 müts ja 1 rätik naise rahaga

ostetud 3 rbl 30 kop

sitsriiet naise rahaga ostetud

2 rbl 57 kop

püksitais riiet Jürri naise rahaga

ostetud 1 rbl 37 kop

4 naela mannatangu naise

rahaga 32 kop
leesik püülijahu naise rahaga
1 rbl 10 kop
40 heeringat naise rahaga
ostetud 60 kop
1 kott tango naise rahaga ostetud
7 heeringat naise rahaga
ostetud 21 kop
1 vasikas naise rahaga ostetud 1
rbl 50 kop
Juhhan Lankil 4 päeva raisatud 1
rbl 20 kop
1 toop punast viina naise
rahaga 60 kop

Jürri Rooba: oleks 4-1 lapsel igaühel 10
rbl kihelkonna kohtusse päritud, oleksin
rahul olnud. Aga seal taheti 68 rbl laste
jaoks. Sellepärast loobus.

Otsus: Jürri Rooba peab 2 nädalat
pärast seda raha, mis naine ilmaaegu
kulutanud, puhta rahaga 19 rbl 57 kop
välja maksma. [*Kohtunike allkirjad*]

Märkus: Asi läinud teise kohtu ette!

*

Roosna-Alliku vallakohtu materjalide järgi
pöörati kooliskäimisele küllalt palju tähele-
panu. Koolmeister tegi ettekande laste puu-
dumiste kohta. Tavaliselt üks puudutud päev
maksis 5 kopikat. Kellel raha ei olnud, sai
vitsa. Üks lesknaine kurdab, et ei ole lapsele
rüideid selga panna ja süüa kaasa anda. Sai 5
vitsabooipi. Üks koolist puudujatest oli kohtu-
mees Kustas Puddineeri poeg. Kohtumebel raha
ei olnud ja sai vitsa.

Vallaslapsele kasvatusraha väljanõud-
mine näitab, et 10-aastane laps peab ise endale
elatist teenima (karjas käies vms). Kohtu otsus
oli: kuni lapse 10-aastaseks saamiseni maksta
lapsele 10 rubla aastas.

*

*Kohtuprotokollides on kohtuasi, milles isa kae-
bab poja peale, et see temale süüa ei anna. Poeg
vastas: „Kui tööd teeb, süis saab.“ Isa loetleb,
mida talukobast oli pojale andnud:*

2 hobust (täkk ja mära)
3 härga (üks 3-aastane, kaks
2-aastast)
2 lehma
6 lammast
2 siga
2 vankrit (üks raud-, üks
puuvanker)
2 raudtallaga rege
3 vikatit
1 linasugemise hari
1 lambarauad
2 pada (suur ja väike)
2 vokki
2 köit
30 toopi ristiku („ärjapea“) seemet
4 tündrit kartuleid
2 kotti (suur ja vähem)
10 vakka rukkeid

*Esimese osa tunnistas poeg õigeks. Rukkei-
vakad salgas maha.*

*Kohtu otsus: Juhhan peab oma isale
Toomas Kalamsile süüa andma. Juhani isa
peab tegema tööd oma priitahtmise järele ja
nii palju, kui jõuab. Ei tohi vägisi ja kurjal
viisil tööle sundida. Ja kui Juhhan süüa ei anna,
maksab 3 rubla selget raha kuus, et isa saaks
mujalt osta või selle eest vilja.*

*Selgituseks. Renditalud kuulusid mõi-
sale ja Roosna-Alliku eraseadusega oli talul
põhiinventar, mis peremeeste vabitudes pidi
talul alles olema: tuba, aidad, karjalaudad,
loomad (2 teobobust, 1 paar härgi, 2 lehma,
1 aastane mullikas, 4 lammast, 2 siga), töö-
riistad (2 paari sabku, vikatid, kirved jm),
kõlviks vajalik seemneriik, tagavara uue
lõikeseeni jne.*

*

3. veebruaril 1873, tekst tänapäeva eesti keelele lähemaks redigeeritud

Kohtu korra järgi olid Roosna-Alliku valla kohtusse kogunenud:

kohtu vanem Pärtel Ašpaar + + +
kohtu käemehed Jaan
Kesmeer + + +
Hans Awigo + + +
kirjutaja Jakob Jaansoon

Tuli ette Karja Arro metsavaht Ans Lappakas, kaebas Loddi pere sulase Jaan Lasti peale, et see Arro metsast 9 kaske oli raiunud.

Jaan Last tunnistab, et tema oma peremehele neid äkke pakkude tarvis oli raiunud.

Otsus: Jaan Last maksab mõisa kaske eest 90 kopikat ja 35 kopikat valla laekasse trahvi.

Mõistetud ja otsus täidetud 3. veebruaril 1873.

Kirjutaja: Jakob Jaansoon

7. Vaadu talust pärit Villu Rooba kirjadest

Villu Rooba: 10. aprill 1937 – 20. august 2006

Abikaasa Adi Rooba (sünd. Näks): 3. mai 1934 – 5. juuni 2017

1998. aasta kirjavahetusest:

Mõne sõnaga ka emapoolsest liinist. Peale suurt katku Järvamaal (1602–1603) olevat Purdi mõisa parun H. Burt (mõis tema nime järgi, enne Nouseffer – Tallinna komtuurile alluv ordumõis) Saaremaalt toonud (ostnud?) Hinnonimelise noore mehe. Hinnu järeltulijast on teada Hinno Kaarel (1763), tema poeg Mart Hinnoff (1800) ja Mardi poeg Johann Hinnov (1831–1903), viimasel oli esimesest abielust viis last, teisest abielust 8 last, naised olid Triino ja

Tio. Esimese abielu teine laps Johannes Hinnov oli minu vanaisa. Mart Hinnoffi teise poja Jaan Hinnovi (1837–1914) poja Mart Hinnovi (1866–1935) poeg Johannes Hinnov (10. oktoober 1899 – 28. veebruar 1970) oli Roosna-Alliku kooli juhataja. Seega küllalt kauge sugulane, kuid meesliini pidi läheb nimi visalt edasi. Ma ei ole enesele kunagi seadnud eesmärgiks teha põhjalik genealoogiline uurimus, kuid see on nagu laviin, mis sunnib kaasa minema. Ikka tuleb uut juurde ja seda jätta ei saa. Üsna suur huvi on mul külaelu vastu. Tõuke selleks andis muidugi Elli Ilometsa kirjutis. Tema räägib oma ajast... Püüan sama teha sellest ajast, kui mina laps olin ja Kaarukas elas. Mul on hea lapseõlvemälu ja püüan edasi anda kõiki neid töid, tegemisi, suhtlemist, inimesi ja kõike seda, mis oli sel ajal, kui mina laps olin. Mul on mustade kaantega kaustik, millesse olen juba mõndagi kirja pannud ja kunagi kellelgi oleks üsna huvitav lugeda.

Kui mälust rääkida, siis minul on pildimälu. Ei usu isegi, aga ma mäletan üht pilti oma ristimisest. Olime meie elutoas, seal oli kaetud laud korstnajala juures köögiukse ligidal, mina olin isa või ema süles, oli üks tumedate riietega mees (Johannes Hinnov – koolijuhataja ja ka vaimuliku asemik) ja kümme kond külalist, kes seisid meie ümber. Kõige selgemini mäletan seda, et ma tahtsin hirmsasti magada. Hiljem ema ütles, et umbes nii olevat see olnudki. Kirjade järgi toimus ristimine 19. septembril 1937, seega olin ma siis viis kuud ja üheksa päeva vana.

1970. aastal töötasin ühe aasta fotograafina ja siis oli nii, et kui ma olin välklambiga paar filmi täis pildistanud, oli mul hiljem pilte kopeerides alati kindel teadmine, et ma olen neid pilte juba näi-

nud. Tegelikult olingi, välklambi sähvatus ajal, olgugi et välklambi sähvatus kestab 1/500 sekundit.

Kui olin kolmene, 1940. aastal, ehitas Osvald uut keldrivõlvi ja ma mäletan ehitamist nii täpselt, et võin tänagi seletada, kuidas see töö käis. Tõenduseks on keldri peaseinale kirjutatud aastarv 1940.

2000. aasta kirjavahetusest:

Muide, ma olen Ennule väga tänulik selle eest, et ta käis Paides mulle ja oma sõpradele jõulurõõmu teemas. Jõululaupäeval sõitis oma traavliga meie väravasse, hobusel järel kena saan ja omal seljas jõuluvana kostüüm. See kõik oli väga meeldiv ja isegi pisut nostalgiline.

2001. aasta kirjavahetusest:

Kui sinul oli leid Paul Hinnov ja tema „Kui need talud tapeti“ [ilmus kirjastuses Ilmamaa 1999. aastal – J.U.], siis kindlasti huvitab sind ka tema isik. (---)

Dateeritud andmed on Hinnost, kes on sündinud 1742. aastal Anna vallas Vanamõisa külas. (---)

Nimekuju oli muutunud – Hinno, poeg Kaarel Hinno, sündis 1763. aastal, Kaarli poeg Johann Hinnov (3. märts 1838 – 31. oktoober 1903), kes oli minu vanaisa. Johann Hinnov oli kaks korda abielus. Triinuga oli kuus last, kellest vanim oli minu vanaisa Johannes (vkj 21. märts 1867 – 23. märts 1924). Teisest abielust Tio Tuurmanniga (1849–1934) Miku talust oli veel kaheksa last. Johann Hinnovi vennal Jaan Hinnovil (1837–1914) oli viis last, kellest teisel, Mardil (11. oktoober 1866 – 30. juuli 1935) oli esimesest abielust Anniga kuus last. Vanim nendest lastest oli Johannes Hinnov (1899–1970), kes töötab pea

kogu oma elu Roosna-Allikul koolijuhatajana. Temal oli tütar Vilma Danilov (sünd. 10. septembril 1930), kelle poeg Hannes Danilov (sünd. 2. mail 1954) oli Läänemaa maavanem ja sotsiaalministeeriumi asekanter. Hannesil on tütre Nele ja Tea, poeg Timo. Mart Hinnovi lastest järgmine oligi Paul (17. märts 1901 – 19. aprill 1978).

Räägin ka veidi oma emapoolsest suguseltsist.

Minu vanaisa Johannes Hinnovil oma abikaasa Mariega (vkj 26. jaanuar 1874 – 8. jaanuar 1950) oli kuus last:

Meeta (vkj 31. oktoober 1904 – 1942),

Helmuth (vkj 27. august 1906, ukj 9. september 1906 – 15. august 1944),

Salme (vkj 25. oktoober 1907, ukj 7. november 1907 – 1986),

Leida, minu ema (vkj 22. november 1909, ukj 5. detsember 1909 – 14. september 1985),

Helmi (vkj 1. detsember 1911, ukj 14. detsember 1911 – 23. august 1968) ja

Johannes (vkj 6. juuli 1916, ukj 19. juuli 1916 – 1996).²

Leidal on tütar Selma (7. juuli 1932), poeg Villu (10. aprill 1937 [– 20. august 2006]).

Selmal on kolm last: poeg Tõnu (23. detsember 1954), tütar Riina (10. november 1957), poeg Rait (2. juuli 1965).

² Selles 2001. aasta kirjavahetuse katkendis olen Johannes ja Marie Hinnovi ning nende kuue lapse sünni- ja surmagaandmeid korrigeerinud Järva-Jaani kirikuraamatute, Geni ja Haudi (kalmistud.ee) info järgi, tuues välja ka vana ja uue kalendri kuupäevad – nende erisusele tuleks tähelepanu pöörata nii kõikjal siinses raamatus kui ka Eesti genealoogias tervikuna. Vt mh EAA.1233.1.109, lk 77, ja EAA.1233.1.107. – J.U.

Tõnul on kaks poega: Timo ja Tauno. Riinal on tütar Krete ja poeg Kaur.

Raidil on kaks tütar: Stina ja Jete-Maria.

Minul on kaks poega: Indrek (4. mai 1967), Tõnis (24. juuli 1971).

Järva-Jaani kirikuõpetajalt saadud andmeist:

Rooba Villemi ema kohta on kirjas: Ann, neiu põlves Lüdi, sündinud 27. septembril 1844.

Rooba Villemi abikaasade kohta:

I abielu, Juuli Puss, sündinud 13. aprillil 1892 Metstagal, surnud 1. juunil 1930 Roosna-Allikul.

II abielu, Leida, sündinud 22. novembril 1909 Selikülas Võhmuta vallas.

Leida isa Johannes Hinnov sündis 21. märtsil 1867 Purdis (Purdis) Anna vallas.

Leida ema Marie, neiuna Ustadt, sündis 26. jaanuaril 1874 Kurisul Võhmuta vallas.

Villem Rooba lapsed: Osvald, Kalju, Raimund, Villu, Selma.

*

Roosna-Alliku mõisa kutsar oli Hans (Ants) Rooba. Kutsari-Antsu – nii teda inimesed tundsid – mäletan minagi. Käis oma eidega meil isal külas. Oli väike vanamees ja eit üsna kribu. Vankri kastile oli laud risti peale pandud ja sellel põhukott, millel nad istusid. Kui nad olid ära läinud, ütles minu isa, et oli uhke mees, sõitis tõllas, nüüd sõidavad sitavankriga. Neil olid tütreid Lonny, kes oli linnapreili, ja Susanna-Eleanore, keda mäletan hästi. Vist oli kolmas tütar ka.

Ma olin lapsena hea kuulaja ja meeldejätkaja. Aednik oli Tannebaum, ka teda ma lapsena tundsin. Neid oli kolm venda ja nime eestistamise tuhinas sai kärnerist Tammeraid, teisest vennast

Tammehoid ja kolmandast Tammekänd.

Minu isa Villem Rooba oli tallipoiss ja nagu ma aru sain – paras vigurivänt. See on minu loomuses isast, mulle meeldib vahel heatahtlikke vigureid teha. Minu intellektuaalne pool on Hinnovitel.

Ma sain Enn Roobalt lugeda 1868. aasta „Roosna Halligo walla prutto kooli ramatut“. (---) See raamat on nagu lõpetamata romaan Roosna-Alliku valla elust ja inimestest, sest kohtu kaudu avalduvad inimeste suhted ja elu kõige selgemini. Siin on kurbust, valu ja paratamatult naljagi.

*

Kirjutan tasapisi. Kirja olen saanud oma sündimise loo ja koos sellega mälestused. Kirja olen pannud rehepeksmise. Minu mälestustes on see väga elav ja nõnda ma selle ka kirja panin.

Järgmisena on kavas alustada lina-külvist ja jõuda üksikasjadega sinna, kui särk selga saab ja lina voodisse. See on väga pikk protsess, tean seda üksikasjadeni, sest ma olen ju maal üles kasvanud ja oma lapsepõlve lahtiste silmadega elanud. Võib-olla ehk kunagi tulevikus see huvitab kedagi.

8. Reet Espe kommentaarid Elli Ilometsa kirjutisele

Elli Ilometsa nõukogude ajal kirjutatu järgi oli Kaarukas väike kultuurihuvi. Oma ema-isa juttude põhjal ei usu. Külas oli kool, väikelaste kool, pillimehi mitut sorti. Koolmeistrid, diakonissid olid eestvedajaiks. Minu vanaisa unistuseks oli, et tütreid (sündinud 1906. aastal Elise ja 1910. aastal Anselma) saaksid hariduse. Ta suri varakult, aga vanaema ja ta sugulased hoolitsesid, et tüdrukud said Paide linnakooli. Kahjuks

1920-ndate lõpul jäi gümnaasiumi 10. klass majanduslikel põhjustel lõpetamata. Anselma rida oli laul – ta laulis Paide lastekooris, ka tema lapsed olid-on musikaalsed.

Eesti Vabariigi ajal käisid Kaaruka noored jalgratastel Peetris pidudel, ja kui Roosna-Allikul avati mõisas rahvamaja, siis sealgi, valmistasid esinemiskavu ette. Mu isa August mängis orkestris klarinetit ja vajadusel – trummar tahtis tantsida – lõi ema trummi. Peetri haridusseltsi peol mängiti näiteks Hugo Raudsepa „Mikumärdit“, kus emal oli kaks rolli – ma enam ei ole kindel, kas need olid Elts ja Emsi või Mimm. Tal oli hea pea ja vahel tsiteeris. Pritsimeeste pidudel käis, naiskodukaitsjana supikursustel käinuna tuli õppuste ajal olla kokaks. Tüdruk-neiu eas tohtis ema tantsupeole minna oma tädi Mai Taada poja Kräsupea-Willyga.

Ka teise tädi, Leena Alba mehe poeg Artur Alba oli gümnaasiumis õppinud, oli Roosna-Alliku puhkpilliorkestris. Albad olid Kangru talust ja 1941. aastal Arturi pere, 1949. aastal tema venna Augusti pere küüditati. Vabanenutena asusid Koeru.

Ka A. H. Tammsaare mälestusmärgi avamisel Albus käidi – mul on tädi Selma pilt Valasti rahvast Albus. Ka Roosna-Alliku näitekursuslastest on pilt, tädimees Ottomar Rooba ja tädi osalesid, hiljem või varem mängis tädimees Valasti külapidudel näidendis.

Talundilehe järgi oli tellitud ajakirju Uus Talu ja Taluperenaine. Ise lapsena mängisime-lugesime Maretit, mida leidisime Kaaka „külmast toast“, aida lakast.

Mehed olid Vodja põllutöökoolis õppinud. Tädi Selma (Anselma) veel Orina kodumajanduskoolis. Kui meie, nõukaaja lapsed, saime hariduse tehnikumides, siis meie lapsed on valdavalt kõrgharidusega. Kahjuks linnastunud.

Meie vanavanemad kuulusid Eesti Vabariigi ajal ja hiljem (1922–1950) mitmetesse ühistutesse: Piimaühisus (Esna Piimaühisuse osa, 1929. aastal avati Kaarukas koorejaam, osales 44 talu, suleti 1942, mu ema ja tädi töötasid seal pärast gümnaasiumi), Masinatarvitajate ühisus (1927–1941, 10 talu), Kaaruka turbaühisus (loodi 1923. aastal, 12 talu), Roosna-Alliku kartulikasvatavate ühisus (loodi 1923. aastal), Roosna-Alliku Tori hobusekasvanduse täkujaam (1926. aastal üks sugutäkk, meenutati, et hobuseid anti taluhooldegi), Peetri kaubatarvitajate ühisus (loodi 1911. aastal), Viisu-Koordi-Kaaruka veeühisus (loodi 1939. aastal). Varastest aegadest oli ühine tegevus viljapeks ja piimavedu, mõisa ajal renditalu hoonete ehitus pärast 1881. aasta suurpõlengut. Kaarukalaste allkirju on Poskale saadetud kirjas.

9. Reet Espe, „Meie suguvõsast, pärimustest ja rännakutest“

Allikas: Genealogus, nr 7, 1999 (artikli täistekst internetis)

Nagu tavaliselt, on pärimuslood suulised. Seadsin küll endale kohustuse jõuda nende alguseni, aga veel ei ole toime tulnud. Tean eelkäijate rohkem emapoolset haru. Oleme pärit Järvamaalt Roosna-Alliku ümbruse küladest. Mõned pered on olnud Järva-Madise kiriku all, mõned Järva-Peetri, aga enamuse Järva-Jaani kirikus arvel.

Kaltenbrunni (Roosna-Alliku) mõis on koos lähemate küladega kuulunud pikka aega ainult kahele paruniperele – aastail 1617–1721 Rosenitele ja aastail 1721–1919 Stackelbergidele. Parunipere elas mõisahoones 1939. aastani.

Meie pikaajaline koduküla Kaaruka on olnud mõisa renditalude külaks mõisaaja lõpuni. Siit ei müüdnud talusid,

mujalt ümbrusest küll. Minu vanaema (mees suri 1918) ja tema vend ostsid oma talud välja alles 1934. aastal. Mõisa mõjujõust taludele annab aimu 1791. aastast pärit Roosna-Alliku eraseadus („Halliko Valla Kohto ja Seädsusse Ramat“) ning minu eelkäijate teenistus mõisa tubastel töödel (vanaema poolõed olid toatüdrukud ja üks elupõline lapsehoidja, vanaisa kaks venda olid toapoised, noorhännaga välismaal käinud, linnastunud). Seda pidi toodi kodusesse maailmast uudiseid, kombeid, moodigi. Aga põlvest põlve teadaolevate seadustega kujundati mõningane kinnisus, vaoshoitus, eraldatus käitumises.

Miks valiti meie peredest töölisi? Ei tea, aga arvan, et talukohad ise olid usaldusväärsed. Inimesed olid kombekad, mõnikord tõrksadki, ausad ja arukad. Aga kas lojaalsed? Vaikselt räägiti tädist, kes kuulnud mõisas kavatsusest kooliõpetaja kinni võtta seoses 1905. aasta sündmustega ning rutanud külla koolmeistrit hoiatama.

Pärimuslugude järgi tean järgmist.

Parun Roseni ajal (seega 1617–1721) toodi Kaltenbrunni mõisa jälle hobuseid. Uute hobustega tuli tumedavereline, väikesekasvuline, kohalike arvates veidrustega mees. Mees õppis keele ära (!), kohanes, abiellus mõisa peremamsliga, tegi sugu. Pere kasvades koliti küllasse. Veidrusteks peeti seda, et ta ei tahtnud loomi tappa. Kui pidi seda tegema, pani valged kindad kätte. Ei tea, kas see oli nii, või on „valged kindad“ kujundlik väljend mõne töö laisa tegija iseloomustamiseks.

Kindel on see, et teadmised hobustest, armastus nende vastu, oskus neid tunda ja kohelda on igas põlvkonnas edasi kandunud. Sama võib öelda „knihvide“ kohta – kavalad tembud või ütlushed. Külarahvas olevat pidanud neid mehi lõunamaa mägilaste sarna-

seks. Vana, kehvakvaliteedilise pulmapildi põhjal peaksin ise ka vanaisa ja vanaonusid nendeks. Kahte vanaonu olen näinud vanameestena ja ei oska oletust kinnitada.

Tean nende eelkäijaid – 1732. aastal sündinud Jeanist alates. Tema peres oli kolm poega ja tütar. Naisemeestena läksid kaks venda Kaltenbrunni mõisa teistesse külladesse. Perekonnanimede andmise ajal said kõik erinevad nimed. Kaaruka külla läinud Perthel sai isakodu järgi nimeks Roba, Valastisse läinud Jurry sai sealse talukoha järgi nimeks Lüdi, isakoju jäänud Jeani nimeks sai Roop (oli Rooba talus). See on minu emapoolse vanaisa haru. (1725.–1727. aasta adramaarevisjonides on mõlemas külas need talud olemas: Dorff Kauruck – Loddí, Dorf Oit – Ropa.)

Teine pärimus räägib haavatud Rootsi sõjamehest, kes jäi meelemõistusega olekus väeosast maha ühte talupeeresse. Peretütar ravitsenud teda, noored armunud teineteisesse. Mees jäänud terveks küllasse, abiellunud peretütrega.

See seostub minu emapoolse vanaema sünnitalu Lodiga. Lodil oli kohustuseks poegadele nimeks panna Hans või Jaan. Kuna põlvest põlve sündis peredes rohkem tüdrukuid kui poisse, sai tavast kinni pidada. Alles vanaema vend Jaan rikkus tava, pannes 1933. aastal oma ainsale pojale nimeks Eino. Eino elas kogu elu põliskodus Lodil, 30 aastat üksi.

Lodi taluga on seotud ka lugu kangelast Hansust. Parunid Stackelbergid käisid jahiseltskondadega külast läbi. Lodi asub maantee lähikonnas. Härraseid tuli tervitada mütsi peastvõtmisega. Lodi perepoeg Hans, 10 aastat vana, ei tervitanud, vaatamata nõudmisele, hakkas vastu. Tagajärg oli, et põlisest isakodust pidi perekond lahkuma. Uus elukoht leiti sama mõisa naaberkülas Valastis.

Lodi talu uuteks rentnikeks sai mõisateenijate Robalite noor pere, kuhu oli just sündinud tütreke. Tolleaegne mõisaproua Elisabeth von Stackelberg oli väikese Anna üheks vaderiks. Küllap ema Mai oli olnud hea toatüdruk, sest tulevikus said Mai vanemad tütreid kõik mõisa tubastele töödele. Talukohalt väljaajamine ja koha uuteks rentnikeks saamine ei rikkunud kahe pere – Loddi ja Robali – omavahelisi suhteid. Seda näitab edaspidi lastele vastastikku vaderiks olemine.

Uus rentnik elas veel 9 aastat Lodil, tema nimi oli ka Hans, Hans Robal. Naine Mai jäi leseks 31-aastasena, kolme väikese tütrekesega neljanda lapse ootel. Rendilepinguid sõlmiti ainult mees-tega. Kosilastest võttis Mai vastu Hans Loddi, 19-aastase endise tõrksa perepoja. Hans oli ikka soovinud põliskoju tagasi tulla. Mõis ei teinud takistusi Mai otsusele. Nii sai Lodile jälle Loddinimeline mees. Hansu isa, vend ja õed jäid Valastisse. Hans sai talu, naise ja neli tütrekest (9-, 5- ja 3-aastane ning imik). Hiljem sündisid perre veel tütar Liisa (minu vanaema) ning pojad Jaan ja Hans. Elu edenes talus küllap tänu Mai elutarkusele ja noore mehe kangele soovile olla tubli peremees.

Olen imetlenud ja kadestanud selle pere viie tüdruku ja kahe poja ühtekuuluvustunnet, soojust, muret üksteise käekäigu pärast, ikka üksteisele appituleku pärast raskel hetkel ja oma pere kõrvalt. Ei tehtud vahet, et ollakse poolõed või poolvennad. Seda tunnet anti edasi oma lastele. Vähe kerkis küsimusi laste suu läbi nimest – miks ühed on Robalid, teised Lodid? Alles viimase maailmasõja tuuled on sugulased laiali paisanud.

Hansu kohta veel – kuigi kasutütred kutsusid teda Tataks (vene k *djadja*), oli tema sõnal kõige suurem kaal. Mai suri

ja Hans oli 29 aastat, oma surmani lesk. Koha päris poeg Jaan, kelle peremeheks õpetamise ajast mäletatakse Hansu „Lodi Hallina“. Ei tea, kas see tähendab halli kardinali? Poja naisevõtuski oli Hansul oluline sõna. Tulevane pojanaine Julie (Juuli) teenis Lodil palju aastaid – Jaan ja Juuli armastasid üksteist –, enne kui poeg sai isalt õnnistuse naisevõtuks. Hans suri mõni kuu peale poja pulmi. Jaan oli siis juba 50-aastane. Küllap temal oli väike okas südames, sest oma pojale nime pannes rikkus ta perekonna tava. Mina ja ema imetlesime ja austasime Jaani ja Juuli peret – talu, kodu, tütreid Ilset, Helmit ja poeg Einot.

Lodi vanapapa oli oluline osa ka tütar Liisa elus. Peale ema Mai surma ja õdede mõisatööle minekut oli Liisa isakodus perenaiseks 8 aastat. Ta abiellus 34-aastasena naabertalu Miku peremehega. Küläs kõneldi, et Liisal ja Ottol oli suur armastus. Liisa jäi leseks 46-aastasena. Tal oli kaks tüdruku ja talukoht. Tänu vend Jaani ja vanapapa abile sai rendikohta edasi pidada. Liisa mees oli ikka kõnelnud tütarde koolitamisest ja Lodi vanapapa koos kasutütardega seisid selle eest, et tüdrukud (minu ema ja tädi) said käia mõisa väikelaste koolis, kohalikus külakoolis ning hiljem Paide tütarlastekoolis, olles tädi Anna juures kostil. Tädi Anna oli abielus, oma lapsi tal ei olnud, võttis kasulapseks noorelt surnud õe Leena noorima tütre Helene Elisabethi ning kooliajaks poolõe Liisa tütreid Elise ja Anselma. Tädi Anna hakkas Paides pidama nagu pansionaati maalt linna õppima tulnud tüdrukutele. Aga see on juba omaette lugu. Tüdrukute kasvatamisel oli temalgi suur osa. Tantest ja Onklist mäletatakse ainult head, nagu Vanapapastki.

Lodi vanapapa Hans kamandas ja valvas naabertalus Mikul kasvavaid tütreidki. Näiteks kutsus kord vanema,

viletsate hammastega neiu oma juurde ja ütles: „Vanatüdruk, mine ja lase endale kuldhammas panna!“ ja andis selleks raha. Kui kuulis ja nägi, kuidas tüdruk on endale linnariided õmmelnud ise, teinud ümber ema tehtud riided, käskis osta õmblusmasina, andes jälle raha. Ei tea, kas sellel käsul oli teinegi tagamõte. Aga noor naine tutvus Singer-õmblusmasinate müügiagendiga, kellest sai edaspidi koduväi. Lodi vanapapa oli küll selleks ajaks juba mitu aastat surnud. Ei tea, kas talle oleks meeldinud tütretütre linnastumine. Tema kamas ja õpetas tütarlast nagu perepoega, tulevast kohapidajat.

Meetrika järgi tean, et 1744. aastal sündinud Lodi Madlil sündis 1763. aastal poeg Jean, kellel isanime kohal puudub nimi. Kuigi tean, et juba 1708. aastal oli Lodi talu ja inimesed seal, ei saa ma seda varasemat aega enne Madlit arvestada järjepidevusena.

Mu isa on pärit ka Järvamaalt, Roosna-Alliku mõisa Kaaruka küla renditalust. Selle küla renditalud on 30-hektarilised. Nende pere juured lähevad Türi ümbrusse, aga neid ma ei ole veel uurida jõudnud. (---)

TUIGA ERNA LUGU

Katkendid Erna (sünd. 1908 Nilgu, ab. 1932 Karuauk) ja Kaarel Ranna (end. Karuauk) poja Valter Ranna ristiema Asta Kagovere mälestustest, mis on avaldatud blogis bundiulg.blogspot.com 27. juunist 1. augustini 2008, autori nime mainimata.

Vana-Pleesil [Anna vallas Purdis] oli suur saun, kus elas Pleesi teenijatüdruk Miina [Tiido, vt EAA.3159.1.459, lk 237p], kes kasvas oma õetütart Ernat.

Erna ema [Helene Vilhelmine Nilgu, sünd. 1887, vt EAA.3159.1.452, lk 29p] oli abiellunud rikka Tuiga peremehega ja tal oli oma elu ja poeg, hilisem kuulus Tuiga Valter. See oli viimase võimuluseni ära hellitatud ja nahka läinud. Jõi ja lallas mis hirmus. Kui venelane sisse tuli, oli tal mingi konflikt valitsusega ja pandi kinni, saadeti Siberi. Kui aeg täis sai, pidi ta koju tulema, aga keegi pole teda enam näinud. Isa suri tal päris hariliku inimese moodi, aga kui Leena üksi jäi, siis hakkas ta metsavendadega semmima. Lõpuks laskis Mätliku Sass, keda söötis ja varjas, ta maha.

Miina kasvas Ernat. Kui Erna kaela kandma hakkas, jäi ta Pojatu [küla Anna vallas] taludesse teenima. Sel ajal olid Pojatus, kus Erna teenis, noored, poissmehest peremehed. Siis räägiti Ernast igasugu jutte, aga mehelesaamisega tal vedas. Sai sepa, Karuauku Arno [Arnold Karuauk, sünd. 1902, abielu registreeriti 28. mail 1932 Paides, vt Saaga kaudu elk.60.0.2, samuti EAA.3159.1.440, lk 15, ning EAA.3159.1.459, lk 121p]. Arno oli väga tubli sepp. Tema tegi haruldaselt häid kiine ja pressis kõigile sisse nime „Rand“. Nad eestistasid oma nime Rannaks, sest Karuauk ei kõlanud eriti hästi. Selle nime saamisest räägiti veel nii, et vanasti kutsutud unka auku karuperseaukuks. Kui nimepanemise päev olnud, jäänud vana Karuaukude isa mõisa hiljaks. Kui küsitud, kus ta nii hiljaks jäi, vastanud vanamees, et parandanud karuperseauku. Pandud ka nimeks. Hiljem jäänud perse vahelt ära. Osa nende sugulastest lasknud endid Karoosiks kutsuda. (---)

Arno isal, vanal Karuaugu Jaanil oli kaks naist ja seitse last. (---)

Hildast nooremad olid Kaarel [Kaarel-Eduard, sünd. 1903] ja Arno. Et

nad Karuaugud olid, siis rahvas kutsus neid Karu Kaarel ja Karu Arno. Kaarel oli paadunud vanapoiss, keskmine viinavõtja ja natuke „keks“ ehk kerglane. Arnost arvati, et ta on neist Karuaugu lastest kõige täielikum ja väga hea sepp. Ernale oli see küll suur õnn, et ta Arno sai, ja see aeg, mis ta Arnoga koos elas, oli ta elu ilusaim aeg. Nad elasid Arnoga Poe rehetoas. Kui Poe vanaisa oma elamise ehitas, siis ehitas ta elumaja ja viljakuivatuses kahe kambriga rehe. Need kambrid seal rehe otsas sai välja üüritud. Algul oli seal pr Soobel oma mehe ja õega. Kui pr Soobel Koorti läks, siis kolisid Erna ja Arno sinna. Kaarel käis sepapajas Arnol abiks ja elas ka samas. Erna ja tädi Miina olid mõlemad väga hea suuvärgiga. Nende igasugu lööksõnad ja -laused meeldisid meile Poe plikadega. Me tilkusime peaaegu alati Erna juures, nii et Poe ema meid alati noomis, et me ei tüütaks inimesi ära. Aga meil oli igalpool mujal hirmus igav.

Erna ja Arno elasid umbes kolm aastat, enne kui Valve sündis. Valve oli ilus tüdruk nagu ime, hapra keha ja säravate pruunide silmadega. Kui ta koolis käis, torkas kohe omasuguste hulgas silma. Aga elu on vilets. Algul oli tal üks poiss, kes talle lapse tegi. Siis ütlesid sel poisil närvid üles. Oli kaua Jämejalas ravil. Lõpuks võttis Valve ära, kuid õnne ei olnud.

Valve oli kuuekuune, kui Erna igatsetes talu kohta, sest ta oli üsna proua seisuses, s.t tal polnud midagi õiget teha. Arno oli sepapajas, kodus tegi tädi kõik ära. 1937. aasta talvel kolisid nad Velskerile. Velskeri koht oli ilma peremeheta. Vana Videvik jäi koos hobusega auto alla ja sai surma. Ta naine kolis koos tütardega Kaalepi, oma koju – tal oli seal väike maja. Mina käisin Poe plikadega Ernat-Arnot sisse kolimas. Kole

põnev oli. Aga nad ei saanud mitte nädalatki seal elada, kui Arno läks järgmisel laupäeva õhtul peale vanni jäneseid salaküttima. Külmetas, sai kopsupõletiku ja mõne päeva pärast oli surnud. Matuse praad oli lastud jänestest. (---)

Peale Arno surma ei saanud Erna Velskeril elada ja kolis ära Kellakülasse Kärsti Juksi tühja majja. Siin hakkas ta taludes tööl käima. Minule see väga meeldis, sest nüüd oli mul jälle Poe plika ees „edumaa“ Ernaga suhtlemises. Meie isal oli tihti tööjõudu vaja. Erna hakkas meil käima heinal, kartuli panemisel ja võtmisel, viljakoristusel ja teistel töödel. Kui meil maamõõtmine oli, siis tuli jälle Erna abiks.

Erna oli mitu head aastat Kärsti majas. Siis sai ta Sarvemäe Jaanilt soodsa pakkumise. Jaan ise oli vanaks jäänud. Naine oli tal Siberist saadik külmatõves. Jaan oli tsaariajal perega Siberis, kuid eesti aja algul olid nad tagasi tulnud. Sellest Siberi külmatõvest oli naine jäänud eluks ajaks voodisse. Erna oli küll vana, kuid tegi kõik naistetööd ja Jaanil oli üht töötegitajat vaja. Jaani õde Liine ja Kirikumäe Liisi olid Sarvemäele ehitanud omale vanaduse põlveks väikse köögi ja magamistoaga majakese. Nüüd oli Liine surnud ja Liisi mehel – maja oli tühi ja see kulus Ernale marjaks ära. Ernast sai varsti terve Sarvemäe perenaine. Jaanist polnud enam mingit asja. (---)

Enne sõda abiellus Erna Kaarlega. Kaarel oli sepaks, aga ta ei saanud Arnole ligigi. Ernal oli Kaarlega üks poeg, Valter, see oli veel minu ristipoeg. Tal polnud head õnne. Valter abiellus noorelt, kuid elu ei läinud kuidagi. Enne suri naine ja ta ise laskis end jahipüssist maha. Tal oli vist terviseka midagi.

Kui ma veel sigalas töötasin, käis Erna kord meil. Küll oli tal siis uudi-

seid. Ta elas siis [Roosna-]Allikul, Tuigal. Metsavennad olid siis ta ema maha lasknud. Tuiga Juhan oli surnud ja see suur talu oli tühi. Erna lootis, et seal tuleb parem elu kui Sarvemäel. Alliku kolhoos ka püüdis Kaarelt kangesti sepaks. Läksid Allikule. Hiljem oli see esimees öelnud, et oleks teadnud, et nii vilets sepp on, poleks ta tema pärast nii palju vaeva näinud.

Allikul oli Erna olnud mullikatalitaja. Kord oli tal üks mullikas kaduma läinud. Otsinud siis öö otsa seda mullikat – näinud metsas teelt eemal veoautot. Erna läinud sinna vaatama, et mis nad seal teevad. Mehed öelnud, et parandavad autot. Võtnud ühe kirja ja andnud Ernale, et see paneks selle posti. Kirja peal olnud Nõmme aadress. Üks andnud veel Ernale 150 rubla. Sel ajal oli see suur raha. Ernal olevat seda jätkunud terveks aastaks, sest siis oli see kõige vaesem aeg. Rahvas aga rääkinud: näe, müüsid mullika ära, nüüd muudkui laiutad rahaga. Järgmisel aastal tulnud välja, et see mullikas oli uppunud ühte vanasse kaevu.

VALTER TABANI JA ALEKSANDER MÄTLIK. MIS SAI KAARUKA NUHTLUSEKS OLNUD MEESTEST?

1930-ndate teisel poolel oli Kaaruka kõige tuntumaks möllumeheks **Valter Tabani** Tuiga talust. Tollaste ajalehtede krimikroonika toob tema kakluste, joomingute jms korrarikkumiste kohta taas ja taas uusi teateid. Mis sai temast lõpuks? Viimane teada olev kindel info Valter Tabani kohta on trüki-

tud jätkväljaande „Karistusteadet“ 1940. aasta 3. köitesse, kus öeldakse, et Valter Johannese poeg Tabani, sündinud 25. aprillil 1916, elukoht Järvamaal Võhmuta vallas, on Sõjaväe Kõrgemas Kohtus 23. augustil 1940 mõistetud neljaks aastaks vangistusse, mis algas 3. septembril samal aastal. Aluseks Kriminaalseadus 529 lõige 1 p 2, Sõjaväe Kriminaalseadus 213 ja Kriminaalseadus 49. Samas on loetletud viis varasemat sissekannet „Karistusteadetes“ aastaist 1935–1939.

Teise maailmasõja järgne metsavendlus Kaaruka piirkonnas piirdub peamiselt üheainsa isikuga, kelleks on **Aleksander Mätlik** ehk Mätliku Sass. Teda mäletatakse ja teatakse Kaarukas vanemate inimeste poolt tänaseni, selleks andis eeskätt alust kolme talunaise mõrvamine tema poolt. Mõrvatuteks olid Tuiga Leena, Lusmägi/Lusmägi Liine ja Murikse Mann, s.o vastavalt Tuiga talust Helene Tabani (23. 2. 1887 – 25. 7. 1948), Roosna-Alliku asunduse Vare talust Pauline Lusmägi (sünd. 26. 3. 1893) ja Murikse talust Maria Alas (1906 või 20. 5. 1907 – 24. 7. 1946). On muidugi äärmiselt küsitav, kui palju ja kas üldse saab mõrva, omakohust ja kriminaalkuritegusid õigustada poliitiliste-ideoloogiliste põhjustega, kuid isegi sellest ei saa Mätliku puhul rääkida, tegemist oli degenerereerunud elemendiga. Küla elas Mätliku hirmus kuni 1949. aastani. Portaalis metsavennad.esm.ee toodud andmetel tappis 1913. aastal sündinud Aleksander Mätliku 3. juunil 1949 Kaaruka lähedal „une pealt“ agent Kolja (ERAF.131SM.1.176, lk 69, ERAF.131SM.1.157, lk 4). Rahvasuus mäletatakse tabamisest ikkagi tulevaheust. Agent Kolja on samas kohas ära toodud info järgi Harri Sepp (1920–1994), ta osales aktiivselt veel mitme

metsavenna tabamisel. Koos Mätlikuga hukkus ka metsavend Juhan Lohvard, kelle kohta ei õnnestunud leida mingeid muid arvestatavaid andmeid. Tema seost Kaarukaga võib siiski valgustada tõsiasi, et Murikse talus elas 1930-ndate algusest kuni umbes 1937. aastani Marie Lohvart/Lohvard, Mardi tütar, sündinud 26. 12. 1909.

J.U.

VERNER ALEVI SÕJAVÄEPÄEVIK

**27. detsember 1944 –
19. oktoober 1945**

Mobiliseeriti 27. detsembril 1944 Järva-Jaanist. 28. dets läksime jala [Järva-]Jaanist Tapale.

Tapalt sõitsime Narva 2. veeb 45. a ja 14. dets [p.o veebruaril] sõitsime Leningradi. Sinna läksin 11. roodu 4. rühma 1. jäkku. Seal olime laeva peal laadimise töödel. Teised läksivad Plüssasse heinu pressima.

24. veeb läksime Leningradi sadamast 5 km eemale elama. Paraki osasi sorteerima. 28. veeb kirjutasin kodu kirja ja 11. ja 21. kirjutasin ka.

1. märtsil sadas ja tuiskas. Ladusime paraki osasi.

2. märtsil väga ilus ja sulatas.

3. märtsil kange külm ja tuiskas kõvasti.

4. märtsil kõva külm.

6. märtsil kange külm. Hakkasime sadama parandus tööd tegema.

11. märtsil tegime sadama parandus tööd. Oli pühapäev, kange külm ilm.

14. märtsil sulatas, oli tore ilm. Hommiku poolik tegime sadamas tööd. Öhtupoolik käisime saunas.

18. märtsil, s.o pühapäeval lõpetasime kai serva töö, lõunaks saime valmis. Öhtupoolik pidasin püha.

21. märtsil Pööripäev, väga ilus ilm, sulatas palju. Lõunast lõpetasime töö sadama kai juures ära. Öhtupoolik olime vabad. Kirjutasin kodu.

23. märtsil hakkasime sadamas maja remontima.

24. märtsil sain kodust kirja, mis oli kirjutatud 11. märtsil.

25. märtsil, Palmipuude pühal ilus soe ilm. Sulatas väga palju. Käisime saunas ja kirjutasin kodu kirja. Nägin lõukest esimest korda.

30. märtsil ilus soe ilm. Sulatas palju. Öhtul kontsert ja miiting. Tulime ennem töölt ära.

31. märtsil, s.o Liha võte laupäeval parandasime maja müüri. Tulime kella 5est kodu.

1. aprill. 1. püha. Hommiku poolik käisime saunas ja öhtu poolik läksime tööle laudu laduma. Ilus päikse paisteline ilm. Sulatas kõvasti.

7. aprill. Laupäeval krohvisime maja öhtu kella 8ni. Külm ilm. Öhtul oli tants.

8. aprill. Oli pühapäev. Hommiku poolik paistis päike. Läksime tööle maja krohvima. Pärast hakkas sadama lund, tuul oli lõunast ja õhtupoolik käisime saunas.
13. aprill. Osa mehi läksivad ära pataljoni ja pidivad ära minema Eestisse.
15. aprill. Olime Leningradis ja saime üleni uue varustuse ja hakkasime ära sõitma Tartusse.
17. aprill. Hakkasime sõitma Lätimaale.
21. aprill. Jõudsime Lätti ja...
- 22.–23. aprill. ...tegime kuuse okstest onnisid. Kirjutasin kirja kodu.
24. aprill. Tegime kuuse okstest onnisi.
30. aprill. Tegime pühadeks [?] [kaks loetamatut sõna]. Sadas vihma läbi päeva, olin läbimärg. Ööse oli härm maas.
1. mai. Ilus ilm, päikesepaisteline. Tegime paraadimarssi ja saime 100 gr viina. Kirjutasin codu kirja.
5. mai. Ilus ilm. Õhtupoolik tõime metsast palka [=palke]. Õhtul oli kino.
6. mai. Ilus päikese paisteline ilm, oli pühapäev. Olin palja jalu päikese käes. Keetsin kartulaid.
9. mai. Kuulutati välja sõja lõpp. Oli pühapäev [’pühapäev’ tähendab päeviku autoril mõnikord sama, mis ’pidupäev’, sh siinkohal] ja miiting, saluteeriti püssidest.
10. mai. Neljapäev. Kandsime savi raamiga köögi juurde. Ilus ilm. Hommikul oli härm maas. Õhtul käisime jaamas, Outsja [?!] linna jaamas.
12. mai. Laupäev. Oli ilus tore ilm. Hommiku poolik tegime rivi, õhtupoolik tõime välja käigu ümbere kuuski.
17. mai. Läksime korpuse juurde.
20. mai. Olime õpeväljakul tööl. Korjasime pilpaid.
21. mai. Tegime õppust.
25. mai. Laupäev. Lõikasime pilpaid köögi jaoks. Sain hoobi silma pihta.
26. mail juurisime kändusi ja puid. Oli väga soe ilm. Olin ilma särigita. Oli pühapäev.
28. mai. Teisipäev. Õhtul hakkasime liikuma Eesti poole. Teisel juunil läbistasime Riia linna. Oli soe ilm. Siis hõõrus jalg ära. Sel päeval oli rännak 52 km.
3. juunil jäime pikemale peatus kohale. Sadas kõvasti vihma. Õhtuks jäi üle. Minu jalg oli hõõrutud ja käisin arsti juures.
4. juunil oli puhkus. Käisime saunas. Oli väga soe ilm. Meri oli lähedal. 5da hommiku varakult hakkasime edasi liikuma.
7. juuni. Õhtu poolik ületasime Eesti Läti piiri Ainaste juurest. Hääde meeste juurest sõitsime läbi.
9. juuni. Hommiku varakult jõudsime Pärnu alla metsa sanitaarrooduga hobuvankriga. Õhtu viidi hobusega

Uulo mõisa metsan pataljoni „haigekamajasse“, „metsan pati“.

10. juuni. Olin metsan patis, ilus päikese paisteline ilm. Sain piima juua ja leiba osta.

12. juuni. Hommiku istusime Pärnust peale ja sõitsime rongiga Tallinna. Öhtul olin Pärtseli juures öömajal.

13. juuni. Hommikul sõitsime Keila linna.

14. juuni. Olin Keila linnas.

15. juunil olin Keila linnas, vilu ja vihmane. Magasime ja keetsime süüa. Sain leiba osta.

16. juunil. Magasime Keilas. Hommikul toodi kohvi majandus ühingu poolt ja lõunaks suppi kommunaali poolt. Ilm oli vilu ja hommiku sadas vihma.

17. juunil, pühapäeval oli Keilas leirilapsed laual. Vihmane ja vilu. Olin Keilas. Hommikul toodi tangu pudru ja piima, päeval kapsaid ja liha toodi.

18. juunil, esmaspäev oli arstlik ülevaatus. Ilus paisteline ilm. Magasin väljas. Lõunaks toodi kapsa suppi ja leiba. Osa mehi läks välja roodudesse.

19. juunil, teisipäeval olime viimast päeva Keilas. Öhtul sõitsime rongiga Kloogale. Oli ilus päikese paisteline ilm. Saatsin Paide naisega kirja kodu.

20. juunil. Olime Kloogal metsas. Soe ilm. Päivitasin ilma sargita päikese käes. Osa mehi läksid öhtul polkudesse. Ojasoo läks ka polku.

21. juunil, neljapäeval. Olin Kloogal. Arstliku ülevaatus ei olnud. Oli ilus päikese paisteline ilm. Päivitasin ilma sargita. Täna oli sõja alguse 4-as aastapäev. Selle pühitsemiseks anti meile 50 gr viina ja ½ ltr õlut. Kirjutasin kirja.

22. juunil. Reede. Käisin autoga Tallinnas seepi toomas. Autojuht ajas koera alla. Sain linnast pätsi leiba osta.

23. juuni. Jaani laupäev. Käisin talu saunas. Öhtu poolik tegin telki kateloki riiulid. Pilves ilm. Öhtupoolik tuli vähe vihma.

24. juuni. Jaanipäev. Hommiku poolik oli pilves, pärast läks ilusaks. Ennelõunat tegin telki riidenagi. Pealelõunat päivitasin päeva käes. Köht oli tühi. Tuli meelde kodused pühade toidud.

25. juunil. Esmaspäev. Tegin telki lauda ja istepinki. Oli ilus ilm. Sain suhkru eest leiba.

27. juunil. Kesknädal. Hommikul oli pilves, päeval läks ilusaks. Tegin telgi juurde lauda.

28. juunil. Neljapäev. Käisime jõeääres telgi voodert pesemas. Ja pesime ise ka.

29. juuni. Reede. Käisin hommiku poolik diviisi staapis. Öhtupoolik tegin köögis pajadele kaanesi. Sain hea köhutäie suppi.

30. juuni. Oli laupäev. Kolisime vanast metsanpatist edasi 2 km. Elli [õde] tuli kodust, tõi paki ja öhtul läks ära. Käisin öhtul jaamas saatmas. Jõutsin laagri tagasi kell 2 öösel.

1. juuli. Oli pühapäev. Magasime hommiku kella 8-ni. Hommiku poolik tegime telki korda. Öhtupoolik pidasime püha ja magasin.
2. juuli. Tegin Saarema mehega uudes asukohas telgi sisse narisi.
3. juuli. Tegin ümber telgi väikest aeda ja tõin metsast latta.
4. juuli. Tegin ümber onni väikest latt aeda. Ja õhta poolik läksin diiviisi-ülema arsti hobuse hooldajaks. Käisin jõe ääres pesemas hobust.
5. juuli. Hommikupoolik tegin majanduse onnile lauda ja pinki. Öhtu poolik käisin hobust viimas ratsa diiviisi arstile polkovnik Kaarinale. Ja öhtul kirjutan kirja.
6. juuli. Reede. Polnud [loetamatu sõna] midagi. Lõuna tuli vähe vihma. Tegin telgi sisse kateloki riiulid.
7. juuli. Laupäev. Hommiku poolik teritasin meislid väli ääsi peal. Öhtupoolik viisime kööki liiva ja valasime köögile sementpõrandad. Osa mehi läks roodu tagasi. Saime suurema lisaportsu putru.
8. juuli. Pühapäev. Pesin jõe ääres pesu ja ennast. Ujutasime hobuseid. Öhtupoolik tuli äikese vihma. Öhtupoolist ööd olin hobuste valvuriks metsas. Tuli kolm hoogu äikesevihma.
9. juuli. Hommiku poolik olin telgi juures ja kaevasime jõe kallast hobuste ujutamiseks ja öhtupoolik olin metsas karjas. Oli päikese varjutus. Paistis siia ära.
10. juuli. Keskhommikust läksin karja ja praegust kirjutan need read metsas paberile. On ilus päikese paisteline ilm. Lähedalt kostab orgestri helisi. Olen metsas kuni lõunani.
11. juuli. Olin üksinda kodus. Teised poisid tegivad köögile põrandad. Mina tegin kokrede püügiks kasti. Lõunaajal käisin jões suplemas ja hobuseid ujutasin. Oli väga soe ilm. Ööse olin karjas lagedal heinamaal. Pesin särgi ja leiva koti puhtaks.
12. juuli. Olin lõunani karjas. Väga soe ilm. Magasin metsas. Sain kaks kirja kodunt korraga.
13. juuli. Reede. Käisin diiviisi arstile hobust viimas enne lõunat. Lõunaajaks tulin tagasi. Ratsa käisin. Öhta poolik parandasin vankri ratasid ja öhtu peale sööki käisin kalal. Nägin Pruuali Jukud.
14. juuli. Laupäev. Olen üksinda kodus valvekorrast ja puhastasid kalu. Ilm on pilvine. Tegin reha pulki ja istusin niisama laua taga põõsa vilus. Öhtu poolik läks ilm ilusaks ja käisin jões pesemas ja kirjutan kodu kirja. Olen jälle üksinda telgi juures.
15. juuli. Pühapäev. Oli palav ilm. Hommiku poolik olin metsas hobuste juures. Päeval käisin jões ja puhastasid kalu. Pääle lõunat sõitsin Valgega.
16. juuli. Öhtupoolik niitsin rohtu ja püütsin kalu. Hommiku poolik olin karjas.
17. juuli. Teisipäev. Mitte midagi polnud teha.
18. juuli. Kesknädal. Metsanpat ligivi-

teeritakse ära. Vist tuleb minna roodu tagasi. Osa mehi juba läksid, aga praegust veel kindlasti ei tea.

19. juuli. Tulin metsan patist ära. Oma vana roodu tagasi. Hakkab kõva õppus peale.

20. juuli. Käisin komisjonis sõjakoole astumiseks ja käisin õhtupoolik [loetamatu sõna] koristamas. Sain kirja [Järva-]Jaanist [?]. Õhtul läksin tunni-meheks kõõgi juurde.

21. juuli. Oli pühapäev. Lõunast lõpetasin kõõgi toimkonna.

22. juuli. Pühapäeval käisin metsanpatis raha atestaadi järel. Õhtupoolik läksin toimkonda, vahtkonda ja...

23. juuli. ...lõpetasin toimkonna ja sadas kõva vihma. Õhtu kell 9 hakkasime Kloogalt tuulema.

24. juuli. Puhkasime kusagil metsas.

25. juuli. Puhkasime Nõmme [?] külas. Öösel tulime Koselt läbi. Kuni Jäneda ligidale.

26. juuli. Neljapäev. Ööse sadas vihma. Saime läbi märjaks ja puhkasime Jäneda ligidal.

27. juuli. Reede. Hommiku enne päikese tõusu jõudsime Aegviidu. Päeval puhkasime ja käisin jõe ääres pesemas.

28. juuli. Käisin kingsepa töökojas saapaid parandamas.

29. juuli. Pühapäev. Käisin kingsepa töökojas saapaid parandamas. 8 paari parandasime saapaid.

30. juuli. Esmaspäev. Aegviidus. Käisin metsas puid ja palka saagimas.

31. juuli. Teisipäev. Olin kõõgi tööline. Sadas kõvasti vihma.

1. august. Olin metsas palka saagimas, sadas vihma. Öösel magada puukoore all.

2. august. Olin metsas palka saagimas. Jäin ööseks metsa valvesse öösel.

3. august. Olin metsas tööl. Jäin ööseks jälle metsa valvesse.

4. august. Olin jälle üksinda metsas. Teised olid diiviisi toimkonnas.

5. august. Pühapäev. Ilus päike paistis. Hommiku käisin saunas ja pärast kella 12 ajal läksin jaama teatrisse. Juku [vend] käis Aegviidus.

6. august. Esmaspäev. Olin metsas palka saagimas.

7. august. Olin onni juures tööl.

8. august. Kell 4 hommiku läksin onni juurde tööle. Kell 12 sain õhtale.

9. august. Peale lõunat läksin diiviisi vahtkonda. Olin linna vahel patrulliks.

10. august. Reede. Lõpetasin diiviisi toimkonnas. Tõin liitri õlut.

11. august. Laupäev. Tegime saunale katust. Saime kell 6 õhtule. Käisin jõel, pesin puhtaks.

12. august. Pühapäev. Pesin jõel riideid. Käisin Villemi juures. Sadas vihma, läksin Leidaga kontserdile.

13. august. Esmaspäev. Läksin Pillalalusse haarangule.
14. august. Teisipäev. Tulin õhtuks tagasi.
15. august. Läksin diiviisi toimkonda, olin baseini [?] juures tunnimeheks.
18. august. Läksime Aegviidu ümbruse haarangule kuni Pirsu [?] küalani.
20. august. Läksime Aegviidust tööle Amblasse. Mina olin Ambla Koigi asunduses Krüneri juures. Vaikma Leida juures.
21. august. Teisipäeval. Kündsin kesa.
22. august. Kolmapäev. Vedasin rukkeid.
24. august. Reede ja laupäev sadas. Siis saagisin puid.
25. august. Pühapäev. Tulime ära Amblasse ja osa läksivad vanasse kohta tagasi. Mina jäin Amblasse. Öhtul läksin Roosna Tammikule.
26. august. Olin Roosna külas masindamas.
27. august. Tulin ära Tammiku külast ära Jänedale.
28. august. Olin Jänedal, masindasime rukkeid, mina vedasin põllult rukist.
30. august. Läksime Jänedalt Aegviidu.
31. august. Olin Aegviidus köögis tööl.
1. september. Laupäev. Olin kingsepa töötoas saapaid parandamas.
2. september. Pühapäev. Käisin kingsepa töökojas saapaid parandamas kuni lõunani ja õhtupoolik oli püha. Öösel oli külm onnis magada.
3. september. Esmaspäev jälle pühapäev Jaapani võidu üle, oli miiting ja õhtupoolik seenele metsa.
4. september. Teisipäev. Kingsepa töötoas tööl.
5. september. Kolmapäev. --- // ---
6. september. Neljapäev. --- // ---
7. september. Reede. --- // ---
9. september. Pühapäev. Lõunani tööpäev. Käisin töötoas. Õhtupoolik metsa seenele.
10. september. Esmaspäev. Käisin kingsepa töökojas. Nägin Kuksema Veebelt, läks töökoja juurest läbi.
11. september. Teisipäev. Tegin Martinsoni käskjala saapaid, riidest panin uued ninapealsed. Helistasin lõunaaeg kodu telefoniga.
13. september. Neljapäev. Lõikasin pilpa pakkusi ohvitseride majade juures ja lõikasime pilpaid.
14. september. Reede. Olin ohvitseride maja juures tööl ja õhtupoolik tegin musta lage palkidest.
15. september. Laupäev. Olin lõunani kingsepa töötoas tööl. Pidin kojumineku loa saama, aga ei saanud. Õhtupoolik olin Villemi juures.
16. september. Käisin saunas hommiku. Teised käisid Pillalalus

seenel. Juku käis siin, aga mina temaga kokku ei saanud.

17. september. Esmaspäev. Käisin päeval töötoas. Õhtu hakkasin päivnikuks ja kirjutasin kodu kirja.

18. september. Teisipäev. Käisin töötoas.

19. september. Käisin lasketiirul laskmas.

20. september. Käisin töötoas.

21. september. Reede. Käisin töötoas.

22. september. Laupäev. Käisin Villemi juures. Õhtupoolik koristasin onni ümbrust. Oli kavatsus juba kolmat laupäeva kodu minna, aga ei saanud.

24.–25. september. Käisin kodus.

25. september – 1. oktoober käisin töötoas saapaid parandamas.

1. oktoober. Oli suur diiviisi kontroll. Lõikasin juukseid. Õhtupoolik läksin polgu toimkonda.

2. oktoober. Teisipäev. Olin Polgu toimkonnas. Õhtul lõpetasin toimkonna.

3. oktoober. Kesknädala lõikasin arsenaali juures pilpaid.

4. oktoober. Olin kingsepa töötoas.

5. oktoober. Reede. Olin töötoas.

6. oktoober. Laupäev. Võtsin kartulaid polguülema korraldusel.

7. oktoober. Pühapäev. Käisin saunas.

Õhtu läksin diiviisi toimkonda. Olin staabi uksejuures.

8. oktoober. Esmaspäev. Lõpetasin toimkonna.

9. oktoober. Teisipäev. Olin kingsepa töötoas.

10. oktoober. Kesknädal. Töötoas.

11. oktoober. Töötoas.

14. oktoober. Pühapäev. Oli pühapäev, oli Põllu töö rahva komissariaadi esindaja. Õhtu poolik eraldadi ära vanadekodusse.

15. oktoober. Käisin Pifusi [?] lao juures kotta nõelumas.

16. oktoober. Olin kardula keldri juures töö.

17. oktoober. Kesknädal. Käisin laos tahtmas püksa vahetamas ja Villemi juures, aga ei saanud.

18. oktoober. Neljapäev. Lumi maas, läksin jaama kartulaid vastu võtma. Olin kaks nädalad jaamas.

19. oktoober. Reede. Olin jällegi jaamas kartulaid vastu võtmas.

SÕJAVÄEPÄEVIKU LÕPP

1948. aastal välja antud sõjaväepileti järgi demobiliseeriti Verner Alev 31. oktoobril 1945.

Allikas: Kassaka talu põõningult
2014. a suvel lagedale tulnud originaal
(väike kaustik).

VERNER ALEVI TÕEND EHANDI MAJA KOHTA

~1991 (mustand)

Verner Alev, Aleks-i poeg
Elukoht Roosna-Alliku side
Kaaruka külas

Tõend Järvamaa kohtule.

Käesolevaga tõendan oma allkirjaga, et olen sündinud ja üles kasvanud nimetatud kohas ja elan praegugi samas kohas.

Tean väga hästi [Pauline] Ehandi maja, kus tema elas kuni küüditamiseni 1949. aastal. Tema abikaasa Johannes Ehand suri 1941. aastal. Abikaasa [Pauline Ehand] elas oma lastega [seal] kuni nimetatud ajani ja pidas Liblikmäe talu.

[Johannes] Ehand ostis riigilt 1929. aastal küüni ja hakkas sellest ehitama eluruume ja kaupluseruume, kus elas kogu aeg.

Olin [Johannes] Ehandiga üheskoos Roosna-Alliku tuletõrje juhatuses. Ehand oli ühingu esimees ja mina olin ühingu kirjatoimetaja. Korraldasime üheskoos ühingu pidusid jne.

Elasin nende õue peal väikeses [majas] aastast 1957 aastani 1960.

Peale elumaja ja kaupluse ruumide, mis on ühe katuse all, on põllu peal veel suur mõisa kiviküün, samuti ka õue [peal] laut koos väikese majaga.

1955. aasta kevadel tulid kauplusemajja elama ja müüjaks Erich ja Juta Sarjas. Meie lapsed kasvasid seal majas koos ja meie käisime Sarjastega omavalh sõbralikult läbi ja olime teadlikud, et need majad, kus me elasime, kuulusid küüditatud Ehandile. Ja praegugi kutsutakse seda vanemate inimeste poolt Ehandi poeks ja küün on sovhoosi hoonete nimekirjas Ehandi küünina.

Kindlasti olid ka Sarjaste lapsed sel-

lest teadlikud, et nad elavad küüditatud Ehandi majas, sest kaupluse kohas see saladuseks jääda ei saa.

1960. aastal, kui Ehandid Siberist tagasi olid, käisid nemad oma kodu vaatamas ja Pauline Ehand jäi paariks nädalaks tuttavate juurde Roosna-Allikule. Hiljem käis mitmel korral poeg Ando Ehand Sarjaste pool, sest nad olid minu teada tuttavad.

Minul on kohtusse tulek raskustega, sest käin karkudega ligi 1½ aastat ja olen 77 aastat vana.

V. Alev [allkiri]

VERNER ALEVI MÄLESTUSED KAARUKA KÜLA JA ROOSNA-ALLIKU KOLHOOSIDEST

Kirja pandud 1977. a jaanuaris

Esimene kolhoosi asutamise koosolek peeti 1949. a juunikuus Kaaruka külas Lodi talus, selleaegse Võhmuta vallavalitsuse ja Roosna-Alliku külanõukogu korraldusel. Seekord jäi väheste talude osavõtu tõttu esimene alustamise koosolek ära. Umbes üks kuu hiljem, 12. juulil 1949. a oli uus koosolek, kus alustati kolhoosiga kaheksa talu osavõtul. Seega oli juba kolhoosi tuum olemas. Kolhoos sai nimeks Suví, sest ta moodustati südasuvel. Samas valiti ka algava kolhoosi juhatus. Esimeheks määrati Gustav Kaenal. Raamatupidajaks jäi Elise Reinvee ja põllutööde korraldajaks määrati mind, Verner Alevit.

Vaesevaevalt hakkas asi igasuguste raskustega arenema. Samale juhatusle jäi ka varanduse ühistamise ülesanne, kus tuli hakata kolhoosi liikmete loomi, hooned ja põllutööinventari vas-

tava akti alusel ühistama. Alguses saime ühiskarja moodustamisel taludest kokku 50 lehma. Omale võis põhikirja alusel jätta ühe lehma ja ühe noorlooma. Tööhobused kuulusid kõik ühistamisele. Sigu ei ühistatud.

Seeaegolid juba olemas masina-traktorijaamad. Nende agronoomid ja direktorid olid noortele kolhoosidele juhtnööre ja korraldusi andmas, kuigi nad olid isegi algajad.

Varsti hiljem hakkas juba saabuma ausi kolhoosi liikmeks vastuvõtmise avaldusi.

Esimees suunati kuuekuulistele kursustele. Siis jäi ka see kohustus minule. Sügiseks ja järgmiseks kevadeks oli juba terve Kaaruka kolhoosi liikmeks umbes 40 majapidamisega.

1949. a sügisel oli viljapeksuga lubatud igale kolhoosi perele 500 kg teravilja, ülejäänud jäi kõik kolhoosile. Laohoidjaks oli Karl Alet.

Tööhobused võtsime kokku 1950. a talvel. Arvult sai neid 150 pead. Sellega oli raskusi. Keegi ei raatsinud nendest lahkuda. Paigutasime nad suurematesse talutallidesse ja küünidesse väikese ümberehitusega. Sama sai teha ka lüpsikarja paigutamisel. Esimesteks lüpsjateks olid Leena Truumes, Ksenja Punapart, Selma Vaadam ja Helene Kruusamägi. Viimane lüpsab ka praegu sovhoosis.

1950. a sügise poole töin esimesed seapojad, kuus põrsast Koordist, selleaegsest Rahu kolhoosist. Siiani on nendest saanud juba 5000-6000-pealine seakari.

1950. a kevadel moodustasime Kaaruka külast kaks põllutööbrigaa-

di, kus Lipamäe osasse jäi brigadiriks Gustav Murikse.

1950. a sügisel suunati mind Paide rajooni parteikomitee korraldusel Kehtna Kolhooside Esimeeste Ettevalmistamise Põllumajanduskeskkooli kolmeks aastaks õppima.

1951. a kevadel ühines kolhoos Suvil Roosna-Alliku kolhoosiga nimega Kehtna, mis samuti moodustati 1949. a kevadel. Uue ühinenud kolhoosi nimeks sai Stalinlik Tee. Esimeheks oli Ülo Sinivee, väljastpoolt saadetud.

Kahel ühinenud kolhoosil ei olnud õiget kaadrit. Normipäeva tasu oli mõnikümme kopikat.

Kolme aasta jooksul – minu koolis oleku aeg – oli kolhoosil olnud kaks esimeest. Kuid ikkagi asi ei paranenud. Peale kooli lõpetamist 1953. a sügisel määrati mind 1. detsembril selle kolhoosi esimeheks.

Siis, kui kolhoos sai üle võtta, oli normipäeva tasu 50 kopikat ja lehmade lüps 1500 kg lehma kohta. Teravilja normipäeva peale ei saanud. 1954. a, kui olin esimees, tõusis normipäeva tasu 50 kopikalt 3.50 rublani. Lehmade piimatoodang tõusis 700 kg lehma kohta. Samuti tuli normipäevale teravilja. Selle tulemusena sai kolhoos preemiaks sõiduauto Pobeda, televiisori ja tuuleturbiini vee pumpamiseks.

Mina olin üle aasta esimehe kohal. Mina järgi tuli Arne Pork ja mina jäin agronoomiks, sest seda ka kolhoosis ei olnud.

Arne Pork oli esimees 1954. a detsembrist kuni 1960. a märtsini.

EK(b)P JÄRVAMAA KOMITEE JA JÄRVAMAA TÖÖRAHVA SAADIKUTE NÕUKOGU HÄÄLE- KANDJA JÄRVALANE

1950. aasta käik

Väljavõtteid Kaaruka küla, Roosna-Alliku asunduse ja Roosna-Alliku külanõukogu kohta

19. jaanuar

„Võhmuta valla kolhoosides on agro-zootehniline õppus aukohal“

Võhmuta vallas töötab 18 agro-zootehnilist õpiringi, neist seitseteist kolhoosides ja üks Järva-Jaani kultuurimaja juures. Õppused agro-zootehnilistes õpiringides toimuvad regulaarselt ja kindla plaani kohaselt. Kolhoosides on agro-zootehnilise õppuse läbiviijateks kolhoosilektorid, kes oma teadmisi pidevalt täiendavad Järva-Jaani kultuurimaja juures töötavas agro-zootehnilises õpiringis, mille juhatajaks on Järva-Jaani jaoskonna vanemagronoom sm Pajuri. Igal esmaspäeval kogunevad kõik kolhoosilektorid Võhmuta valla täitevkomiteesse, et ära kuulata agronoomide ja teiste põllumajandusala töötajate loengut. Kõik loengud viiakse läbi kava kohaselt. Lektorid on hästi ette valmistunud ja konspektidega varustatud. Nii on jaanuarikuul kõnelnud maaparanduse küsimustest kolhoosis Võhmuta valla põllumajandusosakonna juhataja sm Jüris, teemal „Täimekasvatuse küsimused“ jaoskonna vanemagronoom sm Pajuri jt.

Loengud kujunevad kolhoosilektoritele huvitavateks ja õpetlikkudeks. Seda

näitab kolhoosnikute rohkearvuline osavõtt. Peale plaanikohase loengu viib sm Jüris läbi lühikesed vestlused kolhoosnikutega, puudutades kõige lähemaid ülesandeid kolhoosides, nagu: seemnefondide moodustamine, masin-rüistade remont jne, ja näidates ära kolhoosid, kus need tööd kulgevad ebarahuldavalt. Seega on agro-zootehnilise õpiringi juhataja ka kolhoosi agitaator ja organisaaator. Hästi on agro-zootehniline õppus organiseeritud Tuleviku kolhoosis (lektor sm Kärner), Ühistöö kolhoosis (lektor sm Maasik) ja Sõpruse kolhoosis (lektor sm Meremaa).

Vastutusrikas osa eelnimetatud ülesannetest langeb külanõukogude esimeestele ja sekretäridele, kuid just need töötajad on agro-zootehnilisest õppusest osavõtmisel väga tagasihoidlikud. Nii ei ole Roosna-Alliku külanõukogu esimees sm Reinvee veel seni võtnud osa ühestki agro-zootehnilisest loengust, vabandades end alati ajapudusega. Alles siis, kui Võhmuta valla täitevkomiteel on korda läinud õppusele kaasa tömmata rahvamajade ja raamatukogude juhatajaid, võib lugeda agro-zootehnilist õppust hästiõnnestunuks ja ta täidab oma ülesanded.

R. Tischler

31. jaanuar

„Valimisjaoskond nr 99/54“

Jaoskonna komisjoni asukoht: Võhmuta vallas, Roosna-Alliku asunduses, Roosna-Alliku Mittetäieliku Keskkooli ruumes.

Jaoskonna komisjoni esimees: Jänese, Edmund Augusti p – EK(b)P Võhmuta valla organisatsiooni poolt.

Esimehe asetäitja:

Reinvee, Herman Hansu p –
Rüigiteenijate Ametiühingu Võhmuta
valla organisatsiooni poolt.

Sekretär: Torro, Julius Karli p –
Roosna-Alliku Mittetäieliku Keskkooli
töötajate kollektiivi poolt.

Liikmed:

Kärner, Voldemar Jaani p – Järva-
Jaani tarbijatekooperatiivi töötajate
kollektiivi poolt;

Veelmann, Vaike Hansu t – Võhmuta
valla Tuleviku kolhoosi kolhoosnikute
üldkoosoleku poolt;

Jansen, Elvi Johannese t – Võhmuta
valla Tuleviku kolhoosi kolhoosnikute
üldkoosoleku poolt;

Zalit, Julius Eduardi p – Võhmuta
valla Mäe Puukooli töötajate kollek-
tiivi poolt;

Tamm, Maime Jaani t – Roosna-Alliku
Mittetäieliku Keskkooli töötajate kol-
lektiivi poolt;

Käärrik, Johannes Mardi p – Võhmuta
valla Kevade kolhoosi kolhoosnikute
üldkoosoleku poolt.

15. aprill

„Roosna-Alliku üksiktalupojad astusid kolhoosi“

10. aprillil toimus Roosna-Alliku
asunduses üksiktalupoegadele selgitus-
koosolek, kus selgitati kolhoosikorra
paremusi võrreldes üksiktaludega.

Selgitavate sõnavõttudega esinesid
EK(b)P Võhmuta valla propagandist
sm Jänese, valla täitevkomitee esimees
sm Kärner ja Kevade kolhoosi aseesi-

mees sm Käärrik. Juba koosolekule tul-
les töid üksiktalupojad Otto Lusmägi ja
Linda Roba kaasa avaldused kolhoosi
astumiseks.

Pärast elavat mõttevahetust andis 7
üksiktalupoega kolhoosi astumise soo-
viavalduse, nimelt Anton Kalvik, Juuli
Sootalu, Johannes Laur, Jaan Nappo,
Jakob Viljandi jt.

Samal koosolekul astusid eriti aktiiv-
selt kolhoosikorra vastu välja kulakute
ja kodanlike natsionalistide kannupois-
sid Johannes Vanker ja Johannes Evert.
Roosna-Alliku asunduses leidub veelgi
üksikuid Evardi ja Vankri taolisi, kes ei
suvatsenud isegi koosolekule tulla.

Roosna-Alliku külanõukogu pii-
res elavad kolhoosnikud on üks-
meelselt nõus, et Vankri ja Evardi
taolised kulakute ja kodanlike natsio-
nalistide sabarakud viivitamatult küla-
nõukogu kolhooside piirest kaugemale
saadetakse.

K. Lind

11. mai

„Ettevalmistused Võhmuta vallas“

Võhmuta vallas (kultuurharidus-
instruktor sm Kütt) valmistatakse XIII
üldlaulupeo ja maakondliku laulupäeva
kõrval ette ka 18. juunil toimuvaks ring-
konna laulupäevaks. Kooridest töötavad
intensiivsemalt Järva-Jaani kultuuri-
maja 29-liikmeline segakoor sm Jürise
juhtimisel. Koor on osa võtnud kõigist
eelproovidest, kus on näidatud head
kokkulaulmist ja kõrget kunstilist taset.
Koor on selgeks õppinud kogu reper-
tuaari, praegu töötatakse selle viimistle-
mise kallal. Lauluharjutused toimuvad
kaks korda nädalas.

Roosna-Alliku rahvamaja segakoo-
ril puudus pikemat aega juhataja. Selle
tõttu seisid lauluharjutused surnud

punktil. Ometi on koor kõige arvukam vallas (42 liiget) ja ka koorijuhte oli kohaliku kooli lauluõpetajate näol olemas. Tulemuseks on see, et koor pole suutnud omandada kogu repertuaari ja peab nüüd tugevasti harjutama, et ettevalmistunult osa võtta ringkonna ja maakondlikust laulupäevadest.

XIII üldlaulupeost võtab osa Roosna-Alliku rahvamaja rahvatantsutrupp.

Suureks puuduseks on see, et siin, nagu Järva-Madiseski, on puhkpilliorkester lagunenud. Nähtavasti alahinnatakse siin puhkpillimuusikat, sest mille muuga seletada seda fakti. Niisugune olukord on täiesti lubamatu. Selle asemel, et orkestreid täiendada ja juurde moodustada, esineb meie maakonnas vastupidine nähtus. Valdade kultuurharidusala töötajail ja kõigil puhkpillimuusika harrastajail tuleb viivitamata käed külge lüüa niisuguse olukorra koheseks parandamiseks.

E. Rand

13. juuni

„Lõppes õppetöö Võhmuta valla poliitkoolides ja -ringides“

Möödunud nädalal lõpetati õppeaasta Võhmuta valla poliitkoolides ja -ringides. Vallas töötas 2 ÜK(b)P ajaaloo õpiringi ja 2 poliitkooli. (---)

Poliitkoolidest töötas üks Roosna-Alliku külanõukogus sm Sarapuu juhtimisel ja teine Võhmuta valla täitevkomitee juures sm Rodi juhtimisel. Mõlemas töötati läbi 7 teemat.

Roosna-Alliku koolis paistsid silma oma korrallike teadmiste poolest Roosna-Alliku harukaupluse juhataja sm Kärner ja külanõukogu esimees sm Reinvee. Sideagentuuri juhataja Aino Murakas keeldus vastamisest. Seda võib seletada tema teadmiste puudu-

likkusega. Õpilased olid nimetatud koolis rahul propagandistiga, kuna ta omas küllalt häid teadmisi ja oskust seda edasi anda teistele, vaatamata sellele, et on alles noor kommunist. (---)

A. Tamm

15. juuli

„Võhmuta valla parteiorganisatsioon juhib heinatööde käiku kolhoosides“

(---) Valla parteiorganisatsiooni töö on aga ka tõsiseid puudusi heinakoristuse organiseerimisel ja läbiviimisel. Kõik kommunistid ei ole täie tõsidusega suhtunud nendele kinnitatud kolhooside abistamisele. Näiteks on Kevade kolhoos üks mahajäänumaid vallas, täidab heinakoristustööde päevagraafikut ainult 65%-liselt, kuid kolhoosi juurde kinnitatud kommunisti sm Kärnerit see ei häiri. (---)

E. Jänese, EK(b)P Võhmuta valla komitee propagandist

7. september

„Kultuuritöölise abi viljavarumisel“

Roosna-Alliku rahvamaja on oma ülesandeid viljakoristamise ja varumise perioodil võtnud täie tõsidusega. Mitmed sisukad loosungid sügistöödest, nõukogude inimeste rahatahtest jt teemadel kutsuvad ennastsalgavale tööle. Rahvamaja seina ilustab kolm pildivitriini. Üks vitriin käsitleb soode muutmist viljakandvateks põldudeks. Vitriin on sisustatud kõrgete saakide meistrite ja sotsialistliku töö kangelaste fotodega ning piirkonna kolhooside loomakasvatuse kolme aasta plaani täitmise näitajatega. Teine vitriin näitab pildis ja sõnas võrreldavalt tööliste olukorda klikivalitsuse olukorras ja nüüd. Kolmas vitriin kajastab kultuuri tõusu nõukogude

korra viljastavais tingimuses. Samuti on seinal graafikud viljakoristamise, peksu ja -varumise käigust ning sügiseste põllumajanduslike tööde arenemisest piirkonna kolhoosides. Kõik graafikus tähendatud näitajad märgib rahvamaja juhataja isiklikult ära ja peab kolhoosidega alalist sidet andmete saamiseks. Seinaleht ja autahvel toovad ära eesrindlike kolhooside ja kolhoosnike nimed. Rahvamaja initsiatiivil on kolme piirkonna kolhoosis organiseeritud välklehe toimetused ja nendes ilmus iga viie päeva järel uus välkleht. Eriti sisukas ja huvitav välkleht ilmus Suve kolhoosis sm-te L. Alevi ja L. Tabani toimetusel. Seda välklehte oodatakse eesrindlaste poolt suure huviga, aga loodrite ja „viilijate“ poolt hirmuga.

Kohe viljakoristamise algul moodustati rahvamaja isetegevuslastest agitatsioonibrigaad, kes on külastanud kõiki piirkonna kolhoose. Nii toimus 12. augustil agitatsioonibrigaadi külas-kaik Mäe Puukooli ja Kevade kolhoosi. Oeti raamatukogu saalis toimus sellekohane õhtu. Umbes 140 puukooli töolist ja kolhoosnikut võtsid agitatsioonibrigaadi ettekanded südamlilikult vastu. 19. augustil külastas brigaad Suve kolhoosi. 2. septembril külastati Tuleviku kolhoosi ja 3. skp oli pidu-õhtu Mäe Puukoolile Oeti raamatukogu saalis. Agitatsioonibrigaadi kavas on olnud vestlused vilja kiirest ja kadudeta koristamisest, ennetähtaegselt riiginormide täitmisest ja maksude kiirest laekumisest.

Rahvamaja agitatsioonibrigaad töötab ühes raamatukoguga, mille töötajad viivad läbi uusima nõukogude kirjanduse tutvustamist ja loevad nendest katkendeid. Järjekindlalt viiakse rahvamajas ja kolhoosides läbi nõupidamisi tehtud tööst ja saadakse ülesandeid edaspidi-

seks tegevuseks. Kiirel viljakoristamise ajal, kui on puudus töökatel, abistab rahvamaja juhataja kolhoose tege-liku tööga.

P. Saar

9. september

„Võib-olla ma olen haige...“

Anna Koppel on Vöhmuta valla Kevade kolhoosi liige. Anna on võitnud endale nimetatud kolhoosis suure populaarsuse. Nii et kui keegi tahab hakata midagi Anna Koppelist rääkima, siis vastab iga kolhoosnik: „Ah Anna! Ei maksa rääkidagi – seda tegelast me juba tunneme.“

Kuidas siis Anna on saanud endale nii suure kuulsuse? On ta mõni eesrindlik lüpsja-karjatalitaja või koguni brigadiir? Ei sugugi! Kes nii arvab, see on põhjalikult eksinud. Anna on hoopis niisugune kolhoosnik, kes ei ole välja töötanud veel ühtegi normipäeva ja just sellega ongi saavutanud surematu kuulsuse.

Kes aga arvab, et Anna on hoopis ilma tegevuseta, see eksib samuti. Üheks peamiseks tööalaks on tal maadeldada mõttega, kas ta on haige või terve. Sellel teemal on ta vestelnud ka kolhoosi esimehega, kuid selgus selles tumedas asjas on jäänud ikka tulemata. Ka Anna ise ei tule selle küsimuse lahendamiseks kuidagi toime. Kui oleks tarvis kolhoosi tööle minna, siis pistab ristluudes, rinnus nagu pigistaks ja ka süda ei tööta korralikult. Kui aga metsas valmisid ilusad punased maasikad ja ka vaarika-dest ei olnud puudu, siis olid igasugused torked ja pisted nagu luuaga pühitud ja Anna tundis end marju korjates täiesti tervena. Ka Järva-Jaani turule minек ei teinud Annale ületamatuid raskusi, sest marjade eest sai päris kena kopika.

Iga päev aga turgu ei peetud ja siis pole ka tarvis iga päev marju korjata. Just neid päevi kasutabki Anna iga-suguste „haigustega“ rabelemiseks. Kolhoosi esimees, mait, aga tuleb ikka ja jälle uuesti ning püüab Annale selgeks teha, et ausa tööga kolhoosis elaks palju paremini ära kui marjakorjamisega.

„Aga ma tõesti ei tea, kas ma olen niivõrd terve, et ma võiksin kolhoosis tööle hakata,“ kurdab Anna.

Arsti juurde ta muidugi ei lähe, sest mine sa tea, võib-olla ta süiski on täitsa terve. Pista nüüd heast peast nina tulle ja too arsti juurest kirjalik tõend selle kohta, et töötamiseks ei ole tervise poolest mingit takistust.

Kolhoosi esimees sihuke järeleandlik mees ja lubaski Annale kerge-mat tööd, nagu viljakottide paikamist ja muud niisugust. Nüüd aga otsustas Anna enesekindlalt: „Ma olen tõesti puruhaige. Mitte mingisugust tööd ma ei või teha!“

Kui lugu tõesti nii, siis soovivad teised kolhoosnikud, et Anna võtaks süiski südame rindu ja läheks arsti juurde. Saaks ometi kord selgeks, mis tõi see Annat kiusab. Ei või ju tervisega mängida, pealegi on Nõukogude Liidus arstiabi ja ravimine tasuta.

PS. Annal on ka tütar, kuid emaga on nad mõlemad nagu kaks tilka vett – täpselt ühesugused. Kumbki ei pea lugu kolhoosi tööst.

S. Konarlik

12. september

„Sügistööd lõpetamisel“

Neil päevil lõpetati sügiseseid külvi-tööd Võhmuta valla Kevade kolhoosis (esimees sm Ü. Sinivee). Üldse seemen-dati 90 ha põldu, kusjuures eesrindlik kolhoosnik Oskar Algmaa külvas päe-

vas keskmiselt 4 ha. Külvi teostati kõr-geväärtsuliku sordiseemnega.

Kevade kolhoosis on lõpule jõutud ka viljakoristamisega. Sm Karl Lepik niit-is iga päev mitte vähem kui 4–5 ha vilja. Esimesena lõpetas viljakoristuse III põllutööbrigaad (brigadiir sm R. Alev). Samas brigaadis töötav energiline naine A. Alev pani päeva jooksul üksinda kokku 32 kərbist 1 ha-selt põllult, töö-tades seega välja 2,5 normipäeva.

Praegu võitlevad kolhoosnikud selle eest, et kiiresti lõpetada viljapeks. Peksutööd viiakse läbi oma viljapek-suagregaadiga, mille kolhoos muretsetes alles käesoleval aastal. Masinist Arved Taada peksab ühes vahetuses 18 trumli läbimõõduga masinal 5–6 tonni vilja, kuna ristikuseemet peksab ta vahetuses 450 kg. Nagu märgib kolhoosi esimees sm Ü. Sinivee, saadi tänava ristiku seem-nepõllu hektaarilt keskmiselt 260 kilo-grammi seemet.

Suurt tähelepanu on Kevade kolhoosis pööratud karjamajandusele (karjafarmi juhataja sm E. Tammerai). Kõrgeväärtsuliku piima andmise eest on karjafarmi töötajaid premeeritud Kihme piimaühingu poolt rahalise preemiaga. Nagu kontrollimisel selgus, on looma-dele talvine sööt täies ulatuses varutud ja isegi suuremas koguses, kui see nor-mide järgi oli ette nähtud. Eeskujulikult hoolitsevad loomade eest karjafarmi töötajad Mart Kleemens ja Jaan Näppo.

Et kiiresti lõpetada kõik sügistööd, on praegu peatähelepanu pööratud kar-tuli koristamisele ja -varumisele.

K. Kaseorg

30. september

„Loodreid pole kolhoosis vaja“

„Võib-olla ma olen haige...“ Selle pealkirja all kritiseeriti (Järvalases nr 108,

9. sept 1950) Võhmuta valla Kevade kolhoosi liiget Anna Koppelit. Nüüd teatab meile kolhoosi esimees Ü. Sinivee, et kriitika oli täiesti õige. Kolhoosis on Koppeli suhtes tarvitusele võetud kõik põllumajandusliku artelli põhikirjas ettenähtud kasvatus- ja karistusabinõud. Need pole aidanud. Esimees ei tea, mis teha. Anname siin nõu.

1) Kõigepealt vaadake, kes see Koppel üldse on ja miks talle ei meeldi kolhoosikord? Põhjus peab siin olema.

2) Koppeli-taolisi loodreid ja päevavargaid pole kolhoosis vaja. Vastavalt artelli põhikirjale peab kolhoosi juhatuse esitama selle parandamatu liikme suhtes üldkoosolekule otsustamiseks tema artellist väljaheitmise küsimuse. Väljaheitmine toimub vastavalt põhikirja 8. punktile.

22. oktoober

„Roosna-Alliku Küla Töörahva Saadikute Nõukogu valimiste küllakomisjon“

Komisjoni asukoht: Roosna-Alliku Küla TSN Täitevkomitee ruumes.

Komisjoni esimees: Sinivee, Ülo Jaani p Kevade kolhoosi kolhoosnikute poolt.

Komisjoni esimehe asetäitja: Kärner, Voldemar Jaani p Kevade kolhoosi kolhoosnikute poolt.

Komisjoni sekretär: Reinsalu, Virve Augusti t Kevade kolhoosi kolhoosnikute poolt.

Komisjoni liikmed: Margus, Erna Richardi t Roosna-Alliku Piiritustehase töötajate poolt.

Käärrik, Johannes Mardi p Kevade kolhoosi kolhoosnikute poolt.

„Kolhoosikorrade vaenulike elementide peremehetsemisele tuleb teha lõpp“

Küirete sügiseste põllutööde nõrk organiseerimine, kolhoosnikute distsiplineerimatus, alatised joomingud kolhoosi juhtivate töötajate seas, suurmajandi auto kasutamine isiklikeks sõitudeks, endiste jõukate talupoegade peremehetsemine, ausate kolhoosnikute allasurumine ja palju muudki ebanõukogulikku iseloomustab Roosna-Alliku külanõukogu Tuleviku kolhoosi olukorda. (---)

Kui küsida Tuleviku kolhoosi esimehelt F. Möllilt, millega seletada nii suurt mahajäämust, saame endaga rahuloleva inimese ükskõikse vastuse: „Ei saa aru, et teistest kolhoosidest oleksime mahajäänud.“ (---)

Selliseid asju ei tea kolhoosi esimees sellepärast, et ta ei taha neid teada. Säärane olukord pole tekkinud üle öö ega saamatusest ja oskamatusest. Siin peituvad juured hoopis sügavamal. Kolhoosis mängivad nii-öelda esimest viiulit endised jõukad üksiktalupojad Rooba, Allikajak, Jäetmaa jt, keda kolhoosi esimees teadlikult soosib, sest ka tema kuulus üksiktalupojana jõukate kilda. Kolhoosi esimehel, kes omal ajal pidas teenijaid, ei sobi ju ometi nõrga töödistsipliini ja omavolitamise pärast oma endistele ja samuti praegustele sõpradele märkusi teha.

Nii ongi kolhoosis kujunenud kaks leeri – ühed, kellele sihiks on oma suurmajandi hea käekäik, ja teised, kolhoosikorra maskeeritud vaenlased, kes sisemise õonestustööga püüavad kolhoosi laostada. Viimaste gruppi kuuluvad ülalmärgitud isikud.

Hobusefarmi juhataja Otto Rooba oli kodanlikul ajal mõjukas mees. Kaks suurt talukohta, abivallavanema aua-

met, käremeelsus oma sulaste-tüdrukute ja ümbruskonna kehvikute vastu – see kõik andis Otto Roobale nii-öelda kaalu. Ja „härä“ Rooba jätkab peremehetsemist kolhoosis, kus temast peale farmijuhataja on saanud veel asja-armastaja-autojuht. Tema „võtetest“ kõnelevad järgmised faktid: kibekiirel suvilja koristamise perioodil pidas Rooba õigemaks istuda Järva-Jaanis ja juua. Oma joomakaaslasiks organiseeris ta 7-liikmelise kolhoosnike kamba. Külanõukogu esimehel sm Reinveel, kes Roobale julges märkusi teha ja kohustusi kolhoosipõldudel meelde tuletada, lubas „vägilane“ pea kaela otsast ära kääntada.

Kolhoosi autot kasutab Rooba kui oma isiklikku masinat, sõidab kunas või kuhu arvab. Näiteks 18. oktoobri Tallinna sõidust kuulis kolhoosi esimees alles hiljem arveametnikult, Rooba abikaasalt. Rooba suhtumist teistesse kolhoosnikutesse näitab ilmekalt seegi, et saatelehega Tallinna silmaarsti juurde minev kolhoosnik Kruusamägi ei saanud autoga ühes sõita sellepärast, et keegi Seping, kes ei olegi kolhoosi liige, oli autojuht Roobaga varem kaasasõiduks kokku leppinud. (---)

Roobale on suur sõber kolhoosi juhatuse liige A. Allikajak, kes ise end järgmiselt iseloomustab: „Ma olen läbi ja läbi nõukogude inimene, istusin kliki-valitsuse ajal kolm aastat vanglaski.“ Vanglas ta „istus“ küll, kuid mitte oma nõukoguliku meelsuse pärast, vaid selle eest, et teemeistrina Paide kivitee ehitusel suurema rahasumma taskusse pistis. Kolhoosis ei ole tema eesmärgiks ausalt töötamine, vaid äritsemine.

Sellised on nii-öelda „esimesed“ mehed Tuleviku kolhoosis, kes endisi kehvikuid oma tahte alla suruvad ja edukat tööd kolhoosipõldudel takistavad. Et ühenduses peitub jõud, seda tõde ei ole Tuleviku kolhoosi „juhtiv“

koosseis oma sugulaste ja sõprade töölepaigutamisel unustanud. Esimehe F. Mölli naine on aiandusbrigadiir, tema naise vend aga põllundusbrigadiiriks, selle naine Helvi Jansen – kanafarmi juhataja, viimase õde Vilma Odres vasi-katalitaja jne. (---)

Rajooni juhtival organitel on kiiresti vaja abistada Roosna-Alliku külanõukogu ja parteiorganisatsiooni kolhoosis valitseva ebanõukoguliku olukorra selgitamisel ja vajalike abinõude rakendamisel.

A. Kare

28. oktoober

[ringkonnakomisjonid Paide Rajooni Tööräha Saadikute Nõukogu valimistel]

„Roosna-Alliku valimisringkond nr 17“

Komisjoni asukoht: Roosna-Alliku külanõukogus, Roosna-Alliku Mittetäielikus Keskkoolis.

Komisjoni esimees: Torro, Julius Karli p Haridus- ja Kunstitegelaste Ametiühingu Roosna-Alliku organisatsiooni poolt.

Esimehe asetäitja: Kalep, Kalju Karli p Haridus- ja Kunstitegelaste Ametiühingu Roosna-Alliku organisatsiooni poolt.

Sekretär: Toome, Vaike Hansu t Tuleviku kolhoosi kolhoosnike poolt.

Liikmed: Tabani, Leida Gustavi t Suve kolhoosi kolhoosnike poolt.

Margus, Heldur Jaani p Kevade kolhoosi kolhoosnike poolt.

4. november

[jaoskonnakomisjonid rajooni, linnade, alevite ja külade tööräha saadikute nõukogude valimistel]

„Valimisjaoskond nr 22“

Komisjoni asukoht: Roosna-Alliku külanõukogus, Roosna-Alliku Mittetäieliku Keskkooli ruumes

Jaoskonnakomisjoni esimees: Toome, Andres Andrese p Tuleviku kolhoosi kolhoosnikute poolt.

Jaoskonnakomisjoni aseesimees: Vaadam, Ferdinand Pärteli p Suve kolhoosi kolhoosnikute poolt.

Jaoskonnakomisjoni sekretär: Aasma, Laine Johannese t Haridus- ja Kunstiteadlaste A/Ü Roosna-Alliku organisatsiooni poolt.

Jaoskonnakomisjoni liikmed: Sootna, Arved Johannese p Haridus- ja Kunstiteadlaste A/Ü Komitee Roosna-Alliku organisatsiooni poolt.

Nigul, Tooni Aleksandri t Haridus- ja Kunstiteadlaste A/Ü Komitee Roosna-Alliku organisatsiooni poolt.

Alas, Elisaveta Maria t Suve kolhoosi kolhoosnikute poolt.

Saarepuu, Linda Hindreku t Haridus- ja Kunstiteadlaste A/Ü Komitee Roosna-Alliku organisatsiooni poolt.

Härma, Hugo Augusti p Mäe Puukooli töölised ja teenistujate poolt.

Lauri, Ölme Osvaldi t Mäe Puukooli töölised ja teenistujate poolt.

21. november

„Roosna-Alliku agitatsioonipunktis“

Juba oktoobrikuu keskpaiku seati korda Roosna-Alliku agitatsioonipunkt vastavalt eelseisvatele töörahva saadikute kohalike nõukogude valimistele. Agitatsioonipunkt on muutunud valimiseelse massilise agitatsioonitöö keskuseks. Siin on kasutatud kõiki näitliku agitatsiooni vorme: on üles seatud loosungid, plakatid, diagrammid, fotovitriinid, seinaleht ja autahvel. Agitatsioonipunktis on alati leida kirjan-

dust, ajalehti ja ajakirju. Ruum on soe ja hästi valgustatud, külastajate kasutada on lauamängud, raadio ja keelpillid.

Agitatsioonipunkti tööplaani koostatud ühe kuu kohta ja seda püütakse täpselt täita. Peaaegu igal õhtul toimub agitatsioonipunktis mingisugune üritus, kas vestlus, loeng või noorteõhtu. Roosna-Alliku agitatsioonipunkt on muutunud ümbruskonna noortele armastatuimaks kohaks.

Üle kahekümneliikmeline agitaatorite kollektiiv sai konkreetsed ülesanded ja kindla tööpiirkonna 23. oktoobril, ning paari päeva pärast esitas iga agitaator oma piirkonna valijate nimekirja ja andis aru valijate hulgas tehtud selgitustööst. Kord nädalas peetakse agitaatoritele nõupidamisi ja konsultatsioone, kus agitaatorid täiendavad oma teadmisi ja saavad juhtnööre edaspidiseks tööks. Viimane agitaatorite nõupidamine toimus 14. novembril, kus iga agitaator sai ülesande valijate nimekirja teistkordseks kontrolliks.

Agitaatorid töötavad täie tõsiduse ja innuga, parimaid agitaatoreid on sm-d Arved Sootna, Vaike Toome ja Ferdinand Vaadam.

Oma jõu ja oskuse agitatsioonipunkti tööks on rakendanud Roosna-Alliku rahvamaja juhataja sm L. Sarapuu, kes on peaaegu iga läbiviidava ürituse korraldaja ja innustaja. Samuti on agitatsioonipunkti tööle hästi kaasa aidanud nõu ja selgitustööga EK(b)P Paide Rajoonikomitee esindaja sm H. Kütt.

P. Saar

30. november

[Roosna-Alliku Küla Töörahva Saadikute Nõukogu valimiste saadikukandidaadid]

„Roosna-Alliku Küla valimisringkond nr 1“

MURIKSE, Linda Kustavi t, sünd. 1922. a, Roosna-Alliku külanõukogu Suve kolhoosi kolhoosnik, parteitu, Roosna-Alliku külanõukogu Suve kolhoosi kolhoosnikute poolt.

„Roosna-Alliku Küla valimisringkond nr 2“

KAENAL, Gustav Jaani p, sünd. 1912. a, Roosna-Alliku külanõukogu Suve kolhoosi esimees, parteitu, Roosna-Alliku külanõukogu Suve kolhoosi kolhoosnikute poolt.

„Roosna-Alliku Küla valimisringkond nr 3“

KIPPAR, Ellen Otto t, sünd. 1926. a, Roosna-Alliku 7-kl kooli õpetaja, parteitu, Roosna-Alliku 7-kl kooli õpetajate ja teenistujate poolt.

„Roosna-Alliku Küla valimisringkond nr 4“

SINIVEE, Ülo Jaani p, sünd. 1922. a, Roosna-Alliku külanõukogu Kevade kolhoosi esimees, parteitu, Roosna-Alliku Kevade kolhoosi kolhoosnikute poolt.

„Roosna-Alliku Küla valimisringkond nr 5“

KALVIK, Anton Tõnu p, sünd. 1907. a, Roosna-Alliku külanõukogu Kevade kolhoosi kolhoosnik, parteitu, Roosna-Alliku külanõukogu Kevade kolhoosi kolhoosnikute poolt.

„Roosna-Alliku Küla valimisringkond nr 6“

MÜÜR, Eliise Hansu t, sünd. 1922. a, Roosna-Alliku külanõukogu Tuleviku kolhoosi brigadiir, parteitu, Roosna-Alliku külanõukogu Tuleviku kolhoosi kolhoosnikute poolt.

„Roosna-Alliku Küla valimisringkond nr 7“

KÄRNER, Voldemar Jaani p, sünd. 1918. a, Järva-Jaani tarbijate-

kooperatiivi kaupluse juhataja, parteitu, Roosna-Alliku Tuleviku kolhoosi kolhoosnikute poolt.

„Roosna-Alliku Küla valimisringkond nr 8“

UNGUR, Valve Madise t, sünd. 1927. a, Roosna-Alliku külanõukogu esimees, parteitu, Roosna-Alliku külanõukogu Tuleviku kolhoosi kolhoosnikute poolt.

„Roosna-Alliku Küla valimisringkond nr 9“

TORRO, Julius Karli p, sünd. 1912. a, Roosna-Alliku 7-kl kooli direktor, parteitu, Roosna-Alliku 7-kl kooli õpetajate ja teenistujate poolt.

A. SINIVEE, Roosna-Alliku Küla Tööräha Saadikute Nõukogu Valimiste Külakomisjoni esimees

V. REINSALU, Roosna-Alliku Küla Tööräha Saadikute Nõukogu Valimiste Külakomisjoni sekretär

Jutumärkide kasutus ja interpunktsioon tänapäevastatud, triikivead parandatud, muu tekst esitatud muutmata, sh nimekujud.

NIKITA HRUŠTŠOV 17. JUUNIL 1955 VIISUS

Nõukogude Liidu parteijuht Nikita Hruštšov külastas 17. ja 18. juunil 1955 spontaanselt ja kiirkorras Eestit, tülles Riia ja lahkudes Moskvasse. Saatjaks Eestis oli tal sinne parteijuht Johannes Käbin. 17. juuni hommikul külastati Tartut, sealt siirduti rongiga Aegviidule ning sealt autodes Aravete ja Viisu kaudu Tartu maanteele ja lõpuks Tallinna. Hruštšov soovis näha sünnset põllumajandust, mistõttu võeti marsruuti Tapa rajooni kolhoos Kaardiväelane ja Viisu sovhoos. Mis

tähendab, et 17. juunil 1955 millalgi keskpäeva paiku vuras Aravetelt tulles ja Viisule minnes – ülima tõenäosusega – Roosna-Allikult läbi rida limusiine, sees Hruštšov ühes teiste tähtsate seltsimeestega. Toona seda lihtrahvas siiski ei teadnud, kõrgetasemelisest visiidist teavitati Eesti avalikkust alles tagantjärele. Kuid küllap jäi tähtsale riigimehele teeserval silma mõnigi siinse kandi tööline ja kolhoosnik.

Johannes Käbin kirjutab oma mälestustes: „Sõitsime läbi Viisu sovhoosi põldude. See on endise väikse mõisa keskus. Siin on reljeef ja maad pisut paremad. Mõisnik teadis, kus tulusam põllundusega tegelda. Siin ei ole ka sovhoosile halb koht. Enamikule põldudele oli juba vilja külvatud. Sõitsime sovhoosi kontori ette. Kinni. Selgitasin, et sovhoosi esimees [Johannes] Mets ei ole veel jõudnud Riia tagasi, aga teised on kindlasti põllul – külvitoid lõpule viimas. Vaatasime väljastpoolt mõisahooned, mis olid kasutusele võetud tootmis- ja kontoriruumidena, ja silmamata kuskil kedagi, liikusime edasi. Jõudsime Tartu maanteega ristumiskohani, kus läks siis veel kitsarööpmeline raudtee. Ma näitasin, et seal vasakul metsa ja võsastike taga on rajoonikeskus Paide.“

J.U.

AH! OLLA KAARUKAS!

Aili Rammo (sünd. Haviko)

2016

Kaaruka on küla Järvamaa südames ja minu sünnikodu Jõngu-Päärna asub keset seda küla.

„Eesti nõukogude entsüklopeedia“

vana väljaande (1971) kolmandas köites lk 333 on tekst: „Kaaruka, küla Paide rajooni Järva-Jaani külanõukogus, Alliku sovhoosi maa-alal, Roosna-Allikust kagus; 138 elanikku (1970). Kaaruka kohta on andmeid aastast 1564 (Kauroka).“

Minevikus on Järvamaa olnud soode, rabade ja järvede ning karstialade poolest rikas maa. Kunagise järvede rohkusega seondub ka maakonna nimi. Kolmeköitelises koguteoses „Järvamaa“ iseloomustatakse Kaarukat kui ridaküla, majad kahel pool Roosna-Alliku-Esna-Petri maanteed. Algselt oli Kaaruka tihedalt paiknevate majapidamistega (talud, saunikukohad jne) asustatud. 19. sajandi teisel poolel elas küla üle kaks suurt tulekahju. Pärast 1880. aasta põlengut viidi 13 majapidamist asustuse hõrendamiseks küla keskelt välja metsa äärde – nii kujunes Kaaruka tagaküla.

Jõngu-Päärna kohanime on praegu Päärna, sest pärast iseseisvuse taastamist Eestis oli dokumentidest talude tagasisaamise ajaks nimi Jõngu eest ära kadunud. Ära oli kadunud ka H-täht perekonnanime Haviko eest. Vene ajal vanematele antud passides on nime kirjapilt Aviko, lastele anti välja passid nende sünnitunnistuste järgi (Haviko), mis on olnud minu esivanematel perekonnanimeks ajast aega.

Mina, Aili, sündisin Jõngu-Päärnal Lisette ja Johannes Haviko peres teise tütreks sel maailmale raskel aastal 1939, kui Hitleri Saksamaa kallaletungiga Poolale vallandus Teine maailmasõda. Kaks aastat varem oli sündinud Luule. Ka Tiit ja Tiiu sündisid sõja-aastatel. Pered olid tollal enamasti paljulapselised ja lapsed sündisid külaperedes valdavalt oma kodudes. Meid aitas ilmale emapoolse vanaema õde Marie Laane (sünd. Pärn), kes elas Esna ale-

vis, oli sünnitusabi õppinud ning pidanud Peetris rohupoodi. Kaarukas oskas sünnitusabi anda Korjukse perenaine. Kahjuks Korjukse kohta enam pole.

1863. aastal alustati Paides ämmaemandate koolitamist. Teoreetilist ettevalmistust andis kreisiarst Carl Hermann Hesse (Saksa kirjaniku Hermann Hesse vanaisa) ja praktikakursust viis läbi ämmaemand Frey.

Kaaruka külakool tegutses aastail 1843–1923, esmalt Vahipärtil, hiljem küla keskel, kuhu maja ehitamiseks võeti plats Tabanile kuulunud maa küljest. Minu isa, Jõngu-Päärna Johannes, rääkis, kuidas lähedal elavad poisid tegid vigurit ja vahel jooksid paljajalu läbi lume kooli ning koolipingis panid jalad istmiku alla sooja.

1919. aastal, pärast Eesti Vabariigi väljakuulutamist ja mõisate rüüstamist muudeti paljud mõisahäärberid koolimajadeks, niisamuti Roosna-Allikul. Mõisnik Georg von Stackelberg tõsteti mõisast välja 17.–18. detsembril 1923. aastal. Isa Johannes oli siis kolmeteistaastane ja oli jooksnud Roosna-Allikule seda väljatõstmist vaatama. Pärast sai kodus riielda, et mõisas käis. Johannese isa Otto oli tol ajal mõisa sepp ning mõisaga oli tal rahulik, toimiv töösuhe. Kaaruka, Oeti ja Valasti külakoolid toodi üle Roosna-Allikule. Esimene koolipäev oli 23. detsembril, kuid pidev koolitöö algas 3. jaanuaril 1924. aastal 6-klassilise algkoolina. Jõngu-Päärnalt läksid kooli Johannes ja Leida Johanna. Vanemad lapsed olid koolitee lõpetanud.

Esimene koolijuht oli Johannes Hinnov, kes oli direktoriks veel ka minu koolimineku sügisel. Meie perearhiivis on 1924. aasta kevadel Roosna-Alliku kooliperest tehtud pilt. [Autori käsikirjale lisatud fotod on paigutatud sünnisraamatu fotodeossa. – J.U.] Fotol on

kooli direktor Johannes Hinnov. Õpetajateks olid Amalie Kaljuste, Klarissa Tänavots, Adelaide Birken (Kõhelik), August Kõhelik, Hermiine Uus (Maarend). Õpilaste seast tunnen ära meie isa Johannese, tädi Leida Johanna, Artur Alba, Erich Õunapuu ja Gustav Kaenali. Roosna-Alliku kool on välja andnud trükiseid koolielust ning avaldanud ka fotosid kooliperest erinevatel aastatel, kuid ma ei ole neis trükistes näinud seda, 1924. aasta kevadel tehtud fotot (mille autor on J. Krass). Õpilaskond sellel fotol on piisavalt suur – kõik rõõmsailmelised, õpihimulised lapsed. Loodan, et Kaaruka elanikud leiavad nende seast tuttavaid.

Mina läksin kooli teisel rahusügisel. Õde Luule läks siis teise klassi. Ühes klassiruumis olid esimene ja kolmas klass, teises ruumis teine ja neljas klass ning eraldi olid viies, kuues ja seitsmes klass. Luulel oli lugemine, kirjutamine ja teatud piires arvutamine varakult selged. Tol ajal see ei olnud tavaline, õppimine algas enamasti alles koolis. Luule luges meile, noorematele muinasjutte, luuletusi, lugusid kooliramatutest. Ta tegi meile selgeks, et enne kooli minekut peab oskama lugeda, kirjutada, arvutada. Mäletan, et Luule käis 6. klassis, kui juba luges läbi Aleksei Tolstoi 2-köitelise romaani „Kannatuste rada“. Meie vanemad oskasid meid innustada, öeldes: see jalg on ikka õigel teel, mis koolirada käib. Kaaruka küla lapsed olid siis ja on alati olnud hoolsad ja õpihimulised ning edaspidi saanud hakkama paljudel erinevatel omandatud erialadel, nii keskeri- kui ka kõrgtasemel. Ei ela me pärapõrgus ega ole kohtlased, nagu on kirjutatud Wimberg „Lipamäes“. Et meie, Päärna lapsed, hiljem kõik meditsiini õppisime – igaüks küll erinevat valdkonda –, tegi meie koolirajad pikaks-pikaks. Kõige edu-

kam meie peres on olnud Tiit, Tartu Ülikooli professor (praegu *professor emeritus*), TÜ Kliinikumi traumatoloog ja ortopeedia osakonna juhataja.

Kooli läksime jalgsi ning hommikuti oli koolitee lapsi täis. Et tunnid lõppesid klassidel erinevatel aegadel, siis koduteel oli meid korraga vähem. Väga pikk koolitee oli Punapardi lastel, Kodasemalt Siirandi lastel, Tännaperest Reinfeldti Jüril ja Mardil. Minu ajal käisid Siirandilt koolis Ruth, Helgi, Helle, Ivi ja Rein, nooremad hiljem. Olime Hellega head sõbrad. Seda pikka teed käies tuli Helle vahel Jõngu-Päärnale sooja ja jalgu puhkama ning seejärel marssisime kõik koos edasi. Minu mälestustes ei ole koolikiusamist ega -vägivaldad.

Meie ema Lisette oli mitmeid aastaid Roosna-Alliku rahvamaja juhataja. Samal ajal oli raamatukogu juhataja meie külavanema Malle Rooba isa Arved Sootna. Nende tööruumid olid koolimajas. Koolipeod olid vahvad koos isade-emade ning vanemate õdede-vendadega. Pärast mitmekesist eeskava tantsisid muusika saatel kõik koos. Kooli saalis näidati ka filme. Samuti näidati filme ja peeti külapidusid Kaaruka pitsikuuris.

Pärast külakooli üleviimist Roosna-Allikule 1923. aasta detsembris amortiseerunud koolihoone lammutati ja platsile ehitati tuletõrjehooned ehk rahvasuus – pitsikuur. Hoone ehitati paeividest, puitkatuse ja kõrge puidust vahitorniga. Torn kõrgele vaateplatvormile viis kitsas puutrepp. Ka külalanelikud olid ehitustöödele kaasatud. Tuletõrjehoonet peeti graafiku alusel. Kustutusvahendid olid monteeritud hobuveokitele. Sovhoos hakkas hoonet kasutama laona (tsement, väetised, tellised jms). Praeguseks on hoonest peale põhjalikku remonti saanud hubane külakeskus. Kogu Kaaruka röömustas. Mina

õmblesin külale lipu (kartuliõiekuju-tisega keskel) ning kirjutasin 1999. aastal lipulaulu sõnad, mille minu noorem tütar, muusik ja pedagoog Anne Okas viisistas. Minu vanem tütar Eda Reinot on keemik ja tema rakendab juba ligi 25 aastat edukalt oma teadmisi Ameerika Ühendriikides.

Kogu Eestile ja Kaarukale oli väga raske sõjajärgne aasta 1949 – suur küüditamine.

Mitu aastat hirmutas küla metsavend Mätlik, kes vahel öösiti koplis karjus oma sajatusi ja laskis mõningase vaheajaga maha kolm taluperenaist. Tuiga perenaist läbi ukse tulistades tabas üks kuul ingeri poisi Pekka Habaneni jalga. Millalgi olukord siiski lahenes.

Kaarukas on majapidamised küllalt lähestikku ja minu mälestustes oli perede vahel sõbralik läbisaamine. Olid kartulivõtu-, rukkilõikuse-, viljapeksu- ja talgud, ühised kokkusaamised perekondlikel tähtpäevadel. Tõenduseks taas mõned fotod. Mäletan ühe sügispäeva kartulivõtmise talgud, olin võtjate seas. Lodjal ja Päärnal olid kartulid võetud ning edasi mindi Muhu-Mardile. Töö tehtud, koguneti söögituppa pika laua äärde keha kinnitama. Minule hakkas silma raamatute rohkus. Isa rääkis, et Muhu-Mardi ema loeb palju ja on väga tark naine. Praegu elame Muhu-Mardi perepoja Heino Laasiga Paides samal tänaval ja kui juhtume kokku saama, on meil Kaaruka külalust palju rääkida. Kaaruka elanikud on alati olnud töökad, laulu- ja tantsuhimulised ning aktiivsed ekskursioonidel, mille eestvedajaks oli Verner Alev.

Suviti Kaarukas elades naudin seda vaikust, värsket õhku ja kohtumisi sõbralike külalanelikega. Kui lillepeenrad ja juurviljaaed rohitud ning muru niidetud, istun aidatrepile, kust näen, kuidas üle maantee Tabani ja Päärna koplis söövad

Tõnu Lassi musta-valgekirjud mullikad. Tõeline miljonivaade! Jõudu ja visadust Tõnu perele!

Mäletan lapsepõlve koplit. Veel ei olnud maid kraavidega kuivendatud ja talved olid lumerikkamad. Kevadel õit- sesid varsakabjad, kullerkupud, sinililled. Suurvee ajal tekkisid Tuiga oja ja Sepa oja. Tabani ja Päärna koplite piiril oli ühine linaleoauk. Talud kasvatasid lina oma pere tarbeks. Meie kõrvalhoones olid olemas kõik linatöötlemise vahendid ja vokid ketramiseks. Ema ja vana- ema kudasid linaseid kangaid. Talvel oli koplis jäätunud alasid. Lumi lükati ära ja tritsutati. Suuremad poisid ehtasid isegi reekarusselli. Noorte lustimine kestis pimedani. Siinkohal on sobiv vaadata fotosid kolhoositöödest, ekskursiooni- dest, laulukooridest.

Elu on nagu jalgrattaga sõitmine: et mitte uppi lennata, pead kogu aeg pedaale tallama. Maatöö oskused, mis lapse- ja noorpõlves saadud, võivad olla abiks kogu elu. 1958. aastal olin Kasahstani uudismaadel. Elasime tel- kides. Meie kursusega koos olid juura- tudengid, nende seas tulevane kirjanik Rudolf Rimmel, kes pani olukorra värssidesse: „Meie laager, seitse telki, keset päikse kuuma helki.“ Laagris valmistatud toit viidi ka 7 km kaugusel olevasse naaberlaagrisse. Küsiti, kes oskab hobust juhtida. Mina oska- sin. Tallimees rakendas kohe hobuse vankri ette ning ma viisin toidu naabri- tele ära. Kolmandal hommikul tallimees ei tulnud ega tulnud. Rakendasin siis ise hobuse vankri ette ja naabrid toiduta ei jäänud. Edaspidi hakati sinna viima pro- dukte, millest nad hakkasid ise toitu val- mistama. Põhitoiduks olid makaronid. Noormehed tüdinesid sellest nii ära, et hakkasid seda kutsuma „ahvi higiks“.

Kõikides peredes olid lapsed kodu-

ja põllutöödel jõudumööda abiks, ja kui tahtsime, võisime mängida, lugeda, laulda. Peaaegu Päärna põldude lõpus olid liivaaugud, kust võeti liiva ehitus- ja pottsepatööde tarvis ning igal kevadel toodi koduõuele värske liiv. Suvel meel- dis meile Lodja ja Päärna põldude vahe- list teed mööda liivaaukudesse mängima minna. Seal oli võimalik „suurvorme“ kokku mätsida. Teel sinna oli kange taht- mine rukkipollu sisse minna. Kuigi see oli isa poolt rangelt keelatud, lükkasime kätega kõrred kahele poole ja läksime mitu sammu vilja sisse. Ema oli hoiat-anud, et sügavale minnes eksime kõrte sisse ära, sest rukis kasvas väga kõrgeks. Rukkipeades oli küllalt palju tungalteri, mida me ei tohtinud puutada ega suhu panna. Aastaid hiljem sain teada, et see on teatud seennakkus, ja et tungaltera preparaadid olid meditsiinis vajalikud. Agronoomia tegi edusamme ja põllud said tungalteravabaks. Ravimite saami- seks kasvatati neid kunstlikul söötmel. Nüüd on selleks hoopis uued ravimid ja ravivõtted.

Kaaruka võttis vastu ka sõjapõge- nikke. Kirjutan nendest, keda mina tean ja mäletan. 1944. aasta veebruaris jõud- sid Vene õhurünnakud, mis jätkusid märtsi alguses, Narva. Kaunis barokk- linn hävis peaaegu täielikult. Tapa linna põlemise kuma paistis üle metsa meieni. Narvast tulid põgenikena Kaarukasse Johannes ja Olga Tamm, kes pea- tusid Juhani talus ning läksid hiljem elama Türiale. Narvast tuli põgenikuna Kaarukasse ka Jevdokia Aleksejeva, kes sai varsti elamispinna meierei majas. Meierei (koorejaam) ehitati Kaarukasse 1926. ja 1927. aastal Öötla piimatöös- tuse poolt. Hoone ehitati kohalikest põllukividest. Talupidajatele maksti kivide veo ja muude tööde tegemise eest. Meie isa Johannes oli siis 16-aas-

tane ja aktiivne kivide vedaja. Kaaruka koorejaamas lahutati piimast koor, mis viidi Öötlasse. Talunikud käisid hobuveokitega kordamööda „koorevooris“ ning see koorejaam töötas kuni suure sõjani. Meierei muudeti elumajaks sovhoosi ajal.

Jevdokia Aleksejeva sõbrunes meie perega kiiresti ja sai meie Tiuu ristiemaks. Hüüdsime teda Dusja-tädiks. Dusja armastas lapsi, võttis meid kokku ja teatas: „Lapsed, lähme metsa peeretama“, mis tähendas värske õhu hingamist, liblikate ja lillede vaatamist. Kaasas korgi võileibade ja jookidega, marssisime tädi kannul, kõige ees koer, kes pidi „nõelusse“ eemale peletama. Läksime enamasti Vadama taha metsalagendikule, istusime kividele. Dusja-tädi õpetas meile nii eesti- kui ka venekeelseid laule. Mäletan neist laulu „Ema tegi mulle uue valge põlle, põll oli pikkade paeltega...“ Vene keeles laulis ta „Vetšernii zvon“ ja meie pidime siis teatud kohtades kaasa laulma „pim-pom, pim-pom“, kes madalamalt, kes kõrgemalt. See oli nii lõbus! Meeles on Jevdokia küpsetatud maitsvad slaavipärased pekpirukad.

On olemas foto, kus tädi on kokku kogunud kõik Jõngu-Päärna lapsed, lisaks on esireas habras blond Sepa Maaja, kes käis ka vahel meiega mängimas. 1949. aasta suure küüditamise ajal viidi väike Maaja koos ema Hiisi ja onu Karliga Siberisse. Karl oli tol ajal Kaaruka sepp. Mäletan seda kurbust, kui kuulsime nende ja teiste külaelanike Siberisse saatmisest. Aastail 1966–1971 töötasime mehega Märjamaa apteegis. Ühel päeval tuli apteeki noor naine ja tutvustas, et tema on Sepa Maaja. Taaskohtumise rõõm oli suur.

Sõjapõgenikest mäletan veel ingeri lapsi – Mari, Siina ja Pekka Habaneni. Nemand said peavarju Tuigal. Ka nen-

dega olime sõbrad. Et vahepeal käisime Dusja-tädil meiereis külas, mäletan suures tööruumis olnud masinaid, vanne ja muud meiereis vajalikku, mis oli alles veel viiekümnendatel aastatel. Jevdokia läks elama Tallinnasse. Kohtusin temaga viimati 1961. aastal, olles praktikal farmaatsiatehases ja ravimite kontroll-analüüsi laboris.

Veidi kohapärimustest. Oma kohta siin maailmas aitavad leida meie mälestused. Folkloristi Mari-Ann Rummeli poolt koostatud Järvamaa kohapärimuses „Arad veed ja salateed“ on kirjas ka lugusid Kaaruka külast. Lodja talu põllul oli suur kivirist Põhjasõja ajast ägeda lahingu lõpus matmispaiga tähistamiseks. Mäletan seda risti. Kungas koos ristiga lükati 1985. aastal maaparandustöödel Päärna liivaaukudesse ja neid enam polegi. See paik on rändajaid eksitanud. Minu mälestuses on ka üks põlluäärne ristiga kivi, mida enam kahjuks pole. Mitmed silmapaistvalt suured kivid lõhati sovhoosi ajal. Nii on kaduma läinud osa kohapärimusest. Suuri kive, mis jääaeg paika pani, käime vaatamas Hiiumaal ja mujal.

Silmapaistvalt suur kivi oli ka Päärna talu väljaküüni ees. Kolhoosi loomisel võeti küün talult ära. Fotol on näha, et hoone oli väga heas korras (uus pilpakatus, uued ukсед). Kivi lõhati, küüni on aegade jooksul laiali kantud (oli see ju ühisomand!), kahjuks ilma luba küsimata ka veel nüüd, kui maa on Päärnale üle 20 aasta tagastatud. Paekivimüürist pole praeguseks peaaegu midagi järele. Kahju! Küsige omanikult luba!

„Hiiepuud ja kaitsealune lohukivi Kaaruka külas Miku talu juures“ (kõrval René Viljati foto 2004. aastast) – selline on sissekanne raamatus „Arad veed ja salateed“. Miku õuel kasvavad ka hiiepuud. Kuid Miku on nüüd Vainu

ja kohapärimusest huvitatud ei pruugi juba lähiajal seda kivi leida. Õnneks on kivi lähedal asuvalle kõrvalhoonele kin- nitatud tahvel „Miku“. Koha- ja talu- nimede muutmine tekitab segadust koduloo uurimisel.

Karstijärved on Kaarukast ammu plehku pannud. Sellega on seotud pä- rimusi ja muistendeid. Otsa talu juures olnud Näkkjärv oli küllalt suur: pik- kus 50 sülda, laius 30 sülda, sügavus 10 sülda. See järv on seotud mitmete pärimuslike lugude ja tegelikkuses toi- munud sündmustega. Kord, kui lap- sed järvekaldal olid mänginud, ilmus nende juurde kena hobune, kelle selga kõik tahtsid istuda. Kui siis üks väik- sem laps läbi nutu hüüdis, et tema ta- hab ka näki nägaratele istuda, hobune haihtus, sest oli aal. Praegu on Näkk- järve nõva põllu all. Igale maale, lin- nale, külale, perele, inimesele on tähtis mäletada minevikku, teada oma juuri.

Hoidkem mälestusi oma külast. Õn- ne Kaaruka elanikele ja külale!

Mälestuste pealkiri on inspireeri- tud H. E. Bates'i teosest „Ah! Olla Inglismaal!“.

LAPSEPÕLV POE TAGA

Mälestusi 1950-ndate Roosna-Allikult ja Kaarukast

Kadi Pedo

2015

Kadi Pedo (neiuna Nurk) sündis 1944. aastal Türi lähedal Oisus, ema Linda Nurk (neiuna Laikoja), isa Väino Nurk. Isa jäi sõjas Saksa mundris kadunuks, ema Linda hakkas 1953. aastal koos elama Kaaruka küllast pärit Verner Aleviga ja tuli Oisust

Roosna-Allikule. Katkendid 2015. aastal kirja pandud eluloolistest märkmetest.

Samal, 1953. aastal nägin ka Värnit [Verner] esimest korda. Ta sõitis mootor- rattaga meie hoovi [Türi tädi juures], kaasas toidumoon emalt. Ta kandis sel- jas pruuni nahkjopet, jalas pruune nahk- pükse, peas nahkmüsi. Meenub isegi bensünilõhn, mis temast õhkus.

Nad tutvusid emaga nii, et Värni tuli Kehtnast [kolhoosiesimeeste koolist] Estonia kolhoosi esimeeste praktikale.

1953. aasta sügisel Linda ja Värni otsustasid kolida Roosna-Allikule, Värni sugulaste juurde Saare talusse üürile. Allikule oli 2 km. Pereisa August ja Värni isa Aleksander olid onude lapsed. Saare talu pereisa August ja pereema Aliide võtsid meid lahkesti vastu. Meile anti kaks tuba kasutada, köök oli ühine. Ema võeti tööle zootehnikuks. Kolhoosi nimi oli siis Stalinlik Tee, hil- jem nimetati Alliku kolhoosiks. Värni asus esimehe kohale.

Meie, lapsed, peretütar Milvi ja mina õppisime teineteist tundma ja hakka- sime 1954. aasta sügisel koos neljan- das klassis haridusteed jätkama. Meil oli väga ilus ja lõbus aeg selles kodus. Suvel õppisime jalgrattasõitu, mängi- sime palli ja keksu. Meile anti ka kodu- seid toimetusi teha: tuli kitse, lambaid ja lehma edasi panna, s.t ketivaia teise kohta vajutada, et neil süüa oleks. Õhtul tuli neid koju lasta. Koolist tulles sai naabrimaja oinast narritud, kuni see meile hakkas särn tegema. Ühel päeval ta tuli ja ründas meid. Milvi jõudis lume- väravahunniku otsa ronida, mina aga ei jõudnud, hirmust läksid jalad nõrgaks ja jõud kadus ära. Ajas mind ümber vära- vate taga, kuni väsisin. Siis haarasin tal kaela ümbert kinni ja vajutasin maha, siis panin ruttu jooksu. Varsti tund-

sin, kuidas ta mulle tagant hoogu lük- kas, kuni sain õue, siis tahtis tuppa järele tulla. Hiljem rahunes maha.

1954. aasta suvel, 24. juulil sündis meie peresse väike tüdruk Aime. Aime oli väga armas laps, suurte silmadega. Mamma [emaema Marie Laikoja] tuli siis Oisust ka meie juurde, et aidata emal pisikest kasvatada.

Saarel elasime kaks aastat. 1956. aasta juunis Linda ja Värni abiellusid. Sügisel kolisime Roosna-Alliku kesku- ssesse, kaupluse taga asuvasse tumepuna- ssesse puumajja. Meie saime kaks väikest tuba, köök oli suurem, ühine ühe lüpsja Mariaga, kel oli üks väike tuba. See oli Maria Täht – hüüti Tähe Manniks –, kes oli väga eriline inimene, alati rõõmus ja oskas nalja visata. Aime oli siis kolmene, kui talle meeldis Manni toas käia ja juttu vesta. Sellel majal olid ka kõrvalhooned – nüüd kivimüürid. Pidasime seal loomi ka. Lambad, siga ja kanad olid ühes ruu- mis, lehm oli eraldi teises ruumis. Suviti oli heinatöö ja loomade ketitamine. Heinamaa oli seal, kus praegu üle allika kõrguvad korterelamud. Kartulimaa oli mõisapargi taga, kus praegu on elamud. Kaevu polnud. Joogivee tõime praeguse Teedevalitsuse hoone õuest kaevust, muuks tarbeks sai vett allikast.

Mõne aja möödudes hakati nõudma kolhoosi peaspetsialistide kuuluvust NLKP-sse. Ema Linda oli sunnitud astuma parteisse, sest muidu poleks saanud enam töötada. Ta oli väga tubli zootehnik. Tema viis targal juhtimisel kolhoosi piimakarja toodangu kõrgele tasemele. Värni ei astunud parteisse. Temal olid omad põhimõtted, ta kao- tas ju oma talu [praegune Kassaka], kui kolhoos tuli.

Värni töötas hiljem põllubrigadirina, enne pensionit laohoidjana.

Peagi tuli Värnil ja Lindal igatsus oma maja järele, kus oleks lähedam

elada. 1957. aastal valati majale [prae- gune Kassaka elumaja] vundament Kaaruka külla, Värni kunagise talu asu- paika. Ehitamiseks tuli veidi laenu võtta.

1959. aasta suvel toimus kogu Roosna-Alliku piirkonnas, ka Kaaruka külas täielik elektrifitseerimine. Nii pandi ka meie majja elekter sisse. Seni tuli valgus petrooleumilampidest. Sama aasta sügisel kolisime majja. Ülemine korrus jäi välja ehitamata ja on tänaseni samas seisus. Kolisime veoautoga GAZ- 53, Värni ja ema olid väga õnnelikud. Maja oli külas kõige uuem ja tõmbas uudistajaid ligi.

Vana köögi ukse ees asus vana vän- daga kaev. Kevadised lumesulamisveed voolasid mäest alla, meie õue. Kaev jäi vee alla ja joogivesi sai reostatud. 1962. aastal puuriti uue maja lähedale uus kaev ja vana täideti kividega. Loomi peeti algul küünihoones, sest laudahoone oli lagunemas. Rehealust kasutas kolhoos väetishoidlana ja tagumises aidapooles hoiti vilja.

Värni ja Juku [Vernerri vend Johan- nes Alev, Priit Alevi isa] ema Leena oli loomult tõsine, nõudlik perenaine. Ta käis meil vahel kontrollimas, kuidas me oma majapidamise asju korraldame. Minule ta õpetas, kuidas peenart rohida.

KÕIK MAJAD LÄBI KÄIDUD, KÕIGI PÕLDE MULLATUD

**Meenutavad Kalju Alliksaar ja
Linda Neetar**

*Küsinud 31. juulil 2015 Raja talus
Jaak Urmet*

Kalju: Mina olen Alliku sovhoosiga ja selleläbi ka Kaaruka külaga tegemist

teinud alates 3. augustist 1960. Sel päeval hakkasin ma Alliku sovhoosis tööle. Siis elasid veel Allikul. Sama aasta aprillist ei olnud nimi mitte enam Stalinlik Tee, vaid Alliku sovhoos. Mäe Puukool ja Stalinlik Tee ühinesid, sai Alliku sovhoos. Selle esimeseks direktoriks oli Heinrich Jaagusoo, ta oli kolm või neli päeva direktor, ei tahtnud seda kohta vastu võtta – miks, ma ei tea, ei küsinud ka, sain temaga hästi läbi. Hiljem oli Jaagusoo Mäe osakonna juhataja. Viisus oli peaaegronoom Endel Tori, ettepanek tehti temale ja ta võttis selle koha vastu.

Linda: Tori oli direktor kuni 1986. aasta aprillini. Mina oleksin saanud siis pensionile, andsin avalduse, aga Enn Reisman Paide tootmisvalitsusest, zootehnilise haridusega, ütles, et kui ta küsis, kui palju lahkujaid direktori vahetuse puhul on, öeldi, et mitte ühtegi...? Mina vastasin, et praegu on Jänedalt noor tüdruk siia tööle tulemas, ma ei taha, et tema minu pärast sellest tööst ilma jääb. Ta oleks muidu Mäe osakonda läinud, aga seal... olid oma head ja vead. Jäin siis veel abina tööle kuni 1987. aasta jaanuarini, siis jäin puhkusele ja andsin avalduse lahkumiseks.

Kalju: Mäe Puukool hõlmab Oeti ja Kihme külasid mõlemat. See moodustati üsna nõukogude aja alguses, allus Rakvere külje all asuvale Kullaaru aian-dussovhoosile, oli nagu Kullaaru osakond. Siis võeti see Kullaaru käest ära ja pandi Stalinliku Teega kokku. Enne koosnes Stalinlik Tee ühinenud Suve ja Kevade kolhoosidest. Arne Pork oli ka enne olnud kolhoosiesimees, aga sovhoosis ta oli partorg. Tundsin teda väga hästi. Elas alguses Paide tee ääres poolteist kilomeetrit Allikult paremat kätt, praeguseks on maja lammutatud. Hiljem

ta ehitas Järva-Jaani Mai tänavale endale maja, kolis siit ära. Varsti peale seda lahkus ka siit partorgi ametist. Kui tal maja Jaanis valmis sai, olin soolaleivapeol.

Linda: Mina tulin Alliku sovhoosi 15. jaanuaril 1965. Kolisin siia ja järgmisel päeval hakkasin kohe tööle. Eelmisel päeval vabastati mind eelmisest kohast, nii et päevagi ei jäänud vahele! Aga mina olin Roosna-Allikul, mina Kaarukas ei käinud. Ainult siis käisin, kui Värni oli puhkusel. Värni oli peabrigadir, mina tulin abibrigadiriks, olin põllubrigadir.

Kalju: Agronoom oli Hallimäe Kati.

Raja talu asutati 1932. aastal, kui Juhani talu üks perepoeg, vanem vend jäi Juhanile ja noorem sai siit väikse tüki maad. Siis ehitati see maja, kus me praegu asume. Raja talu peremees Juhan Milder oli praeguses keeles ütelda ettevõtja. Tal oli kaks ala: teederemont, pidas kruusa vedamise arvestust, sai riiklikult rahasid, tegi töökäske, siin oli veel tema raamatupidamise dokumente ja raamatuid, ma kahjuks ei ole neid säilitanud, ning rabas turba valmistamine, turbalõikus. Juhanil oli Milder ja siin oli Milder.

Linda: Praegu on Juhani talu tühi.

Kalju: Milder oli nende perekonnanimi seal. Raja ja Tuiga talu vahel metsa ääres on minu silmad näinud veel paari maja. Ratta Mari saunast oli minu ajal veel vundament järele. Sellesama tee kõrval, mis siit metsa äärde läheb, oli veel Brenneri Bruno saun – kui otse minna, mitte paremale. Üle truubi. Praegu on sellest alles suur kivihunnik keset heinamaad.

Linda: Raja perenaine Marta oli selle Bruno õde, Marta Milder.

Kalju: See Brenneri maja oli veel kaua üleval. Kümme-viisteist aastat oli minul siin olla, kui Bruno ise seal majas

elas. Siis Bruno suri ära. Siis käis ja säadis seal tema poeg Toivo, kes elas Tüiril. Kuni äike lõi selle maja põlema.

Linda: See oli juuli lõpus millalgi 1980-ndate alguses.

Kalju: 1981 lõi põlema. Mina elasin siis siin juba sees.

Linda: Nägime Allikul, et tuletõrjeauto sõidab välja. Kus on tulekahju? Osakonnajuhataja Agate Hallimäe helistas kohe dispetšerile, sealt öeldi, et ei tea. Natukese aja pärast helistati: Kaarukas põleb. Mina võtsin jalgratta, et niikuinii ma midagi enam päästa ei saa, aga tulen siia. Vanasti oli Allikul kaalumaja, ja kui jõudsin sinna, siis hüüti mulle järele, et tule tagasi, Brenneri põleb. Toivo oli just siin – tal oli siin mesipuid ka –, ei jõudnudki Tüurile, kui selja taga välk lõi maja põlema.

Kalju: Ma nägin vätku ja kõike, kui lõi põlema. Mina olin tööl põllu peal traktoriga, siit ligi kolm kilomeetrit, seda nimetati – Lubjaahju põld. Järva-Jaani tee ääres, praegu on seal juures mobiilmast. See oli künkal, kõrgemal. Nägin, kui välk lõi alla, ja ega seal olnud rohkem, kui minut-poolteist, kui tossupily tõusis. Vaatasin ise, et nüüd kas minule sisse lõi – või on Bruno. Emb-kumb. Võrdlesin nende puude järgi, mis Bruno maja taga kasvasid, et ainuke saab olla – kas mul endal või Brunol. Mul seisis kuuris auto, puhta uus auto, ukсед lukus, pidurid ja käik sees, keegi ei saa seda välja ka lükata. Vaatasin, et tuul on ka sedapidi, et võib minna sinna peale. Võtsin lõin traktorile kallimad käigud sisse, tulema, et saan vähemasti auto välja ajada. Sain juba siia, kus Saarepuu elab, siis vaatan – ei ole! See on Brenneri, mis põleb.

Ratta Mari saun oli Brenneri majast natukene maad siia poole tulla, see asus

truubi ja Brenneri maja kivivare vahepeal. Sellest oli minu ajal veel ahjuvare ja seinajuppe järgi. Üks saun oli veel – kui minna sealt natuke maad nii-öelda Esna poole, seal elas Ferdinand Vaadam. Tema kolis sealt hiljem ära siiasamasse kõrvale, kus praegu elab Toomesoo Aino [Vadama talu], Aino on Ferdinand Vaadami tütar.

Linda: Siin on osa talunimesid pandud ka perekonnanimedeks. Seal, kus praegu on Sotniku talu ja elab Aino poeg Andrus Toomesoo, on olnud Rooba talu. Külas on palju Roobanimelisi. Praeguses Sotniku talus on elanud Sotniku-nimelised asukad, nad eestistasid ennast Sootnaks. Seal elas Malle Rooba vanaonu. Vankri Hilda vend lasi selle vanaonu venna, Alfred Sootna isa, Malle vanaisa maha. See oli käinud siin venna külas, Vanker oli vist viina ajanud...

Kalju: ...kui Sootna läks Alliku poole tagasi, astus Vankri juures tuppa sisse, Vanker ehmatas ära, kartis, et nüüd läheb annab ülesse ja lasi maha.

Linda: Seal, kus Murakas elab, on Tabani talu. Aga Tabani perekonnanimi oli Tuiga talus. Seal taga, kus Allevi Rein elab [Pihlaka talu] ja nüüd on mets, asus Rohikse talu – seal oli ka Tabani. Nägin veel Rohikse Elmarit. Väljavahi vanaperenaine oli ka Tabani. Rüütli talu – Kärbi Kalju ema oli neiuna Rüütel. Murikse talu asus enamalt seal, kus praegu elavad Opivalovid [Saare-Jaani talu], sealt veidi raba poole minna on alles nn Murikse ait.

Kalju: Vanasti oli seal Murikse elumaja ka. Topari Kustase [Gustav Murikse, Topari talu elanik] isa elas siin, oli läinud paruniga tülli, nad läksid siis siit ära – Undlasse. Mõned aastad oli Undlas, siis tuli tagasi, ostis taha metsa äär-

de Viiburi [~Viibru] talu. Viiburi elanike nimi oli Murikse. Naabertalu perenaine oli lesk, Kustas abiellus temaga ja saigi Topari talusse. Ka perekonnanime Viibur on siinkandis olnud.

Mina kolisin siia Raja tallu Allikult 1979. aastal. Aga minu töö oli selline, et käisin iga päev üle sovhoosi siiakanti-sinnakanti tööl, seetõttu ma olin ka varem Kaarukaga väga tuttav. Minu põhitöö oli traktorist. Kõik selle küla põllud oli vaja ära teha. Pluss sellele – inimestel olid oma maad, ütleme, et pool hektarit põldu, käisin inimestel maid tegemas. Künda, kultiveerida, külvata, kõiki selliseid töid käisin inimestel tegemas. Kartulivagude lahti- ja kinni-ajamine – ka kõigil. Ma olen siin külas vist eranditult igas talus kartulivagusid sisse ajanud ja kinni ajanud. Kõikide maid olen kündnud. Seda maad, kus sina elad, olen ka kümneid või rohkem kordi teinud.

Lepiku talu muutus Pihlaka taluks. See oli sellepärast nii, et endised elanikud võtsid metsa välja ja sellele maale pandi nimeks Lepiku. Kui Rein Allevi võttis maja alt tüki maad, pidi ta talule uue nime panema. Kahte Lepikut ei saanud olla. Üks võtja oli Lepiku järelkasv, Rooba Ennu naine oli Lepiku talust pärit, Tammeraid. Enn ja tema naine ajasid seda asja. Ennu naine oli Erika Tammeraidi mehe venna tütar.

Linda: Tegelikult oli vist Lepiku omanik Kangur. Sest Oskar oli jälle sinna koduväiks läinud. Miralda oli peretütar, isanimi oli Kangur. Muuseas, külas on ka Kangro talu. See põles ära, pikne oli öösel põlema löönud.

Kalju: Vanasti läks Lipamäelt Lipa talu juurest tee läbi metsa otse Järva-Jaani. Kõigepealt läks riigimetsa, sealt läks ühe kiviaia äärt mööda, rahvasuus oli selle tee hüüdnimi Kiriku tee. See tee

läks välja Järva-Jaani vana söökla juurde, sellest veidi paremal oli konservitsehh, selle hoovi peale läks siit välja. Ma ise kõike seda pole läbi käinud, aga siit eest olen umbes viis kilomeetrit käinud.

Linda: See konservitsehh on 150–200 meetrit pärast Järva-Jaani sisse sõitmist ja Kuksema poole pööramist teest eemal paremat kätt põllukividest hoone. See oli kunagi olnud värvimistöökoda, aga vabariigi ajal tehti sinna konservitsehh ja nüüd on see vist päris tühi.

Kalju: Mina sain nende metsasimeste asjadega tuttavaks tänu sellele, et olen kaua jahimees olnud. 1961. aastal hakkasin seaduslikult jahimeheks. Aga siit olid vanad mehed ka jahimehed. Ja jahimeestel on vaja, et metsas oleks igal kohal mingi nimi. Teinekord loom jookseb kusagilt, tahad ütelda, et sa mine nüüd sinna ette, loom võib seal välja tulla. Siis öeldi näiteks: „Mine Popi mäe alla.“ Või: „Mine Kiriku tee peale.“ Selle inimese metsa äärde, selle sihi peale... Need vanad jahimehed, kellega koos sai jahil käia, olid näiteks Murikse Kustas, Rooba Juhan, Rooba Kalju. See Kiriku tee keeras siit minnes pärast kiviaeda mööda jooksmist metsa sees ühe üsna järsu künka peale, selle hüüdnimi rahvasuus on Kiriku mägi, läks selle mäe kõrvalt läbi.

Linda: Järvamaa kohta on üks raamat, „Arad veed ja salateed“, seal on sellest Kiriku mäest juttu.

Kalju: Lille talus oli metsavahikordon, seal oli neid mitu põlve.

Linda: Enam neid metsavahte ei ole ammu, mitukümmend aastat. Meie ajal oli seal metsavahiks Pussi Kalju. Pussi Kalle isa. See oli Karja-Aru vahtkond.

Kalju: Seda, kes oli enne Pussi Kaljut, ma ei tea. Aga temast enne olid seal Moonid. Mingil ajal oli veel seal metsavahiks Vimberg.

Linda: Aru talu elanike perekonnanimi oli Maasik. Minu ajal nad seal enam ei elanud.

Kalju: Minu ajal elasid küll seal veel.

Linda: Lipa talus elas Aino Hanso. Tema isa oli tulnud Purdist ja ostnud selle Lipa talu.

Kalju: Aino ema läks sinna ju Pruuali talust. Ta rääkis, et kui esimest korda Lipa talusse läks, siis oli ämm küürus vaadanud toast väikesest august kõõgis miniat.

Linda: Lipal olid suured vanad õunapuud, osa on alles praegugi. Räägitud on, et enne Hansosid...

Kalju: ...olnud üks poeg seal segane olnud, teda hüütud Lipa Kuradiks. Oli tupp ketti pandud. See oli kuskil 19. sajandi keskel.

Linda: Lipa oli mõisa renditalu. Hanso tuli Purdist, ostis selle talu ära. Aino oli seal alles teist põlve.

Kalju: Kui hakata Lipamäelt alla tulema, siis esimene oli Harjakas.

Linda: Sama tee ääres oli Taada [Pärna ja Kase talu kandis]. Seda maja enam ei ole, nad lammutasid selle ise ära, läksid ehitasid Allikule maja. Taada Arved mängis orkestris.

Kalju: Taada Arved oleks nüüd 90-aastane.

Linda: Arvedi ema oli Aino Hanso isa õde. Aino ja Arved olid onutütar ja tädipoeg. Ja Aino oli Rooba Mihkli ema. Metsa ääres enne Jõngut olid veel kaks talu – Uustalu ja Rohikse-Jaani. Uustalu lammutati alles 1960-ndate alul ära.

Kalju: See püsis ikka veel 1960-ndate lõpuni, seal oli küün ja laut, mullikad olid sees.

Linda: Õigus. Mina igatahes nägin seda talu. Aga Rohikse-Jaanit enam ei olnud siis ka.

Kalju: Seal on praegu vundamentid näha.

Linda: Ja õunapuud. Kui Jõngu juurest lähed veidi maad Lipamäe poole, siis on Uustalust jäänud suur kivivare. Selle tagant läheb tee paremale metsa ja seal on Rohikse-Jaani asukoht. Rohikse-Jaanil elasid Fliisid.

Kalju: Fliis eestistatult oli Liivamaa. Üks Liivamaade poeg oli Aegviidus, üks Paides, puutusin nendega kokku. Tütar elab praegu Tallinna lähedal oma tütre juures.

Linda: Seal, kus Saarepuu elab, Kooli talus, oli vanasti, mõisaajal väikelaste kool, praeguses mõistes lasteaed. Küla lapsed käisid alates kolmeaastaseks saamisest kuni külakooli minekuni väikelaste koolis. Vaadami Ferdinand ehk Värdis käis ka seal väikelaste koolis, rääkis, kuidas tema oli käinud kodus lõuna-aeg söömas ja siis nad olid suitsetanud, need väiksed poisid! Nüüd on Saarepuu teinud seda maja jälle pikemaks, aga vahepeal, kui oli Nigulist Jüri siin, siis oli külapoolne ots majast lammutatud.

Ma olen tegelikult kõik need majad läbi käinud, sest omal ajal tuli uueaasta paiku kõik külanõukogu inimesed ja loomad majapidamisraamatutesse üles loendada. See oli iga aasta. See töö pandi ikka kellelegi sellisele, kes natuke kirjatööd teha oskas. Mina olen nii Roosna-Alliku asunduses kui ka siin külas seda tööd teinud. Üks raamat kestis kolm aastat, ja kui vana täis sai, anti uus raamat, mis tuli uuesti nimedega ära täita. Suurfarmi vastas, kus oli metsatukk, elas Alev Gustav, ma sain ta töö juures kätte, tal neli last – laste nimed teadis ära, aga sünniaegu ei teadnud. „Ah, ma toon homme!“ Ja tõi järgmisel päeval paberi peal laste sünniajad. Taga Lipamäel oli Aedniku talu, kus elas üksinda Uugi Eeri. Tema oli jälle metsas tööl või kuskil...

Kalju: ...kärakat panemas.

Linda: Loomi tal ei olnud. Kuskil ma talt ikka allkirja sain. Kus ma ei pääsenud sisse, oli Tõnise.

Kalju: Seal oli isevärki see mees natukene, Tõnise Mart. Mis tal oli, ma ei tea. Temast räägiti küla peal väga palju – põhiliselt mitte head. Sakslane ajas sõja lõpus taandudes inimesi Narva tagant ja ümbrusest ära siia poole, üks selline sõjapõgenikust naine oli siin jäljetult kadunud. Räägiti, et Tõnise Mart olla ta ära koksanud ja kuskile rehe alla maha matnud. Mingisugune alus nendel juttudel oli, aga kui palju, ma ei tea. Ühel korral komistasin nende juttude otsa siis, kui tulin siia Kaarukasse kellelegi maad tegema, ei mäleta, kellele. Olin ise Allikul, traktoriga tulin, ja see Mart oli tee peal, ühe noore mehega. Noor mees oli väga jõuga tal kallal. Marti ma tundsin, pidasin traktori kinni, hüppasin pealt maha ja lõin selle noore mehe minema sealt. Olin siis umbes 27-aastane, paras mees. See noor mees tahtis ikka nagu tagasi tulla ja aina vandus: „Kus sa minu ema panid?! Kus sa minu ema panid?!“ Ajasin ta Alliku poole, läksin tagasi traktori juurde, Mart seisis seal ja kutsus siis enda juurde, selle tasuks, et ma ta päästsin. Tal oli suur kõrge aed ümber...

Linda: See aed oli nii kinni, et sealt väravast sai ainult siis sisse, kui pe-remees lasi.

Kalju: Mart tõi pudeli välja ja panime selle pudeli koos kinni, tänas ja jäigi tänama mind, et ma ta selle poisi käest ära päästsin. See poiss oli selline 22-25-aastane. Aasta oli siis 1962 või 1963.

Linda: Mind Tõnisele sisse ei lastud. Loomi tal polnud, ainult kass. Aga ma teadsin, et ta on väga täpne mees. Oleksin võinud visata mingi sirgelduse ise alla, aga ei visanud, viisin Järva-Jaani külanõukogusse ära, ütlesin sekretärile,

et sinna ma sisse ei pääsenud, ma tean, et seal ühtegi looma ei ole, aga mina allkirja ka võltsima ei hakka, on väga täpne mees. Lipa Aino, kes töötab kaalumajas, oli seda lugu Mardile öelnud – ja Mart käis ise Järva-Jaanis allkirja kirjutamas...

Kalju: Mart oli majandis tavaline põllutööline. Räägiti ka seda, et ta oli ühe Vene sõduri ära koksanud, kui venelased välja läksid, tema hobuse ära võtnud. Midagi tal hinge peal oli. Vana maja oli selle koha peal, kus praegu on tehtud garaaž, selle maja lõi väik põlema. Ma olin siin ka aktiivne tuletõrjuja. Olime seda sovhoosi autopriitsiga kustutamas – ja vana Mart käis seal sellise isevärki näoga ringi ja tahtis kustutuse juurde sisse minna, midagi nagu oli hinge peal, et seal sees peab olema. Päris ära kustutada me ei jõudnud, tukid jäid maha. Veel siis, kui tukid maas olid, käis ja vah- tist ta seal ikka nii ja naa.

Linda: Kord talvel asendasin Ver-nerit puhkusel. Juhani talus oli vasikate laut, Kaaruka põllutöölised vedasid sealt sõnnikut. Öhtul tulin üle vaatama, Mart ütles: „Mina vedasin kümme koormat, aga ma ei tea, kui palju teised – eks te küsige nende käest.“ Ta oli viisakas ja kõik, väga tipp-topp. Aga ma kuulsin tema kohta räägitavat ebameeldivat. Et 1940. ja 1941. aastal oli ta kandnud kü- larahva peale keelt, ja kui olid sakslased sisse tulnud, oli jälle teistpidi kandnud keelt, ja kui tuli jälle nõukogude võim, siis uuesti teistpidi...

Kalju: Vana mõisa hobusetalli, mis on Allikul kaupluse vastas üle maan- tee, jookseb maanteega risti, kutsuti Orjaturuks. Selle esikus olid hobuserak- med ja muu niisugune, tahapoole läks päris tall. Sovhoosiajal, kui mina tulin, oli see varemete vahel, ainult natukene seinu oli. Siis ehitati seda üles, alguses üks jupp, siis teine jupp ka veel. See oli

koht, kus käis tööjaotus. Hommikul läksid inimesed sinna, seal otsustati: sina lähed seda tööd tegema, sinna kohta, sina lähed seda tööd tegema. Seepärast nimetati seda Orjaturuks. Viisus oli samasugune instants Ministeerium. Ja kui siin võttis sovhoosi direktor iga nädal üks kord, esmaspäeval kindlal kellaajal kokku osakonnajuhatajad, brigadirid ja zootehnikud, kõik, kellel oli mingi lõik juhtida, arutas läbi, mis töid millal teha ja kus mis puudusi on, siis seda hüüdis rahvas Diskoks.

Linda: Kord oli Orjaturul telefon helisenud, oldi vastu võetud ja öeldud: „Orjaturg.“ Helistaja jäi kokutama ja pani toru ära. Siis helistati uuesti: „Siin Ministeerium. Kas Orjaturg kuuleb?“ Viisust helistati. Kui mina tulin, siis oli ainult Kaaruka-poolne osa Orjaturg, ülejäänud osas olid hobused – hobusetall. Kuskil 1970-ndate aastate paiku jäi hobuseid niivõrd väheks, neid enam ei kasutatud, nad koondati Kaarukasse Väljavahile, siis tehti see mõisa tallihoone üleni Orjaturuks.

Kalju: Seal oli sees õppeklass.

Linda: Jah, õppeklass, suur ruum seal keskel. Vana Orjaturu-osa jäi laohoidjate ruumiks.

Kalju: Ruum oli ka osakonnajuhatajatele ja agronoomidele. Tööd oli ka mitmes liinis. Põllutöölised, traktoristid, kombainerid, autojuhid – neil oli autodispetšer. Olid metsatöölised, olid ehitustöölised. Igaühel oli oma ülemus.

Linda: Kõik olid ühes majas.

Kalju: Kolhoosi kontor asus algselt seal majas, kus praegu on kaltsukauplus [Haani maja, Kooli tn 8], pruuu maja Paide-suuna bussipeatuse vastas. Seal oli mingil ajal ka sidejaoskond ja raamatukogu. Praegune vallamaja, kus sovhoosi kontor oli hiljem, ehitati umbes 30 aastat tagasi.

Linda: See sai valmis 1974. Vanas kontoris oli kaupluse pool otsas raamatupidamine, teisel pool otsas olid direktori ja zootehniku kabinetid.

Kalju: Zootehnikuga ühes kabinetis oli ehitusinsener.

Linda: Kui 1971. aastal liideti Viisu sovhoos Allikuga, tuli Viisu direktor Kilk siia direktori asetäitjaks. Reiu Ida oli koristajaks, sellele oli öeldud, et tee see ruum ilusti korda, Kilk tuleb siia. „Oh sa heldekene, neid kilke veel siia vaja on!“

Kalju: Minul oli esimene kokkusaatumine Kilgiga palju ägedam. Ma ei teadnud, kes ta on. Külvasin praeguse Otsa talu taga põllul, tuli peaaegronoom Juhan Laageman ühe võõra mehega põllule. Parajasti oli auto läinud seemne järele, seisin põllu otsas, lasin külvikule määrdepritsiga siia ja sinna määreret. Võõras mees tuli sinna minu juurde: „No tere jõudu!“ – „Tere, tere, jah.“ – „Lööd määreret vahele?“ Ma ütlen: „Peab lööma, muidu lähevad kilgid sisse kriiksuma.“ Mina ei teadnud, et ta Kilk on! Vaatasin, mees läks natuke imelikuks näost. Läks natuke kõrvale, sinna, kus oli juba külvatud, vaatas, lükkas varbaga: „Noh, seeme läheb ikka maa sisse?“ Ma vaatan ülespoole: „Sinnapoole ei paista minema.“ Siis istus Laagemani villisesse, sõitsid minema. Tund-poolteist pärast seda tuli Laageman põllule: „Sa tead, kellele sa nüüd ütlesid? See on Kilk Arno, meie uus asedirektor.“ Oh sa vana kurat!

Minu ajal oli veel vähemalt kaks meest ja üks naine, kel oli olnud kokkupuudet mõisniku ja mõisarahvaga. Mehed olid Linnase Otto ja Näpu Otto.

Linda: Linnas oli Tammeraidi Erika isa. Ja Näpu Otto on Mäetalu Tõnu vanaisa.

Kalju: Need Ottod rääkisid mõis-

nikust ühte ja teist. Põhiliselt ma sain selle Näpu Ottoga mõisast juttu rääkida. Ta rääkis, kuidas oli passitud, kui parun ära läheb – siis oli allikate peale jälle mindud kala püüdma. Kui poisikene oli, käis paruni kärneri järelt ühte ja teist head näppamas, kaasa arvatud viinamarju – mõisal olid kasvuhooned. Mõisal oli suur õunaaed, hiilis sinna – olnud väga head õunad. See naine, kes veel mõisnikku mäletas, oli Saarsalu Elvine, neiuena Kalamann. Tema oli siis alles kooliõpilane, kui oli mõisad ära jagatud. Tema on raamatukogu juhataja Viktoria Saarsalu ema.

Linda: Ja Lembit Saarsalu ema.

Kalju: Tema rääkis, kuidas ta oli käinud koos paruniprouaga heinamaadel, seal taga, kus see parunite surnuaed on, kevadeti raagu korjamas. Paruniproual oli olnud hobune ja vanker, omal pidi olema võleib kaasas, kui läksid. Ta oli siis 7- või 8- või 10-aastane tüdruk.

Meenutan, kuidas mu vanaisa ei oelnud veel 1980-ndatelgi „sovboosi põld“, vaid ikka – „mõisa põld“, ja kui tal oli Allikule asja, siis ta ütles ikka, et „käisin mõisas“ või „läksin mõisa“. Uurin, kas sellist kõnepruuki oli küllas veel.

Kalju: Oli, oli. Mitte ainult siin, seda oli ka mujal paljudes kohtades.

Linda: Rebase Helmi oli ka mõisaeagne inimene.

Kalju: Ma temaga ei sattunud jutule.

Linda: Tema oli mõisa kärneri tütar, Tammeraidi Leo õde. Leo oli Tammeraidi Erika mees, tema isa oli ka kärner. Eestistamata Tannebaum, eestistatult Tammeraid.

Kalju: Karja-Aru ja Jõngu poole jäid talude põllud. Mõisa põld oli Roosna-Alliku, Kooli talu, Vaadu talu ja Teppo talu vahel, samuti teisel pool teed, kus on suurfarmi hooned, Paide poole, kuni mets vastu tuleb. Mõisa põldu oli veel Oeti pool ja mujal.

Linda: Karja-Arust Maasika Juhana, kes oli Miku talu väimees, rääkis mulle nii, et Miku teest Esna poole jäid ostenud talud, Alliku poole „kuuendike“ kohad. Pruuali ja Juhani talud maksti alles 1930-ndate aastate sees kinni.

Oeti külas elab Krista Taim, Vikerraadio ajakirjanik.

Kalju: Tema vanaisa ja vanaema said Oetil asundustalu. 1920-ndate alguses jagati mõisa põllud ja heinamaad ära inimestele, sinna tehtud talusid nimetati asundustaludeks.

Linda: Krista ema on seal sündinud ja kasvanud, Krista pidi ise ka siin praegu tegutsema.

Kalju: Kooli talu ja Alliku vahel põldude peal on kõik seal asundustalude majad, mis ehitati 1920-ndatel jagatud mõisamaa peale.

Linda: Kui oli nimede panek, siis legendi järgi olevat toodud mõisa õuele vanker ja selle vankri osade järgi hakatud nimesid panema. Ratta Mari...

Kalju: Kodara Sass...

Linda: Puss on ka üks vankri osa. Pärts Vanker oli ka olemas. Kui Allikult tulla küla poole, siis on paremat kätt kaks maja, esimeses, maantee-poolses majas elas Vanker. Mis puudutab talude ostmist, siis rääkis Juhani Leida, kes läks Juhani perenaiseks 1932. aastal: „Kasvatasime peekoneid ja mis kõik, lõpuks mees tuli neli aastat hiljem, et nüüd on talu paberid käes – mis sellest kasu, nüüd on ikka kõik läinud.“ Kui see erastamine-ärastamine oli, otsisin Pruualile Paidest arhiivist dokumente, ja selgus, et 1932. aastal osteti Pruuali ema, poja ja tütarde ühisomandisse: Maria, Johannes, Helene, Hilda Mats.

Kalju: Tol ajal oli veel üks omapärane seadus: talus asjaajamist võis teha ainult meesterahvas. Talu omanik võis küll paberite järgi olla naisterahvas, aga suuremaid tehinguid ta teha ei saanud.

Selleks pidi olema keegi meessoost, kas siis eestkostja nime all. Talule laenu võtta, näiteks tehnika ostmiseks, isegi hobust ei saanud muidu müüa. Lehma võis muidu müüa.

Linda: Minu vanaisa Tudre külas Väinjärve vallas – praegu see on Koeru vald – pärandas talu testamendiga kahele tütrele, minu ema pidi ostma õe osa välja, abiellus – aga läks mingit suuremat asja ajama, pidi mehe kaasa võtma. Siis nad tegid kinkelepingu, et naine kinkis talu mehele. Siis polnud vaja naisel kaasas käia, mees sai üksi asju ajada.

Üks aasta oli hästi vihmane, võtsime oktoobri alul kartuleid – samal ajal oli Esnas üle raudtee rukkikoristus veel. Kuigi seal enam midagi suurt kätte ei saanud.

Kalju: See oli vist sama aasta, kui ma randaalisin selle rukki segamini maa sisse ja kündsin põllu ära. Bollverki Jaak käis veel kõige lõpus, koristas seal ligi tonni rukkiteri endale punkrisse, need kuivatati ära – ei olnudki neid vaja kasvatada linnasteks, nad olid kõik pea sees kasvama läinud. Sellest tehti siis õlut mitu head seeriat. Käis õllejoomine.

Sõja ajast ma sain paberil tõestusmaterjali kätte üsna palju selle küla kohta. Kaaruka ja selle ümbrus. Siinne Omakaitse pealik Linnas Alla [arvat. Alfred Linnas, 1906–1991, vt ERA.2529.1.77, leht 18p, Vaba Eesti Sõna, 23. juuli 1981, lk 9] oli oma päevikud ja dokumendid ära peitnud lakka liiva sisse, ma elasin seal majas, ei mäleta, mis ma sealt liiva seest otsisin, sain need kätte. Ma neid päris läbi ei lugenud, põletasin ära. Seal olid kirjas otsused, mida tehti paari-kolme inimese suhtes, maha lasta ja muud sellist. Põletasin ära sellepärast, et need ei satuks tollaegse võimu kätte. Tema kodu oli Allikult kilomeeter maad Tapa

poole minna, paremat kätt viiskümmend meetrit teest eemal. Teda ma ise näha ei saanud, sest kui sakslane hakkas välja minema, siis ta pani siit Eestist minema. Ma ei saanud neid pabereid eriti palju lugeda, oma naine hakkas huvi tundma. Ma olin alles poliitilise paragrahviga karistatud, alles aasta või natuke rohkem olin vangilaagrist väljas olnud. Millise meelestatusega nüisugused inimesed on, võid ise mõelda. Minu süütegu oli väga „suur“ – viisin Pärnu parteikomitee katusel sinimustvalge lipu. Ja selle eest premeeriti 10-aastase tuusikuga... Tuusikut lunastasin Kaug-Põhjas, algasin Norilskist ja lõpetasin Vorkutas. Määratud ajast olin ära natuke üle poole. Seal oli tööpäevadega selline asi, et kui täitsid poolteist vahetusnormi, siis loeti see tööpäev kolme päeva eest. Kolm päeva karistusaega selle ühe päeva eest. Täita neid norme ei olnud muidu võimalik, kui pidid blatnoile kalõõmi maksma. Kalõõmi suurus oli see, mis sa said juurdekirjutatud töö eest rohkem. See tuli blatnoidele ära anda.

Linda: Sõja ajast räägitakse seda, et küla vahel oli olnud Vene sõjaväeosa ja lennuk oli seda tulistanud, siis oli surnuid ja haavatuid olnud. Seal, kus praegu on alajaama vastas üle tee postid reas, oli varem üks kivihunnik. Kui alajaama ehitati, likvideeriti see kivihunnik ära. Siis oli nüisugune jutt, et Õunapuu Martin oli lasknud sinna ühte auku matta nii inimesed kui ka hobused. Seal, kus keerab kartulihoidlasse, olevat ka Vene sõdureid maetud. Seda rääkisid mitu inimest – Juhani Leida ja Miku Lilli.

Kalju: Sõja ajal olin ma siit 60-70 kilomeetrit eemal.

Linda: Metsavendadest tean siin ainult Mätliku Sassi.

Kalju: Siin Niinessaares oli tal üks punker ja Karja-Aru taga oli tal olnud teine punker. Mulle näidati selle

Niinessaare oma varemeid. Neid metsavendi oli siin teisi ka, nad olid käinud Lipamäel Uugi juures kärke panemas, seal käisid joomingud. Seda jutustas Rooba Aino ema. Nad olid kangesti kartnud, kui need metsavennad jälle jooma tulid – kaebama ei tohtinud minna. Mätlik lasi siin kolm naist maha. Ta käis meiereist võid röövimas või varastamas ning saatis nende naistega Tallinnasse müüki. Need töid raha tagasi, aga liiga vähe. Arvas, et nad on osa omale tasku pannud – selle eest lasi maha.

Linda: Tuiga Leena osas räägiti, et ta oli pidanud tooma Mätlikule saapad, aga ei ole toonud, ei tea, kas ei saanud või ei jätkunud raha. Ja siis Mätlik laskis ta läbi ukse maha.

Kalju: Noh, vaat, kuidas ta neid lasi, seda ei tea.

Linda: Tagaküla tänava ääres kolmandas majas – seal on ainult puud veel alles – oli üks Lussmägi elanud. Minu ajal elas seal Roosilehe-nimeline. Üks maha lastutest oli Lussmägi. Murikse aida koha peal olid sel ajal veel Murikse taluhooned, seal elas üks Saaremaa inimene – Alasi Liisi [Elisaveta Alas] ema. Selle oli ka maha lasknud. Mis nende „süü“ oli, ei tea. Pruuali Leeni [Helene Kruusamägi] oli rääkinud, et tema ema oli läinud läbi metsa Järva-Jaani ja Mätlik oli seisnud ühe puu juures püssiga, ja ema oli kodus rääkinud, et kogu aja oli surmahirm. Siis oli Mätlik tulnud Pruualile, tahtnud süüa, püss ikka kaasa. Nad olid süüa andnud, aga – hirm kogu aja. Mis Mätlikust lõpuks sai, sellest ei räägitud.

Kalju: Mina kuulsin küll, aga mul ei ole meeles. Siin oli üks Gennadi, kes rääkis mulle, kuhu see Mätlik jäi, tema näitaski mulle punkrit.

Linda: Isegi mina nägin seda Nii-

nessaare oma, oli auk kuusetihnikus maa sees.

Kalju: Oli kuusejuurikate alla ja kõrvale tehtud. Kõik need metsavennad olid hirmukülvajad. Mina sattusin, kui Vorkutas olin, päris mitme metsavennaga jutule. Nad rääkisid siis oma nii-ütelda kangelastegudest küll ja küll. Mis asja tehti. Vabadusvõitlus – mis vabadusvõitlust oli temal pidada? Kõik, mis ta tegi, tegi ta inimeste vastu üldiselt. Nagu heites ette, et miks te hakkasite selle kommunistliku korra juures tööle? Praktiliselt, miks te üldse elasite? Inimesed tahtsid ju elada. Nüüd tuleb mõni väliseestlane välismaalt tagasi, küsib: miks mu majad ei ole endiselt korras? Tuled 60 aastat hiljem tagasi, kas see maja oleks siis pidanud kõik selle aja säilima vanamoodi? Üks Võrumaa metsavend, Kilbi oli ta nimi, eputas sellega, et kolhoosi tuli tehnikumist noor brigadiritüdruk. Miks ta sinna brigadirina tööle läks? Nad passisid kolmekesi võsa vahel ja võtsid tüdruku kinni, vägistasid ära. Siis oli kirjeldus, kuidas see vägistus toimus. See oli siis vabadusvõitlus, tema oli seal vabadusvõitleja. Siis oli üks Kõdara Kalju nimeline, Karksi-Nuiast või seal lähedusest pärit, kellega käisin Vorkutas väga palju läbi. Tema selliseid „vägitegusid“ polnud teinud. Tema jutustas jälle, kuidas läksid ühte kauplust röövima. Süüa ju vaja. Inimesed, kes kaupluses sees olid, kamandati kõik kõhuli maha, tema jäi neid valvama automaadiga. Koristaja, vanem naisterahvas, meie mõistes ammu pensionil, umbes 70-aastane, oli neid sõimanud, parajasti oli põrandahari kaltsuga pange sees, oli nühkinud põrandat. „Tuli, pani selle kaltsuga mulle vastu vahtimist, pläraki! Ma ei saanud muud, võtsin kätest kinni, vajutasin ta nurka istuma.“ Eks süüa oli vaja kusagilt saada, riideid

oli vaja selga, ja nii palju, kui nad ükski rääkisid, ilma viinata – puskar oli põhiline viin –, nad hakkama ei saanud. Seda joodi korralikult.

Linda: Vana Toomase õige nimi oli Heinrich Toomas. Tundsin teda küll, aga ei tea ütelda, kust tema pärit oli. Aga jutud käisid ta kohta, et tema isal olevat ikka raha olnud ja Heinrich olnud omal ajal ülikoolis käinud.

Kalju: Kõrgemat haridust tal oli. Seda ma tean. Oli juhus, kus oli küllalt keerukaid matemaatikatehteid vaja teha, ja Murakas Arvo ütles: „Vana Toomas on matemaatikas tugev, lähme, see teeb ära.“ Oligi, tegi kohe ära, vaat nii, nii, nii ja selline on tehte tulemus.

Linda: Arvo oli Muraka Reinu vend.

Kalju: Toomas olnud Nõukogude Armees, mobiliseeriti 1941. aastal Venemaale, tuli tagasi – ma ei kuulnud, et ta oleks haavata saanud –, siis ta oli Paides julgeolekus või müülsas mingi ohvitseri koha peal. Mitte päris ülem, aga kõrge koha peal. Kord rünnati Aravetel autot, kus olid tähtsad parteilased, ja tema oli ka seal autos sees. Ründaja oli üks poisikene, ta võeti kinni. Hakkas vintpüssiga põllu pealt 200-300 meetri kauguselt mingi puhma seest neid laskma. Aga autos olid sõja läbi käinud, lahingus käinud mehed, neil olid autos relvad kaasas ja nad piirasid laskja ümber. Üks autosolija oli haavata saanud.

Linda: Laskja sai surma, tal oli seal mälestuskivi.

Kalju: Siis tuli Vana Toomal mingi asja pärast Paides pahandusi. Ja mitte väga pikaks ajaks pandi teda istuma. Oli mõne aasta vangis, sai seal tuttavaks ühe venelannaga – kes oli natuke alaarenenud või napi mõistusega. Sellega ta elas, hüüdis teda Marusjaks.

Linda: Eesnimi oli Maria.

Kalju: Vana Toomaga sai ühest ja teisest juttu räägitud mitmed korrad.

Linda: Peale sõda oli ta Paides julgeolekus olnud, sest mu täditütar, kes elas Paides, ütles, et käis mitu korda tema juures ülekuulamisel. Toomas püüdis nagu külge lüüa. Täditütar oli sel ajal 32-33-aastane, minust 20 aastat vanem, noor naine, kena inimene, eks siis muidugi püüdis lüüa külge. Täditütrel mees oli sõjakeerises sattunud Inglismaale, täditütar pidi ka minema, aga nad ei saanud Tallinnas kokku, ja mees sinna Inglismaale surigi. Nii et ülekuulamisel ta käis, aga tema ei olnud ju mingi tegelane. Ja Vana Toomas oli ülekuulaja. Marusja käis kuigi palju põllutööl. Ükskord ta tuli, pool nägu rätikuga seotud, silm ainult väljas.

Kalju: Nägu oli sinine, sai Vana Toomase käest kolki. Ma tean seda lugu. Siin töötas vetarstina üks Uibopuu Valter...

Linda: Valterit ei olnud seeaeg enam üldse siin.

Kalju: Vana Toomas töötas öövahtina, Valter läks vintis peaga Tooma juurde, Toomas elas Rüütli seeaeg. Hakanud siis akti maalima. Lasi naise riidest lahti võtta – ja tema maalib akti. Vana Toomas laskis öövalvest tiiru koju, sattus peale, kui akti maaliti...

Linda: Igatahes, ta oli peksa saanud ja vist samal õhtul võttis mingisugust mürki, viidi küll Paidesse, aga suri. Neil oli kolm poega. Vanem poeg oli Jüri. Tema lõpetas Roosna-Alliku kooli, läks Tallinnas ametikooli, kus oli riigi ülalpidamisel, ega ole enam siia oma jalga tõstnud. Külajutt oli, et saatis isale pulmakutse ja raha ka, et tulgu, aga Vana Toomas oli joonud selle raha maha. Kas see vastab tõele või ei, ei tea. Jüri oli normaalne, keskmine poeg Borka oli väga probleemne. Noorim poeg Paul

oli natuke kobedam, tema käis vist isegi Päinurmes koolis, kuskil ta ikka natuke käis. Aga Borka hulkus ja kondas siin küla vahel, ühekorra tuli poole öö ajal minu ukse taha. Külänõukogu esimees oli Saul, küsisin, et kui kaua niisugune inimene siin käib, ei tea, mis ta võib teha. Siis ta viidi kuhugi hooldekodusse ära. Vana Toomas otse minule ei öelnud küll midagi, aga küla peal kuulsin, et ta olevat minu peale olnud vihane – miks ma lasin ta poja ära saata. Borka elas koos isaga Murikse aidas. Pärast Vana Toomast tuli sinna üks härra, keda kutsuti Prilliks – Punapart oli ta perekonnanimi. Meie hüüdsime teda Musiks, sest tal oli komme vastu tulles öelda: „Tere, musi!“ „Kuidas elad, musi?“ Naine, kellega ta siia tuli, oli Ojala Helmi. Neil oli poeg Ojala Hindrek, see elas oma naisega Tõnisel, naise nimi oli Öie Vimberg. Hindrek läks Tarbajale, Helmi läks ka ära, tütar elas Lehtses. Helmi käis mitu korda veel Pruuali Leenil külas. See Punapart või Prill või Musi jäi üksinda. Pruuali taga, kus praegu on veekogu kaevatud, oli siis soine heinamaa, olid parajasti 30-kraadised ilmad, ma sain päiksepiste, hoidsime endid igale poole varju, et selle kuumaga ei lähe välja – tema vehkis terve selle päeva seal soo peal niita! Oli muidu väike kõhna mees. Murikse aidas on elanud ka Lehe Aadu. Ja üks ehitustööline, kes pidi olema kasahh, aga rääkis eesti keelt. See tegi seal puukuuri saunaks, uks oli ilus, vägev.

Kalju: See kasahh oli peale Lehe Aadut. Aga Lehe Aadu elas seal pikka aega.

Linda: Lehe Aadu oli haiglas ja tema naine Helmi kolis ta Sotnikule. Vana Toomas käis ka ühel ja teisel abiks tööl, aga mina vaatasin, et mina selle mehega tegemist ei taha teha.

Kalju: Ta sõitis võrriga, tal oli elu

jooksul vähemalt kaks-kolm võrri. Kui ostis endale esimese võrri ja hakkas Tapale minema, oli saanud Aravetele välja – siis oli mootor kokku jooksnud. Ta ei pannud bensiinile õli hulka. Seal ta hääletas veoautole, tõi võrri tagasi töökoja juurde. „Mis see on, et mootor ei anna enam ringi minna? Bensiini võtsin ja panin sisse küll.“ Hakkasime poistega uurima. „Kas sa õli ka panid bensiinile hulka?“ – „Ei, mis õli?“

Linda: 1924. aastal viidi kool Kaarukast Roosna-Alliku mõisa. Jaani Leida rääkis, et alguses oli mõisnik hommikuks kooliasjad välja tõstnud ja uks lukus – siis oli Paidest jälle tulnud õigust mõistma. Lõpuks oli mõisnik tõstetud valitsejamaajja, mis on seal kõrval.

Kalju: Pritsikuuri ehitas tuletõrjeselts Kaaruka vana koolimaja asemele. Seal olid kaks vankrit, kus olid pritsid peal. Tol ajal mootorpritsi veel ei olnud. Pumbati käsitsi, kuue mehega. Kui puhkes tulekahju, siis olid mehed, kes panid hobuse pritsivankri ette ja panid ajuga sinna, kus oli tulekahju. Praegune pritsikuuri hoone ehitati umbes 1930-ndate alguses. Taada Arved rääkis, et tema oli üsna poisikene, kui see ehitati.

Linda: Arved oli sündinud 1924.

Kalju: Meil oli kümme aastat vanusevahe. Kui mina siia tulin, 1960 ja 1961, vist isegi 1962, siis olid pritsikuuris veel külasimmanid, tantsud. Siis soovis võtta selle ehitusmaterjalide laoks – tsement, kips. Olin teatud jagu kampas, et see sealt seest välja lõhkuda ja ära vedada. Seal oli veel vanarauda, piiritustehasest põhiliselt. Kui see tehas likvideeriti, toodi sealt pritsikuuri vanu torujuppe ja kraane ja sellist kraami. Minu põhitöök oli need ära vedada.

Sepp Kaarel Rand elas Tuigal. Tema sepikoda asus seal, kus praegu Peeglid elavad [Sepa talu].

Linda: Küla ehitas sinna sepikoja.

Kalju: 1920-ndate lõpul või 1930-ndate algul võtsid külamehed kokku, et üht ja teist sepatööd on vaja teha. Küla ehitas selle sepikoja ja selle maja. Sai need valmis – siis kuulutati välja konkurss küla sepa kohale, anti proovitöö. Selle konkursi võitis Alet Kaarel. Temaga ma olen küll ja küll juttu ajanud. Talle anti elamiseks see maja ja sepikoda koos sepatöö riistadega, alasi ja haamritega. Osa ta tegi pärast juurde. Ääsi oli juba sisse tehtud. 1950. aastal küüditati lahkusulisi, ja Kaarli öde oli ka mingist usulahust. Kaarel küüditati ära, siis jäi maja tühjaks. Siis hakkas seal sepatööd tegema Kaarel Rand.

Linda: Tuiga Leena, kes maha lasti, oli Ranna Kaarlike ämm, ja ta tuli koos oma naise Ernaga Purdist siia.

Kalju: Ranna Leo tuli Tuigale hiljem. 1944. aastal ajasid sakslased Leningradi alt ja Narva tagant ingerlased siia. Urho Manninen, kes oli Jüri Hiekkäneni õemees, elas minuga veel ühes külas.

Linda: Tema elas seal sepa majas.

Kalju: Tema tuli Allikule, kui tal sõjavägi läbi sai, tuli siia tööle. Lõpuks läks ta naisega ära Soome. Leo ja Jüri Hiekkänen olid Urho naise vennad. Leo abiellus Ranna Valvega ja Jüri ei saanudki kedagi. Ta oli niinimetatud soome sepp, hüüdsime väikseks Jürkaks. Ta tegi sepatööd ka, ta tegi sovhoosis kõike, mis tarvis.

Enne Kaarel Randa oli Erna mees Kaarli vend Arno, kes tegi ka sepatööd. Aga kui tema ära suri, hakkas Ernaga elama Kaarel. Ernal oli Kaarlige poeg Valter Rand ja Arnoga tütar Valve Rand. Sellel vennal, kes ära suri, olid stantsid „RAND“, aga neid hakkas kasutama ka teine vend, Kaarel. Mõlemad olid sepad. Aga inimesed, kes neid mõlemat tundsid, rääkisid, et Arno – kellel need stant-

sid olid – oli ikka päris äge, asjaline sepp. Kaarel küll tegi sepatööd, aga mitte nii hästi. Ja tema töötaski selles Sepa talu sepikojas. Kaarlil käis abiliseks, nagu pealelööjaks või sepasselliks Uugi Artur. Kaarel suri 1970-ndate lõpus või 1980-ndate alguses.

Kui külamehed käisid siin seda sepikoda ehitamas, siis olnud küla naised pahased – „käivad nagu saarlased tuult keeramas“. Saaremaal pidi nii olema, et kui kala püüdma minna ei saanud, siis mehed ei läinud päris tööd tegema ka, läksid kadakate vahele, õlleankur kaasas, „keerasid“ seal tuult, et kala tulema hakkaks.

Linda: Seda rääkis Lipa Aino ka – et meestel oli seda maja ehitades hea põhjus kodust ära minna. Tema isa ehitas ka, Aino oli siis veel muidugi alles laps.

Kalju: Enne siin päris seppa ei olnudki, lähim asjaline sepp oli Kodasemal. Tuli hobusel raud ära või juhtus saha teraga midagi – ei ole lähedal kedagi, kes sepatööd teeks. Allikul oli ka olnud sepikoda, mõisaajast juba. Kaenalil oli sepikoda küll, aga seal ei olnud õiget seppa. Kaenali [praegu Väli talu] vastas üle tee on vana viljakuivati.

Linda: Seda nimetati tarekuivatiks.

Kalju: See oli vist ainult Kaenali talu oma. Liiga väike selleks, et küla oma oleks olnud. Teine selline kuivati külas oli Teppol. Me ehitasime sinna maja, kus said jahimehed koos käia, see on see jahiloss. See on Teppost eemal, teisel pool põllu otsas. Üldiselt ei tahetud kuivateid ehitada maja juurde, sest tihti juhtus tuleõnnetusi kuivatitega.

Linda: Allikul oli mõisas ka tarekuivati, nüüd on see tehtud garaažiks. Seal kuivatati veel nõukogude ajal heinaseemet.

Kalju: Ja herneid ja... Kui Hallimäe Kati oli agronoom, siis ta käis seal ikka

kuivatajatele ütlemas: „Vaata, et sa liiga kuumaks ei tee! Vaata, et sa liiga kuumaks ei tee!“ Allikul Ende mäe [kutsumati 2] seal asunud Eduard Ende talu järgi, praeguse hoone aadress Nooruse tn 2] vastas on suur küün – see oli mõisa küün, seal keskel oli igavene suur rehetuba.

Linda: Seda nimetatakse Ehandi küüniks. Ehand sai asunikuna selle küüni, ja tegi oma poe ka. Hiljem elasid Ehandi majas ehk poe majas Sarjased. Vabrikutee ja Paide tee nurgal, Ehandi majast edasi vabrikute poole on Soolepa maja, selle üks ots on praegu ära lammutatud. Mansardkorrusega. Seal oli omal ajal mingi mõisatöölise maja olnud. Soolepp sai selle asunikuna omale.

Kalju: Kodasemal on Kalmu kõrts ja selle ümber Kalmu kurv. Vanasti olla nii olnud, et kui kõrtsi sisse tulid, siis laskis kõrtsmik õuest läbi tulla, aga kui kõrtsi sisse ei tulnud, siis ei tohtinud õuest minna, siis pidi kõrtsi tagant ringi minema. Nii tekkiski Kalmu kurv. Selle kõrtsi vundamendivare on veel praegu seal tee ääres. Tee käib ümber kõrtsi. Kui mina siia tulin, elasid Kalmul inimesed sees. Endised kõrtsihooned olid kõik seal alles. Samuti oli siis üks saun alles Sepa talu vastas üle tee, praegu kasvavad selle koha peal õunapuu ja pihlakas, ja üks saun oli seal, kus praegu keerab tee Toomesoode juurde [Sotniku tallu], seal teenurgas. Koka talu juurest metsa, raba äärde minna oli Rakaaugu talu.

Linda: Sõeru heinamaa nurgas. Tänapere ja Kaaruka piiril. Mina pole seal rohkemat näinud, kui üks õunapuu.

Kalju: Kui mina tulin, oli seal veel vanu palke ja üht-teist. Viimane elanik seal oli Pettineni Väino. Tema läks Kodasemale ära.

Linda: Tema kergitas kord Õunapuu Lembitu sauna.

Kalju: Jah, Pettinen töötas suure

linttraktoriga, tegi maaparandustööd, hakkas otse üle põllu Rakaaugule koju minema, jäi traktoris magama, sõitis vastu Õunapuu Lembitu saunanurka [Ugari käänus], lükkas selle nurga kohalt minema. Küla poolt minnes vasakut kätt käänu oli suur Ugari talu, paremat kätt see väikene maja, laut kõrval. Õunapuu Lembitu üks vend elas Koordi külas, see oli suur silmamooneutaja, Õunapuu August. Ühte juhust ma nägin, kuidas ta silma moonutas. Üks Iismaa-nimeline mees muudkui noris seda Augusti: „Mis sa siin teed, mis sa teed?“ August paar korda vastu, et ole vait, ära nori, ma tahan mõelda natuke. See oli Viisu sepikojas. Järsku Iismaa ronib alasi peale ja kukub riideid seljast ära võtma! Hüpnoteeris nii selle Iismaa ära. August siis vaatab teisele poole, hakkas ära minema – Iismaa krahmas oma riided ja pani teise ruumi, riideid selga panema. Rahvajutud räägivad, kuidas seda Õunapuu Augusti oli tahetud Saksa sõjaväkke võtta. Noored koondati Esna raudteejaama juurde või kuskile, Õunapuu oli vastuvõtjast Saksa ohvitseri silmavaate niipalju ära nõidunud, et see nägi, nagu oleks mees lasipuu ühest otsast sisse läinud, nii et lasipuu kohe jämedaks, teisest otsast välja tulnud ja läinud minema. See oli rahva jutt, ise ta seda ei rääkinud. Tal olevat antud allkiri, et ta ei tohi seda võimet kasutada. Aga Saksa sõjaväest pääses, sinna ei läinud! Pidi saama veel sellist asja teha, et annab sulle tavalise paberitüki, sina vaatad, et see on rahatäht. Tema oli ka Ugari talust pärit.

Linda: Õunapuu Lembit elas 1980-ndatel Elsa juures Muhu-Mardil. Lembit oli vanapoiss, Augustil oli naine Õilme.

Kalju: Augustil oli lapsi ka kuigi palju.

Linda: Mõlemad olid Viisus trakto-

ristid, naine ja mees. Mina seda Augusti ei näinud.

Kalju: Mina nägin Augusti küll, ta läks juba pensionile sel ajal. Ta oli roomiktraktori peal.

Linda: Kaksikümmend aastat olid Viisu ja Alliku sovhoos kokku liidetud. Alliku nimi ja Alliku direktor. Alliku ei olnudki minu meelest nii tundlik, Viisu aga küll – nad olid endine näidissovhoos.

Kalju: Nemad olid nagu kõrgem klass. Aga peainsener jäi Viisu oma.

Linda: Viisu oma, jah. Oli väga tubli mees, Taso Veere. Hiljem sai temast Peetris Oktoobri kolhoosi esimees. Kui palju seal kõik ehitati ja tehti, nüüd on kolhoos varemetes, ja läks ise ka puhkama, suri hiljuti. Tema poeg Kuldar Veere on Otepääl kohaliku elu tegelane. Tasol oli kolm last. Üks poeg, üks tütar – ja kolmandat ei mäleta. Siit nad läksid ära ja kolmas sündis juba mujal. Taso naine Asta Veere oli siin zootehnik, Peetris ka.

*

LIPA KURAT

See oli umbes poolteist sajandit tagasi. Nimesid ei mäleta, aga Lipamäel Lipa talus oli selle peremehe üks lähisugulane peast hull, käis küla peal märatsemas ja laamendamas. Teda hüüti Lipa Kuradiks. Lõpuks pani Lipa peremees ta rehealuses ahelatesse, et külainimesed rahu saaksid. Mõnda aega oligi Lipa Kurat ahelais, aga siis ükskord oli kadunud, ainult ahelad olid alles. Külarahvas ütles selle peale: „Kurat viis ta põrgu!“

STALINI POOMINE

Roosna-Allikul seisis 1940-ndate lõpust või 1950-ndate algusest kuni 1962. või 1963. aastani suur Stalini kuju. Saadi see nii, et Paide Teede Remondi ja Ehituse Valitsuse (TREV) Roosna-Alliku piirkond tuli ühel sotsvõistlusel esikohale ja auhinnaks anti Stalini kuju. Kuju tehti valmis väljaspool Eestit, kuskil Musta mere ääres, toodi rongiga Tapale, sealt veoautoga Roosna-Allikule. Oli kahes tükis, mis tuli kohapeal tehtud postamendile tõsta. Kõik oli betoonist – kuju ja postament. Kuju kaks osa tuli teineteisega metallliideste abil ühendada – metallpulgad läksid metalltorudesse. Ausamba ümber olid ette nähtud hästi madalad kuused, mis pidid jätma mulje, et „isegi mets on Juhile põlvini“. Kokku oli ausammas kahe mehe kõrgune. Asus see Roosna-Allikul teedevalitsuse maja ees, väikesel platsil maja ja maantee vahel.

Toodi tükid Tapalt kohale, aga kuidas need nüüd postamendile tõsta? Suured ja rasked. Kraanasid polnud võtta, kõik käis inimjõul. Lõpuks pakkus Viktor Leontjev – Viktoria Saarsalu ja Lembit Saarsalu isa – välja lahenduse: tükid on ühe veoauto kastis, teine teisele poole seda autot sõidavad veel kaks veoautot, mõlema kastis mehed. Kuju alumine pool kujutas endast juhi jalgu vöökohani. Viktor pakkus välja, et Stalini jalgade vahelt aetakse palk läbi ja autokastis olevad mehed tõstavad selle kujupoole samal tasapinnal otse postamendile, kastis ju mõned sammud liikuda andis. Kohal oli partei rajoonikomitee esimene sekretär, see läks marru: niimoodi Juhti õrnast kohast pitsitada?! Karistuseks niisuguse jultunud ettepaneku eest andis esimene sekretär korralduse Viktor arreteerida. Pandigi Viktor

kohemaid teedevalitsuse hoonesse ühte tööriistade tuppa kinni. Inimesed väljas jätkasid pea murdmist, kuidas kuju postamendi otsa saada. Kaaluti nii ja teisiti, lõpuks ei jäänud siiski midagi üle, tuli kasutada Viktori väljapakutud lahendust. Nüü õnnestuski alumine kujupool paika saada. Viktor lasti ka kohe vabaks.

Nüüd järgmine mure: kuidas paika saada ülemine kujupool, mis kujutas Juhti vöökohast peani? Nuputati jälle tükk aega. Lõpuks tuli Viktor taas ideega välja: „Mind küll ühe korra juba arreteeriti, aga minu arvates on ainus võimalus tross kujule ümber kaela siduda ja siis see paika tõsta...“ Enesestmõistetavalt ei meeldinud seegi lahendus partei rajoonikomitee esimesele sekretärile, aga ei jäänud ka seekord muud üle, kui toimida just nõnda, nagu Viktor oli välja pakkunud. Esimene sekretär läks selleks ajaks majja, seisis näoga vastu seinale, et tema silmad niisugust pühadustrüvetavat vaatepilti, Stalini poomist ei näeks. Seda rääkis TREV-i Roosna-Alliku piirkonna tollane teemeister, hilisem juhataja Margus.

Selle Stalini kuju äraviimisele oli isiklikult tunnistajaks Kalju Alliksaar, kes siis oli just mõne aasta eest siinsesse kolhoosi traktoristiks tulnud. Hilisem kaarukalane (Raja talust) elas siis Roosna-Allikult pisut Tapa poole sõita nn Linnase majas. Oli 1962. või 1963. aasta. Kolhoosi lüpsja Helene Kruusamägi (samuti kaarukalane, Pruuali talust) tähistas oma sünnipäeva. Piduskestis varajase hommikuni, kuskil nelja või viie ajal hakkas Kalju traktoriga kodu poole sõitma. Tegu oli traktoriga, millel oli kast ees. Kastis oli veel inimesi, sh Malle Rooba ema Elsa Valentin. Kaaruka külavahetee ristus sel ajal Paide–Rakvere maanteega poe vastas nn Orjaturu juures. Nüü kui Kalju oma

traktoriga ümber Orjaturu nurga suu-
rele maanteele pööras, nägi ta ehmatavat
vaatepilti – kümned müütsad askelda-
vad teedevalitsuse maja ees, Stalini kuju
on postamendilt maha tõmmatud, maas
olid küljest murdunud pea ja käsi, kõr-
val külili kere kahes osas. Hiljem selgus,
et kuju tõmbas traktori külge kinnitatud
trossiga maha Karu Juhan. Kui müütsad
Kaljut traktoriga nägid, pidasid nad ta
kinni, sõitjad lasid kastist jalga. Kaljul
hirm – väike naps oli sees... Aga müü-
tsatel polnud sellest midagi, kasti sõit-
jate asemele tõsteti Juhi kuju pea ja käsi
ning kästi Kaljul need toimetada sinna,
kus tollal oli saekaater. See hoone on
praegugi alles – suur vana mõisaehtis,
mis jääb vasakut kätt ja nurgaga peaaegu
vastu maanteed, kui minna teedevalit-
suse maja eest parkümmend meet-
rit Tapa suunas. Stalini kuju tükid viidi
sinna. Kui Kalju oli koorma seal maha
pannud, öeldi, et võib nüüd jalga lasta.
Roosna-Alliku puhkpilliorkestri muu-
sik Leo Külusalu oli oma initsiatiivil
läinud hiljem sinna ja Stalini pea haa-
mriga veel pisikesteks tükkideks tagu-
nud – seda rääkis orkestri juht Taada
Arved. Kuju jäänused jäidki sinna, hil-
jem valati neile põrand peale. Nüü „puh-
kab“ Roosna-Alliku kunagise saekaatri
maja põranda all kunagine Stalini kuju
tänaeni... Teedevalitsuse maja ees aga
kõrgusid veel hiljuti hõbekuused, mis
kuju omal ajal ümbritsesid.

Ühekorra kuulis Kalju veel juttu, et
sellele Stalini kujule oli vene vintpüss
selga pandud. Karu Juhan oli kaup-
luse öövaht, ta oli vintis olnud ja maga-
nud, vintpüss kõrval – see oli võetud ja
Stalinile selga pandud.

*Rääkis Kalju Alliksaar 22. detsembril 2018
Malle Rooba kodus Rehemäe talus*

Legende Roosna-Alliku Stalini kuju kohta

„Vasakul kuused, mille all oli kunagi Stalini ausammas. Kord mõelnud poisid, miks härral kiivrit pole, ja järgmiseks hommikuks oli Stalinil kenasti solgiämber kiivriks peas. Ämber oli tollal defitsiitne kraam ja nii asusid kohalikud julgeolekutöötajad majapidamisi kammima, et leida, kellel ämbrit pole. Selgus, et koolis oli ämber puudu. Järelikult koolipoisid, aga kes, ei tea.“

Järva Teataja, „Järvamaad iseloomustavad allikad ja mõisad“, Kadri Tonka, 21. mai 2005

„Äärmuslikem vastukaja Nikita kõnele oli ilmselt kolhoosis Stalinlik Tee Roosna-Allikul. Ööl vastu 28. märtsi 1956 lükati seal ümber Stalini monument, mis küll veel samal ööl tõsteti oma kohale tagasi.“

Eesti Ekspress, „Oleks juba aeg Stalin mausoleumist koristada“, Pekka Ereli, 9. märts 2006

MAJA TAGA HAKKASID KOHE KARTULIVAOD

Meenutab Priit Alev

Küsinud Tuigani talus Jaak Urmet

28. juunil 2015

Prill oli Hindrek Ojala isa. Ta elas majas, mida nimetati Murikse aidaks. See oli ait, nagu meilgi, aga ehitati ümber elumajaks. See asub külamaja vastas, Saare-Jaani talu taga. Seal elas enne ka Vana Toomas. Kuulub Saare-Jaani talu külge. Prill käis külas tõodel abiks, sinu vanaisal oli ta põhiline abiline.

Vana Toomal oli kolm poega – Jüri oli kõige vanem, Boriss oli keskmine ja Paul oli kõige noorem. Jüriga ma käi-

sin ühes klassis, tema oli minu pinginaaber. Ega Boriss koolis eriti terav pliats ei olnud. Ta saadeti pärast erikooli. Ma ei mäleta, kas Paul lõpetas kooli või ei lõpetanud, aga Paul oli natukene targem. Vana Tooma täisnimi oli Heinrich Toomas. Ta oli kõrgharidusega, jagas füüsikat ja tugevusõpetust. Kui ta oli töökojas öövahiks, tegi ta tugevusarvutusi metallidele jms. Tal oli vene või ukraina naine, Aleksandra – aga Marusjaks kutsuti. Vana Toomas käis ka inimestel abiks, su vanaisal ka, niitmas ja puid lõhkumas. Oli sellise krussis habemega vanamees.

Murikse aida osas ma ei tea, kes see Muriksetest seal elas – Murikse Gustav elas tegelikult seal metsa sees Topari talus. Murikse aidas oli kunagi elanud ka Alasi Liisi ehk Elisaveta Alas. Või oli see Tuigal, ma ei teagi täpselt.

26. juulil 2015

1967. aastal, kui hakkas Iisraeli–Palestiina sõda, siis jõurasid siit ööd ja päevad üle Vene transpordilennukid. Pihkvast taheti teha Paldiski sadamasse otseraudtee, et vedada sõjatehnikat. Mäletan, et sõjaväe maamootjad olid süin ja meie maja taha pandi tikud üles, kus see raudtee pidi tulema. Need seisid seal natuke aega, siis kultiveeriti uuesti maa sisse. Plaanitav trass läks meie majast mööda, Kassaka hoonetest kah, umbes seal, kus praegu on elektriliin. See oli sõjaolukord, ma ei tea, mis kartus neil oli selle sõja ees. Ma ei tea, kas mõni maja ka oleks ette jäänud. Igal juhul, kui olin väike poiss, siis hirm oli ikka natuke naha vahel. Olin siis umbes 12-aastane. Kui sõjaline objekt, ega siis ei oleks küsitud.

Vanaema Leena ei lubanud mul sandaale jalga panna. Ema pani mulle jalga, aga vanaema võttis ära – laps peab pal-

jajalu käima. Eks tal oli mõnes mõttes õigus ka, tänu sellele mul ei olnud lampjalgsust. Vanaema oli meile hoidjaks. Kui mina hakkasin jonnima, siis vanaema ütles: „Ma lähen vaatan, kus see vits on!“ – ma olin kohe kadunud, hopsti. Vanaema ütles, et ma karjun ja kole palju kakan – lapses on saatan sees, tuleb ära ristida. Mind ristiti ära. Olin siis aastane või üle aasta. Ema ja isa käisid töö, mina ja Aili olime siin vanaema kantseldada.

Isa oli ehitustöoline. Ema oli kassapidaja, nii kaua, kuni vanaema suri, siis jäi koju, sest mina läksin kooli. Kui ema oli pool aastat kodus, käis soovhoosi direktor teda siin moosimas, et tule tööle tagasi. Ema oli siis komandant. Mõõtis kortereid üle, inimestel ei tohtinud üürimajades olla ülenormatiivset elamispiinda. Elanikke määrati ruutmeetrite järgi. Kus oli pinda üle, sinna pandi keegi juurde. Selles majas, kus praegu Malle Rooba elab, oli vanasti neli perekonda. Enne elas Malle Saare talus ja siis me olime tükk aega Roosna-Allikul ka korterinaabrid. Saare talu oli see, kus elasid Alide ja August. Nüüd on seal ümberkorraldused, puud välja juuritud.

Kolhoosiaja alguses olid kolhoosi hobused Kassaka tallis, Tuigani rehielamus oli ladu – kapsad ja mis siia kõik toodi. Külamutid käisid siin kapsaid puhastamas, mina olin ninapidi juures, kuulasin jutte. Ait oli ka kolhoosi käes, seal oli vili. Viimane kord olid siin küttega mootoriõlid, isa oli laohoidja. Kassaka rehielamus hoiti väetist. Kassaka rehielamul oli õlgkatuse peal, eks see hakkas läbi laskma ja Värni ilmselt ei tahtnud maja säilitada. See oli sama suur rehielamu, nagu Tuigani oma, 30 meetrit pikk. Oli paremas korras, kui Tuigani oma. Minu isa lasi meie omale Haviko Juhanil ja

Tiidul laastukatuse peale lüüa. Mäletan, et Kassaka rehielamul oli korsten püsti, Värni ja Juku panid korstna ümber kõie, Värni pingutas, isa läks ja lõhkus suure haamriga alt kive ära, siis tõmmati korsten pikali.

Kui Värni ja Linda käima hakkasid, elasid nad mõnda aega ka Tuigani. Enne seda, kui nad Saare tallu läksid.

Vanaema Leenal oli kogu Tuigani elumaja esine õu marjapõõsaid täis. Ta tegi hirmsasti mahla ja moosi. Pärast vanaema surma võttis isa need põõsad üles. Kisselli tegi vanaema igavese suure alumiiniumpotiga ja ema ütles, et pani ainult ühe väikese kruusitäie suhkru sinna hulka. Vanaema oli hästi kokkuhoidlik. Murust ei peetud midagi, kõik maa oli ainult tarbeks, maja taga hakkasid kohe kartulivaod. Vanaema ajas mu isa ja ema juba kell neli hommikul üles – mis te aelite nii kaua? Kui Aili oli juba sündinud, ei olnud suures toas, kus ema ja isa koos Ailiga elasid, veel küttekeha. Siis ütles Elli mees Otto, kes oli Türil pottsepp, et niimoodi ei saa, et noor pere elab ilma küttekehata, ja ehitas sinna soemüüri. Enne läks soemüür ainult vanaisa ja vanaema tuppa, nende toas oli kaks küttekeha. Noor pere lapsega oli kütmata ruumis – ukсед hoiti muidugi lahti ja köögist läks nii palju sooja, kui läks.

Aleksander Alevit mina ei näinudki, tema suri üks aasta enne minu sündi. Vanaema oli õelam, tema oli ikka vanaisale õelnud, et mine ütle neile, et nii ei tohi teha – ass, võta, hammust! Vanaisa oli mu isa moodi, rahulik ja pikaldane. Tal oli üks jalg vigane, tema läks igale poole hobusega, tema kuskil jala ei käinud. Oli omal ajal lakka tüdrukute järele läinud ja redeli pealt alla kukkunud.

Minu isa oli hea inimene, tal ei olnud vaenlasi, sellepärast meie perest

ka kedagi ei küüditatud. Ta käis kõikidel abiks. Aga isa vend Jaan läks sellepärast, et ta oli Eesti Vabariigi ajal vangivalvur. Pärast oli ta Türil jaamaülem ja seisis näoga rongi poole, kui rongid mööda läksid. Ja üks reisija oli öelnud, et Türi jaamas seisab see mees, kes oli vangivalvur. Jaan oli vangis ja sai veel seda teada, et tal sündis poeg, aga poega ennast ta enam ei näinud. Jaani poja Jaagu emapoolsete sugulaste hulgas oli Peeter Kreitzberg – Peeter Kreitzbergi ema ja Jaagu ema olid õed. Jaak pääses küüditamisest nii, et tema emapoolne vana-ema põgenes temaga akna kaudu ära, nimekirjas teda ka ei olnud, kuna ta oli just alles sündinud. Viidi ära Salme ja Viivi ehk Jaagu ema ja õde, Jaak jäi vanaemaga, kasvas emapoolsete sugulaste pool ja oli suviti Tuiganil. Jaak rääkis, et kui nad Peeter Kreitzbergiga kahekesi pahandust tegid, siis sai üks vannitoas kere peale ja teine ootas ukse taga järjekorras.

Kui mu isa tuldi 1944. aasta sügisel võtma vene sõjaväkke, siis oli vigaste jalgadega rätsep Mägi Ants parajasti Tuiganil. Aleksandrilt küsiti: „Kus poiss on?“ Vanaisa oli näidanud Mägi Antsu peale ja öelnud: „Näe, siin.“ Küsijad olid vaadanud Mägi Antsu jalgu, löönud käega ja läinud minema. Isa oli just metsast tulnud, oli puuvooris, puid toomas olnud. Kui teda otsima tuldi, oli ta rehielamu lakas heinte peal peidus, koos jalgrattaga. Sakslane oli tahtnud teda viia Sinimägedesse, aga isa hüppas koos kaaslastega tagapool Viljandit rongi pealt maha ja tuli tulema. Kümnekesi hakkasid tulema ja kahekesi jõudsid pärale – teised said tee peal surma. Isa rääkis, et kui tuli, siis oli võtnud Saksa vormilt pagunid maha ja visanud koos püssiga Navesti jõkke. Ainult rihm rihmapandlaga jäi alles. Sinimägede kohta

olid siis juba osad öelnud, et see on mõttetu lahing. Isa jalad paistetasiid tee peal üles, ta ravis neid pisut aega oma tulevase naise talus Rikassaares, siis tuli koju. Oma tulevase naise Lindaga tutvus ta õe Elli mehe Otto kaudu. Minu ema sünnikodu oli Rikassaares.

Värni ja Linda sokutas kokku minu ema. Värni Linda ja minu ema olid ühe kandi tüdrukud. Minu isa ja ema olid omavahel juba tuttavad, kui Värni oli ükskord sinna peole tulnud. Siis mu ema viis Värni teise Lindaga kokku. Minu isa ja ema abiellusid pärast sõda, isa oli 42-aastane, kui naise võttis. Ema oli isast 7 aastat noorem.

Kui koolis käisin, siis olin natuke segaduses, kodus räägiti, et kommunistid on igavesed pätid, koolis räägiti midagi muud. Ma hakkasin siis sõna võtma, aga õpetaja Allikajaka – kes elas sealsamas koolimajas – kutsus mu oma tuppa ja tegi mulle asja selgeks. Et ära räägi nüisugusel teemal. 1959. aastal pandi meile elekter sisse ja 1960. aastal ostsime televiisori. Siis oli nii, et meie suur tuba oli rahvast täis, kui telekas mängis. Näiteks Kärbid käisid. Ja õhtuti käisid Värni, Rooba Eedi, Orbi Eedi ja Orbi Maria siin „Ameerika Häält“ kuulamas! Telekas oli suur kast pisikese ekraaniga. See ei olnud küla esimene televiisor, Mildri Martal oli esimene – seal, kus Alliksaar praegu elab, Raja talus. Teine külaosa käis seal vaatamas. Kui Kassaka uus elumaja valmis sai, toodi sinna ka telekas ja siis käidi seal ka vaatamas. Tuiganil oli kunagi ka telefon, aga isa laskis selle välja võtta. Ta ütles, et kui küüditamise aeg oli, siis vaatasid sõjaväelased, et traadid tulevad sisse, tulid pörutasid ukse peale – me tahame helistada! Vanaisa oli läinud ja käratanud: „Mis te, pimedad, lõhute!“ Nemad tulid sisse, tahavad helistada –

Aleti Karla tuli vangimajja viia, aga teda ei ole kodus. Kus ta on? Pärast seda lasi isa telefoni välja võtta. Et ei käida enam ukse taga ja ei tule ka enam kuhugi sõna viia. Pärast oli telefon Kassakal ja Tuigal.

Vanaema Leena käis Kassakal utsitamas ja õpetamas. Aga ükskord tuli seal, oli nii tusane, viskas kausid maha – ta käis seal ka süüa viimas –, oli miniaga tülli läinud. Oli voodis pikali maas. Enam ta ei läinud Kassakale.

31. juulil 2015

Leena Alev suri 17. augustil 1962. Tema õdedest, kes siin käisid, oli kõige noorem minu arust Kristiine – kes elas ka kõige kauem. Üks õde oli Maali. Ja veel üks õde oli Juuli. Ja siis olid Miina ja Liisa. Leenal oli palju õdesid, kuskil 16 – aga neist elama jäid üksikud. Seda asja teab veel Hillar Mölder õde Hille, Kose tüdrukute tädi. Ükskord, kui Maali tuli siia, ütles mu isa talle, et issand kui vanaks sa oled jäänud, siis ema riidles isaga, et naisterahva kohta ei oelda niimoodi. Juuli elas Kose lähedal, tal oli üks igavene vana aher lehm, isa käis seal külas ja küsis, et mis sa tast hoiad, piima ta ei anna. Juuli tegi lehmale veel üksinda heina. Nende Saburi-õdede kodud olid pärast Ardut ja Järvamaa piiri, maanteelt tuli keerata vasakule. Oma emast ja isast ei rääkinud Leena kunagi.

ADRAHÖLM

Veel 1950-ndatel rippus Kaaruka pritsukuuri, praeguse Kaaruka Külaseltsi maja Tuiga talu poolses otsas seina küljes adrahölm – kui külas oli tulekahju, siis anti sellest teada vastu adrahölma tagumisega. Kaenali peremehel oli selleks üles riputatud metallist rattavelg.

Rääkis Priit Alev 24. aprillil 2018

SAUNIKU VOODI

Tuiga ja Korjukse talu tagune metsaserv oli veel 20. sajandi alguses täis tükitud väikseid ja veel väiksemaid majakesi – saunu. Minu isa meenus, et üks saun olnud nii väike, et voodi ei mahtunud ühtpidi toas seisma, tuli seada teistpidi, siis mahtus.

Rääkis Priit Alev 24. aprillil 2018

MILLAL PÜSTI TÕUSTA?

Oli varajane kevad 1990-ndate alguses. Järva-Jaani kirikuaeda koristati-korrastati ja taastati Vabadussõjas langenute mälestuskivi. Mina, Värni [Verner Alev] ja Orbi Õie olime ka seal, mina olin saega. Värni käis siis juba karguga. Pärast oli kirikus teenistus ja õnnistamine. Kirikus oli külm. Värni ja Õie istusid minu taga ja jõid külmarohuks kindasse peidetud pudelist viina. Mina muretsesin – millal peab püsti tõusma? Värni ütles: „Ära muretse, ma siis tonksan sind!“ Ise ma viina ei joonud, olin autojuhiks.

Rääkis Priit Alev 5. augustil 2016

KASSAKA TALUST JA KAARUKA KÜLAST

Jaak Urmet

2019

Mina olen Kaaruka küla Kassaka talust. Enne, kui jutuks võtta muu, tasuks peatuda talu nime ajalool. Vanima selle talunime mainimise Kaarukaga seoses olen leidnud Järva-Jaani kirikuraamatust, kus 1720. aasta veebruaris mainitakse Kassaka Andrest Kaarukast. 1712. ja 1716. aasta ning varasemates talunimekirjades Kassakat veel ei ole, seega tekkis sellenimeline talu aastate 1712 ja

1720 vahelisel ajal. Mis oli enne? Kust Kassaka tuli? Rohkem ei tea. Hüpoteesi korras oskan pakkuda üht võimalikku viidet: 22. mail 1720 abiellusid Hansu Thoma Andres Kaarukast ja Rohhekesse Hansu tütar Els Roosna-Allikult, nagu on kirjas Järva-Jaani kirikuraamatus. Kuna Kassaka Andrese naine oli Els, siis võib kindlasti vähemalt kaaluda mõtet, et abiellujateks olid seesama Andres ja Els. 1726. aasta taluloendis on Kassaka kindlalt sees – ja on sellest ajast peale püsivalt olemas, kuni tänaseni. Kohe saab 300 aastat teadaolevast esmamainimisest.

1930-ndatel tekkis paralleelne nimevorm Orava, ilmselt seetõttu, et eristada külakeskusesse Kassaka vanasse asukohta jäänud väikest majapidamist 1880-ndatel uude asukohta viidud talust. Esimeses olid 1930-ndatel elanikeks Jaan ja Mari Allikorav, teises nende poeg Johannes Allikorav naise Magdaga. Siiski öeldi Jaani ja Mari eluaseme kohta rohkem Vana-Kassaka või Kassaka-saun, Johannese talu oli ikka see õige Kassaka. 1937. aastal müüs Johannes Kassaka talu oma ristipojale Verner Alevile. Tema oli minu emaisa, pärit Kassaka naabertalust Tuiganilt. Nõukogude ajal talunimesid ametlikult ei kasutatud, aga üldises pruugis öeldi ikka – Kassaka talu. Nii kirjutati ka kirjadele. Eesti Vabariigi taastulles normeeriti nimi kujule Kasaka, metsatükk kandis Orava nime. Minule ei andnud rahu, et ilus põline nimi Kassaka on arusaamatutel põhjustel ära muritud, ajasin asja ja 2016. aasta novembris sai ametlikuks kujuks taas Kassaka. Sajanditevanuste väärikate nimede kaitsmisele on isegi president Toomas Hendrik Ilves rõhku pannud. Soovitan ka Lodja rahval esimesel võimalusel ajalooline kuju Lodi uuesti kasutu-

sele võtta. Nimed Lodi, Topari, Rüütli, Jõngu, Tuiga, Pruuali, Murikse, Rohikse on veel vanemad kui Kassaka, kõik peale Rohikse ulatuvad tagasi 17. sajandi lõppu, Rootsi aega, olles seega vähemalt kolm ja pool korda nii vanad kui Eesti Vabariik. Ei kõlba kuhugi, et neid „normeeritakse“, kuidas heaks arvatakse.

Mida talunimi Kassaka meile ütleb? Esmalt viib kindlasti mõtted selles suunas, et küllap oli Kassaka talu esimene peremees vallakasakas – ehk uus-aegses eesti külas tähtis ametimees. Definiitsioon kõlab: „Algselt vallakohtu teener, oli muuseas ka ihunuhtluse täideviija, hiljem vallaorganite käskjalg. Nimetus tuleneb sellest, et esialgu olid vallakasakaiks enamasti endised soldatid.“ (Eesti Genealoogia Seltsi Tallinna osakonna laualeht Põlvnemislugu, 2000, nr 19.) Sõna 'kasakas' etimoloogia jõuab kindlasti välja Ida-Euroopa steppide idaslaavi päritolu asukateni, kasahhideni, Kasahstanini, türgi sõnani 'kazak', mis tähendab vaba meest. Kuid esimene vallakohus Eesti alal asutati teadaolevalt 1750. aasta kandis – samas kui Kaaruka külas elavat Kassaka Andrest oli kirikuraamatus mainitud juba 30 aastat varem. Nii et vallakohtuga seda sõna Eesti küla kontekstis päris ei seleta. Kassaka~kasaka asukoha eesti küläühiskonna hierarhias on efektselt paika pannud Oskar Luts oma romaani „Kevade“ ristimisstseenis, kus Joosep Toots ja Jorh Aadniel Kiir valivad sahvris veini: „See maksab kaks rubla. Seda antasse ainult kõstrile ja vaderitele ja neile, kes nad seal nigu peenemad on, nigu õpetaja rentnik ja kaupmees ja... Teised, nigu villakraasija ja kohtu kassakas, need saavad rubla seitsmekümne viielist. Kas nääd, need valge siltide ja kuldtähtedega... Lati... Lati... pats.“ Kassakas oli samal pulgal villakraasijaga ja omas õigust

juua kuulsat Lati Patsi! Ja on ka Lutsul ses sõnas kaks s-i. Ametlikust kirjapildist lähtudes asus 2015. aastal Eestis neli Kassaka talu ja kuus Kasaka talu, lisaks muud nimevormid (Kassaka tee, Kasakamäe jne). Ehk peaks tegema sellenimeliste talude ühingu, siis saaks ka nime osas midagi selgemaks?

Üks nimi oli talul nõukogude ajal veel: Alevi korter. Nii oli kombeks öelda keskjaamaneiuale oma aadressiks kaugekõne tellimisel. Roosna-Alliku, Alevi korter. Mul oli alati naljakas niiviisi öelda, sest minu kui Tallinnas sündinu ja üleskasvanu, kauaaegse Lasnamäe elaniku ettekujutuses oli korter midagi muud. Alevi nimesse puutuvalt oli üldse siinmail keeruline. Minu vanaema oli Linda Alev, aga naabrinaise nimi oli ka Linda Alev, sest minu vanaisa ja naabri-meest olid vennad ja mõlema naise nimi oli Linda. Nii olla kutsutud minu vanaema valge peaga Lindaks ja Priit Alevi ema musta peaga Lindaks. Esimene oli sovhoosis olnud zootehnik, teine raamatupidaja. Minu vanaisa Verner Alevit ei kutsunud keegi Verneriks. Tema oli Värni. Isegi mulle. Vahel, kui ta vanemaal millegagi hinge täis oli ajanud, siis ütles ta vanaisa kohta Vana-Värni. Ja kui mina kangust näitasin, siis öeldi minu kohta ka: „Ehtne Vana-Värni!“ Ju siis oli vanaisa kangust täis. Kui järele mõelda, siis oligi.

Alevid on siin külas elanud üdamast-aadamast peale. Internetis, www.geni.com on Alevite sugupuu kaugesse minevikku välja üles joonistatud. Kel huvi ja mingitki seost, saab ennast sinna arvele võtta, misjärel on kogu au ja ilu talle nähtav. Suure osa sellest puust olen sinna just mina sisestanud. Aga mul ei oleks midagi sisestada olnud, kui mind ei oleks suure infohulgaga varustanud Priit Allikajaka, kauge sugulane. Tema

oli Alevite põlvnemisi uurinud ja sai nüüd mulle pikad poognad ette laotada. Selgus, et just minu vanaisa oligi omal ajal ärgitanud Allikajakat seda tööd ette võtma. Ja just siis, kui ma olin piisavalt vana, et osata sellist infot väärtustada, leidsin Allikajakaga kontakti. Suur aitäh talle siinkohal! See oli ikka suur töö, mida ta tegi, ja ränk vaev, mida ta nägi.

Igal inimesel on teoreetiliselt 128 vanavanavanavanavanavanavanemat, neist 64 vanavanavanavanavanavanaisa. Joonistan siinkohal teekonna neist üheni, iga järgnev on eelmise isa. Verner Alev (1914–1995), Aleksander Alev (1877–1954), Jaan Allewi (1831–1913), Allewi Jüri (1802–1834), Abram Seddawisi [Allewe Abram] (1776–1844), Allewe Jaan (1743–1815). Küsimärgiga on sugupuus ka viimase ema Kai (1712 – veel 1782). Kuni Allewe Jaanini k.a on kõik loetletud Kaaruka küla mehed, aga temast tahapoole pole teada enam midagi. Kust Alevid ja isegi see talunimi on pärit, ei ole mul aimugi. Järva-Jaani kiriku personaalraamatusse ilmus Allewe Jaan Kaaruka elanikuna alles 1778. aastal. Nüüsiis, ülestähendused näitavad, et tol hallil ajal oli olemas ka Alevi talu, kust pärit hilisem perekonnanimi. Kirjapildis esineb variatsioone, enne kirjakeele normimist eelmise sajandi algupoolel kirjutati kus kuidas juhtus. Allew, Allewi, Allevi... Alexander ~ Aleksander. Haudi registris, kus on kirjas maetu passinimi, on Värni isa igatahes Aleksander Alev. Kui nimedest rääkida, siis ei saa muidugi mööda perekonnanimest Seddawisi, s.o Sedaviisi... mis peaks vist tähendama, et omanik oli omamoodi või veider...? Sellise perekonnanime Abram igatahes perekonnanimedega jagamisel 1835. aastal sai ja sellega kogu ülejäänud elu, üheksa aastat elas, kuni kirikuraamatu surmamärkeni

välja. Alustades 20. sajandi alguses uut personaalraamatut, on Järva-Jaani kirikuõpetaja pidanud vajalikuks Allewite genealoogia lausa kohe raamatu alguses enne muuni jõudmist suurelt ja detailselt lahti kirjutada (EAA.1233.1.110).

Minu vanaisa sünnikodu on praeguses Tuigani talus. 1914. aastal, mil ta sündis, praegust elumaja veel ei olnud, oli ainult alt külast 19. sajandi lõpus tulekahjude eest ära toodud rehielamu. Samal ajal ja samal põhjusel oli seal ka ära toodud Kassaka talu, paigutatud see uues kohas Tuigani talu kõrvale. Tuigani rehielamu on veel praegugi alles. Seal mu vanaisa sündis ja oma esimesed eluaastad elas. 1926. aastal valmis uus elumaja, mida võib täna näha värskelt renoveeritud kujul – ilus kollane, eriti päikeseloojangu paistel. Lisaks vend Johannesele, kellest sai 1955. aastal Priidu isa, oli vanaisal veel vend Jaan, kes repressseeriti Teise maailmasõja järel külmale maale, ja õde Elvine, keda hüüti Elliks. 1937. aasta kevadel ostis minu vanaisa isa Aleksander minu vanaisale, kes siis oli 20-ndais noor mees, valmis hingeliselt ja moraalselt talu pidama, kõrvaloleva Kassaka talu maa koos hoonetega. Kassaka peremees oli siis Johannes Allikorav, kelle tütar Helle-Mai sai hiljem perekonnanimeks Jullinen. Tema poeg Toivo Jullinen on tänapäeval Kaarukas seotud Kopli taluga – mis asub samal kohal, kus oli Kassaka talu enne praegusesse kohta ära toomist. Allikorava tütrega kohtusin juhuslikult millalgi 2000-ndate alguses Kaaruka külamaja ees mingil üritusel. Tal oli veel meeles, kuidas Värnile talu osteti! 2017. aasta suvel külastasin teda Tartus ja sain temalt hulga väärtuslikke fotosid lapsepõlve Kaarukast.

Niisiis vahetas Kassaka talu 1937. aastal omanikku, minu vanaisast sai pe-

remees. Talu olla kinni makstud metsast maha võetud palkide eest saadud rahaga. Kinnistu oli ligi 29 hektarit suur. Aga ega peremees olla kaua ei lastud, esmalt saabus natsionaliseerimine ja siis kolhoosiaeg. Kolhoosiks, millesse vara esmalt sulandus, oli Suvi. See oli Kaaruka küla hõlmav kolhoos, ja sellise nime sai see põhjusel, et moodustati südasuvel. Oma kolhoosimälestused on Värni eraldi päris põhjalikult kirja pannud, need saavad trükitud siiasamasse raamatusse. Midagi nii iidvana, nagu Tuigani rehielamu, tänasel Kassaka krundil ei ole. Võib-olla võsas kasvanud kivikelder ulatub sellesse aega, mine tea. Aga see on rajatis, millega ma ei ole kunagi eriti suhestunud. Praegune ait on päris vana, olemas juba 1940-ndatest pärit fotodel. Ja puukuur, mille kohta on minuni jõudnud legend, et selle ehitasid Värni ja tema vend Juku alguses saunaks, kuid siis tuli sõda peale. Järelikult ehitati 1941. aasta suvel? Elumaja nurgakivi on 1957. aastast, sisse koliti 1959. aasta sügisel. Kompleks küün-laut-saun klopsiti üles mõni aasta pärast elumaja valmimist. 1959. aasta suvel toimus kogu Roosna-Alliku piirkonnas, sh Kaarukas täielik elektrifitseerimine, nagu mu ema poolde Kadi Pedo mäletab. Uus maja sai kohe elektrisse. Enne oli kogu tubane valgus tulnud petrooleumilampidest.

Mõned vanad fotod, Priit Alevi ja Kadi Pedo mälestused aitavad selgust luua ka selles osas, milline oli hoonetus siis, kui Johannes Allikorav müüs ja Aleksander Alev ostis ja minu vanaisa sai. Uue elumaja valmimise aegu oli olemas veel vana rehielamu, toosama, mis alt külast 19. sajandi lõpul ära toodi. Priit ja tema õde Aili mäletavad, kuidas nad seal koos minu ema Aimega lapsena ringi ronisid ja mängisid. See oli maan-

teega samas suunas, aga mitte maantee ääres, vaid tüki maad eemal. Selle vastas, maantee ääres oli laut, mis oli juba lagunenemas. Ühelt fotolt, mis kujutab uue kaevu tegemist Kassaka õue 1962. või 1963. aasta paiku, ongi näha, et lauda katus on juba hõre ja auguline. Lauda ja rehielamu vahel, õue sealpoolsemas servas asus küün, kus hoiti loomi. Ühtki neist kolmest hoonest minu silmad näinud ei ole. Rehielamu võttis vanaisa maha väga kärmelt, juba 1962. või 1963. aastal ehitas ta risti üle selle aseme küüni-lauda-sauna. Kindlasti ei antud lagunevale laudale rohkem aega. Millalgi kadus ka vana küün. Kõige rohkem ongi kahju rehielamust. Milline varandus see tänapäeval oleks! Priidu sõnul olnud Kassaka rehielamu paremas korras, kui Tuigani oma, oli sellest ka pikem, oma 30 meetrit. Aga ilmselt siis ei näinud vanaisa seda eriti armulise pilguga. Küllap oma osa mängis ka see, et muidu läinuks ühe majapidamise hoonete arv liiga suureks – siin kehtis nõukogude ajal mingi norm. Kadi sõnul kasutatud rehealust tol ajal Alliku kolhoosi väetisehoidlana. Rehe all oli ka köök, köögi ukse ees oli vändaga kaev, aga selle vett kippus kevadine lumesula reostama – nii kaevati uus, ja aeti vana kive täis. Vana kaevuase on täna sellisel kujul olemas, märkimas kohta, kus kunagi oli sissepääs Kassaka kööki. Need on Kassaka „kadunud vaated“. Pärast nimetatud muutusi ei ole Kassaka krundile enam midagi märkimisväärsemat ehitatud ega siin ka midagi lammutatud.

Naabri-Priit rääkis toreda loo. Kui Kassaka elumajasse oldi värskest sisse kolitud, istutas vanaisa tee äärde, kuni Ugari käänuni välja noori kasepuid. Vanaema teatas, et need kased ei passi sinna küll. Seda kuulsid Priit ja Aime, kes siis võtsid kätte, läksid „korralagedust likvideerima“, st kiskusid kõik

kased maast välja. Paar tükki ainult jäigi aianurga taha kasvama, need kasvavad seal tänaseni, ammu juba suured-kõrged. Kui vanaisa selle teo avastas, järgnesid loomulikult sanktsioonid. Mina praegu siiski tänan: aitäh! Vanaisal oli kalduvus muudkui puid istutada, tee äärde, aeda... Need kippusid ka kõik kõrgeks kasvama. Tagaaias oli kunagi kolm-neli ilukuuske, väiksena kenad, aga suurena sellised, et ei mahu kõndimagi. Said maha võetud. Aia taga Jõngu tee ääres olid vahtrad, pikk rida mõlemal pool väravat, ühtlaste vahedega, ka kenad vaadata. Aga neid tuli iga paari aasta tagant kevadeti lõigata. Mõned aastad tagasi kadus ka neist enamik. Praegu võitlen pidevalt maantee ääre võsastumisega, vaher ja sirel ihkavad vohada, aga mina ihkan jälle päikesevalgust näha... Aida ja Jõngu tee vahel maantee ääres kasvaval viiel kasel võtsin mina isiklikult 1990-ndate alguses ladvad maha, vanaema ja ema volitusel, vanaisa vastusõdimisel – sain nende kasvu õigel ajal kinni panna, muidu ei paistaks praegu aeda kübetki lõunapäikest. Ja kui nüüd oleksid kõik need vanaisa istutatud kased kuni Ugari käänuni alles, sama suured, nagu need, mis alles jäid! Ikka hea, et ema ja naabri-Priit need kohe maha võtsid.

Mulle tundub, et mu vanaisa oli ikka pagana kaval mees. Oskas asju ajada nii, et sai oma maja müürid 1957. aastal püsti panna just sellel samal maalapil, mille ta 1937. aastal oli endale saanud. Vaat kui oleks selle maja ehitanud kuhugi mujale...! Oi-oi! 1990-ndatel vara tagastamise aegu – mis siis kõik oleks saanud! Oma maja, aga... võõral maal. Aga vanaisa oskas ajada asju nii, et kõik läks nii, nagu minema pidi: oma maja lõppkokkuvõttes omal maal. Ta oli olnud kolhoosiesimees, hiljem agronoom ja laohoidja, küll ta oskas

neid asju niimoodi ajada, nagu tarvis. Seejuures oli see maja 1960-ndate kontekstis ikka väga uhke. Mis sest, et teisel korrusel on tänini saepuru. Praegugi vaatad – kena maja. Valge ja kivist. Nagu mõni loss. Telefoni sisse sai, siis oli täitsa loss! Sest veel 1980-ndatelgi ei olnud sugugi veel kõikjale telefon jõudnud. Käesoleval kümnendil, nagu on selgunud, on just siia majja ikka hirmsamalt keeruline lauatelefoniga paigaldada, iga teenusepakkuja sellega hakkama ei saagi. Telefoninumber 95 514 on mul raudselt pähe kulunud. Äkki kunagi saavad asja seatud nii, et selle numbri valimise peale jälle midagi Kassaka talus heliseb.

Olen aru saanud, et ehkki vanaisal oli oma maa, elas ta sõjaajal ja pärast sõda ikka Tuiganil edasi. Ju siis sealse uue elumajaga võrreldavat elamispinda Kassaka talus ei olnud. 1950-ndate alguses elas ta aga hoopis Kehtna kolhoosisimeeste kooli ühiselamus. Ja kohtus Oisus praktikal käies Estonia kolhoosis zootehnika ametit pidava Lindaga, kellega oli põgusalt tuttav juba sõjaeelset ajast – ja kellest sai 1954. aastal minu ema ema. Selleks ajaks olid nad elanud juba aasta koos Roosna-Alliku külje all Saare talus. Seal elati 1956. aastani, mil kolmeks aastaks sai koduks majake tänase poemaja taga. Ja siis sai lõpuks kolida sisse uhiuude valgesse kivimajja Kassaka talu krundil. Nüüd elati siin juba kuni viimse teekonnani: vanaema 1993. aasta oktoobrini, vanaisa 1995. aasta detsembrini. Kuskil 1992. aasta paiku tuli Tootsist siia elama vanaema tütar esimesest abielust, minu pooltädi Kadi Peto. Tema elas siin 2014. aastani ja läks siis Paidesse. Praegugi elab seal. Kassaka talus on nüüd uus aeg, nüüd võib siin näha toimetamas üht pikakasvulist meesterahvast.

Kauaaegne naabrimees Priit pillab

ikka aeg-ajalt jutu sisse mõne meenu-tuskilla Kassaka kohta. Nii tuli kord teemaks uue elumaja ehitamine. Priit ütles, et vundamendiauk ja kelder kaevati käsitsi, keldri kaevasadid seejuures valmis neli inimest ühe päevaga. Muide, vana kivikeldri augu olla omal ajal kaevanud Kassaka tollane perenaine Magda Allikorav – nüü mäletab Priit räägitud olevat. Kui see tõele vastab, aga miks see ei peaks vastama, siis näitab see mõndagi 20. sajandi alguse taluperenaise tööde olemuse ja ulatuse kohta. Uue elumaja seinad ehitati valgetest silikaattelistest ja mõnda aega oli seda näha ka väljastpoolt, aga hiljem laskis vanaisa välisseinad valge krohviga üle käia. Kui ehitustööd olid lõppenud, tasan-das maja ümbruse siledaks ja kenaks teehöövel – väike Priit vaatas põneva masina tööd ise pealt. Aiast viidi plaadiga minema mitu suurt põllukivi. Jõngu tee äärses servas sai ilutsema mitu meetrit lai ja hüüelpikk maasikapeenar. Seda, et vanaisale maasikad maitsevad, mäletan vanaema juttudest minagi – ise ma teda maasikapeenarde vahel sahistamas ei ole näinud. Nojah, seda tööd tegin väga eeskujulikult mina. Veel meenus Priidule, et Kassaka uue elumaja kirjutamistoa laual oli alguses must vändaga telefon! Niisugust unikumit loomulikult 1979. aastal sündinu silmad enam ei näinud, minu ajal oli laual suur raske hall kettaga kobakas. Aga telefon oli 1950-ndatel ja 1960-ndatel, isegi veel 1970-ndatel külas täitsa haruldus, Kaarukas oli kaua aega ainult kaks telefoni, üks meil, teine Tuigal.

Minu seos Kassaka taluga on eespoolöeldu läbilügenule loomulikult selge: lapselaps tuli oma vanavanemate tallu. Kõik minu lapsepõlvesuved möödusid siin. Linnas kool läbi, kastanid õieküünlais – mina maale. Augusti

lõpus, mõni päev enne kooli, kilekott õunu täis, jälle – linna. Vahepeal ma linnas ei käinud. Mõtlesin vahel, milline see linn suvel välja näeb. Küsisin emalt, ema ütles, et ei midagi erilist. 1994. aastast peale hakkasin suvesid linnas veetma, sattudes maale harva. Siis nägin, et, jah, tõesti, ei midagi erilist. Aga 15-aastasele nolgile piisas sellestki. Käisin tööl arheoloogilistel väljakaevamistel, kus esmane oli tutvumine ja suhtlemine ning töö ise tülikas lisakohustus. Püüdsin sisse hiilida pubidesse ja klubidesse, vahel see õnnestuski, noh, tegelikult küll enamasti, sest minu kasvu tõttu keegi eriti ei viitsinud mult vanust küsida. Tegin kõike, mida 15-aastane pealinna nolk peab tegema. Ja nõnda 20 aastat. Siis hakkasin jälle rohkem huvi tundma Kaaruka külla jäänu suhtes. Nüüd siin olengi.

Lapsepõlvesuvedest mällu lades tunnu on muidugi rikkalik ja ere. Eriti pakkus mulle huvi sovhoosi põllutööde jälgimine. Maja ümber oli põlde rohkelt, nii et iga aasta sai peaaegu täiskomplekt ära nähtud: kündmine, randaalimine, kivide korjamine, sõnnikulaotamine, külvamine, väetamine, mürgitamine, lõikamine, kaarutamine, pressimine... See oli teraviljapõllu aastaring. Lisaks silo- ja kartulikombainid ja GAZ-id ning Belarussid kõikvõimalike muude haagiste ja järelkärudega, võib-olla isegi mõni T-150K või ZIL... Minu lemmikuteks põllutöömasinate seas olid kombain Niva ja heinapress Fortschritt. Kombainide tööd võisin vaadata terve päev ja päevade kaupa! Kui nad läksid hommikul esimesele türule, seitse-kaheksa tükki üksteise järel, oli võrratu vaatepilt. Enam sellist pilti ei näe, sest terve küla põldude peale piisab paarist kombainist, seitset-kaheksat kõrvuti pole ühelgi ühistul vajadust-või-

malust välja panna. Veel hiljuti konutas üks vanaldane Niva-kombain Jõngu talu kõrval, nüüd on see sealt ära viidud...

Mis puutub heinapressi, siis selle pressitud pakkidele hakkasin tähelepanu pöörama varakult ja vanaisa pealt: kui masinad põllult õhtul ära sõitsid, tõstis vanaisa kärule laudadest kokkulöödud raami ja läksime lähikonnas mahakukkunud pakke kokku korjama. Sellest ajast peale ei lasknud ma heinapressi tööd ei heina- ega põhuvaaludel ealeski silmist, mil iganes see minu nägemisulatusse jõudis. Kõige enam võlusid mind mõlema nimetatud masina juures just nende disain ja olemus. Ma olen hiljem mõnikord öelnud, et kombain Niva on väljanägemiselt põllutehnika maailma Porsche. Heinapress aga oli lihtsalt nii kummaline ja salapärane masin. Nii huvitav oli vaadata, kuidas pakid mööda lonti edasi nihkuvad, kuni lõpuks traktori järelkärru potsatavad. Mis ära virtamise puutub, siis külainimese ja sovhoosi maailmad olid nii kokku põimunud, et ma ei näe tollases mahakukkunud pakkide omastamises nüüdki miskit imelikku. Seda enam, et enamasti toimus see tegevus ju selsamal vanaisale kunagi kuulunud maal... Muide, huvitav on see, et vanaisa kasutas sovhoosist rääkides väga tihti hoopis mõistet 'mõis': mitte sovhoosi põld, vaid mõisa põld. Meenub nagu, et vahel ütles ta nii isegi niisama Roosna-Allikule mõnele asjatoimetusele minemise puhul: lähen mõisa, astun mõisast läbi. Siit kumab mingeid 20. sajandi alguse pruuke.

Aga loomulikult ei vahtinud ma ainult, suu lahti, põllutöömasinaid, vaid tegelikult tegin ikka hästi palju iga-sugust tööd ka, aias ja põllul ja muu-sugust. Käisin heinal, panin ja võtsin kartuleid... Olin osaline peaaegu kogu vanaisa ja vanaema tööde-tegemiste rin-

gis, ja ei mäleta küll, et kuskil oleksin laiska mänginud või mitte hakkama saanud. Võimalik, et vahel midagi ei viitsinud, aga see ei olnud küll põhimõtteline tööpõlgurlus, vaid ju siis lihtsalt ei olnud parajasti töötegemise tuhinat. Ega seda nüüdki vahel pole – ja kas siis tuleb, hambad ristis, töötada, kui ilma saab? Ainult lehmaliipsmine ja seatapmine jäidki mul selgeks õppimata. Aga kanatapmise nägin küll ära. Surnud lammast olen ka matnud. Nüüd aialapil tegutsedes olen märganud, et tollest ajast on paljud teadmised ja oskused selgemalt või hägusamalt meelde jäänud, tulevad kohe justkui ise sõrmedesse, kui midagi tegema hakkab. Ja kui ei teagi mingit asja täpselt, siis püüdlen lahenduseni vaistlikult. Nojah, Google ka aitab...

Seatapmisega seoses meenus, et meil käis alati seatapmisel abiks Jõngupäärna Juhan. Otsustavatel hetkedel tal küll võtmerolli ei olnud, ta rohkem seisis kõrval ja kõigutas pussi käes. Nii-õelda torkaja oli meil oma mees Türilt, Priidu õemees Eduard Lina. Ja kolmas mees juures oli vanaisa. Leeklambiga kärsatamise ajaks olin naabrite juurest tagasi või toast väljas ja sain kõigele juba ise kaasa elada. Psühholoogilist painajat see küll ei jätnud. Meenub, kuidas vanaema õpetas tapetud kana lahti lõigates, milline on kana sisemine anatoomia: munasari, näe, see on pugu... Ka lehma neli magu on mul peas: vats, võrkmik, kiidekas, libedik. On meeles, et lammastele ei tohi ristikut anda. Jah, igasugu asju on meeles.

Jõngupäärna Juhani ja Lisettega oli meil üldse tihedat suhtlemist. Lisettega tegi vanaema näiteks tihti eriti rasvaseid pirukaid mingi järjekordse vanadepeo jaoks. Ükskord mängisin Lisettega kabet, mäletan, et kiirustasin teda käima ja Lisette ütles, et ära nüüd kibelet, malet

mängides mõtlevad maletajad mõne käigu juures kaua-kaua. Olen ka nende pool Jõngupäärnal tihti külas olnud. Juhanil oli hall Moskviš. Külas oli veel isiklikke autosid vähe, seepärast on selisedki seigad meeles. Naabri-Priidul oli näiteks punane Moskviš, hiljem vahetas selle välja hall Žiguli, mis seisis tal veel hiljaaegu aianurgas. Veel käis vanaisa-vanaema vestlusest läbi nimi Jõngu Rein, temagi on Alevite suguvõsast, passis Rein Allevi. Tema elas siis ja elas surmani põiki üle põllu Lepiku (nüüd Pihlaka) talus, muide, toona sõitis tema ringi masinaga, mis keeras heina või põhku suurteks rullideks, n-ö munes „kuldmune“. Eespool kirjeldatud heinapressiga sõitis ringi Kalju Alliksaar – temast meil palju juttu ei olnud. Eks enim tulid jutuks mu vanavanemate eakaaslased, kellega koos kunagi kolhoosis-sovhoosis töötatud, või siis lähima ümbruskonna elanikud, Alliksaar aga oli põlvkond noorem ja elas Kassakast üsna kaugel, Pruuali talu taga Raja talus.

Veel käisid jutust tihti läbi nimed nagu Jõngu Elvine, Räägu Elsa, Pruuali Leenu, Ranna Valve, Ranna Leo, Hallimäe Kati, Punapart, Murikse, Kärp, Murakas, Nõlvak, Opivalov... Kohad nagu Väljavahi, Topari, Lipamäe, Sõeru... Ranna Leolt (tegelikult ei olnud tal nimega Rand muud seost, kui see, et see oli tema naise Valve neiupõlve nimi, Leo perekonnanimi oli Hiekkänen, õeldi ka Hekkanen või Hekanen) tõi vanaisa vahel heinaveoks hobuse, siis sain ka hobust lähedalt näha. Mulle tundub, et neil oligi küla ainus hobune. Aga see võis mulle ka ainult tunduda.

Kaks omamoodi vajalikku inimest 1980-ndate Kaarukas olid Vana Toomas ja Prill. Nad elasid samas majas, seal, kus tee viib turbaraba poole, üks enne, teine hiljem. See maja asub Saare-Jaani

talumaal ja seda kutsuti Murikse aidaks, ehkki Murikse Gustav elas hoopis küla teises servas metsa ääres. Kunagi oli Murikse aidas elanud Alasi Liisi. Maja oli ehitatud aidaks, aga tehtud ümber elumajaks. Olen seal isegi sees käinud, vist Vana Toomase ajal. Maja jagunes kaheks eraldi toaks või „korteriks“, millest üks oli tühi ja räämas ning teises elas elanik. Maja ümbrus oli täis kasse, tundus, et neid oli seal vähemalt kakskümmend... Vana Toomas ja Prill käisid külarahval töodel abiks, peamiselt heina niitmas ja puid lõhkumas, nii et „üle küla mehed“.

Vanast Toomasest mul eriti palju mälestusi ei ole. Oli pika halli krussis habemega, aga nägu vaimusilmas esile ei kerkinud, enne kui kaasa aitas Irene Rannalt saadud foto. Tema pärisnimi oli Heinrich Toomas. Kuuldavasti oli ta eelmise vabariigi ajal olnud vallakirjutaja ja omandanud selles ametis ilusa käekirja, millega sai uhkeldada ka hiljem. Teada on, et tal oli kõrgharidus, ta jagas füüsikat ja tugevusõpetust – kui ta oli töökojas öövahiks, tegi ta metallidele tugevusarvutusi. Tal oli vene naine Aleksandra, keda kutsuti Marusjaks, ja kolm poega: vanim Jüri, kes oli koolis Priit Alevi pinginaaber, keskmine Boriss – keda kutsuti Borkaks – ja noorim Paul. Mäletan, et ka Borka käis mu vanaisal töodel abiks, aga temal oli pujääni ja hullu kuulsus. Jõudu oli tal see-eest küll olnud, vanaisa kurtis, et lõhub hargivarsi. Lõpuks saadeti Borka kuhugi erikooli. Vana Toomas ise öelnud selle olukorra kohta: „Kust ma selle naise sain, seda ma tean, aga kust ma need pojad sain, seda ma ei tea!“ Üks hägune seik ilmub veel mälust päevavalgele. Stseen selline: Kassaka köök, vanaisa ja üks külamees joovad laua taga viina või midagi muud kraadidega, vanaema kipub tõredaks. Ja siis see külamees ütleb vanaemale: „Ära

pahanda! Meie Värniga oleme intelligentsed joodikud!“ Kas see külamees oli Vana Toomas? Läbi mäluudu kobades... justkui nagu oli. Kõrgharidusega mees võis ju nii öelda küll! Ise ma selle stseeni tunnistajaks vaevalt olin, ilmselt kuulsin seda lugu hiljem teiste suust. Teine kord nähvanud vanaema jälle vanaisale: „Sul paistavad kõrist vähemalt kahe auto tagarattad!“ Vihjates rahale, mis oli alkoholi peale laiaks löödud. Aga nii hull see asi nüüd ka ei olnud, nagu võib vahest paista: mitte mingeid alkoholiga kaasnevaid ekstsesse või draamasid mina isiklikult vanaisa puhul ei mäleta. Minu ajal hoidis ta oma joomised peenelt seltskondlikes piirides. Mõni teine purjus külamees Kassaka köögist või maja eest meenub mulle tollest ajast aga küll. Aga neilgi puhkudel lahenes kõik väga kenasti, lõpuks leidis trimpaja kodutee üles ja sündmuspaigale sai laskuda rahu.

Veel näide vanaisa stiilist. Oli tema 75. sünnipäeva tähistamine Roosna-Alliku vallamaja saalis 1989. aasta jaanuaris. Pidu oli võimas, lauad olid pikad, rahvast oli murdu, kõik olid seal. Mingisugusel varajasel öötunnil küsis keegi naine temalt, et kaua pidu veel kestab. Vanaisa seisis laua otsas, pits käes, ta tõstis selle kõrgele üles ja hüüdis üle saali: „Hommikuni! Päikesetõusuni!“

Prilli õige nimi on mul teadmata. Kust ta tuli ja mis temast sai – samuti teadmata. Naabri-Priidule meenus vaid, et ta oli olnud vist farmimehhaanik Hindrek Ojala isa. Linda Neetari mäletamist mööda olnud ta nimi Punapart. Aga mälestusi on mul temast palju rohkem, kui enamikust teistest Kaaruka elanikest. Prill käis meil väga tihti töodel abiks. Ta oli juba vana mees, aga vintske ja sitke, tema käes oli naljaasi hirmsuuri lahmakas heinamaad ühe päeva jooksul vikatiga lagedaks niita. 1990-ndate hakul

käis ta meil abiks uut ahju tegemas. Ahju enda tegijat temast ei olnud, ahjuladuja toodi kuskilt väljast, aga mina ja Prill tassisime koos kive ja tegime muid kõrvaltöid. Loomulikult kutsusime ta tööde vahepeal alati ka söögilauda, ja pärast võidi võtta pits viinagi. Kui Prill oli viina võtnud, ärkas temas laulumees, ta laulis tema kohta ootamatult peenikese ja kilava häälega: „Aaaaaa...!“ Kuulasime vanaemaga teises toas neid aariaid ja itsitasime. Aga vanal mehel olid veel säilinud mehised huvid. Kord tõi ta minu vanaisale vaatamiseks pataka erootikaajakirju Maarja (millest hiljem sai Maaja), seda patakat nägin vanaisa voodi kõrval kapis ka mina. Ja nägi seda vanaemagi, nentides: „Need pildid ei kõlba sealegi süüa!“

Praegu on Kaaruka seltskondliku elu aastaringi tippsündmuseks Seppade Päev(ad), sepakunst ja muu sepanud on justkui muutunud Kaaruka kuvandi lahutamatuks osaks. Ligilähedaseltki sellises mahus sepanudst minu lapsepõlve Kaarukas ei olnud. Teadsin ainult ühte seppa. Kuid see mees oli see-eest väga meeldejääv ja omamoodi kuju. Vahel käis ta meil Kassakal vanaisaga mingeid asju ajamas – väikest kasvu, veidi jässakas, rāme-kāriseva häälega, käed igavesti õlised-tahmased, üleni kuidagi õline-tahmane. Tõi vanaisale mingeid jubinaid. Mina nägin seda pealt ja ilmselt tahtsin endale ka mingeid jubinaid. Sepp polnud kade mees, tõiigi mulle järgmisel korral kaks kindatāit polte ja mutreid! Oi ma olin siis rōõmus, kruttisin ja sāttisin neid, kahjuks keerata ei olnud küll kuskile. Kindatāis oligi siis pisikeste jubinate mõõtühik. Tōõmehe kindatāis. Veel mālupilt: suveōō, sume pimedus, õues mõnusalt jahe, siilid väljas, sepp võtab õues siili sülle ja tuleb temaga tuppa istuma, istub toolil, siil hellalt

süles. Siili süllevõtmine oli siis minu jaoks igatahes kõva sõna. Kokkuvõttes jäi see mees mu mālusilma nii omalaadse ja huvitavana, et ma võtsin ta oma romaanis „Lipamāe“ kuradi prototüübiks. See tegelane on ses romaanis vahva ja positiivne kangelane. Aga prototüübi enda nimi oli Jūri Hiekkanen, külakeeli Hekanen Jūri. Olla elanud Sepa talus, enne kui sinna tänased asukad Peeglid asusid. Kus ta oma sepatōōd tegi, jäi mulle selgusetuks. Ilmselt mõnes sovhoosi angaaris?

Veel ühe seppaga on mul Kaarukas pistmist olnud. Ōigupoolest küll mitte tema endaga, vaid tema loominguga. Juba varajasest poisipōlvest peale olen kōõgis pliidi ees pirdu lōõnud sepanud kiiniga, mille teral meistrimārk „Rand“. Selle kiiniga lōõn pirdu veel praegugi. Seda hoides vōin tunnetada, kuidas hoian kās ajalooost karastunud raieriista, mille puidust kāepide on aastakūmnete pikkusest hoidmisest ideaalselt ergonomiliseks kulunud. See on ese, mida tasub hoida ja tulevastele pōlvedele edasi anda. Veel oli vanaisal kolm erineva pikkusega pussnuga, mis samuti kandsid mārki „Rand“. Ūks oli ūsna lühikese teraga, teisel oli sutsu pikem tera. Kolmas oli sellise teraga, et poisina ajas selle vaataminegi kerge vōbina peale. Too kolmas oli ehtne seapanupuss, mille vanaisa lōpuks kinkiski āra Priit Alevi ōe Aili abikaasale Eduard Linale, mehele, kes meil peamiselt siga tapmas kās. Aga kaks lūhemat on alles. Sepp, kes selle mārki lōi, oli Kaarel Rand. Elas Kaarukas Tuiga talus, Valve kasuisa. Tānaseks pāevaks on sepanunsti kunagist tāhtsusest vāhe alles jāānud. Aga ikkagi. Kui 20. juulil 2014 oli Sotniku talus Avatud Talude Pāev, siis sain Valasti kōla sepalt Peep Joostilt kingituseks sepanud pudeliavaja. See on

mul nüüd saunas, paja serval. Kui on saunaõhtu ja kahe leili vahepeal tahaks õllet korgi maha võtta, siis on nii tore seda teha just Joosti avajaga.

Kaks meest tuleb veel ära meenutada, teisiti mitte ei saa 1980-ndate Kaarukast ligilähedaseltki õiget ettekujutust. Need mehed on postimees Jaan Oro ja loomaarst Jaan Mõttus. Väga tähtsad ametid! Postimehe võrri põrin löikas iga tööpäeva ja laupäeva justkui mingis mõttes kaheks: oli värs-kete lehtede aeg. Siis pandi töö käest ja mindi lehte tooma. Mälupilt puudelõhkumiselt: vanaisa istub kuuri uksepa-kul ja loeb vastsest postkastist toodud Võitlevat Sõna. Hetkel ei meenugi, kas meil Rahva Hää! käis. Kuna vanaema oli parteis, siis oli tal vist suht kohus-tuslik tellida ajakirja Eesti Kommunist, aga ma ei mäleta sellega seoses isiklikult midagi. Igatahes on pööningul seda aja-kirja aastakäikude kaupa. Nagu ka aja-kirju Nõukogude Naine ja Sotsialistlik Põllumajandus. 1980-ndate teisel poo-lel hakkas ilmuma Maaleht, see käis küll postkastis. Ja aeg-ajalt oli ajalehe vahele susatud mingi kiri! Ja oh millised post-kaartide laadungid tulid näärde ajal! Siis oli ikka kombeks kaarte saata, neid tuli ka sünnipäevaks. Kirjade-kaartide pos-tipanemine oli lahendatud eriti lihtsalt: jäeti ümbrik postkasti kaane vahele, et postimees seda näeks. Eriline hetk oli kord kuus, kui postimees tuli tup-pagi. Miks? Pinsipäev! Vanaema kraa-mis kõõgi ilusaks ja tegi laua lagedaks, lauale pandi kattedks midagi uhkemat-ilu-samat. Siis tuli postimees, võttis mingi kilekoti ja luges seal rublasid ja kopi-kaid, anti allkirju... Tõeline tseremoo-nia. Just 10-aastase naga silmade läbi nähtuna. Ja pärast sai see naga tasku- raha kah! Aga tseremoonia veel jätkus: ega ei saanud ju nii, et postimees lihtsalt kõnnib väravast välja, ei, vanaema saa-

tis ta alati väravani, vaadati lilli ja räägiti igasugu juttu, õunaajal anti kotiga õunu kaasa. Jaan Orol oli palju lapsi, tervelt kaheksa, ju nendele mõeldes.

Külas, kus peetakse loomi, on loo-maarst hierarhia tipus, vaat et tähtsamgi kui sovhoosiesimees. Kõik need loo-mad, lehmadest ja hobusteni kuni koerte ja kassideni välja vajasid ju ravi-mist, meditsiinilist hoolt. Eriti sead, kellel oli pidevalt midagi. Mõiste „puna- taud“ on mul varajasest lapsepõlvest mees. Lambal gaasid, lehm hakkab poegima... Loomaarst Jaan Mõttus tegi visiite ka Kassaka tallu. Mäletan, et tal oli omapärane laulev hääl. Konkreetseid seiku siiski ei meenu, aga kuskilt läbi mäluudu hõljub midagi... Miks mul on nii hästi silmade eest lehma seest vasika välja tõmbamine? Ju ma olen seda ise pealt näinud. Miks ma seostan Mõttust mesilastegagi? Ju ta viis meie pööning- gult minema mõne sinna sattunud hul- kuva sülemi.

Veel ajastu märk: vanaema paneb linnaskäimise mantli selga, jätab mind vanaisaga kahekesi ja läheb värava poole, kuhu on peatunud villis. Minu kõrvu jõuab ja salvestub sinna müstiline sõna „parteikoosolek“. Mida vanaema parteiliinis tegi, ma ei tea. Mitte kunagi ei teinud ta kodus sellest juttu, vähemalt minu kuuldes. Aga vanaema oli ka täp- selt sedasorti inimene, kes võis mingite juttude puhul hoolikalt jälgida, kas laps on ligidal kuulmas või ei ole. Parteisse astus ta 1956. aasta aprillis ja oli seal kuni laulva revolutsioonini, siis saatis pileti ära. Vanaema ja vanaisa omava- helistest vestlustest kuulnud müstiliste sõnade hulka kuulub ka „Andropov“ – ju arutati siis mõnel korral riigiasju ikkagi ka minu kuuldes. Legend väidab, et vanaisa oli nii lühikest aega kolhoo- siesimees just seepärast, et ei tahtnud parteisse astuda. Ei tea. Võib-olla vana-

isa lihtsalt ei tahtnud nii suure masinavärgi eest vastutada, agronoomi amet meeldis rohkem. Mingeid poliitilisi jutte ekstra minuga vanaema ja vanaisa ei ajanud. Ainult laulva revolutsiooni päevil kirjutas vanaema mulle linna, et „suu olgu ainult söömise jaoks“. Jah, meenub, kuidas ta kunagi ütles mulle rõhuga, et inimese kõige hullem vaenlane on tema keel. Küllap kõneles siin omaenda elukogemus. Kuuldavasti oli ta isegi Hitleri „Mein Kampf“ lugenud. Jõulude tähistamist ajal, mil aastalõpp oli ainult nääriaeg, ma ei mäleta. Ei maal ega linnas. Jõulud ilmusid minu ellu siis, kui neid hakati avalikult jälle tähistama. Mida sellest arvata? Arvan seda, et kui vanaema ja vanaisa oleksid jõulude iga hinna eest tähistamist oluliseks pidanud, siis nad oleksid seda ka teinud. Sinimustvalge lipu hankis vanaisa küll kiiresti, tõin talle linnast lipuvardaotsa. Arvan veel, et vanaema elu oli 1930-ndail olnud liiga raske ja veidi ka ülekohtune selleks, et eelmise vabariigi aega mõõdutundetult idealiseerida. Tema isa oli surnud 1929. aastal, pärast seda läksid vanaema palgad kõik koju, venna ja kahe õe koolitamiseks, ema toetamiseks, kodutalu ülalpidamiseks. Sellistest oludest väga ei võrsu tulihingelisi rahvuslasi... Vanaisa, kes oli nõukogude võimu tõttu ise kannatada saanud, temalt võeti ju maa, suhtus nõukogude võimu kindlasti mürgiselt. Rääkimata sellest, et see võim viis Siberisse tema venna Jaani, kes oli enne sõda teeninud vangivalvurina – küllap keegi armas kaaseestlane kandis keelt, kus vaja. Aga ütlen veelkord, et kogu suhtumine võimu hoiti lapselapse eest rangelt enda teada. Nüüd tuleb lihtsalt märkide ja teiste faktide põhjal järeldusi teha.

Veel nimesid. Just see raamat on

koht, kus neid nimetada, võib-olla ei teki jälle tükk aega selleks põhjust ega võimalust. Mu vanaisa ja vanaema sotsiaalne elu oli väga tihe, eriti vanaisa oli suur seltskonnainimene. Mõlemad võtsid osa Alliku sovhoosi tööveteraanide klubi Hämarik tegevusest, vanaisa oli mõnda aega isegi selle klubi eestvedaja, lisaks oli ta sõjaveteran, mistõttu palju käimisi oli ka selles liinis. Mulle sattus kätte klubi Hämarik liikmete nimekiri seisuga 1988. aasta veebruar. Kokku 104 nime, kellest osade puhul on elukoht märgitud (Esna, Mäe, Valasti, Viisu, Roosna-Alliku), osade puhul mitte. Tõon ära loetelu nimedest, kes on märgitud Roosna-Allikule või jäetud märketa, kuna mulle paistab, et neist enamik on seotud sinse kandidiga: Johannes Rooba, Hilda Rooba, Hilda Laas, Endel Suursiim, Benita Midt, Erika Tammeraid, Leonhard Tammeraid, Aliide Alev, Helge Lepik, Benita Kärp, Renate Purde, Vilve Inno, Arved Taada, Leida Taada, Evi Rätju, Virve Uppin, Agate Hallimäe, Hilda Karumets, Leena Kubu, Linda Alev, Miralda Kalda, Linda Neetar, Johannes Proosa, Aime Proosa, Arved Veebel, Edgar Tarest, Gustav Murikse, Hulda Tsirna, Linda Kaljurand, Selma Raidal, Lonny Rohtmets, Lisette Aviko, Alfred Ilumets, Armilda Tooming, Helmi Rebas, Öie Talberg, Vilma Paulus, Elvi Oper, Verner Alev, Helene Kruusamägi, Linda Alev, Aliide Takk, Harald Sein, Helle Kreem, Milde Saarepuu. Nagu näha, on klubis mõlemad Linda Alevid (ja omastavas käändes on neil Mäelt pärit klubiliste seas veel üks nimekaim: Linda Alevi). Öie Talberg elas tegelikult Järva-Jaanis, aga ta on seotud Kaaruka külaga ja Tuigani taluga, samuti Sotniku taluga. Lisette Aviko on Jõngupäärna Lisette ja Helene Kruusamägi on Kruusamäe

Leenu. Nagu Agate Hallimäed hüüti lihtsalt Hallimäe Katiks ja Gustav Murikset Murikse Kustiks – needki kaks nime käisid vanaema ja vanaisa juttudest ühtepuhku läbi. See oli kõik vähem või rohkem üks põlvkond, kellega oli koos kolhoosi loodud ja sovhoosi tehtud. Räägitakse, et sõjamehi ühendab pärast sõda elu lõpuni eriline kaevikuvendus. Arvan, et ka neil, kes pidid mudast, eimillestki ja paarist lehmakondist stalinismi tingimustes üles ehitama kolhoosid, oli omavahel sellega võrreldav side. Eriti selle hiilguse ja jõukuse taudal, mida võis 1970-ndatel ja 1980-ndatel maapiirkondades igal sammul näha. Rubla oli jõudnud maale. Paide kiriku eest võis taksoga sõita Kassaka tallu ja see maksis vaid viis rutsi. Nii tehti aiva. Kui jaksasid tunni või paar taksot oodata... Sest rublasid oli küll, aga taksosid oli napilt.

Aga veel nimesid. Ka seda pisikest ülevaatekest kirjutades olen jõudnud mitmel puhul sinna, et ajan taga: kuidas oli selle inimese nimi? Vana Toomase õige nimi on rahva mällu veel ainult justkui püüamata kirjutatud, õigest kirjapildist rääkimata. Prilli puhul ei saa ka midagi täpselt öelda. Seepärast kasutan juhust ja püüan hõlbustada teiste uurijate tööd. 1953. aasta paiku tuli mu vanaema Oisust, kolhoosist Estonia ära ja hakkas zootehnikuks Roosna-Allikul, kolhoosis Stalinlik Tee, millest hiljem sai sovhoos Alliku. Zootehniku töö oli tolle aja kolhoosis võrreldav keskastme juhi, näiteks osakonna juhataja tööga tänapäeval: oli hulk alluvaid ja tuli teha kõvasti paberitööd. Alluvateks oli kümnekond lüpsjat ja paberitöö puudutas väljalüpsi, söödajandust jms. Väga palju sellist paberimajandust on säilinud Kassaka põõningul tolmu sees kastides. Kui keegi hakkab kunagi kirjutama

uurimistööd siinsest kolhoosi- ja sovhoosielust, siis leidub neis kastides talle kindlasti põnevat allikmaterjali. Praegu loetlen neist pabereist – mis pärinevad 1953. aastast 1960-ndate hakuni – silmahakanud nimesid. Enamik neist on Kaarukas elanud isikud, aga ka need, kes ei ole, on näiteks Roosna-Alliku või Allikjärve inimesed, on ju suurel määral samuti meie kandiga seotud. Kaaruka küla ei olnud ega ole ju steriilne üksus, vaid osa suurest ringest. Niisiis: Elisaveta Alas (= Alasi Liisi), Adele Algmaa (= Adele Reinla?), Julie Sootna, Koidula Mets, Maria Täht, Milla Viibur, Ksenja Punapart, Helene Kruusamägi, Leena Truumees, Ilse Klemens, Elvi Evert, Valve Rand, Eliise Evert, Helmi Evert, Leida Uuk, Elsa Rääk, Erika Tammeraid, Linda Evert, Hilda Viibur, Meeta Salujõe, Evi Salujõe, Ada Leepere – kõik lüpsjad. Normipäevade arvestuslehtedelt leiab ka teiste tööde tegijaid: juurdevedajad Hilda Klemets ja Martin Klemens, kanatalitajad Marta Milder ja Lilli Kokas, remonditöölised Rudolf Jõgisu ja Endel Jõgisu, noorkarja kasvatajad Alide Alev ja Elvine Alev, piimavedaja Georg Murakas, midagi on veel teinud Johannes Alev, Verner Alev, Rein Alev, August Alev, Maria Vebel, Gustas Viibur, Ella Lapakas, Maria Mats, Armilda Fliis, Arno Nilgo, keegi Sõmer... Pole võimatu, et mõni naine on ses nimekirjas kaks korda, neiupõlve- ja mehe nimega.

Kasvasin üles üksiku lapsena, suved maal nägid ka välja nõnda, et mina, vanaisa ja vanaema. Mingit igavust ma siiski ei tundnud, tegin palju igasugu töid, tavaliselt meelsasti, õhinal ja tulemusest rõõmu tundes. Ja kui töid ei teinud, siis saherdasin midagi niisama, vaatasin sovhoosi põllutöid või uhasin rattaga ringi. Fantasceerisin ja kujutasin

palju asju lihtsalt ette, nii ei muutunud eakaaslaste puudus eales mingiks küsimuseks. Ühel suvel – ma arvan, et see oli näiteks 1992. aasta kandis või nii – sain sõbraks Jõngu poisiga. Nii me teda teadsimegi: Jõngu poiss. Oli Jõngul üks minust nõks vanem poiss, kes ka sõitis aeg-ajalt rattaga ringi. Jõngu Elvine oli tema vanaema ja Jõngu Rein tema onu. Mul oli Jõngu tee ääres oma „valdus“ – tee äärde kokku lükatud kivihunnikute rida, mis on alles praegugi, käisin seal robinsoni mängimas. Seal kord Jõngu poisiga kohtusingi. Paistis, et oli võtnud nõuks minuga tuttavaks saada. Saimegi kiiresti tuttavaks ja suhtlesime suvi otsa. Temal oli Jõngu talu kõrval oma „valdus“, ka üks kivihunnik. Käisime üksteise „valdustes“ külas ja ajasime juttu. Millegipärast kestis see suhtlus ainult ühe suve, võib-olla järgmisel suvel ei tulnud ta enam nii palju maale, või hakkas pisuke vanusevahe tunda andma, tuues uued huvid, ei tea. Tüllil me igatahes ei läinud, oli tore tutvus. Mäletan, et sel suvel näidati telekas ungari kuulsat seiklussarja kapten Tenkešist, seegi maailm põimus meie robinsonaadiga. 2015. aasta suvel selgitasin välja, et Jõngu poisi pärisnimi on Rando Soomre. Huvitav, kuidas ma seda seni ei teadnud? Ju pidin toona eesnime ikka teadma, see pole ju võimalik, et kaks tüüpi hängivad suvi otsa koos ega tea üksteise eesnime. Küllap oli see mul lihtsalt ununenud. Mis puutub tema vanaema nimesse, siis sellega on küll segadus suur. Külarahvas ütles: Jõngu Elviine. Alliku Sovhoosi Infolehes kirjutati: Elviine Alev. Geni.com’is ühes kohas on Alviine Alevi ja teises kohas Elviine Alevi. Portaalis Haudi on Alvine Alev. Geni.com’is võib muidugi ükskõik mis olla, seal tegutseb ka kasutajaid, kelle pädevus suguvõsaurimisel

jätab ruumi kahtlusteks, kuid neil kahel juhul... oleks justkui kumbki tõsiseltvõetav nimekuju. Ühe puhul on viidatud ka sündideraamatule, kus on kirjas Elvine Laas. Portaali Haudi info on siiski dokumendiväärtusega, seal on nimi, mis oli kirjas isiku passis.

Esimesed paarteist aastat oli meil maal koer Muki, ehtne karjakrants. Vanaisa oli ta nii ära harjutanud, et Muki käis tal kõikjal järel. Kas kodust kauge- mal ka, seda ma ei mäleta, aga kodus küll. Oli tore peni. Vanaema manitses mind, et kui koera ilmaasjata kutsud, tulevad koeranaelad. Nagu ka, et kui tulle sülitad, tulevad armid näkku. Ülemäära tõsiselt ma sedasorti näpuga- viibutamisi muidugi ei võtnud. Muki oli esimene koer, keda Kassakalt mäletan. Oli juba lõpuks päris vana. Ja jäi ühel suvel kadunuks. Oli vist nii, et läks vanaisaga metsa, aga metsas enam endast märki ei andnud. Priit mäletas, et vanaisa oli käinud kolm päeva metsas oma koera otsimas. Jõngu poiss seletas seda nii, et vanad koerad lähevadki metsa surema. Igatahes jäime ilma koerata. Päevakorda tõusis uue koera küsimus. Siis tõime Kooli talust Saarepuult ühe hundikoera kasvu ja väljanägemisega kollasekarvalise looma. See elas meil natuke aega, kõik oli okei, välja arvatud see, et koer ei haukunud. Nagu ei olekski osanud haukuda. Aga sellise koeraga ei ole küll maal midagi teha, ilulooma ju külas ei vajata. Viisime ta lõpuks Saarepuule tagasi. Jätkasime küla pealt otsimist. Siis selgus, et Kruusamäe Leenul Pruuuli talust on pakkuda paar kutsikat, sellised väikesed valged klähvitsad, üks Tuks, teine Sadulsepp-Tuks, sest tal oli selja peal must laik. Läksime vanaemaga ja tõime Tuksi endale. Temast sai kohe vanaisa lemmik, koer kippus lausa ülegi poputatud saama, näiteks oli vanaisal viisiks

pakkuda Tuksile magustoiduks suhkruga üle kallatud saiatükide hunnikut. Väga terane Tuks küll ei olnud, lõpuks jäi ta maja ees maanteel auto alla. See oli 1993. aasta suvel. Olime taas koerata. Nüüd saime Tuiganilt, kus valvasid maja hundikoerad Karu ja Nelli, nende kutsika, kellele sai meie poolt nimeks Voldemar ehk Volli. Olin väga rõõmus: ehtne hundikoer! Tema oli tõesti igatepidi koera eest. Ja elas Kassakal pika elu. Lapsepõlvemälestused koertest on tavaliselt üsna tüütud, selliseid loomajutte on ka kirjanike poolt kirja pandud lugematul hulgal – mina kirjutasin sellest siin nii põhjalikult siiski eeskätt sellepärast, et näidata, kuidas käis külaühiskonnas koerte leidmine ja hankimine. Koerad kuuluvad ise lahutamatult külapilti, eriti jäävad meelde maanteele tormajad ja kandade näksajad. Kogu mu lapsepõlve aja olid sellised koerad Jõngul: sõidavad rattaga mööda, juba suurelt kaugelt tormab vastu parv koeri, haukudes ja klähvides, sõtkud suure hoo sisse ja tõstavad jalad pedaalidelt kõrgele üles, ukerdavad seal kuidagi, aga koerad saadavad sind veel tüki maad, nii et kohe-kohe on sul sääres ja kannas kinni... Ilmselt peeti seal talus sellist karja lahtiseid koeri metsloomade pärast, sest mets oli kohe aia taga. Kui 2005. aastal seal rattaga mööda sõitsin, oli siiski maanteel vaikus ja õues koerakuut.

Enamasti mürisesid külavaheteel sovhoosi põllutöomasinad ja muud ametiautod. Isiklikke autosid oli külas sel ajal veel vähe. Kassaka rahval kellelgi autot ei olnud, sealhulgas minu emal ja isal. Vanaisa tegi oma käike jalgrattaga. Minu mäletamise ajal vanaema enam jalgrattaga väga ei sõitnud. Kui temal oli vaja kuhugi kaugemale minna, siis sokutas ta ennast ikka mõne mootoriga sõiduvahendi peale. Minul oli maal mui-

dugi jalgratas, aga kui linnast tulin või linna läksin, tuli enamasti see neli kilti Roosna-Allikule bussipeatusesse jalgsi kõmpida. Vahel, kui Priit oli kodus, siis sai Roosna-Allikule tema autoga, ja alati võttis ta ka tee pealt peale, kui suund sama oli. Selleks, et külainimeste liiklusevajadust veidi hõlbustada, vurasid küla vahel kaks bussi: koolilaste buss ja tööliste buss. Ma arvan, et need muidugi vurasid ainult tööpäevadel, ja koolilaste buss üldse ainult siis, kui oli kooliaeg. Mõlemad sõitsid Roosna-Alliku poole hommikul vara, üks teisest veidi varem, aga ma ei mäleta, kumb. Tagasi tulid nad päeva lõpus. Marsruut jäi laialt võttes Esna ja Roosna-Alliku vahele, sõltudes näiteks selles, kust pealetulijaid oli. Näiteks mingil ajal tööliste bussile Esnast pealetulijaid ei olnud, siis algas see oma teekonda „Eсна uue maja“ juurest, so Esna mõisa vastas üle tee oleva korrusmaja eest. Et bussile pääseda, tuli minna tee äärde seisma. Ja kindlasti tuli bussi lähenedes käsi püsti ajada. Vanaema rääkis, et kord pahanud keegi bussijuhiga, et see teda peale ei võtnud, ja bussijuht öelnud, et kust tema teadis, et nad seal bussi ootavad – ajasid niisama juttu. Samas, nagu pidi tuttavad igahommikused sõitjad ei pidanud kindlasti käega vehkima. Meie, kui harvad sõitjad, pidime seda siiski tegema. Mäletan jälle mingit vanaema nalja sel teemal, et vanaisa tõstnud bussile käe, nagu tervitades: „Heil Hitler!“ Kui siis õnnestus ennast bussile viibata, oligi kergendatud korras lähimasse keskusesse saadud. Tööliste buss oli selline ümar ja rohekas, vineerist ja puidust kerega konku, logises ja ragises sõites. Toivo Peegli väitel oli tegu Tartu Autoremondi Katsetehase toodanguga. Koolilaste buss oli GAZ-i baasil loodud tüüpimudel, sinine ja valge, rahva suus

hüütud kui „ninaga buss“. Too roheline konku oli sõidus ka tööpäeva sees, see viis töölistele põllule nimelt lõunaeine. Mäletan ühest sellisest hommikusest bussisõidust üht juhtumit. Oli päikseline suvehommik, sõitsin kuhugi vanaemaga. Buss peatus Roosna-Allikul, aga mitte lõpp-peatuses. Mina ei teadnud, et peame veel edasi sõitma, ronisin ühe ilusa noore naise järel maha. Vanaema käsutas bussi tagasi. Ja oli see tema või keegi teine külatädi, aga keegi tegi selle peale nalja: „Noormees leidis endale pruudi!“ Olgem ausad, tobe nali. Mul oli väga piinlik.

Mina ise tehnikapoiss ei olnud, masinaid selgeks ei saanud, autoga ei oska siinamaani sõita. Ainus kord, kui ma päriselt olen rooli taga olnud ja sõitvat riista juhtinud, oli siis, kui naabri-Priit tahtis oma maja taga põldu kividest puhastada. Tal oli Belaruss koos järelkäruga, aga ei olnud inimest, kes masinat juhiks ja keeraks, samal ajal, kui tema kive kärusse loobib. Tuli siis mind küsima. Mina olin kohe nõus, ehkki mõningase ebalusega. Priit tegi selgeks, kus on gaas ja kus on pidur. Ja kus on sidur – ehkki käikusid ma vahetama ei pidanud. Põristasin esimese käiguga mööda põldu ringi, aeg-ajalt vajutasin gaasi, aga ega see esimesele käigule eriti mõjunud. Kobamisi küll, aga kuidagi sain vajalikud tiirud tiirutatud. Kogemus olemas!

Oskar Lutsul on üks mälestustekõide pealkirjaga „Vaadeldes rändavaid pilvi“. Mina ei ole kunagi viitsinud pilvi vaadata. Mis aga taevas pidevalt pilku tõmbasid, olid lennukite valged sabad ja nende kauge mürin. Neid sabasid käis vahel üle selge sinise taeva laotuse risti ja rästi, mõni oli juba laiali hajumas, mõnda parajasti alles tõmmati. Praegugi on kaugel taevakõrguses kihutatavat tillukest halli lennukit huvitav vaadata: seal sees

on ju inimesed, reisivad kuhugi, suuna järgi otsustades äkki sinna ja sinna? Mulle on koguni mulje jäänud, et Kaaruka kohal olev taevas ongi üks lennukite ristumispaik, sest mujal Eestis ma lennukite valgeid sabasid nii palju otse pea kohal pole juhtunud märkama. Kuna Tapa sõjaväelennuväli on lennunduse mõistes „kohe siinsamas“, siis kuuluvad Kaaruka juurde ka vahel madalalt üle katuste kihutatavad sõjalennukid. Kõrvulukustava vilina ja ulgumise saatel on sellised raudlinnud üle kaarukalaste peade pannud juba vähemalt 1980-ndate keskpaigast, kui mina seda mäletan, aga panevad nüüdki. Pidevalt, näiteks kui on mingid NATO õppused, panevad sõjalennukid Kaarukast mitme päeva jooksul madalalt üle, nii et „viivad katuse minema“. Väikse lapse tekitasid sellised madallennud minus hirmu, arvasin, et alanud on sõda...

Kuni 1980-ndateni käis külarahvas oma heina suurel määral tegemas Sõerus. Sõna 'sõerd' (käänates 'sõeru') on tegelikult murdekeelne sõna, mis märgib üht heinamaatüüpi, aga Kaarukas oli see küll juba puhtalt selle konkreetse heinamaa pärisnimeks muutunud. Usutavasti ei kuule tänapäeval seda nime küla peal enam kuskil, aga toona oli see igal suvel pidevalt kõigil huulil. Sest kus majapidamises ei peetud siis lehma või lambaid? Minu lapsepõlvesuvede juurde kuulusid igatahes lehmad, pullid, vasikad, lambad, sead, kanad, kuked... Mäletsejat sorti loomad mäletsevad talvehooaja jooksul ära tohitud virnad heina. Seda kõike tuli suvel varuda. Oli aeg, mil linna läinud täiskasvanud pojad ja tütreid said oma töölt saadud puhkuse ajal kaela veel vaevanõudvama töö: heinateo maal vanemate talus. Mina olin heinateol alati asjaline, kogu protsessi ulatuses, alates niitmisest

ja kaarutamisest, jätkates kokkupaneku ja kojuveoga ning lõpetades küüni viskamise ja kinni tallamisega. Oluline osa heinast saadigi Sõerust, kus oli majapidamiste kaupa eraldatud piirkonnad. Meist küla poole jäi näiteks Jõngupäärna piirkond ja meist raba poole Tuigani oma. Sõerus käimine oli tegevus, millele nüüd puha heldimuspuhanguis tagasi vaatan. Mina vanaemaga jalgsi üle põllu, läbi noore rukki või odra, või heina, vanaisa rattaga ees, mööda külateed, siis mööda põlluvaheteed. Praegu on see põlluvaheteed põlluks küntud, sest heina ei tehta ja kellelgi pole Sõerusse asja. Kohale jõudnud, mässasime seal päev otsa heinaga, vahepeal jõime pudeelist vett ja sõime midagi, mis oli kaasa võetud, ja siis mässasime edasi. Olen rõuku teinud ja hobuse veetud koorma otsas üle põllu sõitnud. Kui palju ilusaid elamusi! Kõik sõna otseses mõttes päikeselised, sest vihmastel päevadel ei olnud ju heinaga asja. Mäletan hommikut, mil kell viis koos suurte mees-tega Sõerusse niitma läksin... Ja niitsingi. Kärbspilv pea kohal. Sõerust toodi ka kevadeti kaski tuppa ja korjati kullerkuppe. Kaskede tuppatoomine tundus olevat vanaisale kallis komme tema noorusajast. Nüüd vaatasin Kaaruka „kultuuriloolist“ kaarti, mille Malle Rooba oli Tiina Nurgalt saanud, seal pole Sõerut nimeliselt märgitud. Aga kui tähtis koht see küla jaoks kunagi oli! See asus Kassaka talust otse üle põllu, Vodja jõe ja turbarabade suunas minna. Suur, sopiline tükk metsaheinamaad.

„Kuskil paukkusid ukSED – peremehed käisid loomi talitades maja, lauda ja saunaköögi vahet. Kuskil mõiratas käima traktor, et sõitta sohvoosi. Kuskil töötasid kaevupumbad: *lllll-tsab*, *lllll-tsab* ja *mmmmm*. *Kilks!-kilks!-kilks!* – taotti kuskil ketivaia maasse.

Karjamaadel ammusid lehmad. Mööda külavaheteed podises piimaauto, iga puki juures peattudes.“ – Nii kirjutasin oma romaanis „Lipamäe“. Selles romaanis on väga palju Kaarukat, aga väga palju ka väljamõeldist. Üks kihistus külast on hääled. Toodud hääled on kõik otse elust. Naabri-Priidu Belaruss otse mõiratas käima, nii et aknaklaasid värisesid. *Lllll-tsab* tegi Tuigani kaevupump, *mmmmm* tegi meie oma. Ketid kuulusid lehmade, pullide, vasikate ja lammaste karjatamise juurde. Päeva peale tuli lehma söömajärge veidi edasi tõsta, ketivai uues kohas maasse taguda, selleks oli meisterdatud raske puust nüi. Olen ka ise sellega tagunud, ja just nimelt *kilks!-kilks!-kilks!* Öhtukasteses külasustus see hääle kaugele. Nagu ka lehmade muugimine, pikk ja nõudlik: kus sa oled peremees, mul udar täis, vii mind koju! Mis puudutab piimaautot, siis seda ei ole ma ise mitte kunagi näinud küla vahel sõitmas. Aga ometi see sõitis, lihtsalt nii vara, et mina siis veel magasin. Vanaisa ärkas varahommikul, lüpsis lehma, kallas piima piimanõusse ja viis maantee äärde piimapukile. Iga talu juures, kus lehma peeti, oli piimapukk. Ja siis tuli auto. Ma usun, et vast nii see protsess välja nägi. Varajase ärkamise tegi vanaisa pärast hommikusööki tasa, minnes sauna ja heites alumisele lavale pikali. Enne veel pani kaks puuhalgu jaki sisse mässitult pea alla... Siis ta magas seal tunni-poolteist. Aga ühte häält ma veel ometi ei kirjeldanud. Selleks oli öhtuti kastega kaugele kostuv suurfarmi umin. Isegi Jõngu teel, farmidest 3 kilti eemal, võis seda häält kuulda. Pikk ja kume *ummmm...* Öhtuvaikuses võis kuulda ka liikluse müha turbaraba tagant suurelt maanteelt. Eriti kostus kõrva Ikarus-bussi lärmakas kime undamine: *uuuuuöööö...*

1980-ndate lõpus ja 1990-ndate alguses peatus kord nädalas Pritsikuuri, s.o tänase külaseltsi maja ees kauplusbuss ehk lavka. Tegelikult täitiski lavka ootamine sama funktsiooni, mis praegused külapeod, ainult süüa-juua ei olnud. Tulid tädikeseid siit ja sealt ja kolmandast nurgast, kes ees, see poejärjekorraski ees, aga see vist ka tähendas midagi, sest seda ja toda ei pruukinud lettidel enam olla, lavka marsruut viis teda ju enne mujaltki läbi. Osavamad oskasid tulla nii, et ei pidanud pikalt passima. Ja kui poebuss juba ees, uks õieli, siis ei sõitnud enam keegi mööda, isegi traktorid ja muud sovhoosimasinad pidasid kinni või tulid lausa ekstra kohale, ei tea. See oli tõeline kohtumiste püha, nagu ma olen ka ühes oma pikas luuletuses sellest kirjutanud. Ronisime kõik üksteise järel bussi eesuksest peale, tegime istmete asemele ehitatud riulite vahel oma ostukesed ära, leib, sai, tuubimarmelaad, kommid, või, jahu, suhkur, bussi lõpus ootas kaupmees ja tasumise hetk. Kui oli suvine aeg, mina maal, siis saatis vanaema ikka mind lavkasse, ja alati sattusin nii, et pidi tükk aega passima. Aga selle vastu oli mul raamat kaasas, kord lugesin seal Adolf Rammo Šahh Madani jutte ja naersin vabinal. Tädikeste jutuveeretamistesse ma loomulikult ei sekunud. Kord viskas kaupmees mind ja ema lavkabussiga Pritsikuuri juurest Mäosse või kuhugi, säästes meid pikast kõmpimisest Roosna-Allikule bussipeatusesse, mis muide on olnud kõigi mu lapsepõlvesuvede lahutamatu tüütu koostisosa. Muudkui kõmpisime, talvel jää ja külмага, sügisel punnis kottidega, mis olid täis õunu ja moose, seda nelja kilomeetrit, teel Tallinnasse, või Tallinnast tülles, vahel kirudes, et oli vanaisal vaja seda maja bussipeatusest nii kaugele ehitada! Autot meie peres ei

olnud. Kuid juba ammu on see neli kilti ainult pool tunnikest jalgu vibutada, kui üldse vajadust avaneb, ega valmista mingit tuska. Rohkem nagu trenni eest.

Rääkides Kassakast ja Tuiganist, Verner Alevist ja Johannes Alevist ehk Värnist ja Jukust, siis ei saa mainimata jätta nende meeste õlle- ja singitegusid. Vanaisa askeldas pidevalt õlleankru juures. See oli roostevabast terasest ilmselt käsitööna, tellimise peale kokku keevitatud, kõrge, läikiv, uhke ja palju mahutav. Aina olid maltoosapurgid esikunurgas reas. Kui õlletegu algas, siis oli keetmist ja valamist ja kallamist... Tegi endale, aga palju ka tellimise peale. Pidevalt tuldi kuskilt jutuga, et see pidu või too sündmus, tee ankur õlut! Ju siis vanaisa õlu rahvale maitses. Igatahes oli tema õlu kaugemalgi kuulus ja nõutud. Olen seda ka ise vaikselt trimbanud, oli selline vahune ja magus. Aasta-paar enne vanaisa minekut küsisin temalt ta õlle täpset retsepti ja kirjutasin selle üles. Aga see paberilipakas kahjuks läks kohe kaduma. Olen küla peal kuulnud kiidetavat ka Juku tehtud õlut. Ise ma seda mekkida ei ole saanud. Ilmselt vennad olid ses asjas mõlemad kõvad spetsid. Kui Jukul oli laar valmis, siis käis nende rehemaja ees pingil kirsipuu all pidev rüüpamine. Mul on sellest paar fototki: Juku, Kadi viimane mees Mihkel ja vanaisa, viimasel toop süles, kõigil kolmel muhedad ja mõnusad näod peas. Ja kui vanaisal oli midagi ankrus vahutama, istuti kuskil meil. Aga suitsusinki tehti ainult Tuigani rehetoa ahjus. Riputati sinna nädalaks toore lepa suitsu sisse rippuma ja siis nad valmis olidki, maitsesid taevalikult! Mäletan, kuidas kord läks jälle singitegu lahti ja Kadi poeg Hurmi sõitis villisega metsa toorest lepavõsa tooma. Mina muidugi kaasas.

Teema, mis veel Kaarukasse puu-

tub, on ralli. 1980-ndatel läbis Kaaruka külateed millegipärast aeg-ajalt ehtne ralli. Täpne termin oleks küll võidusõit. Igatahes toimus see minu meelest alati öösel. Välja nägi see nii, et ööpimeduses pöörutasid majast mööda autod, ränn ja ränn, valgusvihud säravas. Millisele poisile siis ei pakuks huvi ralliautosid vaadata! Aga öö, kuhu sa lähed, vanaema ärkab üles ja... Nii saingi mina nendest rallitamistest osa ise voodis lebedes ja ette kujutades. Kord hommikul selgus, et üks auto oli Ugari käänus valesti keeranud ja odras ära käinud. Kaaruka rallidest olen luuletusegi teinud, muide – nagu ka paljudest teistest siinsete suvede ja talvede mälestustest ja mälopiltidest. Tänapäeval vist mingit rallit siin enam ei käi? Väga kaua oli Kaaruka külatee kruusakattega, mis tähendas teeäärsetele majadele igasuvist tolmuuhtlust. Asfaldi jagus ainult suurfarmist natuke maad edasi, kuni Kaaruka küla piirini. Siis algas tolmu maailm. Kuskil aastatuhandevahetuse paiku pandi pikale jupile asfalt peale, aga nagu narrimisi lõppes see just 100 meetrit enne Kassakat, Ugari käänus. Alles kümmekond aastat tagasi ja suure ajamisega sai siia asfaldi maha, nüüd on normaalne sõit kuni Peetrini välja. Olen kuulnud, et Kaaruka külateed hoiti nii kaua kruusakattega sellepärast, et ralliautodel oli just sellise pinnase peal põnev kihutada, mitte mingi asfaldi peal. See võib ka lihtsalt jutt olla. Hilisemal ajal takistas asfalteerimist kindlasti ainult raha puudus, ei miski muu. Kaaruka külatee kätkeb minu jaoks muidugi taas nimesid, mida ma mäletan väga varajasest lapsepõlvest: Ugari kään, Kaenali kurv, kuskil müütilises kauguses, tõsi, ka Kaarukast juba väljas, Kalmu kurv... Nimed, nimed. Lapsepõlves kuuldud nimed vajuvad sügavale mällu ja oman-

davad justkui mingi müstilise oreooli. Olgu siis inimeste või kohtade nimed. Esna, Kodasema, Valasti, Viisu... Õeldi: midagi on Kodasema peal, Valasti peal, Viisu peal. Vihm või äike või pilved. Esnas käis vanaisa vahel poes. Ise sattusin Esnasse esimest korda alles 2002. aastal. Kogu liiklemine oli vanasti käinud Roosna-Alliku kaudu.

Kohanimed on kõige kauem säilivad nimed, lisaks sellele ka erakordselt kaua säilivad jäljed kultuuris. Näiteks nime Moskva puhul pakutakse, et see olla pärit kunagi seal alal elanud soomeugrilaste keelest. Tallinn tähendab Taani linna, aga juba Jüriöö sekeldustest peale 14. sajandil ei kehti seal Taani kuninga võim. Esna on mõisniku von Esseni nimest, aga mõisnike aeg siin maal on ammu ümber. Sama puudutab Roosna-Allikut, mis on nime saanud von Roseni järgi. Põhjus, miks miski sai just sellise nime, on ammu kadunud, ununenud, aga nimi püsib ikka veel. Ja kleebib ennast üha uutele sugupõlvetele varakult mällu. Eestis on tänaseni püsinud kohanimedid, mida on mainitud juba 13. sajandil Läti Henriku kroonikas ja Taani hindamisraamatus. Tont seda teab, kui vanad need süitkandi nimed kõik on. Mõisnikega seonduvad annavad end kuidagi dateerida, aga – Kaaruka, Kodasema, Valasti, Tänapere...? Täiesti vabalt võib nende ajalugu ulatuda tagasi muinasaega. Kaaruka küla esimene teadaolev mainimine on 1564. aasta vaku- raamatus, asi see siis mõni sajand ennegi eksisteerida polnud! Teine liik jälgi, mis püsivad inimeste kultuuris väga kaua, on teed. Eestis on tänaseni säilinud palju teid, mille ajalugu ulatub muinasaega. Et neid nüüd katab asfalt, ei oma tähtsust – just see käänak tehti, just selle metsa vahelt sõideti läbi nii Liivi sõja kui ka Vabadussõja päevil, nüüd sõidame meie.

Heitkem nüüd pilk Kaaruka talu- ja isikunimedele. Esimesed Kaaruka talunimed ja nimeliselt mainitud elanikud on teada 1564. ja 1571. aasta Järvamaa vakuraamatutest. Siinse raamatu lõpus on ära toodud lai valik talude ja elanike loendeid läbi sajandite, sealt leiab ka need 16. sajandi nimed. Ühtegi tänapäeval tuttavana kõlavat talunime nende seast ei leia. Ajas järgmised nimekirjad on õnnestunud leida alles 1688. aastast – seal ongi juba kõik nimed uued, ühtlasi hulk tänapäevalgi tuttavaid. Nimekirjade põhjal võib öelda, et vähemalt alates 1688. aastast on küla arenenud ühtlaselt ja ilma suuremate demograafiliste segipaiskamisteta. Võib-olla hävitas küla 16. sajandi elanikkonna juba 1572. aasta lõpus siiakanti, Paidet piirama jõudnud Vene tsaari Ivan Julma sõjavägi. Ka Ivan Julm isiklikult on Kaarukast mitte kaugelt mööda läinud, sest tuli ta Rakvere suunast ja osales uue aasta hakul vallutatud Paides arveteõiendamisel. Ajaloolane Jaak Juske on kokku arvanud: „Liivi sõjas ja sellele järgnenud Poola–Rootsi sõdades piirati Paidet kokku enam kui kümme korda.“ Kui Kaaruka endist elanikkonda ei pühkinud maapinnalt mitte Ivan Julm, siis võis see olla mõni muu sõjaline intsident. Ka nälg ja haigused olid neil rasketel aegadel harilik nähtus. Millal ja mis põhjusel elanikkonna vahetus toimus, jääb edasiste avastuste valgustada, samuti see, kust pärinesid uued tulijad. Talunimed elasid aga Põhjasõja juba üle ja on suures osas välja jõudnud meie aega.

Kuni siinse raamatuni on vist ainus publitseeritud Kaaruka talude ja peremeeste loend leitav 1989. aastal ilmunud 1726. aasta adramaarevisjoni materjalide allikväljaandest. Olgu sealne info siinkohal täies mahus ära toodud. Nüüsiis, 1726. aasta juunis loeti Kaaruka külas

(*Dorff Kauruck*) üles järgmised talud ja nende peremehed: Rohekesse Hans, Matzi Jürri Jahn, Pruer Jürri, Uga Peter, Karja Mart, Jongo Berendt, Tabban Andres, Loddi Berend, Jongo Jürrie, Toppa Jürri, Murrika Adam, Rohekesse Jürri, Kassaka Andres, Casper Jürri, Loddi Hans, Rohekesse Jahn, Pruer Tönnis, Micko Mart, Toppa Adam, Ige Jürri, Reuter Mick. Tollase kirjepildi tagant on nähtavad meile tuttavamad nimed: Pruuuli, Ugari, Jõngu, Tabani, Lodi, Topari, Murikse, Kassaka, Miku, Rüütli, mõnes küll pole ma täiesti kindel. Alevi talust pole aga halligi, ka ei kohta seda nime üheski teises selle revisjoni käigus loetletud Järvamaa külas. Tuiga talu, millest minu arvates pärineb ka Tuigani nimi, oli siiski juba 17. sajandi lõpus Kaarukas olemas, ju puudus 1726. aastal ajutiselt. Kuidas need härrad, siinkohal oleks küll õigem öelda matsid minu sugupuuga suhestuvad, seda ma ka praegu ei tea. 1778. aasta kaarukalane Allewe Jaan ei olnud veel sündinud ja kus külas mis talus tegutses parajasti tema küsimärgiga ema Kai, ei tea ma samuti.

Krabistan jälle zootehnikust vanaema tolmustes paberites. Neist tuleb välja kaks nimekirja, mis on tegelikult ühe ülevaate mustand ja puhtand. Ajaks 1950-ndate keskpaik. Tollel ajal ei olnud kolhoosile veel suuri uhkeid eraldi lautu ja farme ehitatud, tegevus toimus inimeste endi lautades ja küünides, lihtsalt loomad, söödad ja muu vara oli kolhoosi omand. Vanaema on pidanud arvet, mis küünis on kui palju millist põllukultuuri. See on Kaaruka kandi küünide loetelu, iga küüni ees on nimi – enamik neist kindlasti talunimed, aga mõnel juhul tundub, et hoopis peremehe nimi. Küünide järgi saame taas ühe ülevaate meie kandiga seotud nime-

dest varajasel kolhoosiajal. Muidugi võis mõnigi küün eksisteerida ilma ülejäänud talukompleksita, kuskil üksikult, ei tea. Aga enamik nimedest tähistas kindlasti reaalselt olemas olevaid inimeste elupaiku. Niisiis: Uustalu, Pliisi, Maasika, Viibru, Lipa, Vaadu, Kassaka, Tuigani, Muhandrese, Jõnguta-Hansu, Otsa, Laidvee, Lussmägi, Pruuali, Rüütli, Miku, Lodi, Jõngu-Päärna, Lepiku, Kõrgmaa. Need olid I brigaadi küünid. II brigaadi küünid jäid Roosna-Alliku kanti (Õunapuu, Ehandi, Saare jne).

Tänapäevase seisu fikseerimiseks ei piisa ainult seltsimaja ees rippuva kaardi uurimisest, ei piisa ka Tiina Nurga käest saadud täiendatud kaardist. Kindlasti saaks vallavalitsusest või mõnest muust asjakohasest instantsist täieliku ja täpse nimekirja tänapäeval Kaaruka külas asuvatest taludest, aga milleks tüüdata inimesi, kui on olemas internet ja seal Omniva koduleht. Sihtnumbri otsing annab päringu „Kaaruka küla“ all pika nimekirja taludest, õigemini küll kinnistunimedest, millest mõnda ei ole kuulnudki. Siin on see seisuga 2. juuli 2015: Jõngu, Iie, Liivalaia, Lodja, Saare-Jaani, Kasaka, Tõnise, Väljavahi, Päärna, Tabani, Peenra, Pruuali, Lille, Borka, Vadama, Aedniku, Raja, Otsa, Kooli, Kase, Topari, Niine, Vainu, Tuigani, Mäepere, Juhani, Teppo, Muhu-Mardi, Kopli, Lipa, Rehemäe, Pihlaka, Kangro, Sotniku, Vaadu, Tuiga, Sepa, Pärna, Uettoa, Mäeveeru, Põhjala, Veerismäe, Väli, Koka. Kõik ametlikus kirjaviisis. Selgub, et Mäeveeru nime kannab seltsimaja koos saunahoonega. Kõigil 44 objektil sihtnumber 73205. Kuna posti ei saa kohale viia sinna, kus pole maja, puudub Omniva nimekirjas Veeru kinnistu. Veeru kinnistu on märgitud Ugari käänule, mis on kurv Rehemäe ja Kassaka talu vahel. Kurvi sees on vana

taluase, praegu täiesti võsasse kasvanud. Veel 1990-ndate keskel oli seal aga kaks puust tarekest. Veel kümmekond aastat enne oli üle tee, kurvi välisküljes pikk lagunenu küün. Küüni lükkas minema ilmselt maadparandav buldooser, võites sovhoosile juurde lahmaka põldu. Miks need kaks tarekest maapinnalt kaotati, on mulle teadmata. Valla heakorratööd? Aga krunt on alles ja kannab Veeru nime. Ehkki mina oleksin seda esimese hooga Ugari talu asemeks nimetanud. Veel 1940-ndail elas külas Ugari Otto, kellega koos mu vanaisa kolhoosi Suvi moodustas. Kambas lisaks Kaenali Gustav ja teised. Kadunud majadest veel: mäletan ka Tuigani vana küüni, mis oli kohe rehemaja taga Jõngu tee ääres, pikem külg paralleelselt teega. Lagunes ja sadas läbi, kuni lõpuks sai 1980-ndate esimesel poolel maitsta kõigi lagunevate ja läbi sadavate küünide saatust.

Loodus on kiire kõike tagasi võtma. Seda näeb igapäevaselt omaenese kruntil, kus vaher ja sirel ajavad võsa nii mis jaksavad. Kui uhasin 1990-ndate hakul pidevalt jalgrattaga Jõngu talust Lipamäe poole viivat teed, siis ei kasvanud selle ääres ühtki oksakest. Nüüd oli see veel mõne aasta eest kuni Topari poole ärakeeramiseni täiesti võsastunud, tee ääres kasvas mehest ammu kõrgem võsa ja puiestik, varsti oluks paras allee. See vohamine toimus kõigest 20 aastaga. Teiselt poolt on inimjõud agar kõike põlluks muutma või muul moel ümber kujundama. Võitluses inimese ja looduse vahel vahetab maastik pidevalt nägu. Mind huvitab, kui palju on Kaaruka küla maastik aja jooksul muutunud. „Eesti Vabariigi metsade kaart“ 1924. aastast näitab, et Kaaruka koha peal on nii Jõngu metsa (Karja-Aru) kui ka Sõeru joon enam-vähem sama, mis praegu. Metsade ja põldude paikne-

mise pilt on väga sarnane sellele, mis on praegu. Kui minu vanaisa tuli 10-aastase poisikesena suveõöl välja täiskuud vaatama, siis vaade Sõerule oli temal sama, mis minul praegu. Ja kui ta läks talu teisele poolele, siis vaade kõikjale, kuhu silm ulatus, oli samuti sama, mis praegu.

Võimalusi rännata veel kaugemale ajalukku pakub riigiarhiivi kaartide infosüsteem, kus on võimalik interneti vahendusel arvutiekraanil skaneerituna vaadata tuhandeid Eesti ala hõlmavaid kaarte. Tegin seal eri päringutega suurema läbikammimise, ja vanim, mis ütleb midagi selgemat Kaaruka kohta, on 1866. aastast pärit kaart, mis kujutab maastikku seisuga 1855–1859 (leidandmed EAA.298.2.71.4). Kui minna arhiividesse kohale ja otsida ka nende hulgast, mis ei olnud skaneerituna kättesaadavad, võib äkki ajas kaugemalegi jõuda. Nagu võib seda teha ka isik, kes suudab mõisnike käsikirjalistest kritseldudest midagi välja lugeda. Kaart, mida nimetasin, on trükitud ja klaarselge. Kaarukat ja selle lähikonda hõlmav osa saab sellest siinses raamatus ära toodud. Siinkohal vaid mõni tähelepanek seda kaarti uurides. Esmalt: kogu Kassakalt nähtav metsajoon on sama, mis praegu! Kogu 360 kraadi ulatuses! Ainult Jõngu talu juures on üks väike siilakas metsa tee ääres rohkem. Teiseks: markeeritud on külakeskus, praegune külamaja ümbrus. Talude täppe sellest veel välja poole roninud ei ole. Kolmandaks: tee, mis praegu läheb Kassaka ja Tuigani vahelt Jõngu talu poole, kadudes sealt edasi metsa sisse ja siis võssa lõppedes, on sellel kaardil samaväärne külavahe-teega ja viib läbi kogu metsa, Järva-Jaani välja! Neljandaks: talude nimesid mainitud ei ole, peale Rakaagu – mis asus Tänapere küla piiri lähedal Sõeru ääres ja millest tänaseks on juba ammu ainult

ase järel. Miks on seda talu nii oluliseks peetud, et selle nimi on kaardile kantud? Ja mõelgem veel, kui imeline on sel moel reisida ajas 160 aastat tagasi... Ajas lähemale tulles on leide juba rohkem: 1886, 1898, 1922, 1931 jne.

Buldooseri ja traktori võitlus ajalooa jäab tavaliselt tehnika kasuks. Nagu on kadunud Sõeru tee kahe põllu vahel, hooned Ugari käännust ja Tuigani vana küün, on kadunud ka Lodi talu põllult suur kivirist, mis olla olnud pärit Põhjasõja päevilt. Kaaruka ja muu Järvamaa ajaloo huvilisel tasuks otsida üles raamat „Arad veed ja salateed. Järvamaa kohapärimus“ (koostanud Mari-Ann Rimmel, Tartu 2004), kus on sellest ristist kaks eri pärimuskildu. Esimese jutustas 1939. aastal 77-aastane Leena Alev (minu vanavanaema nimekaim Oeti külast), teise 1987. aastal Lisette Aviko. Viimase andmeil olnud rist külast 800 meetrit ida pool põllul ja lükatud 1985. aastal maaparandusel liivaauku. Esimene jutustaja seob risti ohtra Peeter I kihistusega Eesti kohapärimuses, teine jutustaja teab lisada, et „matusepaik eksitab“, s.o ajab inimese maastikul segadusse. Teine ja viimane paik Kaarukast, mis on sellesse raamatusse jõudnud, on Näkkjärve nõva ehk Taada Miina auk, mis „asub praeguse Otsa talu maa sees“ – nii rääkis 1939. aastal umbes 60-aastane Villem Rooba. „Umbes sada aastat tagasi olnud seal järv.“ Selles järves elutsenud kuri näkk. Näki tegudest võib igaüks raamatust ise lugeda (lk 123–124). Raamatus on veel sees kaks ilusat värvilist fotot tänapäeva Kaarukast: talvine maastik Tagakülas, vaatega üle lumise põllu Jõngu talu poole, ja Miku talu ühes lohukivi ja hiiepuudega. Miku talu kannab praegu ametlikult Vainu nime.

Tuigani talust olen siinses lookeses

rääkinud palju, aga Kassaka naabrist teisel pool, Rehemäe talust, pole öelnud veel midagi. Seal elas Kaaruka külavanem Malle Rooba, kes ongi Kaaruka küla raamatu mõtte algataja ja külainimeste kirjutama ärgitaja. Esmalt mäletan tema elumaja plekilise plekk-katusega. Malle siis seal ei elanud, tema elas Roosna-Allikul. Jutt on 1980-ndatest. Selle maja elanikest ei teadnud ma enne Mallet midagi. Kümnend vahetus ja järsku ilmus sinna majja Malle koos oma ema Elsaga. Kuskil seal jooksid vahel ringi ka noored jalgpallurid Meelis ja Urmas, aga nendega ei olnud mul mingit suhtlust. Täna tean, et enne Mallet elas selles majas korruga mitu asukat, maja oli jagatud erinevate inimeste eluruumideks. Viimane neist oli üks kingsepp, kellest kuidagi lahti ei saanud, ta elas seal ja käis tööle kuhugi kaugemale. Lõpuks sai Malle temast lahti nii, et palus töökohal mehele töö lähedal uus korter otsida. See leiti. Ja Malle sai maja endale osta. See toimus Vene rubla viimasel kehtivuspäeval 1992. aasta suvel. Neil aegadel oli krundi nimeks Rüütli talu. Miks siis Rehemäe? Malle selgitas: see nimi tuli koos temaga ametlikes paberites kaasa. Niisiis algas 1992. aastal seal Malle Rooba aeg. Malle oli energiline ja aktiivne inimene, tegeles põllumajandusega, nagu tegeldi enamikus teistes majapidamistes külas, talus peeti lehma. Aeg-ajalt käisin Malle juures piima toomas. Malle oskas ka kuidagi Kalju Alliksaare meelitada oma heinu ja põhku pressima, see oli mu silmis eriti kõva sõna! Ja siis korra tuli sealt Alliksaar meilegi pressima! Mäletan, et tõmbasime rõugust harkidega heina pressi heederi vahele, mina läksin nii hoogu, et tõmbasin oma hargitüega Mallel prillid krõpsti ninalt minema, hea et hargi oraga kuhugi ei torganud...

Kadi ajal oli mul Mallega kokkupuudet vähe, aga väga tänulik olen selle üle, et sain vahel siamaile sattudes nende juures saunas käia. Kassaka saun oli Kadi ajal käest läinud, Kadi seda ei kasutanud, mingil külmal talvel oli ta sinna koguni kanad pannud... Ja siis ei juletud miljalgi ka enam kütta. Mina lasin siia tulles ühe esimese asjana korstnapühkijal saunaahjud üle vaadata, selgus, et pole vaja puhastadagi, võib kohe kütma hakata.

Priit rääkis paar toredat lugu (29. august 2015). Tema isa Juku oli talle rääkinud oma nooruspõlve külapoiste tempudest. Rüütli talus elas Truumes, kes valvas väga hoolikalt oma tütart külapoiste eest. Selle eest tasusid külapoised omal moel vastu. Truumehe trepi peale viidi karusmarjaoksi, peremehe paljaste jalgade jaoks, juhuks, kui ta öösel trepile tuleb. Öue peale aga viidi haavapuupakk, mis öösel helendas. Vihane peremees oligi toonud püssi ja pimedas pakku tulistanud. Veel ühe vembu viskasid külapoised, see oli niisugune: haokood aeti lauda seina äärde ja viidi hobune mööda neid lauda lakka. Siis viidi haokood jälle minema. Hommikul oli peremehel kõvasti nuputamist, kuidas hobune sinna oli saanud – ja kuidas ta sealt jälle alla saada. Varajasel kolhoosiajal, kui Ugari laudas peeti lehmakarja, oli Gustav Kaenaliga juhtunud seesugune lugu. Allapanuks poldud varutud turvast ega muud. Kaenal aga oli vastutav ülemus. Käis ringi kroomnahast saabastega. Kui siis tuli ükskord lauta tööd vaatama, krabas Muraka Leenu tal ühe teise naisega kaenla alt kinni ja tiris mehe ühes tema kallite kroomnahast saabastega läbi sõnnikuse lauda.

Kirjapandut on Kaaruka küla kohta vähe. Peale eelmainitud allika, raamatu „Arad veed ja salateed“, mis sisaldab küll ainult paari killukest, võib nime-

tada Elli Ilometsa veidi kapitaalsemaid uurimusi, mis seni on olnud kättesaadavad käsikirjaliselt, näiteks külavanem Malle Rooba käest. Uurimusi on kaks, „Kaaruka küla minevikust“ (Koeru 1964) ja „Mälestusi Kaaruka küla pillimeestest ja laulurahvast“ (Koeru 1969). Vaatluse all on 19. sajandi lõpp ja 20. sajandi algus, ning eriti väärtuslik osa on külast koostatud kaardid ja elanike-majade nimekirjad. Üks kaart näitab, kuidas talud olid küla keskuses enne suurt tulekahju 1880. aasta paiku üksteise otsas kobaras koos. (Muhu-Mardi taga on näiteks Murikse talu – siit ka põhjus, miks Vana Toomase ja Prilli maja Murikse aidaks kutsuti.) Siis osa neist hävis ja osa kolis ühes hoonetega mujale, teiste seas ka Kassaka ja Tuigani. Ilometsa rikkalikke ja üliolulisi andmeid ei tasugi siinkohal pikemalt kirjeldada – mõlema uurimuse täistekst on ära trükitud siinses raamatus. Veel pakuvad huvitavat materjali vanad ajalehed, mis on tänapäeval väga suures osas internetis skaneerituna kättesaadavad, seejuures allub osa neist isegi sõnaotsingule, nt leheküljel dea.digar.ee. Olen neid arvuti vahendusel hoolega sorinud minagi ja leiud on leidnud tee ka siinsesse raamatusse. Sorimist jäi sinna veel küllaga, igaüks võib sinna endale huvipakkuvate otsingusõnadega uurimisretkele minna. Kokkuvõtvalt võib öelda, et korralikest ja töökatest inimestest kirjutati toonagi lehtedes vähe. Aga laamenda, märatse, kakle natuke, joo pangalaen maha või pane kellegi lammas pihta – kohe oled kriminaalkroonikas ajalukku raiutud! Kuid on ajalugu seegi, mitte mingil juhul ei saa öelda, et see oleks tähtsusetum vanadest kiviristidest. Lehenopped on pea kõik enne 1944. aastat, sest hilisemast ajast pole esmavajalikke ajalehti veel skaneeritud. Kindlasti tasub sinse

paiga ajalugu uurida veel rajoonilehest Võitlev Sõna, aga ka Alliku Sovhoosi Infolehest, mida ilmus aastail 1987–1991 kokku 36 numbrit (vt täiendavat bibliograafiat raamatu lõpus).

Kadist jäi majja paks patsahkam vanu Sõnumiallikaid, alates mõneteistkümne aasta tagusest ajast. Võtsin neid nüüd sirvida, lootuses, et leian midagi külaajaloosse puutuvat. Ei leidnud suurt midagi. Teiste külade kohta oli küll. Aastakäigud pole muidugi ka täielikud. Üldpildi sain ometi. Sõnumiallika vahendusel jääb mulje Kaarukast kui tegusast külast, külavanem Malle Rooba eestvedamisel. Jõuluti tegutseb Kaaruka Jõulumaa, st toimuvad külamaajas üritused lastele, suviti aga toimuvad Seppade Päevad. Huvitav on vaadata valla inimressursside seisu ja liikumisi. Aastal 2006/2007/2008/2009 elas Kaarukas 87/86/77/83 inimest. Seisuga 1. jaanuar 2013 elas Roosna-Allikul 504, Kaarukas 76 inimest. Muutus eelmise aastaga oli Kaaruka real null. Roosna-Alliku valla 12 külast on Kaaruka igatahes üks rahvarohkemaid, üle trumpab vaid Viisu, kus on 232 elanikku. Aasta hiljem saame taas statistikat uurida. Roosna-Allikul elab 485, Kaarukas 70 inimest, muutus vastavalt miinus 19 ja miinus 6. Kaarukal valla küladest endiselt rahvarohkusest teine koht, Viisu järel, kohe kannul Valasti. Mul ei ole käepärast andmeid mõnest 1990-ndate keskpaika jäävast aastast, aga mälupeid on Kaaruka tol ajal küll kuidagi hämar, võsastunud, vaikne ja inimtühi. Ega ma ilmaasjata oma romaanis „Lipamäe“, mida 1999. aastal kirjutama hakkasin, küla inimtühjaks kirjutanud... Täna on pilt ikka kõvasti muutunud, ja kas me märkame seejuures öelda aitäh Euroopa Liidu rahadele (Sapard, Leader jne)? Sissekirjutanute arv on muidugi ainult

üks näitaja. Kui juurde liita suvine käijaskond, saab kindlasti oluliselt suurema numbriga. Ja tänapäeval ju ei ole kohustuslik oma rahvastikuregistri-aadressil elada, ega reaalse elupaiga aadressi rahvastikuregistrisse kanda. Küll aga võivad mõned toetused ja soodustused sissekirjutusest ära rippuda, näiteks tudengi sõidukompensatsioon, tallinlase roheline kaardike jne. Roosna-Alliku Valla Lehe 2004. aasta maikuu numbris on kirjas, et Kaaruka külas on 41 majapidamist, millest 30-s elatakse alaliselt sees ja 11 kasutatakse suvilana. 2000. aastal moodustati MTÜ Kaaruka Külaselts.

Euroopa Liidu rahade toel on Kaaruka elu viimaste aastate jooksul tublisti tuumakamaks ja tummisemaks muutunud. Palun väga: keset küla ehitati 2011. aastal saun. Suurepärase! Paljudes taludes ei ole ju tegelikult korralikku pesemisvõimalust, aga külamaja juures asuv saun on kiire ja moodne, saab laval istuda ja pärast duši all boilerisooja vett nautida. Samal aastal tõmmati sealsamas pidulikult palakas Riho Mäe puuskulptuurilt „Mõtlev sepp“, samuti püstitati sauna ja külamaja vahele varjualune, mis kulub vabaõhuürituste puhul ikka ära. Kõik kolm objekti avati ühes sügisandide näitusega viinakuul. Kaks aastat hiljem paigutati iga Kaaruka küla majapidamise juurde kivi, millele maaliti talu nimi. See on väga tänuväärne tegu, sest nii omandavad omagi inimesed mingi pildi, kuidas miskit talu nimetatakse ja kus see asub, millest jutt käib. Nii saavad lihtsalt majad maastikul taludeks, kus elavad inimesed ja mis on osa küla ajaloo. Vanad lehed annavad aimu ka sellest, et teateid meie külast on viidud ka vallast kaugemale. 12. märtsil 2005

käis ETV võttegrupp Kaarukas, salvestamas materjali saate „Maahommik“ jaoks, 19. märtsil oligi see eetris. 2006. aasta oktoobris aga võis Toompea lossis näha Ly Lestbergi fotonäitust „Eesti“, mille põhiosa moodustasid fotod Kaaruka küla inimestest.

Viimane uudis tuletas mulle meelde, et puutusin Lyga tol suvel külamaja ees seppade päeval isiklikult kokku. Tal oli kaasas kamp noori, graafika eriala üliõpilasi, kes resideerisid kuskil Esna mõisa juures praktikalaagris, Kodasema poolt Esna poole minnes paremat kätt teest eemal asuvas vanas majas. Päevpaar hiljem tuli seal üks tudeng mulle rattaga koju külla, kutsus sünnipäevale. Läksingi, oli vahva seltskond mõnuses suveõhtus. Aga sel samal päeval, kui Lyga külamaja ees kohtusin, tegime kogu tema seltskonnaga rattamatka Koordi külla, et otsida Hans Leberechti jälgi ja külapärimust tema kohta. See oli minu poolt välja pakutud mõte, aga Ly oli kohe hakkamas ja tema tudengid samuti. Teadupärast elas Koordi külas Leberechti emapoolne vanaema. Aidast leitud vana rattaloksuga vänderdasin hädaliselt seltskonnaga kaasa, tegimegi kogu Koordile tiiru peale. Leberechti vanaema maja asukoha teadajaid, rääkimata Leberechti enda mäletajatest ei leidunud ega leidunud, kuni lõpuks, küla viimases majas, kus elas üks vana paar, öeldi: jah, mäletame! „Selsamal trepil ta astus!“ Ly tegi foto. Osutati üle põllu: seal oli tema vanaema maja! Läksime ka maja ennast vaatama, see oli kahjuks nüüdsama maha põlenud, püsti olid ainult kõõgi kiviseinad. Ly tegi teise foto. Suundusime Kaaruka poole tagasi. Tudengid läksid oma laagripaika, mina ja Ly külastasime kirjanik

Tõnu Õnnepalu, kes tol ajal oli Esna mõisa komandandiks ja elas mõisast üle tee puudetuka-taguses majakeses. Õnnepalul oli juhtumisi saun valmis, istusime kõik saunas ja ajasime juttu. Oli tore päev. See oli 5. august 2006. Fotolt nähtub, et meiega oli Koordis kaasas veel Kaaruka küla mees Mihkel Rooba.

Tegin 27. juulil 2015 rattaga pika tiiru külavahel, pildistasin maju ja maastikke. Olen oma siinses kirjatükis meenutanud tänaseks kadunud vaateid. Neid on juurde oodata. Topari on kindlasti üks neist talukohtadest, mis järgmisena buldooseriiga siledaks sõidetakse. Käisin seda vaatamas: õueserval on olemas kirjaga talukivi ja silt „Eramaa“, kuid elumaja näeb välja, nagu poleks seal kümme või kakskümmend aastat elatud, see on lagunemas, katus on sisse kukkumas, hein aknaruutudest sisse vaatamas. Üldse katab puusakõrgune hein kogu krunti. Peremehe kätt ei ole Topari kaua tunda saanud. Ja ometi on see nii põneva koha peal ja nii huvitava nimega ka veel. Eva Peegel rääkis, et viimati elas Toparil Kusti – Topari Kusti ehk Murikse Kusti ehk Gustav Murikse. Pärast tema surma selgus, et tal on pärijaid liigagi palju, mistõttu asi lõppeski nii, nagu see praegu on näha. Talu kurb ajalugu on kirjas Sõnumiallikas. 2009. aasta jaanuaris kirjutatakse vallavolikogu istungi teadete hulgas: „Otsustati taotleda munitsipaalomandisse Kaaruka külas asuv Topari maaüksus, suurus 1,95 ha.“ Sama aasta maikuus on lehes teade, et Roosna-Alliku vallavalitsus müüb avalikul kirjalikul enampakkumisel vallale kuuluva Topari kinnistu, pindalaga 19 583 ruutmeetrit, kõik elamumaa, alghind 50 000 krooni. Järgmises lehenumbris on vallavolikogu

istungi teadetenurgas kirjas: „Kaaruka külas asuv Topari kinnistu otsustati pärast enampakkumise nurjumist võõrandada otsustuskorras.“

Roosna-Alliku Valla Lehe 2004. aasta maikuu numbris on Murikse Kusti foto ära trükitud, ühes infoga, et mees on hetkel 92 eluaastaga valla kõige vanem elanik. Foto on must udukoogu, aga paistab, et tehtud Topari maja ees, selja taga Lipamäe. Haudi andmeil suri Kusti samal aastal, 28. augustil ja on maetud Tapa kalmistule. Eluaastad 1912–2004. Vanast Järva Teatajast (27. märts 1939) leidsin huvitava seigakese: Gustav Murikse tegeles noorena tõstmisega, tuli 1939. aastal Järva maleva meistrivõistlustel kergekaalus 255 kilogrammiga meistriks. See ei olnud juhuslik jõunäitamine, mees tegeles pühendunult, seda näitab 1940. aasta kevadel Tallinnas kaitseliidu meistrivõistlustel edasijõudnute klassis kergekaalus 245 kilogrammiga saavutatud kolmas koht (Maa Hääl, 3. aprill 1940). Tulles nüüd mõttes jälle tagasi tema kunagise kodumaja upakil seinte manu, tuleb ära märkida, et kohe sealsamas kõrval asus kunagi Viibru~Viibro~Viiburi talu. Tänaseks plats puhas. Samuti on metsa äärest kadunud Rohikse ja Rohikse-Jaani talud, esimene neist asus Lepiku (praegu Pihlaka) talu kõrval, teine Jõngu talu kõrval.

Lipamäe eespoolsemad talud Niine ja Borka on kaunilt korda tehtud, tagumised kolm – Lipa, Mäepere, Aedniku – on endisaegsemas kuues. Lipamäe tagumises sosis on veel püsti raudlatidest piimapukk ja mitme pere vahele kaevatud, nüüdseks hüljatud puurkaev. Üks piimapukk on Kaarukas veel säilinud, seegi rauast – pärast siloauku,

Uuetoa ja Pihlaka taludeni viiva tee otsal. Visalt kannavad nad sõnumit sellest, et veel 30 aastat tagasi oli küla elulaad täiesti teistsugune. Kaduvik hingab majale kuklasse ka Muhu-Mardil, kus elas Elsa Rääk ehk Räägu Elsa. Oleks nii kahju, kui see vana rehielamu lõpuks kokku variseks! Kuid praegu on õuel sealgi puusadeni hein.

Lipa talu elaniku Mihkel Roobaga tutvusin isiklikult kuskil eelmisel kümnendil. Pakkus mulle kui kirjaniikule-kolleegile lugeda oma näidendit „Kartulmees“. Lugesingi, aga kuna see oli pikk ja sutsu segane, ei lugenud ma seda lõpuni ega mäleta sellest nüüdseks midagi. Veel kirjutas ta Kaaruka hümnid. Võtsin selle teksti koju redigeerida, sest nägin seal võimalusi paari parandusega teksti paremaks teha. Mihkel võttis mu parandusettepanekud vastu, suhtumata neisse kuidagi, nägin aga ta näost, et ega ta neid parandusi arvestama hakka. Rääkis pikalt oma sõjaväeajast. Helistas mulle mitu korda linna, rääkis, kuidas ta tahab teha jõelaevakapteni paberid ja käib Estonias statistina pisirolle teemas. See kõik oli muidugi jutt, mille ma ära kuulasin, kuid arvestasin, et see on rohkem püsimatu jutupauniku mõttele. Eriti värvikad mälestused on mul Mihkli 50. sünnipäeva tähistamiselt 2010. aasta aprillis Kaaruka külama-
jas. Helistas: tule! Tulin. Võtsin naise ka kaasa, naine oli juba keskmiselt lapseootel. Jõudsimel kohale: maja tühi! Kohal ainult Mihkel ise ja üks memm, kes laua taga midagi potti lõikus. Tegi salatit. Tükk aega ei tulnud enam kedagi. Siis keegi tuli. Siis – taas tükk aega ei kedagi. Mis sünnib? Lõpuks ajas Mihkel ühe külalise autorooli ning hakkas ise külalisi lähedalt ja kaugelt üks-
haaval kohale sõidutama. Mina ei tea, miks nad enne ei tulnud! Võib-olla

Mihkel ajas kutsudes nii segast juttu? Igatahes sai nüüd mõningase seltskonna kokku, teiste seas olid kohal näiteks Malle Rooba ja Valasti sepp Peep Joost. Ajasime juttu, siis pandi makk laulma, üks juuksuriprova tiris mu tantsimagi... Mäletan salatit, millesse oli – vist Mihkli enda mahitusel – sisse kallatud seda, teist ja kolmandat, tulemuseks pisut imelik segudik, ning tagatipuks tundus, et kartulid olid küll keedetud, kuid halvasti pestud, muld kriginis natuke hamba all. Kuid juubel sai lõppkokkuvõttes kenasti tähistatud. Kes soovib lugeda Mihkli luuletusi, siis leiab ta neid ikka meie endise valla ajalehest. 2004. aasta maikuu numbris on temalt pikk luuletus „Metsavaikus“. 2010. aasta augustinumbris aga „Kaaruka seppade polka“, mis algab nii: „Ei saa me kallis Kaaruka / nüüd suvel ilma seppa.“ Mihkel Rooba on mees, kellesugune peab olema igas õiges külas – maainimene on muidu tõsine ega kipu ennast kuidagi avama, rääkimata luuletamisest. Kulub ära ka mõni sõakas viguritega värsisepp.

Lõpetuseks tüürin fantaasiavaldada. Aga mitte ka täiesti. Läti Henriku kroonikas on nimepidi mainitud meist üleülejärmist küla teel Peetri poole – Kareda küla, mis mainimise aegu, 1212. aastal oli Järvamaa keskus. Nihutame vaimusilmas kroonikaridadelt pilku geograafilises plaanis natuke kõrvale, kümmekond kilomeetrit loode poole – nagu ütlesin, võis siin täiesti vabalt juba asuda Kaaruka küla. Lõppude lõpuks on meie kandis ainuüksi Kopli talu ja Roosna-Alliku vahelisel lõigul registreeritud kolm lohukivi, mis viivad sinne inimasustuse piiri ikka aastatuhandete taha. Kopli talu lohukivi (kultuurimälestiste riiklikus registris nr 9740) on dateeritud, nagu kõik

teised Eesti lohukivid, pronksiaega. Lisaks on piirkonnas, mille keskmesse jääb praeguse külaseltsi maja, registreeritud keskaegne (13.–16. sajand) asulakoht (registris nr 9739), see ulatub suure lahmakana mitme tänapäeva talu maile (Lodja~Lodi, Kopli~Miku, Päärna~Jõngupäärna, Tabani, Tuiga, Rehemäe~Rüütli, Muhu-Mardi, Saare-Jaani). Kaaruka küla ajaloo ulatumine Läti Henriku ajani peaks sellega olema tõestatud. Aga miks mitte pikendada Kaaruka ajalootelge selle lohukivini, pronksiajani? Miks mitte öelda, et Kaaruka külas on paikne asustus olnud juba sellest lohukivist saati? Veel enam, kuna lohukivi on seal, kus enne asus Kassaka talu, siis miks mitte öelda, et sama kaugele ajas ulatub tagasi ka Kassaka talu ajalugu? Paberitega ajaloolased muidugi ahmiks sellise jutu peale õhku, aga ega ma ei käi siinkohal faktidega küll julgemalt ümber, kui Lennart Meri oma „Hõbevalges“. Ajaloolane, kellel ei ole fantaasiat, on küll nukker juhtum.

Aga edasi. Ajaloolased arvavad, et Läti Henrik käis ise kolm korda Kareda külas, ühe korra neist ikka ilmselt üsna kindlasti. Veel enam, 1226. aastal kõndis Kareda kandis veelgi väärikam jalga, nimelt kohtus siin Järva vanematega Rooma paavsti saadik Modena Wilhelm. Kas võis Henrik või Wilhelm kõndida, õigemini küll ratsutada mööda seda rajakest, millest on tänaseks saanud Kaaruka külatee? Ajaloolane Valdo Praust on leidnud, et Kareda ja Albu vahel oli toona tõesti tee, mis kogu Kaaruka küla ulatuses järgis tänapäevast Kaaruka külateed. Kas pole võrratu! Me sõidame oma igapäevaseid sõite teel, mis oli olemas juba enne 13. sajandit, muinasajal, enne ristiriüütlike Eesti alale jõudmist. Teed ei tallata maakamarasse mitte asja eest, teist taga, vaid ikka ini-

meste ühendamiseks. Küllap oli põhjust seda teed läbi meie kandi teha. Kaaruka oli juba „muistse priiusepõlve“ päevil rännumehe atlasel!

Priit Alev rääkis 26. juulil 2015 Tuigani verandal, kui rüüpasime tema tehtud koduõlut, päev pärast Priidu 60. sünnipäeva mastaapset tähistamist sealsamas Tuigani rehielamus ja õuel: „Kui 1967. aastal hakkas Iisraeli ja Palestiina sõda, jaurasid Vene transpordilennukid siit ööd ja päevad üle. Pihkvast taheti teha otseraudtee Paldiski sadamasse, et Pihkvast sõjatehnikat ja ma ei tea mida vedada. Ma mäletan, et mingid sõjaväe maamõõtjad olid siin ja meie maja taha pandi tikud üles, kus see raudtee pidi tulema. Aga see oli natuke aega – siis need tikud künti, kultiveeriti uuesti maa sisse. Meie majast läks mööda, teie majast kah.“ Vähe jäi puudu, et Kodasemast oleks üle Tuigani ja Kassaka põldude tulnud raudtee, ja ega tea, mis talle veel tee peale ette oleks jäänud. Kujutasin ette, kui pabinas võis vanaisa olla: ehita endale ilus suur valge loss – ja siis hakatakse siia kuhugi raudteed tõmbama, hea veel, kui maja maha ei tõmmata... Kui lihtsalt tõmmatakse relsipaariga tema kunagised põllud pooleks. Lihtsalt selleks, et kuhugi Euroopa teise otsa sõjakola tarida. Nii ma, jah, mõtlesin, rüübates viimast lonksu suurepärasest koduõllest, mis oli Juku retsepti järgi tehtud. Vana isaisade retsept seega.

2015. aasta jõulu- ja nääriaja saatsin üle 20 aasta mööda Kassaka talus. Nääriõöl tegime viiekesi näärisokku – esmalt Miku tallu, kus olid koos Roobad, Peeglid, Neetarid ja Kalju Alliksaar. Eva Peegel luges kõik kohalolijad kokku, sai 16 inimest. Igati sobiv number 2016. aasta vastuvõtmiseks. Siis tegime näärisokku Tuigani tallu. Südaöö

lähenedes läksid teised Paidesse saluuti vaatama – kuna Teodor väsis ära, jäin koos temaga Kassakale. Jäin hea meelega. Teodor läks magama, mina läksin välja maanteele. Just seal olen ma vastu võtnud suurema osa oma poisipõlve uutest aastatest, vaadates koos vanaisaga rakette siin ja seal, lähemal ja kaugemal. Viimati tegin seda rohkem kui 20 aastat tagasi, vanaisa eluajal. Tahtsin kangesti seda nüüd jälle uuesti teha. Ootasin pingsalt südaöö lähenemist. Ja siis läks lahti – see oli erakordselt ilus. Ilm oli külm, vaikne, taevas oli veidi pilves. Üle lagedate väljade nägin vaba panoraami vähemalt kolmveerandringi ulatuses: Türi, Paide, Roosna-Alliku, Valasti, Järva-Jaani... Kõikjal, kuhu pilk ulatus, löi korraga metsaviirgude kohal sähvimäe ja veiklema pilvedetagune valguskuma, justkui oleks kõikjal mu ümber silmapiiri taga hakanud katkemata välku lööma. Sellele lisaks kerkisid selged värvilised ja säravad saluudikaared, lähemal ja kaugemal. Pikalt, kaunilt ja kõrgele lasti siinsamas Kaenali kurvi taga silo-augu juures. Mõned sähvatused tulid Jõngult. Roosna-Allikul ja küla sealpoolses otsas lasti ka pikalt ja kaua. Kaenali poolt tuli Tiit Väli, Tuigani õuest tulid Priit ja Karin, Priidul oli ka sealsamas üle tee rakett ette valmistatud. Seal käis taeva poole mitu uhket särakat. Peagi tulid Paidesse läinud tagasi. Kolme järjestikku asuva talu täiskasvanud kogunesid Tuigani elutuppa šampust jooma ja telekast vene estraadikontserti vaatama.

Ja siis ütles järsku Priit: „Minu vanaisa Aleksandri vend Jaan, kes oli Jõngu peremees, ütles, et noorrahvas ei oska rahaga ümber käia, ja mattis oma kuld-ruhlad oma metsa maha. Seal need on siamaani. Jaan ütles: „Raha on kindlas kohas!““ – „Metalliotsijaga saaks ehk

kätte?“ pakkusin. Aga Priit lõi ainult käega: „Jõngul oli viis hektarit metsa.“ Igatahes ootab meist mitte kaugel metsa varjus mulla rüpes enda ülesleidmist üks rahapada. See trumpaks ülegi Rootsi-aegse mündi, mille Toivo Jullinen kunagi Kopli põllult leidis!

KASSAKA NIMEST. TALUL JA INIMESTEL

2016. a sügisel Roosna-Alliku vallavalitsusele esitatud öiend

Jaak Urmet

Esimest korda mainitakse Kaaruka külas Kassaka talu teadaolevalt 1720. aasta veebruaris. Järva-Jaani kirikuraamatuse on märges, et selle aasta sel kuul on Kaaruka külas Kassaka Andrese lähikonnas keegi surnud (EAA 1233.2.1., lk 112). Sellest ajast peale on Kaaruka külas olnud järjepidevalt kuni tänaseni Kassaka talu (mil see küll kannab ametlikult nime Kasaka). Seda tõendavad järjepidevad märged Järva-Jaani kirikuraamatutes, hingeloendid ja muud allikad, sh inimeste mälestused. See tähendab, et 2020. aastal saab talu tähistada 300 aasta möödumist teadaolevast esmamainimisest.

Eestimaa 1725.–1726. aasta adramaarevisjon märgib, et seisuga 17. juuni 1726 elab Kaaruka külas Kassaka Andres (publitseeritud väljaanne, 1989, lk 80).

Selline on selle talu ajaloo algus. 1834. aasta hingeloendis, kui inimestel ei olnud veel perekonnanimesid, vaid kasutati talunime, elasid Kaaruka külas Kassaka talus Hans, Berend, Abraham,

Juhan, Juhan, Mart, Tio, Madli, Ann, Ann, Ann ja Mari, kõigil nime eesliiteks Kassaka. Olgu rõhutatud, et Kassaka tallu puutuvalt on läbi kõigi kirikuraamatute, hingeloendite ja teiste ametlike dokumentide, mis on kätte puutunud, nimekuju just nimelt 'Kassaka', mitte 'Kasaka', ja seda 1930-ndateni. Nõukogude ajal kasutati talunime suulises ja ebaametlikus pruugis, ning ka siis oli see alati kirjapildiga 'Kassaka' (nt kirjadel täpsustava aadressina, kuna Alev'eid oli siinkandis palju ja Linda Alev'eid samas külas lausa kaks), mis hääldus 'kassaka' – mitte 'kasaka'.

1835. aastal pandi Kaaruka küla elanikele perekonnanimed, Kassaka talu elanikud said perekonnanimeks Kassaka. Vastava perekonnanimedega panemise raamatu järgi elasid Kaaruka külas ühes ja samas talus – ilmselt edasi Kassaka talus, nüüdsest talunimesid enam isikuloendites ei mainita – Bernd, Abram, Juhan, Mart, Juhan, Tio, Madli, Ann, Ann, Ann ja Mari, kõigil perekonnanimeks Kassaka (EAA 1864.2.VIII-151, lk 8). Kaaruka külla tekib perekonnanimi Kassaka. Samuti tekib see nimi Järva-Jaani kirikuraamatutesse ja muudesse allikatesse. Perekonnanime Kassaka kandjaid on Kaaruka külas – mujal Järva-Jaani kihelkonnas seda nime ei esine, või kui, siis paistab olevat seos ikkagi Kaaruka Kassakatega – alates 1835. aastast kuni 1910-ndate aastateni suur hulk, kõik paistavad olevat ühest suguvõsast ning valdavalt Kassaka talust. Kui kõrvale jätta hingeloendid, siis esineb Kassaka-nimelisi isikuid Kaarukast või Roosna-Allikult (aga ilmselt ikkagi Kaaruka külast) ohtralt ka Järva-Jaani kirikuraamatutes, kus peetakse arvet sündinute, vanemate, ristivanemate,

leeritatute, abiellunute ja surnute üle. Nende hulgas on:

Trino Vader (sündinud Kassaka) – 1884

Hans Kassaka, Lena Kassaka, Joosep Kassaka, Pauline Helene Kassaka, Lisa Kassaka – 1886

Hans Kassaka, Lisa Kassaka, Otto Johannes Kassaka, Leno Kassaka – 1887

Hans Kassaka, Liisa Kassaka, Karl Eduard Kassaka, Joosep Kassaka – 1889

Pauline Helene Kassaka, Hans Kassaka – 1886

Otto Johannes Kassaka, Hans Kassaka – 1888

Juhan Kassaka, Hans Kassaka, Leno Kassaka, Joosep Kassaka, Willem Kassaka, Katta Kassaka – 1831–1897

Joosep Kassaka, Wilhelmine Kassaka – 1895

Leno Kassaka (abiellunult Valdmann) – 1898

See perekonnanimi esineb ainult kujul 'Kassaka'. Võib ehk tunduda, et tegu oli kõigest nn vana kirjaviisiga, kus Jüri asemel kirjutati Jürri ja Mari asemel Marri. Aga perekonnanimi püsis 'Kassaka' ka siis, kui Jürride ja Marride asemel olid juba ammu Jürid ja Marid. Näiteid Järva-Jaani kirikuraamatutest 20. sajandil:

Katta Kassaka – 1900
Juhan Kassaka – 1906
Mari Kassaka, Juhan Kassaka – 1913
Hilda Rosalie Kassaka,
Joosep Kassaka – 1914

1910-ndate keskel perekonnanimi Kassaka Kaaruka külast kadus. Ilmselt läksid selle kandjad mujale. Hüpootees on, et Kassaka talu, kus seni olid elanud Kassaka-nimelised inimesed, müüdi 1914. aasta paiku Johannes Allikoravale. Külas oli ka nn vana Kassaka talu, praeguse Kopli talu kohal, see oli paik, kus Kassaka talu oli asunud enne 1880-ndaid aastaid. Siis viidi Kassaka sealt minema, praegusesse asukohta, maha jäi maja, kus 1930-ndatel elasid samuti Allikorava pere liikmed (uue Kassaka talu peremehe Johannese vanemad). Vana Kassaka talu asukohal olnud maja nimetati 1930-ndatel dokumendis Kassakasaunaks.

Portaalis Haudi, mis kujutab endast suure osa Eesti kalmistute maeturegistrit ja kus on fikseeritud maetu nime dokumendikuju, on nimega 'Kassaka' kirjas ainult kolm isikut. Kõik need on Kaarukast pärit:

Mari Kassaka, 1836–1913
Hilda Rosalie Kassaka, 1898–1914
Joosep Kassaka, 1868–1945

Seega on Kaarukast Kassaka talust pärit perekonnanimi Kassaka just selline – ja ainult selline – nimekuju järgitav 1835. aastast vähemalt kuni 1945. aastani, s.o nõukogude aega. Kõik kolm on maetud Järva-Jaani kalmistule.

Tulles tagasi talunime Kassaka juurde, siis tuleb mainida, et see ei pruugi pärineda vallakasaka (vallakohtu teenri, hiljem vallaorganite käskjala) mõistest, kuna esimene vallakohus asutati Eestis alles 1750. aastal, s.o 30 aas-

tat pärast seda, kui Kaarukas elas juba Kassaka Andres. Roosna-Allikule asutati vallakohus alles 1791. aastal. Seega peab Kassaka nime etümoloogia olema seletatav teisiti. Pärast 1834. aasta hingeloendit, kus figureerisid veel talunimed, on õnnestunud leida järgmised märged Kaaruka külas olevast Kassaka talust dokumentides alles „Kuksema valla elanike registreerimise raamatust 1928. a –1930“ (ERA 2529.1.5., lk 12), kus on valla elanikud ära toodud külade ja talude kaupa. Kassaka talu nimi on kirjas just nimelt sel kujul, talus elasid (vähemalt 1924. aastast) Johannes ja Magda Allikorav. Talud järgnevad raamatus geograafilise printsiibi järgi, nt Rüütli, Ugari, Kassaka, Tuigani, see tõestab eraldi, et jutt on kindlalt praegusest Kasaka talust.

Dokumendis „Kuksema valla elanikud 1937. a“ (ERA 2529.1.70.) ei ole Kassaka talu Kaaruka külas märgitud, kuid ilmselt põhjusel, et talu seisis hetkel elaniketa – Allikoravad olid lahkunud (sel aastal osteti talu naabertalu Tuigani elanikule Verner Alevile).

Dokumendis „Kuksema valla elanikud 15. dets 1938“ (ERA 2529.1.77.) ei ole samuti Kassaka talu mainitud – küllap samal põhjusel –, kuid on Kassakasaun, elanikeks Jaan ja Mari Allikorav. Arvatavasti on tegu vana Kassaka talu asukohal asunud majaga.

Publikatsioonis „Eesti karjakontroll-aastaraamat XIII“ (1935, C, lk 20) on kõnealuse Kaaruka küla talu puhul ära toodud nimekuju Kassaka. Tegemine on riikliku dokumendiga, mis fikseeris talude lehmakarja ja piimatoodangu kvaliteedi näitajad üle Eesti talude lõikes. Kuna selle väljaandja on kõrge taseme riigiasutus Põllutöökoda, võib olla kindel, et kõik talunimed selles raamatus on ametlikul kujul.

1940. aastaks kuulus praegune Kas-

saka talu juba Verner Alevile, kes oli minu vanaisa. Seejuures kasutati dokumentatsioonis Orava talu nime. Kust see nimi pärineb, ei tea. Ka praegu on Kassaka talu juurde kuuluv (minu nimel olev) metsatükk Orava nime all. Tõenäoliselt pärineb see Allikorava nimest. Teistes dokumentides Orava nime ei leia ja seda ei ole ka mitteametlikult kunagi kasutatud.

Kokku võtvalt – alates 1720. aastast kuni 1990-ndateni kasutati talunimena ainult kuju 'Kassaka', kuni 1930-ndateni dokumentides, pärast seda mitteametlikult – sest ametlikult talusid ei eksisteerinud. 1990-ndatel muutus kuju ebaselgetel põhjustel ametlikult Kasaka'ks, kuid mitteametlikult kasutatakse nii suulises kui ka kirjalikus pruu-gis ikka traditsioonilist vormi. Kassaka talu elanikud said perekonnanimede paneku aegu talu järgi perekonnanimeks Kassaka ning selle nime kandjad elasid Kaarukas vähemalt 1910-ndateni, seejuures enamik neist kindlasti Kassaka talus.

Seda kõike arvesse võttes on soov

taastada oma talu nimi Kasaka'st Kassaka'ks. See oleks põhjendatud muu hulgas 300-aastase traditsiooniga ja objektiga seotud samakujulise isikunime olemasoluga. Ka Eesti Vabariigi president Toomas Hendrik Ilves on üles kutsunud ajaloolisi talunimesid säilitama ja hoidma.

Kuju 'Kassaka' ei lähe vastuollu ka nimetatavaga, sest hetkel on Eestis suur hulk Kassaka-nimelisi objekte (kaart. delfi.ee andmeil):

Kassaka tee Luunja vallas
Kassaka metsapiirkond Tamsalu vallas
Kassaka tee Tamsalu vallas
Kassaka talu Kolga-Jaani vallas
Kassaka rabapiirkond Kolga-Jaani vallas
Kassaka mets Kolga-Jaani vallas
Kassaka metsapiirkond Rapla vallas
Kassakaõue talu Tamsalu vallas
Kassakaõue talu Rapla vallas

Oleks igati õige ja õigustatud, kui Kaaruka külas asuv talu saaks ametlikuks nimeks sama kuju.

TÄIENDAVALT BIBLIOGRAAFIAT

Kaaruka küla ja lähikonna kohta

Ajaleheartiklid

- „Esimene katoliku klooster Järvamaale“
[Kodasema küla kloostrist], Esmaspäev,
24. detsember 1938

- L. Saarse, „Pidupäev Kevade kolhoosis“,
Stalinlik Tee, 11. jaanuar 1951

- „Kolhoosid ühinevad“, Stalinlik Tee,
6. veebruar 1951

- A. Orgvee, „Laul ja mäng innustab uutele
töövõitudele“, Stalinlik Tee, 20. veebruar 1951

- „Kolhoosnikute aukohustus“, Stalinlik Tee,
27. veebruar 1951

- E. Liiberg, „Kolhoos saab moodsa aida“,
Stalinlik Tee, 1. mai 1951

- E. Taim, „Teravilja külv on lõpetatud“,
Stalinlik Tee, 15. mai 1951

- E. Plaan, „Prouakene“, Stalinlik Tee,
26. mai 1951

- E. Müür, „Meie kohustused“, Stalinlik Tee,
14. juuni 1951

- Linda Nurk, „Kuidas töstsime ühiskarja
toodangut“, Stalinlik Tee, 14. oktoober 1954

- L. Saul, „Meie Vilve“ [Roosna-Alliku arstist
Vilve Kosakovskajast], Võitlev Sõna, 8. märts 1973

- Olev Kenk, [Sulev Hallimäe autoroolis],
Võitlev Sõna, 25. mai 1985

- Heino Heinlo, „Roosna-Alliku kultusekivid“,
Võitlev Sõna, 26. aprill 1986

- Heino Heinlo, „Muististe otsinguil“, Võitlev
Sõna, 25. november 1986

- Külli Uustal, „Aastavahetuse mõtteid“
[intervjuu Linda Neetariga], Võitlev Sõna,
1. jaanuar 1987

- Hermann Hennoch, „Ämbra küla ajaloo“,
Järva Teataja, 12.–24. juuli 1990

- Heino Heinlo, „Haruldane leid Kaaruka
asulakohast“, Järva Teataja, 11. juuli 1991

- Jaak Urmet, „Mööda Järvamaa kultuurijälgi
– järvede ja külade saladused“, Eesti Päevaleht
(Arkaadia), 3. detsember 2004

- Priit Lähti, „Asustuspildist muinasaegsel
Järvamaal – asustuskeskused ja linnused“,
Mäetagused, nr 28 (2004, vt folklore.ee)

- Marika Rajamäe, „Kaaruka küla ehitab
seltsimaja“, Järva Teataja, 14. juuli 2005

- Marika Rajamäe, „Ettevõtlik külavanem ehitab
oma rahvale uhke seltsimaja“, Postimees,
14. juuli 2005

- Bianca Mikovitš jt, „Sulaveed laiutavad
hoovides ja väljadel“, Postimees, 1. aprill 2006

- Aino Siebert, „Roosna-Allikul peeti
kostüümidega mõisapidu“, [Rootsi] Eesti Päevaleht,
14. september 2006

- Merili Nikkolo, „Tädi Sonja tooli all lõhkes
suitsupomm“, Järva Teataja, 17. veebruar 2007

- Pamela Parts, „Kaarukal kolksuvad
sepavasarad“, Järva Teataja, 4. august 2007

- Marika Rajamäe, „Kaaruka külas keeb üle
väike nõiakaev“, Järva Teataja, 13. detsember 2008

- Marika Rajamäe, „Kaarukal keeb oma
nõiakaev“, Pärnu Postimees, 16. detsember 2008

- Anu Bollverk, Arnika Tegelman, „Järvamaa
jõulumaad tegutsevad tasa ja targu“, Järva Teataja,
18. detsember 2008

- „Kaaruka külaselts tegi tsemendikuurist
kooskäämiskoha“, Järva Teataja, 21. märts 2009

- Kadri Tonka, „Kaaruka külas tossab
sepikoda“, Järva Teataja, 8. august 2009

- Anu Bollverk, „Kaaruka küla rahvas viis läbi
oma kätlemisterseremoonia“, Järva Teataja,
25. veebruar 2010

- Bianca Mikovitš, „Külarahvas valmistas poolt
küla katva lapiteki“, Maaleht, 26. veebruar 2010

- Anu Bollverk, „Kaaruka küla naised õmblesid
talude lood tekiks“ (ja kõrvallood), Järva Teataja,
27. veebruar 2010

- „Elus küla“ [juhtkirj], Järva Teataja,
27. veebruar 2010

- Anu Bollverk, „Järvalaste õhtusöögid jõuavad
telesse“, Järva Teataja, 7. august 2010

- Merle Must, „Seppade põlvkonnad kohtuvad
Kaarukal“, Järva Teataja, 7. august 2010

- Kaspar Pokk, „Kaaruka külas peeti seppade
päeva“ (fotogalerii), Kuma FM, 8. august 2010

- [Kaaruka jõulumaa], Järva Teataja,
16. detsember 2010

- „Isevärki sepad tulevad üle Eesti Kaarukale
kokku“, 27. juuli 2011

- „Sepad paotasid Kaarukal ametitõdedelt
saladusloori“, Järva Teataja, 7. august 2011

- [Seppade päev], Järva Teataja, 9. august 2011

- Kristiina Aderov, „Aiablogi pidades leiab häid
sõpru ja nõuandeid“ [Eva Orlova-Palusalust], Järva
Teataja, 11. august 2011

- Anu Bollverk, „Kaaruka küla sepaahoov saab
Mõtleva Sepa kuju“, Järva Teataja, 8. oktoober 2011

- Rein Raudvere, „Tahad sauna, vali
vallavanemaks saunasõber“, Maaleht,

17. november 2011

- Anu Bollverk, „Borka talu perenaine Porka
talus elada ei taha“, Järva Teataja,
24. november 2011

- Henn Sokk, „Vabadussõja sündmused
Roosna-Alliku mail“, Sõnumiallikas, juuni 2012

- Arvo Uustalu, „Järjekordne maa-apteek kinni.

Roosna-Alliku rahvas protestib!“, Õhtuleht, 12. märts 2013

- Koduvalla Teataja. Keskerakonna ajaleht.

Roosna-Alliku valimisleht, oktoober 2013

- „Kaaruka tähistas talud kividega“, Maaleht, 11. oktoober 2013
- „Kaaruka külaselts tähistas aastapäeva“, Järva Teataja, 15. oktoober 2013
- Kätlin Merisalu, „Valla ainus lüpsilehmade pidaja: Pereettevõtte järjepidevuse tagavad järeltulivad põlvned“ [Tännapere küla Tõnu Lassi majapidamisest], Maaleht, 29. jaanuar 2014
- Eve Sissas, „Südamenädal „Sinu sammud loevad““, Sõnumiallikas, 1. aprill 2014
- Silvi Lukjanov, „Riigikord sundis talumajapidamist muutma“ [Niina Toomesoost], Järva Teataja, 29. juuli 2014
- Silvi Lukjanov, „Kaaruka küla tähistas talud kividega“, Järva Teataja, 9. august 2014
- Esne Ernits, „Toimus Eesti külade XI maapäev“, Kohila, 8. september 2015
- Silvi Lukjanov, „Kaaruka küla lööb jõulukuul särama“, Järva Teataja, 19. detsember 2015
- Mati Narusk, „Tullio Ilomets – Tartu väimu varahoidja“, Maaleht, 11. veebruar 2016
- Anne Pöder, „Kultuurihuviline koer püsib truult peremehe kannul“ [Mihkel Roobast], Järva Teataja, 29. oktoober 2016
- Anne Pöder, „Elukogenud inimesele tundub õppimine huvitav“ [Toivo Peeglist], Järva Teataja, 1. aprill 2017
- Silja Ratt, „Roosna-Allikul saab ekselda maisiläburingis“, Järva Teataja, 30. juuli 2017
- Silja Ratt, „Kaarukal peeti taas seppade päeva“ (suur fotogalerii), Järva Teataja, 19. august 2017
- Arnika Tegelman, „Armastus mehe vastu ja tahtmine teha midagi täiesti uut töid Järvamaale“ [Karin Tenisson-Alevist], Järva Valla Leht, 10. veebruar 2018
- Kadri Laube, „Maapäeust tuli päevalgele tükike ajalugu“, Järva Teataja, 26. juuli 2018
- Anne Pöder, „Kaaruka külas murdsid hundid ketikoera“, Järva Teataja, 14. august 2018
- „Eesti sepad kogunevad Kaarukale“, Järva Teataja, 20. september 2018
- „Kesk-Eestis ehitati maailmatasemel hooldusauto“, logistikauudised.ee, 25. september 2018
- „Kuidas läheb teistel seltsimajadel?“, Järva Teataja, 17. jaanuar 2019

Vt veel

- Kolhoosi Aktivist. Järva-Jaani Masina-Traktorijaama poliitosakonna häälekandja, 1951–1953

- Alliku Sovhoosi Infoleht, 1987–1991

- Roosna-Alliku Valla Leht, 1996–2005

- Sõnumiallikas. Roosna-Alliku vallaleht, 2006–2017

Raamatud jm trükised

- Linda Alev, „Sotsialistlik võistlus Paide rajooni „Stalinliku Tee“ kolhoosi loomakasvatustaludes“ [brošüür], 1956
- „Paide rajoonis. Kodu-uuriate seminar-kokkutulek 6.–9. augustini 1972. Artiklite kogumik“, Tartu, 1972
- Eerik Teder, „Kaasaegsed A. H. Tammsaare elust Kaukaasias“ [Amalie Baumbergist~Kirkmannist], rmt „Mälestusi A. H. Tammsaarest“, Tallinn, 1978, lk 127–135
- Endel Tori, „Alliku sovhoosis. Kuidas luua teotahelist kollektiivi“, Tallinn, 1984 [brošüür]
- „Eestimaa 1725.–1726. a dramaarevisjon. Järvamaa. Allikpublikatsioon“, Tallinn, 1989
- Heino Heinlo, „Tuntud isikuid Järvamaalt“, 1995
- „Roosna-Alliku Kool 75. 1924–1999“ [brošüür]
- „Roosna-Alliku põhikool 75“ [1999] [voldik]
- „Roosna-Alliku hariduslugu läbi aegade“, Roosna-Alliku, 2004 [brošüür]
- „Arad veed ja salateed. Järvamaa kohapärimus“, koostanud Mari-Ann Rimmel, Tartu, 2004
- „Kodukant Järvamaa. 10 aastat Järvamaa külaliikumist“, 2006
- „Järvamaa. Loodus, aeg, inimene“, kd 1–3, Tallinn, 2007, 2009
- „Eestimaa sepad 2011“, 2011 [brošüür]
- „Eestimaa sepad 2014“, 2014 [brošüür]
- „Avatud talude päev. 19.–20. juuli 2014“ [brošüür]
- „Roosna-Alliku – allikate maa. Looduspiltide raamat“, Ingmar Muusikuse fotod, 2015
- „Roosna-Alliku mõis“, dateerimata [voldik, 1]
- „Roosna-Alliku mõis“, dateerimata [voldik, 2]
- „Roosna-Alliku mõis“, dateerimata [voldik, 3]

Käsikirjalised materjalid ja arhiiviallikad

- Alliku sovhoosi kroonika, Järvamaa Muuseum, PM 3542 ArD 1029:1-12 (12 köidet, sh kolhoos Suvì)
- „Toimik Roosna-Halliku (Kaltenbrunn) mõisa talumaade hindamise kohta 1880–1929“, EAA.3724.1.417
- Kaaruka lugemise ringkonna koosolekute protokolliraamat 1920–1922 *

- „Kaaruka raamatukogu inventaari vihk“
1920–1921 *

- Kaaruka algkooli inventariraamat 1899–1922 *

- „Kaaruka koolihoolekogu protokollid raamat 1920. a“ *

- „Kaaruka algkooli kirjakogu 1921. a“ *

- Roosna-Alliku 6-klasilise algkooli VI ja IV klassi algkooli lõputunnistuste ära kirjad 1923. a *

- Roosna-Alliku 6-klasilise algkooli V ja VI klassi päevaraamat 1937–1938 õppeaastal *

- Roosna-Alliku 6-klasilise algkooli V ja VI klassi päevaraamat 1938–1939 õppeaastal *

- Roosna-Alliku 6-klasilise algkooli V ja VI klassi päevaraamat 1939–1940 õppeaastal *

- Johannes Hinnov, „Roosna-Alliku 6-kl algkooli kroonika“ (kuni 1944. aastani), Roosna-Alliku Põhikooli õpetaja Jaanika Alliksoo valduses

- Maire Nurken, „Roosna-Alliku ajalugu. Roosna-Alliku teedejaoskond“ (õpilasuuringus), 1976 *

- Ulvi Laas, „Alliku sovhoosi ajalugu. Kolhooside loomine Allikul“ (õpilasuuringus), 1977 *

- Vilve Altdorf, „Alliku sovhoosi ajalugu. Spetsialistide kaadri kujunemine“ (õpilasuuringus) [arvat. 1977] *

- Tiina Koppel, „Alliku sovhoosi ajalugu. „Tuleviku“ kolhoosi loomine“ (õpilasuuringus) [arvat. 1977] *

- „Alliku sovhoosi tööveteranide mälestuste raamat. Alustatud 1979. a märtsis“ [Roosna-Alliku eakate klubi Hämarik kroonika 1979–1999, 1979–1994 kirja pannud Lisette Aviko, 1994–1999 Helve Altdorf, fotodega], koopia Jaak Urmeti valduses

* asub Roosna-Alliku kooli muuseuminurgas

Tele- ja raadiosaated

- „Vormikõne“ [Roosna-Alliku mõisahoonest], Eesti Televisioon, 1990 *

- „Kae kantrit“ [Roosna-Alliku Hobupäevast], Raadio 2, 2000 *

- „OP!“ [Wimbergi romaani „Lipamäe“ radadel], Eesti Televisioon, 3. september 2002 *

- „Maahommik“ [kohaliku elu arendamisest Kaaruka seltsimaja näitel], Eesti Televisioon, 19. märts 2005 *

- „Kas me sellist Eestit tahtsimegi?“ [Roosna-Alliku vallast], Eesti Televisioon, 2007 *

- „Tähelaev“ [Lembit Saarsalu], Eesti Televisioon, 2010 *

- „Maahommik“ [Roosna-Alliku autolammutus, Lembit Nõlvak], Eesti Televisioon, 12. november 2016 *

* vt täismahus arhiiv.ert.ee kaudu

KAARUKA ELANIKE NIMEKIRJU 1564–1938

1564: EAA.1.2.933

1571: EAA.1.2.935

1688: EAA.1.2.942, EAA.1.2.C-V-52

1696: EAA.854.1.242

1699: EAA.1.2.943

1712: EAA.3.1.448

1726: EAA.3.1.461, rmt „Eestimaa

1725.–1726. aasta adramaarevisjon.

Järvamaa. Allikpublikatsioon“, 1989

1732: EAA.3.1.470

1739: EAA.3.1.476

1744: EAA.3.1.482

1750: EAA.3.1.490

1782: EAA.1864.2.IV-6

1795: EAA.1864.2.V-53

1811: EAA.1864.2.VI-61

1816: EAA.1864.2.VII-129

1834: EAA.1864.2.VIII-150

1835: EAA.1864.2.VIII-151

1850: EAA.1864.2.IX-118

1858: EAA.1864.2.X-239

1921: ERA.52.1.102

1922: ERA.52.1.149

1928: ERA.2529.1.5

1937: ERA.2529.1.70

1938: ERA.2529.1.77

Kõik nimetatud arhiiviallikad on kättesaadavad Rahvusarhiivi Saaga portaali kaudu.

Järva-Jaani Küla TSN Täitevkomitee arhiiv aastast 1945–1991, sh Kaaruka majapidamisraamatud on hoiul Rahvusarhiivi Rakvere osakonnas (viitekode LVMA.436JR). Roosna-Alliku Vallavalitsuse arhiiv aastast 1991–2016, sh Kaaruka majapidamiste arvestuskaardid, asub samas kohas (viitekode LVMA.969).

LISA

VALIK KAARUKA ELANIKE NIMEKIRJU 1564–1938

Kaaruka küla talud ja peremehed 1564. aastal

Allikas: EAA.1.2.933,
„Järvamaa vakuraamat“

Talu, peremees

Henne Siccape

Hans Siccape

Jurgen Pusep

Matties Vapall

Peter Studwes

Bertelt Benck

Peter Saxe

Mart Huendo

Jurgen Wanne

Kaaruka küla talud ja peremehed 1571. aastal

Allikas: EAA.1.2.935,
„Järvamaa vakuraamat“

Talu, peremees

Henne Siccape

Andres Wirrulen

Tomas Sickape

Peip Kubies

Tonies Wirrulen

Bertelt Genck

Jacob Tom

Mattes Saxe

Jurgen Wick

Jurgen Stallið

Tonies Teinhuiß *

Hans Aya *

Hante Landt *

* üksjalg

Kaaruka küla talud ja peremehed 1688. aastal

Allikad:
EAA.1.2.942, „Järvamaa adramaarevisjon“
EAA.1.2.C-V-52, „Vtrüchning aff godzētē...“

Nendes kahes allikas on Kaaruka küla talude ja peremeeste nimekiri 1688. aasta seisuga täispikkuses esitatud viiel korral. Talud ja peremehed on kõikjal samad, erinevusi on nimekujudes. Järgneva loendi aluseks on esimese allika esimene nimekiri, kuid mõne nime puhul eri kujusid võrreldud ja esitatud kõige korrektsemana tunduv kuju (Peter Micko Mart, Uricksa, Brauer, Lahur Jaako, Toppa Mart).

Talu, peremees

Loddi Hans

Toppa Madtz

Ryter Jahn

Peter Micko Mart

Ryter Peter

Jungo Berndt

Uricksa [1712 arvat. Murrikese]

Jürgen

Loddi Jürgen

Tuppa Jürgen

Tuicka Jurgen

Otza Tomaß

Brauer Mart

Lahur Jaako

Jungo Hans

Loddie Hanß [lisatud: kubjas]

Toppa Mart

Kaaruka küla talud ja peremehed 1699. aastal

Allikas: EAA.1.2.943, „Eestimaa
näljahäda komisjoni materjalid“

Selles daatumit 4. august 1699 kandvas allikas on Kaaruka küla talude ja peremeeste nimekiri esitatud neljal korral ja aastaid 1693–1699 hõlmavalt. Talud ja peremehed on kõikjal samad, v.a Jölle Axell, kes järjekorras kolmandas nimekirjas puudub. Nimekujudes on erinevusi, järgneva loendi aluseks nii nimekujude kui ka talude järjekorra osas on esimene nimekiri, v.a nimekuju Tuika, mis pärineb neljandast nimekirjast.

Talu, peremees

Loddi Hanß [lisatud: kubjas]

Toppa Matz

Reuter Jahn

Reuter Matz

Peter Mick

Toppa Bertel

Jölle Axell

Toppa Mart

Jongo Hanß

Loddi Jürgen

Hügo Jürgen

Loddi Jahn

Toppa Jürgen

Tuika Maddis

Otza Jürgen

Brauer Marth

Jongo Hanßen

Kaaruka küla talud ja peremehed 1712. aastal

Allikas: EAA.3.1.448, „Akte betreffend...“

Loendi lõpetab märkus, et külas on epideemiasse surnud 16 täisealist inimest (vt allikas lk 101). Järva-Jaani kirikumeeetrika järgi ei sündinud 1712. aastal Kaarukas ühtki last. Seega võiski demograafilises plaanis olla tegu Kaaruka musta aastaga. 1710. aastal laastas epideemia kogu Järva-Jaani kihelkonda nii suurel määral, et kirikuõpetaja oli sunnitud pagema kaugemale ja 1710. aastal ei ristitud selle kiriku alluvuses ühtki last. (Vt EAA.1233.1.22a, lk 26.)

Talu, peremees

Matz Jürri

Bruagen Jürri
[1716 arvat. Pruer Jürri]

Jüngo Berrt

Murrikese Adam

Loddie Perren

Jöngo Hans

Wiennie Jack

Kaaruka küla talud ja elanikud 1716. aastal

Allikas: EAA.3.1.450, lk 165, „Inquisitions- und Annotationsprotokolle der Flakenzahl der adlichen Güter und Bauernschaft im Jernischen Distrikt“

Loend ei ole talude lõikes täielik. Järva-Jaani kirikumeeetrikast aastate 1708–1734 kohta (vt EAA.1233.2.1, nt lk 39–47) võib leida lisaandmeid Kaaruka küla elanikkonna kohta näidatud aastal. Siinse protokollini nimekujud irduvad kohati suurel määral tollasest niigi avarast normist ja on seetõttu viidatud kirikumeeetrikale tuginedes täpsustatud.

Talu, peremees, tema vanus	Teised talu elanikud
Maze Jürri, 45-aastane	Anno, Anno, Marrie
Pruer Jürri, 60-aastane	Madle, Jahn, Adam, Madle
Karja Tenno, 60-aastane	Caddri, Jahn, Mart, Caddri, Maddis
Jengo Berend, 45-aastane	Trino, Juhan, Madle, Andres
[loetamatu] Tabban, 58-aastane *	Madle, Andres, Marrie, Maddis, Malle, Madle
Murrikas Adam, 32-aastane	Kaÿ, Mart, Madle, Malle, Mart, Hinrich, Tenno
Loddi Berend, 30-aastane	Anno, Jahn, Mart, Madle, Ann, Juhann
Tappe Jürri, 30-aastane **	Malle, Berend, Jahn
Huka Peter, 40-aastane ***	Madle, Jürri
Reikas Jürri, 30-aastane ****	Trino, Mick, Marrie
Ihho Jürri, 30-aastane *****	[loetamatu], Bertel, Ann, Kay

* Arvatavalt on tegu isikuga, kelle järgi sai nime Kaarukas ka 21. sajandil eksisteeriv Tabani talu. Tema poeg Andres on meetrikasse sisse kantud juba kui Tabbani~Tabbane Andres.

** S.o Toppa.

*** S.o Uga.

**** S.o Rohhikesse~Rohhekesse.

***** S.o Hie Jürri, tema naine Wolmer~Wolber, poeg Pertel ning tütre An ja Kay.

Kaaruka küla talud ja elanikud 1782. aasta hingerevisjoni (neljas) järgi

Allikas: E.A.A.1864.2.IV-6, „Neljas hingerevisjon“

Talu, peremees	Teised talu elanikud
Raia Maddis	Ann, Jürri, Mari, Ann, Ado, Michel, Hinrich, Ann, Peter
Tönnisse Marth	Trino, Maj, Trino, Madli, Jürri, Mick
Tönnisse Andres	Ann, Ado, Maj, Trino, Mick, Kaj, Juhann
Bruer Ado Jürri	Eva, Juhann, Jürri, Mart, Ann, Maj, Marri, Perthel, Marri, Ado
Bruer Marth	Trino, Jean, Marth, Ann, Marri, Mall, Juhann, Ann, Jean, Ann
Kassaka Jean	Ann, Andres, Tio, Maj, Gred, Jürri
Micko Marth	Kaj, Michel, Maddis, Els, Maj, Kaj
Tuiga Maddisse Hans	Ann, Siem, Madli, Kaj, Jürri, Maj, Jean, Madli
Rohickesse Perthel	Maj, Hans, Trino, Maj, Jürri, Marth
Muhho Andres Marth	Ann, Jürri, Marth, Andres, Hans, Kaj
Jongo Hans	Mall, Ado, Kaj, Jac, Ado, Thomas, Madli
Tuiga Jeani Trino	Jürri, Michel, Mick, Maj, Jacob, Marri
Leppicko Jean	Mall, Marth, Ado, Johann, Madli, Kaj, Ann, Hans, Ann
Leppicko Jürri	Maj, Jac, Hans, Ann, Jürri, Maj
Toppa Jürri	Els, Berend, Jürri, Hans, Jean, Trino, Hans, Madli, Berend, Ann

Uga Jürri Hans	Marri, Marth, Jacob, Maj, Ann, Jürri, Jürri, Ann
Loddi Jean	Madli, Jean, Jürri, Hans, Thomas
Jongo Ado Hans	Kaj, Marri, Ann, Jac, Berend, Ann, Mick, Ann
Jongo Pierna Perthel	Trino, Jean, Juhann, Michel, Berend, Ado, Madli, Trino
Murikesse Ado	Maj, Marth, Gred, Marri, Maj
Tabbanne Jean	Madli, Jean, Marth, Jürri, Hans, Hans, Maj
Uga Marti Juhann	Madli, Maddis, Hindrich, Marri, Maj, Jürri, Madli, Ann, Marri
Rohikesse Jean	Madli, Marth, Hans, Trino, Hans, Kaj
Micko Andres	Liso, Hans, Jürri, Andres, Marri, Maj, Kaj
Korjokse Jürri	Trino, Andres, Siem, Jürri, Hans, Marri, Kaj, Trino, Jürri, Kaj
Uga Peter Ann	Jürri, Hans, Jean, Marri, Jürri, Maddis, Ann
Wibro Ado	Kaj, Maddis, Hans, Madli, Marri, Maddis, Liso
Pruer Jürri	Maj, Jürri, Trino, Hans
Lauri Jürri	Liso
Jo Perthel Jürri	Maj, Jean, Michel, Kaj
Welja Otza Jean	Maj, Mart, Jean, Eva
Toppa Andres	Ann, Jac, Ann, Lehno, Hans
Toppa Matz	Marri, Sander, Jean, Maj, Marri, Trino
Wibro Jürri	Maj, Maddis, Jürri
Wibro Berend	Eva, Marri
Arro Mick	Trino, Hans, Mick, Maddis, Marri, Madli
Metza Marth	Marri, Jean, Marri, Ann, Andres
Muhho Andres	Ann, Jürri, Marth, Michel
Adami Hans	Madli, Marth, Hans, Marri
Jo Perthel Jean	Ann, Jean
Sibbi Maddis	Trino, Tönno, Kaj, Karja Mick
Allewe Jean	Ann, Andres, Juhann, Abraham, Cesper, Kaj
Kangro Mick	Marri, Karl, Mick, Tio, Kaj
Krüger Michel	Marri, Hans, Tio, Jaan
Müller Hendrich	Madli, Ann, Marri, Andres, Maj, Jean, Marri, Ann, Kerth küla vanimad elanikud – Toppa Andrese abikaasa Ann, 72-aastane, Tönnisse peremees Andres, Bruer Marthi majakondne Ann, Kassaka Jeani ema Gred, Jongo Ado Hansu isa Mick ja ema Ann, Allewe Jeani majakondne (<i>alt Weib</i>) Kaj, kõik 70-aastased noorim peremees – Welja Otza Jean, 21-aastane

**Kaaruka küla talud ja elanikud
1795. aasta hingerevisjoni (viies) järgi**

Allikas: EAA.1864.2.V-53, „Viies hingerevisjon“

Talu, peremees	Teised talu elanikud
Raia Maddis	Ann, Jürri, Ann, Mart, Ann, Kai, Jean, Kai, Madli
Tönnisse Mart	Trino, Jean, Mai, Mart, Michel, Jean, Ann, Marri, Kai, Perthel, Mai, Eva
Tönnisse Kaesper	Mai, Trino, Jürri, Ann, Mai, Jak, Marri, Jean
Pruer Ado Jürri	Eva, Juhan/Jean, Marth, Marri, Perthel, Marri, Marri, Ann
Pruer Mart	Trino, Jean, Mart, Marri, Mall, Juhan, Trino, Madli, Mai
Kassaka Hans	Ann, Jürri, Madli, Berend, Juhan, Juhan, Trino
Mikko Mart	Kai, Sim, Kai, Marth, Andres, Ann, Trino, Mart, Trino
Tuiga Jean	Madli, Jürri, Ann, Madli, Els
Rohhikese Perthel	Mai, Jürri, Lehno, Michel, Karl, Marri, Jean, Jean, Marri
Muhho Adresse Marth	Ann, Jürri, Hans, Trino, Ado, Mai, Trino
Jöngo Ado	Kai, Jak, Ado, Kai
Tuiga Jeani Trino	Jürri, Mik, Jacob, Madli, Marri
Leppiko Andres	Ann, Mart, Kai, Marri, Mai, Sim
Leppiko Jürri	Mai, Jak, Mai, Hans, Ann, Mai, Jürri, Madli
Toppa Jürri	Els, Berend, Jürri, Hans, Kai
Uga Jürri Hans	Marri, Mart, Ann, Jürri, Hans
Loddi Jean	Hans, Eva, Madli, Ann, Madli, Marri, Mai, Trino
Jöngo Ado Hans	Marri, Marri, Thomas
Jöngo Pierna Perthel	Trino, Jean, Michel, Ann, Trino, Marri
Murrikese Maddis	Mai, Els, Jürri, Mai, Marri, Hans, Marri, Madli, Ann
Tabbane Jean	Madli, Jean, Mart, Jürri, Hans, Mai, Andres, Mai, Jean
Rüter Jean	Ann, Hindrich, Madli, Jean, Trino
Uga Marti Juhan	Madli, Hindrich, Marri, Mai, Juhan, Ado, Madli, Hans, Ann
Rohhikese Jean	Hans, Trino, Lehno, Jean, Jürri, Marri, Andres
Mikko Andres	Liso, Hans, Madli, Jean, Mart, Mart, Kreth, Jürri
Korjokse Jürri	Trino, Andres, Hans, Ann, Jean, Trino
Uga Peter Ann	Hans, Jean, Marri, Jak, Ann, Hans, Ann
Wibro Maddis	Kai, Jean, Michel, Marri
Pruer Jürri	Jürri, Hans, Marri, Jean
Lauri/Karja Jürri	Liso, Madli, Jean
Jo Perthel Jürri	Mai, Michel, Hindrich, Jürri, Anno
Welja Otsa Hans	Trino, Jürri, Mai, Andres
Toppa/Seppa Michel	Lehno, Hans, Jean, Ann

Toppa Mats	Marri, Sander, Ello, Jürri, Marri, Anton
Wibro Maddis	Ann, Jürri, Jean, Maddis
Wibro/Tönnisse Mik	Lisa, Mall, Madli
Arro Hans	Madli, Mart, Madli
Metsa Andres	Ann, Mai, Jean, Mart, Ado
Muhho Maddis	Ann, Jean, Marri
Adami Berend	Mai, Marri, Juhan
Jo Perthel Jean	Kai, Jürri, Ann
Sibbi Maddis	Kai, Ann
Allewi Jean	Ann, Abraham, Madli, Jean
Kangro Mik	Marri, Mik
Krüger Jürri	Kai, Ann, Jean, Maddis
Müller Hindrich	Ann, Marri, Kerth, Madli, Lehno, Sim, Marri, Ann, Jean, Jean, Tio, Karja Mik, Kai
Koli Jean	Marri, Jacob, Madli
Sorro Tönnis	Mai, Jacob, Tio, Mai, Jürri
	küla vanim elanik – Leppiko Jürri ema Mai, 80-aastane noorim peremees – Sorro Tönnis, 29-aastane

Kaaruka küla talud ja meessoost elanikud 1811. aastal

Allikas: EAA.1864.2.VI-61, „Kuuks hingerevisjon“

Talu, peremees	Talu teised meessoost elanikud
Roba Pertel	Mart, Pertel, Hans, Mart, Jaan
Toennisse Maddis	Juhhan, Mart
Toennisse Kesper	Jurrÿ, Jaak, Juhhan, Ado, Jaak, Maddis
Pruer Ado Hindrich	Juhhan, Michel, Jaan, Pertel, Jaan
Pruer Mart	Jaan, Mart, Jurrÿ, Adam, Juhhan, Hans, Jaan, Jurrÿ, Andres, Jaan, Andres
[Kassaka] Berend	Abraham, Juhhan, Jaan
Micko Jaan	Mart, Mart, Jurrÿ, Jaan
Tuiga Michell	Jaan, Michell, Hans, Mart, Jurrÿ
Rohhikesse Siem	Hans, Jaan, Siem, Jurrÿ, Mart, Pertel, Jurrÿ, Jurrÿ
Muhho Andresse Jurrÿ	Jurrÿ, Ado
Joengo Jaak	Ado, Jaan, Hans, Ado, Ado, Jaan
Tuiga Jaanÿ Jurrÿ	Maddis, Michell, Jacob, Hans, Mart, Jurrÿ
Leppiko Andres	Mart, Jaan, Andres, Jurrÿ

Leppiko Jaak	Jurrÿ, Hans, Jurrÿ
Toppa Hans	Jurrÿ, Jurrÿ, Hans
Uga Jurrÿ Jurrÿ	Jurrÿ, Jurrÿ
Loddy Jaan	Jaan, Michell
Joengo Ado Hans	Mart, Hans, Jurrÿ, Siem
Joengo Perna Mart	Hindrich, Hans, Jaan, Jurrÿ, Hindrich
Murrikesse Mart	Ado, Jaan
Tabbane Jurrÿ	Jaan, Hans, Jurrÿ, Jaan, Andres, Siem, Maddis, Hans
Rüter Hans	Jurrÿ, Jaak
Uga Mardi Hindrich	Jacob, Jurrÿ, Hindrich, Juhhan, Jurrÿ
Rohhikesse Jaan	Jurrÿ, Joseph
Ustallo Hans	Jaan, Mart, Hans, Jurrÿ, Andres
Korjockse Siem	Jurrÿ, Siem
Uga Petri Hans	Hans, Jaan, Jaak, Hans, Hans
Wibore Maddis	Jaan, Mart, Michell
Toppa Pertle Jurrÿ	Jurrÿ, Hans, Siem, Jaan
Jo Pertel Michel	Hindrich, Hans
Welja Otza Hindrich	Jurrÿ, Jaan, Jurrÿ
Seppa Maddis	Friedrich, Jaan, Jaan
Toppa Jaan	Jurrÿ, Berend, Jaan, Andres, Hans
Wibore Jurrÿ	Jurrÿ
Arro	Hans, Andres
Metza Mart	Jurrÿ, Mart, Jaan, Jaan
Muhho Jurrÿ	Jurrÿ, Hans, Maddis
Adami Jaan	Hans, Berend, Toennis
Allewe Abraham	Jurrÿ, Hans, Abraham, Jaan, Jurrÿ
Kangro Mick	Gustav, Jaan, Mick
Krüger Jaan	Michel
Müller Hans	Hindrich, Jurrÿ
Sorro Toennis	Michell, Jaan, Jaan, Bertel, Jaan

vanimad meessoost elanikud – Rohhikesse vanaperemees Pertel, 72-aastane, Allewe vanaperemees Jaan, 68-aastane noorimad peremehed – Uga Jurrÿ Jurrÿ, Wibore Jurrÿ, mõlemad 22-aastased

Kaaruka küla talud ja elanikud 1928. aastal ja järgnevatel aastatel

Allikas: ERA.2529.1.5, „Kuksema valla elanike registreerimise raamat 1928. a – 1930“

NB! Lahtris „Talu elanikud“ ei kajastu talu elanikud mitte ühel konkreetsel ajahetkel, vaid pikema perioodi vältel, ca 1924–1934. Sellel ajavahemikul on ametnik nimekirja jooksvalt täiendanud ja selles mahakriipsutusi teinud, vastavalt kellegi lisandumisele või lahkumisele. Siinkohal on ära toodud kõik aegade jooksul sellesse raamatusse sisse kantud nimed, sh maha kriipsutatud.

Talu	Talu elanikud
Miko	Liisa Lüidi, Eliise Lüidi (ab Espe), Selma Lüidi, Marie Roobal, Johannes Lüidi, August Espe
Lodi	Jaan Lodi, Juuli Lodi, Ilse Lodi, Helmi Lodi, Einu Lodi, Meta Hinnov
Jõngu Pearnä	Otto Aaviko, Anna Aaviko, Leida Aaviko, Johannes Aaviko
Tabani	Johannes Murakas, Anna Murakas, Georg Murakas, Helene Johanna Murakas, Aino Elfriede Murakas, Anti Murakas, Laine Murakas, Eino Murakas, Jaan Krutenbrunn, Amanda Krutenbrunn
Korjukse	Johannes Prisk, Juuli Prisk, Voldemar Prisk, Johannes Prisk, Arnold Prisk, Renate Prisk, Heiki Prisk, Edgar Prisk, August Rebbas, Karl Oras, Hilda Vöhma
Tuiga	Johannes Tabani, Helene Tabani, Valter Tabani, Uno Tabani, Salme Lapakas, Erna Nilgo, Leida Taada
Murrikse	Jaan Patt, Leena Patt, Eduard Vaher, Hilda Kaibald, Aleksander Kallas, Viia Prei, Marie Lohvart
Muhu Mardi	Eduard Laas, Liisa Laas, Heino Laas, Juula Laas, Eduard Laas
Rüütli	Leontine Aviko, Hans Aviko, Anu Haviko, Vassili Egorov, Elfriede Marie Helene Tikau, Helena Kõrgema, Johannes Rosenfeldt, Arnold Kala
Ugari	Otto Lodi, Elisabeth Lodi, Ottomar Lodi, Herbert Lodi, Anette Kivisepp, Leena Sepp, Erich Öunapuu, Lembit Öunapuu, August Öunapuu
Kassaka	Johannes Allikorav, Magda Allikorav, Helle-Mai Allikorav, Jaan Allikorav, Marie Allikorav, Salme-Ermilde Laane, Helmi Karu, Eduard Vaher, Marie Jäär
Tuigani	Aleksander Alev, Leena Alev, Verner Alev, Johannes Alev, Jaan Alev
Muhu-Andrese	Jaan Kaenal, Rosalie Kaenal, Amanda Kaenal, Gustav Kaenal, Leena Kaenal
Rakkeaugu	Mart Lüidi, Juuli Lüidi, Ilse Lüidi
Rakka	Eduard Uuk, Amalie Uuk, Karl Uuk, Eldi Uuk, Leopold Uuk, Voldemar Punapart, Ksenia Punapart, Elga Punapart, Elfi Punapart, Ölme Punapart

Uuetoa	Hermann Rüütel, Ida Rüütel, Benita Rüütel, Aurelie Rüütel, Antonida Rüütel, Mari Rüütel, Hugo Jätsa
Kuusiku	Kustas Tabani, Leena Tabani, Hilda Tabani, Elmar Tabani
Leppiku	August Kangur, Vilhelmine Kangur, Miralda Kangur (ab Tannebaum), Mart Öömann, Anton Vinberg, Eva Vinberg, August Rebbas, Oskar Tannebaum, Ehti Tannebaum, [loetamatu]
Jõngu	Johannes Alev, Hilda Alev, Elviine Alev, Jaan Alev, Anna Alev, Irena-Anna-Katariina Tohver
Viibro	Gustav Murikse, Rosalie Murikse, Arnold Murikse, Gustav Murikse, Leida Murikse, Linda Murikse, Elmar Murikse, Arthur Murikse, Hans Murikse, Miina Murikse
Uustalu	Julie Mats, Hilda Mats, Elmar Mats, Johanna-Rosalie Munström, Alide Vanker, August Prints
Lambamaa. Roosna-Alliku asunduse kohal. Nr 29, 30, 31	Hans Sibul, Amalie Sibul, Hugo Pall, Arnold Pall, Alma Pall, Erich Pall, Vaike Pall, Helvi Pall / Ferdinand Tānavots, Anette Tānavots, Ilse Tānavots
Topari	Villem Toppa, Hilda Toppa, Mai Toppa, Ann Raudsepp, Helmi Paabut
Arutaguse	Johannes Maasikas, Eliise Maasikas, Osvald Maasikas, Johannes Maasikas, Ann Maasikas
Pruuali	Johannes Mats, Marie Mats, Johannes Mats, Helene Mats, Hilda Mats, Alide Vanker, Ella Taal, Arnold Nilgo
Rohikse	Johannes Lieberg, Rosalie Lieberg, Richard Lieberg, Hilda Lieberg, Armilde Lieberg, Arved Lieberg, Endel Lieberg, Vaike Lieberg, Vilma Lieberg, Maali Fliis, Salme Fliis, Manifalde Fliis
Juhani	Jüri Milder, Marie Milder, Gustav Milder, Loela Helmi Milder, Hilda Milder, Eduard Milder, Leida Milder, Kaljo Milder, Uno Milder
Vaadama	Jaan Vaadam, Marie Vaadam, Katta Vaadam, Ferdinand Vaadam, Selma Vaadam, Pauline Vaadam, Aino Vaadam, Johannes Reinhold
Sotniku	Eduard Sotnik, Maria Sotnik, Vambola Sotnik, Õie Sotnik, Lehte Sotnik, Jaan Sotnik, Liisa Sotnik, Alfred Sotnik, Ann Kripp, Pauline Rooba, Helmi Rooba, Mai Strööm, Anton Strööm
Tõnise	Karl Õunapuu, Loviise Õunapuu, Alfred Õunapuu, August Strööm, Gustav Isop
Peetri	Jaan Uueheinamaa, Leena Uueheinamaa
Kangru	August Alba, Marie Alba, Arthur Alba, Lisethe Sell
Väljavahi	August Tabani, Ida Tabani, Elly Tabani, Jüri Tabani, Johannes Ammer, Arnold Krünler, Juuli Krünler

Tänavotsa	Juuli Tänavots, Ferdinand Tänavots, Johannes Tänavots, Linda Bergmann, Leena Bergmann, August Rait
Jõgisoo	Kaarel Jõgisoo, Mari Jõgisoo, Rudolf Jõgisoo, Ernst Jõgisoo, Hildegard Jõgisoo
Harjaka	Johannes Harjakas, Olga Harjakas, Ernst Harjakas, Leena Harjakas, Linda Aamer, Ralf Laksi (?)
Otsa	Miina Taada, Arved Taada, Otto Hanso, Ralf Hanso, Johannes Senna, Maria Hanso
Rooba I	Villem Rooba, Juuli Rooba, Osvald Rooba, Kaljo Rooba, Raimond Rooba, Leida Rooba, Selma Rooba, Elfriede Jäetma, Eduard Eiland
Rooba II	Hermann Rooba, Pauline Rooba, Johannes Rooba, Leonhard Rooba
Lauringu	Karl Lauring, Miina Lauring, Heinrich Lauring, Alfred Lauring
Uugi	Martin Uuk, Magdalena Uuk, Leontine Uuk, Elmar Uuk, Miralda Uuk, Erich Uuk
Lippa	Marie Hanso, Martin Hanso, Alma Hanso, Uno Hanso, Aino Hanso
Soru koht	Jakob Midri
Metsavahi koht	Anton Vimberg, Eva Vimberg, Elfriede Vimberg, August Vimberg, Jaan Moon, Pauline Moon, Valter Moon, Meery Maade (?)
Roosna-Alliku asundusekoht nr 38	Anton Kuumann, Anna Kuumann
Roosna-Alliku asundusekoht nr 50	August Abrams, Marie Abrams, Anna Lüidi, Kristjan Vendland, Helmuth Lüidi, Peeter Antov, Marie Antov, Anette Antov, Karl Antov, Aliide Antov
Kaaruka koolimaa	Villem Rohikse, Anette Rohikse, Leida Rohikse, Valter Rohikse
Roosna-Alliku töölistekoht nr 8	Anna Lapakas, Jaan Lapakas / Mai Brenner, Bruno Brenner, Helene Brenner, Saima Brenner, Vilma Brenner, Hedvig Murakas
Nr A126	Johannes Milder, Marta Milder, Marie Milder, Grete Milder
Nr 29	Mari Tõntsuta
Kapa-Vabadiku nr 160	Johannes Eiland, Leena Eiland, Eduard Eiland
Esna koorejaam	Paul Lilienthal

Kaaruka küla talud ja elanikud 1938. aastal

Allikas: ERA.2529.1.77, „Kuksema valla elanikud 15. dets. 1938“

Isikunimede puhul tuleb arvestada 1930-ndate teisel poolel toimunud nimede eestistamist.

Talu	Talu elanikud
Miku	Liisa Lüdi, Juhan Lüdi, Ilse Pikkel, Eliise Espe, Reet Espe
Loodi	Jaan Lodi, Juuli Lodi, Ilse Lodi, Helmi Lodi, Eino Lodi
Pearna	Otto Aavik, Anna Aavik, Johannes Aavik, Lisette Aavik, Luule Aavik
Tabani	Georg Murakas, Helene Murakas, Aino Murakas, Anti Murakas, Laine Murakas, Heino Murakas, Enn-Jaan Murakas, Rein Murakas, Jüri Murakas, Juhan Murakas, Anna Murakas
Korjukse	Johannes Prisk, Julie Prisk, Voldemar Prisk, Renate Prisk, Johannes Prisk, Arnold Prisk, Edgar Prisk, Heiki Prisk
Tuiga	Johannes Tabani, Helene Tabani, Erika Tabani, Vaike Tabani, Uno Jalakas, Aliide Vanker, Elviine Vanker
Murikse	Jaan Patt, Maria Alas, Alviine Alas
Muhu-Mardi	Eduard Laas, Liisa Laas, Eino Laas, Juula Laas, Eduard Laas
Rüütli	Karl Truumees, Leena Truumees, Osvald Truumees, Arved Truumees, Jaan Truumees, Krõõt Truumees, Hans Aavik, Ann Aavik, Leone Aavik
Ugari	Erich Õunapuu, Laili Õunapuu
Käänu	Lembit Õunapuu, Eliisabet Õunapuu, Herbert Lodi
Tuigani	Aleksander Alev, Leena Alev, Johannes Alev, Verner Alev, Elisaveta Alas
Muhuandrese	Jaan Kaenal, Amanda Kaenal, Gustav Kaenal, Leena Kaenal
Rakke	Mart Lüüdi, Juuli Lüüdi, Ilse Lüüdi
Koka-Veerismäe	Eduard Uuk, Amalie Uuk, Karl Uuk, Heldi Uuk
Uuetoa	Ida Rüütel, Benita Rüütel, Aurelie Rüütel, Antonie Rüütel, Marie Rüütel, Hugo Jätsa
Kuusiku	Kustav Tabani, Leena Tabani, Leida Tabani
Lepiku	August Kangur, Vilhelmiine Kangur, Oskar Tammeraid, Ehti Tammeraid, Ilmi Tammeraid, Miralda Tammeraid, Mart Öömann
Jõngu	Jaan Alev, Johannes Alev, Elviine Alev, Anne Alev
Kassakasaun	Jaan Allikorav, Mari Allikorav, Maria Jäär
Koka	Voldemar Punapart, Ksenja Punapart, Hilja Punapart, Elvi Punapart, Ölme Punapart, Kalju Punapart
Uustalu	Juuli Mats, Hilda Mats, Elmar Mats, August Prints
Rohikse	Johannes Lieberg, Rosalie Lieberg, Richard Lieberg, Arved Lieberg, Endel Lieberg, Vaike Lieberg, Vilma Lieberg, Madli Fliis

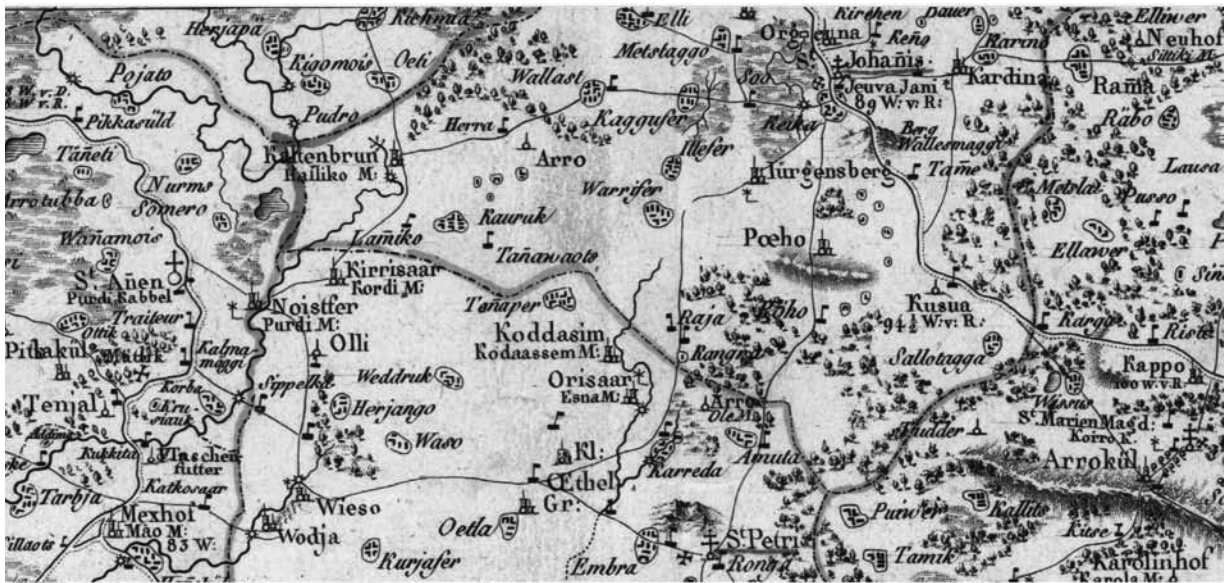
Viiburi	Gustav Murikse, Rosalie Murikse, Arnold Murikse, Elmar Murikse, Linda Murikse, Artur Murikse
Topari	Gustav Murikse, Hilda Murikse, Helgi-Maire Toppa
Arutaguse	Johannes Maasik, Eliise Maasik, Osvald Maasik, Johannes Maasik, Endel Maasik, Anu Maasik
Pruuali	Marie Mats, Johannes Mats, Helene Mats, Hilda Mats, Arnold Nilgo
Juhani	Eduard Milder, Leida Milder, Kaljo Milder, Uno Milder, Arvo Milder, Jüri Milder, Mari Milder
Vaadama	Jaan Vaadam, Kata Vaadam, Marie Vaadam, Ferdinand Vaadam, Selma Vaadam, Aino Vaadam, Ilmar Vaadam, Helmi Vaadam, Liine Vaadam
Sotniku	Eduard Orb, Marie Orb, Vambola Orb, Õie Orb, Lehte Orb
Tõnise	Karl Õunapuu, Loviise Õunapuu, Armilde Lieberg
Peetri	Leena Uusheinama
Kangru	August Alba, Marie Alba, Lisette Selle, Johannes Senna
Metsa	Martin Linnas
Väljavahi	August Tabani, Ida Tabani, Elli Tabani, Jüri Tabani
Tänavotsa	Johannes Tänavots, Elvi Tänavots, Juuli Tänavots
Andrese	Rudolf Jõgisu, Maria Jõgisu
Liiva	Johannes Harjakas, Olga Harjakas, Linda Aamer
Otsa	Miina Taada, Arved Taada, Otto Hanso, Marie Hanso
Jaagu	Villem Rooba, Leida Rooba, Kalju Rooba, Raimund Rooba, Selma Rooba, Villu Rooba
Vaadu	Herman Rooba, Liine Rooba, Johannes Rooba, Leonhard Rooba
Mäepere	Heinrich Lauring, Elfriide Lauring, Valve Lauring, Miina Lauring
Aedniku	Martin Uuk, Magdaleena Uuk, Elmar Uuk, Erich Uuk, Mariida Uuk, Haldi Uuk
Lipa	Martin Hanso, Alma Hanso, Uno Hanso, Aino Hanso, Heljo Hanso
Oja	Anna Kuumann
Oru	Bruno Brenner, Helene Brenner, Vilma Brenner, Saima Brenner, Mai Brenner
Maimu	Johannes Eiland, Leena Eiland, Eduard Eiland
Karja-Aru	Jaan Moon, Pauline Moon
Lombi	Jaan Kruusla, Anna Kruusla, Arnold Kruusla, Amanda Kruusla
Nigula *	Juuli Nigulist, Meeri Nigulist, Robert Nigulist
Sepa	Peeter Alet, Maria Alet, Karl Alet, Aliide Augva
Raja	Johannes Milder, Marta Milder, Maria Milder, Grete Milder
Lambamäe **	Maali Sibul

Kuusiku	Anton Kalvik, Aliide Kalvik, Asta Kalvik, Valve Kalvik, Helene Harjakas, Anna Paabut, Aleksander Aamer, Amalie Aamer, Ilse Aamer, Marie Limberg, Elviine Limberg
Nr A28 ***	Arnold Pall, Alma Pall, Erich Pall, Vaike Pall, Elvi Pall, Ülo Pall

* kõrvale lisatud märkus „R-Alliku“

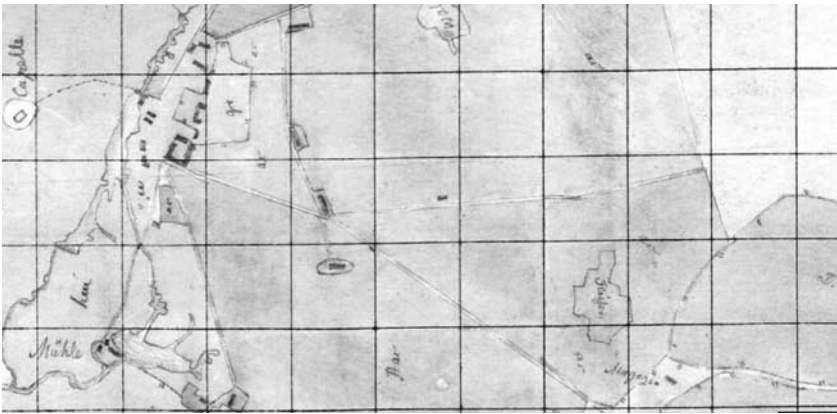
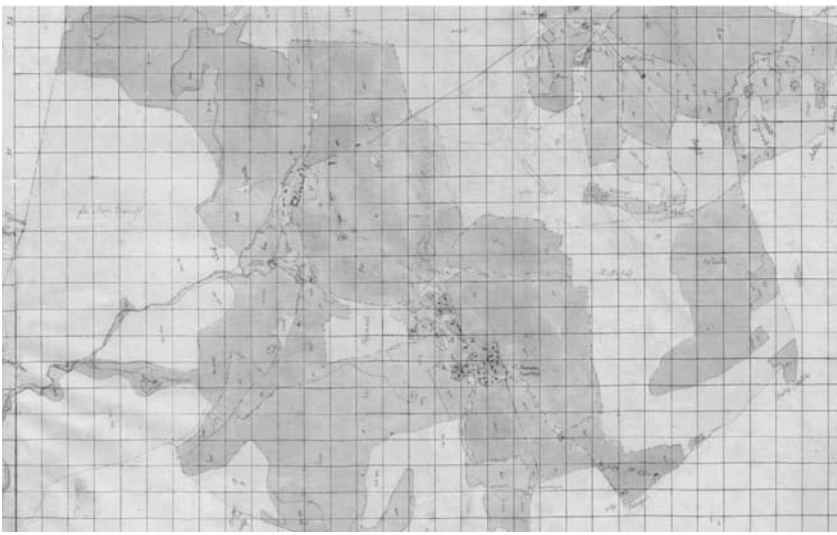
** kõrvale lisatud märkus „Kareda valda“

*** kõrvale lisatud märkus „Kareda vallas“

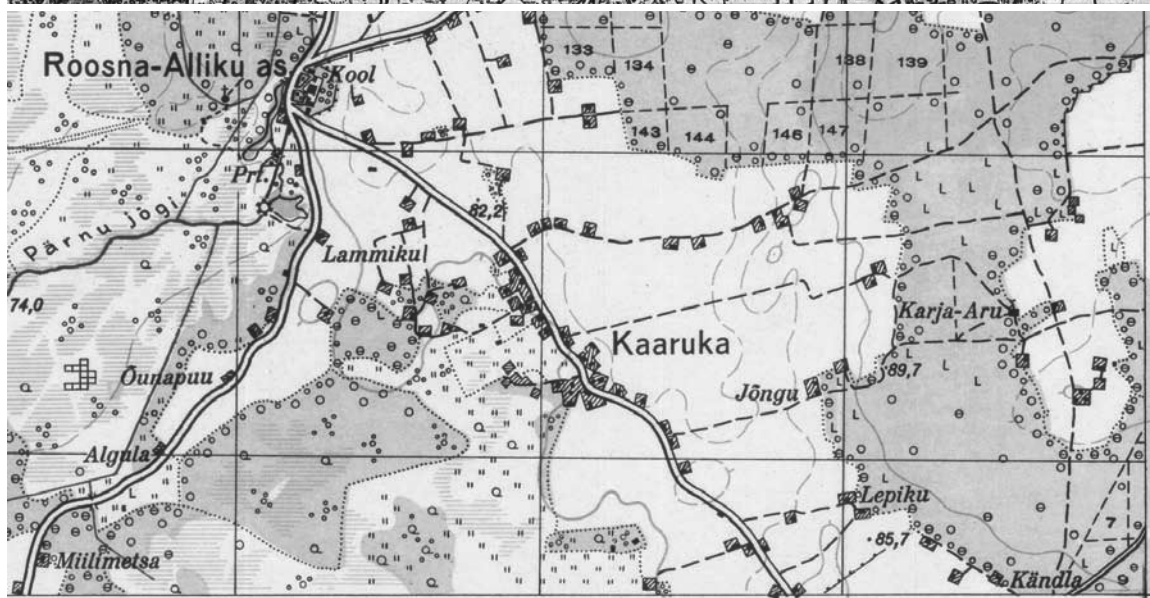
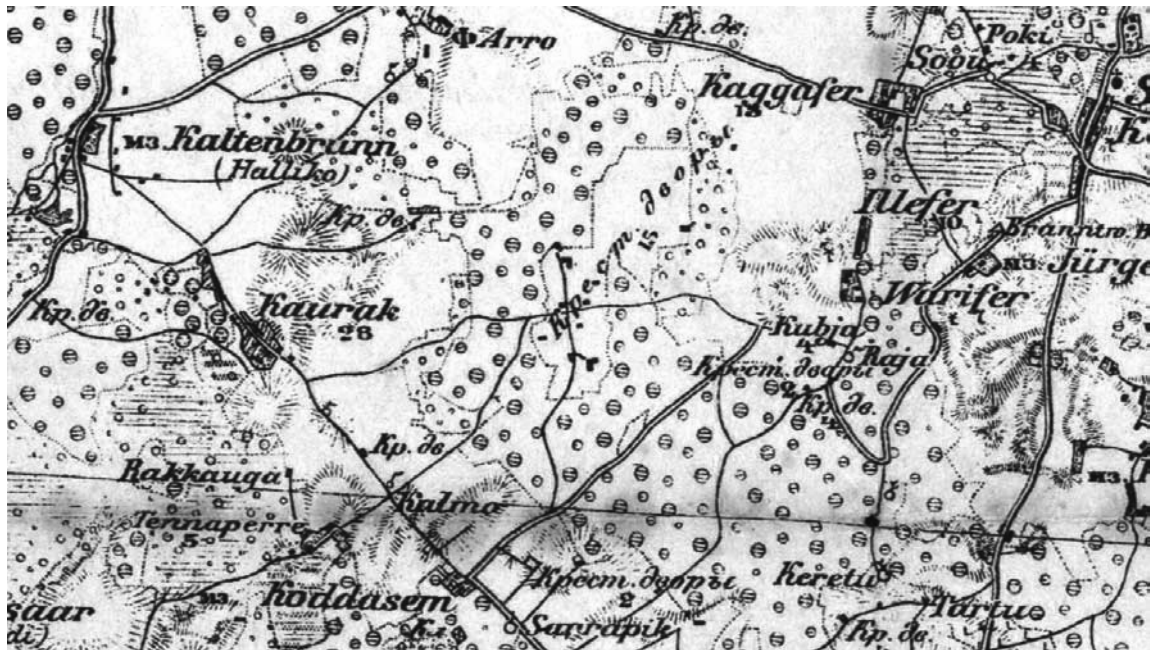


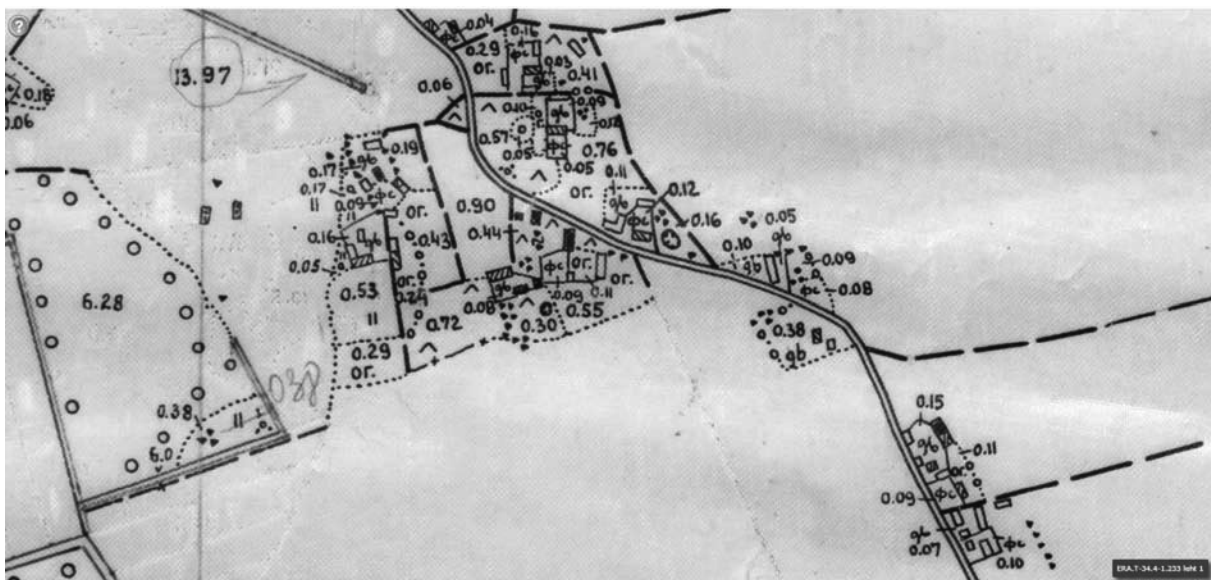
Ülal: Fragment Mellini
1803. aasta kaardist
(allikas digar.ee).

All: Fragment kaardist
aastaist 1855–1859
(EAA.298.2.71). Siin on
täpsemalt jälgitav talude
paiknemine, metsapiir ja
teedevõrk.

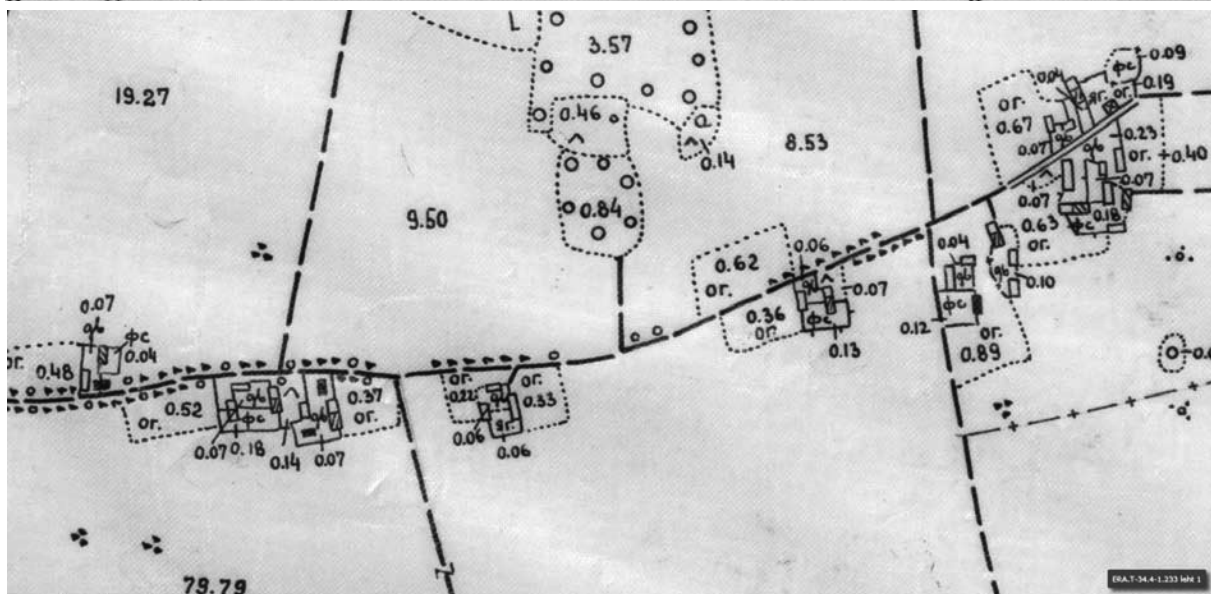


Neli fragmenti 1875. aastast pärinevast kaardist (EAA.854.4.521). Hoonestus ja teedevõrk on välja joonistatud väga detailselt. Esimesel fragmendil üldpilt, teisel mõisakeskuse ja küla alguse vaheline piirkond, kolmandal küla keskus, neljandal küla lõunapoolne osa.





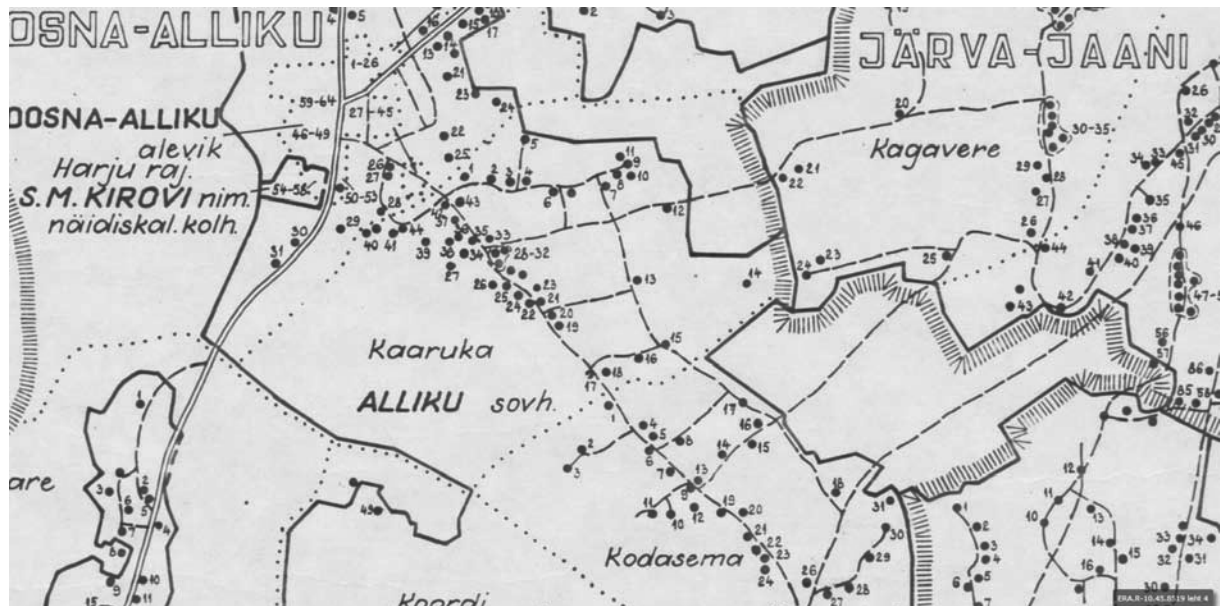
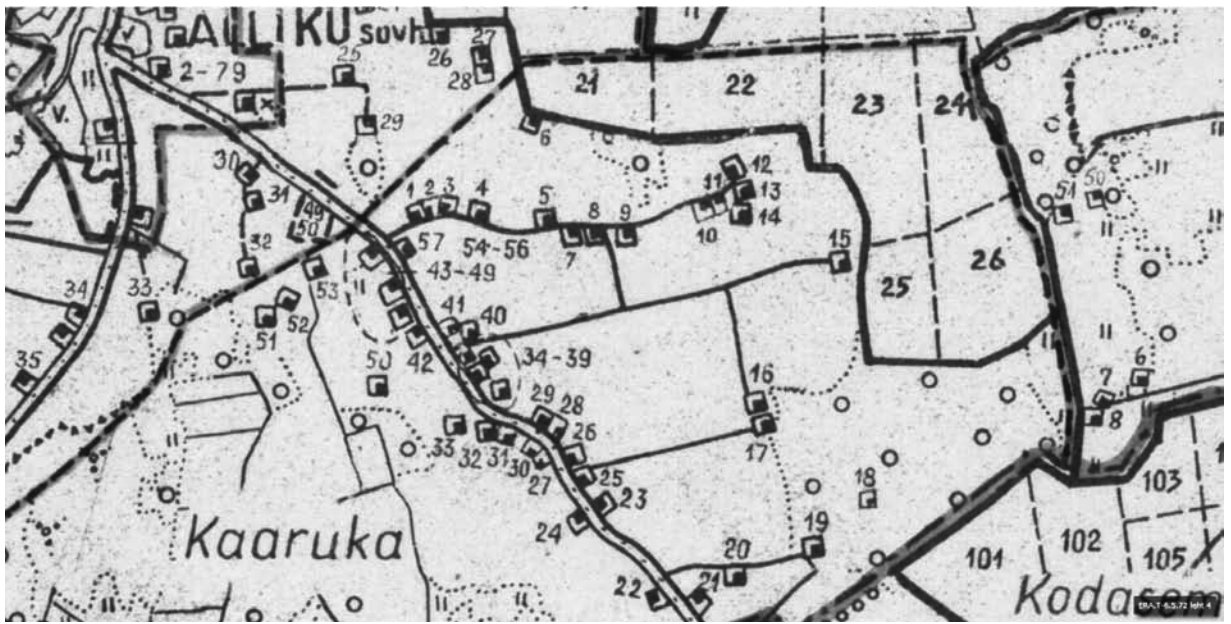
Vasakul üleval: fragment 1915. aasta kaardist (allikas digar.ee).



Vasakul keskel: fragment 1924. aasta „Eesti Vabariigi metsade kaardist“ (allikas digar.ee).

Vasakul all: fragment 1935. aasta kaardist (allikas digar.ee).

Üks täpsemaid Kaaruka küla piirkonda hõlmavaid kaarte, „Eesti NSV Paide rajoonis Järva-Jaani külanõukogus asuva Alliku sovhoosi maakasutuse plaan“ pärineb 1962. aastast (ERA-T-34.4-1.233). Esimesel fragmendil Kaaruka külakeskus, teisel tagaküla.



Fragment 1977. aasta kaardist
 „Paide rajooni maa-asulate skeem“
 (ERA.T-6.5.72).

Fragment 1989. aasta kaardist
 (ERA.R-10.45.8519). Selle järgi hõlmab
 Kaaruka küla 44 majapidamist.